

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**TÜRKÇE MEÂLLERDE
KAVRAM ÇEVİRİLERİ SORUNU
“SALÂT” KAVRAMI ÖRNEĞİ**

Hazırlayan
Cahit KARAALP
Doktora Tezi

Danışman
Prof. Dr. Yusuf İŞİCIK
İkinci Danışman
Doç. Dr. Abdulcelil BİLGİN

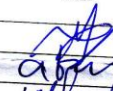
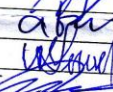
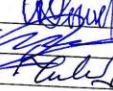

KONYA – 2017

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Cahit Karaalp
	Numarası	118106013003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Tefsir
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Yusuf İşıklı
	Tezin Adı	Türkçe Meallerde Kavram Gevirmeleri Sorunu "Salat" Kavramı Üzerine

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan başlıklı bu çalışma 13/12/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Yusuf İŞİKLİ	
2	Doç. Dr.	Abdulcelil BİLGİN	
3	Prof. Dr.	M. Sait ŞİMŞEK	
4	Prof. Dr.	Fethi Ahmet POLAT	
5	Prof. Dr.	Tahir ULUÇ	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Cahit KARAALP		
	Numarası	118106013003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı/Tefsir Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
Tezin Adı	Türkçe Meallerde Kavram Çevirileri Sorunu Salât Kavramı Örneği			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

 Cahit KARAALP
 Öğrencinin Adı Soyadı
 İmzası

ÖZET

Meallerin müşterek, ezdâd, müteradif ve terimleşmiş kavramların çevirisini nasıl ve neye göre yaptıklarını “salât” kavramı örneğinde incelemeye ve “salât” kavramını semantik analize tabi tutarak doğru anlamı tesbit etmeye çalıştık. Tezimizde ilk dönem sözlükleri, cahiliye şiiri, Kur’ân bütünlüğü, ayet bağlamı, nüzûl ortamı ve Hz. Peygamberin tefsîri gibi kriterleri ölçü aldık.

“Salât” kavramı, çokanlamlı/lafzı müşterek bir kelime olup vahiy sürecinde ıstılahi anlamını kazanarak kavramlaşmış ve Türkçe’de “namaz” ibadetine indirgenerek anlam daralmasına uğramıştır. “Salât” kelimesinin ezdad ve müteradif olduğu da ifade edilmiştir. Ancak bize göre salat kavramı ezdad ve müteradif bir kelime değildir.

“Salât” kelimesinin, cahiliye döneminde Arapçaya Ehl’i-Kitâp’tan geçtiği ve o dönemdeki Arapların bu kelimeyi İbranice’deki anlamıyla (dua) kullandıkları görülmektedir. Arapların başka dillerden alıp Arapçalaştırdıkları “salât” kavramının sözlüklerdeki anlamları kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir: “Sırtın ortası; uyluk kemikleri, uyluk kemiklerinin hareket ettirilmesi, yarış atlarından ikinci olanın birincinin uyluğunun hizasında durması, saygı için eğilip bükülmek; duâ, rahmet, bereket, istiğfâr, keramet, tezkiye, güzel anma, tesbih, kıraat, din, ibadethane, destek.”

“Salât” kavramının anlam takdirinde müfessirlerin izledikleri genel geçer bir metodolojileri bulunmamaktadır. Müfessirlerin kelimenin anlam takdirinde şer’i anlamı tercih etmiş olmaları Medenî âyetler için geçerli olsa da Mekkî âyetlerin çoğunda geçerli değildir. Salat kelimesi, yaygın kabulün aksine Kur’an’daki birçok yerde namaz anlamında değil; daha çok sözlük anlamında kullanılmıştır.

Salat kavramının daha önce zikrettiğimiz birçok anlamının olması, aslında “salât”ın tüm bu anlamların üstünde bir çatı kavram olduğuna ve tüm anlamları içine alan üst bir anlama sahip olduğuna işaret etmektedir. Salat kavramının ifade ettiği üst, çatı anlam “görev ve sorumluluk bilinci”dir.

Anahtar Kelimeler: Salât, Meal, Çokanlamlı, Namaz, Dua

Öğrencinin	Adı Soyadı	Cahit KARAALP		
	Numarası	118106013003		
		Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı/Tefsir Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Yusuf IŞCIK		
Tezin Adı	Türkçe Meallerde Kavram Çevirileri Sorunu Salât Kavramı Örneği			

ABSTRACT

In the context of the concept *salah*, We have tried to study how and relative to what the Qur'an translations translate common (mushtarak), azdâd (antonyms), mutaradif (synonymous) and termed concepts; and to determine the true meaning by analyzing *salah* semantically. In our thesis, we considered the first-period dictionaries, the poetry of the ignorance era (jahiliyah), the integrity of the Qur'an, the context of the verse, circumstances of revelation (asbab al-nüzul), and the Prophet's exegesis.

The concept of *salah* is a multi-faceted word, which is conceptualized by acquiring the meaning of revelation in the revelation process and reduced to "prayer (*du 'ā'*)" in Turkish. It is also stated that the word *salah* is an azdad and a mutaradif. However, in our opinion, the concept of *salah* is not one of an azdad or a mutaradif.

It is seen that the word *salah* passed through Ahl Al-Kitap in Arabic language during the era of ignorance, and that Arabs at that time used this word in the meaning of Hebrew (prayer). The Arabic meanings of the concept of *salah*, which Arabs taken from other languages, can be listed chronologically in the dictionaries as follows: "The middle of the back, the thigh bones, the movement of the thigh bones, the standing of the race horses aligned with the thighs of the horses in front, bending and bowing for respect, prayer, mercy, blessing, praying for forgiveness, miracle, spiritual purification (tazkiyah),

honourable mention, celebrating with praise, qiraah, religion, place of worship, support.”

There is no general methodology that the commentators follow in determining the meaning of the *salah*. The commentators have been preferring the meaning of the *salah* in harmony with its *shar'i* meaning, It can be true for Madani period Qur'anic verses yet for Maccan period it cannot. Unlike popular acceptance, prayer (صلاة) does not mean *salah* in the Qur'an; it is used generally in dictionary meaning.

The fact that *salah* has many meanings which we have mentioned earlier, in fact, indicates that *salah* has a higher meaning that it is a dominant concept above all these meanings and contains all related meanings. The upper, roof meaning expressed by the *salah* concept is task and responsibility awareness.

Keywords: *Salah, Qur'an Translation, Polysemious, Prayer*

Author's	Name and Surname	Cahit KARAALP		
	Student Number	118106013003		
	Department	Department of Basic Islamic Sciences/ Professor of Tafsir		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof. Dr. Yusuf IŞÇIK		
Title of the Thesis/Dissertation	THE PROBLEM OF CONCEPT TRANSLATION IN THE TURKISH MEANINGS (MEAL) OF QURAN: THE ASE OF SALAT			

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	xii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
B. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	7
C. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları	9
D. Araştırmanın Kaynakları	10

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇE MEÂLLERDE KAVRAM ÇEVİRİLERİ SORUNU

1. KUR'ÂN MEÂLLERİNDE KAVRAM ÇEVİRİLERİ SORUNU	12
1. 1. KAVRAM ÇEVİRİLERİ SORUNU	15
1. 1. 1. ÇOKANLAMLI KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİ SORUNU	19
1. 1. 1. 1. Çokanlamlı Kur'ânî Kavramlara Dair Örnekler	22
1. 1. 1. 1. 1. “خلق/Halk” Kavramı	23
1. 1. 1. 1. 2. “إسراف/İsrâf” Kavramı	28
1. 1. 2. EZDÂD KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİ SORUNU	30
1. 1. 2. 1. Ezdâd'dan Olan Kur'ânî Kavramlara Dair Örnekler	33
1. 1. 2. 1. 1. “ظن/Zann” Kavramı	33
1. 1. 2. 1. 2. “أسر/Eserra” Kavramı	39
1. 1. 3. YAKIN ANLAMLI/EŞANLAMLI KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİ SORUNU	44
1. 1. 3. 1. Eşanlamlı Kur'ânî Kavramlara Dair Örnekler	47
1. 1. 3. 1. 1. “خلد-أبد/Ebed-Huld” Kavramları	47
1. 2. KUR'ÂNÎ KAVRAMLARDA ANLAM DEĞİŞMELERİ	55
1. 2. 1. ANLAM DARALMASINA UĞRAMIŞ KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİ SORUNU	56
1. 2. 1. 1. Anlam Daralmasına Uğramış Kur'ânî Kavramlara Örnekler	56
1. 2. 1. 1. 1. “جهالة/Cehalet” Kavramı	56
1. 2. 1. 1. 2. “آلاء/Êle'” Kavramı	60

1. 2. 2. ANLAM GENİŞLEMESİNE UĞRAMIŞ KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİ SORUNU	68
1. 2. 2. 1. Anlam Genişlemesine Uğramış Kur'ânî Kavramlara Dair Örnekler	68
1. 2. 2. 1. 1. “القيامة/ Kiyâmet” Kavramı	68
1. 2. 2. 1. 2. “مقام/Makâm” Kavramı	71
1. 2. 3. ANLAM KAYMASINA UĞRAYAN KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİ SORUNU	73
1. 2. 3. 1. Anlam Kaymasına Uğramış Kur'ânî Kavramlara Dair Örnekler	73
1. 2. 3. 1. 1. “سِيمَا/Sîmâ” Kavramı	73
1. 2. 3. 1. 2. “شَفَق/Şafak” Kavramı.....	76
1. 3. KAVRAM ÇEVİRİLERİNDEKİ SORUNLARIN NEDENLERİ	78
1. 3.1. ARAPÇADAN TÜRKÇEYE GEÇMİŞ OLAN KAVRAMLARDAN KAYNAKLANAN HATALAR	78
1. 3. 1. 1. Arapçadan Türkçeye Geçmiş Olan Kavramlardan Kaynaklanan Hatalara Örnek	79
1. 3. 1. 1. 1. “قَلَم/Kalem” Kavramı	79
1. 3. 2. TERİMLEŞMİŞ KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİNDEN KAYNAKLANAN HATALAR.....	82
1. 3. 2. 1. Terimleşmiş Kavramların Çevirisinden Kaynaklanan Hatalara Örnek	84
1. 3. 2. 1. 1. “تَيَمُّم/Teyemmüm” Kavramı	84
1. 3. 3. KUR'ÂN'A BÜTÜNCÜL YAKLAŞAMAMAKTAN KAYNAKLANAN HATALAR.....	87
1. 3. 3. 1. Kur'ân'a Bütüncül Yaklaşamamaktan Kaynaklanan Hatalara Örnek	88
1. 3. 3. 1. 1. “كُفْر/Küfr” Kavramı	89
1. 3. 4. BAĞLAM İHMALİNDEN KAYNAKLANAN HATALAR.....	92
1. 3. 4. 1. Bağlam İhmalinden Kaynaklanan Hatalara Örnek	93
1. 3. 4. 1. 1. “فَتْح/Fetih” Kavramı	93
1. 3. 5. NÜZÛL ZAMANINA DİKKAT ETMEMEKTEN KAYNAKLANAN HATALAR.....	96
1. 3. 5. 1. Nüzûl Zamanına Dikkat Etmekten Kaynaklanan Hatalara Örnek	98
1. 3. 5. 1. 1. “زَكَاة/Zekât” Kavramı.....	98
1. 3. 6. MEZHEBİ YAKLAŞIMDAN KAYNAKLANAN HATALAR	102
1. 3. 6. 1. Mezhebi Yaklaşımdan Kaynaklanan Hatalara Örnek.....	102
1. 3. 6. 1. 1. “فَاسِق/Fâsık” Kavramı	103

1. 3. 7. RİVÂYETLERDEN KAYNAKLANAN HATALAR	106
1. 3. 7. 1. Rivâyetlerden Kaynaklanan Hatalara Örnek.....	108
1. 3. 7. 1. 1. “قرآن/Kur’ân” Kavramı	108

İKİNCİ BÖLÜM

“SALÂT” KAVRAMININ ETİMOLOJİK VE SEMANTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2. “SALÂT” KAVRAMININ ETİMOLOJİK VE SEMANTİK ANALİZİ	111
2. 1. “SALÂT” (صلاة) KAVRAMININ KÖKÜ VE MENŞEİ.....	116
2. 2. “SALÂT” (صلاة) KAVRAMININ LUGAVİ VE İSTİLÂHİ ANLAMLARI	123
2. 2. 1. “SALÂT” (صلاة) KAVRAMININ LUGAVİ ANLAMI	123
2. 2. 1. 1. Duâ.....	123
2. 2. 1. 2. Sırtın Ortası, Kuyruk Sokumu, Uylukların Hareketi	127
2. 2. 1. 3. İz Sürmek-Takip Etmek.....	130
2. 2. 1. 4. Ta’zim.....	132
2. 2. 1. 5. Rahmet.....	133
2. 2. 1. 6. İstiğfâr/Mağfiret/ Tezkiye	136
2. 2. 1. 7. Bereket /Kerâmet/Tesbîh	138
2. 2. 1. 8. Güzel Övgü/ Güzel Anma/ Temcid(Yüceltme)	139
2. 2. 1. 9. Din/İslâm/ İbadet /Kıraat	140
2. 2. 1. 10. Desteklemek.....	140
2. 2. 1. 11. Ulaşmak/Bağ/Birleştirmek/Bir Araya Getirmek.....	142
2. 2. 1. 12. İbadethâne	143
2. 2. 1. 13. Ateşe Atmak, Yakmak ve “صلى” (sly) Kökü	146
2. 2. 1. 14. Lüzum/ Yönelmek	152
2. 2. 2. “SALÂT” (صلاة) KAVRAMININ İSTİLÂHİ ANLAMI.....	153
2. 2. 2. 1. “Salât” Kavramının “Namaz” Anlamında Kullanılması.....	153
2. 2. 2. 2. Namazın Tarihçesi ve Önemi.....	155
2. 3. “SALÂT” KAVRAMININ ANLAM KRONOLOJİSİ.....	158
2. 4. KİTAB- MUKADDES’TE “SALÂT” KAVRAMI.....	161
2. 5. CAHİLİYE DÖNEMİNDE VE CAHİLİYE ŞİİRLERİNDE “SALÂT” KAVRAMI	163
2. 5. 1. Cahiliye Döneminde Salât Kavramı ve İbadeti.....	163

2. 5. 2. Cahiliye Şiirlerinde Salât Kavramı	166
2. 6. VAHİY SÜRECİ VE SONRASI “SALÂT” KAVRAMI.....	171
2. 6. 1. Kur’ân’ı Kerîm’de “Salât” Kavramı	171
2. 6. 2. Hadislerde “Salât” Kavramı	182
2. 7. “SALÂT” KELİMESİNİN “VÜCUH -NEZÂİR” VE “ĞARİBU’L-KUR’ÂN” ESERLERİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	190
2. 8. “SALÂT” KELİMESİNİN SÖZCÜK YAPISI VE KAVRAMLAŞMA SÜRECİ..	200

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“SALÂT” KAVRAMININ TEFSİR KİTAPLARINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE TÜRKÇEYE ÇEVİRİSİ SORUNU

3. “SALÂT” KAVRAMININ TEFSİRLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE MEALLERİN KRİTİĞİ.....	205
3. 1. MEKKÎ ÂYETLERDE GEÇEN “SALÂT” KAVRAMININ TEFSİRLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE MEALLERİN KRİTİĞİ	206
3. 1. 1. Alak, 96/10. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği	206
3. 1. 2. Müzzemmil, 73/20. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği.....	220
3. 1. 3. Müddessir, 74/43. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği	232
3. 1. 4. Âlâ, 87/15. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği	237
3. 1. 5. Kevser, 108/2. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği.....	248
3. 1. 6. Maun, 107/4, 5. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği	262
3. 1. 7. Kıyâme, 75/31. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği	271
3. 1. 8. Meryem, 19/59. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği	277
3. 1. 9. Tahâ, 20/14. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği.....	281
3. 1. 10. İsrâ, 17/110. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği.....	285
3. 1. 12. En’âm, 6/72. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği	294
3. 1. 13. En’âm, 6/162. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği	298
3. 1. 14. İbrâhîm, 14/37, 40. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği	304
3. 1. 15. Meâric, 70/22, 23, 34. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği	310
3. 2. MEDENÎ ÂYETLERDE GEÇEN “SALÂT” KAVRAMININ TEFSİRLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE MEALLERİN KRİTİĞİ	319
3. 2. 1. Bakara, 2/45-153. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği	319
3. 2. 2. Bakara, 2/125. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği.....	323
3. 2. 3. Bakara, 2/157. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği.....	327

3. 2. 4. Bakara, 2/238. Âyetin Değerlendirmesi ve Kitiği.....	330
3. 2. 5. Enfâl, 8/35. Âyetin Değerlendirmesi ve Kitiği	339
3. 2. 6. Âl'i-İmrân, 3/39. Âyetin Değerlendirmesi ve Kitiği.....	342
3. 2. 7. Ahzâp, 33/43-56. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kitiği.....	345
3. 2. 8. Nisâ, 4/43. Âyetin Değerlendirmesi ve Kitiği	357
3. 2. 9. Beyyine, 98/5. Âyetin Değerlendirmesi ve Kitiği.....	361
3. 2. 10. Nûr, 24/41. Âyetin Değerlendirmesi ve Kitiği.....	364
3. 2. 11. Hac, 22/40. Âyetin Değerlendirmesi ve Kitiği	367
3. 2. 12. Mâide, 5/106. Âyetin Değerlendirmesi ve Kitiği.....	371
3. 2. 13. Tevbe, 9/5-11. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kitiği	375
3. 2. 14. Tevbe, 9/84. Âyetin Değerlendirmesi ve Kitiği	381
3. 2. 15. Tevbe, 9/99-103. Âyetin Değerlendirmesi ve Kitiği.....	385
3. 3. KUR'ÂN MEALLERİNDE “SALÂT/صلاة” KAVRAMININ ÇEVİRİ SORUNLARI VE NEDENLERİ.....	392
SONUÇ	396
KAYNAKÇA.....	405
TABLÖLAR	443

ÖNSÖZ

Âdem'e isimlerin öğretilmesi ile başlayan “kavramsal düşünme süreci”, insanı bildiğimiz diğer tüm varlıklardan ayrı ve seçkin bir konuma yükseltmiştir. Bununla beraber omuzlarına bıraktığı sorumluluğun dayanılmaz ağırlığı ile de insanı muazzam bir tercihler dünyası ile baş başa bırakmıştır. Bu tercihler dünyasında eşyaya ve değerlere anlam kazandıran süreçlerin ve akıl-irade sahibi insanoğlunun bu süreçleri kendi dünyasına taşıyan tasarruflarının bir maliyetinin olacağı açıktır. Esasen eşyayı kavramsallaştırma eyleminin, tutarlı bir yöntem eşliğinde ve sahih bir din tasavvuru dolayımında gerçekleşmesi önem arz etmektedir. Çünkü tutarlı olmayan yöntemlerle elde edilen kavramlar, eşya ve anlam ilişkisini doğru bir şekilde kurgulayamayacaktır.

Eşya veya değerlere ilişkin kavramsal çerçevenin tespiti bir dil için oldukça önemli bir sorun olarak ortada duruyor olsa da herhangi bir kavramın bir dilden başka bir dile tercüme yoluyla nakledilmesi meselesinin çok daha büyük bir sorun olduğu kuşku götürmez bir gerçektir. Gerek bir dildeki kavramsallaştırma zorluğu gerekse bir dilden başka bir dile çevirinin zorlukları, kavramlar dünyasının esaslı iki problemi olarak daima önümüze çıkacaktır. Bu problemin bir de metafizik alanla/dini alanla ilişkili olması, karşımızda duran sorunların devasa nitelikte olduğunu göstermektedir.

Din sahasının girift metinlerini oluşturan vahiyler, özellikle de Kur'ân vahyi, gerek içerdiği çok sayıda kavram gerekse bu kavramların birbirinden farklı dönemlere ya da metinsel bağlamlara özgü değişen anlam içerikleri ile her zaman tartışma konusu olmuştur. Kur'ân dili olan Arapçada bile pek çok makale ya da müstakil çalışma ile Kur'ân kavramlarının irdelenmesi, tartışmaların ya da önerilerin detaylı şekilde ele alınması öteden beri İslami ilimler ile ilgilenenlerin merakını celbetmiştir. Yaklaşık bir asırdan bu yana Kur'ân'ın Türkçe meâllerinin yoğun biçimde yapılması sonrasında benzer çalışmalar ülkemizde de yaygınlaşmış, eleştirel çalışmalar yeni basılan Kur'ân meâllerine yön vermeye başlamıştır.

Bizatihi Türkçe meâllerin kendisinde var olan birçok tercüme sorununun yanı sıra okuyucunun anlam dünyasını etkileyecek en önemli sorun, “kavram tercümesi

sorunu”dur. Meâllerde kavramlara verilen anlamlar başlı başına bir sorun olsa da meâller arasında yapılacak basit bir mukayese dahi şahit olunacak problemlerin büyüklüğünü göstermeye yetecektir. Oysa Kur’ân’ı anlamak, öncelikle ondaki kavramları doğru anlamaya bağlıdır. Kavramların doğru anlaşılması ise kendileri ile ilgili olarak yapılacak detaylı semantik analizlerle mümkün olabilecektir. Bu vesileyle çalışmamızda, Kur’ân’ın odak kavramlarından biri olarak öne çıkan “*salât*”ı ele aldık. Bu bağlamda semantik analiz süreçlerini “*salât*” kavramına uygulayarak, cahiliye döneminden günümüze kadar meydana gelen anlam değişmelerini tespit etmeye çalıştık.

Çalışmamız, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte çalışmanın konusu, önemi, amacı, yöntemi, kapsamı, sınırları ve kaynakları üzerinde duruldu. Birinci Bölümde genel hatlar çerçevesinde “Kur’ân Meâllerinde Kavram Çevirileri Sorunu” ele alındı. İkinci Bölümde, “Salât Kavramının Etimolojik ve Semantik Açısından Değerlendirilmesi” yapıldı. Üçüncü bölümde “Salât Kavramının Türkçeye Çevirisi Sorunu” işlendi. Tablolar kısmında da ise “*salât*” kavramı ile ilgili tüm âyetler, Arapça metin ve meâlleri ile tematik tasnife tabi tutularak tablolar halinde gösterildi. Çalışma genel bir değerlendirme ile sonuçlandırıldı.

Doktora sürecinin farklı aşamalarında bana katkıda bulunan hoca ve arkadaşlarımdan adını anmadan geçemeyeceğim. Bu münasebetle doktora başlamak ve sürdürüp bitirmek hususunda beni teşvik edip destekleyen, kendilerinden daima istifade ettiğim, öğrencileri olmakla gurur duyduğum değerli hocalarımdan Prof. Dr. Yusuf Işıcık ve Prof. Dr. M. Sait Şimşek’e ne kadar teşekkür etsem azdır. Yoğun yöneticilik görevleri arasında bana destek veren ve her zaman yanımda olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat’a ayrıca teşekkür borçluyum. Tezimin ikinci danışmanlığını üstlenerek sınırlandırılması ve olgunlaşması noktasında emek sarf eden hocam Doç. Dr. Abdulcelil Bilgin’e; bu çalışmanın hazırlanması sürecinde bana yardımcı olan eşim Nazmiye Hanımefendiye, yoğunluğumdan dolayı sosyal faaliyetlerle ilgili işlerimi üstlenen Maşallah Çiftçi kardeşime ve Yusuf Kenan Atılgan hocama da teşekkürü borç bilirim.

Cahit KARAALP

Muş, 2017

KISALTMALAR

a. e.	Aynı Eser
a. g. e.	Adı Geçen Eser
a. g. m.	Adı Geçen Makale
a. g. md.	Adı Geçen Madde
Bsk.	Baskı
Bkz.	Bakınız
byy.	Basım Yeri Yok
C.	Cilt
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	Editör
İA	İslam Ansiklopedisi
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Vakfı
İFD	İlahiyat Fakültesi Dergisi
Haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
md.	Madde
nşr.	Neşreden
ö.	Ölüm
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar Arasında
S.	Sayı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK	Türkiye Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik
trs.	Tarihsiz
vd.	Ve diğerleri
vs.	Ve saire
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Vahyin tenzili sürecinde kavramlaşan “salât” kelimesini çalışmak istememizin önemli birkaç nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerin ilki, “salât” kavramının, İslam’ın temel esaslarından biri olan “namaz”ı ifade etmesi; ikincisi ise bu önemli konunun ülkemizde bu güne kadar doktora düzeyinde çalışılmamasıdır. Ulaşabildiğimiz kadarıyla Arap dünyasında da “salât” kavramı ile ilgili sadece bir tane doktora tezi bulunmaktadır. Arapça hazırlanmış bu doktora tezi daha çok konulu Kur’ân çalışması tarzındadır. Türkiye’deki İlahiyat Fakülteleri bünyesinde “salât” kavramı ile ilgili sekiz Yüksek Lisans tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmaların yanı sıra “salât” kavramını semantik yönden incelemeye tabi tutan üç akademik makale ve iki tebliğ bulunmaktadır. Yapılan çalışmaların “salât” kavramını semantik yönden hak ettiği düzeyde işlememiş olmaları yönündeki kanaatimiz; kelimenin Türkçeye çevirisinde yaşanan sıkıntılara yeterince değinmemiş olmaları ve bu nedenle bazı açılardan eksik kalmaları şeklindeki izlenimimiz, bizleri böyle bir konuyu ele almaya sevk etmiştir. Bu konuda yapılan akademik çalışmalar hakkındaki değerlendirmelerimize aşağıda yer verilecektir. Bu konuyu seçmemizin üçüncü nedeni ise “salât” kelimesinin çokanlamlı, ezdad ve müteradif yönleriye sahip olmasıdır.

Çalışmamızın birinci bölümünde genel olarak kavram çevirilerindeki sorunları ele alacağız. Bu bağlamda bazı âyetlerden hareketle çokanlamlı, ezdad ve müteradif kavramların tercümesinde yaşanan sorunları işlemeye çalışacağız. Bu üç gruba giren kelimelerin çevirisinde yaşanan sorunların her biri, “salât” kelimesinin çevirisinde de görülmektedir. Bizi bu çalışmaya sevk eden nedenlerin dördüncüsü ve belki de en önemlisi “salât” kavramının yanlış çevirisine sebebiyet veren taklit ve keyfilik gibi negatif yaklaşımlardır.

Özellikle son dönemlerde hazırlanan birçok mealde, “salât” kavramının ilmi vakardan uzak bir şekilde, hiçbir kaynakta bulunmayan anlamlar sıralanarak tercüme edildiği görülmektedir. Bu durum, dinin en önemli kavramlarından birinin tahrif ve tahfif edilmesine yol açmıştır. Örneğin bu tür meallerde “salât” kelimesinin “sosyal

destek kurumu” vb. anlamlarda karşılanması¹ işaret ettiğimiz durumun ciddiyetini ve vahametini göstermektedir.

Son dönemde hızlı bir şekilde birçok meâl yayınlanmış ve yayınlanan her bir meâl ile birlikte âyetler ve bazı Kur’ân kelimeleri hakkında yeni tartışmalar başlatılmıştır. İlmî verilere dayalı tartışmaların yapılmasına diyecek bir şey olamaz. Ancak ilmi disiplinden uzak bir şekilde başlatılan tartışmaların yararlı olmayacağı açıktır. Son zamanlarda tefsir literatüründen ve İslami ilimlerden haberdar olmayan, Arapçayı da bilmediği anlaşılan dolayısıyla meal yazmak konusunda ehliyetsiz kişilerin, meal hazırladıkları ve bu mealleri okuyucuya ücretsiz dağıttıklarını görülmektedir. Gerekli donanıma sahip olmayan kişilerin, hazırladıkları bu mealler üzerinden metnini değiştiremedikleri Kur’ân’ı, çeviriler üzerinden tahrif etmeye çalıştıkları izlenimi oluşturmaktadır.

Çalışmamız, Türkiye’de “salât” kavramını etimolojik ve semantik açıdan inceleyen ilk doktora tezidir. Tezimiz, doktora düzeyindeki ilk çalışma olması, meâllerdeki kavram çevirileri sorunlarına değinmesi ve özellikle “salât” kavramının geçtiği âyetlerin tümündeki Türkçeye çevirileri ve bu bağlamda karşılaşılan problemleri konu edinmesi gibi yönlerden önem arz etmektedir.

“Salât” kavramını farklı yönlerden inceleyen tez, makale, tebliğ, madde ve kitap çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmada, “salât” kavramı ile ilgili olarak daha önce yapılmış filolojik ve semantik çalışmalara değinmemek olmaz. Yapılan farklı çalışmalar üzerinde yaptığımız incelemeler sonucunda ulaştığımız değerlendirmeleri şöyle sıralayabiliriz.

Doktora Tezleri

Bu konuda yazılmış Türkçe doktora tezi bulunmamaktadır. Arap dünyasında ulaşabildiğimiz kadarı ile sadece bir doktora tezi hazırlanmıştır. 2008 yılında Suudi Arabistan’ın Ummu’l-Kurâ Üniversitesi, Usûlu’-d-Dîn Fakültesinde Muhammed bin

¹ Bkz. Erhan Aktaş; *Kerim Kur’ân Türkçe Çeviri*, 4. Bsk., Ankara, 2016; Gazi Özdemir, *Son Davet Kur’ân*, 2. Bsk., Şira Yay., İstanbul, 2016; Hakkı Yılmaz, *Nüzül Sırasına Göre Necm Necm Kur’ân’ın Türkçe Meâli*, 2. Bsk., İşaret Yay., İstanbul, 2012 vs. Bu mealler ilmi bir disiplin içinde hazırlanmadığı ve meal boyunca keyfî yorumlar hakim olduğu için tezimizin içinde ayrıca yer vermedik.

Abdullah bin Nâsır tarafından “*es-Salâtu fi'l-Kur'âni'l-Kerîm Diraseten Mevzuîyyeten*” başlıklı doktora tezi hazırlanmıştır. Müellifinin de belirttiği gibi tez, delali/semantik bir inceleme değil; mevzui/konulu bir çalışmadır. Tezde “salât” kavramının lügat anlamlarına yeteri kadar yer verilmediği görülmektedir. 550 sayfalık tezin sadece 4 sayfası (2-6. Sayfalar arası) lugavi incelemeye ayrılmıştır. Bu doktora tezi dışında Arap dünyasında hazırlanmış başka bir doktora tezi ile karşılaşmadığımızı belirlemekte yarar vardır.

Yüksek Lisans Tezleri

Ulaşabildiğimiz kadarıyla “salât” kavramı ile ilgili olarak, Marmara, İstanbul, Ankara, Uludağ, Selçuk, Cumhuriyet, Sütçü İmam ve Sabahattin Zaim İlahiyat Fakültelerinde 8 yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Tezlerin hazırlandığı tarihleri esas alarak kısa bir değerlendirmeye tabi tutmamız yararlı olacaktır.

1- Yaşar Doğru, *Kur'ân'da Salât Kavramı*, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Bedreddin Çetiner, İstanbul, 2004.

Tezde, “salât” kavramının lugavi anlamının tespitinde sadece Zebidi'nin “Tacu'l-Arus” sözlüğünün esas alınacağı belirtilmiştir (s. 14). Bu tezde Arapça sözlükler, özellikle de ilk dönem sözlükleri yeterince kullanılmamıştır. “Salât” kavramının geçtiği âyetler, tefsirler ışığında gerektiği şekilde tahlil edilmemiştir. Tez, ilmi bir özveri ile hazırlanmış olup daha çok konulu Kur'ân çalışması niteliğindedir. Kanaatimizce tezde “salât” kavramının semantik analizi eksik kalmıştır.

2- Esra Gözeler, *Sami Dini Geleneğinde Salât, Savm ve Zekât Kavramlarının Semantik İncelemesi*, Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Paçacı, Ankara, 2005.

Salât, Savm ve Zekât kavramlarının Akkadça, Ge'ezde, Süryanice, İbranice dillerinde incelenmesi ciddi bir emek ve zaman gerektirmektedir. Tezde “salât” ve diğer kelimelerin Arap dilindeki karşılıkları hariç olmak üzere diğer Sami dillerindeki karşılıklarının kaynak dillerden ziyade yabancı kaynaklardan incelendiği görülmektedir. Araştırmanın, kaynak dillere değil de yabancı dillere başvurularak

hazırlanmış olması eksiklik olsa da bu alandaki boşluğa dikkat çekmesi ve belli bir açığı kapatması yönü ile takdire şayandır.

Sami vahiy geleneğindeki “salât” kavramının Arapça, Akkadça, Ge’ezde, Süryanice ve İbranice dillerindeki etimolojik tahlili için tez boyunca sadece 30 sayfa ayrılmıştır (s. 52-82). Beş dilde inceleme konusu yapılan “salât” kavramının Arap dili ile ilgili kısmının yeterli olmadığı söylenebilir.

3- Recep Toraman, *Kur’ân’da Salât Kavramı*, Selçuk Üniv. SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Yusuf Işıcık, Konya, 2005.

“Salât” kavramı tezde semantik ve lugavi açıdan yeterli derecede incelenmemiştir. Konulu Kur’ân çalışmalarına örnek teşkil eden tezde, “salât” kavramı, ağırlıklı olarak “Namaz” ibadeti bağlamında ele alındığından başlık ve içerik arasında uyum sorunu bulunmaktadır.

4- Şaban Banaz, *Hz. Peygambere Salavat Getirmek*, Cumhuriyet Üniv. SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Enbiya Yıldırım, Sivas, 2006.

“Salât” kavramı, tezin ikinci bölümünde etimolojik yönden inceleme konusu yapılmış ve tez boyunca “salât” kelimesinin “destek” anlamı öne çıkarılmıştır. “Salât” kavramının “destek” anlamının kaynağı olarak İbn Manzur’un “Lisanu’l-Arab” adlı eseri gösterilmekte ise de maalesef söz konusu eserde “destek” anlamı geçmemektedir (Bkz. s. 45). Tezde “salât” kavramının lügavi yönden yeterli derecede incelendiği söylenemez.

5- Ahmet Genç, *Kur’ân’da Salât Kavramının Semantik Tahlili*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Zekeriyya Pak, Kahramanmaraş, 2008.

Tezde, “sly” kökü ve bu kökten türeyen kelimelerden uzak kalınacağı (s. 4) ifade edilmiştir. Buna rağmen “sly” kökünden gelen, “salât”ın “lüzum”² anlamına ayrı bir önem verilmiştir. “Salât” kelimesinin geçtiği bir beyitte *عزة الرحمن* ibaresinde geçen “عزة/Azzâ” kelimesi “Gazze” diye tercüme edilmiştir (s. 14). “Salât” kavramı Mekkî âyetlerin 39’unda 40 defa yer aldığı halde, Ahmet Genç, bu kelimenin

² İlerde de görüleceği üzere Ezheri ve Zeccac, “salât”ın “lüzum/gereklilik-devamlılık” anlamını ön plana çıkarırlar.

türevleriyle birlikte 35 defa geçtiğini ifade etmiştir. (s. 15). Tezin adında “semantik tahlil” ifadesi geçtiği halde “salât” kavramının sözlük anlamı için sadece 3 sayfa ayrılmıştır (s. 12-14). Tezde “salât” kavramının semantik analizinin yetersiz kaldığı görülmektedir.

6- Ayşe İçöz, *Arap Dilinde Hidâyet-Delalet, Salat ve Selam Kelimelerine Semantik Yaklaşım*, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Turan Arslan, İstanbul, 2008.

Kaynakçası ile birlikte 58 sayfadan oluşan bu tezde incelenen dört kavramın semantik incelemeleri yüzeysel kalmıştır. Aceleye getirildiği izlenimini veren çalışmada kavramlar yeterli derecede incelenmemiştir.

7- Emine Özbek, *Kur’ân’da Salât Kavramı*, Uludağ Üniv. SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yard. Doç. Dr. Mustafa Bilgin, Bursa, 2015.

300 sayfa olarak hazırlanan tezde, “salât” kavramı sadece Kur’ân’a göre değil diğer İslami disiplinler açısından da araştırılmış ve konu geniş bir yelpazede ele alınmıştır. “Salât” kavramı, daha çok morfolojik açıdan incelenmiş, semantik analize yeterli derecede yer verilmemiştir. Emek mahsulü olarak hazırlanmış bu tez aynı zamanda konulu Kur’ân çalışmalarına örnek teşkil eder.

8- Umran Kılıçer, *Kur’ân’da Namaz ve Çeşitleri*, Sabahattin Zaim Üniv. SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Abdulmuttalip Arpa, İstanbul, 2016.

Tezin birinci bölümünde “salât” kavramı lugavi yönden incelenmiş, ikinci bölümde ise Kur’ân’da namaz çeşitleri işlenmiştir. Daha çok konulu Kur’ân çalışması kapsamında değerlendirilebilecek olan tezde, “salât” kavramının sadece namaz anlamı üzerinde durulmuştur. Tezin “salât” kelimesi ile ilgili lugavi tahliller konusunda eksik kaldığı görülmektedir.

Makaleler

Aşağıdaki makalelerin ilk üçü, “salât” kavramını semantik açıdan; diğer üçü ise bu kavramı daha çok tematik bağlamda ele almıştır.

Hüseyin Güllüce, “Salât Kavramı: Etimolojisi ve Bazı Mülâhazalar”, *Atatürk Üniversitesi İFD*, S: 23, Erzurum, 2005.

Mesut Okumuş, “Semantik ve Analitik açıdan Kur’ân’da Salât” Kavramı, *Çorum İFD*, 2004/2, C. III, sayı: 6.

Soysaldı, Mehmet, Kur’ân’da Salât Kavramının Semantik Analizi, *Yalova SBE*, S. 1, Ekim 2010- Mart 2011, Yalova, 2010.

Ahmet Nedim Serinsu, Ahzâp Sûresi 56. Âyeti Çerçevesinde Hz. Peygambere Salât ve Selam Getirmenin Anlamı, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Mayıs-Ağustos 2001, C. 4, S. 10.

Selim Türcan, Hûd Sûresi 87. Âyette Geçen “Salât(uke)” Kelimesi Örneğinden Hareketle Genel Bir Çeviri Eleştirisi, *Gazi Üniv. İFD*, 2005/1-2, C. IV, S. 7-8, Çorum, 2005.

Hakan Uğur, Eski Ahitteki “Duâ” Kavramının Kur’ân’daki “Salât” Kavramıyla İlişkisi, *Çukurova Üniv. İFD*, C. 8, S. 2, Temmuz-Aralık 2008, Adana, 2008.

Tebliğler

Ulaşabildiğimiz kadarıyla “salât” kavramına dair iki tebliğ hazırlanmıştır. Aşağıdaki tebliğlerin ilkinde “salât”ın kavramsal çerçevesine ağırlık verilmiş; ancak ayrıntıya girilmemiştir. Bu tebliğde “salât” kavramı, daha çok konulu Kur’ân çalışması çerçevesinde ele alınmıştır. İkinci tebliğ ise “salât” kavramını sadece tematik olarak ele almış, semantik analizlere yer verilmemiştir.

Murat Sülün, “Kur’ân-ı Kerîm’de Salât’ın Kavramsal Çerçevesi”, *Sosyal ve Ferdi İşlevleri Açısından Namaz ve Cami, Tartışmalı İlmi Toplantı*, 18-19 Ekim 2009, Ensar Yay. İstanbul, 2009

Sadrettin Gümüş, Kur’ân’da Namazın Asr-ı Saadet’teki Yorumu ile Zaman İçinde Meydana Gelen Değişiklikler ve Sapmalar, *Sosyal ve Ferdi İşlevleri Açısından Namaz ve Cami, Tartışmalı İlmi Toplantı*, 18-19 Ekim 2009, İstanbul, 2009

Ansiklopedi Maddeleri

“Salât” ve “Namaz” kelimelerinin ele alındığı aşağıdaki ansiklopedi maddelerinde bir ibadet olarak namaz konusuna ağırlık verilmiş, semantik analizler yapılmamıştır.

A. J. Wensinck, “Salât”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1988, X. 112.

M. Kamil Yaşaroğlu, *Namaz, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2006, C. 32.

Süleyman Ateş, *Namaz md.*, Kur'ân Ansiklopedisi, İstanbul, trs.,

Telif ve Tercüme Kitaplar

Aşağıda sıralanan eserlerde “salât” kavramının etimolojik analizine girilmemiş daha çok namaz ibadeti ele alınmıştır. Konulu Kur'ân çalışmalarına örnek olarak görülebilecek bu eserlerde “salât” kelimesinin lugavi anlamının yeteri derecede incelendiğini söyleyemeyiz.

Fehd bin Abdurrahmân bin Süleymân er-Rûmî, *es-Salâtu fi'l-Kur'âni'l-Kerîm Me'fhumuha ve Fıkhuha*, 7. Bsk., Riyad,1996.

Abdullah et-Tayyar, *Tüm Detayları ile Namaz*, çev: M. Beşir Eryarsoy, 3. Bsk., Guraba Yayınları, İstanbul, 2015.

Hakim et-Tirmizi, *Namaz ve Namazın Hikmetleri*, çev: Halil Akçay, 1. Bsk., İlkharf Yayınevi, İstanbul, 2015.

Haris Esed el-Muhâsibî el Basrî (ö. 243/857), *Helal Rızık ve Namazın Anlaşılması*, çev. Muhammed Coşkun, 1. Bsk., İlkharf Yay., İstanbul, 2012.

Abdullah Yıldız, *Namaz Bir Tevhid Eylemi*, 28. Bsk., Pınar Yay., İstanbul, 2016.

Kerim Buladı, *Namaz*, 10. Bsk., Kayıhan Yay., İstanbul, 2013.

Elbâni, Muhammed Nasiruddîn, *Hiz. Peygamber'in Namaz Kılma Şekli*, çev. Osman Arpaçukuru, 2. Bsk., Beka Yay., İstanbul, 2005.

İsrafil Balcı, *Hiz. Peygamber ve Namaz*, 5. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ank. 2017.

B. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Kur'ân'daki kelimelerinin Türkçe'ye tercüme edilmesiyle bir takım anlam değişim ve dönüşümlerine uğrayacakları muhakkaktır. “Salât” kavramı da diğer birçok kavram gibi, asıl anlamını koruyamamış ve Türkçe'ye anlam daralmasına uğrayarak geçmiştir. Türkçede sadece “namaz” anlamı ile bilinen “salât” kavramının “duâ, ta'zim, ardından gitmek, rahmet” vs. birçok anlamı bulunmaktadır. Çalışmamızda, anlam daralmasına uğrayan “salât” kavramının temel anlamını ve daha sonra kazandığı anlamları ortaya koymayı ve Kur'ân meâllerinde “salât”

kavramı ile ilgili yaşanan anlam sorunlarını belirleyip çözümler sunmayı amaçlamaktayız. Temel hedefimiz ise Kur’ân’ın doğru anlaşılmasına katkı sağlamak ve “salât” kavramı özelinde kavram çevirilerinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair teklifler sunmaktır.

Çalışmada “salât” kavramının anlamlarını ve geçirdiği aşamaları ortaya koyabilmek için faydalanılacak sözlükler kronolojik sıralamaya tabi tutulacak ve Ferahidî’nin “Kitabu’l-Ayn” adlı eseri başta olmak üzere özellikle ilk dönem sözlüklerine ağırlık verilecektir. Zira ilk dönemlerde “salât” kavramının nasıl anlamlandırıldığı önemlidir. Bunların yanı sıra son dönem sözlüklerden de kısmen faydalanılacaktır.

Tefsir kitapları da sözlükler gibi kronolojik sıralamaya tabi tutularak “salât” kavramının bu eserlerde nasıl anlamlandırıldığı araştırılacaktır. Faydalanacağımız tefsîrleri Rivâyet - Dirâyet şeklindeki ayrıma göre değil kronolojik olarak tasnif etmemizin sebebi yapılmış tasniflerin sağlıklı olmadığı yönündeki kanaatimizdir. Zira sadece rivâyete yahut dirâyete dayalı tefsirlerden söz etmek ve bunları çok net ayrımlara tabi tutmak mümkün görünmemektedir. Çalışmada Şii, Sünni, Harici, Mu’tezili; Rivâyet, Dirâyet, İşari, Fıkhi gibi kategorik tasnifler aşularak bütün tefsîr literatüründen faydalanılacaktır.

Tefsîr disiplininde önemli bir yer tutan ve “salât” kavramı başta olmak üzere birçok Kur’âni kavram hakkında önemli bilgiler içeren Vücûh - Nezâir ve Ğarîbu’l-Kur’ân ile ilgili eserlerden de yararlanmaya çalışacağız. Çalışma sürecinde gerektiğinde Şiir, Hadis, Fıkıh, İslam Tarihi, Siyer ve Dinler Tarihi gibi alanlarda yazılmış eserlerden de faydalanmaya yoluna gideceğiz. Bununla beraber, tezimizin temel kaynakları lügat ve tefsîr kitapları olacaktır. Bu bağlamda Kur’ân öncesinde Arapların “salât” kavramına yükledikleri anlamları belirleyebilmek için cahiliye şiirine; vahiy sürecindeki anlamlarını ortaya koyabilmek için hadislere; diğer dinlerde bu kavrama yüklenen anlamları görebilmek için Tevrat ve İncil’e başvurulacaktır.

“Salât” kavramının geçtiği âyetler, Mekkî-Medenî ayırımı esas alınarak sadece tefsîr akademisyenlerince hazırlanan meallerden incelenecek, gerektiği yerde

diğer meallerden de faydalanma yoluna gidilecektir. Tezin sonunda “salât” kavramı ile ilgili âyetler tematik tasnife tabi tutularak tablolar halinde gösterilecektir.

C. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Tezimiz, her ne kadar kavram çevirilerinde yaşanan sorunlarla ilgili ise de temelde “salât” kavramını merkeze alacaktır. Dolayısıyla birinci bölümde, genel itibariyle kavram çevirileri sorunu birkaç örnek kavram eşliğinde ele alınacaktır. Bu bölümde, kavram çevirileri ele alınırken sadece Prof. Dr. Suat Yıldırım ve Prof. Dr. Süleyman Ateş’in mealleri³ esas alınacaktır. Bu mealleri tercih nedenimiz, Ateş ve Yıldırım’ın meal yazan ilk Tefsir akademisyenleri olmalarıdır. Buradaki temel hedef, kavram çevirilerinde yaşanan sorunları tespit ederek kavramların anlam takdiri ve hedef dile çevirileri sırasında izlenmesi gereken adımları belirlemek ve “salât” kavramının çevirisine zemin hazırlamak olacaktır. Bu bölümde kavramların anlamları ortaya konurken detaya girilmeyecek, tezin ana konusu olan “salât” kavramından uzaklaşmayacaktır.

İkinci bölümde “salât” kavramının etimolojik ve semantik tahlili yapılacak, üçüncü bölümde ise tefsirlerde “salât” kavramına yüklenen anlamlar üzerinde durulacak ve bu kavramla ilgili olarak meallerde karşılaşılan çeviri sorunları ele alınacaktır. Bu sorunlar özellikle tefsir akademisyenlerinin meâlleri üzerinden ele alınacaktır. Problemi, tefsîr akademisyenlerinin meâlleri üzerinden ele almamızın sebebi, yoğun bir mesai ve emek ürünü olan bu meallerle diğerleri arasında belirgin bir fark olup olmadığını belirlemeye çalışmaktır. Bu amaçla tefsir akademisyenlerince hazırlanan meâllerin yanı sıra kısmen de olsa başka meâllere⁴ de

³ Suat Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, İstanbul, 1988; Süleyman Ateş, *Kur’ân’ı Kerim ve Yüce Meali*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, trs.

⁴ Abdulkadir Gölpinarlı, *Kur’ân’ı Kerim ve Meali*, 1. Bsk., Elif Kitabevi, İstanbul, 2007; Abdulkadir Şener, Cemal Sofuoğlu, Mustafa Yıldırım, *Yüce Kur’ân ve Açıklamalı –Yorumlu Meâli*, TDV, İzmir, 2009; Ahmet Varol, *Kur’ân Meali*, 1. Bsk., Ozan Yay., İstanbul, 2016; Ali Akın, *Kur’an’ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, 1. Bsk., Süleymaniye Vakfı Yay., İst., 2015; Ali Bulaç, *Kur’ân’ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, 8. Bsk., Çıra Yay., İstanbul, 2015; Ali Fikri Yavuz, *Kur’ân-ı Kerim ve İzahlı Meali Alisi*, 1. Bsk., Alperen Yay., İstanbul, 2002; Ali Ünal, *Allah Kelamı Kur’ân-ı Kerim’in Açıklamalı Meali*, İstanbul, 2007; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân-Kerim Meali*, Düşün Yay., İstanbul, 2016; Cemal Külünkoğlu, *Kur’an’ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, 1. Bsk., Kıraat Yay., İst., 2017; Dilaver Gürer-Hayrettin Hayrullah Sofuoğlu, *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Tercümesi*, 1. Bsk., H Yay., 2017; Edip Yüksel, *Mesaj Kur’ân Çevirisi*, 15. Bsk., Ozan Yay., İstanbul, 2016; Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur’ân-ı Kerim ve Meali Şerifi*, Haz. Ertuğrul Özalp, 2. Bsk., İşaret Yay., İstanbul, 2000; Ebu’l-A’la Mevdüdi, *Tefhimü’l-Kur’ân Meali*, çev. Durmuş Bulgur, 1. Bsk., Yediveren Yay., Konya,

yer verilecektir. Tezin semantik analiz ve çeviri sorunları ekseninde gelişecek olmasından dolayı, namaz vakitleri, namazın çeşitleri, rükünleri gibi konular üzerinde durulmayacaktır.

D. Araştırmanın Kaynakları

Tezimizin temel kaynakları arasında Kur'ân'ı Kerim, tefsirler, mealler ve Hadis Kaynakları yer almaktadır. Çalışmamızda, öncelikli olarak temel kaynaklardan istifade edilmiştir.

Bu bağlamda, Ferâhîdî (ö. 175/791), *Kitâbu'l-Ayn*; Ebû Amr eş-Şeybânî (ö. 213/828), *Kitâbu'l-Cîm*; İbn Sikkît (ö. 244/858), *Kitâbu Tehzîbu'l-Elfâz*; İbn Kuteybe (ö. 276/889), *Edebu'l-Kâtib*; İbn Dureyd (ö. 321/933), *Cemheratu'l-Luğâ*; Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933-34), *Kitâbu'z-Zîne*; Fârâbî (ö. 350/), *Dîvânu'l-Edeb*; Ezherî (ö. 370/980), *Mu'cemu Tehzîbu'l-Luğâ*; Tâlekânî (ö. 385/995), *el Muhît fi'l-Luğâ*; İbn Fâris(ö. 395/1005), *Mekâyîsu'l-Luğâ*, *Mücmelü'l-Luğâ*; Cevherî (ö.400/1009), *Mu'cem es-Sihâh*; İbn Sîde (ö. 458/1066), *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*; Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*; Zemahşerî (ö. 538/1144), *Esâsu'l-Belâğa*; Mutarrizî (ö. 610/1213) *el-Muğrib fi Tertîb'l-Mu'rib*; Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), *Muhtâru's-Sihâh*; İbn Manzûr (ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*; Semînü'l-Halebî (ö.756/1355), *Umdetu'l-Huffâz*; Feyyûmî (ö.770/1368) *el-Misbâhu'l-Munîr*; Cürcânî (ö. 816/1413), *et-Ta'rifât*; Firuzâbâdî (ö.817/1415), *el-Kâmusu'l-Muhît*, *Besâiru Zevi't-Temyîz*; Ebu'l-Bekâ (ö.1095/1684), *el-Külliyât*; Tahanevi (ö. 1158/1745), *Keşşafu Istılahatu'l-Funun*; Zebidî

2003; Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, *Kur'ân-ı Kerim Meali*, 12. Bsk., DİB, Ankara, 2011; Hamdi Döndüren, *İnsanlığa Son Çağrı*, Yeni Şafak Gazetesi Yay., İstanbul, 2013; Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-Hakim ve Meal-i Kerim*, Balıkesir Üniv. İlahiyat Fak., Konya, 2014; Hasan Karakaya, *Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Meali*, 1. Bsk., Nebevi Hayat Yay., İst., 2016; Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzu'l-Kur'ân*, 1. Bsk., Server Yay., İst., 2017; Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân'ı Kerim Meali*, 8. Bsk., Ankara, 2003; Hüseyin Atay, *Kur'an Türkçe Çeviri*, 2. Bsk. Atay Yay., Ank., 2016; Mehmet Yaşar Kandemir, Halit Zavalı, Ümit Şimşek, *Ayet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meali*, 5. Bsk., Marmara Üniv. İFAV Yay., İstanbul, 2016; Mahmut Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, Armağan Kitaplar, Konya, 2012; Mahmut Toptaş, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, 1. Bsk., Cantaş Yay., İst., 2008; Mahmud Ustaosmanoğlu, *Kur'an-ı Mecid ve Tefsirli Meali*, Yasin Yay., İst., 2007; Mehmet Türk, *Allah'ın Kelamı*, 1. Bsk., Kitap Dünyası, Konya, 2013; Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, 5. Bsk., İşaret Yay., İstanbul, 2002; Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, 2. Bsk., Düşün Yay., İstanbul, 2012; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân'ı Kerim ve Türkçe Meali*, 1. Bsk., İpek Yay., İstanbul, 2002; Şaban Piriş, *Kur'ân-Kerim Türkçe Anlamı*, 19. Bsk., Okyanus Kitabevi, Kayseri, 2013; Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'ân'ı Kerim Meali(Türkçe Çeviri)*, 144. Bsk., Yeni Boyut Yay., İstanbul, 2016.

(ö.1205/1790), *Tâcu'l-Arûs* gibi ilk dönemden son döneme kadar yazılmış birçok sözlükten faydalandık.

Çalışmamızda Şii, Sunni, Harici ve Mu'tezili birçok müfessirin kaleme aldığı Rivâyet ve Dirâyet tefsîri taranmıştır: Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil Bin Süleymân*; Kisâf, *Meâni'l-Kur'ân*; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*; Ebû Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân*; Ahfeş el-Evsat, *Meâni'l-Kur'ân*; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*; Tüsterî, *Tefsîru't-Tüsterî*; Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*; Tahavî, *Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerîm*; İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtem er-Râzî*; Mâturîdî, *Tevlâtü Ehli's-Sünne*; Nehhâs, *Meâni'l-Kur'ân*; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*; Sülemî, *Hakaiku't-Tefsîr*; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*; Tûsî, *et-Tibyân*; Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*; Zemahşerî, *el-Keşşâf*; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*; Tabresî, *Mecmau'l-Beyân*; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîr*; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*; Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*; Bursevî, *Tefsîru Ruhü'l-Beyân*; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*; Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*; Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr* gibi...

Kavram çevirileri sorununu işlediğimiz Üçüncü Bölümde, birer tefsîr akademisyeni olan Prof. Dr. Hasan Elik - Yrd. Doç. Dr. Muhammed Coşkun; Prof. Dr. Hüseyin Elmalı - Prof. Dr. Ömer Dumlu; Prof. Dr. M. Sait Şimşek; Prof. Dr. M. Zeki Duman; Prof. Dr. Murat Sülün; Prof. Dr. Mustafa Öztürk; Prof. Dr. Ömer Çelik; Prof. Dr. Sadreddin Gümüş - Prof. Dr. Yakup Çiçek - Yrd. Doç. Dr. Muhsin Demirci; Prof. Dr. Salih Akdemir; Prof. Dr. Yusuf Işıcık'ın meâlleri⁵ incelenmiş ve bunlara göre çeşitli tahlil, tespit, tenkit ve değerlendirmeler yapılmıştır.

⁵ Hasan Elik, Muhammed Coşkun; *Tevhit Mesajı Özlü Kur'ân Tefsiri*, 1. Bsk., Fikir Yay., İstanbul, 2013; Ömer Dumlu-Hüseyin Elmalı, *Âyet Âyet Kur'ân'ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, 2. Bsk., Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006; M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri, I-V*, Beyan Yay, İstanbul, 2012; M. Zeki Duman (ö. 1435/2013), *Beyanu'l-Hak*, I-III, 2. Bsk., Fecr Yay., Ankara, 2008; Murat Sülün, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, 1. Bsk., Çağrı Yay., İstanbul, 2012; Mustafa Öztürk, *Kur'ân-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2014; Ömer Çelik, *Hakk'ın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meali ve Tefsiri*, I-V, Erkam Yay., İstanbul, 2012;

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇE MEÂLLERDE KAVRAM ÇEVİRİLERİ SORUNU

1. KUR'ÂN MEÂLLERİNDE KAVRAM ÇEVİRİLERİ SORUNU

Arap dilinde nazil olan Kur'an'ı-Kerim muhataplara mesaj verirken indiği dilin imkân ve sınırlarını kullanmış bazen de dil içi tasarruflarda bulunmuştur. Kur'an mesajlarını tevhidi çizgide verebilmek için cahiliye kültürü ile yoğrulmuş Arap dilinin kelimelerini her zaman olduğu gibi kullanmamış, kimi kelimeleri anlam değişimine tabi tutarak yeni bir dünya görüşü ve kültürü içinde ifade etmiştir.⁶ Kur'an mesajlarını iletirken bazen “cahiliyye, müslim, mü'min, münâfık, fâsık, kâfir” gibi kelimelerin anlam alanını genişleterek yeni anlamlar yüklemiş, bazen tedavülde olan “zekât, savm, salât, hac, rükû, secde, teyemmüm, takva” gibi kelimelere dini içerikli anlamlar yüklemiş,⁷ çoğunlukla da kelimeleri aynen kullanmıştır.⁸

Kur'an'ın Arap dilinde yapmış olduğu bu tasarrufta kelimeler hiçbir şekilde kök anlamlarından koparılmamış aksine kök mana üzerine ek anlamlar yüklenilmiştir. Böylelikle Arap dili şirk unsurlarından arındırılmış ve yeni anlamlarla geliştirilmiştir. Dilde yaşanan bu değişim ve dönüşüm, Arap toplumunun Kur'an'ın ihdas ettiği ya da yeni anlamlar izafe ettiği kelimeleri anlamalarına engel teşkil etmemiştir. Hiçbir müşrik Kur'an'ın yeni anlamlar yüklediği ya da kısmen değiştirdiği kelimeleri anlamadığını söylememiştir.⁹ Bunun nedeni ise kelimelere

Sadreddin Gümüş, Yakup Çiçek, Muhsin Demirci; *Kur'an'ı Kerim ve İzahlı Meali(Türkçe Anlamı)*, İpek Yay., İstanbul, 1997; Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, 3. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015; Yusuf Işıcık, *Kur'an Meali*, 4. Bsk., Daru's-Seyyid , Riyad, 2014.

⁶ Necmettin Gökkır, *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*, 1. Bsk., İFAV Yay., İst., 2014, s. 21.

⁷ Muhammed Bâkır Saidirüşen, *Kur'an Dilinin Analizi ve Kur'an'ı Anlama Metodolojisi*, çev. Kenan Çamurcu, el-Mustafa Yay., İstanbul, 2013, ss. 277-279; Ahmet Çelik, *Kur'an Semantiği*, Ekev Yay., Erzurum, 2002, ss. 55-58; Temmam Muhammed es- Seyyid, *Elfaz ve Terakib ve Delalat Cedide fi Siyaki'l-Kur'an*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Üde Halil Ebû Üde, Camiatu Şarki'l-Evsat, Kısmu'l- Luğati'l-Arabiyye, Külliyyetü'l-Edâb, 2010, ss. 40-130; Abdulali Salim Mukerrem, *Kelimetü'l-İslamiyye fi Hakli'l-Kur'an*, 1. Bsk., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1996, ss. . 86-124; Mehmet Murat Karakaya, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Dil Problemi*, Marifet Yay., İst., 2003, ss. 7-8; 160-175; Ali Mebrûk, *Kur'an Yazıları*, çev. Muhamed Coşkun, 1. Bsk., Mana Yay., İstanbul, 2016, s. 243; Nasr Hamid Ebu Zeyd, *Kutsal Metin Otorite ve Hakikat*, çev. Muhammed Coşkun, 1. Bsk., Mana Yay., İst., 2015, s. 294.

⁸ Mustafa İslamoğlu, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi*, Düşün Yay., 3. Bsk., İstanbul, 2017, s. 125.

⁹ İbn-i Haldûn, Abdurrahman bin Muhammed el-Hadramî(ö. 808/1406), *Mukaddime*, I-II, çev. Halil Kendir, Yeni Şafak Yay., İstanbul, 2004, II. 614.

yüklenen yeni anlamların Arapların kullandığı temel anlamların üzerine bina edilmiş olmasıdır.¹⁰

Kur'an kelimelerinin başta Türkçe olmak üzere başka dillere geçiş yapması ile birlikte bazı anlam sorunları baş göstermiştir. Bu anlam sorunlarının en önemlisi diller arasındaki mütakabiliyet sorunudur. Arapça ve Türkçe kelimeler arasında tam bir mütakabiliyet bulunmayabilir, bunun için kaynak dildeki kavramlara hedef dilde uygun karşılık takdir edilmelidir.¹¹ Bir kavramın kaynak dildeki anlamının doğru algılanması kadar kavramın hedef dile başarılı bir şekilde aktarılması da önem arzeder. Çünkü bir kavramın anlam içeriği doğru tanımlanamaz ve sınırları düzgün tespit edilemezse ait olduğu cümle ve bağlam da doğru anlaşılabilir.¹² Meâllerdeki birçok yanlış ifadenin veya hatalı kavram çevirisinin bahsettiğimiz bu kaydı dikkate alınmamasından kaynaklandığını belirtmek gerekir.

Kur'an'ın evrensel özelliği ve son ilahi kitap olması, tüm insanlığa ulaştırılmasını gerekli kılmaktadır.¹³ Yeryüzü halklarını Kur'anla muhatap kılmanın yolu ise meallerden geçmektedir. Kur'an'ın tüm insanlığa gönderilmesi ve her topluma vahyin kendi dillerinde iletilmesi gerçeğinden çıkarak Kur'an'ın başka dillere çevirisinin bizzat Kur'an'ın kendisi tarafından gerekli kılındığını söyleyebiliriz.¹⁴ Kur'an'ın başka dillere çevirisi herhangi bir kitabın çevirisi gibi kolay değildir. 23 yılda peyderpey inmiş, indiği dönemin sorunlarına çözümler üretmiş, hayatın her alanında hükümler beyan etmiş, hayata ruh olmuş bir kitabın çevirisinin kolay olması da beklenemez.

Kaynak dili hedef dile doğru bir şekilde aktarmak, iki dili de çok iyi bilmeyi gerektirdiği¹⁵ gibi Kur'an dilini, din dilini de iyi bilmeyi gerektirir.¹⁶ Kur'an'ı anlamak ve çevirmek için iyi bir Arapça bilgisine ihtiyaç duyulduğu kadar, iyi bir

¹⁰ İslamoğlu, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi*, s. 125.

¹¹ Düccane Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, 2. Bsk., *Kaknüs Yay.*, İstanbul, 2005, ss. 30-42.

¹² Hasan Yılmaz, *Semantik Analiz Yönteminin Kur'an'a Uygulanması*, 1. Bsk. Kurav Yay., Bursa, 2007, s. 133.

¹³ Abdulcelil Bilgin, *Kur'an'daki Deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014, s. 367.

¹⁴ Mevlana Muhammed Ali, *İslam Dini*, çev. Doç Dr. Ömer Aydın, İşaret Yay., İst. 2007, s. 88

¹⁵ Salih Akdemir, *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleleri (Eleştirel bir Yaklaşım)*, Akid Yay., Ankara, 1989, ss. 130-132.

¹⁶ Faruk Gürbüz, *Tercüme Problemleri ve Meâller*, İnsan Yay., İstanbul, 2004, s. 124.

Kur'ân bilgisine de ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁷ Oysa meâl yazarlarımızın önemli eksiklerinden biri, Kur'ân dilini yeterince tanımamalarıdır. Çevirmen, Kur'ân'ı çeviri esnasında değil çeviri yapmadan önce tanımalıdır.¹⁸ Âyetler üzerinde uzun bir dönem ve çalışma süreci yaşamadan, âyetler hakkındaki tartışmaları kronolojik olarak detaylı bir incelemeye tabi tutmadan meâl yazmaya kalkmak büyük bir eksikliklerdir.¹⁹

Türkçe Meâllerdeki yanlışların ana sebeplerinden biri Türkiye'de yapılan Kur'ân çevirilerinin bireysel ya da genel geçer bir sistematikten yoksun olmasıdır.²⁰ Aslında bunu tefsîrler içinde söyleyebiliriz. Buna göre meâllerdeki sistematsizliğin önemli bir kısmının tefsir kaynaklı olduğunu düşünmekteyiz.

Kur'an'ı çevirecek birinin belli bir metodoloji geliştirmesi gerekir Zira anlam sorunlarını belli bir metodoloji olmadan çözmemiz mümkün değildir. Bir kelimenin anlamı takdir edilirken öncelikle ilk dönem sözlüklerine bakılması, Cahiliye şiirlerinin dikkate alınması, Kur'ân bütünlüğüne kelimenin nasıl kullanıldığının önemsenmesi, cümle bağlamı, nüzûl dönemi, nüzûl ortamı, Hz. Peygamber tefsîri gibi kriterler hemen hemen tüm müfessirlerin dikkate aldığı kriterlerdir. Ancak bu kriterlerin yeterince uygulandığını söyleyemeyiz.

Kur'ân'ı başka bir dile aktaracak birinin Kur'ân'ın temel fikirlerini en iyi şekilde ve bütün incelikleri ile bilmesi, anlaması gerekir. Değilse Kur'ân'ın maksat ve hedeflerini doğru şekilde anlamaktan mahrum kalacak²¹ ve doğru bir çeviri yapamayacaktır. Kanaatimizce meâl, tefsîrdan çok daha zor bir iştir ve her meâl yazarı tefsîr yazabilecek bir düzeye geldiği zaman meâl yazmaya teşebbüs etmelidir. Türkçe birçok meâl bu keyfiyetten yoksun olduğu ve Kur'ân diline vukufiyet sağlanamadığı içindir ki Türkçe ve Arapçaya uymayan türedi bir meâl dili üretilmiştir.

¹⁷ M. Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 13. Bsk., Kitap Dünyası, İst., 2016, ss. 312-325; Mustafa Hocaoğlu, *Meal Yanlışları-I, Recep Tayyip Erdoğan Üniv., İFD*, 1(2012), Rize, 2012, s. 129.

¹⁸ Düccane Cündioğlu, *Kur'ân ve Dile Dair*, 1. Bsk., Kaknüs Yay., İstanbul, 2005, s. 81.

¹⁹ Türkçe meâllerin genel bir değerlendirmesi için bkz. Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesinde Meal ve Tefsir Serencamı*, 3. Bsk., Ankara Okulu Yay., 2015, ss. 13- 75.

²⁰ Abdulcelil Bilgin, *Kur'ân Meâllerindeki Anlatım Bozuklukları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2012, s. 239,

²¹ Fazlur Rahman, *İslami Yenilenme Makaleler II*, Çev. Adil Çiftçi, 4. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015, s. 49.

Her meâl çalışması, meâl yazarının Kur'ân âyetlerini kendi bilgi ve düşünce dünyasına göre yorumladığı mini bir tefsîrden ibarettir.²² Meâller yorumun detaylandırılmadığı, hatta en aza indirgendığı yeni bir tefsîr türüdür; mamafih Kur'ân'a eşdeğer olmadığı gibi teknik anlamda iddiası olan bir tefsîr de değildir.²³ Adı üzerinde bir tür tevildir. Öte yandan meâlleri yorumdan uzak birebir Kur'ân metinleri gibi okumak, bizleri tehlikeli biçimde “Türkçe ibadet”²⁴ ve “Türkçe Kur'ân”²⁵ algısına götürebilir, bir adım sonrasında “Kur'ân tercüme edilmeli mi edilmemeli mi?” tartışmalarının yaşanmasına sebebiyet veren kaygıları²⁶ yeniden uyandırabilir.

Meâl dünyasındaki olumsuzluklarla ilgili bugüne kadar birçok makale ve tez kaleme alınmış, müstakil kitaplar yayımlanmış, sempozyumlar düzenlenmiştir. Ancak tüm bu çalışmalar istisnaları olmakla birlikte meâl dünyasında kayda değer adımların atılması için yeterli gelmemiştir. Ne Türk okuyucusu bu ilmi çalışmalardan istifade edebilmiştir ne de meâl yazarları bu müktesebatın düşünce dünyamıza taşıdığı eleştirilerden yeterince faydalanabilmiştir.

1. 1. KAVRAM ÇEVİRİLERİ SORUNU

Kavram/concept, kavramaktan gelir. Platon kavrama “idea” demiştir.²⁷ Aristoya göre bir objenin tanımının/zihindeki tasavvurunun tek kelime ile ifade edilmesine “kavram” denilmektedir.²⁸ Kavram, “gerçek olsun veya olmasın bir

²² Dücane Cündioğlu, *Kuran ve Dile Dair*, 1. Bsk., Kaknüs Yay., İstanbul, 2005, s. 98.

²³ Mustafa Öztürk, *Söyleşiler Polemikler*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2014, s. 22.

²⁴ “Türkçe İbadet” Projesi, arka planı ve anadilde ibadet tartışmaları hakkında geniş bilgi için bkz. Dücane Cündioğlu, *Türkçe Kur'ân ve Cumhuriyet İdeolojisi*, 2. Bsk., Kitabevi Yay., İstanbul, 1998; Zürkani, Muhammed Abdulazim (ö. 1367/1948), *Kur'ân İlimleri Menahilu'l-İrfan Tercümesi*, I-II, çev. Yrd. Doç. Dr. Ramazan Şahan-Doç. Dr. Halil Aldemir, Beka Yay., İstanbul, 2015, II. 157-242; Altuntaş, Halil, *Kur'ân'ın Tercümesi ve Türkçe Namaz Meselesi*, TDV Yay., Ankara, 2006; Şimşek, Sait, *Fatiha Süresi ve Türkçe Namaz*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998; Yaşar Nuri Öztürk, *Anadilde İbadet Meselesi*, Yeni Boyut Yay., İstanbul, 2002.

²⁵ “Türkçe Kur'ân” adı ile kaleme alınan mealler için bkz. Cemil Said, *Türkçe Kur'ân-ı Kerim*, yy., ts., Osman Nebioğlu, *Türkçe Kur'ân-ı Kerim*, Çağ Basım, byy., 1988; Mustafa Cemil Akıncı, *Anlamak için Türkçe Kuran*, Kamer Yay., İstanbul, 2013; Abdullah Manaz, *Türkçe Kur'ân*, 1. Bsk., IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2008.

²⁶ Bkz. Mustafâ Sabrî, *Meseletü Tercemetü'l-Kur'ân*, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kâhire, 2015, ss. 7-127; Hidâyet Aydar, *Kur'ân'ı-Kerim'in Tercümesi Meselesi*, 2. Bsk., Yeni Zamanlar Yay., İstanbul, 2014, ss. 177-236.

²⁷ Ruhattin Yazoğlu-Tuncay İmamoğlu, *Klasik Mantık*, Rağbet Yay., İst., 2010, ss. 30-31; Necip Taylan, *Anahatlarıyla Mantık*, 4. Bsk., Ensar Yay., İst., 2011, ss. 115-116.

²⁸ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, 11. Bsk., Nobel Yay., Ank., 2013, s. 204; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, 8. Bsk., Elis Yay., Ank., 2011, ss. 57-65;

objenini düşüncedeki karşılığı, zihindeki tasavvuru; Platoncu olmayan anlamda ide/fikir; nesnelere, olayların ortak özelliklerini kapsayan ve bir ortak isim altında toplayan tasarım olarak” tarif edilmiştir.²⁹ Buna göre kavram, özetle dünyadaki nesnelere, biçimlerin, olgu, durum ve devinimlerin dilde anlatım buluşu veya dünyadaki nesnelere ortak niteliklerine dayanan dile özgü bir genelleme, bir soyutlamadır.³⁰ Kavramın, tümel-tekil-tikel; soyut-somut; kolektif-distrübütif; olumlu-olumsuz; açık-seçik; özsel-ilintisel olmak üzere birçok çeşidi bulunmaktadır.³¹

Arapça karşılığı “mefhum” olan³² “kavram” kelimesi hakkında birçok tartışma bulunmaktadır. Bir obje ile ilgili zihindeki mefhumlar bütününe “kavram” veya “tasavvur”,³³ mefhumların dile dökülmesine “kelime” ,³⁴ kelimelerin belli bir disiplin dâhiline girmesine, özel anlam ifade etmesine “terim/ıstılah”³⁵ adı verilir. Mantıkta ise kavramın ifade edilmesine “terim” adı verilmektedir.³⁶

Terim tabirinin Arapça karşılığı olarak İslami İlimler sahasında ilk dönemde “*el-Elfâz*”³⁷ ve “*Kelimâti'l-İslâmiyye*”³⁸ tabirleri kullanılırken daha sonralarda ise

Nazım Hasırcı, *Klasik Mantık El Kitabı*, 1. Bsk., Araştırma Yay., Ank., 2015, ss. 45-55; Gülten Ülgen, *Kavram Geliştirme*, 4. Bsk., Nobel Yay., Ank., 2004, s. 107; Taylan, *Anahatlarıyla Mantık*, ss. 115-116.

²⁹ A.Teyfur Erdoğan, Kavram ve Kavramsallaştırmada Üç İddia, *Kavram Geliştirme*, Ed. Kübra Bilgin Tiryaki-Lütfü Sunar, İlem Kitaplığı, 1. Bsk., İst., 2016, ss. 57-66; Yazoğlu- İmamoğlu, *Klasik Mantık*, ss. 30-31; Taylan, *Anahatlarıyla Mantık*, ss. 115-116; İbrahim Çapak, *Ana Hatlarıyla Mantık*, 2. Bsk., Ensar Yay., İst., 2013, s. 65-83; Doğan Özlem, *Mantık*, Notos Yay., 4. Bsk., İst., 2015, ss. 69-80.

³⁰ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, TDK., Ankara, 2007, III. 149-151.

³¹ A. Kadir Çüçen, *Mantık*, 8. Bsk., Sentez Yay., Ank., 2013, ss. 55-62; Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, ss. 57-65; Özlem, *Mantık*, , ss. 69-80.

³² Galip Gezgin, *Tefsîrde Semantik Metot*, Rağbet Yay., İstanbul, 2015, ss. 76-84.

³³ Gezgin, *Tefsîrde Semantik Metot*, s. 77.

³⁴ Mustafa Aydın, *Kur'ân'î Kavramlar*, 1. Bsk., Pınar Yay., İstanbul, 2010, s. 14; Gezgin, *Tefsîrde Semantik Metot*, ss. 74-85.

³⁵ Erdoğan, *Kavram ve Kavramsallaştırmada Üç İddia*, ss. 57-66; Gezgin, *Tefsîrde Semantik Metot*, s. 80.

³⁶ Çüçen, *Mantık*, ss. 55-62; Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, ss. 57-58; Hasırcı, *Klasik Mantık El Kitabı*, ss. 45-55; Yazoğlu- İmamoğlu, *Klasik Mantık*, ss. 30-31; Özlem, *Mantık*, , s. 69-80.

³⁷ “*Kelimâti'l-İslâmiyye*” adı ile yazılan ilk kitap belirlediğimiz kadarı ile Ebû Hâtim er-Râzî'ye aittir. Bkz. Ebû Hâtim er-Râzî, Ahmet bin Hamdân (ö. 322/933), *Kitâbu'z-Zinê*, I-II, thk. Saîd el-Ğânimî, 1.Bsk., Menşûrâti'l-Cemel, Beyrut, 2015.

³⁸ Hamedânî, Ebu'l-Hasen Abdurrahman bin İsa (ö. 320/932), *Kitâbu'l-Elfâz el-Kitabiyye*, Beyrut, 1885.

“ıstılah” tabiri kullanılmıştır.³⁹Terimin kelimedeki farkı, geldiği bağlama göre anlamının değişmemesi ve özel bir anlam ifade etmesidir.⁴⁰ Her terim bir kavram/kelimedir ancak her kavram/kelime bir terim değildir.⁴¹ Terim, kelime sınıfları içinde daha dar bir alanı kaplamaktadır.⁴² Terimler/ıstılahlar, özel uğraş alanına ait hususi kavramlar/kelimeler⁴³ olup her terim bir kavrama işaret etmektedir.⁴⁴

Bir veya birden çok heceden oluşan anlamlı dil birliklerine “kelime” denilmektedir.⁴⁵ Kelimeler kavram yerine geçen birer semboldür. Kavram ise kelimeye yüklenen anlamdır.⁴⁶ Bizler kelime okur, kavram anlarız.⁴⁷ Dolayısı ile kavram ile kelime de aynı şeyler değildir.⁴⁸ Ancak birbirini tamamlar niteliktedir. Her kelime bir kavramı temsil eder. Bir şeye verilen ad o şeyin kavramının bir ifadesidir.⁴⁹ Bir şeyin kavramı o şeyin bilgisidir. Örneğin “düğün” denildiğinde herkesin aklına gelecek düğün, kendine özgü örf ve adetlerin olduğu düğün ya da şahitlerin hazır bulunduğu merasim olarak düğün anlaşılabilir.⁵⁰

Kavram kelimenin ruhudur.⁵¹ Kelime ve terimi anlamlı hale getiren şey kavramdır. Kelime ve terimin arkasında belirleyici güç mefhumdur/kavramdır. Kelimenin arkasındaki mefhum, terimin arkasındaki mefhumdan daha geneldir. Kavram olmadan kelimeler sadece seslerin kalıbı olan harflerin birleşiminden ibaret kalır.

Her kavramın bir dilsel biçimle/kelime ile karşılandığını söyleyemeyiz. Örneğin görmeyen için “kör”, duymayan için “sağır”, konuşmayan için “dilsiz”

³⁹ İstılah alanında yazılmış önemli bir eser için Bkz. Tahanevi, Muhammed Ali bin Ali bin Muhammed (ö. 1158/1745), *Keşşafu İstılahatu'l-Funun*, I-IV, thk. Ahmed Hasan Baseç, 3. Bsk., Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013.

⁴⁰ Yaşar Daşkıran, *Arapçada Terim ve Terim Türetme Yolları*, Ankara Üniv. SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. M. Faruk Toprak, Ankara, 2010, s. 82.

⁴¹ Çüçen, *Mantık*, ss. 55-62; Yazoğlu- İmamoğlu, *Klasik Mantık*, ss. 30-31.

⁴² Zülfikar, *Terim Sorunları*, s. 33.

⁴³ Erdoğan, *Kavram ve Kavramsallaştırmada Üç İddia*, ss. 57-66.

⁴⁴ Özlem, *Mantık*, s. 69-80.

⁴⁵ Hamza Zülfikar, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, 2. Bsk., TDK Yay., Ank., 2011, s. 33.

⁴⁶ Erdoğan, *Kavram ve Kavramsallaştırmada Üç İddia*, ss. 57-66.

⁴⁷ İsa Kayaalp, *İletişim ve Dil*, TDV Yay., Ank., 1998, ss. 70-71.

⁴⁸ Gezgin, *Tefsîrde Semantik Metot*, ss. 80-85.

⁴⁹ Taylan, *Anahatlarıyla Mantık*, ss. 115-116.

⁵⁰ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, III. 152.

⁵¹ Erdoğan, *Kavram ve Kavramsallaştırmada Üç İddia*, ss. 57-66.

kelimeleri kullanılırken, tat veya koku alma duyularını kaybedeni ifade eden bir kelime yoktur. Hâlbuki tıp dilinde koku duyusunun yitirilmesine “anosmi”, tat duyusunun yitirilmesine ise “ageusi” denmektedir.⁵²

Tezimiz de “salât kelimesi” yerine “salât kavramı” ifadesini kullanmamız salât lafzının taşıdığı manaya, mefhuma, tasavvura vurgu yapmak içindir. Kavram yerine kelime lafzını kullanmamız daha doğru bir tercih olabilirdi lakin “bir objenin zihindeki tasavvurunun tek kelime ile ifade edilmesine “kavram” denildiği” için “kelime” yerine “kavram” kelimesini kullanmayı tercih ettik. “Salât” lafzı, birçok anlamı kendinde topladığı, birçok namaz çeşidini ifade ettiği için “kavram”, zihindeki “salât” ile ilgili mefhumları/tasavvurları tek lafızda “salât” şeklinde ifade ettiği için “kelime”, özel bir alanın, fıkıh alanının bir unsuru olarak kullanıldığı için de “terim” lafızları ile karşılanabilir.

Kur’an’ı Kerim’de bulunan her kelimenin ardında mutlaka bir kavram/mefhum/tasavvur bulunmaktadır. Allah, Arapların kullandığı kelimelerin anlam alanını genişletip, daraltıp ya da tamamen değiştirirken aslında kelimelere can veren mefhumları/kavramları hedef almıştır. Kur’an kelimelerin kalıbında değil kavramlarında oynama yapmıştır. Çünkü kelimeler kendisine yüklenen anlamlara göre işlev görür. Kur’an, kelime anlamlarında/kavramlarında oynama yaparken aslında kelimeleri asli anlamlarına, kök anlamlarına irca eder. Sözcüklere sonradan izafe edilmiş yanlış mefhumları/kavramları siler ve kök anlamın istikametinde yeni anlamlar yükler. Dolayısı ile Kur’an’da kavramın varlığını inkâr etmek, kelimelerin ardındaki mefhumu reddetmek anlamına gelmektedir. Kur’an’da “kavram”ın varlığını reddetmek yerine “terim”in varlığını reddetmek daha makuldür. Zira Kur’an’da “terim” değil “terimleşen kelimeler” vardır.

Kanaatimizce bir lafız, sözlük anlamında/kök anlamında kullanılırsa “kelime”, sonradan izafe edilmiş anlamlarda kullanılırsa “kavram” özel bir disiplinin unsuru olarak kullanılırsa “terim” olarak isimlendirilmelidir. Tez boyunca bu ayrımı esas alarak yerine göre kelime, kavram ve terim ifadelerini kullanacağız.

⁵² M. Osman Toklu, *Dilbilime Giriş*, 5. Bsk., Akçağ Yay., Ank., 2013, s. 94.

Kur'ân'ın ana konuları kapsamında ele alabileceğimiz temel bazı konular kadar Kur'ân'ın ana kavramları diyebileceğimiz temel ifadeler de bulunmaktadır. “Salât” kelimesi de Kur'an'ın temel kavramlarından bir tanesidir. Kur'an'ı kavramlar içinde belki de en fazla dikkat çekenlerden biri olması, bu kavramın alt yahut yan anlamları ile birçok farklı Kur'ânî kavrama ışık tutması, Kur'ân'da merkezî bir rolü bulunması ve şâyet yanlış anlaşılırsa Müslümanların reel hayatına yanlış tesir edecek olması sebebiyle tezimizde “salât” kavramına ağırlık verilecektir.

Tezin henüz başında okuyucuyu detaya boğmak istemediğimizden ve daha sonraki kısımlarda doğrudan tezin konusu olan “salât” kavramı üzerinden tafsilatlı değerlendirmeler ve meal kıyaslamaları yapacağımızdan dolayı kavram çevirileri sorunu yanlış çevirildiğine kanaat getirdiğimiz örnek kavramlar üzerinden işlenecektir.

Sîbeveyhi(ö.180/796) “*el-Kitâb*” adlı eserindeki tasnife göre Arap dilinde lafızlar/kelimeler; “celese/oturdu-zehebe/gitti” gibi lafızları farklı anlamları farklı yani mütebayin lafızlar, “zehebe/gitmek-intalaka/gitmek” gibi lafızları farklı anlamları aynı yani müteradif lafızlar ve lafızları bir anlamları muhtelif yani “müşterek/ezdâd lafızlar”⁵³ olmak üzere üçe ayrılır.⁵⁴ İbn Fâris el-Luğavî (ö.395/1004) de “*es-Sâhibiyyu*” adlı eserinde aynı tasnifi esas almış ve dördüncü bir tasnif olarak “ezdad”ı eklemiştir.⁵⁵ Biz de burada Sîbeveyhi'nin (ö.180/796) değerlendirmesini göz önünde bulundurarak kelimeleri müşterek, ezdad ve müteradif kelimeler olmak üzere üç başlık altında incelemeye gayret edeceğiz.

1. 1. 1. ÇOKANLAMLI KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİ SORUNU

Hayatın farklı alanlarında meydana gelen değişiklikler insanı ve dolayısı ile dili etkilemektedir. Dil, ayakta kalabilmek ve güncel ihtiyaçlara cevap verebilmek için sürekli yenilenme ihtiyacı duyar. Zira kendini yenilemeyen, güncellemeyen her dil zamanla kullanılmayan ölü diller arasına yerleşir. Dillerin kendini güncellemesi

⁵³ Not: Mütebayin, müteradif ve müşterek-ezdâd ifadeleri Sibeveyhi'ye ait değildir.

⁵⁴ Sîbeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber(ö. 180/796), *el-Kitâb*, I-V, thk. Abdusselâm Muhammed Harûn, 3. Bsk., Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 1988, I. 24.

⁵⁵ İbn Fâris el-Luğavî, Ebû'l-Huseyn Ahmed er-Razî(ö.395/1004), *es-Sâhibiyyu fî Fıkhi'l-Lûğâti'l-Arabiyyeti ve Mesâilihê ve Süneni'l-Arab fî Kelâmihe*, thk. Dr. Ömer Farûk Tabbâ', 3. Bsk., Dâru Mektebetü'l-Meârif, Beyrut, 2013, ss. 206-207.

beraberinde bazı sorunları da getirmektedir. İşte bu sorunlardan biri de çokanlamlılık problemi.

Arapçası “Lafzı Müşterek” olan “Çokanlamlılık” olgusu, Arap dili başta olmak üzere bütün dillerin bir gerçeğidir. Her dilde olduğu gibi Arap dilinde de zamanla çokanlamlı kelimeler meydana gelmiştir. Dilde bir kelimenin birden fazla anlama gelmesi kimi zaman kelimenin vaz-ı evvelde o şekilde üretilmesi ile alakalı olmayıp kelimenin kullanım sürecine bağlı olarak gelişen bir kazanımdır.

En temel manasıyla çokanlamlılık, sözcüklerin birden çok kavramı yansıtır duruma gelmiş olmalarına denir.⁵⁶ Çokanlamlı bir kelime temel anlamını yitirmeden farklı kavramları ifade eder.⁵⁷ Dolayısı ile çokanlamlı öğelerde çeşitli anlamlar arasında mutlaka bir ilişki vardır.⁵⁸ Sözcüklerin anlamda daralma ya da genişleme yoluyla başka bir anlama geçmesine yan anlam diyoruz. Yan anlamlar, dilde çokanlamlı kelimelerin meydana gelmesinden ibarettir. Çokanlamlılık ise mecaz, ıstılahî kullanım, lehçe farklılıkları, kabilelerin farklı isimlendirmeleri, başka dillerden sözcük aktarımı, kelimenin iki anlama çekilebilecek vaz’ edildiği ilk anlamın unutulması gibi nedenlerden dolayı meydana gelir.⁵⁹

Çokanlamlı kelimeler, “eşadlı/eşsesli” kelimelerle karıştırılmamalıdır. Lafzı müşterek eşadlı değildir. İki kelime arasındaki biçim benzerliği ise sadece rastlantısaldır.⁶⁰ Eşadlılık, dillerde ses ve yazım açısından aynı göstergenin iki ya da daha çok değişik kavramı karşılmasıdır.⁶¹ Çokanlamlılıkta aynı kelimenin değişik anlamları arasında mutlaka bir ilişkinin bulunması gerekirken, eşadlılıkta bunun tersi

⁵⁶ Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed (ö. 911/1505), *et-Tahbîr fî Ulûmi’t-Tefsîr*, thk. Dr. Fethî Abdulkâdir Ferîd, Dâru’l-Ulûm, Riyad, 1982, s. 214; Aksan, *Her Yönüyle Dil*, III. 188,189; Sabri Türkmen, Arapçada Çok Anlamlılık ve Kur’ân- Kerim, *Diyanet İlmî Dergi Kur’ân Özel Sayısı*, 2. Bsk. DİB Yay., Ankara, 2012, s. 533.

⁵⁷ Emrullah İşler, Çokanlamlılık, Anlam Daralması ve Kur’ân’ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar, *Kur’ân ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2001, Yüzüncü Yıl Üniv., İFD, Van, 2001, s. 386.

⁵⁸ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, III. 188,189.

⁵⁹ Rağîb el-İsfehânî Ebu’l-Kâsım Huseyn bin Muhammed (ö. 502/1108), *Mukaddimetü Câmi’i’t-Tefsîr/Tefsire Giriş*, çev. Celalettin Divlikçi, Rağbet Yay., İstanbul, 2011, s. 41; Şahin Güven, *Kur’ân’ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*, 1. Bsk., Düşün Yay., İstanbul, 2005, s. 111; Fethi Ahmet Polat, *Tefsîr Araştırmalarında Yöntem Sorunları I-II*, 2. Bsk., Aybil Yay., Konya, 2014, ss. 504-505; İsmail Durmuş, Müşterek, *DİA*, Ankara, 2006, XXXII. 172; Karakaya, *Kur’an’ın Anlaşılmasında Dil Problemi*, ss. 68-69.

⁶⁰ Düccane Cündioğlu, *Kur’ânı Anlamanın Anlamı*, 5. Bsk., Kaknüs Yay., İst., 2005, s. 45

⁶¹ Toklu, *Dilbilime Giriş*, ss. 98-99.

söz konusudur. Yani bir kelimenin farklı anlamları arasında ortak bir yön bulunuyorsa, bu kelime çokanlamlı; aksi takdirde eşadlı/eşseslidir.⁶²

Kelimeler, dilin en küçük anlam birimleridir. Kelimelere yüklenen anlamlar çoğaldıkça anlam belirsizlikleri de artar. Bunun içindir ki çokanlamlı kavramların anlam takdiri her zaman sorun teşkil etmiştir.⁶³ Gazâlî (ö. 505/1111), müşterek lafızların müteşabih olarak değerlendirilebileceğini söyler.⁶⁴ Bir kelimenin birkaç anlama gelmesinin dil için bir kusur olmadığı aksine dilin ifade gücünü gösterdiği,⁶⁵ Kur’ân’ın mucize oluşunun delili olduğu ifade edilmiştir.⁶⁶ Suyûtî (ö. 911/1505), Saleb, Ezheri ve Belhî gibi isimlerin çokanlamlılığa karşı çıktıklarını, bir grup âlimin Kur’an’da çokanlamlılığı kabul etmediklerini⁶⁷ ancak müşterek/çokanlamlı kelimelerin Kur’an’da bulunduğunu ifade eder.⁶⁸

Dilde bir kelimenin kendi başına birden fazla anlama gelmesi son derece tabii iken bir cümle içerisinde birden çok anlama gelmesi mümkün değildir. Şâyet bu şekilde bir anlam iddiasında bulunuluyorsa, hangi mananın doğru olduğuna dair elde son derece sağlam bir delil yahut oldukça güçlü bir karine olması gerekir. Kelimenin müstakillen birden fazla anlama gelebileceği gerçeğini kabul etmekte ancak bir bağlamda birden fazla anlama gelebileceği düşüncesini doğru bulmamaktayız.

Tefsîr ve Ulûmu’l-Kur’ân sahasında çokanlamlılık hakkında azımsanmayacak çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı işin teknik taraflarına yoğunlaşırken diğer bir kısmı da kelimelerden örnekler vermek ve irdelemek sûretiyle işin pratik kısmı ile ilgilenmiştir. Çokanlamlı kelimelerin Kur’ân bağlamında doğru anlaşılabilmesi için ilk dönemlerden başlanarak “*Vücuḥ ve Nezair, Vücuḥu’l-Kur’ân, Mâ İttefaka Lafzuhu ve İhtelafe Ma’nehu*” gibi başlıklar altında birçok eser kaleme

⁶² Ömer Acar, Çokanlamlılık-Eşadlılık İkileminde İştirâk-i Lâfzî, *Ankara Üniversitesi İFD*, Ankara, 2010, 51/2, s. 241; Toklu, *Dilbilime Giriş*, ss. 98-99.

⁶³ Şahin Güven, *Çokanlamlılık Sorunu*, ss. 38, 162.

⁶⁴ Gazâlî, Ebû Hamîd Muhammed bin Muhammed bin Ahmed et-Tûsî (ö. 505/1111), *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, I-II, Rey Yay., çev. Prof. Dr. Yunus Apaydın, Kayseri, 1994, I. 156.

⁶⁵ Kayaalp, *İletişim ve Dil*, ss. 70-71.

⁶⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, TDV Yay., Ankara, 1993, ss. 184-185.

⁶⁷ Not: Suyuti’nin bu yorumları Lafzı Müşterek bahsinde yapmaktadır. Ancak verdiği örnekler ezdad kelimelerle ilgilidir. Dolayısı ile Suyuti’nin bu sözlerinin lafzı müşterek kelimelerle değil lafzı müstereğin bir türü olarak da kabul edilen ezdad kelimelerle ilgili olabileceğini düşünmekteyiz.

⁶⁸ Suyûtî, *et-Tahbîr fî Ulûmi’t-Tefsîr*, s. 214.

alınmıştır. Bu alanda yapılmış ilk önemli çalışma,⁶⁹ “el-Eşbâh ve’n-Nezâir” isimli eseri ile Mukâtil bin Süleymân(ö.150/767)’a aittir.⁷⁰

Bu çalışmaya müteakib olarak Hârûn bin Mûsâ (ö.170/786)⁷¹, Yahyâ bin Sellâm(ö. 200/815),⁷² Yezîdî (ö.225/840),⁷³ Müberrid(ö. 285/898),⁷⁴ Hâkim et-Tirmizi (ö. 320/932),⁷⁵ Ebû Hilâl el-Askerî (ö.400/1009),⁷⁶ Seâlibi (ö. 429/1039), el-Hirî (ö.431/1040),⁷⁷ Damâğânî (ö. 478/1085),⁷⁸ İbnu’ş-Şecerî (ö. 542/1148),⁷⁹ İbnu’l-Cevzî (ö. 597/1201),⁸⁰ Dakîki’n-Nahvî (ö. 614/1217)⁸¹ gibi âlimler tarafından aynı konuda, her biri kendine özgü bazı özelliklere sahip birçok eser kaleme alınmıştır.⁸²

1. 1. 1. 1. Çokanlamlı Kur’ânî Kavramlara Dair Örnekler

Kur’ân-ı Kerîm’de azımsanmayacak sayıda bulunan çokanlamlı kavramların çevirisi meallerde ciddi bir sorundur.⁸³ Bu sorun kimi meallerde ehliyetsizlikten, kimi meallerde ciddiyetsizlikten kimi meallerde ise Allah’ın kitabı hakkında yanlış yapma korkusundan kaynaklanmaktadır. Meallerde çokanlamlı kavramların

⁶⁹ Suyûfî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed (ö. 911/1505), *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, I-II, thk. Mustafâ Deyb el-Bûğâ, 5. Bsk., Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2002, I. 445.

⁷⁰ Mukâtil bin Süleymân bin Beşîr (ö. 150/767), *el-Eşbâh ve’n-Nezâir fî’l-Kur’âni’l-Kerîm*, thk. Abdullâh Şehhâte, Dâru Ğarîb, Kâhire, 2001.

⁷¹ Hârûn bin Mûsâ(ö. 170/786), *el-Vücûh ve’n-Nezâir fî’l-Kur’âni’l-Kerîm*, thk. Dr. Hâtem Sâlih el-Zâmin, Vezâratu’s-Sekâfetü ve’l-A’lâm, Bağdâd, 1988.

⁷² Yahyâ bin Sellâm et- Teymî el- Basrî(ö. 200/815), *et-Tesârif Tefsîru’l-Kur’âni Mimmâ İştâbehet Esmâuhu ve Tasarrâfet Meânîhi*, thk. Hind Selbî, Müessesetü Âli’l-Beyt, Ammân, 2007.

⁷³ Yezîdî, İbrâhim bin Ebû Muhammed Yahyâ (ö. 225/840), *Mâ İttefeka Lafzuhu ve İhtelafe Ma’nâhu*, thk. Abdurrahmân bin Süleymân el-Useymin, 1. Bsk., Mekke, 1987.

⁷⁴ Müberrid, Ebû’l-Abbâs Muhammed bin Zeyd en-Nahvî(ö. 285/898), *Mâ İttefeka Lafzuhu ve İhtelafe Ma’nehu mine’l-Kur’âni’l-Kerîm*, thk., Ahmed Muhammed Süleymân Ebû Ra’d, 1. Bsk., Vezâratu’l-Evkâf ve Şuunü’l-İslamiyye, Küveyt, 1989.

⁷⁵ Hakim et-Tirmizi(ö. 320/932), *Tahsîlu Nezâiri’l-Kur’ân*, thk. Hüsna Nasr 1. Bsk., byy., 1969.

⁷⁶ Ebû Hilâl el-Askerî, Hasen bin Abdullâh (ö. 400/1009), *el-Vücûh ve’n-Nezâir fî’l-Kur’âni’l-Kerîm*, thk.,Ahmed es-Seyyid, 1. Bsk., Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Lübnan, 2010.

⁷⁷ Hirî en Nisâburî ed-Darir Ebû Abdurrahmân İsmâil bin Ahmed (ö. 431/1040), *Vücûhu’l-Kur’ân*, thk. Celal el-Esyûfî, 1.Bsk., Kitap Naşirün, Lübnan, 2011.

⁷⁸ Damâğânî, Ebû Abdullâh Huseyn bin Muhamed (ö. 478/1085), *el-Vücûh ve’n-Nezâir li Elfâzi Kitâbillehi’l-Azîz*, thk. Arabî Abdulhamîd Alî, 2. Bsk. Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 2010.

⁷⁹ İbnu’ş-Şecerî, Hibetullâh bin Alî Ebû’s-Saâdât el-Alevî el-Hasenî(ö. 542/1148), *Mâ İttefeka Lafzuhu ve İhtelafe Ma’nâhu*, thk., Atiyye Rızık, Neşerâtu’l-İslamiyye, Beyrut, 1992.

⁸⁰ İbnu’l-Cevzî, Ebû’l-Ferâc Cemalüddîn Abdurrahmân bin Alî bin Muhammed (ö. 597/1201), *Nüzhetü’l-A’yüni’n-Nevâzir fî ilmi’l-Vücûh ve’n-Nezâir*, thk. Muhammed Osmân, 2. Bsk., Mektebetu’s-Sekâfeti’d-Diniyye, Kâhire, 2014.

⁸¹ Dakîki’n-Nahvî, Süleymân bin Benîn(ö. 614/1217), *İttifâki’l-Mebânî ve İftirâku’l-Meânî*, thk. Dr. Yahya Abdurrauf Cebr, 1. Bsk., Dâr Ammâr, Ammân, 1985.

⁸² Ahmed Muhammed Kadûr, *Medhal İlâ Fıkhi’l-Lûğati’l-Arabiyye*, 4. Bsk., Daru’l-Fikr, Dimaşk, 2010, s. 319; Selim Türcan, Özgün Bir Nakil Biçimi Olarak Vücûh ve Nezâir Edebiyatı, *Hitit Üniv.İFD*, 2010/2, C. 9, S. 18, ss. 99-124.

⁸³ İşler, *Çokanlamlılık, Anlam Daralması*, s. 387.

çevirisinde yaşanan sorunları ve çözümlerini “خلق/halk” ve “إسراف/ israf” kavramları örneğinde işlemeye çalışacağız.

1. 1. 1. 1. 1. “خلق/Halk” Kavramı

Birçok çalışmanın konusu olmuş⁸⁴ çokanlamlı kelimelerden biri olan “خلق/halk” kavramı, Arap dili sözlüklerinde “*takdir etmek*” ve “*yaratmak*” anlamlarına gelmektedir.⁸⁵ Ferâhîdî (ö. 175/791), Ezherî (ö. 370/980), “*خلقت الاديما/deriyi halk ettim/takdir ettim*” ifadesinin “*قدرته*” “takdir etmek, ölçmek-biçmek” anlamına geldiğini belirtirler.⁸⁶ Zemahşerî (ö.538/1144), “*خلق/halk*” kelimesinin “*takdire bağlı olarak var etme*” anlamına geldiğini ifade eder.⁸⁷ Feyyûmî (ö.770/1368), “*خلق/halk*” kelimesinin asıl anlamının “takdir” olduğunu söyler.⁸⁸ Firuzâbâdî (ö. 817/1415), ilk anlam olarak “takdir” anlamını zikreder.⁸⁹

⁸⁴ Necla Yasdıman Demirdöven, Arapça Sözlüklerde H-L-K /خلق Kökü Türevleri ve Verilen Kur’ân Âyeti Örneklerinin Mukayesesi, *Ekev Akademi Derneği*, Yıl: 19, S. 63, Erzurum, 2015, s. 243-285; Mustafa Öztürk, Kur’ân Perspektifinden Yaratılış (Kur’ân’da Yaratılışla İlgili Kavramların Semantiği ve Yoktan Yaratma Meselesi), *Çukurova Üniv., İFD, 2016, C.16, S. 1, ss. 1-35*; Mustafa Ünver, Kur’ân’da Yaratma Konulu Bir Kavram:”Halaga”,*İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara, 2002, C. 15, S. 4, s. 497-511; Bekir Topaloğlu, Hâlik, *DİA*, Ankara, 1997, XV. 303.

⁸⁵ Ferâhîdî, Ebû Abdurrahmân Halîl b. Ahmed (ö. 175/791), *Kitâbu'l-Ayn*, 1. Bsk., Mektebetü Lübnân thk. Dr. Davud Sellum vd. Beyrut, 2004, s. 222; Ebû Amr eş-Şeybânî, İshâk bin Mirâr (ö.213/828), *Kitâbu'l-Cim*, thk. Âdil Abdulcebbar eş-Şâtî, 1. Bsk., Mektebetü Lübnân, Beyrut, 2003, s. 121; İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. Hasan el-Ezdî (ö. 321/933), *Cemheratu'l-Luğâ, I-III*, thk. İbrahim Şemsuddîn, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, I. 734; Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed (ö. 370/980), *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ, I-IV*, thk. Riyâz Zekî Kâsım, 1. Bsk., Dâru'l- Ma'rife, Beyrut, 2001, I. 1093; Tâlekânî, es-Sâhib ibn Abbâd (ö. 385/995), *el Muhît fi'l-Luğâ, I-III*, thk. Muhammed Osmân, 1. Bsk., Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, Lübnân, 2010, II. 12; İbn Fâris, Ebu'l Huseyn Ahmed bin Zekeriyâ(ö. 395/1005), *Mekâyisu'l-Luğâ*, thk. Enes Muhammed eş-Şâmî, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2008, s. 268; *Mücmelü'l-Luğâ*, thk., Züheyr Abdulmuhsin Sultân, 2. Bsk., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1986, s. 301; Cevherî, İsmâil bin Hammâd (ö. 400/1009), *Mu'cem es-Sihâh*, thk. Halîl Me'mun Şeyhâ, 3. Bsk., Dâru'l- Ma'rife, Beyrüt, 2008, s. 314; İbn Sîde, Ebû'l-Hasen Alî bin İsmâil el-Luğavî, el-Endelüsî(ö. 458/1066), *el-Muhkem ve'l- Muhit el-A'zam*, I-III, thk. Abdulfettâh es-Seyyid Selim- Huseyn Birkân, 1. Bsk., Ma'hed Mahtutati'l-Arabiyye, Kahire, 2011, I. 389; Semînu'l-Halebî, Şihabuddîn Ebu'l-Abbâs bin Yusuf bin Muhammed(ö. 756/1355), *Umdetu'l-Huffâz fi Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz*, I-IV, thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996, I. 526.

⁸⁶ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 658; Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, I. 1093.

⁸⁷ Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd bin Ömer bin Muhammed(ö. 538/1144), *Esâsu'l-Belâğa*, 1. Bsk., Dâru'n-Nefâis, Dimeşk, 2009, s. 160.

⁸⁸ Feyyûmî, Ahmed bin Muhammed bin Alî Ebu'l-Abbâs el-Hamevî (ö.770/1368), *el-Misbâhu'l-Munîr fi Ğarîbi's-Şerhi'l-Kebîr*, thk., Eymen Abdurrezzâk eş-Şevvê, 1. Bsk., Daru'l-Menhel, Dimeşk, 2016, s. 180.

⁸⁹ Firuzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed bin Ya'kub(ö. 817/1415), *el-Kâmusu'l- Muhît*, thk. Halîl Me'mun Şeyhâ, 5. Bsk. Dâru'l- Ma'rife, Beyrut, 2011, s. 390; *Besâiru Zevi't- Temyîz fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, I-VI, thk. Muhammed Alî Neccâr, 3.Bsk., Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, trs., II. 566;

Allah'ın takdiri, planlaması, şekil vermesi, ölçüp-biçmesi Arapçada “takdir” kelimesi ile ifade edilir. “Takdir” kelimesi ise Arapçada “ölçü, miktar, belirleme” anlamındadır. İki şeyin birbirine uyumlu olması Arapçada “جاء علي قدره” şeklinde ifade edilir.⁹⁰ Ğarîbu'l-Kur'ân,⁹¹ Müfredat⁹² ve Vücûh - Nezâir alanında yazılmış eserlerde Arap dil sözlüklerinde olduğu gibi “خلق/halk” kavramının temel anlamının “التقدير/takdir, dosdoğru takdir” olduğu ifade edilmektedir.⁹³ Ancak Vücûh ve Nezâir alanında ilk kalem oynatan Mukâtil bin Süleymân(ö. 150/767)'nın “halk/خلق” kavramının Kur'ân'da kullanıldığı; “din, iftira atmak-uydurmak, tasvir etmek, nutk/konuşturmak, ceale/kılmak, diriltmek/ba's, yaratmak” gibi anlamlarını sıralarken kelimenin “takdir” anlamını yazmamıştır. Ancak “takdir” anlamına yakın olan “tasvir etmek/şekil vermek” anlamını zikretmiştir.⁹⁴ “Vücûh ve Nezâir” alanında yazılan bazı eserlerde kelimenin “takdir” anlamına dikkat çekilmemiş,⁹⁵ bazılarında ise “خلق /halk” kelimesine hiç yer verilmemiştir.⁹⁶ “خلق/halk” kavramının müteradif kelimelerden olduğu da ifade edilmiştir.⁹⁷

⁹⁰ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 658; Rağîb el-İsfehânî Ebu'l-Kâsım Huseyn bin Muhammed (ö. 502/1108), *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Halil Aytenî, 3. Bsk., Dâru'l-Ma'rîfe, Beyrut, 2001, s. 397.

⁹¹ Rağîb el-İsfehânî *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, s.163; Zeynuddîn er-Râzî, Ebû Abdullâh Muhammed bin Ebû Bekr bin Abdulkâdir (ö. 666/1267), *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân'l-Azîm*, thk. Hüseyin Elmalı, Ankara, 1997, s. 349; Ebû Hayyân, Muhammed bin Yusuf bin Alî el-Endelûsî (ö. 745/1344), *Tuhfetu'l-Erîb bimâ fî'l-Kur'âni mine'l-Ğarîb*, thk. Dr. Ahmed Matlub-Dr. Hadice el-Hadisi, 1. Bsk., Mektebetu Lübnân Naşîrûn, Beyrut, 2001, s. 62.

⁹² Ferâhî, Abdulhamîd (ö. 1349/1930), *Müfredat'ül-Kur'ân*, thk. Dr. Muhammed el-İslahî, Beyrut, 2002, s. 349.

⁹³ Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, s. 148; İbnu'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-A'yüni'n-Nevâzir*, s. 169; Muhammed Nureddîn el-Müneccid, *İştirâk el Lafzî fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1. Bsk., Dâru'l-Fikr, Dimâşk, 1999, s.131.

⁹⁴ Mukâtil, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, ss. 255-257.

⁹⁵ Hârûn bin Mûsâ, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, s. 281-282; Nisâburî, *Vücûhu'l-Kur'ân*, s. 204; Damâğânî, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, ss. 201-202; Okuyan, Mehmet, *Kur'ân'ı Kerîm'de Çok Anlamlılık*, 1. Bsk., Düşün Yay, İstanbul, 2013, ss. 252- 257.

⁹⁶ Yahyâ bin Sellâm, *et-Tesârif*; Yezîdî, *Mâ İttefaka Lafzuhu*; Müberrid, *Mâ İttefaka Lafzuhu*; Hakim et-Tirmizi, *Tahsilu Nezâiri'l-Kur'ân*, Dakîki'n-Nahvî, *İttifâki'l-Mebânî*; Hâmid Abdilhâdî Huseyn, Neşet Salâhaddîn Huseyn, *Mu'cem Me İttefaka Lafzuhu ve İhtelâfe Ma'nâhu fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-II, 1.Bsk., Merkezi'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Irak, 2012, I-II.

⁹⁷ Ahmed Muhtâr Ömer, *Mu'cem el-Mecâlât ve'l-Müterâdifât el-Kur'âniyye*, Alemlî'l-Kütüb, Kâhire, 2015, s. 183.

Nasr Hamid Ebu Zeyd, “halk” kavramının aşağıdaki beyitte “irade etmek, kafada planlamak” anlamına gelmediğini, “elbise üzerinde ölçüp biçmenin” ifade edildiğini söyler.⁹⁸

و بعض القوم يخلق ثم لا يفري

“Ama bir topluluk ölçüp biçiyor sonra da kesmiyor”⁹⁹

Sözlüklerde ve Kur’ân kelimelerine dair yazılmış eserlerde “خلق /halk” kavramı bu şekilde tanımlanmış olmasına rağmen maalesef meallerde kavramın anlam takdirine yeterli önem verilmemiş ve kelimenin “yaratmak” anlamı öncelenmek sûreti ile diğer anlamlar ihmal edilmiştir.

Kur’ân’da birçok yerde geçen “خلق /halk” kavramının çeviri sorunlarını âyet âyet işlemek tezimizin konusunu aşacağından dolayı konuyu Âl-i İmrân, 59. ve A’lâ, 2. Âyetler örneğinde açıklamaya çalışacağız.

Âl-i İmrân, 3/59

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ

Ateş¹⁰⁰: “Allah'a göre İsâ'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu, topraktan **yarattı**, sonra ona "Ol!" dedi, artık olur.”

Yıldırım¹⁰¹: “Allah yanında İsâ'nın durumu, aynen Âdem'in durumu gibidir. Allah Âdem'i topraktan **yaratıp** "ol" dedi, o da derhal oluverdi.”

Değerlendirme: Âyetin çevirisinde birçok meal yazarı, Ateş ve Yıldırım’ın meallendirdikleri gibi “خلق/halk” kelimesine “yaratmak” anlamını vermişlerdir.¹⁰² Hâlbuki âyetin siyakı “yaratma” anlamını vermemize engel teşkil etmektedir. Âyetin devamında “كن فيكون/ol der o da oluverir-oluverdi” ifadesi gelmektedir. Bu ifade daha olmaya başlamamış bir duruma işaret etmektedir. “خلق/Halk” kavramı bu âyette “yaratma “ anlamında kullanılmış olsaydı hemen peşinde “كن فيكون” ifadesinin

⁹⁸ Nasr Hamid Ebu Zeyd, *Tefsirde Akılcı Eğilim*, çev. Numan Konaklı, Nihat Uzun, 1. Bsk., Mana Yay., İst., 2015, s. 338.

⁹⁹ Rağıb el-İsfehânî *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, s.164.

¹⁰⁰ Ateş, *Kur'ân'ı Kerîm ve Yüce Meâli*.

¹⁰¹ Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*.

¹⁰² Akdemir, Bilmen, Bulaç, Çantay, Demirci, DİB, Diyanet Vakfı, Elmalı, Esed, Işıcık, İslamoğlu, Gölpinarlı, M. Öztürk, N. Öztürk, Piriş, Şimşek, Sülün.

gelmesi bir anlam ifade etmezdi. Nitekim bu konu tefsirlerde tartışma konusu olmuştur.¹⁰³ Kanaatimizce âyetin siyakı ve “خلق/halk” kavramının temel anlamının “takdir” olması âyette geçen “halk” kavramı için “yaratma” anlamını değil “takdir” anlamını vermemizi gerekli kılmaktadır.

Fahrüddîn er-Râzî(ö. 606/1210), bu âyetin tefsirinde “Ebû Müslim el-İsfehânî’nin(ö. 322/934) “خلق/halk” kavramının “takdir ve tesviye” anlamına geldiğini, manasının Allah’ın bilgisine raci olduğunu, Allah’ın onun vücud bulacağı zamanı bilmesi ve onu vücuda getirmeyi murad etmesi anlamına geldiğini, “كن /kün” emrinin ise Allah’ın Âdem’i varlık âlemine getirmesinden ibaret olduğunu” söylediğini nakleder.¹⁰⁴

Taberî(ö. 310/923), Maide 110. âyette geçen “halk” kelimesi için “تعمل و تصلح /topraktan kuş sûreti yapar, düzenlersin” açıklamasını yapmaktadır.¹⁰⁵ Meallerde Âl-i İmran, 3/49. Âyette geçen أَلَيْ خُلِقَ لَكُمْ ifadesindeki “halk” kelimesinin çevirisinde ve Maide, 5/110. Âyette geçen وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ ifadesindeki “halk” kelimesinin çevirisinde aynı yanlışlar yapılmıştır. Âyeterde geçen “خلق/halk” kavramı “yaratmak” anlamında değil¹⁰⁶ “tasvir etme/düzenleme, şekil verme” anlamında kullanılmıştır.¹⁰⁷

A'lâ, 87/2.

الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى

Ateş: “O ki (her şeyi) yarattı, düzenledi.”

Yıldırım: “O seni yaratıp, mükemmel yaratılış vereni!”

Değerlendirme: Âyette geçen “halk” kavramından hemen sonra gelen “فَسَوَّى /sevvâ” kelimesi sözlüklerde geldiği gibi meâllerin genelinde “düzene koymak,

¹⁰³ Fahrüddîn er-Râzî, Muhammed bin Ömer bin Hasen bin Huseyn bin Alî et-Teymî (ö. 606/1210), *Mefâtihu'l-Ğayb/Tefsîru'l-Kebîr*, I-XXIII, thk. İbrahim Şemsüddîn, Ahmed Şemsüddîn, 4. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013, VIII. 67.

¹⁰⁴ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VIII. 67.

¹⁰⁵ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr (ö. 310/923), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XV, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2013, V. 165.

¹⁰⁶ Muhammed el Tunci, *el-Mucem el-Mufassal fi Tefsîri Ğarîbi'l-Kurani'l-Kerîm*, Beyrut, 2003, ss. 162-163.

¹⁰⁷ İbrahim Sarmış, *Kur'ân'a Göre İnsan'ın Yaratılışı*, 1. Bsk., Düşün Yay., İstanbul, 2016, s. 181.

düzenlemek, eğri olanı düzeltmek”¹⁰⁸ anlamında kullanılmıştır. Ancak “halk” kelimesi meallerin çoğunda¹⁰⁹ “yaratma” anlamında kullanılmıştır. Hâlbuki bu âyette geçen “halk” kavramı yaygın anlam olan “yaratma” anlamında değil “takdir” etme anlamında kullanılmıştır. Biz burada “sevve” kelimesinin “takdir edilenin, takdire uygun şekilde varedilmesi” anlamına geldiğini düşünmekteyiz. Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108), “فَسَوَّى /sevvâ” kelimesinin “halk” kavramı ile bir arada geldiği İnfitâr, 7. Âyetin tefsirinde “yaratılışını hikmetin gereği gibi kıldı” anlamını vererek¹¹⁰ “sevve” kelimesini “kılmak/yapmak” anlamına gelen “ceale” kelimesi ile karşılamıştır. Biz de “sevve” kelimesinin burada “ceale” anlamında olduğunu düşünmekteyiz.

Yukarıda verdiğimiz örneklerin aksine Bakara 228. âyette “halk” kavramının “takdir” anlamına alınması mümkün değildir; zira burada boşanmış kadınlara “*Allâh’ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri*” yasaklanmaktadır. Eğer “halk” kavramı bu âyette “takdir” anlamına alınırsa, boşanmış kadınların hamile kalmadan önce Allâh’ın takdirinden haberdar olmaları gerekirdi.

Furkan, 2; Kamer, 49 ve Abese, 19. âyetlerde “halk” kelimesi “takdir” kelimesinden önce gelmiştir. Meâller bu âyetlerde “halk” kavramına “yaratma” anlamını vermekte iseler de “takdir” kelimesine anlam vermekte zorlanmışlardır. Takdir kelimesini “ölçü, biçim, düzen verme” olarak çeviren meâllerin yanı sıra Elmalı ve Çantay gibi meâller buna “kader” anlamında “mukadderat” anlamı vermişlerdir. Buna göre Allâh önce var etmekte, sonra mukadderatını belirlemektedir. “Takdir” kelimesi, Arapçada “güç, ölçü, vasf etmek, oranlamak, şekil vermek”¹¹¹ anlamına da geldiği için “halk” kavramı ile geldiği yerlerde “takdir” kelimesine bağlamına ve fiil-isim formuna göre “şekil vermek, güç vermek, ölçülü kılmak, takdir etmek” anlamları verilebilir.

Abese 19. âyette Çantay ve Elmalı “halk” kavramından sonra gelen “takdir” kavramına “biçim verme” anlamı yüklerlerken aynı bağlamda gelen Furkan 2. âyete

¹⁰⁸ Mutarriżî, Ebu'l-Feth Nasiruddîn (ö. 610/1213), *el-Muğrib fî Tertîb 'l-Mu'rib*, thk. Mahmûd Fâhûrî, Abdulhamîd Muhtâr, 1. Bsk., Mektebetü Lübnân, Beyrut, 1999, s. 139.

¹⁰⁹ Bilmen, Bulaç, Çantay, DİB, Diyanet Vakfı, Elmalı, Esed, İslamoğlu, Gölpinarlı, N. Öztürk, Piriş.

¹¹⁰ Rağıb el-İsfehânî *el-Müfredât fî Ğarîbi 'l-Kur'ân*, s. 252.

¹¹¹ Ferâhîdî, *Kitâbu 'l-Ayn*, s. 658; Rağıb el-İsfehânî *el-Müfredât fî Ğarîbi 'l-Kur'ân*, s. 396-397; Bekir Topaloğlu, *Hâlik*, XV. 303.

ise “mukadderat” anlamını vermişlerdir. Bu da metodolojik bir meâllendirmenin olmadığını göstermektedir. Bir kavram, Kur’ân’da farklı yerlerde aynı bağlamlarda kullanılıyorsa farklı anlamlar verip manaları çoğaltmak yerine anlamı teke indirip anlam birliğini sağlamak daha doğru olur.¹¹²

1. 1. 1. 1. 2. “إسراف/İsrâf” Kavramı

“إسراف/İsrâf” kavramı için; Ferâhîdî (ö. 175/791), *orta yollu olmanın, harcamada tutumlu olmanın zıddı*; İbn Fâris (ö. 395/1005), *haddi aşmak*; Cevherî (ö. 400/1009), harcama konusunda “*tebzir/ saçıp savurmak*”, tutumlu olmanın/orta yollu olmanın zıddı,¹¹³ *gaflette olmak, hata yapmak*; Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), “harcama konusunda israf yapmak” anlamı daha yaygınlık kazanmış olsa da insanın her konuda haddi aşması; Zemahşerî (ö. 538/1144), *akıl ve kalbin bozulmasına* “سرف” *denildiğini*, harcama dâhil her konuda sınırı aşmak; Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), tutumlu olmanın zıddı, saçıp savurmak; İbn Manzûr (ö. 711/1311), *bir şeyi yerli yerinde yapmamak, bir şeyi hak ettiği yere koymamak, hata etmek, harcamada saçıp savurmak, haram yemek, tutumlu olmanın, orta yollu olmanın zıddı, haddi aşmak, gaflet halinde olmak, cehalet*; Feyyûmî (ö.770/1368), *sınırı aşmak, hata etmek, cehalette bulunmak*; Firuzâbâdî (ö. 817/1415), *tutumlu olmanın /orta yollu olmanın zıddı, gaflette olmak, hata etmek, cahilce davranmak, saçıp savurmak gibi anlamlara geldiğini söylemişlerdir.*¹¹⁴

Kur’ân’da 23 yerde geçen “إسراف/İsrâf” kavramı, “*hata, cehalet, gaflet, haddi aşma, orta yollu- itidalli olmanın zıddı*” gibi anlamları ifade ettiği halde Türkçeye geçişi ile birlikte anlam daralmasına uğramış ve “savurganlık, gereksiz harcama”

¹¹² Zekerîyya Pak, Meallerdeki Çeviri Sorunları Üzerine Bir Örnek: “Kur’ân’da Aynı Anlamı İçeren Mükerrer İfade Kalıplarının Farklı Tercümesi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 17, s. 1, 2004, ss. 27-39.

¹¹³ Bu ifade sözlüklerin çoğunda ضد القصد şeklinde yer almaktadır. Cevherî, “adl” anlamına geldiğini, Feyyûmî, “kasd” kelimesinin bir eylem için kullanılması durumunda “tavassut/orta yollu olmak, haddi aşmamak” anlamında kullanıldığını ifade eder. Bkz. Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 514; Cevherî, *Mu’cem es-Sihâh*, s. 863.

¹¹⁴ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 360; İbn Fâris, *Mekâyîsu’l-Luğâ*, s. 436; Cevherî, *Mu’cem es-Sihâh*, ss. 490-491; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Garîbi’l-Kur’ân*, s. 236; Zemahşerî, *Esâsu’l-Belâğa*, s. 273; Zeynuddîn er-Râzî, Ebû Abdullâh Muhammed bin Ebû Bekr bin Abdulkâdir (ö. 666/1267), *Muhtârû’s-Sihâh*, 1.Bsk., Dâru’l-Hadîs, Kâhîre, 2000, s. 170; İbn Manzûr, Ebu’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed bin Mukerrem el-İfrikî el-Mısırî(ö. 711/1311), *Lisânu’l-Arab*, I-II, thk. Yusuf Bekai vd., 1. Bsk., Müesseseti’l-A’lem li’l-Matbuât, Beyrut, 2005, I. 1806-1807; Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 275; Firuzâbâdî, *el-Kâmusu’l-Muhîr*, ss. 609-610.

anlamına indirgenmiş çokanlamlı bir kavramdır.¹¹⁵ “اسراف/İsraf” kavramının sözlük anlamlarına baktığımızda geniş bir anlam sahasına sahip olduğunu görürüz. Sözlüklerde “اسراف/İsraf” kavramı için zikredilen tüm anlamların; “orta yoldan uzaklaşmak, sınırı aşmak” anlamında toplandığını söyleyebiliriz.

“اسراف/İsraf” kavramının meallerde nasıl anlamlandırıldığını A'râf, 81 ve Zuhruf, 5. Âyetler örneğinde işlemeye çalışacağız.

A'râf, 7/81

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ مُسْرِفُونَ

Ateş: "Siz, kadınları bırakıp şehvetle erkeklere gidiyorsunuz ha! Doğrusu siz, *israfçı (aşırı) bir kavimsiniz!*"

Yıldırım: "Siz kadınların ötesinde, şehvetle erkeklere gidiyorsunuz ha! Yok, yok anlaşıldı! Siz *haddini aşmış bir milletsiniz!*"

Değerlendirme: Ateş'in meallendirmesi çokanlamlılığı yansıtmakta ise de yanlış anlamalara yol açacak niteliktedir. Ateş, “اسراف/İsraf” kavramını olduğu gibi kullanarak okuyucunun kavramı Türkçeye anlam daralmasına uğramış hali ile algılamasına sebebiyet vermektedir. Parantez içi açıklama her ne kadar bu yanlış anlamamanın önüne geçmekte ise de meallendirmenin başarılı olduğu söylenemez. Yıldırım'ın meallendirmesinde ise çokanlamlılığın meale başarılı bir şekilde yansıtıldığını görmekteyiz. “اسراف/İsraf” kavramı âyet bağlamında değerlendirildiğinde saçıp savurmayı değil ahlaki yozlaşmayı ve iffet sınırını aşmayı anlatmaktadır. “اسراف/İsraf” kavramının Kur'ân'da birçok yerde “Allâh'ın emir ve yasaklarını çiğnemek,¹¹⁶ haddi aşmak, ileri gitmek” anlamlarında kullanıldığını görmekteyiz.¹¹⁷

¹¹⁵ Ahmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, 2013, s. 561; Hamza Ermiş, *Arapça'dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*, 2. Bsk. Ensar Yay., İstanbul, 2014, s. 233; Ali Bulut, Kur'ân'daki Çok Anlamlı Kavramların Türkçeye Çevirisi Sorunu (İsraf Kavramı Örneği), *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara, 2006, C. 42, S. 1, ss. 79-94; Mehmet Soysaldı, Kur'ân'da İsraf Kavramı, *Ondokuz Mayıs Üniv., İFD*, S. 18-19, Samsun, 2005, s. 93-127; Veli Kayhan, Kur'ân'a Göre İsraf ve İktisat, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun, 2006, C. VI, S. 2, s. 150; Ali Ünal, *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, Nil Yay., İzmir, 1999, ss. 322-26.

¹¹⁶ Muhammed el Tunci, *el-Mucem el-Mufassal*, s. 239.

¹¹⁷ *Mümin* 40/28, 34, 43; *Zuhruf*, 43/5; *Yunus*, 10/12, 83; *Yasin*, 36/19; *Zümer*, 39/53; *Zariyat*, 51/34.

Çokanlamlı bir kelimenin aynı âyette, aynı bağlamda, aynı mütekellim tarafından kullanıldığında aynı anda birden çok anlamı yansıtmadığı kanaatindeyiz. Bunun için meal yazarının çokanlamlı bir kelimeyi birden fazla anlamla değil tek bir anlamla ifade etmelidir. Şâyet meal yazarı çokanlamlı bir kelimenin aynı âyette birden çok anlama geleceği kanaatinde ise bunu mealinin giriş kısmında belirtmesi gerekmektedir.

Zuruf, 43/5

أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمْ الذِّكْرَ صَفْحًا أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِينَ

Ateş: “Siz, *aşırı giden* bir kavim oldunuz diye, sizi uyardıktan vaz mı geçelim?”

Yıldırım: “Siz *haddi aşan* bir topluluksunuz diye bu hakikatli mesajla sizi uyardıktan vaz mı geçeceğiz? Bu mümkün değil!”

Değerlendirme: Her iki meallendirmenin kavramın çokanlamlı yapısına dikkat ettiklerini ve bağlama dikkat ederek “اسراف/İsraf” kavramına doğru anlam verdiklerini söyleyebiliriz. Cümle içinde kullanılan çokanlamlı bir kelimenin anlam takdirinin doğru olabilmesi için bağlama dikkat edilmesi önem arz etmektedir.

“اسراف/İsraf” kavramının çevirisinde meallerin birçoğunun başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak kimi mealler,¹¹⁸ bazı âyetleri çevirirken “اسراف/İsraf” kavramını olduğu gibi yazmışlardır. Türkçeye anlam daralmasına uğrayarak girmiş bir kavramın meallerde aynen korunması yanlış anlamalara sebebiyet verdiği için dolayı doğru değildir. Zira okuyucu bu durumda âyet mealine okuduğu “اسراف/İsraf” kavramını Kur’ân’ın anlam dünyasına göre değil yetiştirdiği kültürün kendisine aşılacağı anlam dünyasına göre algılayacaktır.

1. 1. 2. EZDÂD KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİ SORUNU

Ezdâd, iki zıt anlama sahip kelimeler için kullanılır.¹¹⁹ Arapçada ezdad kapsamına giren birçok kelime bulunmaktadır. Ezdad sadece Arapçada değil diğer

¹¹⁸ Bilmen, DİB, Ateş, Elmalılı.

¹¹⁹ Muhammed Huseyn Âl-i Yâsîn, *el-Ezdâd fi'l-Lûğâ*, 1. Bsk., Dâru Ammâr, Ammân, 2013, s. 73; Abdulmuttalip Arpa, *Kur’ân’da Ezdâd*, Gece Kitaplığı, İstanbul, 2015, s. 81; Arap Dilinde Bir Çokanlamlılık Türü: Ezdâd, *Şırnak Üniv. İFD*, 2012/I-II, C. 2, S. 1-2, s. 12; Soner Gündüzöz,

dillerde de bulunmaktadır. Örneğin Türkçede “bitmek” kelimesi “tükenmek-yeşermek” gibi iki zıt anlama gelmektedir.¹²⁰

Kabileler arası lehçe farkı, kelimenin bir mana için vaz’ edildiği halde daha sonralarda değiştirilmesi ve kelimenin iki farklı kökten gelmiş olma ihtimali gibi sebepler ezdad kelimeleri ortaya çıkarmıştır.¹²¹ Ezdadın müşteregin bir türü olup olmadığı konusu tartışmalıdır.¹²² Ezdad kelimeleri müşteregin bir türü kabul edenler olduğu gibi, iki karşıt manayı ifade ettikleri gerekçesi ezdadı müşteregin türü olarak görmeyenlerde bulunmaktadır.¹²³ Ebû'l-Huseyn et-Tayyib (ö. 436/1044), Gazâlî (ö. 505/1111) ve Suyuti(ö. 911/1505), ezdâd'ın müşteregin bir türü olduğunu ifade ederler.¹²⁴ İbn Fâris el-Luğavî(ö.395/1004) ise “ezdad”ı müşterekten ayrı bir başlık altında değerlendirir.¹²⁵

Ezdâd kelimelerle ilgili ilk dönemlerden başlanarak birçok eser kaleme alınmıştır. Bu alanda ilk eser, “el-Ezdâd” adlı kitabı ile Ebu Alî Muhammed b. el Müstenir el-Kutrub’a(ö. 206/821) aittir.¹²⁶ Buna müteakib olarak Asmaî (ö. 217/832),¹²⁷ İbn Sikkît (ö. 244/858),¹²⁸ İbnu'l- Enbârî (ö. 328/940),¹²⁹ Ebû't- Tayyib

Arapçanın Sözcük Varlığı, 1. Bsk., Grafiker Yay., Ankara, 2015, s. 249; Muharrem Çelebi, *Arapça'da Ezdâd Meselesi*, *Dokuz Eylül Üniv., İFD*, İzmir,1987, C. IV, s. 35-50.

¹²⁰ Mustafa Öncü, İlk Dönem Dilcilerden Kutrub'un “Kitâbu'l-Ezdâd” Adlı Eseri Perspektifinde Arapçada Ezdâd Olgusu, *Dicle Üniv., İFD*, C. 15, S. 2, Diyarbakır, 2013, s. 295- 305.

¹²¹ Hüseyin Tural, *Arap Dilinde Ezdad*, 1. Bsk., Ensar Yay., İstanbul, 2011, s. 11-15.

¹²² Acar, *Çokanlamlılık-Eşadlılık*, s. 250.

¹²³ Fadime Kavak, *Arap Dilinde Ezdâd Olgusu*, *Uludağ Üniv., İFD*, C. XXI, S. 2, Bursa, 2012, s. 121-139.

¹²⁴ Ebû'l-Huseyn Muhammed bin Ali bin et-Tayyib (ö. 436/1044), *Kitâbu'l-Mu'temed fî Usûli'l-Fıkıh*, I-II, thk., Muhammed Hamidullah, el-Ma'hedu'l-İlmi el-Fransî li'd-Dirâsâti'l-Arabiyyeti, Dimâşk, 1964 I/23; Gazâlî, *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, I. 42; Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed (ö. 911/1505), *el Müzhîr fî Ulûmi'l-Luğâti ve Envâihê*, I-II, thk. eş- Şîrbînî Şerîde, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2010, I. 318; Suyûtî, *et-Tahbîr fî Ulûmi't-Tefsîr*, s. 214; Arpa, *Arap Dilinde Bir Çokanlamlılık Türü: Ezdâd*, s. 12.

¹²⁵ İbn Fâris el-Luğavî, *es-Sâhibiyyu*, ss. 206-207.

¹²⁶ Kutrub, Ebu Alî Muhammed b. el Müstenir,(ö. 206/821), *el-Ezdâd*, Dâru'l-Ulûm, thk. Dr. Hanna Haddâd, Riyad, 1984; Öncü, İlk Dönem Dilcilerden Kutrub'un “Kitâbu'l-Ezdâd”, s. 295- 305.

¹²⁷ Asmaî, Ebû Saîd Abdulmelik bin Kureyb(ö. 217/832), *Kitâbu'l-Ezdâd*, (“Selâsetü Kütübün fi'l-Ezdâd” kitabının içinde), Nşr. August Haffner, Matbaatu'l-Kesulikiyye, Beyrut, 1912.

¹²⁸ İbn Sikkît, Ya'kub bin İshâk (ö. 244/858) , *Kitâbu'l-Ezdâd*, (“Selâsetü Kütübün fi'l-Ezdâd” kitabının içinde), Nşr. August Haffner, Matbaatu'l-Kesulikiyye, Beyrut, 1912.

¹²⁹ İbnu'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed bin el-Kâsım(ö. 328/940), *el-Ezdâd*, thk. Şîrbînî Şerîd, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2009.

el-Luğavî(ö. 351/962);¹³⁰ Sağânî, (ö.650/1252)¹³¹ “Ezdâd” alanında eser te’lif etmiş ve Arap dilinde Ezdad’ın varlığını savunmuşlardır.

İbn Sîde (ö.458/1066) “el-Muhassas” adlı eserinde, Sîbeveyhi’ye(ö.180/796) ait olan lafız ayırımının üçüncü kısmını oluşturan “lafızların bir, manaların farklı olması” meselesinde Ezdâd’ın varlığını tartışmaya açar ve red eder.¹³²

Ezdâdın varlığını kabul edip savunan isimler arasında Halîl b. Ahmed (ö. 175/791), Kutrub (ö. 206/821), Ebû Ubeyde Kasım b. Sellâm (ö. 224/838), İbnu’l-Enbârî (ö. 328/940), İbn Fâris el-Luğavî(ö.395/1004), İbn Fâris(ö. 395/1005), Sîbeveyhi(ö.180/796), gibi isimler bulunmaktadır. İbn Deresteveyh (ö. 347/958), Sa’leb(ö. 291/904), İbn Sîde (ö.458/1066), Cevâlîki (ö.540/1145) gibi isimler de anlam belirsizliğine yol açtığı gerekçesi ile Arap dilinde Ezdâdın varlığını reddetmektedirler.¹³³ İbn Dureyd (ö. 321/933), bir kelimenin farklı kabileler tarafından zıt anlamlarda kullanılmış olması durumunda ezdaddan sayılamayacağını, ezdaddan sayılabilmesi için bir kabile tarafından zıt anlamlarda kullanılması gerektiğini ifade eder.¹³⁴

Celâl, zor-kolay; *Cevn*, siyah-beyaz; *Reca*’, ümit-korku; *As’ase*, karanlığın gelmesi- gitmesi; ¹³⁵ *Kur*’, temizlik-hayız; *Secerâ*; dolu-boş; *Kıst*, adalet-Zulüm; *Eserrâ*, gizlemek-açığa vurmak; *Hafiy*e, gizlemek-açığa vurmak; *Bey*’, satmak-almak; *Şerâ*, satmak-almak; ¹³⁶ *Ümm*, bir kişi-topluluk; *Ba’d*, önce-sonra; *Ba’z*, parça-bütün; *Bitan*, iç-dış; *Cin*, melek-cin; *Hasibe*, şüphe-yakin; *Hamim*, sıcak-soğuk; *Zevc*, tek-çift; *Tasadduk*, vermek-almak; *Fevk*, üstünde-altında; *Nidd*, benzer-zıt ¹³⁷ gibi birçok kelime “Ezdâd” kelimelerden sayılmışlardır.¹³⁸

¹³⁰ Ebû’t-Tayyib el-Luğavî, Abdulvâhid bin Alî el-Halebî(ö. 351/962), *el-Ezdâd fî Kelâmi’l-Arab*, thk. Muhammed es-Seyyîd Osmân,1. Bsk., Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2012.

¹³¹ Sağânî, Hasen bin Muhammed bin Hasen(ö.650/1252), *Kitâbu’l-Ezdâd*, (“Selâsetü Kütübin fi’l-Ezdâd” kitabının içinde), Nşr. August Haffner, Matbaatu’l-Kesulikiyye, Beyrut, 1912.

¹³² İbn Sîde, Ebû’l- Hasen Alî bin İsmâil el-Luğavî, el-Endelüsî (ö. 458/1066), *el-Muhassas*, I-XVII, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, trs., XIII. 258-268.

¹³³ Arpa, *Arap Dilinde Bir Çokanlamlılık Türü: Ezdâd*, s. 15-19; Ezdad ile ilgili tartışmalar için Bkz. Huseyin Nassar, *Medhalu Ta’rifu’l-Ezdâd*, 1. Bsk., Mektebetü Sekafeti’d-Diniyye, Kahire, 2003, ss. 7-170; Tural, *Arap Dilinde Ezdad*, s. 23-24.

¹³⁴ Tural, *Arap Dilinde Ezdad*, s. 23.

¹³⁵ Asmaî, *Kitâbu’l-Ezdâd*, s. 5-62.

¹³⁶ İbn Sikkît, *Kitâbu’l-Ezdâd*, s. 163-217.

¹³⁷ Sağânî, *Kitâbu’l-Ezdâd*, s. 222- 249.

1. 1. 2. 1. Ezdâd'dan Olan Kur'ânî Kavramlara Dair Örnekler

Ezdâd kelimelerin çeviri sorunlarını ve çözümlerini¹³⁹ ezdad kelimelerden sayılan “ظن/zann” ve “اسر/Eserra” kavramları örneğinde işlemeye çalışacağız.

1. 1. 2. 1. 1. “ظن/Zann” Kavramı

“ظن/Zann” kavramı, ezdâd kelimelerden sayılmış ve “şüphe-yakin” anlamlarına geldiği ifade edilmiştir.¹⁴⁰ “ظن/zann” kavram için Ferâhîdî (ö. 175/791), *şekk/şüphe, yakin*; İbn Kuteybe (ö. 276/889), *şüphe, yakin* anlamlarına geldiğini çünkü şüphede yakin'den bir parçanın bulunduğunu; Sicistânî (ö. 330/942), *yakin, şüphe*; Ğulâm Sa'leb(ö. 345/ 957), *yakin; şüphe*; İbn Fâris (ö. 395/1005) ise *şekk-yakin* anlamlarını vermektedir. Cevherî (ö. 400/1009), “ظن/zann” kavramının *bilinen anlamının şek ama ilm/kesin bilgi, yakin anlamında da istimal edildiğini* söylemekte; Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108) ise şüphe ve yakin anlamlarında kullanıldığını ifade etmektedir. Zemahşerî (ö. 538/1144), *getirdiği habere itibar edilmeyen kişiye رجل ظنون denildiğini*, Mutarrizî (ö. 610/1213) ise “ظن/zann” kavramının *tahmini bilgi alamına geldiğini, ilm/kesin bilgi anlamının mecazi anlam olduğunu* söylemektedir. Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), “ظن/zann” kavramının kesinliği olmayan, ilme dayanmayan bilgi anlamında olduğunu ve kesin bilgi, ilim anlamını ifade etmek için de kullanıldığını söylemekte; İbn Manzûr (ö. 711/1311) ise *şekk-yakin* anlamına geldiğini ifade etmektedir. Feyyûmî (ö.770/1368), “ظن/zann” kavramının yakinin tersini ifade ettiğini ama yakin anlamında da kullanıldığını belirtmekte; Firuzâbâdî (ö. 817/1415) ise hakkında terddüd bulunan, müthem bilgi, şüpheli bilgi anlamında

¹³⁸ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh bin Müslim ed-Dineverî(ö. 276/889), *Te'vilü Müşkili'l-Kur'ân*, thk., Sa'd bin Necdî ömer, 1. Bsk., Müesseseti'r-Risâle, Beyrut, 2015, s. 180-182;İbnu'l-Enbârî, *el-Ezdâd*, ss. 75, 211, 230, 260; Ebû't- Tayyib el-Luğavî, *el-Ezdâd fî Kelâmi'l-Arab*, ss. 49, 64, 114; Tâlib Muhammed İsmâil- Nûr Ahmed Abdullâh, *et-Telâzümü'd-Delâli li Elfâzi'l-Ezdâdi fî Siyâki'l-Kur'ânî*, 1. Bsk., Dâru Künûzu'l-Ma'rifeti, Ammân, 2015, ss. 92, 101, 113, 153, 184; Antonyus Butros, *Mu'cemu'l-Mufasssal fî'l-Ezdâd*, 1. Bsk., Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 1 vd.

¹³⁹ Ezdad kelimelerin meallerdeki çevirileri üzerine yapılmış çalışmalar için bkz. Süleyman Recep Çıbıklı, *Ezdâddan Kabul Edilen Bazı Kelimeler ve Bunların Bazı Tefsir ve Meallere Yansımaları*, *Eskişehir Osmangazi Üniv., İFD*, Eskişehir,2014, I. 253-280; Mustafa Özel, *Zuhur Sûresi 81. Âyetin Anlamı Üzerine*, *Dokuz Eylül Üniv., İFD*, İzmir, 2005, C. XXI, s. 175-191.

¹⁴⁰ Kutrub, *el-Ezdâd*, s. 71; Asmaî, *Kitâbu'l-Ezdâd*, s.34; İbn Sikkî, *Kitâbu'l-Ezdâd*, s. 188; Sağânî, *Kitâbu'l-Ezdâd*, s. 238; Ebu'l-Ferac Muhammed in Abdullah bin Süheyl en-Nahvî(ö. 320/932), *Kitâbu'l-Dâdi ve'z-Za'i min Hurufi'l-Hecâi*, thk.Ahmed Abdullah Bacûri Alî, 3. Bsk., Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kâhire, 2007, s. 253; Mustafa Kara, *Kur'ân'da Zann Kavramı*, *Hitit Üniv., İFD*, 2011/1, C. 10, S. 19, ss. 193-220.

kullanıldığını ama yakın anlamında da istimal edildiğini söylemektedir. Ebu'l-Bekâ (ö. 1095/1684), “ظنّ/zann” kavramının şekk ve yakın anlamlarına geldiğini, fakihlerin “ظنّ/zann” kelimesini şekk kelimesinin karşılığı olarak kullandıklarını ifade etmektedir.¹⁴¹ İbnu'l-Hâim (ö. 810/1407), “zann” kavramının “şek/şüphe” anlamının hakiki/gerçek anlam, “yakın” anlamının ise mecazi anlam olduğunu söyler.¹⁴²

Necm 28. Âyette “ظنّ/zann” kelimesinden sonra “hak”, Casiye 24. Âyette “ظنّ/zann” kelimesinden önce “ilm”, Casiye 32. Âyette ise “ظنّ/zann” kelimesinden sonra “yakın” kelimeleri zikredilmiştir. Bu âyetlerde geçen “ظنّ/zann” kelimeleri “şüpheli bilgi” anlamındadır.¹⁴³ Bu da bizlere Kur'ân'ın, kelimeleri zıtları ile tefsir ettiğini göstermektedir. Kur'ân'ın bu kullanımından yola çıkarak “ظنّ/zann” kelimesinin temel anlamının “şüpheli bilgi, kesinliği olmayan bilgi” olduğunu, yakın/kesin bilgi anlamının ise sonradan kazanıldığını, mecazi olduğunu söyleyebiliriz. Zikrettiğimiz sözlükler de kelimenin “yakın” anlamını verdiklerinde “ve kullanılır/"و يستعمل” ifadesini kullandıklarını görmekteyiz. Dilcilerin bu ifadesi “ظنّ/zann” kavramının “yakın” anlamının sonradan kazanılmış bir anlam olduğunu göstermektedir. Zaten Mutarrizi de “yakın” anlamının mecazi bir kullanım olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁴

¹⁴¹ Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 505; İbn Kuteybe, *Te'vilü Müşkili'l-Kur'ân*, s. 180; Sicistânî, Ebû Bekr Muhammed bin Azîz(ö. 330/942), *Tefsîru Ğarîbu'l-Kur'ân/Nuzhetu'l-Kulûb*, Mektebetü Dâru't-Turâs, Kahire, 2008, s. 7; Ğulâm Sa'leb, Ebû Ömer Muhammed bin Abdulvâhid el-Bağdâdî ez-Zâhid(ö. 345/ 957), *Yâkûtetü's-Sirât fî Tefsîri Ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed bin Ya'kûb et-Türkistânî,1. Bsk., Câmiatu'l-İslâmiyye, Medine, 2010, s. 174; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luĝâ*, s. 551; Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, s. 660; Raĝîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 320; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâĝa*, s. 378; Mutarrizî, *el-Muĝrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 169; Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, s. 226; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, II. 464-2465; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 388; Firuzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhîr*, s. 828; Ebu'l-Bekâ, Eyyûb bin Mûsâ el-Huseynî (ö. 1095/1684), *el-Külliyât*, thk. Adnân Dervîş, Muhammed el-Mısırî, 2. Bsk., Müesseseti'r-Risâle, Beyrut, 2012, s. 499.

¹⁴² İbnu'l-Hâim, Şihâbuddîn Ahmed bin Muhammed bin İmâd(ö. 810/1407), *et-Tibyân fî Tefsîri Ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Dr. Dâhî Abdilbâkî Muhammed, 1. Bsk., Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 2003, s. 72.

¹⁴³ Kummî, Ebû'l-Hasen Ali bin İbrahim (ö. 307/919), *Tefsîru'l-Kummî*, 2. Bsk., Müessesetu'l-A'lam li'l-Matbuât, Beyrut, 2014, s. 45; Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed bin Abdullâh (ö. 794/1391), *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I-IV, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim, 3. Bsk., Dâru't-Turâs, Kâhire, 1984, IV. 157.

¹⁴⁴ Mutarrizî, *el-Muĝrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 169.

Bir kelime herhangi bir mani olmadığı sürece her zaman için temel anlamında kullanılır.¹⁴⁵ Ancak temel anlamında kullanılmamasını gerektiren bir mani ortaya çıktığında bağlama uygun olan, Kur’ân bütünlüğü ile çelişmeyen, Arap dil sınırlarını zorlamayan muhtemel anlamlardan biri tercih edilir. “ظنّ/zann” kavramının bazı âyetlerde şüphe bazılarında ise mecazi anlam olan yakın anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Mecazi anlamı ifade ettiği yerlerde temel anlamının öncelenmesi durumunda birçok sorunla karşı karşıya kalınacaktır. Bunun için meallerin, kavramları anlamlandırırken dikkatli olmaları gerekmektedir. Ezdad kelimelerin anlam takdiri ancak âyetlerin bağlamı ve Kur’ân bütünlüğü çerçevesinde yapılabilir.

Ebû Ubeyde Ma’mer bin el-Müsennâ(ö. 209/824); Kummî (ö. 307/919), “zann” kelimesinin “şekk” ve “yakîn” anlamına geldiğini söylerler.¹⁴⁶ Taberî (ö. 310/923), Zeccâc (ö. 311/923), şiiplerden örnekler vererek “ظنّ/zann” kelimesinin “şekk” ve “yakîn” anlamında kullanıldığını ifade ederler.¹⁴⁷

Mücâhid(ö.102/720)’in, Kur’ân’da geçen her bir “ظنّ/zann” kelimesinin “yakîn” anlamına geldiğini ifade ettiği nakledilmiştir.¹⁴⁸ Suyûtî (ö. 911/1505), Mücâhid(ö.102/720)’ten nakledilen bu görüşe karşı çıkar ve bu genel ifadenin “ظنّ/zann” kelimesinin geçtiği tüm âyetler için geçerli olamayacağını belirtir.¹⁴⁹

Zerkeşî’ye (ö. 794/1391) göre “ظنّ/zann” kavramı övgü ile geldiği yerlerde “yakîn”, kınandığı yerlerde “şüphe”; kolay ifade ettiği yerlerde şüphe,¹⁵⁰ zoru ifade ettiği yerlerde ise yakîn¹⁵¹ anlamına gelir.¹⁵²

Suyûtî(ö.911/1505),“ظنّ/zann” kavramının asıl anlamının “ الاعتقاد الراجح /kuvvetli görüş, zannı galip” olduğunu belirterek “ظنّ/zann” kelimesinin;

¹⁴⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV. 334.

¹⁴⁶ Ebû Ubeyde Ma’mer bin el-Müsennâ et-Teymî (ö. 209/824), *Mecâzu'l-Kur’ân*, I-II, thk. Muhammed Fuad Sezgin, Mektebetü Hanci, Kahire, trs., I. 39; Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, s. 45.

¹⁴⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/1. 344-345; Zeccâc, *Meâni'l-Kur’ân ve İ’râbuh*, I. 125.

¹⁴⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân* I/1. 344-345.

¹⁴⁹ Suyûtî, *Mu'tereku'l Akrân*, II. 224.

¹⁵⁰ Bkz. *Fetih*, 48/12.

¹⁵¹ Bkz. *Kıyame*, 75/28.

¹⁵² Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur’ân*, IV. 157.

“tahkik(yakin, kesin bilgi), iki görüşten birinin baskın gelmesi(zannı galip) ve ithamda bulunma(şüphe)” olmak üzere üç anlama geldiğini ifade eder.¹⁵³

Enbiya, 87. Âyette geçen “ظَنَّ/zann” kelimesi “kesinlik” ifade etmez. Suyuti’nin de belirttiği gibi hiçbir Müslüman Hz. Yunus’un Allâh’ın kendisine güç yetiremeyeceğini anladığını söyleyemez.¹⁵⁴ Rağıb el-İsfehânî, bu âyette geçen “kadr” kelimesinin “sıkıştırma” anlamına geldiğini, Yunus’un Allah’ın kendisini sıkıştırmayacağını zannettiğini söylemektedir.¹⁵⁵ Hucurât 12. Âyette “ظَنَّ/zann” kelimesi “şüpheli bilgi, kesin olmayan bilgi” anlamına gelirken Tevbe 118. Âyette ise “yakin, kesin bilgi” anlamına gelmektedir.¹⁵⁶

Kehf, 53- A’raf, 171. Âyetlerde “ظَنَّ/zann” kavramı “şüpheli bilgi” anlamında değil “kesin bilgi/yakin” anlamında kullanılmıştır.¹⁵⁷ Bulunduğu yere göre ve bağlamına göre “kesinlik” veya “şüphe” anlamına gelen kelime ciddi anlamda birçok meâlde kafa karışıklığına yol açacak şekilde yanlış karşılanmıştır.

Türkçeye anlam daralmasına uğrayarak sadece “sanmak” anlamında kullanılan¹⁵⁸ “ظَنَّ/Zann” kavramının meallerde nasıl anlamlandırıldığını Bakara, 46 ve Hakka, 20. Âyetler örneğinde işlemeye çalışacağız.

Bakara, 2/46

الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

Ateş: “O(saygılı insa)nlar, Rablerine kavuşacaklarını (gözetir) ve gerçekten O’na döneceklerini **bilirler.**”

Yıldırım: “İçeride saygı dolu olan bu müminler, Rab’lerine kavuşacaklarını ve O’na döneceklerini iyi **bilirler.**”

Değerlendirme: Her iki mealde de “ظَنَّ/zann” kavramına “bilirler” anlamı verilerek kelimenin ezdâd yapısı göz önünde bulundurulmuştur. Âyette geçen

¹⁵³ Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed (ö. 911/1505), *Mu'tereku'l Akrân fi i'câzi'l-Kur'an*, I-III, thk. Ahmed Şemseddîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, II. 221, 224.

¹⁵⁴ Suyûtî, *el Müzhir*, II. 221.

¹⁵⁵ Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an*, s. 320.

¹⁵⁶ Suyûtî, *Mu'tereku'l Akrân*, II. 224-225.

¹⁵⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/1. 344-345; Şihâbüddîn el-Ubbâzî(ö. 860/1456), *Beyânu Keşfi'l-Elfaz*, thk. Dr. Hâlid Fehmî, 1. Bsk., Mektebetü'l-Hancî, Kâhire, 2002, s. 9.

¹⁵⁸ Ermiş, *Arapça'dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*, s. 567; Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 1235.

“ظن/zann” kavramı başka meallerde “düşünme, umma, teemmül etme” şeklinde meallendirilmiştir.¹⁵⁹ “ظن/Zann” kavramı ezdad’tan olduğu için anlam takdirinde bulunmak için karinelere ihtiyaç duymaktayız. Bu durumda âyet bağlamına dikkat etmemiz gerekecektir. Âyet İsrailoğulları bağlamında gelmektedir. Âyette başkalarına iyiliği emrettikleri halde kendileri uymayan Yahudilerin ileri gelenleri, âlimleri söz konusu edilmekte, sabır ve “salât” ile yardım talep etmeleri istenmektedir. Sabır ve “salât” ile yardım talep etmenin “haşiiin/huşu duyanlardan” başkasına ağır geleceği belirtilmekte ve “haşiiin” olanların “Allaha kavuşmayı ve ona dönmeyi “zann” ettikleri” ifade edilmektedir.

Ebû Ubeyde (ö. 209/824), Mukâtil (ö. 150/767), Kummî (ö. 307/919), İbn Ebî Hâtim er-Râzî (ö. 327/939), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), İbnu’l-Hâim (ö. 810/1407), Suyûtî (ö. 911/1505), “ظن/zann” kavramının Bakara, 46. âyette yakın anlamında kullanıldığını ifade etmişlerdir.¹⁶⁰

Müfessirlerin çoğu buradaki “ظن/zann” kelimesinin “kesinlik” anlamına geldiğini değilse “Allaha kavuşma ve ona dönme konusunda şüphe içinde olanların” övülmesinin doğru olmadığını söylerler.

Muhammed el-Behiy ise âyet bağlamında Yahudi din bilginlerinin liderlik hırslarından dolayı Hz. Peygambere karşı takındıkları inatçı tavırların açıklandığını, “haşiiin” tabiri ile Yahudi ileri gelenlerine ve âlimlerine uyan tebanın kastedildiğini, dolayısı ile müfessirlerin burada hata ettiklerini, “ظن/zann” kelimesinin burada “kesinlik” anlamında değil “şüphe” anlamında kullanıldığını, “ظن/zann” kavramına “kesinlik” anlamının verilmesi durumunda israiloğullarını niteleyen âyetlerin ihtiva ettiği hedef birliğinin kaybolmasının sözkonusu olabileceğini ifade eder.¹⁶¹

¹⁵⁹ N. Öztürk, Piriş, Gölpınarlı, Diyanet Vakıf, DİB, Bilmen.

¹⁶⁰ Ebû Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân*, I. 39; Mukâtil bin Süleymân bin Beşîr (ö. 150/767), *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, I-III, 1. Bsk., thk. Ahmed Ferid, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, I. 46; Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, s. 45; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, Abdurrahmân Muhammed bin İdrîs (ö. 327/939), *Tefsîru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I-VII, thk. Ahmed Fethî Abdurrahmân Hicazî, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2006, I. 90; Mekkî bin Ebî Tâlib, Hammûş bin Muhammed bin Muhtâr el-Kaysî(ö. 437/1045), *Tefsîru'l-Müşekkel min Ğaribu'l-Kur'ân*, Dr. Ali Huseyn el-Bevvâb, Mektebetu'l-Meârif,Riyad, 1985, s.27; İbnu'l-Hâim, Şihâbuddîn Ahmed bin Muhammed bin İmâd(ö. 810/1407), *et-Tibyân fi Tefsîr Ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Dr. Dâhî Abdilbâkî Muhammed, 1. Bsk., Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 2003, s. 72; Suyûtî, *Mu'tereku'l Akrân*, II. 224.

¹⁶¹ Muhammed el-Behiy, *İnanç ve Amelde Kavramlar*, çev. Dr. Ali Turgut, 3. Bsk., Yöneliş Yay., İstanbul, 1995, s. 110-112.

Müfessirlerin genel kanaatine baktığımızda Ateş ve Yıldırım'ın meallendirmelerinin doğru, “şüphe” anlamını verenlerin yanlış; Muhammed el-Behiy'nin yorumunu doğru kabul ettiğimizde ise Ateş ve Yıldırım'ın meallendirmelerinin yanlış, diğerlerinin doğru olduğunu söyleyebiliriz. Muhammed el-Behiy'nin yorumunun da önemsenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Ezrad kavramların ve dolayısı ile çokanlamlı kavramların anlam takdirinde bağlam önem arzetymekte ise de burada olduğu gibi her zaman için bağlam yeterli gelmemektedir. Her iki yorumdada bağlam esas alınmış ve esas alınan bağlamlara göre “ظنّ/zann” kavramına doğru karşılıklar verilmiştir. Dolayısı ile bu durumda anlam takdiri kişisel tercihlere kalmaktadır.

Ateş ve Yıldırım, Cin 12 ve Kehf 53. Âyetlerinde “ظنّ/zann” kavramını “anlamak” olarak çevirerek isabet etmişlerdir. Ancak Çantay aşağıdaki âyet meâlinde olduğu gibi “kesinlik” ifade eden “ظنّ/zann” kavramının çevirisinde aynı başarıyı gösterememiştir.

Hakkâ, 69/20

إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَّةٍ

Ateş: "Ben hesabımla karşılaşacağımı *sezmiştim* zaten."

Yıldırım: "Zaten ben hesabımla karşılaşacağımı *biliyordum!*"

Değerlendirme: Ateş, âyette kitabını sağından almış, cennete girecek mü'min bağlamında gelen “ظنّ/zann” kavramını “sezmek” kelimesi ile çevirerek yanlış meallendirmede bulunmuştur. Ateş gibi başka meallerde aynı yanlışla düşmüştür.¹⁶² Yıldırım ise “ظنّ/zann” kavramına “bilmek” anlamını vererek kelimenin bağlamını ve ezrad yapısını göz önünde bulundurmıştır. Başka birçok meal de Yıldırım gibi doğru anlam takdirinde bulunmuşlardır.¹⁶³

¹⁶² Bilmen, Bulaç, Çantay, DİB, Elmalılı, N. Öztürk.

¹⁶³ Diyanet Vakfı, Esed, İslamoğlu vs.

1. 1. 2. 1. 2. “أسر/Eserra” Kavramı

“أسر/Eserra” kavramı, ezdâd kelimelerden sayılmış ve “gizlemek-açığa vurmak” anlamına geldiği ifade edilmiştir.¹⁶⁴ “أسر/Eserra” kavramı için Ferâhîdî (ö. 175/791), *gizlemek, açığa vurmak*; İbn Fâris (ö. 395/1005), gizlemek, bir şeyin özü, açığa vurmanın zıddı, *nikâh, ilan etmek*; Cevherî (ö. 400/1009), gizlemek, *erkek, cima’, nesep, vadinin en güzel yeri*; Rağib el-İsfehânî (ö. 502/1108), açığa vurmanın zıddı, gizlemek, açığa vurmak; Zemahşerî (ö. 538/1144), gizlemek; Mutarrizî (ö. 610/1213), gizlemek; Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), gizlemek, açığa vurmak; İbn Manzûr (ö. 711/1311), gizlemek ve açığa vurmak; Feyyûmî (ö.770/1368), gizlemek, açığa vurmanın zıddı, açığa vurmak; Firuzâbâdî (ö. 817/1415), gizlemek ve açığa vurmak anlamlarını vermişlerdir.¹⁶⁵

Ebu’l-Bekâ (ö. 1095/1684), insanın içinde tuttuğu dışarıya açmadığı şeye “سر/sir” denildiğini, Firuzâbâdî (ö. 817/1415), السر es-sirr; kelimesinin “ketm edilen/gizlenen şey anlamında kullanıldığını, Zemahşerî (ö. 538/1144), “أسر/Eserra” kavramının “gizlemek” anlamına geldiğini “nikah” vs. kullanımların mecazi olduğunu ifade ederler.¹⁶⁶

Kur’ân’ı Kerim’de “سرا – أسر/sirr” kelimesi “علانية – جهر” kelimeleri ile birlikte kullanılmıştır. Kur’ân, iki zıt kelimeyi bir arada kullanarak kelimelerin anlamlarını belirginleştirir. Kur’ân’ın Kur’ân’la tefsirinin bir yolunun da kelimenin zıt anlamlı kelimelerle bir arada zikredilmesi şeklinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Buna örnek olarak farklı âyetlerde geçmekte olan “سرا و علنية – ما تسرون وماتعلنون – اسرو قولكم” kullanımlarını örnek verebiliriz. Bu örneklerde “سرا – أسر/sirr” kelimesi “علانية – جهر” kelimeleri ile bir arada kullanılarak kelimeler birbiri ile tefsir edilmiştir. Kelimelerin zıd anlam ifade eden kelimelerle bir arada zikredilmesi Kur’ân’ın birçok âyetinde farklı kelimeler için de gelmektedir. Bir kelime farklı

¹⁶⁴ Kutrub, *el-Ezdâd*, s. 89; İbn Sikkît, *Kitâbu’l-Ezdâd*, s. 177; Sağânî, *Kitâbu’l-Ezdâd*, s. 232; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I.1798-1799; Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 274; Ebu’l-Bekâ, *el-Külliyât*, s.431.

¹⁶⁵ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 361; İbn Fâris, *Mekâyisu’l-Luğâ*, s. 403-404; Cevherî, *Mu’cem es-Sihâh*, s. 488; Rağib el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi’l-Kur’ân*, s. ; Zemahşerî, *Esâsu’l-Belâğa*, s. 272; Mutarrizî, *el-Muğrib fi Tertib’l-Mu’rib*, s. 130; Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, s. 169; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I.1798-1799; Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 274; Firuzâbâdî, *el-Kâmusu’l-Muhît*, ss. 606-607.

¹⁶⁶ Zemahşerî, *Esâsu’l-Belâğa*, s. 272; Firuzâbâdî, *el-Kâmusu’l-Muhît*, ss. 606-607; Ebu’l-Bekâ, *el-Külliyât*, s.431.

âyetlerde zıt anlam ifade eden birkaç kelime ile bir arada kullanılmışsa bu durum kelimenin kendisine zıt düşen diğer anlamların tümünün tersini ifade ettiğini göstermektedir.

Arapların şahsında tüm insanlığa gönderilen Kur’ân’ın anlaşılması Arap dilinin sınırları içerisinde kalmakla mümkündür. Arap dilinin “Ezdam” gerçeği de bu dilin sınırları içerisinde yer almaktadır. Arap dilinin bu geniş anlam sahası, maalesef meallere tam anlamı ile yansıtılmamıştır.

“اسرّ/Eserra” kavramının meallerde nasıl anlamlandırıldığını Yunus, 54 ve Mümtehine, 1. Âyetler örneğinde işlemeye çalışacağız.

Yûnus, 10/54

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَفُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

Ateş: “(O zaman), kendisine zulmeden her kişi, yeryüzünde ne varsa hepsi kendisinin olsaydı (azâbdan kurtulmak için) onu fidye verirdi. Azâbı gördükleri zaman, **içlerinde pişmanlık duyarlar**, aralarında adâletle hükmedilir, asla haksızlığa uğratılmazlar.”

Yıldırım: “Kendi nefesine zulmeden her kişi, dünyadaki bütün şeylere malik olsaydı bile, cezadan kurtulmak için hepsini fidye olarak verirdi. Onlar cezaları olan azabı görünce **içten içe duydukları pişmanlığı açığa vururlar**. Ne çare ki, kendilerine asla haksızlık edilmeksizin, aralarında adaletle hüküm verilmiştir.”

Değerlendirme: Ateş, “اسرّ/Eserra” kavramını “içlerinde pişmanlık duyarlar” şeklinde karşılayarak kelimenin sözlük anlamlarından biri olan “ gizlemek” anlamını tercih etmiştir. Başka meallerde de “اسرّ/Eserra” kavramı Ateş gibi karşılanmıştır.¹⁶⁷ Yıldırım ise “اسرّ/Eserra” kavramını “içten içe duydukları pişmanlığı açığa vururlar” şeklinde karşılayarak kelimenin diğer sözlük anlamını, “açığa vurmak” anlamını tercih etmiştir. Kelimenin ezdam yapısı iki farklı meallendirmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Âyet bağlamı ise her iki meallendirmeye uygun olduğu için her iki

¹⁶⁷ Bulaç, Diyanet Vakfı, Bayraklı, Ateş, Bilmen, Elmalılı.

meallendirmeyi de doğru kabul etmek durumundayız. Bu durumda anlam takdiri tercihe bırakılmaktadır.

Ferâhîdî (ö. 175/791), âyette geçen “*eserra*” kelimesinin açığa vurmak anlamına geldiğini ifade ederken,¹⁶⁸ Ezherî (ö. 370/980) ise “gizlemek” anlamına geldiğini müşrik elebaşlarının ezdikleri tebalarından pişmanlıklarını gizlemelerini ifade ettiğini söylemektedir.¹⁶⁹ İbn Fâris (ö. 395/1005), İbn Manzûr (ö. 711/1311), Âyette geçen “*اسرّ/Eserra*” kelimesinin “açığa vurmak” anlamının dilciler tarafından eleştirildiğini, “gizlemek” anlamının dilciler tarafından tercih edildiğini ifade ederler.¹⁷⁰ Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108) de âyette “açığa vurmak” anlamının uygun olmadığını belirtir.¹⁷¹ İbn Kutluboğâ (ö. 879/1474) ise “*eserra*” kelimesinin “gizlemek anlamına geldiğini, ezdaddan olduğunu ve “açığa vurmak” anlamının da ifade edildiğini söyler.¹⁷²

Kanaatimizce Yıldırım’ın meali âyet bağlamına daha uygundur. Zira âyette aleni bir durumdan, pişmanlıktan bahsedilmektedir. Müşriklerin ileri gelenleri ile kendilerine uyanlar arasındaki tartışmalar Kur’ân’ın farklı yerlerinde zikredilmiştir. Müşriklerin azabı görünce “toprak olmayı istemeleri”, “cehennemden çıkmayı talep etmeler” vs. birçok talep ve pişmanlık ifadeleri birçok âyette bahsedilmektedir. Dolayısı ile müşriklerin ileri gelenlerinin pişmanlıklarını gizlemeleri gibi bir durum söz konusu olmamalıdır. Zaten âyetin başında zikredilen “*Kendi nefisine zulmeden her kişi, cezadan kurtulmak için hepsini fidye olarak verirdi*” ifadesi aleni pişmanlığı desteklemek için bir karine sayılabilir.

Âyetin meallendirilmesinde görüldüğü gibi ne Arap dili ne de bağlam anlam takdiri konusunda yeterli olmamaktadır. Bu durumda verilen anlamları, yapılan çevirileri doğru veya yanlış şeklinde nitелеmek yerine “tercih” kaidesi öne çıkarılmalıdır.

¹⁶⁸ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 361.

¹⁶⁹ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II.1670-1671.

¹⁷⁰ İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, s. 403-404; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 1798-1799.

¹⁷¹ Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 234.

¹⁷² İbn Kutluboğâ, Nureddîn Kasım (ö. 879/1474), *Ğarîbu'l-Kur'ân*, thk. Abdulmu'min Ebû'l-Ayneyn Alî Hufeys, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012, s. 168.

Mümtehhine, 60/1

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْفُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ

Ateş: “Ey inananlar! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin. Onlar size gelen gerçeği inkâr ettikleri, Rabbiniz Allah'a inandığınızdan dolayı Elçiyi ve sizi (yurdunuzdan) çıkardıkları halde siz onlara sevgi iletiyorsunuz. Benim yolumda cihâd etmek ve benim rızâmı kazanmak için (yurdunuzdan) çıktığınız halde **içinizde onlara sevgi (mi) gizliyorsunuz?** Oysa ben sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz her şeyi bilirim. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur.”

Yıldırım: “Ey iman edenler! Benim de sizin de düşmanlarınızı dost edinmeyin. Onlar size gelen gerçeği reddettikleri halde, siz onlara sevgi sunuyorsunuz. Resulullahı ve sizi, sırf Rabbiniz olan Allah'a inandığınız için, vatanınızdan kovuyorlar. Siz Benim yolumda cihad etmek ve Benim rızamı kazanmak için yurdunuzdan çıkarılmayı göze aldıysanız, nasıl olur da onlara **sevgi gösterip sır verirsiniz?** Hâlbuki Ben sizin gizlediğiniz ve açıkladığınız her şeyi bilmekteyim. Doğrusu içinizden kim bunu yaparsa, artık doğru yoldan sapmış olur.”

Değerlendirme: Ateş تَسِرُّونَ ifadesini “sevgi gizlemek”, Yıldırım ise “sır vermek” anlamında karşılamışlardır. Her iki meallendirmede de “سر/eserra” kavramının “gizlemek” anlamı öne çıkarılmıştır.

Âyette “السِر/sirr” kelimesi hem “hafiye” hem de “alene” kelimeleri ile birlikte kullanılmıştır. Âyette “sirr” kelimesine karşılık olarak birbirine zıt iki kelimenin kullanılmış olması âyetin kendisine bakarak anlam takdirinde bulunmamızı zorlaştırmaktadır.

Ateşin meallendirmesinin âyet bütünlüğünden kopuk olduğunu söyleyebiliriz. Zira âyetin başında içte beslenen sevgi için تُلْفُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ denilmiş ve sevgilerini gizlemedikleri belirtmiştir. Yıldırım ise tefsirlerde âyet bağlamında Hatip bin Ebi Beltaa ile ilgili olarak zikredilen rivâyetlerden yola çıkarak “sır verme” anlamını vermiş olmalıdır. Taberî(ö. 310/923), Mâturîdî(ö. 333/944), Kurtubî (ö. 671/1273),

âyetin Hz. Peygamberin Mekke'ye düzenleyeceği seferi bir kadın aracılığı ile Mekkeli akrabalarına ulaştırmaya çalışan Hatip bin Ebi Beltaa hakkında indiği yönündeki rivâyetleri nakletmişlerdir.¹⁷³

Maverdî (ö. 450/1058), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), tefsirlerde bu âyet hakkında sevgi gösteriminde bulunmak, gizli yollarla sevgiyi haber vermek, nasihat etmek veya Hz. Peygamber hakkında bilgi uçurmak gibi birçok görüşün aktarıldığını nakledeleler.¹⁷⁴

Rağıb el-İsfehânî'nin(ö. 502/1108) “السِّرُّ /sirr” kelimesinin burada açığa vurmak anlamına geldiğini ifade eder.¹⁷⁵ Çünkü başkasının muttali olduğu şey gizli değildir. Kanaatimizce âyetin تَسْرُوتٌ kısmı ve sonrası ile âyet başında açık olduğu belirtilen sevgiye atıf yapılmakta ve mü'minlere müşriklere duydukları sevginin yanlışlığı belirtilmekte ve hesabı sorulmaktadır. Hatip bin Ebi Beltaa'nın iletmek istediği haber de bu sevginin sonucu olmalıdır.

Kur'ân'ın ilk muhatabı ve müfessiri olan Hz. Peygamberden gelen sahih bir rivâyet anlam takdirinde diğer karinelerin hepsine öncelenir. Bağlam, anlam takdirinde önemli bir unsurdur ancak Hz. Peygamberden sübutu ve delaleti kat'i bir rivâyet aktarıldığında bağlam rivâyetten sonra gelir. Kur'ân âyetlerinin konusal ve kronolojik sıraya göre tasnif edilmemiş olmasından dolayı bağlamın anlama delaleti müfessirin yorumundan ibarettir. Hz. Peygamberden naklediğimiş sahih rivâyetin bulunmamış olması durumunda ve bağlamın kesinlik ifade etmediği yerde âyetle ilgili olarak nakledilen rivâyetler yardımcı unsur olarak değerlendirilebilir.

¹⁷³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân* XIV. 72, Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed bin Muhammed bin Mahmûd (ö. 333/944), *Tevilâtü Ehli's-Sünne/Te'vilâtu'l-Kur'ân*, I-X, thk. Dr. Mecdi Basillum, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, IX. 608-609; Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Ensârî (ö. 671/1273), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XII, thk. Muhammed İbrahim el-Hafnevi-Mahmûd Hâmîd Osmân, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2002, IX. 305-309.

¹⁷⁴ Maverdî, Ebû'l-Hasen Alî bin Muhammed (ö. 450/1058), *en-Nuket ve'l-Ûyûn/Tefsîru'l-Maverdî*, I-VI, thk. Seyyid Abdulmaksud bin Abdurrahîm, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trs., V. 517; İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferâc Cemalüddîn Abdurrahmân bin Alî bin Muhammed (ö. 597/ 1201), *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, 1. Bsk., Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2015, s. 1423-1246.

¹⁷⁵ Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 234.

1. 1. 3. YAKIN ANLAMLI/EŞANLAMLI KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİ SORUNU

Teradüf, sözlükte peşi sıra gelmek, birbirini izlemek gibi anlamlara gelmektedir.¹⁷⁶ Terim olarak iki ya da daha fazla kelimenin aynı anlama gelmesini ifade eder.¹⁷⁷ Müteradif kelimelerin lügat ve Kur'an'da bulunduğu racih olan görüştür.¹⁷⁸“*Esed*” ve “*leys*” kelimelerinin “*aslan*”; “*hamr*” ve “*ukar*” kelimelerinin “*içki*” anlamına gelmesi dilde teradüfün varlığını gösterir.¹⁷⁹ Tûfi (ö. 716/1316), “*seyf*” ve “*sarim*” gibi bazı kelimelerin müteradif olmadıkları halde müteradif gibi algılandıklarını, “*seyf*” kelimesinin “*kılıç*”ın ismi olduğunu, “*sarim*” ifadesinin ise kılıcın keskinliğini ifade eden bir sıfat olduğunu, kılıçla ilgili diğer tüm isimlerin de aynı şekilde “*kılıç*” kelimesinin sıfatları olduğunu, “*kılıç*”ın farklı özelliklerini dile getiren kelimeler olduklarını söyler.¹⁸⁰ Suyûti(ö. 911/1505), “*insan-beşer, harec-dayk, rics- ricz-azab, yem –bahr*” gibi kelimelerin Kur'an'daki eşanlamlı kelimelere örnek teşkil ettiğini ve ubudiyet sözkonusu olmadığı sürece eşanlamlı kelimelerin birbirinin yerine kullanılabileceğini ifade eder.¹⁸¹

Teradüf kelimesinin Türkçedeki mukabili “eşanlamlılık” kavramıdır. Teradüf, müşterekin zıddıdır. Teradüfte birçok kelime aynı anlamı kast ederken, müşterekte ise tek kelime birçok manayı ifade eder.¹⁸² Lafız ve anlam arasındaki örtüşme lafızda ise kelime müşterek, anlamda ise kelime müteradif olur.¹⁸³

Teradüf alanında ilk dönemlerden itibaren farklı isimler altında birçok eser kaleme alınmıştır. Asmaî'nin (ö. 217/832), *Ma İhtalefet Elfâzuhu ve İttefekât*

¹⁷⁶ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 294; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 199.

¹⁷⁷ Toklu, *Dilbilime Giriş*, ss. 99-100; Gazâlî, *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, I. 40; Suyûti, *et-Tahbîr fî Ulûmi't-Tefsîr*, s. 216; Ömer Kara, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Yakınanlamlılık ve Nüans*, Bilge Adamlar Yay., Van, 2009, s.54; Sabri Türkmen, *Kur'ân'ı Kerîm'de Anlam İncelikleri(Furûk Bağlamında)*, 1. Bsk., Çıra Akademi Yay., İstanbul, 2017, s. 37.

¹⁷⁸ Halid bin Osman es-Sebt, *Kavâidut't-Tefsîr*, I-II, Dâru İbn Affân, Kahire, 2000, I. 460

¹⁷⁹ Gazâlî, *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, I. 40.

¹⁸⁰ Tûfi, Süleymân bin Abdulkavî bin Abdulkarim es-Sarsarî el-Bağdâdî(ö. 716/1316), *el-İksîr fî İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdulkadir Huseyn, Mektebetü'l-Âdâb, Kahire, 1977, s. 85.

¹⁸¹ Suyûti, *et-Tahbîr fî Ulûmi't-Tefsîr*, s. 216.

¹⁸² İbrahim Muhammed el-Cermî, *Eserü'd-Delâleti'l-Luğaviyyeti fî İhtilâfi'l-Müslimîne fî Usûlüd'-Dîn*, 1. Bsk., Daru'l-Kuteybe, Beyut, 2006, s. 171.

¹⁸³ Rağîb el-İsfehânî, *Mukaddimetü Câmi'i't-Tefsîr*, s. 36.

Maânihi,¹⁸⁴ Kasım bin Sellâm'ın (ö. 224/839), *el-Ğarîbu'l-Musannef*,¹⁸⁵ İbn Sikkât'in (ö. 244/858), *Kitâbu Tehzîbu'l-Elfâz*,¹⁸⁶ Hamedânî'nin (ö. 320/932), *Kitâbu'l-Elfâz el-Kitabiyye*,¹⁸⁷ Kudâme bin Ca'fer'in (ö. 337/948), *Cevâhiri'l-Elfâz*,¹⁸⁸ Rummânî'nin (ö. 384/994), *el-Elfâzu'l-Müterâdifeti'l-Mütekâribeti'l-Meânî*,¹⁸⁹ İbn Fâris'in (ö. 395/1005), *Mütehayeru'l-Elfâz*¹⁹⁰ isimli eserleri bu alanda yazılmış eserlerden bazılarıdır.¹⁹¹ Teradüf adını taşıyan ilk eser Rummânî'nin (ö. 384/994), *el-Elfâzu'l-Müterâdifeti'l-Mütekâribeti'l-Meânî*,¹⁹² isimli eseridir.¹⁹³

Asmaî (ö. 217/832), İbn-i Cinnî (ö. 392/1002), Fîruzâbâdî (ö. 817/1415), Kutrub (ö. 206/821), İbn Sîde (ö. 458/1066), Ebû Ali el-Farisî (ö. 395/1004) gibi isimler Arap dilinde eşanlamlılığın varlığını kabul ederlerken, Sa'leb (ö. 291/904), İbn Deresteveyh (ö. 347/958), Ebû Hilal el-Askerî (ö. 400/1009), Ahmed bin Fâris (ö. 395/1005) gibi isimler de Arap dilinde eşanlamlılığın olmadığını savunmaktadırlar.¹⁹⁴

Herhangi dilde birbirinin tam olarak aynısı olan, eşit anlama gelen birden fazla yerli sözcüğün bulunmadığı tüm dilciler tarafından ittifakla kabul edilir. O zaman burada eşanlamlılık ile kast edilen, birbirinin aynı olacak kadar yakın görülen anlamlar demektir. Türkçedeki dilemek/istemek, çevirmek/döndürmek, darılmak/küsmek/gücenmek gibi eşanlamlıları yakın anlamlı ögeler olarak düşünmek gerekir. Aynı köklerden gelen bu kelimeler, farklı dönemlerde meydana gelen farklı

¹⁸⁴ Asmaî, Ebû Saîd Abdülmelik bin Kureyb (ö. 217/832), *Ma İhtalefet Elfâzuhu ve İttefekât Maânihi*, thk. Mâcid Hasen ez-Zehabî, 1. Bsk., Dâru'l-Fikr, Dimâşk, 1986.

¹⁸⁵ Kasım bin Sellâm, Ebû Ubeyde el-Herevî (ö. 224/839), *el-Ğarîbu'l-Musannef*, thk. Dr. Ramazân Abduttevvâb-Dr. Salâhaddîn el-Hâdî, 1. Bsk., Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kâhire, 1989.

¹⁸⁶ İbn Sikkât, Ya'kub bin İshâk (ö. 244/858), *Kitâbu Tehzîbu'l-Elfâz*, thk. Dr. Fahrüddîn Kibebe, 1. Bsk., Mektebetu Lübnân, Beyrut, 2005.

¹⁸⁷ Hamedânî, *Kitâbu'l-Elfâz el-Kitabiyye*.

¹⁸⁸ Kudâme bin Ca'fer, Ebû'l-Ferac el-Kâtib el-Bağdâdî (ö. 337/948), *Cevâhiri'l-Elfâz*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.

¹⁸⁹ Rummânî, Ebû Hasen Alî bin İsâ (ö. 384/994), *el-Elfâzu'l-Müterâdifeti'l-Mütekâribeti'l-Meânî*, thk. Dr. Fethullâh Sâlih Alî el-Misrî, 1. Bsk., Dâru'l-Vefâ, İskenderiyye, 1987.

¹⁹⁰ İbn Fâris, Ebu'l Huseyn Ahmed bin Zekerîyyâ (ö. 395/1005), *Mütehayeru'l-Elfâz*, thk. Hilâl Nâcî, 1. Bsk., Matbaatu'l-Maarif, Bağdâd, 1970.

¹⁹¹ Kara, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Yakınanlamlılık ve Nüans*, ss. 50-51.

¹⁹² Rummânî, *el-Elfâzu'l-Müterâdifeti'l-Mütekâribeti'l-Meânî*.

¹⁹³ Said Atiyye Alî Mutavi', *İşkelîyyetü't-Terâdüf fi't-Tercemeti'l-İbriyyeti li Meânî'l-Kur'ân*, 1. Bsk., Dâru'l-Âfâki'l-Arabiyye, Kâhire, 2006, s. 23.

¹⁹⁴ Suyûtî, *et-Tahbîr fi Ulûmi't-Tefsîr*, s. 216; Yavuz Galip, *Eş Anlamlılık ve Kur'ân Kur'ân Bağlamı, Cumhuriyet Üniv. İFD.*, 2002, C. 2, S. 1, s.123, 132.

gelişmeler sonucunda anlamca birbirine yakınlaşmış sözcüklerdir.¹⁹⁵ Eşanlamlı addedilen sözcükler anlam bakımından birbirine benzer olsa da birini diğerinden ayıran ayrıntıya sahiptirler.¹⁹⁶ Bu ayrıntıdan dolayı da anlam farklılıklarını açıklamak zordur. Bunun nedeni ise anlam farklılığının çoğu zaman ayrıntılarda saklanmış olmasından dolayıdır.¹⁹⁷

Eşanlamlı addedilen kavramların arasındaki anlam farklılığı ile Furûk ilmi ilgilenmektedir.¹⁹⁸ Furuk dalında kaleme alınan eserlerde eşanlamlı addedilen kavramların aslında yakınanlamlı oldukları ifade edilmektedir.¹⁹⁹ Bu alanda ilk dönemden başlanarak birçok eser kaleme alınmıştır. Bu konuda yazılmış en kapsamlı eser, Ebû Hilâl el-Askerî'nin (ö. 400/1009), *el-Furûku'l-Luğaviyye* isimli eseridir.²⁰⁰

Müteradif kelimelerin Kur'ân'da çokça bulunduğunu iddia eden araştırmaların²⁰¹ aksine biz Kur'ân gibi kelimelerini seçerek kullanan bir kitapta müteradif kelimelerin bulunmadığını düşünmekteyiz.²⁰² Anlam farkları gözetilmeyen “*havf-haşyet-ru'b-feza'- rahbet-işfak-vecel-vecs*”, “*buhl-şuhh,-zanin*”, “*sebil-tarik-sırat*”, “*cea-etâ*”, “*insan-beşer*”, “*harec-dayk*”, “*rics- ricz-azab*”, “*yem –bahr*” gibi birçok kelime müteradif zannedilmiştir.²⁰³

Tefsirlerde, kelimeler arasındaki anlam farkına dikkat çekilmiş ve Kur'ân'ın zengin kelime hazinesi ciddi bir analizden geçirilmiştir. Ancak tefsir müktesabata meallere yeterince yansıtılamamıştır. Yakın anlamlı kavramların çevirisinde meallerimizin çok başarılı olduklarını söyleyemeyiz.²⁰⁴ Meâller, anlam yakınlığı bulunan kelimeleri, aralarındaki nüanslara dikkat etmeden birbirinin yerine

¹⁹⁵ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, III. 190-191.

¹⁹⁶ Yusuf el-Karadâvî, *Kur'ân'ı Anlamada Yöntem*, çev. Mehmet Nurullah Aktaş, 1. Bsk., Nida Yay., İstanbul, 2015, s. 293.

¹⁹⁷ Günay Karaağaç, *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim)*, 1. Bsk., Kesit Yay., İstanbul, 2013, s. 275

¹⁹⁸ Türkmen, *Kur'ân'ı Kerîm'de Anlam İncelikleri*, s.79; Kara, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Yakınanlamlılık ve Nüans*, s.54.

¹⁹⁹ Muhammed Muhammed Dâvud, *Mu'cemu'l-Furûku'd-Delâliyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Ğarîb, Kâhire, 2008, s.10.

²⁰⁰ Ebû Hilâl el-Askerî, Hasen bin Abdullâh (ö. 400/1009), *el-Furûku'l-Luğaviyye*, Muhammed İbrâhîm Selîm, 1. Bsk., Dâru'l-İlm ve's-Sekâfe, Kâhire, 1997.

²⁰¹ Halil Hacımüftüoğlu, *Kur'ân Tercümelerinde Yöntem Sorunu*, İz Yay., İstanbul, 2008, s. 248.

²⁰² Abdulazîm İbrâhîm Muhammed el-Mat'anî, *Dirâsâtun Cedîdetün fi i'câzi'l-Kur'ân*, Mektebetü Vehb, Kâhire, 2014, ss. 5-8; Türkmen, *Kur'ân'ı Kerîm'de Anlam İncelikleri*, s. 200.

²⁰³ Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, IV. 79; Ali Galip Gezgin, Eşanlamlılık Bağlamında Kur'ân'da “Korku” İfade Eden Kelimeler Üzerine Analitik Bir Değerlendirme, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara, 2003, C. 16, S. 1, S. 4, s. 38-62.

²⁰⁴ Türkmen, *Kur'ân'ı Kerîm'de Anlam İncelikleri*, s. 200.

kullanabilmektedirler.²⁰⁵ Yakın anlamlı kavramları eşanlamlı kavramlarmış gibi çeviren meâllerimizin Kur'ân'ın vurgulamak istediği anlam zenginliğini önemli ölçüde kısırlaştırdıklarını düşünmekteyiz. Meal yazacak kişinin kelime hazinesinin zengin olması önemli olduğu kadar, kaynak dildeki kelimelerin hedef dildeki karşılıklarının birebir mukabilini bulması konusunda da mahir olması gerekmektedir.

Kanaatimizce bu konudaki kusurların önemli bir kısmı, mütercimlerin, kelimeler arasındaki anlam farkını belirtmek için kaleme alınmış “Furûku'l-Luğa” tarzı eserlere yeterince müracaat etmemelerinden, tefsir kitaplarını karıştırmamalarından ve bu alanda hatırı sayılır mesai harcamamalarından kaynaklanmaktadır.

1. 1. 3. 1. Eşanlamlı Kur'ânî Kavramlara Dair Örnekler

Meallerde müteradif kavramların çevirisinde yaşanan sıkıntıları “خلد /Huld” ve “ابد/Ebed” kavramları örneğinde işlemeye çalışacağız. “خلد /Huld” ve “ابد/Ebed” kavramları genelde tek kavram gibi algılandığı ve öyle çevirildiği için tek başlık altında değerlendireceğiz.

1. 1. 3. 1. 1. “خلد-ابد/Ebed-Huld ” Kavramları

“ابد/Ebed” Kavramı

“ابد/Ebed” kavramı meallerin genelinde “خلد/huld” kavramının müteradifi olarak görülmekte ve her iki kavrama da meallerde “sonsuzluk” anlamı yüklenmektedir. “خلد-ابد/Ebed-Huld ” kavramları, cennet ve cehennemden sonsuzluğu tartışmasında kilit rolü oynayan iki önemli kavramdır. Ebed kelimesi, Allah'ın esma-i hüsnasından biri olarak da kullanılır.²⁰⁶ “خلد-ابد/Ebed-Huld ” kavramlarının çevirisinde yaşanan sıkıntılara geçmeden önce Arap dil sözlüklerinde kronolojik olarak nasıl anlamlandırıldığına bakmamız kelimenin sözlük anlamını ortaya koymamız açısından önem arz etmektedir.

²⁰⁵ Cündioğlu, *Kuran ve Dile Dair*, s. 36; Eşanlamlı bazı kavramların çevirisi ve sorunları için bkz. Beşir Gözübenli, *Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve Mealler*, *Kur'ân Meâlleri Sempozyumu-Eleştiriler ve Öneriler*, I-II, 24-26 Nisan 2003 İzmir, Ankara, 2007, I. 82.

²⁰⁶ İbn Mâce, *Dua*, 10.

Ferâhîdî (ö. 175/791), *gurbeti uzayan adam* için²⁰⁷ تَأْبَدُ فُلَانُ ifadesinin kullanıldığını, *dehrin/zamanın uzamasını* dile getirmek için²⁰⁸ أَبَادُ الدَّهْرُ denildiğini, *vahşiler* için الأَوَابِدُ tabirinin kullanıldığını,²⁰⁹ Ebû Amr eş-Şeybânî (ö. 213/828), *tek başına kalan deve* için أَبَدَتِ النَّاقَةُ denildiğini, *yüzü benekleşen/vahşileşen* için تَأْبَدُ وَجْهَهُ tabirinin kullanıldığını, *kadim olanın* مَتَأْبَدُ kelimesi ile belirtildiğini,²¹⁰ Fârâbî(ö. 350/960), اَبَدُ بِالْمَكَانِ ifadesi ile *ikame etmenin* ifade edildiğini, vahşileşme içinde "ابد" kelimesinin kullanıldığını;²¹¹ Ezherî(ö. 370/980), الأَوَابِدُ ifadesinin *vahşileşen insan* için söylendiğini, *satışa çıkarılmayan ve ekilmeyen tarla* için مَوْبِدًا denildiğini;²¹² Tâlekânî (ö. 385/995), أَبَادُ الدَّهْرُ ifadesinin *zamanın uzaması* anlamında olduğunu; *kesinlik, asla* anlamlarında kullanıldığını;²¹³ İbn Fâris (ö. 395/1005), "ابد" kelimesi, *müddetin/sürenin uzamasını* ve vahşileşmeyi anlattığını, *dehr/zaman* için "ابد" kelimesinin kullanıldığını, çoğulunun أَبَادُ/Âbâd şeklinde geldiğini, vahşileşen deve için تَأْبَدُ البَعِيرِ ifadesinin söylendiğini,²¹⁴ Cevherî (ö. 400/1009), *dehr/zaman, daim/sürekli* olan için "ابد" kelimesinin kullanıldığını;²¹⁵ Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), *bölünmeden devam eden zaman* anlamında olduğunu "ابد"/Ebed kelimesinin, başka bir ebed düşünülemezden dolayı ikil ve çoğulunun olmamasının gerektiğini,"ابد" kelimesinin çoğulu olan أَبَادُ/Âbâd kelimesinin başka dillerden türeme bir kelime olduğunu, *daim/sürekli* için "ابد" denildiğini, *uzun süre kalan bir şey* için تَأْبَدُ ifadesinin kullanıldığını, vahşi/yabani inek için الأَبْدَةُ denildiğini, vahşileri ifade etmek için الأَوَابِدُ tabirinin kullanıldığını, *öfke/gadap* için "ابد/ebide" denildiğini;²¹⁶ Zemahşerî (ö. 538/1144), تَأْبَدُ vahşileşen insan, kuş ve hayvanlar için kullanıldığını, insana *uzun ömür verilmesi* için duada dile getirildiğini ve bir şeyi yapmama, *kesinlik, asla* anlamında ifade edildiğini;²¹⁷ Mutarrizî (ö.

²⁰⁷ Arapçası: طالت غربته

²⁰⁸ Arapçası: طوال الدهر

²⁰⁹ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 1.

²¹⁰ Ebû Amr eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-Cîm*, s. 15.

²¹¹ Fârâbî, Ebû İbrâhîm İshâk bin İbrâhîm(ö. 350/960), *Dîvânu'l-Edeb*, thk. Dr. Ahmed Muhtâr Ömer-Dr. İbrâhîm Enîs, 1. Bsk., Mektebetu Lübnân, Beyrut, 2004, s. 871.

²¹² Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, I. 105.

²¹³ Tâlekânî, *el Muhît fi'l-Luğâ*, III. 249.

²¹⁴ İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, s.18.

²¹⁵ Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, s. 23.

²¹⁶ Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 17.

²¹⁷ Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğâ*, s. 13.

610/1213), *uzun zaman*²¹⁸ için kullanıldığını, “ لا صام من صام الأبد / yılın tamamını oruçlu geçirenin(yasak günlerde de oruç tutanın) orucu olmaz” hadisinde ebed kelimesinin *dehr/yıl* anlamında geldiğini;²¹⁹ Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), "ابد" kelimesinin “*dehr/zaman*” ve “*daim/sürekli*” anlamına geldiğini, çoğulunun آباد/Âbâd ve أَبُودُ şeklinde olduğunu;²²⁰ İbn Manzûr (ö. 711/1311), *dehr/ zaman, kadim olan, asla, daim/sürekli*, vahşileşme anlamlarına geldiğini;²²¹ Feyyûmî (ö.770/1368), "ابد" kelimesinin “*dehr/zaman*” ve *sınırlanmamış uzun dönem/zaman*²²² için kullanıldığını ;²²³ Cürcânî (ö. 816/1413), "ابد" varlığın geleceğe dönük olarak *sonu gelmeyen bir zaman* diliminde akıp gitmesini, ezelin ise geçmişe dönük olarak sonsuz zamanı ifade ettiğini;²²⁴ Firuzâbâdî (ö. 817/1415),"ابد" kelimesinin “*dehr/zaman*”, *ezeli, kadim* anlamına geldiğini; Ebu'l-Bekâ (ö. 1095/1684), *dehr/zaman, daim/sürekli, kadim, ezeli, sınırı belirlenmemiş sonsuz zaman* anlamında olduğunu;²²⁵ Zebidî (ö. 1205/1790), *dehr/zaman, sınırı belli olmayan uzun zaman, daim/sürekli olan anlamlarında geldiğini;*²²⁶ Nekeî, *geleceğe dönük olarak sınırsız zaman* anlamında olduğunu²²⁷ ifade etmişlerdir.

Cahiliye Araplarının muhayyilesinde de ebed kavramı sonsuzluk ifade etmemekteydi. Çünkü Cahiliye dönemi Arapları, hayatın ölümle biteceğine²²⁸ inanmaktaydılar.²²⁹

Sözlüklerde verilen anlamlara baktığımızda ilk dönem sözlüklerinde “ebed” kavramı için “*uzun zaman, dehr, asla, vahşileşme*” anlamlarının vurgulandığını, “daim/sürekli” anlamının daha sonralarda öne çıkarıldığını, sonsuzluk mefhumunun

²¹⁸ Arapçası: الدهر الطويل

²¹⁹ Mutarrizî, *el-Muğrib fi Tertîb 'l-Mu'rib*, s. 15.

²²⁰ Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, s. 11.

²²¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 22.

²²² Arapçası: الدهر الطويل الذي ليس بمحدود

²²³ Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 7.

²²⁴ Cürcânî, Seyyid Şerîf Ebu'l- Hasen Ali bin Muhammed (ö. 816/1413), *et-Ta'rifât*, thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd, 4. Bsk., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Lübnân, 2013, s. 11.

²²⁵ Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 25.

²²⁶ Zebidî, Muhammed Murtazâ el-Huseynî (ö. 1205/1790), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, I-XXXX, thk. Abdusselam Muhammed Harun, 2. Bsk., Turâsi'l-Arabî, Kuveyt, 1994, VII. 371-374

²²⁷ Nekeî, Abdunnebî bin Abdurresul el-Ahmed; *Düstûru'l-Ulemâ/Câmiu'l-Ulûm*, I-IV, thk. Hasan Han, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, I. 24.

²²⁸ *Casiye*, 45/24.

²²⁹ Muhammed Bâkır, *Kur'ân Dilinin Analizi*, s. 289; Mustafa Öztürk, *Kur'ân'da ve İslam Öncesi Arap Düşüncesinde "Dehr" Kavramı* Ondokuz Mayıs Üniv. İFD. S.16, Samsun, 2003, s. 250.

ise son dönemlere ait olduğunu görmekteyiz. Dolayısı ile “Ebed” kavramının sonsuzluk ifade etmediğini “uzun süren bir zamanı” ifade ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim aşağıdaki âyetlerde de “ebed” kavramı “dünya hayatı ile sınırlı zaman ve kesinlikle/asla” anlamlarında kullanılmıştır.

*“Fakat ellerinin yapıp öne sürdüğü işlerden dolayı ölümü **asla** istemezler. Allah zalimleri bilir.”²³⁰*

*“... Onları doğru yola çağırırsan da bu halde **asla** doğru yola gelmezler (çünkü gerçeğe basiretlerini kapamışlardır).”²³¹*

*“Namuslu kadınları zina ile suçlayıp da sonra (bu suçlamalarını ispat için) dört şahit getirmeyenlere seksen değnek vurun ve artık onların şahitliğini **asla** kabul etmeyin. Onlar yoldan çıkmış kimselerdir.”²³²*

*“... Sizin, Allah’ın Elçisini incitmeniz ve kendisinden sonra onu eşlerini nikâhlamanız **asla** olmaz. Çünkü bu, Allah katında büyük bir günahdır.”²³³*

*“Herhalde siz sandınız ki Elçi ve mü’minler, (**dünya hayatında**) kesinlikle bir daha ailelerine dönmeyecekler. Bu (düşünce) gönüllerinizde süslendirildi. Kötü zanda bulundunuz ve helâkı hak etmiş bir topluluk oldunuz.”²³⁴*

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) “Yaptıklarından dolayı ölümü ebediyen temenni etmezler” âyetini örnek vererek, dünyada ölümü temenni etmeyen kâfirlerin cehennemde ölümü temenni edecekleri âyetini²³⁵ ileri sürerek ebed kavramının sonsuzluk ifade etmediğini söyler.²³⁶

“**خلد/Huld**” Kavramı

“**خلد/Huld**” kelimesinin de “ebed” kelimesi gibi meallerde “sonsuzluk, ölümsüzlük, ebed” gibi anlamlarda çevirilmektedir. Arap dili sözlüklerinin “huld”

²³⁰ Bakara, 2/95; Cuma, 62/7.

²³¹ Kehf, 18/57.

²³² Nur, 23/4.

²³³ Ahzab, 33/53.

²³⁴ Fetih, 48/12.

²³⁵ Furkan, 25/13-14.

²³⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Şemsuddîn Muhammed bin Ebû Bekr (ö. 751/1350), *Hâdi'l-Ervah ilâ Bilâdi'l-Efrâh*, Beyrut, trs. ss. 250-274.

kavramına verdikleri anlamları kronolojik olarak sıralamak kelimenin sözlük anlamını ortaya koymamız açısından yararlı olacaktır.

Ferâhîdî (ö. 175/791), “*خلد*” kelimesinin “*cennetin isimlerinden*” biri olduğu *الخلود* kelimesinin “*kalıcı olmayı*” ifade ettiğini, “*dağ ve taşlara*” *الحوالد* denildiğini, “*hafıza*”(البال) için *الخلد* ifadesinin kullanıldığını;²³⁷ İbn Dureyd (ö. 321/933), “*yaşlılığı geciken kişi*” için *خلد الرجل* denildiğini, “*kalıcılığı*” ifade ettiğini, *خلود / hulûd*’ün dünyada olmayacağını, *الارض* ibaresinin “*yere yapışıp kalmayı*” anlattığını, “*ahiret ve cennet*” için *دارالخلود* ifadesinin kullanıldığını, *tarla faresine* *الخلد* denildiğini;²³⁸ Ezherî (ö. 370/980), *خلود / hulûd* kelimesinin “*bir yerde kalıcı kalmayı, oradan çıkmamayı*” anlattığını, “*cennetin isimlerinden*” biri olduğunu, *الارض* ibaresinin “*yere yapışıp kalmayı, ikame etmeyi*” ifade ettiğini, “*yaşlılığına rağmen saç ve sakalı ağarmayan, dişleri dökülmeyen kişi*” için “*انه لمخلد / innehu le muhlid*” ifadesinin kullanıldığını, *tarla faresi* için “*el-hild / الخلد*” denildiğini, “*dağ ve taşlara*” *الحوالد* denildiğini, “*hafıza*”(البال) için *الخلد* ifadesinin kullanıldığını, “*gençlikleri devamlı olan, bozulmayan gençler*” için *المخلدون* denildiğini, *خلد* kelimesinin “*gerdanlık, küpeler*” için kullanıldığını;²³⁹ Tâlekânî (ö. 385/995), “*kalıcılığı*” ifade etmek için *خلود / hulûd* kelimesinin kullanıldığını, “*dağ ve taşlara*” *الحوالد* denildiğini, “*cennetin isimlerinden*” biri olduğunu, *bir şeyde devamlı olmayı* ifade ettiğini, “*hafıza*”(البال) için *الخلد* ifadesinin kullanıldığını, *tarla faresi* için “*el-hild / الخلد*” denildiğini;²⁴⁰ İbn Fâris (ö. 395/1005), “*خلد*” kelimesinin “*sabit kalmayı ve devamlılığı, ikameyi, anlattığını*”, *cennet ismi* olduğunu, *رجل مخلد* ifadesinin “*yaşlılığı geciken kişi*” için kullanıldığını, *الارض* ibaresinin “*yere yapışıp kalmayı*” anlattığını, “*ölümsüz gençler*” için *المخلدون* denildiğini, “*hafıza*”(البال) için *الخلد* ifadesinin kullanıldığını;²⁴¹ Cevherî (ö. 400/1009), “*خلد*” kelimesinin “*kalıcılığı, ikame etmeyi, tarla faresini, bir yere yapışıp kalmayı, devamlılığı, hafızayı*” anlattığını; ²⁴² Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108), “*خلد*” kelimesinin “*bir şeyin bozulmadan bulunduğu hal üzerine devam etmesini,*

²³⁷ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 218.

²³⁸ İbn Dureyd, *Cemheratu'l-Luğâ*, I. 682.

²³⁹ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, I. 1080-1081.

²⁴⁰ Tâlekânî, *el Muhît fi'l-Luğâ*, II. 45.

²⁴¹ İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, s. 266.

²⁴² Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, s. 310.

bozulması geciken, uzun süre değişmeyen şeyler için Arapların “خلود/ hulûd” ifadesini kullandıklarını, taşlar için الخوالد ifadesinin kullanıldığını ancak bununla “bekayı/kalıcılığı-sonsuzluğu” değil “uzun süre kalmasını” ifade ettiklerini, değişmeyen, bozulmayan insan, organlar ve yaşlılığı geciken için kullanıldığını, مَخْلَدٌ kelimesinin “uzun süre kalan”²⁴³ birini ifade ettiğini, istiare yolu ile daimi kalıcı/sonsuzluk için kullanıldığını, cennet için kullanılan “huld” ifadesi ile bir şeyin bozulmadan, değişime uğramadan devamlı kalmayı ifade ettiğini;²⁴⁴ Zemahşerî (ö. 538/1144), “خلد” kelimesinin “yaşlılığına rağmen saç ve sakalı ağarmayan, dişleri dökülmeyen kişi” مَخْلَدٌ ifadesinin mecazi olduğunu;²⁴⁵ Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), “خلد” kelimesinin devamlılığı, kalıcılığı ifade ettiğini, فى خلدی ifadesinin fi kalbi/kalimde anlamına geldiğini, tarla faresi için de kullanıldığını;²⁴⁶ İbn Manzûr (ö. 711/1311), “خلد” kelimesinin bir yerde kalmak, oradan çıkmamak, saçı başı ağarmayan kişi, hafıza, kalb, dağ ve taşlar, tarla faresi, ikame etmek, yere yapışıp kalmak, cennet ismi, cennette kalıcı olmak, devamlı olmak gibi anlamlarda kullanıldığını;²⁴⁷ Firuzâbâdî (ö. 817/1415), uzun süre kalmak, uzun süre değişime maruz kalmamak, “خلد” kelimesinin beka/kalıcı olmak, devam/süreklilik, yaşlılığın gecikmesi, dağ, taş, ikame, lüzum gibi anlamlara geldiğini ifade etmektedirler.²⁴⁸

Sözlüklerinin “خلد/Huld” kavramının “uzun süre değişime maruz kalmadan bir yerde durmak, uzun süre kalmak, ikame etmek, devamlı olmak” anlamları üzerinde durduklarını görmekteyiz. Dağ, taş gibi varlıklar dayanıklı olmaları, değişime maruz kalmadan uzun süre buldukları hal üzere devam etmelerinden dolayı “huld” ile isimlendirilmişlerdir.²⁴⁹ Bilgiyi olduğu gibi uzun süre muhafaza etmesinden dolayı “hafıza” için “huld” kelimesinin kullanıldığını düşünmekteyiz. Kronolojik olarak sıraladığımız anlamları bir araya getirdiğimizde “uzun süre kalmak, bozulmamak” anlamlarının öne çıktığını ifade edebiliriz. Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108) ve Firuzâbâdî (ö. 817/1415) gibi dilcilerin “huld” kelimesinin “beka” anlamına

²⁴³ Arapçası: الذى يبقى مدة طويلة

²⁴⁴ Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 161.

²⁴⁵ Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, s. 158.

²⁴⁶ Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, s. 110.

²⁴⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 1140-1141.

²⁴⁸ Firuzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 386; Firuzabadi, *Besairu Zevi't-Temyiz*, II. 559. Sayfada Rağıb el-İsfehânî'nin sözlerini aynen alıntılanmıştır.

²⁴⁹ Üde Halîl Ebû Üde, *et-Tatavvuru'd-Delâli Beyne Luğati's-Şi'ri'l-Câhilî ve Luğati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 2. Bsk. Dâru Ammâr, Ammân, 2013, s. 408.

gelmediğini, “uzun süre” anlamında olduğunu söylemeleri önem arz etmektedir. Netice olarak “خلد/huld” kavramının genel kanaate göre “uzun zaman”ı ifade ettiğini, “sonsuzluk” anlamına gelmediğini söyleyebiliriz.²⁵⁰

“خلد-ابد/Ebed-Huld” kavramlarının çevirisinde yaşanan sorunları Bakara, 95 ve A’raf, 20. Âyetler örneğinde işlenecektir.

Bakara, 2/95

وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ

Ateş: “Fakat ellerinin yapıp öne sürdüğü işlerden dolayı ölümü *asla* istemezler, Allâh zâlimleri bilir.”

Yıldırım: “Fakat elleriyle yaptıkları işler ortada iken, ölümü *asla* istemezler. Allah o zalimleri pekiyi bilir.”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım âyette geçen “ابد/ebed kavramını sözlük anlamlarından biri olan “asla” kelimesi ile karşılayarak isabet etmişlerdir. Eğer birçok mealde²⁵¹ olduğu gibi “ebediyen, hiçbir zaman” şeklinde çevirmiş olsalardı Kur’ân bütünlüğüne ters davranmış olacaktı. Zira Kur’ân’da cehennemliklerin ahirette ölümü temenni edecekleri (Furkan, 25/13-14) belirtilmiştir. “Hiçbir zaman” kelimesi “asla” kelimesinin manasını karşılamakta ise de tam anlamda bir mutabakattan söz etmek mümkün değildir. Âyette dünya hayatına tutkun Yahudilerden bahsedilmekte ve ölümü temenni etmeleri istenmektedir. Âyette söz konusu edilen Yahudilerin ölümü asla temenni etmemeleri dünya hayatı ile ilgili bir durumdur.

A’râf, 7/20

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاءَاتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ

Ateş: “Derken şeytân, onların, kendilerinden gizlenmiş olan çirkin yerlerini kendilerine göstermek için onlara fısıldadı: “Rabbiniz, başka bir sebepten dolayı

²⁵⁰ Bekir Topaloğlu, “Huld”, DİA, 1993, XII. 324; Rağib el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur’ân*, s. 161; Firuzabadi, *Besairu Zevi't-Temyiz*, II. 559.

²⁵¹ Bulaç, Çantay, DİB, Diyanet Vakfı, Elmalılı, Esed, N. Öztürk, Piriş.

değil, sırf ikiniz de birer melek, ya da **ebedi kalıcılardan** olursunuz diye sizi şu ağaçtan men'etti" dedi.”

Yıldırım: “Fakat şeytan onlara, gözlerinden gizlenmiş olan edep yerlerini açığa çıkarmak için vesvese verdi. Onlara şöyle telkinde bulundu: "Rabbinizin size bu ağacın meyvesini yasaklamasının tek sebebi, sizin meleklerden veya **ölümsüz hayata** kavuşanlardan olmanızı önlemektir" diyerek, kendisinin onların iyiliğini istediğine dair yemin üstüne yemin etti.”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım âyette geçen **حُلْد** /huld kavramını “ebed ve ölümsüzlük” ifadeleri ile karşılaşmışlardır. Meallerin birçoğu²⁵² âyette geçen “huld” kelimesini ölümsüzlük, sonsuzluk, ebed” şeklinde karşılaşmışlardır. Hâlbuki âyette söz konusu edilen “huld” kelimesi “ebediliği, sonsuzluğu, ölümsüzlüğü” değil “uzun bir dönemi, uzun bir yaşamı” ifade etmektedir. Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Âdem ve Havva’nın men edildikleri ağaca da “şeceretu’l-huld” denilmiştir.²⁵³ Bakara, 95. Âyeti cennet bağlamında değerlendiren müfessirler cennetin sonsuzluğunu esas alarak âyette geçen “huld” ifadesini “ölümsüzlük” şeklinde tefsir etmişlerdir.²⁵⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye’nin (ö. 751/1350) de belirttiği gibi Âdem’in yaşadığı ve çıkarıldığı cennet, mü’minlere va’dedilen cennet değil yeryüzünde bir bahçedir.²⁵⁵

“Ebed” kavramının “uzun bir dönemi”, “huld” kavramının ise “uzun bir dönem bozulmadan ayakta kalmayı, değişmemeyi” ifade ettiği kabul edildiğinde “ebed” ve “huld” kavramlarının bir arada kullanıldıkları âyetlerin çevirisinde zorlama yorumlara gidilmeyecektir.

²⁵² Bilmen, Bulaç, Çantay, DİB, Diyanet Vakfı, Elmalı, Esed, Gölpınarlı, Yüksel, Varol, Y. Öztürk, M. Öztürk.

²⁵³ *Taha*, 20/120.

²⁵⁴ Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd bin Ömer bin Muhammed (ö. 538/1144), *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil ve Uyûnu'l-Ekâvil fi Vucûhu't-Te'vil*, I-IV, thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, II. 91.

²⁵⁵ Hz. Âdem’in yaşadığı cennetinin yeryüzünde bir bahçe olduğuna dair deliller ve tartışmalar için bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hâdi'l-Ervah*, ss. 45-70 ; M. Sait Şimşek, *Yaratılış Olayı*, Beyan Yay., İstanbul, 1998 ss.75-80 ; İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, ss. 16-17; Yaratılış ve Evrim, 1. Bsk., Düşün Yay., İst., 2015, ss. 270-276; Mehmet Okuyan, *Kıssalar Ne Söyler*, 1. Bsk., Düşün Yay., İst., 2017, ss. 139-147.

1. 2. KUR'ÂNÎ KAVRAMLARDA ANLAM DEĞİŞMELERİ

Anlam değışmeleri, bir sözcüğün zamanla temel anlamından uzaklaşması ya da yeni bir kavramı yansıtmaya başlamasını anlatır. Bir sözcük ya başka bir dile aktarıldığında ya da ait olduğu toplumun geçirdiği sosyal ve kültürel değışmelere bağılı olarak değışir. Değişimin hızına göre kelimelerde de anlam değışimleri yaşanır.²⁵⁶ Toplum kimi kelimelere saygın anlamlar yüklerken kimilerine ise bayağı anlamlar yükleyebilmektedir. Bir asırda bazı anlamlar yaygın bir kullanım kazanırken; bir başka asırda diğer bir anlam az kullanılır hale gelebilmektedir.²⁵⁷

Öyle ki çok kısa zaman dilimleri içerisinde birbirine zamansal yakınlığı olan kuşakların birbirini anlamayacak kadar hızlı anlam değışmeleri yaşandığına şahit olunur. Geçtiğimiz asırda Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde Türkçede yaşananlar, tam da bu söylediklerimizi anlatmaktadır. Özellikle teknolojinin inanılmaz bir hızla ilerlediği günümüzde kelimelerin de ışık hızıyla anlam değışmelerine uğradığına hepimiz şahit olmaktayız.

Kur'ân'ın nâzil olduğu Arapçanın etkisinde kalan Türkçenin oradan çeşitli kelimeler alarak bu kelimeleri kendi bünyesine katan ve hatta bu kelimelere kendi kültür dünyasında yeni anlamlar katan bir dil olduğu herkesin malumudur. Bu sebeple ana dili Türkçe olan bir kimse Kur'ân tetkikleri esnasında kendi dilinde var olan birçok kelime ile karşılaşacaktır. Dolayısıyla bu kelimelerin Türkçeye geçiş sürecinde anlam değışimine uğrayıp uğramadığının tespiti, Kur'ân'ın doğru anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir.²⁵⁸

Kelimelerin Kur'ân'ın nazil olduğu dönemdeki anlamları ile bu kelimelerin sonraki dönemlerde kazanmış oldukları manalar arasında köklü farklılıklar, ayrılıklar bulunmaktadır. Türkçeye Kur'ân'dan geçmiş birçok kelime Kur'ân'da geçen anlamı ile değil, sonradan kazandığı anlamlarla kullanılmaktadır.²⁵⁹ Meâl okuyan biri burada

²⁵⁶ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, III. 212, 216, 217.

²⁵⁷ Muhammed es-Seyyid Ali Belâsî, *Arap Dili Semantiği*, çev. Celalettin Divlekci, *Süleyman Demirel Üniv., İFD*, Yıl: 1997, S. 4, s. 284.

²⁵⁸ Zekerıyya Pak, *Kur'ân'daki Kelimelerin Türkçe'ye Geçiş Sürecinde Uğradıkları Anlam Değişimleri*, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv. İFD*, Kahramanmaraş, 2004, S. III, s. 93.

²⁵⁹ Cündioğlu, *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*, ss. 35-36

geçen kelimelerin uğradığı anlam değişimlerini bilmediğinden, okuduğu kavramın sadece dilindeki yaygın anlamıyla yetinmektedir.

1. 2. 1. ANLAM DARALMASINA UĞRAMIŞ KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİ SORUNU

Bir sözcük eskiden anlattığı nesnenin bir bölümünü bir türünü anlatır duruma gelirse buna anlam daralması denir.²⁶⁰ “Dîn” ve “ceza” kavramlarında olduğu²⁶¹ gibi anlam daralmasına uğrayan birçok kavram bulunmaktadır.

1. 2. 1. 1. Anlam Daralmasına Uğramış Kur’ânî Kavramlara Örnekler

Türkçeye geçişi sırasında anlam daralması yaşayan kelimelerin çevirisinde yaşanan çeviri sorunlarını ve çözümlerini “جهالة/cehalet” ve “آلاء/Êle” kavramları bağlamında işlemeye çalışacağız.

1. 2. 1. 1. 1. “جهالة /Cehalet” Kavramı

Ferâhîdî (ö. 175/791) “جهالة/cehalet” kelimesinin *ilmin zıddı, İslam öncesi döneme cahiliyye dönemi* denildiğini, *bilmeden/ilimsiz yapılan bir iş için cehl* kelimesinin kullanıldığını; Ebû Hâtem er-Râzî (ö. 322/933), جهالة /cehalet kelimesinin ilmin zıddı anlamına geldiğini, bir şeyin bilgisiz yapılmasının cehalet olarak isimlendirildiğini, *bildiğinin tersini davranışta bulunmanın cehalet olduğunu/ جهلية الضلال* olarak isimlendirildiğini, *bilmediği bir konuda bilmediğini bilenden cehalet isminin kaldırıldığını, bilmediğini bilmeyenin ise cahil olarak isimlendirildiğini*; İbn Fâris (ö. 395/1005), ilmin zıddı ve *الخفة/hiffet/basitlik, güvenin/طمأنينة* zıddı anlamına geldiğini, *işaret bulunmayan boş tarla için مجهل* denildiğini, *közü karıştırmaya yarayan oduna مجهل* denildiğini, *rüzgârın dalı hareket ettirmesine, sallamasına استجهلت الريح الغصن* denildiğini; Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108), جهالة /cehalet kelimesinin *asıl anlamının bilgi yoksunluğu olduğunu, bunun yanısıra bir şey olduğundan farklı inanmanın ve hak ettiğinde farklı davranmanın da cehalet olarak isimlendirildiğini, مجهل* kelimesinin insanı yanıltan, farklı bir şekilde inanmasını sağlayan özellik, yer ve iş için kullanıldığını, *rüzgârın dalı hareket ettirmesine, sallamasına istiare yolu ile استجهلت الريح الغصن* denildiğini; Zemahşerî (ö.

²⁶⁰ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, III. 213.

²⁶¹ Pak, *Kur’ân’daki Kelimelerin*, s. 97-99; Hacımuftuoğlu, *Kur’ân Tercümelerinde Yöntem Sorunu*, s. 84.

538/1144), *جهل على قومه*, ifadesinin kavmine sefih davranmak anlamına geldiğini, *مَجْهَلٌ* *cehl* olarak isimlendirildiğini, işaret bulunmayan boş tarla için *مَجْهَلٌ* denildiğini- *معلم* kelimesinin zıddı olduğunu, rüzgârın dalı hareket ettirmesine, sallamasına *استجھلت الريح الغصن* denilmesinin *mecazi bir ifade* olduğunu; Feyyûmî (ö.770/1368), *جهالة* /cehalet kelimesinin ilmin zıddı anlamında geldiğini, *جهل على غيره* ifadesinde *cehl* kelimesinin *yanlış yapmak, sefihçe/kaba-saba, aptalca davranmak* anlamına geldiğini, *جهل الحق* ifadesinde *cehl* kelimesinin “*kaybetmeyi*” ifade ettiğini; Firuzâbâdî (ö. 817/1415), “*جهالة* /cehalet” kavramının; *bir şeyin aksini yapmak, bir şeyi yapılması gerektiği gibi değil de tam tersi şekilde yapmak* gibi anlamlara geldiğini söylemektedirler.²⁶²

Cahiliyye ifadesinin, “bilgisizlik” anlamında olmadığı, “katılık” anlamına gelen “*انف/enefe*” sözcüğü ile irtibatlı olduğu ifade edilmiştir.²⁶³ İzutsu, cehaletin “ilmin” değil “hilmin” zıddı olduğunu söylemektedir.²⁶⁴ Nasr Hamid Ebû Zeyd, “cehl”in, “akıl” anlamına gelen “hilm”in zıddı olduğunu, cahiliye dönemi şairlerinden Amr bin Külsüm’ün aşağıdaki beyitini delil getirerek beyitte geçen “cehl” kelimesinin “bilginin” zıddı anlamına gelmediğini, “akıl dışı saldırganlık, asabiyye” anlamına geldiğini ifade eder.²⁶⁵

الا لا يجهلن احد علين فنجهل فوق جهل الجهلين

“Sakin herhangi biri bize karşı cahillik edeyim demesin

Yoksa biz de cahillik edenlerin cehaletinin çok üstünde cahillik ederiz.”

İlk dönem sözlükleri dâhil tüm sözlüklerde ise cehalet “ilmin” zıddı olarak görülmekte ve bu anlam temel kabul edilmektedir. “Hilm”in zıddı anlamı ise sözlüklerde ikinci anlam olarak gelmektedir. Buna göre cehalet kavramı “*bilgisizlik, kaba-sabalık, nobranlık, sefihlik*” gibi anlamlara gelmektedir.

²⁶² Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s.133; Ebû Hâtîm er-Râzî, *Kitâbu'z-Zinê*, I. 379-382; İbn Fâris, *Mekâyisu'l-Luğâ*, ss. 178-179; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 109; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, s. 98; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 119; Firuzabadi; *Besairu Zevi't-Temyiz*, II. 406.

²⁶³ Allal el-Fâsî, *İslam Hukuk Felsefesi*, çev. Soner Duman, Osman Güman, 1. Bsk., Mana Yay., İstanbul, 2014, s. 100.

²⁶⁴ İzutsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yay., İstanbul, 2013, s. 77.

²⁶⁵ Nasr Hamid Ebu Zeyd, *Söylem ve Yorum*, çev. Muhammed Coşkun, 1. Bsk., Mana Yay., İst., 2015, ss. 284-285.

“جهالة /Cehalet” kavramı, Türkçeye geçerken anlam daralmasına uğramış ve Türkçeye sadece “bilgisizlik” anlamı ile geçmiştir.²⁶⁶ Meâl yazarlarının birçoğu kavramın Arap dili kullanımlarını göz önünde bulundurmada Türkçedeki kullanımını esas almak sûretiyle çeviri yapmaktadırlar.

Cehalet kavramının çevirisinde yaşanan sorunları Bakara, 67 ve Nisa, 17. Âyetler örneğinde işlemeye çalışacağız.

Bakara, 2/67

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقْرَةً بَقْرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُؤًا قَالِ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

Ateş: “Mûsâ, kavmine: “Allâh size bir inek kesmenizi emrediyor.” demişti. “Bizimle alay mı ediyorsun?” dediler. “**câhillerden** olmaktan Allah'a sığınırım!” dedi.”

Yıldırım: “Bir vakit de Mûsâ kavmine: «Allah, bir sığır kesmenizi emrediyor» demiş, onlar da: «Ay! Sen bizimle alay mı ediyorsun» diye cevap vermişlerdi. Mûsâ da «Öyle **cahillere** katılmaktan Allah'a sığınırım» demişti.”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım âyette geçen الجاهلين kavramını “cahiller” kelimesi ile karşılayarak, kavramın anlam daralmasına uğramış hali ile anlaşılmasına sebebiyet vermişlerdir. Hâlbuki burada geçen cehalet ile “bilgisizlik” değil, “alay” kast edilmiştir.²⁶⁷ Alay ise bilerek yapılan bilinçli bir eylemdir. Rağib el-İsfehânî (ö. 502/1108), “cehaletin” bazı âyetler müstesna²⁶⁸ Kur’ân’da genel olarak yerildiğini, cehaletin yerildiği âyetlerden birinin de bu âyet olduğunu söylemektedir.²⁶⁹ Hz. Musa “alay”ı “cehalet” olarak nitelendirerek, insanlarla bile bile alay etmenin doğru olmadığını vurgulamak istemiştir. Âyet mealinde “cahiller” kelimesinin “alay edenlerden/ bilerek yanlış yapanlardan” olarak karşılanması daha doğru olurdu. Aynı yanlış başka meallerde de tekrarlanmıştır.²⁷⁰

Bir dilden başka bir dile anlam değişimine uğrayarak geçen bir kelimenin hedef dile aktarılırken kaynak dildeki hali ile yazılması eksik ve yanlış anlamalara

²⁶⁶ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 214.

²⁶⁷ Rağib el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 109.

²⁶⁸ *Bakara*, 2/273.

²⁶⁹ Rağib el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 109.

²⁷⁰ Bayraklı, Bulaç, Çantay, Elmalılı, Esed, DİB, Gölpinarlı, İslamoğlu, Piriş, Yavuz.

sebebiyet vereceğinden dolayı kavramın açıklanarak tercüme edilmesi daha doğru olacaktır. Aksi takdirde okuyucunun zihnindeki anlam ile Kur’ân’daki kelimenin ifade ettiği anlam arasında uyumsuzluk olacaktır.²⁷¹

Nisâ, 4/17

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا
حَكِيمًا

Ateş: “Allah'a göre, şu kimselerin tevbesi makbuldür ki, *câhillikle* bir kötülük yapıp hemen ardından dönerler. İşte Allâh onların tevbesini kabul eder. Allâh bilendir, hüküm ve hikmet sâhibidir.”

Yıldırım: “Allah’ın kabulünü vaad buyurduğu tövbe, kötülüğü ancak *cahillik* sebebiyle işleyip, sonra da çabucak vazgeçerek günahtan dönüş yapacak olanların tövbesidir. İşte Allah’ın, tövbelerini kabul edeceği kimseler bunlardır. Allah alim ve hakîmdir (herkesin içini dışını hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir).”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım âyette geçen *بِجَهَالَةٍ* kelimesini “cahillik” yani bilgisizlik/bilinçsizlik ile karşılamışlardır. Hâlbuki âyette “bilgisizlikle veya bilinçsizce” yapılan günahlardan değil bilinçlice yapılan günahlardan bahsedilmektedir. Âyette geçen “cehalet” kelimesi “bilinçli davranışı, bile isteye günah işlemeyi, hevanın peşinde sürüklenmeyi” anlatmaktadır.²⁷² Aynı yanlış çeviri başka meallerde de tekrarlanmıştır.²⁷³ Âyette geçen *مِنْ قَرِيبٍ* ifadesi anlam takdirinde önemli bir karinedir. Allah’ın kesin kabul edeceğini belirttiği tevbenin sebebi olan günah şâyet cahilce/bilgisizce işlenmişse yanlışın/günahın farkına hemen varmak mümkün olmayacaktır. Zira yapılan fiillin günah ve yanlış olduğu bilinmemektedir. Yanlışın farkına varmak için ise bilgilenme ve bilinçlenme süreci gereklidir. Hâlbuki âyette hevaya uyararak günah işlemekten bahsedilmekte ve günahın hemen ardında gerçek pişmanlık yaşayanların tevbelerinin kesin kabul edileceği belirtilmektedir.

Yusuf, 33. Âyette Hz. Yusuf’un “kadınlara meyledersem cahillerden/hevasına kapılanlardan, yanlış yapanlardan olurum” dediği aktarılmaktadır. Âyette zina

²⁷¹ Cündioğlu, *Kur’ân ve Dile Dair*, s. 50.

²⁷² Şimşek, *Hayat Kaynağı*, I. 486.

²⁷³ Bayraklı, Bulaç, Çantay, Elmalılı, Esed, DİB, Diyanet Vakfı, Gölpınarlı, İslamoğlu, N. Öztürk, Piriş, Yavuz, Yüksel.

eylemi cehalet olarak nitelenmiştir. Birçok meal, zina eyleminin cehalet ile nitelendirildiği bu âyeti “cehalet” kelimesi ile karşılamıştır.²⁷⁴

1. 2. 1. 1. 2. “آلاء/Êle’ ”Kavramı

Ezherî (ö. 370/980), Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108), İbn Manzûr (ö. 711/1311), “آلاء/Êle’ ” kavramının “nimetler” anlamına geldiğini ifade ederler.²⁷⁵ Nabiğa'nın aşağıdaki şiirinde “آلاء/Êle’ ” kavramının “*hamde layık sıfatlar, kemalat ve faziletler*” anlamına geldiği söylenmektedir.²⁷⁶

هم الملوك وأبناء الملوك لهم فضل على الناس فى الآلاء والنعم

“Onlar krallar ve şehzadelerdir halk üzerinde sıfat ve özellikleri bakımından üstündürler.”²⁷⁷ Şiirde “nimetler” kelimesi), “آلاء/Êle’ ” kelimesine atf edilmiştir. Atf ise muğayaratı gerektirir. “آلاء/Êle’ ” kavramının النعمة/en-ni’metu kelimesinin müteradifi olduğu da ifade edilmektedir.²⁷⁸

Ebû Ubeyde Ma’mer bin el-Müsennâ (ö. 209/824), Taberî (ö. 310/923) ve Nehhâs(ö. 338/950) “آلاء/Êle’ ” kavramının “آلى/elle, إالى/İlen, آلى/elen, إالى/elyun, إالى/ilyen, إالى/ilyun, إالى/elvun” kelimelerinin çoğulu olduğunu ifade ederler.²⁷⁹

Semînü’l-Halebî (ö. 756/1355) Rahman sûresindeki hitabın kime yapıldığı konusunun ihtilafı olduğunu, kimine göre hitap insanlara ve cinlere, kimine göre kadınlara ve erkeklere, kimine göre de ikil form ile tekilin kastedildiğinin ifade edildiğini söyler.²⁸⁰ Maverdî (ö. 450/1058), çoğunluğun görüşünün hitabın insanlara ve cinlere yapıldığı yönünde olduğunu ifade eder.²⁸¹

²⁷⁴ Ateş, Bayraklı, Bulaç, Elmalı, DİB, Diyanet Vakfı, Gölpınarlı, N. Öztürk, Piriş, Yavuz, Yıldırım, Yüksel.

²⁷⁵ Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbi’l-Luğâ*, I. 179; Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*, s. 32; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 135.

²⁷⁶ Mevdüdi, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, VI. 69-70.

²⁷⁷ Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbi’l-Luğâ*, I. 179.

²⁷⁸ Ahmed Muhtâr, *Mu’cem el-Mecâlât*, s. 359.

²⁷⁹ Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbi’l-Luğâ*, I. 179; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 135; Ebû Ubeyde *Mecâzu’l-Kur’ân*, II. 243; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIII/27. 100; Nehhâs, Ebû Ca’fer Ahmed bin Muhammed bin İsmail (ö. 338/950), *Meâni’l-Kur’ân*, I-II, thk. Yahya Murad, Dâru’l-Hâdis, Kahire, 2004, I. 387.

²⁸⁰ Semînü’l-Halebî, Şihabuddîn Ebu’l-Abbâs bin Yusuf bin Muhammed (ö. 756/1355), *ed-Dürri’l-Masûn fî Ulûmi’l-Kitâbi’l-Meknûn*, I-VI, thk. Şeyh Alî Muhammed Ma’ruf vd., I. Bsk., Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1994, VI. 238.

²⁸¹ Maverdî, Ebû’l-Hasen Alî bin Muhammed (ö. 450/1058), *en-Nuket ve’l-Ûyûn/Tefsîru’l-Maverdî*, I-VI, thk. Seyyid Abdulsakud bin Abdurrahîm, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, trs., V. 426-427.

Kurtubî (ö. 671/1273), “آل/Éle’ ” kavramının defalarca tekrarlanmasının te’kid ve takrirden mübalağaya için olduğunu belirtir.²⁸² Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210) ve Firuzâbâdî (ö. 817/1415), kelimenin bu sûrede 31 defa kullanıldığını ilk sekiz kullanımın Allah’ın yaratmasındaki büyüklük ve eşsizliği dile getiren âyetlerin sonrasında zikredildiğini, yedi kullanımın cehennem azabının geçtiği âyetlerden sonra geldiğini ve cehennem yedi kapısına denk geldiğini, sekiz kullanımının cennet nimetlerinin geçtiği âyetlerin sonrasında zikredildiğini ve cennetin sekiz kapısına denk düştüğünü, kalan diğer sekiz kullanımın da iki cennet bahsinin geçtiği âyetlerin akabinde geldiğini ve bununla adeta ilk sekize inanıp gereğini yerine getirenlerin iki cennet bahsinde zikredilen sekiz nimete kavuşacağı müjdesinin verildiğini ifade ederler.²⁸³

Araf, 72;Necm, 55 ve Rahman sûresinde 31 defa geçen “آل/Éle’” kavramına; Ferrâ (ö. 207/822), Ebû Ubeyde Ma’mer bin el-Müsennâ (ö. 209/824), Abdurrezzâk bin Hemmâm(ö. 211/826), Zeccâc (ö. 311/923), Mâturîdî (ö. 333/944), Nehhâs (ö. 338/950), Semerkandî (ö. 373/983), Sa’lebî (ö. 427/1035), Tûsî (ö. 460/1067), Kuşeyrî(ö. 465/1072), Beğavî (ö. 516/1122), Zemahşerî (ö. 538/1144), İbn Atiyye (ö. 546/1151), Tabersî (ö. 548/1153), İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Beyzâvî (ö. 685/1286), Nesefî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Seâlibî (ö. 875/1471), Bikâî (ö. 885/1480), Ebû’s-Su’ûd (ö. 982/1574), Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605), Şevkânî (ö. 1250/1834), Alûsî (ö. 1270/1854), Kâsımî (ö.1332/1914), Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), Sabûnî, Sa’dî ve Bayraklı “nimetler” anlamını vermişlerdir.²⁸⁴

²⁸² Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, IX. 135.

²⁸³ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXIX-XXX. 86; Firuzâbâdî, *Besâiru Zevi’t- Temyîz*, I. 448-449.

²⁸⁴ Ferrâ, Ebi Zekeriyâ Yahyâ bin Ziyâd Abdullah (ö. 207/822), *Meâni’l-Kur’ân*, I-III, thk., İbrahim Şemsüddîn, 1. Bsk., Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2002, III. 12; Ebû Ubeyde Ma’mer bin el-Müsennâ, *Mecâzu’l-Kur’ân*, II. 243; Abdurrezzâk bin Hemmâm es- San’ânî (ö. 211/826), *Tefsiru Abdurrezzâk*, I-III, thk. Dr. Mahmud Muhammed Abduh, 1.Bsk., Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1999, III.269; Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm bin es-Serî (ö. 311/923), *Meâni’l-Kur’ân ve l-râbuh*, I-V, thk. Dr. Abdulcelil Abduh Şelbî, 1.Bsk., Âlemu’l-Kütüb, Beyrut-1988, V. 98; Mâturîdî, *Tevlâtü Ehli’s-Sünne*, IX. 472; Nehhâs, Ebû Ca’fer Ahmed bin Muhammed bin İsmail (ö. 338/950), *Meâni’l-Kur’ân*, I-II, thk. Yahya Murad, Dâru’l-Hâdis, Kahire, 2004, I. 387; Semerkandî, Ebu’l-Leys Nasr bin Muhammed bin İbrahim (ö. 373/983), *Tefsiru’s-Semerkandî/Bahru’l-Ulûm*, I-III, thk. Şeyh Âdil Ahmed Abdu’l-Mucid vd., 2. Bsk., Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2014, III. 306; Sa’lebî, Ebû İshâk Ahmed bin Muhammed bin İbrâhîm (ö. 427/1035), *el-Keşf ve’l-Beyân fi Tefsiri’l-Kur’ân/Tefsiru’s-Sa’lebî*, I-VI, thk. Seyyid Kesrevî Hasen, 1. Bsk., Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut,

Taberî (ö. 310/923), Rahman, 14. Âyetin tefsirinde İbn Abbâs(ö.68/687), Hasan el-Basrî(ö.110/728) ve Katâde(ö. 117/735) 'ye dayandırarak “ءآلآ/Êle” kelimesinin “nimet”; İbn Zeyd'e dayandırarak “kudret” anlamını zikreder. Rahman, 37 ve 38. Âyetlerin tefsirinde “ءآلآ/Êle' ” kavramına “kudret” anlamını verir. Taberî, A'raf, 74 ve Necm, 55. Âyetlerin tefsirinde “ءآلآ/Êle' ” kelimesine “nimet” anlamını yükler.²⁸⁵ Maverdî (ö. 450/1058), İbn Abbâs(ö.68/687)'in “ءآلآ/Êle' ” kavramına

2004, VI. 28; Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed bin el-Hasen (ö. 460/1067), *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, I-X, thk. Ahmed Habîb Kasîr el-Âmilî, 1. Bsk. Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbuât, Beyrut, 2013, IX. 352; Kuşeyrî, Ebû Kâsım Abdulkerîm bin Hevâzin bin Abdulmelik (ö. 465/1072), *Letâifü'l-İşârât/Tefsîru'l-Kuşeyrî*, I-III, thk. Abdullatîf Hasen Abdurrahmân 2. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007, III. 265; Beğavî, Ebû Muhammed el- Huseyn bin Mes'ûd el-Ferrâ (ö. 516/1122), *Meâlimu't-Tenzîl/Tefsîru'l-Beğavî*, I-VI, 3. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2016, IV. 233; Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd bin Ömer bin Muhammed (ö. 538/1144), *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve Uyûnu'l-Ekâvil fî Vucûhu't-Te'vil*, I-IV, thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 1995, IV. 418; İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdulhak bin Ğâlib bin Abdurrahmân el-Endelüsî (ö. 546/1151), *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîr'l-Kitâbi'l-Azîz*, I-VI, thk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed, 4. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2016, V. 26; Tabersî, Ebû Alî el-Fazl bin Hasen bin el-Fazl (ö. 548/1153), *Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, I-X, thk. İbrahim Şemsuddîn, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997, IX. 257; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, s. 1377; Beyzâvî, Nasiruddîn, Ebû Saîd Abdullâh bin Ömer bin Muhammed eş-Şirâzî (ö. 685/1286), *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil/Tefsîru'l-Beyzâvî*, I-II, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2002, II. 454; Neseî, Abdullâh bin Ahmed bin Mahmûd (ö. 710/1310), *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil/Tefsîru'n-Neseî*, 1. Bsk., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2000, s. 1197; Hâzin, Alâuddîn Alî bin Muhammed bin İbrahîm el-Bağdâdî (ö. 741/1340), *Lübâbü't-Te'vil fî Meânî't-Tenzîl/Tefsîru'l-Hâzin*, I-IV, thk. Abdusselâm Muhammed Alî Şâhîn, 3. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2014, IV. 233; Ebû Hayyân, Muhammed bin Yusuf bin Alî el-Endelüsî (ö. 745/1344), *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, I-IX, thk. Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcud, 3. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010, VIII. 189; İbn Kesîr, İmâduddîn Ebû'l-Fidâ İsmail bin Ömer el-Kureşî (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, 7. Bsk., Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1993, IV. 273; Seâlibî, Ebû Zeyd Abdurrahmân bin Muhammed bin Mahlûf (ö. 875/1471), *el-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, I-III, thk. Muhammed Fâzıl, 1.Bsk., Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1997, III. 312; Bikâî, Burhaneddîn Ebû'l-Hasen İbrahîm bin Ömer (ö. 885/1480), *Nazmu'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyâtî ve's-Süver*, I-VIII, thk. Abdurrezzâk Ğâlib el-Mehdî, 4. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2011, VII. 380; Ebû's-Su'ûd, Muhammed bin Muhammed bin Mustafâ el-İmâdî (ö. 982/1574), *İrşâdu'l-Akli's-Selîm İlâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm/Tefsîri Ebû's-Su'ûd*, I-VIII, thk. Halik Abdulġanî Mahfûz, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2010, VIII. 38; Aliyyu'l-Kârî, Nureddîn Alî bin Sultân el-Herevî (ö. 1014/1605), *Envaru'l-Kur'ân ve Esraru'l-Furkân/Tefsîru Molla Aliyyu'l-Kârî*, I-V, thk. Dr. Nâcî es-Suveyd, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2013, V. 74; Şevkânî, Muhammed bin Alî bin Muhammed (ö. 1250/1834), *Fethu'l-Kadîr el-Câmiu beyne Fenneyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsîr*, 1. Bsk., Dâru Risâleti'l-Alemiyye, Beyrut, 2009, s. 601; Alûsî, Ebû's-Senâ Şihâbuddîn Mahmûd bin Abdullâh bin Mahmud el-Bağdâdî (ö. 1270/1854), *Râhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'î'i-Mesânî*, thk. Alî Abdlbârî Atiyye, I-XVI, 3. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2009, XIII-XIV. 104; Kâsımî, Muhammed Cemaluddîn (ö. 1332/1914), *Mehâsinu't-Te'vil/Tefsîru'l-Kasimî*, I-IX, thk. Ahmed bin Alî, Hamdî Subh, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2003, VIII. 561; Tâhir bin Âşûr, Muhammed (ö. 1393/1973), *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I-XII, Dâru Suhnûn li'n-Neşr ve't-tevzi', Tûnus, trs., XI. 246; Sabûnî, Muhammed Alî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2003, s. 1434; Sâ'dî Abdurrahmân bin Nâsır, *Teyîsîru Kerîmu'r-Rahmân*, 1.Bsk., Müessesetü'r-Risale,Beyrut, 2002, s. 829; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsîri*, I-XXI, 4. Bsk., Bayraklı Yay., İstanbul., 2013, XVIII. 474.

²⁸⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII/27. 100, 152, 176; V/8, 290.

“nimet”, İbn Zeyd ve el-Kelbi'nin ise “kudret” anlamına verdiklerini ifade eder.²⁸⁶ Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Necm, 55. Âyetin tefsirinde “nimet” anlamını, Rahman, 14 ve 15. Âyetlerin tefsirinde ise “cinlerin yaratılışı insan için neden nimet olsun ki?” sorusuna cevap verirken üçüncü görüş olarak cinlerin yaratılışının zikredilmesinin ardında gelen “الآء/Êle” kavramının “nimet” anlamında değil “kudret” anlamında olduğunu söyler.²⁸⁷

Kurtubî (ö. 671/1273), Rahman sûresinde “الآء/Êle” kavramının ilk olarak geldiği 13. Âyetin tefsirini yaparken “الآء/Êle” kavramına “kudret” anlamını vermiş ve bu anlam üzerinde durmuştur. Bu anlamdan sonra “el-Kütebî”den “الآء/Êle” kavramının “nimetler” anlamına geldiği yönünde nakil yapmıştır. Ancak bu anlam üzerinde ısrar etmemiş ve herhangi bir eleştiri de getirmemiştir. Kurtubî naklettiği görüşü eleştiriye tabi tutmamış olması tasvip ettiğini göstermektedir. Ancak ilk dile getirdiği ve üzerinde durduğu görüş öncelediği görüş olmalıdır. Kurtubî, bu âyetin tefsirinden sonra “الآء/Êle” kavramının geçtiği hiçbir âyette ayrıca tefsir yapma ihtiyacı duymamıştır. Bu da bizlere Kurtubî'nin kudret anlamını sûre genelinde öncelediğini, nimet anlamını da dışlamadığını göstermektedir. Kurtubî, A'raf, 74 ve Necm, 55. Âyetlerin tefsirinde “الآء/Êle” kavramının nimet anlamına geldiğini ifade eder.²⁸⁸

Ferâhî (ö. 1349/1930), “الآء/Êle” kavramının “nimetler” anlamına geldiği konusunda görüş birliğine varıldığını ancak Kur'ân ve Arap şiirlerinin bu görüşü reddettiğini, asıl manasının الفعال العجيبه “dehşete düşüren fiiler” olduğunu ancak Allah'ın ağırlıklı/baskın fiilinin rahmet olmasından dolayı “الآء/Êle” kelimesinin “nimetler” anlamına geldiğinin zannedildiğini söyler.²⁸⁹

Mevdüdi(ö. 1399/1979), Bazı modern araştırmacıların bu kelimenin hiçbir sûrette nimetler anlamında kullanılmadığını söylemelerinin yanlış olduğunu, kelimenin “nimetler”, “mükemmel, şaşılacak kuvvet” ve “hamde layık sıfatlar, kemalat ve faziletler” olmak üzere üç anlama geldiğini, üçüncü anlamın Cahiliye

²⁸⁶ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, V. 426-427.

²⁸⁷ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 23, 84-89.

²⁸⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IX. 103, 135; IV. 209.

²⁸⁹ Ferâhî, *Müfredat'ül-Kur'ân*, s. 125-133; İsmail Aydın, *Kur'ân'ın Filolojik Yorumu Tarihsel Gelişim ve Sorunları*, 1.Bsk., Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014, s. 240-244.

Arapları ve Arap dilcileri tarafından da kullanıldığını söyler ve şiirlerden örnekler vererek görüşünü temellendirir ²⁹⁰ Mevdüdi “آلاء/Êle” kavramına geldiği bağlama göre farklı anlamlar verdiğini söyler.

M. Sait Şimşek, müfessirlerin genelinin nimet anlamının kastedildiği görüşünde olduklarını bazı müfessirlerin ise bağlama göre nimet veya kudret anlamı verdiklerini, sûre genelinde nimetler sıralandığında aslında kudretten de bahsedildiğini, Rahman 28. Âyette tüm canlıların öleceğinden bahsedildiğini dolayısı ile burada kudret anlamının daha uygun düştüğünü ifade eder.²⁹¹

Tûfî,(ö. 716/1316), Rahman sûresinde, “kâfirlerin ölmeleri, dirilmeleri ve cehenneme girmeleri” vs. durumlardan sonra gelen “آلاء/Êle” kelimesinin “nimetler” anlamına alınmasının sıkıntılarını başkalarının itirazı üzerinden vererek bu durumların nimet olmadığını, “آلاء/Êle” kelimesi ile kast edilen nimetin bu durumların önceden haber verilmesi olduğunu, kâfirlerin başlarına gelecek şeylerin önceden haber verilerek kendilerine çekidüzen vermeleri gerektiğinin hatırlatıldığını ifade eder.²⁹²

Anlam daralmasına uğramış “آلاء/Êle” kavramının çevirisinde yaşanan sorunları ve çözümlerini Necm, 55 ve Rahmân, 38. Âyetler örneğinde işlemeye çalışacağız.

Necm, 53/55

فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَى

Ateş: “O halde Rabbinin hangi *ni'metinden* kuşku duyuyorsun?”

Yıldırım: “Artık, ey insan, şimdi Rabbinin hangi *nimetinde* şüphe edersin?”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım kavimlerin helak edilmesi bağlamında gelen “آلاء/Êle” kavramını “nimetler” anlamı ile karşılamışlardır. Esed dışındaki meallerin hepsi de aynı şekilde “آلاء/Êle” kavramını “nimetler” anlamına almışlardır. Ferrâ (ö. 207/822), Taberî (ö. 310/923), Sa'lebî (ö. 427/1035), Beğavî (ö. 516/1122),

²⁹⁰ Mevdüdi Ebu'l-Ala (ö. 1399/1979), *Tefhimu'l-Kur'an*, I-VII, çev. Muhammed Han Kayani vd., 2. Bsk., İnsan Yay., İstanbul, 1996, VI. 69-70.

²⁹¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, V. 141, 144.

²⁹² Tûfî, *el-İksîr fi İlmi't-Tefsîr*, s. 276

Zemahşerî (ö. 538/1144), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Kurtubî (ö. 671/1273) ve daha birçok müfessir “آلآ/Êle” kavramına “nimetler” anlamını vermişlerdir.²⁹³ Kavimlerin helak edilmesinin konu alındığı âyetlerden sonra gelen “آلآ/Êle” kavramının “kudret” anlamında alınmasının âyet bağlamına daha uygun düştüğünü düşünmekteyiz.

Rahmân, 55/38

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Ateş: “Şimdi Rabbinizin hangi *ni'metlerini* yalanlıyorsunuz?”

Yıldırım: “O halde Rabbinizin *nimetlerinden* hangi birini inkâr edebilirsiniz?”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım kıyametin kopması bağlamında gelen “آلآ/Êle” kavramına “nimetler” anlamını vermişlerdir. Müfessirlerin kahir ekseriyetinin de âyette geçen “آلآ/Êle” kavramını “nimetler” anlamı ile karşıladıklarını yukarda işlemiştik. Muhammed Esed ve M. Sait Şimşek mealleri dışındaki tüm mealler müfessirlerin çoğuna uyararak “آلآ/Êle” kavramına “nimetler” anlamını vermişlerdir. Esed ve Şimşek ise “آلآ/Êle” kavramının karşılığı olarak hem “nimet” hem de “kudret” anlamını bir arada vermişlerdir.

Bir kavramın iki anlamının aynı anda zikredilmesi anlam takdirini okuyucuya bırakılması demektir. Meal yazarı meal yazarken yorum yaptığını ve muhtemel yorumlardan birini tercih etmesi gerektiğini unutmamalıdır. Zira her meal bir yorumdur. Çokanlamlı bir kelime geldiği bağlamda sadece bir anlam ifade eder. Aynı anda iki anlamın kast edilmiş olması anlam belirsizliğini doğuracağından dolayı doğru değildir.

Tek parça olarak inen Rahman sûresi tam bir bütünlük arz etmektedir. Bir bütün halinde inen sûrede defalarca tekrarlanan “آلآ/Êle” kavramının geldiği bağlama göre farklı anlamlara gelmesi problem arz etmektedir. Zira sûrenin nüzulüne şahit olmuş bir sahabe “آلآ/Êle” kavramının geldiği âyetlerin her birinde hangi

²⁹³ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III. 12; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII/27. 100, Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 28; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV. 233; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 418; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 23, Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IX. 103.

anlama geldiğini anlaması anlam takdirinde bulunması kolay değildir. “آل/Êle’ ” kavramının geldiği âyetlerde hangi anlamlarda kullanıldığını Hz. Peygamberden öğrendiklerini düşündüğümüzde bu problem onlar için ortadan kalkacak ancak bizler için devam edecektir. Çünkü “آل/Êle’ ” kavramının geldiği âyetlerde hangi anlamlarda kullanıldığını belirten herhangi bir hadis bulunmamakta, sahabe ve tabiinden gelen rivâyetler ise hem çok az ve hem de birbirinden farklılık arz etmektedir. Gelen rivâyetlerin sened tedkikinden geçmemiş olmaları ise ayrı bir problem konusudur.

“آل/Êle’ ” kavramının cahiliye şiirlerindeki kullanımına ve sözlüklerdeki anlamlarına baktığımızda elde edeceğimiz anlam bizleri net bir sonuca götürmeyecektir. Bu durumda bizlere düşen görev; “آل/Êle’ ” kavramı ile ilgili sahabe veya tabiinden gelen rivâyetlerin harmanlanması, kavramın indiği dönemdeki yaygın anlamının ortaya konabilmesi ve ortaya çıkan anlamlardan en yaygın ve belirgin olanlarının “آل/Êle’ ” kavramının geçtiği âyetlerin bağlamına göre tercih edilmesi olacaktır. Yani bağlam bizler için en önemli belirleyici karene olacaktır. Aslında bağlamın ortaya konabilmesi için de nesnel bir metodolojiye ihtiyaç vardır. Zira bağlam kişilerin okuma ve algılama düzeylerine göre farklılık arz edebilmektedir. Yine de bağlam için anlam tayininde mevcut karinelerin en nesnel olduğunu söyleyebiliriz.

Müfessirlerin çoğunun “آل/Êle’ ” kavramı için “nimet” anlamını tercih etmiş olmaları kişisel kanaatleri ve yorumlarıdır. Tercüme veya tefsirde öznel olmak yerine nesnel olmak tercih edilmelidir.²⁹⁴ Zira anlamın nesnel koşulları bulunmadığında anlamın kendisini de bulamayız, anlamı bulamadığımızda ise metne anlamı biz vermek zorunda kalırız.²⁹⁵ Yorum nesnel ölçülere uymadığı sürece sadece sahibini bağlar. Müfessirlerin yorumları da kişiseldir²⁹⁶ dolayısı ile bağlayıcılık arzetmez.²⁹⁷

²⁹⁴ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleleri*, s. 182.

²⁹⁵ Düçane Cündioğlu, *Anlamın Buharlaşması ve Kur'an*, 1. Bsk., Kaknüs Yay., İst., 2005, s. 40.

²⁹⁶ Müfessirler, epistemolojik paradigmalarına uygun olan görüşleri “racih” sair görüşleri “mercuuh” sayarlar, mercuuh görüşleri “kile” lafzı ile naklederler, “kile” lafzı, müfessirlerin sahihlik ölçütleri ile ilgili bir isimlendirmedir. Dolayısı ile bu ifade mutlak değil izafî ve itibaridir.(Öztürk, *Tefsirin Halleri*, s. 146).

²⁹⁷ Gazâlî, Ebû Hamîd Muhammed bin Muhammed bin Ahmed et-Tûsî (ö. 505/1111), *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, I-IV, çev. Dr. Sıtkı Gülle, Huzur Yay., İst., 1998, I. 699.

Müfessirlerin birbirlerinden etkilendiklerini, sonra kaleme alınan bir tefsirin, çok az tefsir örnekleri haricinde bir öncekini tekrar ettiğini, orijinal sayılabilecek tefsirlerin çok az olduğunu, kadim dönemde kaleme alınmış birçok tefsirin kaybolduğunu, mezhebi ve siyasi duruşların müfessirleri etki altına aldığını göz önünde bulundurduğumuzda aslında “müfessirlerin çoğunluğu” ifadesinin anlam tayini için yeterli gelmediğini söyleyebiliriz.

Âyetler üzerinde çalışma yapacak kişiyi müfessirler değil müfessirlerin dayandığı deliller bağlar. Şâtıbî'nin(ö. 790/1388) ifade ettiği gibi: “*Kur'ân hakkında değerlendirme ve tefsir yapacak, söz söyleyecek kimsenin söylediği sözü Allah'a kast ettirdiğini unutmamalıdır. Kişi Allah adına konuştuğunun farkına varmalı ve delilsiz konuşmaktan sakınmalıdır. Bir ihtimal dahi varsa muhtemel lafzını kullanmalı, kesin konuşmamalıdır.*”²⁹⁸ Bu hassasiyet ile hareket eden bir tefsircinin amacı geçmişte tekrar değil, Allah'ın murad ettiği manayı aramak olmalıdır.

“آل/Êle' ” kavramı hakkında kadim müfessirlerden Taberî (ö. 310/923), Maverdî (ö. 450/1058), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210) ve Kurtubî (ö. 671/1273) ile çağdaş müfessirlerden Ferâhî (ö. 1349/1930), Mevdüdi(ö. 1399/1979), Muhammed Esed(ö. 1412/1992),²⁹⁹ ve M. Sait Şimşek gibi çağdaş müfessirlerin naklettikleri ve kimi zaman tercih ettikleri, İbn Zeyd'ten gelen “kudret” anlamının sûre bütünlüğüne ve âyet bağlamlarına daha uygun düştüğünü, “Kavimlerin helak edilmesinin konu edildiği” âyetlerin hemen sonrasında gelen A'raf, 74 ve Necm, 55. Âyetlerde de “nimet” anlamında değil “kudret” anlamında olduğunu düşünmekteyiz. Bu âyetlerde verilen nimetlerin arkasındaki kudreti göremeyen nankörlerin/kâfirlerin nimetlerin çekilmesinden sonra ilahi kudretle karşı karşıya kalmaları anlatılmaktadır. Kudret, nimetin kaynağıdır. Kudreti olmayan nimet veremez.³⁰⁰ Zaten ilahi kudret müminlere nimet, kâfirlere ise lanettir.

²⁹⁸ Şâtıbî, Ebû İshâk, İbrahim bin Mûsa bin Muhammed el-Ğırnâtî (ö. 790/1388), *el-Muvâfakât/İslâmi İlimler Metodolojisi*, I-IV, çev. Prof. Dr. Mehmet Erdoğan, İz Yay., İstanbul, 2015, III. 410.

²⁹⁹ Esed, *Kur'ân Mesajı*, s. 1095.

³⁰⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, V. 141, 144.

Kısaca belirtecek olursak biz; “آلاء/Êle’ ” kavramının geldiği her yerde “nimet” anlamında olduğunu söyleyen Zeccâc’ın (ö. 311/923)³⁰¹ aksine “آلاء/Êle’” kavramının geldiği her yerde “kudret” anlamında olduğunu ifade ediyoruz.

1. 2. 2. ANLAM GENİŞLEMESİNE UĞRAMIŞ KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİ SORUNU

Anlam genişlemesi; bir göstergenin, temel anlam olarak bir nesnenin, bir işin bir bölümünü ya da bir türünü gösterirken zamanla o nesnenin bütünü, bütün türlerini anlatır duruma gelmesine denir.³⁰²

1. 2. 2. 1. Anlam Genişlemesine Uğramış Kur’ânî Kavramlara Dair Örnekler

Türkçeye geçişi ile birlikte anlam genişlemesine uğrayan kelimelerin çeviri sorunlarını ve çözümlerini hem Arapça da hem de Türkçe de anlam genişlemesine maruz kaldığını gördüğümüz “القيامة /Kıyâmet” ve “مقام/Makâm” kavramları bağlamında işlemeye çalışacağız.

1. 2. 2. 1. 1. “القيامة /Kıyâmet” Kavramı

Ferâhîdî (ö. 175/791), “القيامة/el-kıyâme” kavramı için يوم البعث diriliş günü ifadesini kullanır.³⁰³ Ebû Hâtem er-Râzî (ö. 322/933), “القيامة/el-kıyâme” kavramının, “قام/kame” kelimesinden geldiğini; kıyamet gününü yani diriliş ve sonrasını ifade etmek için ifade etmek için “yevmu’l-haşr”, “yevmu’l-cem’ ”, “yevmu’t-teğâbun”, “yevmu’d-dîn”, “yevmu’l-ba’s”, “yemu’n-nüşûr”, “yevmu’l-hasreh” gibi birçok ismin kullanıldığını söyler.³⁰⁴

Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108), “القيامة/el-kıyâme” kelimesinin temel anlamının “insanın aniden ayağa kalkması” olduğunu, sonuna (he/s) harfi gelmesi sûreti ile kıyametin kopmasının “ansızın” olacağını ifade edilmek istendiğini söylemektedir. Rağıb el-İsfehânî, “قام/kame” kökünden gelen kelimelerin الساعة kelimesi ile geldiği يوم تقوم الساعة (Rum, 12), وما اظن الساعة قائمة (Kehf, 36) vs. âyetleri örnek vererek “القيامة/el-kıyâme” kelimesinin “kıyametin kopması” anlamına

³⁰¹ Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân*, V. 98.

³⁰² Aksan, *Her Yönüyle Dil*, III. 214.

³⁰³ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 705.

³⁰⁴ Ebû Hâtim er-Râzî, *Kitâbu’z-Zinê*, I. 330-331.

geldiğini söyleyerek yanlış yapmaktadır.³⁰⁵ Zira âyette “قام/kame” kelimesinden gelen kelimeler Kur’ân’da kıyametin kopması anlamını ifade eden الساعة kelimesi ile gelmiştir. “القيامة/el-kıyâme” kelimesi “kıyametin kopmasını” değil “diriliş ve sonrasını” ifade etmektedir.

“Kıyamet” kavramı, anlam genişlemesine uğramış³⁰⁶ kavramlardan biridir. Kur’ân’ı Kerîm’de yaklaşık yetmiş âyette “diriliş ve sonrası için” kullanılan bu kelime,³⁰⁷ Türkçede “kâinatın bozulması, son bulması” durumunu da anlatan bir kavrama dönüşmüştür.³⁰⁸ Hâlbuki Kur’ân’da kâinatın helak olma, son bulma durumu “es-sâah” ile ifade edilir.³⁰⁹ Kur’ân’ın hiçbir yerinde “kıyamet” kelimesi “kıyametin kopması, kâinatın son bulması” vs. anlamlarında kullanılmış değildir.

Türkçe’ye geçişle birlikte anlam genişlemesi yaşayan “القيامة/el-kıyâme” kavramının çeviri sorunlarını Maide, 14 ve İsra 62. Âyetler örneğinde işlemeye çalışacağız

Mâide, 5/14

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَعْرَبْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ

Ateş: “ "Biz hıristiyanız" diyenlerin de sözünü almıştık, ama kendilerine öğütlenen şeyden pay almayı unuttular. Bu yüzden **kıyâmet gününe** kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allâh, onlara, ne yaptıklarını haber verecektir.”

Yıldırım: “ "Biz Nasranî'yiz, Hıristiyanız" diyenlerden de kesin söz aldık. Fakat onlar da kendilerine tebliğ olunan derslerden birçoğunu unuttular. Bu yüzden Biz de aralarına **kıyamet gününe** kadar sürecekin ve nefret bıraktık. Allah onların meslek haline getirdikleri bu işleri bir bir yüzlerine çarpacaktır.”

³⁰⁵ Rağib el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 417.

³⁰⁶ Pak, *Kur'ân'daki Kelimelerin*, s. 100.

³⁰⁷ Üde Halil, *et-Tatavvuru'd-Delâli* ss. 357-359.

³⁰⁸ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, ss. 660-661; Ermiş, *Arapça'dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*, s. 281.

³⁰⁹ Üde Halil, *et-Tatavvuru'd-Delâli*, s. 351; Gürbüz, *Tercüme Problemleri*, s. 408; Ömer Müftüoğlu, Vahiy Sürecinde “Sa'a(t)الساعة” Kavramının Semantik Analizi, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, Ocak-Şubat-Mart 2005, Samsun, s. 185-208.

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım “القيامة/el-kıyâme” kelimesini âyet metninde geçtiği gibi “kıyamet günü” şeklinde karşılamışlardır. Arapçadan Türkçeye geçen “kıyamet” kelimesinin Türk dilindeki anlamı Kur’âni kullanımdaki ve Arap dilindeki “diriliş günü” anlamından farklıdır. Kur’ân’ı çevirilerinden okuyan kimseler, meallerde Arapça hali ile yazılan bu kelimelerin Kur’ân’daki anlamlarının farklı olabileceğini düşünmeden bildikleri yaygın mananın kast edildiğini sanarak³¹⁰ “kıyamet günü” ifadesinden “diriliş gününü” değil “kıyametin kopmasını” anlayacaklardır. Bunun için “kıyamet” kelimesinin Kur’ân metninde geçtiği gibi yazılması iki dil arasındaki “anlam uyumsuzluğu” nedeni ile doğru değildir. Aynı yanlışı tüm mealler istisnasız tekrarlamışlardır. Kıyamet kelimesinin geçtiği bazı âyetlerde Elmalılı ve Yusuf Işıcık’ın meallerinde “kalkış günü, kalkım günü” şeklinde karşılandığını gördük ancak bu kullanım kıyamet kelimesinin geçtiği tüm âyetlerde uygulanmamıştır.

İsrâ, 17/62

قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْت عَلَيَّ لَئِنِ أَخَّرْتَنِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأُحْتَكِكَنَّ دُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا

Ateş: “ *"Şu benden üstün yaptığını gördün mü (nesi var onun ki onu benden üstün kıldın)? Andolsun, eğer beni kıyâmet gününe kadar ertelersen, onun zürriyetini, pek azı hariç kökünden koparıp sürükleyeceğim!" dedi.* ”

Yıldırım: “ *"Benden üstün kıldığın adam bu mu? Eğer kıyamet gününe kadar bana bir mühlet versen, gör bak nasıl da onun soyunu pek azı dışında kumandam altına alacağım!" dedi.* ”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım aynı yanlışı burada da yapmaktadırlar. Aynı yanlıştın tüm mealler tarafından bu âyet mealinde de sürdürüldüğünü görmekteyiz. Anlam genişlemesi yaşayan, hedef dilde kaynak dildeki anlamından farklı bir anlam ifade eden kavramlar, Türkçe'ye çevrilmeden, Arapça şekli ile ifade edilmemelidir şâyet edilecekse her bir kavramın ilk geçtiği yerde dipnotta açıklayıcı bilgiler verilmelidir.

³¹⁰ Cündioğlu, *Kur’ân Çevirilerinin Dünyası*, s. 35.

1. 2. 2. 1. 2. “مقام/Makâm” Kavramı

Ferâhîdî (ö. 175/791), “مُقام/mukam” kelimesinin iki ayağın durduğu, üzerine bastığı yer, ikamet edilen mekân, القيمة/el-kimetu kelimesinin bir şeye biçilen değer, kıymet, القِيَام/el-kıyam kelimesinin “sütun, direk” anlamına geldiğini; İbn Dürüsteveyh(ö. 347/958), “مُقام/mukam” kelimesinin “insanlardan bir topluluk” anlamına geldiğini, “insan topluluğu”na buldukları yere nisbetle “mukam” denildiğini ve bu kullanımın mecazi olduğunu; “ikame etmek”, “ayakta durulan yer” anlamında olduğunu; “hutbe irad edilen, hitabın yapıldığı mekana, kürsüye” ayakta durularak konuşma yapılmasından dolayı “makam” denildiğini, bu kullanım yaygınlaştığından dolayı oturarak yapılan hitapların mekanına da “makam” denildiğini; hitabın kendisine مَقَامَة adının verildiğini; içinde dua edilen, konuşma yapılan, zikir edilen her mahfile “makam” denildiğini, bir yerde uzun süre kalmaya ayakta durmayı ifade eden “ekame” fiilinin kullanıldığını; Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), “مقام/Makâm” kelimesinin masdar/ayakta durmak, ayakta durulan mekân ve ayakta durulan zamanı ifade ettiği. Zemahşerî (ö. 538/1144), “مقام/Makâm” kelimesinin geldiği ekame/ اقام kelimesinin “edame/devam ettirmek”, Allah’ın isimlerinden biri olan el-kayyum/ قِيَوْم isminin “daim ve baki olan”, kame/ قام kelimesinin “edame ve sebete/devam ettirdi-sabit oldu” anlamlarına geldiğini, .; Mutarrizî (ö. 610/1213), kame/ قام kelimesinin kaade/oturmak kelimesinin tersi olduğunu, “مقام/Makâm” ilk harfi fethalı olduğunda “ayakta durulan yer”, ilk harfi ötreli geldiğinde “ikamet edilen yer” anlamına geldiğini; Feyyûmî (ö.770/1368), “مقام/Makâm” kelimesinin ismi mekan ismi olduğunu, ekame/ اقام kelimesinin edame/devam ettirmek anlamına geldiğini ifade ederler.³¹¹

“مقام/Makâm” kelimesi Arapçada “duruşu, durulan mekânı ve zamanı” ifade ettiği halde Türkçede “bulunulan yer, büyük mevki” anlamında kullanılmaktadır.³¹² Arapçadan Türkçeye geçen “makam” kelimesinin meallerde nasıl yer aldığını ve çeviri sorunlarını Yunus, 71 ve Neml, 39. Âyetler örneğinde işlemeye çalışacağız.

³¹¹ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, ss. 704-705; İbn Dürüsteveyh, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ca'fer b. Dürüsteveyh b. el-Merzübânî el-Fârisî el-Fesevî (ö. 347/958), *Tashihi'l-Fasih ve Şerhihi*, thk. Ramazan Abdu'ttevvâb, Vezâratu'l-Evkâf, Fehîm Muhammed Şeltût, Kahire, 2004, s. 357-359; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 418; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, s. 494; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 218; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 530.

³¹² Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s.745.

Yûnus, 10/71

وَإِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا
أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُون

Ateş: “Onlara Nûh'un haberini oku. Kavmine: "Ey kavmim demişti, eğer benim kalkıp size Allâh'ın âyetlerini hatırlatmam, size ağır geldiye, o halde ben Allah'a dayandım, siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınız işi kararlaştırın da işiniz başınıza dert olmasın. Sonra hükmünüzü bana uygulayın, bana hiç fırsat da vermeyin!" ”

Yıldırım: “Onlara Nuh hakkındaki haberi oku: O halkına: "Ey benim halkım, dedi, eğer benim **aranızda bulunmam** ve Allah'ın âyetlerini hatırlatmam size ağır geliyorsa, şunu bilin ki ben yalnız Allah'a dayanıp güvendim. Siz de şerik koştuklarınızla beraber toplanıp işinizi kararlaştırın ki tasasını çektiğiniz bir dert olup kalmasın. Sonra da bana hiç mühlet vermeden hakkımdaki hükmünüzü uygulayın.”

Değerlendirme: Ateş âyette geçen “makam” kelimesine karşılık vermemiş âyet mealini eksik yapmıştır. Yıldırım ise “makam” kelimesine “aranızda bulunmam” anlamını vererek isabet etmiştir. Âyette geçen “مقام/Makâm” kelimesine DİB, İslamoğlu, Esed, N. Öztürk “konumum”; Bulaç, Mevdüdi, “makamım”; Yüksel, “durumum” şeklinde karşılık vermişlerdir. “مقام/Makâm” kelimesini olduğu gibi aktaran meallerin okuyucunun mefhumu ve yanlış algısı üzerinden anlam verdiklerini, makam kelimesini açmayarak, kelimeyi okuyucu dünyasındaki anlam daralmasına uğramış hali ile yazarak yanlış yaptıklarını, diğer meallerdeki anlamların ise âyet bağlamındaki anlama karşılık gelmediğini söyleyebiliriz. Yıldırım'ın verdiği mananın hem kelimenin sözlük anlamına hem de âyet bağlamına uygun olduğunu düşünüyoruz.

Neml, 27/39

قَالَ عَفْرَيْتُ مِّنَ الْجِنَّ أَنَا آتَيْكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَعْلَمَ مِن مَّعَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ

Ateş: “Cinlerden bir ifrit (kötü bir cin): "Sen **makamından** kalkmadan önce ben onu sana getiririm, dedi, bunu yapmağa gücüm yeter ve bana güvenilir." ”

Yıldırım: “Cinlerden mağrur ve iddiacı bir ifrit: “Ben,” dedi, “Sen makamından kalkmadan, onu sana getiririm. Benim onu taşımaya gücüm yeter, hem de zayi etmeden güvenilir tarzda getirecek emin bir kimseyim.” ”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım “مقام/Makâm” kavramını âyette geçtiği gibi yazarak okuyucunun kendi anlam dünyasından hareketle mana vermesine zemin hazırlamışlardır. Makamkelimesini hedef dilde Arapça orjini ile karşılayan meal yazarının okuyucunun kültür dünyasına göre anlam verdiğini unutmamalıdır. Aynı yanlışın başka meallerde de tekrarlanmıştır.³¹³ Âyette geçen “مقام/Makâm” kavramı Sebe’ Kraliçesinin tahtının ne kadarlık bir süre içinde getirileceğinin konuşulduğu bir söz ortamında geçmektedir. Âyet bağlamı ve âyet bütünlüğüne bakıldığında “makam” kelimesinin “oturulan mekânı” ifade ettiğini söyleyebiliriz. Zira âyette geçen “ayağa kalkmak” ifadesi mevki ve makama değil oturulan mekâna işaret etmektedir.

1. 2. 3. ANLAM KAYMASINA UĞRAYAN KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİ SORUNU

Anlam başkalaşması, anlam kayması, bir göstergenin eskisinden bambaşka yeni bir kavramı yansıtmasıdır.³¹⁴ “سِيمَا/sîmâ” ve “شَفَق/Şafak” kavramlarında olduğu gibi³¹⁵ anlam kaymasına uğrayan birçok kavram bulunmaktadır.

1. 2. 3. 1. Anlam Kaymasına Uğramış Kur’ânî Kavramlara Dair Örnekler

Türkçeye geçişle birlikte anlam kaymasına uğrayan kelimelerin çeviri sorunlarını ve çözümlerini anlam kaymasına uğradığını düşündüğümüz “سِيمَا/sîmâ” ve “شَفَق/Şafak” kavramları örneğinde işlemeye çalışacağız.

1. 2. 3. 1. 1. “سِيمَا/Sîmâ” Kavramı

Ferâhîdî (ö. 175/791), İbn Fâris (ö. 395/1005), Zemahşerî (ö. 538/1144), Mutarrizî (ö. 610/1213), Feyyûmî (ö.770/1368), “سِيمَا/sîmâ” kelimesinin “işaret/belirti/nişan/alamet/iz” anlamına geldiğini ifade ederler.³¹⁶ Rağîb el-İsfehânî

³¹³ Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, N. Öztürk, Mevdüdi, Ünal, Varol.

³¹⁴ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, III. 214.

³¹⁵ Pak, *Kur’ân’daki Kelimelerin*, s. 105,106.

³¹⁶ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 902; İbn Fâris, *Mekâyîsü’l-Luğâ*, s.955; Zemahşerî, *Esâsü’l-Belâğa*, s.627; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb ’l-Mu’rib*, s. 265; Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 290.

(ö. 502/1108), السيماء/simâ' veya السيمياء/simiyâ' kelimeleri alamet/işaret / مسؤمين / işaretli anlamına gelir.³¹⁷ Rağib el-İsfehânî (ö. 502/1108), السيماء /simâ' kelimesinin “işaret/belirti/nişan/alamet/iz” anlamına geldiği konusunda delil olarak ismini vermediği bir şairden şu beyti alıntılar:

له سيميَاء لا تشق على البصر

“Onun öyle bir belirtisi var ki göz onu hemen fark eder.”

Rağib el-İsfehânî (ö. 502/1108) السيماء/simâ' kelimesinin “işaret/belirti” anlamına geldiği konusunda delil olarak aşağıdaki hadisi de zikreder:

تسوّمو فإن الملائكة قد تسوّمت

“Kendinize işaret koyunuz, melekler kendilerine işaret koymuşlardır.”

Fetih, 29. Âyette “sima” ve “vech” kavramları birarada kullanılmaktadır. Bu kullanım, iki kelimenin aynı anlama gelmediğinin delilidir. “سيميا/Sîmâ” kavramı Arap dilinde “alamet, nişan, belirti, işaret” anlamına geldiği halde Türkçe meâllerde “yüz”, “vech” kelimeleri ile ya da Türkçeye geçtiği şekli ile “sima”³¹⁸ kelimesi ile karşılanmaktadır.

“سيميا/Sîmâ” kavramının çevirisinde yaşanan problemleri Fetih, 29 ve Bakara, 273. Âyetler örneğinde işleyeceğiz.

Fetih, 48/29

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيَّمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ

Ateş: “Muhammed Allâh'ın elçisidir. Onun yanında bulunanlar, kâfirlere karşı katı, birbirlerine karşı merhametlidirler. Onların, rükû' ve secde ederek Allâh'ın lutuf ve rızasını aradıklarını görürsün. Yüzlerinde secde izinden **nişanları** vardır...”

Yıldırım: “Muhammed Allah'ın resulüdür. Onun beraberindeki müminler de kâfirlere karşı şiddetli olup kendi aralarında şefkatlidirler. Sen onları rükû ederken,

³¹⁷ Rağib el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 226.

³¹⁸ Türkçe sözlüklerde “sima” kelimesi “yüz, çehre, tip” anlamında kullanılmaktadır. Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 987.

secde ederken, Allah'tan lütuf ve rıza ararken görürsün. Onların **alâmeti**, yüzlerindeki secde izi, secde aydınlığıdır...”

Değerlendirme: Ateş “سِيمَا/Sîmâ” kavramını “nişan”, Yıldırım ise “ alamet” kelimesi ile karşılamışlardır. “سِيمَا/Sîmâ” kavramının Türkçeye başarılı bir şekilde aktarıldığını görmekteyiz. Diğer meallerinde bu âyetin çevirisinde isabet ettiklerini görmekteyiz. “سِيمَا/Sîmâ” kavramını Esed, Piriş, “işaret”; Çantay, Yavuz, Diyanet Vakfı, İslamoğlu, “nişan”; Mevdüdi, Varol, Bulaç, “belirti”; Gölpınarlı, DİB “alâmet”, Yüksel, “iz” şeklinde karşılayarak doğru çeviri yapmışlardır. “سِيمَا/Sîmâ” kavramını Elmalılı “sima”, N. Öztürk “görünüş” şeklinde çevirerek eksik ve yanlış bir çeviri yapmışlardır. Bu mealleri yanlış olarak nitelmemizin sebebi ise Arap dilindeki “sima” kavramı ile Türk okuyucusunun algısındaki “sima” kelimesinin anlamlarının örtüşmemesidir. Zira Türk okuyucu “sima” kelimesini Arapçadaki karşılığı ile değil kendi kültüründeki yerleşik anlam olan “yüz, vech, surat” anlamları ile algılayacaktır. Yaşar Nuri Öztürk’ün verdiği karşılık ise kelimenin tam karşılığı değildir bu yüzden çeviri eksik kalmaktadır.

Bakara, 2/273

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ
تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

Ateş: “(Sadakalar) şu fakirlere mahsustur ki, Allâh yolunda kapanıp kalmışlardır. Yeryüzünde gezip dolaşamazlar. Bilmeyen, utangaçlıklarından dolayı onları zengin sanır. Onları **simâlarından (yüzlerinden)** tanırısın. Yüzsüzlük edip insanlardan istemezler. Yaptığınız her hayrı Allâh bilir.”

Yıldırım: “Bu yardımlar, kendilerini Allah yoluna vakfeden yoksullar içindir. Bunlar yeryüzünde dolaşıp geçimlerini sağlama imkânı bulamazlar. Halktan istemekten geri durmaları sebebiyle, onların gerçek hallerini bilmeyen kimse, onları zengin sanır. Ey Resulüm, sen onları **simâlarından** tanırısın! Onlar yüzsüzlük ederek halktan bir şey istemezler. Şunu bilin ki, hayır adına her ne verirseniz mutlaka Allah onu bilir.”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım “سِيمَا/sîmâ” kelimesini “sima ve yüz” şeklinde çevirerek bir önceki âyetin mealinde gösterdikleri başarıyı burada

yakalayamamışlardır. Bir önceki âyette Elmalılı'nın mealinde "sima" kelimesi hakkında yaptığımız tenkit aynı şekilde burası için de geçerlidir. Başka meallerde de "سیماء/sîmâ" kavramı "yüz, sima, vech" şeklinde yanlış çevirilmiştir.³¹⁹ "سیماء/Sîmâ" kavramına, Esed ve İslamoğlu "özellik", Mustafa Öztürk ise "sıkılğan hal" ve "fakirlik izi" şeklinde karşılık vererek doğru meallendirmede bulunmuşlardır. Âyetin siyakına baktığımızda "sima" kavramının hemen devamında "Onlar yüzüzlük ederek halktan bir şey istemezler." denildiğini görmekteyiz. Bu ifadenin "sima" kavramının tefsiri ve açıklaması olduğunu düşünmekteyiz. Âyette bu kişileri tanınamıza vesile olacak simanın/belirtinin, söz konusu kişilerin insanlardan istememeleri, utanmaları olduğu ifade edilmektedir.

1. 2. 3. 1. 2. "شفق/Şafak" Kavramı

Ferâhîdî (ö. 175/791), "شفق/Şafak" kelimesinin "akşam kızılığ" ve "havf/korku" anlamına geldiğini; Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), "şafak" kelimesinin günüşiğinin akşamın karınlığına karışmasına denildiğini; Zemahşerî (ö. 538/1144), "شفق/Şafak" kelimesinin mecazi olarak şefkat, rahmet, rikkat, korku anlamlarında kullanıldığını, "şafak kayboldu/akşam kızılığ kayboldu" anlamının temel anlam olduğunu; Mutarrizî (ö. 610/1213), "şafak" kelimesinin akşam kızılığ/الحرر anlamına geldiğini, sahabeden İbn Abbâs(ö.68/687), İbn Ömer(ö.74/693), Ubade bin Samit, Şeddad bin Evs; tabiinden Mekhûl(ö. 113/731), Tavus, Malik, Süfyan es-Sevri ve İbn Ebi Ya'la'nın ve dilcilerin bu görüşte olduklarını, Ebu Yusuf ve Ebu Hanife'nin Ebû Hureyre(ö. 59/678)'ye istinaden "beyazlık"³²⁰ anlamına geldiğini ancak Ebu Hanife'nin daha sonra bu görüşünden vazgeçip "akşa kızılığ" görüşüne vardığını; Feyyûmî (ö.770/1368), "şafak" kelimesinin "akşam kızılığ" anlamında kullanıldığını ifade ederler.³²¹

"شفق/Şafak" kelimesinin; Ferrâ (ö. 207/822), "akşam kızılığ" anlamına geldiğini ancak bazı fakihlerin kızılıktan sonraki beyazlık anlamına aldıklarını,

³¹⁹ Bayraklı, Bulaç, Çantay, Elmalılı, DİB, Diyanet Vakfı, Gölpinarlı, N. Öztürk, Ünal, Piriş, Varol, Yavuz, Yüksel.

³²⁰ İbn Kuteybe; Akşam kızılığının kaybolmasından gece yarısına kadar süren bir beyazlığın olduğunu ifade eder. Bkz. Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 319.

³²¹ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 417; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, s.267; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, s. 310; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertib'l-Mu'rib*, s. 146; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 319.

Arapların kırmızı elbise için “كالشفق/şafak gibi” dediklerini; Huvvârî (ö. 280/893), Hasan el-Basrî(ö.110/728) ’nin “akşam kızılılığı” dediğini; Zeccâc (ö. 311/923), “akşam kızılılığı” anlamına geldiğini, günün ilk ışıkları anlamına alanların da bulunduğunu; Mekkî bin Ebî Tâlib(ö. 437/1045) ve Vâhidî (ö. 468/1075), “akşam kızılılığı” anlamına geldiğini söylerler.³²²

Tercüme edilecek kelimelerin nüzul dönemi Arapçasındaki karşılıklarının bulunması önem arzeder.³²³Sahabe, tabiin, dilciler ve müfessirlerin “şafak” kelimesinin “akşam kızılılığı” anlamına geldiği konusunda görüş birliği içinde olduklarını görmekteyiz. “Şafak” kelimesi Türkçede anlam kaymasına uğramış ve Arap dilindeki asıl anlamı olan “gün batımını” değil “güneş doğmadan az önce beliren aydınlık”³²⁴ anlamını ifade eder olmuştur. “Şafak” kelimesin Türkçeye çevirisinde yaşanan tercüme sorunlarını ve çözümlerini İnşakâk, 16. Âyet örneğinde işlemeye çalışacağız.

İnşakâk, 84/16

فَلَا أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ

Ateş: “Yoo, and içerim; *akşamın alaca karanlığına*”

Yıldırım: “Demek, gerçek onun sandığı gibi değildir. *Şafak* hakkı için!”

Değerlendirme: Ateş, âyette geçen “الشَّفَق/Şafak” kelimesini “*akşamın alaca karanlığı*” anlamına alarak doğru anlamı verirken, Yıldırım ise kelimeyi Arapça orjininde olduğu gibi “şafak” kelimesi ile karşılayarak kelimeyi anlam kaymasına uğramış anlamı ile algılanmasına sebebiyet vermiştir. “Şafak” kelimesini Ateş gibi doğru çevirenler³²⁵ olsa da meallerin çoğu Yıldırım gibi kelimeyi “şafak” kelimesi ile karşılamışlardır.³²⁶ Meal yazan birinin kelimelerin karşılığını hedef dildeki

³²² Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, , III. 139; Huvvârî, Hüd bin Muhakkem (ö. 280/893), *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, I-IV, 1. Bsk. thk. El-Hac bin Saîd Şerîf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1990, IV. 490; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an ve İ'râbuh*, V. 305; Mekkî bin Ebî Tâlib, Hammûş bin Muhammed bin Muhtâr el-Kaysî (ö. 437/1045), *el-Hidâye ilâ Bulûğu'n-Nihâye*, 1.bsk. Camiatu Şarkâ, Şarka, 2008, s. 8162; Vâhidî, Ebû'l- Hasen Ali bin Ahmed bin Muhammed (ö. 468/1075), *et-Tefsîru'l-Basît*, I-XXV, thk. Muhammed bin Sâlih bin Abdullâh el-Fevzân, Câmîatu'l-İmam Muhammed bin Suûd el-İslamiyye, Riyad, 2009, XXIII. 364.

³²³ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, s. 184

³²⁴ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 1028.

³²⁵ Gölpınarlı, Esed, Ünal, Yüksel, N. Özürc.

³²⁶ Bayraklı, Bulaç, Çantay, Elmalılı, DİB, Diyanet Vakfı, İslamoğlu, Mevdüdi, Piriş, Varol, Yavuz.

karşılıkları ile değil kaynak dildeki asıl anlamı ile karşılaması gerekmektedir. Değilse anlam karışıklığı kaçınılmaz olacaktır.

1. 3. KAVRAM ÇEVİRİLERİNDEKİ SORUNLARIN NEDENLERİ

Bütün insanlara gönderilmiş bir kitap olan Kur'ân'ın bütün dillere tercüme edilmesi zorunludur. Kur'ân'ın lügati, grameri ve tarihi Allâh'ın Kitabını anlarken riâyet edilmesi gerekli kriter ve tekniklerden olup, bunları hiçe sayarak yapılan terceme ve tefsîrlere, onun kendi özgün sesini kısmak ve ona yabancı söylemleri söyletmektir.³²⁷ Kavram çevirileri sırasında kaynak yahut hedef dilden neşet eden sorunlar kadar çevirmenin dikkatsizliğinden, tecrübesizliğinden, ehliyetsizliğinden kaynaklanan sorunlar da bulunmaktadır. Salât vb. kavramlarda yapılan tercüme hatalarının pek çoğu aşağıda zikredeceğimiz nedenlerden kaynaklanmaktadır.

1. 3.1. ARAPÇADAN TÜRKÇEYE GEÇMİŞ OLAN KAVRAMLARDAN KAYNAKLANAN HATALAR

Türkçe Kur'ân meâllerinde birçok kavram vardır ki çoğu zaman orijinal metinde geçen Arapça kelimenin aynısı ile karşılanır. Kur'ân çevirilerinde Arapça kelimenin Türkçeye Arapçadaki anlamı ile mi yoksa anlam değişmesi ile mi girmiş olduğuna dikkat edilmelidir. Eğer Arapça kelimedeki anlam kayması olmuş ise âyetin Türkçe çevirisinde kelimenin Arapçadaki kullanımının aynen korunması yerine Türkçedeki karşılığı olan başka bir kelime ya da kelime grubu kullanılmalıdır. Temel dini bir kavram mealde Arapça aslı ile yazılacaksa ilk geçtiği yerde en azından dipnot veya parantez içi açıklama ile kelime hakkında bilgi verilmelidir.³²⁸ Meal hazırlamanın ana gayesi, Kur'ân'ı anlaşılır kılmaktır. Bu anlamda âyetlerin kapalı bırakılması kabul edilemez; aksi takdirde meal hazırlamanın anlamı kalmaz. Âyetleri her durumda (parantez, dipnot veya ilave açıklamalarla) anlaşılır kılmak bu yüzden önemlidir.³²⁹

Türkçeye Arapçadan geçen birçok kelime Türkçeye geçtiği şekli ile kullanıldığından kaynak dildeki anlamın ihmal edilmesine neden olmuştur. Örnek

³²⁷ Yusuf Işıcık, *Kur'ân'ı Kerîmin Terceme Edilmesi ve Âyetlerinin Sıhhatli Anlaşılması Konusunda Bazı Mülâhazalar*, Selçuk Üniv. İFD, S. 11, Konya, 2001, s.58.

³²⁸ Gözübenli, *Temel Dini Kavramların*, I. 88.

³²⁹ Gıyasettin Arslan, *Türkçe Kur'ân-ı Kerim Meallerinde Hedef Dilin Önemi*, *Fırat Üniv., İFD*, 8(2003), Elazığ, 2003, s. 28.

verecek olursak Bakara 195. Ayette geçen “tehlike” kavramının birçok mealde; “**tehlikeye atmayın**” şeklinde çevirildiğini görmekteyiz. Türk okuyucusu meâlde okuduğu “tehlike” kavramını “riskli durum” şeklinde algılayacaktır. Hâlbuki âyette, “*kendi elinizle kendi sonunuzu hazırlamayın*” buyurulmaktadır.

İbn Ebî Hâtim er-Râzî (ö. 327/939), “tehlike” kelimesi için Ebû Eyyüb el-Ensari’nin “malla oyalanıp cihadı terk etmek”, İbn Abbâs’ın “Allâh’ın azabı”, İbn Abbâs, Mücahid, Said bin Cubeyr, Süddi, Mukatil bin Hayyan, Katâde ve Dahhak’ın, “Allâh yolunda infak etmekten kaçınmak”, Hasan el-Basri’nin, “cimrilik” dediklerini nakletmiştir.³³⁰ Âyetin nüzûl sebebini ve bağlamını göz önünde bulundurduğumuzda aslında bu rivâyetlerin, tehlike kavramının ifade ettiği sona, ölüme, helaka giden yolu ifade ettiklerini, tehlikenin ise sonuç olduğunu söyleyebiliriz. Said bin Cubeyr’in İbn Abbâs’tan rivâyet ettiği; “Allâh yolunda infak etmekten uzak durmayın, (infak etmemelik etmeyin) değilse “fe tuhliku” helak olursunuz” şeklindeki haber³³¹ yorumumuzu desteklemektedir. Nehhâs (ö. 338/950) naklettiği rivâyetlerin muktezası olarak; (infak etmemek, yerinizde çakılıp kalmak, cihada çıkmamak sureti ile) “düşmanınızı güçlendirdiğiniz için helak oldunuz.”(Düşmanı güçlendirirseniz helak olursunuz/yok olursunuz) yorumunu yapmaktadır.³³²

1. 3. 1. 1. Arapçadan Türkçeye Geçmiş Olan Kavramlardan Kaynaklanan Hatalara Örnek

Arapçadan Türkçeye olduğu gibi geçen kelimelerin çeviri sorunlarını “*قلم/Kalem*”³³³ kavramı örneğinde incelemeye çalışacağız.

1. 3. 1. 1. 1. “*قلم/Kalem*” Kavramı

Hadislerde Allah’ın ilk yarattığı varlık olarak geçen³³⁴ ve Allah’ın yemin ettiği sayılı varlıklardan biri olan kalem³³⁵ nazil olan ilk sûrelerin de temel vurgusudur.³³⁶

³³⁰ İbn Ebî Hâtim er- Râzî, *Tefsîru İbn Ebi Hâtim er- Râzî*, I. 295-297

³³¹ Nehhâs, *Meâni’l-Kur’ân*, I. 44

³³² Nehhâs, *Meâni’l-Kur’ân*, I. 45

³³³ Kalem hakkında teferruatlı bilgi için bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Şemsuddîn Muhammed bin Ebû Bekr(ö. 751/1350), *et-Tibyânu fî Eymâni’l-Kur’ân*, thk. Abdullah bin Sâlim el-Batâtî, 1. Bsk., Dâru Âlemi’l-Fevâid, Mekke, 2008, s. 302-310; Muhammet Koçak, Kur’an ve Hadislere Göre “Kalem” Kavramı, *Atatürk Üniv. İFD*, S. 42, Erzurum, 2014, s. 299-325.

³³⁴ Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 16.

³³⁵ *Kalem*,68/1.

Ferâhîdî (ö. 175/791), “قلم/Kalem” kelimesinin çoğulunun الاقلام/eklâm olduğunu, tırnak kesimine el-kalmu/القلم denildiğini, “قلم/Kalem” kelimesinin “halk önünde kur’a çekmek” anlamına geldiğini³³⁷; Ebû Hâtem er-Râzî (ö. 322/933), “قلم/Kalem” kelimesinin kur’ayı, çekilişi, çekiliş oklarını, yeryüzünün yedi kıtasının herhangi birini, yazı yazan kalemi, tırnak kesmeyi ifade ettiğini; İbn Fâris (ö. 395/1005), “قلم/Kalem” kelimesinin bir şeyi düzeltmek için ucunun sivriltilmesi/tesviye edilmesi için kullanıldığını, tırnak kesmeye قلم الظفر denildiğini, zayıf kişi için مقوم الظفار ifadesinin kullanıldığını, tırnak döküntüsü, artığı için القلامه/el-kalame denildiğini, مقالم kelimesi ile mızrağın ifade edildiğini; Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), “قلم/Kalem” kelimesinin aslının tırnak, kamış, mızrak gibi şeylerin kırıntıları/kesilmiş artıkları olduğunu, kırılan/uçları sivriltilen (maklum/ مقوم) şeylere قلم/kilm denildiğini, kalem kelimesinin sonralarda yazı yazılan kalem ve çekiliş yapılan mızraklar/oklar için kullanıldığını, yeryüzünün yedi bölgesinin her birine iklim/الاقليم denildiğini; Zemahşerî (ö. 538/1144), tırnak kesmeye قلم الظفر denildiğini, mecazi anlamda “zayıf kişi için” مقوم الظفر denildiğini ve Nabiğa’nın şiirinde bu anlamda kullanıldığını; Mutarrizî (ö. 610/1213), “kendisi ile yazı yazılan alete/kaleme” ve “şans oklarına الازلام/el-ezlâm’a” “قلم/Kalem” denildiğini; Feyyûmî (ö.770/1368), kelimenin muarreb olabileceğini, yazı yazılan aleti/kalemin, tırnak kesilmesinin, çekiliş oklarının, yeryüzünün kıtalarından her birinin “قلم/Kalem” ve türevi kelimelerle ifade edildiğini söylerler.³³⁸

Al-i İmrân, 3/44. Âyetin tefsirinde Maverdî (ö. 450/1058), Hz. Meryem’in kefaleti konusunda ihtilaf çıktığında kur’aya dahil olanların asalarını suya bıraktıklarını ve Kur’ân’ın Hz. Zekeriyya’ya çıktığını; Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Tevratı yazdıkları kalemlerini ya da asalarını/değneklerini suya attıklarını, Kurtubî (ö. 671/1273), fal okları, şans okları الازلام/el-ezlâm’ın Maide, 5/3. Âyette yasaklandığını, suya atılan kalem ile yazı yazılan kalem’in kastedildiğini söylemenin daha doğru olacağını ancak cahiliyye döneminden farklı bir çekilişin de yapılmış

³³⁶ Alak, 96/4; Kalem,68/1.

³³⁷ Arapçası: السهم الذي يجال به بين القوم; Saffat, 37/141. Âyette de السهم kelimesi Kur’a(çekiliş) anlamına gelmektedir.

³³⁸ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 694; Ebû Hâtîm er-Râzî, *Kitâbu'z-Zîne*, I. 268; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, s. 746; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 412; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, s. 488; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 216; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 290.

olabileceğini ifade ederler.³³⁹ Âyette geçen “kalem” kelimesi ile Ferâhîdî (ö. 175/791), sihemhum /سهمهم kuranın/çekiliş oklarının veya bir görüşe göre Tevrat’ı yazdıkları kalemlerin ifade edilmiş olabileceğini, Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108), قدح çekiliş oklarının/mızraklarının kast edildiğini, Zemahşerî (ö. 538/1144), الازلام/el-ezlâm/ şans oklarının amaçlandığını söylerler.³⁴⁰

Sözlüklerde verilen anlamları bir araya getirdiğimizde kalem kelimesinin; “ucu sivriltilmiş, bölümlenmiş, parça parça edilmiş şeyler için” ve yazı yazan kaleme, çekilişin yapıldığı oklara uçlarının sivri olması dolayısı ile bu adı aldıklarını söyleyebiliriz.

Türkçede sadece “yazı yazma aleti” anlamı ile kullanılan³⁴¹ “Kalem” kelimesinin çeviri sorunlarını ve çözümlerini Kalem, 1 ve Al-i İmrân, 44. Âyetler örneğinde işlemeye çalışacağız.

Kalem, 68/1

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ

Ateş: “Nûn. *Kaleme* ve (kalemle) yazdıklarına andolsun.”

Yıldırım: “Nûn. *Kalem* ve ehl-i kalemin satırlara dizdikleri ve dizecekleri şeyler hakkı için”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım âyette geçen “قلم/Kalem” kelimesini bağlamı gereği kendisi ile yazı yazılan alet anlamındaki kalem kelimesi ile karşılayarak isabet etmişlerdir. Diğer meallerde de aynı çeviri ve başarı söz konusudur. Âyette kalem kelimesinden sonra “ve yazdıklarına” ifadesinin gelmiş olması kalem kelimesi ile “yazı yazılan aletin” kastedildiğini göstermektedir.

³³⁹ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, I. 393; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VII-VIII. 40; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, II. 454.

³⁴⁰ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 694; Ebû Hâtim er-Râzî, *Kitâbu'z-Zînê*, I. 268; Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 412.

³⁴¹ Kalem kelimesi Türkçe sözlüklerde “ağacı aşılacak için kullanılan ince dal” anlamına ve başka mecazi anlamlara da gelmektedir. Ama Türkçe'deki yaygın anlamı “yazı aleti”dir. Bkz. Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 591.

Al-i İmrân, 3/44

ذَٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَقُولُونَ أَفَلَا مَهْمُ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ

Ateş: “(Ey Muhammed) Bunlar sana vahyettiğimiz, görünmez âlemin haberlerindedir. Meryem'e hangisi kefil olacak diye (**kur'a**) oklarını atarlarken sen onların yanında değildin; birbirleriyle çekiştikleri zaman da sen yanlarında değildin.”

Yıldırım: “İşte bunlar gayb kabîlinden haberler olup onları Biz sana vahyedyoruz. Yoksa onlar Meryem'i kimin himaye edeceğine dair **kur'a çekerlerken** ve birbirleriyle tartışırken sen yanlarında bulunmuyordun.”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım âyette geçen “قلم/Kalem” kavramını “kur'a oklarını atmak, kur'a çekmek” anlamları ile karşılayarak isabet etmişlerdir. Esed, İslamoğlu, Bayraklı meallerinde de aynı isabetli çevirinin yapıldığını görmekteyiz. Ancak birçok meal kalem kelimesini Türkçedeki yaygın anlamı ile “yazı yazılan kalem” anlamı ile karşılamışlardır.³⁴² Edip Yüksel ise “kalem” kelimesini “zar atmak” ifadesi ile çevirerek hata etmiş ve bir peygambere asla yakıştırılmayacak bir ifade kullanmıştır. Zira ku'a çekmek ile zar atmak birbirlerinden çok farklı şeylerdir. Mekkî bin Ebî Tâlib(ö. 437/1045), âyette geçen “kalem” kelimesinin “çekiliş okları, şans okları” veya “vahiyin yazıldığı kalem”³⁴³ anlamına gelebileceğini ifade eder. Kanaatimizce âyette geçen kalem kelimesine “kur'a okları/çekiliş okları” anlamının verilmesi bağlama ve olaya daha uygun düşmektedir.

1. 3. 2. TERİMLEŞMİŞ KAVRAMLARIN ÇEVİRİSİNDEN KAYNAKLANAN HATALAR

Terim, özel alanların kavramlarına verilen addır. Bu alanlar bilim, teknik, sanat, zenaat, spor terimleri gibi ayrı ayrı dallar olabilir. Terimler genelde tek anlamlı öğelerdir.³⁴⁴ Kur'ân'ın kendine özgü bir terminolojisi vardır. Kur'ân'daki kelimelerin kahir ekseriyeti Arapça olmakla birlikte Arapların lisani örfünde mevcut olmayan

³⁴² Bayraklı, Bulaç, Çantay, Elmalı, DİB, Diyanet Vakfı, Gölpinarlı, N. Öztürk, Ünal, Piriş, Varol, Yavuz, Yüksel.

³⁴³ Mekkî bin Ebî Tâlib, *Tefsîru'l-Müşekkel min Ğarîbu'l-Kur'ân*, s. 49.

³⁴⁴ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, III. 40, 41.

hususî anlamlara sahiptir.³⁴⁵ Kur'ân, kelimeleri önceden konuldukları anlamları ile kullandığı gibi anlamı daraltarak, genişleterek veya yeni bir anlam yükleyerek onlara yeni içerikler kazandırmıştır.³⁴⁶ Kur'ân'ın nüzulünün ardından birçok Kur'ân kavramı ıstılahlaşmış/terimleşmiştir.³⁴⁷ Terimleştirilen Kur'ân'î kavramlar, kullanıldıkları bilim dallarında çoğu zaman Kur'ân'î kullanımdaki anlamın dışında bir anlamla terim haline gelmiştir. Bunun içindir ki Kur'ân kavramlarının çevirisinde terimleşmiş sözcüklerin çevirisine özel önem gösterilmelidir.

Fıkhi kavramların etkisinde kalınarak yazılan tefsir ve meallerde “salât”, “zekât” gibi birçok temel dini kavram asıl anlamından koparılarak anlamlandırılmıştır.³⁴⁸ Örneğin temel anlamı “derinlemesine düşünmek” olan “fıkıh” kavramı, terimleştirildikten sonra fıkhi bilgiler mecmuasını ifade eden bir kavrama dönüşerek anlama ve düşünme ile olan bağı inkitaya uğramıştır.³⁴⁹ Tasavvufun bir terimi haline getirilen “nefs” kavramı, Kur'ân'da ifade ettiği “kişilik, şahsiyet, birey” gibi temel anlamlardan uzaklaştırılmış ve insanın içinde insana düşman olan, “insanın negatif yanı” ya da tabiri caizse “içsel şeytana” dönüştürülmüştür. Kavramların terim anlamlarının yaygınlık kazanması islami disiplinlerin işini kolaylaştırmış olsa da Kur'ân'ın anlaşılmasını zorlaştırdığını söyleyebiliriz.

Meâllerin en dikkatsiz davrandığı hususların başında, Kur'ân sonrası terminolojide terimleşmiş kelimeleri aktarma sorunu gelmektedir.³⁵⁰ Aynı husus tefsirler için de geçerlidir.³⁵¹ Kavramlar islamın kurumsallaşmadan sonra kazandıkları anlamla değil ilk muhatapların anladıkları doğrultusunda

³⁴⁵ Mustafa Öztürk, *Kur'ân ve Tefsir Kültürümüz*, 4. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015, s. 46.

³⁴⁶ İsmail Çalışkan, *M. Esed'in Kur'ân Mesajı'nın Tahlil ve Tenkidi*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2009, s. 72.

³⁴⁷ Muhammed Ersöz, *Kur'ân'ın Dil Yapısı ve Kur'ân Kelimelerinin Terimleşmesi*, Atatürk Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr.Şehmus Demir, Erzurum, 2014, s. 211.

³⁴⁸ Cündioğlu, *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*, s. 69.

³⁴⁹ Üde Halil, *et-Tatavvuru'd-Delâli* ss. 166-167; Fazlurrahman, *Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu*, 2. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 1997, s. 127; İsmail R. el-Farukî, *Bilginin İslamileştirilmesi*, çev. Fehmi Kuru, 3. Bsk., Risale Yay., İstanbul, 2013, s. 45.

³⁵⁰ Öztürk, *Kur'ân ve Tefsir Kültürümüz*, s. 46; Zülfikar Durmuş, Kur'ân'ı Kerim'in Türkçe Meallerine Genel Bir Bakış, *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*, I-II, ed. Mehmet Akif Koç, İsmail Albayrak, 1. Bsk., Otto Yay., Ankara, 2013, II. 40-60.

³⁵¹ Muhammed Abduh (ö. 1323/1905), *Fatiha Sûresi ve Amme Cüzü Tefsiri*, çev. Ömer Aydın, 1. Bsk., İşaret Yay., İst., 2012, s. 74.

anlaşılmalıdır.³⁵² Kur'ân'da kullanılan bir lafzın hangi kullanımının terimsel hangisinin lugavi olduğu tesbit edilmelidir. İyi bir meâlde, Kelam, Tasavvuf, Hadis ve Fıkıh terimi haline gelen kelimelerin bulunduğu âyetlere verilen mananın âyetin indiği ortama uygun olmasına dikkat edilmelidir.

1. 3. 2. 1. Terimleşmiş Kavramların Çevirisinden Kaynaklanan Hatalara Örnek

Terimleşmiş kavramların çevirisinde yaşanan sorunları ve çözümlerini “تيمم/Teyemmüm” kavramı örneğinde işlemeye çalışacağız.

1. 3. 2. 1. 1. “تيمم/Teyemmüm” Kavramı

“تيمم/Teyemmüm” kelimesinin; Ferâhîdî (ö. 175/791), “yönelmek” anlamına geldiğini, daha sonra çoğunluğun dilinde “toprakla meshetme” anlamında kullanıldığını; İbn Fâris (ö. 395/1005), “kasetmek/niyet etmek, yönelmek” anlamında olduğunu; Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), “kasetmek/niyet etmek, yönelmek” anlamına geldiğini; Zemahşerî (ö. 538/1144), كَسَبَ kelimesinin “kasetmek, istemek” anlamında olduğunu; Mutarrizî (ö. 610/1213), kasetmek, amaçlamak anlamına geldiğini; Feyyûmî (ö.770/1368), yönelmek anlamında olduğunu, sonra bu kullanımın toprakla mesh etmeye isim olduğunu, el ve yüzlere meshetmek anlamında şeri isme dönüştüğünü ifade etmektedir.³⁵³

Arap dil sözlüklerinin tümü kelimenin temel anlamının “yönelmek, kasetmek” olduğunu ifade etmişlerdir. “Yönelmek” anlamına gelen “teyemmüm” daha sonra “toprakla kol ve yüze mesh etmek” anlamında kullanılmıştır.

Cessâs (ö. 370/981), Cahiliye şairi el-A'sa'nın aşağıdaki beytini delil göstererek “teyemmüm” kelimesinin cahiliye döneminde de “yönelmek, kasetmek”

³⁵² Ömer Özsoy, *Kur'ân ve Tarihsellik Yazıları*, Kitabiyat Yay., Ankara, 2004, s. 129; Çalışkan, M. *Esed'in Kur'ân Mesajı'nın*, s. 77; Zülfikar Durmuş, *Kur'ân'ın Türkçe Tercümeleri- “Aziz Kur'ân” ve “İnsanlığa Son Çağrı Örneği”*, Rağbet Yay., İstanbul, 2007, s. 185.

³⁵³ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 25; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, s.970; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 554; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, s. 24; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 21; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 704.

anlamında kullanıldığını, temel anlamının “kasdetmek, yönelmek” olduğunu ifade eder.³⁵⁴

تيممت قيساً و كم دونه & من الارض من مهمة ذي شزن

“ Kays’a **yöneldim**, ona varıncaya dek nice uzun yollar, geçitler ve geçilmesi zor araziler vardı”

Maverdî (ö. 450/1058), Ebû Bekr İbnü'l-Arabî (ö.543/1148), “تيمم/Teyemmüm” kelimesinin “kasdetmek, yönelmek” anlamına geldiğini ifade ederler.³⁵⁵

Birçok meâlde “teyemmüm” kelimesi aynen alınmış ve sonradan kazandığı fıkhi anlamda kullanılmıştır.³⁵⁶ “Teyemmüm” kavramının çevirisinde yaşanan sorunları ve çözümlerini Bakara 267 ve Maide, 6. Âyetler örneğinde işlemeye çalışacağız.

Bakara 2/267

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

Ateş: “*Ey inananlar, kazandıklarınızın ve yerden sizin için çıkardığımız ni'metlerin iyilerinden (Allâh için) verin, kendiniz (utandığınızdan ve öğrendiğinizden dolayı) göz yummadan alamayacağınız kötü şeyleri sadaka vermeye kalkmayın. Bilin ki Allâh zengindir, övülmüştür.*”

Yıldırım: “*Ey iman edenler! Kazandığınız şeylerin ve yerden sizin için çıkardığımız nimetlerin iyi olanlarından Allah yolunda harcayın! Siz göz yummadan, gönlünüze yatmaksızın almayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkmayın! İyi bilin ki: Allah ganidir, hamîddir (kimseye ihtiyacı yoktur, bütün övgülere layıktır).*”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım âyette geçen “teyemmüm” kelimesine kelimenin “yönelmek” anlamından yola çıkarak “vermeye kalkmak” anlamını vermiş ve isabet etmişlerdir. Bakabildiğimiz meallerin hepsi âyete doğru karşılık

³⁵⁴ Cessâs, Ebû Bekr Ahmed bin Alî (ö. 370/981), *Ahkâmu'l-Kur'ân, I-III*, thk. Abdusselâm Muhammed Ali Şahîn, 4. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013, II. 422.

³⁵⁵ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, I. 491; Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, Muhammed bin Abdullâh bin Muhammed el-Meâfirî (ö. 543/1148), *Ahkâmu'l-Kur'ân, I-IV*, thk. Rizâ Farec el-Hamâmî, 1. Bsk., Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2003, I. 464.

³⁵⁶ Cündioğlu, *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*, ss. 66, 161.

vermişlerdir. Birçok mealde ifadelerin birbirine benzer olması meallendirmelerde önceki meallerin etkisinin olduğunu göstermektedir. Âyette infak yaparken; “*eliniz kötü şeylere gitmesin*”, “*kötü şeyleri vermeyi aklınızdan geçirmeyin*” veya “*bayağı şeylere yönelmeyin*” denilmektedir. Teyemmüm kelimesinin sözlük anlamı olan “*kasd/niyet-akıldan geçirme*” anlamını esas aldığımız da “*sakın kötü şeyleri vermeyi aklınızdan geçirmeyin*” ifadesini alternatif bir meallendirme olarak düşünebiliriz.

Mâide, 5/6

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّمَ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Ateş: “*Ey inananlar, namaza dur(mak iste)diğiniz zaman yıkayın: yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerizi; meshedin: başlarınızı ve topuklara kadar ayaklarınızı. Eğer cünüp iseniz tam temizlenin. Hasta, yahut yolcu iseniz, yahut biriniz tuvaletten gelmişse, ya da kadınlara dokunmuş da su bulamamışsanız temiz toprağa **teyemmüm edin**; ondan yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allâh size güçlük çıkarmak istemiyor, fakat sizi temizlemek ve size olan ni'metini tamamlamak istiyor ki, şükredesiniz.*”

Yıldırım: “*Ey iman edenler! Namaza kalkmak istediğinizde yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınızı meshedip topuklarınızla birlikte ayaklarınızı da yıkayın. Cünüp iseniz tastamam yıkanın (boy abdesti alın). Eğer hasta veya yolcu iseniz veya tuvaletten gelmişseniz yahut kadınlarla münasebette bulunmuş olup da su bulamazsanız temiz toprağa **teyemmüm edin**, (mânen arınma niyeti ile) ondan yüzlerinize ve ellerinize meshedin. Allah size güçlük çıkarmak istemez, fakat şükredesiniz diye sizi temizleyip arındırmak ve size olan nimetlerini tamama erdirmek ister.*”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım âyet metnin de geçen “*تَيَمَّم*/teyemmüm” kelimesini Arapça hali ile yazmış ve kelimeyi ıstılahi anlamı ile karşılamışlardır. Hâlbuki âyetin nüzul döneminde “*teyemmüm*” kelimesi ıstılahi anlamı ile değil

sözlük anlamıyla kullanılmıştır.³⁵⁷ Âyet çevirisinde “teyemmüm” kelimesine bazı meallerde olduğu gibi “yönelmek” anlamının verilmesi³⁵⁸ daha doğru olurdu. Kimi meallerde “تَيَمَّم/teyemmüm” kelimesinin karşılığı olarak “yönelmek” ve “teyemmüm” kelimeleri zikredilerek lügavi ve ıstılahi anlamlara aynı âyette yer verilmiştir.³⁵⁹ Bir kavramın aynı anda hem sözlük hem de ıstılahi anlamını vermesi ise mümkün değildir. Geri kalan meallerin çoğunda ise “teyemmüm” kelimesi Ateş ve Yıldırım meallerinde olduğu gibi çevirilmiştir.³⁶⁰

1. 3. 3. KUR'ÂN'A BÜTÜNCÜL YAKLAŞAMAMAKTAN KAYNAKLANAN HATALAR

Kuran'ın metinden çok söze benzediği, sözlü bir hitap olduğu, 23 yılda birbirinden bağımsız sözler şeklinde indiği, sözlü bir hitap olduğu için bağlamının metin içinde değil dışında aranmasının icap geldiği, Kur'an'ı söz ortamına taşımak ve ait olduğu tarihte okumak gerektiği gibi gerekçelerle Kur'an'ın kendi içinde bir bütün olmadığını ve bir bütün olarak okunamayacağını ifade edenlerin³⁶¹ aksine biz Kur'an'ın metin haline dönüştürülürken anlam ve anlatım bütünlüğünün dikkate alındığını, Kur'an'ın birbirinden kopuk pasajlar şeklinde düzenlenmediğini, aksine Kur'an'ı bir metin olarak okuyacaklar için vahiy pasajlarının bütünlük arzedecek şekilde biraraya getirildiğini düşünmekteyiz. Dolayısı ile Kur'ân'ı kendi bütünlüğü içinde değerlendirmeden doğru anlamlara ulaşmak mümkün değildir.³⁶² Kur'an'ı bir bütün olarak okurken, âyetler ve sûreler arası uyuma dikkat edilmeli, âyet bütünlüğü ve sûre bütünlüğü sağlanmalı,³⁶³ âyetlerin birbirini tamamladığı, açıkladığı unutulmamalıdır.³⁶⁴

Bu konu tefsîr literatürünün ilk dönemlerinden başlayarak günümüze kadar her müfessirin dikkat çektiği, ancak kendisini bu bakış açısından çok az müfessirin

³⁵⁷ Mustafa Karagöz, Kur'an Kavramlarının Anlamını Belirlemede Artzamanlı ve Eşzamanlı Semantiğin Rolü, *Erciyes Üniv. SBE Dergisi*, XLIII, 2017/2, Kayseri, 2017, ss. 325-326

³⁵⁸ DİB, Edip Yüksel ve Mustafa İslamoğlu.

³⁵⁹ Ünal.

³⁶⁰ Bayraklı, Bulaç, Çantay, Elmalılı, Esed, Diyanet Vakfı, Gölpınarlı, N. Öztürk, Piriş, Yavuz.

³⁶¹ Özsoy, *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*, ss. 47-51; Ebu Zeyd, Nasr Hamid, *İlahi Hitabın Tabiatı*, çev. Mehmet Emin Maşalı, 1. Bsk., Kitabiyat Yay., Ankara, 2001, ss. 100-215 vd.

³⁶² Abdülbaki Güneş, *Kur'ân'da Bütünlük Mucizesi*, Etkileşim Yay., İstanbul, 2014, s. 39; Gezgin, *Tefsîrde Semantik Metot*, ss. 255-258, Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümelere*, s. 183.

³⁶³ İbrahim H. Karslı, *Kur'ân'ı Anlamaya Giriş*, 1. Bsk., DİB Yay., Ankara, 2012, ss. 92-93

³⁶⁴ Halis Albayrak, *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine*, 7. Bsk., Şule Yay., İstanbul, 2015, s. 24.

kurtarabildiği önemli bir tefsîr kusurudur. Bikai'nin tefsîrinde ya da Razi'nin muhalled eserinde âyetler ve sûreler arasındaki insicama dikkat eden bir bakış açısı sezilmesine rağmen onlarda bile Kur'ân'ı bütüncül bir gözle okuyamamanın sebep olduğu hatalı yorum tercihlerine rastlanır. Özellikle İslami ilimlerin ve alt disiplinlerin oluşmasından sonra bu parçacı yaklaşımın tefsîrlere daha fazla tesir ettiğini söylemek yanlış olmaz. Günümüzde belirli mezhep ve meşrep taraftarlarının Kur'ân'ı anlama konusunda yaşadıkları sıkıntıların kahir ekseriyeti de bu hatalı yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Konuyla ilgili uzun tartışmalara girmek cazip görünse de tezimizin temel hedefinden sapmamak için bize göre önemli gördüğümüz birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

Birçok kavramın yanlış tefsir ve tercüme edilmesi Kur'an'a parçacı yaklaşımdan, bir bütün olarak okumamaktan kaynaklanmaktadır. Örneğin, “direnmek, sebat etmek” anlamına gelen “sabır” kelimesinin sadece “tahammül” anlamına alınması veya meallerde “tahammül” anlamını yansıtır şekilde Arapça hali ile yazılması; Kur'an bütünlüğünde “Allah yolunda gayret etmek” anlamına da gelen “cihad” kavramının sadece “kital” anlamına alınması; “teslim olmak” anlamına da gelen “islam” kelimesinin sadece “Müslüman olmak” anlamı ile karşılanması; “kanun, gelenek, hesap” gibi anlamlara da gelen “din” kelimesinin sadece “din/şeriat” anlamına alınması; “boyun eğmek, saygı duymak” anlamına da gelen “secde” kelimesinin sadece “namaz secdesine” indirgenmesi; “Allah'a karşı eğilmek” anlamına da gelen “rükû” kavramının sadece “namazın bir rüknü” olarak ifade edilmesi; “gösterge, işaret, belirti” anlamlarında geniş bir kullanım sahasına sahip olan “âyet” kelimesinin sadece “Kur'an âyetine” indirgenmesi³⁶⁵ ve tüm bu kavramların birçok mealde eksik veya yanlış çevirilmesi Kur'an'ı bütüncül okumamanın sonucu olarak değerlendirilmelidir.

1. 3. 3. 1. Kur'ân'a Bütüncül Yaklaşamamaktan Kaynaklanan Hatalara Örnek

Kur'an'a bütüncül yaklaşmaktan kaynaklanan çeviri sorunlarını ve çözümlerini “کفر/Küfr” kavramı örneğinde işlemeye çalışacağız

³⁶⁵ Ebû Hâtîm er-Râzî, *Kitâbu'z-Zîne*, 404, 740, 828; Üde Halîl, *et-Tatavvuru'd-Delâli*, s. 187, 254, 281.

1. 3. 3. 1. 1. “كفر/Küfr” Kavramı

Ferâhîdî(ö. 175/791), “كفر/Küfr”ün “imanın zıddı” olduğunu, Daru'l-Harp'te yaşayanlar için karşı gelmeleri dolayısı ile “قد كفروا/isyan ettiler/karşı geldiler” denildiğini, “كفر/Küfr”ün “şükürün zıddı” olduğunu; “cahdi, inadi, nifaki ve inkari” küfür çeşitlerinin olduğunu, “zırhı örten elbiseye” kâfir denildiğini, “bir şeyin bir şeyi örtmesinin” küfr kelimesi ile ifade edildiğini, “gündüzü örten geceye” kâfir denildiğini, “memleketinden uzağa giden, kendisine ulaşılmayan kişiye” الكافر من الارض denildiğini, “büyük nehre” suyunun çokluğundan dolayı kâfir dendiğini; İbn İbn Kuteybe(ö. 276/889), “küfr” kelimesinin “ bir şeyi örtmek” anlamına geldiğini, karanlığı ile herşeyi örttüğü için “geceye” kâfir denildiğini; Fâris (ö. 395/1005), “كفر/Küfr” kelimesinin “ ستر – تغطي/örtmek, kapatmak” anlamına geldiğini, “zırhını elbise ile kapatan kişi” için “قد كفر درعه” denildiğini, “büyük nehre, güneşin denizde kaybolması durumunda denize veya güneşe kâfir denildiğini” kâfir denildiğini, “çiftçiye tohumu toprakla kapatmasından dolayı” kâfir dendiğini(Hadid, 20), “imanın zıddına” hak örtmesi dolayısı ile küfr denildiğini, “nimete karşı nankör olmaya”, nimeti gizlemeye küfr denildiğini, “memleketinden çok uzağa giden kişi” için küfr kelimesinin kullanıldığını ifade ederler.³⁶⁶

Rağıb el-İsfehânî(ö. 502/1108), “كفر/Küfr” kelimesinin bir şeyi örtmek anlamına geldiğini, kişileri örttüğü için geceye, tohumu örttüğü için çiftçiye kâfir denildiğini, nimete şükretmemeye, nimeti gizlemeye küfr denildiğini, en büyükküfrün Allah'ın birliğini, şeriatı, risaleti reddetmek olduğunu, nimetlere nankörlük için genelde الكفران kelimesinin kullanıldığını, dini inkâr için ise الكفر kelimesinin kullanıldığını, günahı örten iyiliğe keffaret denildiğini; Zemahşerî(ö. 538/1144), “كفر/Küfr” kelimesinin örtmek anlamına geldiğini, semayı kaplayan buluta, zırhı örten elbiseye, denize, geceye, çiftçiye, yemek kaplarına kafir denildiğini; Mutarrizî (ö. 610/1213), “كفر/Küfr” kelimesinin temel anlamının setr/örtmek olduğunu, günahı örten şeye keffaret denildiğini, Küfr'ün aynı zamanda şeri bir isim olduğunu, pazarları görmeyen köylüleri ifade etmek için küfr kelimesinin kullanıldığını; Feyyûmî (ö.770/1368), Allah'ı reddetmeye, nimete

³⁶⁶ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, ss. 724-725; İbn Kuteybe, *Tefsîru Ğarîbu'l-Kur'ân*, s. 28; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luġâ*, ss. 812-813.

nankörlük etmeye, bir şeyi örtmeye, çiftçiye, günahın silinmesine küfr denildiğini ifade ederler.³⁶⁷

Cahiliye döneminde lügat anlamıyla³⁶⁸ çokça kullanılan “küfr” kavramı, maddi şeylerin üzerini örtmek anlamında kullanıldıktan sonra manevi şeylerin üzerini örtmek anlamında kullanılır oldu. Kur’ân’da kullanımı ile birlikte anlam genişlemesine uğramış ve “imanın zıddı, tasdikın zıddı” şeklinde yeni bir anlam kazanmıştır.³⁶⁹ “Küfr” kavramı Kur’ân ve sünnette nankörlük anlamında³⁷⁰ kullanılmakta ise de genel olarak “imanın zıddı, inkâr” dinî anlamında kullanılmıştır.³⁷¹ İzutsu, “küfr” kavramının Kur’an’da kadirbilmezlik ve inançsızlık anlamında kullanıldığını ifade eder.³⁷²

“كفر/Küfr” kavramı türevleriyle birlikte Kur’ân’ın yaklaşık 500 âyetinde geçmektedir.³⁷³ Âyet bağlamlarında farklı anlamlarda kullanılan “küfr” kelimesinin anlamını doğru tespit etmek için kullanıldığı âyetin bağlamına dikkat edilmelidir. Söz konusu kelime, ziraatin konu edildiği âyette çiftçiyi³⁷⁴, nimet ve şükürün ifade edildiği âyette nankörlüğü³⁷⁵, imanla ilgili âyetlerde ise dinî anlamdaki “küfrü (imansızlığı)”³⁷⁶ ifade eder. Rağıb el-İsfehânî(ö. 502/1108), bazı âyetlerde kâfirin “fısk” ile nitelendiğini dolayısı ile “küfr”ün “fısk”tan daha genel olduğunu ifade eder.³⁷⁷

“كفر/Küfr” kavramının çevirisi ile ilgili sorunları ve çözümlerini Bakara, 28 ve Şuara, 19. Âyetlerin örneğinde vermeye çalışacağız.

³⁶⁷ Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, ss. 436-437; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğâ*, s.512; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 225; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 545-546.

³⁶⁸ Lebîd b. Rabîa, *Yedi Askı*, çev. Heyet, Ankara Okulu, Ank. 2013, s. 116.

³⁶⁹ Üde Halîl, *et-Tatavvuru'd-Delâli*, s. 267-269.

³⁷⁰ Buhârî, *Hayz, Zekât*; Müslim, *İman*. Ünal, *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, ss. 322-326.

³⁷¹ Müslim, *İman*; Tirmizî, *İman*; Buhârî, *İman, Edeb, İkrâh*.

³⁷² İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dini ve Ahlakî Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yay., İstanbul, 2013, s. 77.

³⁷³ Abdalbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfrehes li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Hadis, Kâhire, 2007, s. 709-715.

³⁷⁴ *Hadîd*, 57/20.

³⁷⁵ *Şuara*, 26/18-19; Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, ss. 436-437.

³⁷⁶ *Nisâ*, 4/136.

³⁷⁷ Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, ss. 436-437.

Bakara, 2/28

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Ateş: “Allah'a nasıl **nankörlük edersiniz** ki, siz ölüler idiniz, O sizi diriltti; yine öldürecek, yine diriltecek; sonra O'na döndürüleceksiniz.”

Yıldırım: “Ey kâfirler! Allah'ı **nasıl inkâr edebilirsiniz** ki, siz ölü iken size hayatı veren O'dur. Şunu bilin ki, tayin ettiği vâde gelince sizi öldürecek, yine diriltecek ve sonunda O'nun huzuruna götürüleceksiniz.”

Değerlendirme: Âyette geçen “küfr” kavramını Ateş “nankörlük”, Yıldırım ise “inkâr” anlamı ile karşılamıştır. Ateş'in verdiği anlam doğruya yakın olsa da tek doğru değildir. Zira âyet bağlamı hem nankörlüğü hem de Allah'a karşı gelmeyi ifade etmektedir. Âyet bağlamında “gerçeklerin üzerini kapatmak, karşı gelmek” anlamı daha kuvvetli görünmektedir. Ancak âyette geçen küfr kavramını “inkâr” anlamı ile karşılamak doğru değildir. Allah'ı inkâr sadece Allah'ın birliğini değil varlığını da reddetmeyi anlatmaktadır. Âyet meâlinde geçen “küfr” kavramı, birkaç meâl hariç³⁷⁸ meâllerin hepsinde³⁷⁹ “Allâh'ı inkâr” anlamında karşılanmıştır. Kimi meallerde ise “küfr” kavramına “Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr etmek” anlamı verilmiştir.³⁸⁰ Hâlbuki Kur'an'ın kendi ifadelerine göre o dönemin müşrikleri de Allâh'a inanmaktaydı.³⁸¹ “Küfr” kavramı Kur'an'ın hiçbir yerinde “Allâh'ı inkâr” anlamında kullanılmamıştır.³⁸² Çünkü Kur'an'ın ilk muhatapları arasında Allâh'ı inkâr edenler bulunmamaktadır.³⁸³ “Küfr” kavramı gibi önemli ve Kur'an'da en çok kullanılan bir kavramın çevirisinde Kur'an bütünlüğüne riâyet edilmemiş ve Kur'an'ın müşriklerin “Allah'a inandıkları” yönündeki beyanı dikkate alınmamıştır.

“Küfr” kelimesini karşılamak için “inkâr veya küfretmek” kelimelerini kullanmanın doğru olmadığını, “küfr” kelimesini ifade için bağlamına göre “Allah'a karşı gelmek/ gerçekleri/vahyi/risaleti reddetmek” anlamını vermenin daha doğru bir tercih olacağını belirtmek isteriz.

³⁷⁸ İslamoğlu, M. Öztürk, N.Öztürk, Piriş.

³⁷⁹ Bayraklı, Bilmen, Bulaç, Diyanet, Diyanet Vakfı, Esed, Işıcık, Gölpinarlı, Şimşek, Tekin, Varol, Yavuz, Yüksel.

³⁸⁰ Çantay.

³⁸¹ Lokman, 31/25.

³⁸² Şimşek, Hayat Kaynağı Kur'an, I. 51; Cündioğlu, Sözün Özü, s. 41.

³⁸³ Hacımüftüoğlu, Kur'an Tercümelelerinde Yöntem Sorunu, s. 75.

Şuara, 26/19

وَفَعَلْتَ فَعَلْتَكِ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ

Ateş: "Ve sonunda o yaptığını da yaptın, sen **nankörlerden birisin.**"

Yıldırım: "Sonunda da bildiğin o işi yapmıştın. Sen doğrusu **nankörün tekisin!**"

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım âyette geçen "küfir" kavramını "nankörlük" şeklinde çevirerek isabet etmişlerdir. Zira âyette geçen "kâfir" kavramı âyet bağlamında "nankör" anlamına gelmektedir.³⁸⁴ Meallerin geneli âyette geçen "kâfir" kelimesini "nankörlük" anlamında karşılayarak isabet etmişlerdir. Elmalılı hariç tüm meallerin âyet bağlamına dikkat ettiklerini söyleyebiliriz. Elmalılı ise âyette geçen "kâfir" kelimesini "nankör kâfir" şeklinde kelimenin iki anlamını bütünleştirerek meâllendirmiş ve âyetin tefsîr kısmında herhangi bir açıklama yapmamıştır.³⁸⁵ Hâlbuki bu âyette geçen "kâfir" kavramını Musa'ya karşı kullanan Firavun'dur.³⁸⁶ Firavun'un Musa'yı nitelemek için kullandığı "kâfir" kavramını bağlama dikkat etmeden çevirmek büyük bir yanlıştır.

1. 3. 4. BAĞLAM İHMALİNDEN KAYNAKLANAN HATALAR

Kur'ân kavramlarının dilsel açıklamalarının önemli olduğu kadar Kur'ân bağlamındaki kullanımı da önemlidir. Kur'ân tefsirinde zahiri bağlamdan koparılmış her yorum bizce batıldır.³⁸⁷ Kimi kavramlar Kur'ân bağlamında özel anlam kazanmışlardır. Bunun için yapılması gereken şey araştırılacak kavramın dilsel anlamı ortaya konduktan sonra Kur'ân içi bağlamda nasıl kullanıldığını araştırmaktır. Araştırılacak kavramın, örneğin; takva, salât, din vs. kavramların geçtiği bütün âyetlerin konu bağlamına, âyetler arası bağlama ve Kur'ân genelindeki bağlamına dikkat edilmelidir. Zira kavramların farklı kullanımı ve bağlama göre kazandıkları farklı anlamların meale yansıtılması okuyucuyu zinde tutar.³⁸⁸

³⁸⁴ Rağib el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, ss. 436-437.

³⁸⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1361/1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-X, Eser Neşriyat, byy, 1971, V/3623.

³⁸⁶ Cündioğlu, *Kuran ve Dile Dair*, s. 74; Okuyan, *Çokanlamlılık*, s. 57.

³⁸⁷ Fethi Ahmet Polat, *Çağdaş İslam Düşüncesinde Kur'ân'a Yaklaşımlar*; 2. Bsk., İz Yay., İstanbul, 2007, s. 368.

³⁸⁸ İsmail Çalışkan, *M. Esed'in Kur'an Mesajı'nın*, s. 79.

Çokanlamlı kelimeler bağlamına göre anlam kazanırlar. Bu sebeple Kur’ân kelimelerinin anlamlandırılması sırasında mutlaka tabii bağlama ve ilk muhatapların kelimeyi hangi anlamda kullandıklarına bakılmalıdır.³⁸⁹

Kur’an bağlamı, sure bağlamı, ayetler arası bağlam önemli olduğu kadar ayet içi bağlam da önemlidir. Kelimelerin Kur’âni sıralaması bizce önemlidir. Zira rabbimiz kelimelerini yerli yerinde kullanmıştır. Kelimelerin sıralanışı Kur’ân’ın yanlış anlaşılmasının önündeki en büyük engeldir. Kelimelerin sıralanışı, birbirine karın oluşları anlam içinde karine teşkil etmektedir.

Ayetlerin bağlamları dikkate alınmadığı için çokça yanlışlar yapılmıştır. Bu yanlışlardan biri de Çantay’ın Enfal, 55. Ayetinde geçen “dabbe” kelimesinin çevirisinde görülmektedir. Çantay ayete; *“Yeryüzünde yürüyen hayvanların Allâh katında en kötüsü şübhesiz ki kâfir olanlardır. Artık onlar îman etmezler.”*³⁹⁰ mealini vermiştir.

Çantay, Âyette geçen ve “canlı, hayvan” gibi anlamlara gelen “devâb” kavramını bağlamı dikkate almadan “hayvanlar” şeklinde karşılamış ve yanlış meâllendirme yapmıştır. Çünkü hayvanlar irade sahibi olmadıkları için inanma ve inanmama gibi yükümlülükleri yoktur.

1. 3. 4. 1. Bağlam İhmalinden Kaynaklanan Hatalara Örnek

Bağlam ihmalinden kaynaklanan çeviri sorunlarını ve çözümlerini “فتح/Fetih” kavramı örneğinde işlemeye çalışacağız

1. 3. 4. 1. 1. “فتح/Fetih” Kavramı

Ferâhîdî (ö. 175/791), “فتح/Fetih” kelimesinin “iğlak/kapalılığı” zıddı anlamında olduğunu, hüküm vermek anlamına geldiğini, استفتحت kelimesinin “yardım istedim” anlamına geldiğini; Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108), “فتح/Fetih” kelimesinin iğlak/kapalılığı ve işkâl/karışıklığı gidermek anlamlarına geldiğini, birininkapı açmak gibi maddi diğerinin kederi gidermek gibi manevi anlamda olduğunu, hüküm vermek, açmak gibi anlamlara geldiğini; Zemahşerî (ö. 538/1144), “فتح/Fetih” kelimesinin temel anlamının açmak olduğunu, birine zenginlik

³⁸⁹ Cündioğlu; *Kuranı Anlamanın Anlamı*, s. 23; Gezgin, *Tefsîrde Semantik Metot*, ss. 258-265.

³⁹⁰ *Enfal*, 55

verilmesinin, Allah'ın yardım etmesinin fetih kelimesi ile mecazi olarak ifade edildiğini, bol yağmur indirildiğini ifade etmek için “fütuh” kelimesinin kullanıldığını, zafer elde etmek, hüküm vermek, genişletmek gibi mecazi anlamlarının olduğunu; Mutarrizî (ö. 610/1213), “فتح/Fetih” kelimesinin açmak, su yolu açmak anlamının olduğunu; Feyyûmî (ö.770/1368), “فتح/Fetih” kelimesinin “iğlak/kapalılığın” zıddı anlamında olduğunu, مفتوح kelimesinin kilitliliğin zıddı olduğunu, hüküm vermek anlamına geldiğini, hüküm verene “فاتح/fatih” dendiğini, başlamak, başlangıç yapmak anlamlarının da olduğunu, kilidi açan anahtara المفتاح/el-miftâh denildiğini ifade ederler.³⁹¹ Es'ar el-Cu'fi'ye ait aşağıdaki beyitte olduğu gibi “Fetih” kelimesi Arap şiirinde de “hüküm/karar” anlamında kullanılmıştır:

الا من مبلغ عمرا رسولا & فأنى عن فتاحتكم غني

“Amr'a elçi olarak giden her kim varsa bil ki, benim sizin hükmünüze karnım tok.”³⁹²

“Fetih” kelimesi Arapçada “açmak, zafer, hüküm” gibi geniş bir kullanım alanına sahip iken Türkçeye geçişi ile birlikte sadece “Bir şehir veya ülkeyi savaşarak almak,³⁹³ zafer elde etmek” anlamı ile kullanılır olmuştur. “Fetih” kelimesi Kur'ân'ı Kerim de birçok âyette “hüküm, karar” anlamında kullanılmıştır.³⁹⁴

Fetih kavramının meallerdeki çeviri sorunlarını ve çözümlerini Secde, 28-29 ve Fetih, 1. Âyetler örneğinde işlemeye çalışacağız.

Secde, 32/28-29

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحِ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ
قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ

Ateş: “Doğru iseniz bu *fetih* ne zaman?” diyorlar. De ki: “*Fetih günü* (gelince, şimdi) inkâr edenlere (o zaman) inanmaları fayda vermez ve kendilerine mühlet de verilmez.”

³⁹¹ Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 620; Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 372; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, s. 432; Mutarrizî, *el-Muğrib fi Tertib'l-Mu'rib*, s.195; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 468.

³⁹² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, II. 2968.

³⁹³ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 400.

³⁹⁴ “Fetih” Kavramı ile ilgili yapılmış geniş bir çalışma için bkz. Ercan Şen, *Kur'ân'da Fetih*, Kitabı Yay., İstanbul, 2015, ss. 119-127.

Yıldırım: “Bir de: “Eğer iddianızda doğru iseniz bu *fetih* (zafer veya kesin hüküm) ne zaman?” derler. De ki: “*Fetih günü*, kâfirlere imanları fayda vermez, onlara mühlet de verilmez.” ”

Değerlendirme: Ateş, âyet metninde geçen “Fetih” kavramını kelimenin Arapça orjini olan “fetih” kelimesi ile karşılayarak, kelimenin “zafer elde etmek” anlamında anlaşılmasına sebebiyet vermiştir. Yıldırım ise “fetih” kavramının fetih, zafer ve hüküm anlamlarının tümünü de bir arada vererek anlam takdirini okuyucuya bırakmıştır. Hâlbuki âyet, Secde, 25. Âyette geldiği gibi müşriklerin kıyamet günü ile tehdit edilmeleri bağlamında gelmektedir. Dolayısı ile âyette “fetih” kavramı “hüküm”, “yevmü’l-feth” ifadesi ise “kıyamet günü/hüküm günü” anlamına gelmektedir. Bu âyette geçen “Fetih” kelimesini Edip Yüksel “zafer”, Fikri Yavuz “Mekke’nin Fethi” anlamı ile karşılayarak bağlamı ihmal etmiş, sûre bütünlüğünü dikkate almamışlardır. Çokanlamlı bir kelime olan “fetih” kavramının muhtemel tüm anlamlarını bir arada veren Yıldırım’ın da bağlamı ve sûre bütünlüğünü ihmal ettiğini söyleyebiliriz. “Fetih” kelimesine kimi meallerde “hüküm, karar” şeklinde doğru karşılık verilmiş³⁹⁵ ise de bazı meallerde Ateş gibi kelimenin Arapça orijinal hali olan “fetih” kelimesi ile yetinilmiştir.³⁹⁶

Fetih, 48/1

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا

Ateş: “Biz sana apaçık bir fetih verdik.”

Yıldırım: “Biz sana aşikâr bir fetih ve zafer ihsan ettik.”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım âyette geçen “fetih” kavramını “fetih, zafer” şeklinde karşılamışlardır. Diğer tüm meallerde âyeti benzer şekilde çevirmişlerdir. Tefsirlerin genelinde buradaki fetih ile “Hudeybiye” anlaşmasının ve dolayısı ile Mekke’nin Fethinin kastedildiği ifade edilmektedir.³⁹⁷ Kanaatimizce Mekke’nin fethi ya da Hudeybiye anlaşması ilk mana değil dolaylı manadır.

³⁹⁵ Bayraklı, DİB, Diyanet Vakfı, Esed, İslamoğlu, Piriş.

³⁹⁶ Bulaç, Çantay, Elmalılı, Gölpınarlı, N. Öztürk.

³⁹⁷ Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, II. 352; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân*, V. 19; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 423.

Maverdî (ö. 450/1058), âyette geçen “fetih” kavramı ile kendisine indirilen vahyin, dinin amaçlandığını, Enam, 59. Âyette “mefatih” kelimesi ile “ğayb ilminin”, Enfal, 19. Âyette de “ilmin” kastedildiğini, kelimenin hüküm/karar” anlamına da gelebileceğini söyler.³⁹⁸ Zeccâc(ö. 311/923), burada geçen “fetih” kelimesi ile “İslam hidâyetinin” kast edildiğini, ya da “İslamın üstün gelmesi”, “düşmanlara galip gelmesi” konusunda verilen hükmün ifade edilmiş olabileceğini ancak tefsirlerin genelinde “fetih” kelimesi ile Hudeybiye anlaşmasının kastedildiği görüşünün hakim olduğunu ifade eder.³⁹⁹ İbn Kutluboğâ(ö. 879/1474) ise “fetih” kelimesinin burada “hüküm” anlamına geldiğini söylemektedir.⁴⁰⁰

Âyetin Hudeybiye anlaşması sonrasında indiğini esas aldığımızda âyette geçen “fetih” kelimesi ile “aleyhte görülen anlaşmanın aslında lehte bir hüküm/karar olduğunun” ifade edildiğini söyleyebiliriz. Dolayısı ile âyet meali şöyle olabilir: “Biz senin lehine apaçık bir hüküm verdik.”

Cürcânî (ö.471/1078), lafzın zahirinden anlaşılana şeye “anlam/mana”, anlaşılana anlamdan/manadan başka bir anlamın çıkarılmasına ise “ma’na’l-ma’na” denildiğini ifade eder.⁴⁰¹ Biz bu âyette “fetih” kelimesinin “mana” olarak “hüküm/karar” anlamını ifade ettiğini, “ma’na’l-ma’na” olarakta Mekke zaferine giden yolun aleyhte görülen Hudeybiye anlaşmasından geçtiğinin ifade edilmek istendiğini, kasdı mütakellimin Mekke’nin fethi olduğunu söyleyebiliriz. Âyetin sıyakı verdiğimiz manayı desteklemektedir.

1. 3. 5. NÜZÛL ZAMANINA DİKKAT ETMEMEKTEN KAYNAKLANAN HATALAR

Ayetin Kur’an içi bağlamı önemli olduğu kadar indiği dönem bağlamı da önemlidir.⁴⁰² Nüzul ortamı Kur’ân’ın bütünü için bir bağlamdır.⁴⁰³ Ayetleri anlama çalışırken bu bağlamı göz önünde bulundurmalı ve ayetleri indiği dönemin şartları

³⁹⁸ Maverdî, *en-Nuket ve l-Ûyûn*, V. 309.

³⁹⁹ Zeccâc, *Meâni l-Kur’ân*, V. 19.

⁴⁰⁰ İbn Kutluboğâ, *Ğarîbu l-Kur’ân*, s. 287.

⁴⁰¹ Cürcânî, Abdulkâhîr bin Abdurrahmân bin Muhammed (ö.471/1078), *Delâilü l-İ’câz/Söz Dizimi ve Anlam Bilim*, çev. Osman Güman, Litera Yay., İstanbul, 2008, s. 234-235.

⁴⁰² Durmuş, *Kur’an’ın Türkçe Tercümeleleri*, s. 171.

⁴⁰³ Nihat Uzun, *Bağlam ve Kur’ân’ın Anlaşılması Üzerine*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2016, s. 52.

içinde anlamaya çalışmalıyız.⁴⁰⁴ Esbab-ı Nüzul, ayetler için metin dışı bağlam hükmündedir.⁴⁰⁵ Bir ayetin sebep-i nüzulünü dikkate almak, onun tarihin belli bir dönemi ile bağlantılı bir metin olduğunu kabul etmek demektir.⁴⁰⁶

Nasların, tarihi bağlamında, Kur'ân indiğinde ilk muhatapların vahyi nasıl anladıkları önemlidir.⁴⁰⁷ Bunun için âyetleri anlamaya çalışırken vahyin indiği dönemin dilinin ve kültürünün bilinmesi önem arzeder. Sadece Arap dilini ve kültürünü bilmek Kur'ân'ı anlamaya yetmeyecektir. Bunun için özellikle anlamaya çalıştığımız âyetin nüzûl dönemini ve tenzil olduğu dönemde âyette kullanılan kelimelerin vahiy tarafından değişikliğe tabi tutulup tutulmadığını bilmemiz icab eder.

Bir kavram doğduğu yerde canlanır, yeşerir ve zamanı gelince de ölür. Kur'ân'da kullanılan bütün kavramlar Kur'ân'ın sonsuzluğu ile hayat bulmuştur. Kur'ân'ın Arapların kullandığı bazı kelimeleri kendi bünyesinde istihdam etmesi Arapların o kelimeleri vahyin nüzûlü sürecinde hangi anlamlarda kullandıklarını önemli kılmaktadır.

Kavramların Mekkî ve Medenî sûrelerde hangi anlamlarda kullanıldığı ve kavramın Kur'ân'ın iniş sürecinde ne gibi anlam değişimine uğradığı göz önünde bulundurulmalıdır. Kur'ân, aynı kavramı Mekkî sûrede farklı Medenî sûrede farklı kullanabilmektedir. Meâl yazarının kavramları anlamlandırırken bu farkı gözetmesi gerekmektedir. Kavramların lügavi veya şer'î anlamda mı kullanıldıkları konusunda nüzul dönemi faktörü belirleyici rol oynamaktadır. Dinin tümel kaideleri Mekke'de vaz' edildiği için, Medenî âyet ve sûreler, Nüzul tertibi içerisinde Mekkî âyet ve sûreler üzerine bina edilmek sûreti ile anlaşılmalıdır.⁴⁰⁸

Nüzul süreci ihmaline Çantay'ın Araf, 29. Ayetin çevirisi örnek teşkil etmektedir. Çantay ayete; “*De ki: «Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi (kibleye) doğrultun. Ona -dinde ancak kendine (bağlı, gösterişden bayağı*

⁴⁰⁴ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleleri*, s. 182.

⁴⁰⁵ Gezgin, *Tefsîrde Semantik Metot*, ss. 269.

⁴⁰⁶ Mehmet Paçacı, *Tefsir'de Semantik ve Hermenötik, İslami İlimlerde Metodoloji/Usûl Mes'alesi I*, 1. Bsk., Ensar Yay., İstanbul, 2005, I. 574.

⁴⁰⁷ Demirci, *Konulu Tefsîre Giriş*, s. 163.

⁴⁰⁸ Öztürk, *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak*, s. 75.

emellerden uzak haalis ve) muhlis (insan)lar olarak- ibâdet edin. İlkin sizi yarattığı gibi yine (O'na) döneceksiniz.”⁴⁰⁹ şeklinde meal vermiştir.

Çantay, ayetin “*ekimu vücûheküm inde kulli mescidin*” kısmının çevirisinde “...yüzlerinizi (kıbleye) doğrultun...” şeklinde çevirmiş ve araya “kıble” sözcüğünü eklemiştir. Hâlbuki âyet, müşriklerin Ka’be’yi çıplak tavaf etmeleri bağlamında gelmiştir. Araf sûresi Mekkî bir sûredir ve “kıbleye dönme” emri Mekke’de değil Medîne’de gelmiştir. Nuzül süreci göz önünde bulundurulmadığından dolayı âyet meâlîne “kıble” kavramı eklenerek yanlış anlam verilmiştir.

1. 3. 5. 1. Nüzûl Zamanına Dikkat Etmekten Kaynaklanan Hatalara Örnek

Nüzul dönemine dikkat etmemekten kaynaklanan çeviri sorunlarını ve çözümlerini “زكاة/Zekât” kavramı örneğinde işlemeye çalışacağız

1. 3. 5. 1. 1. “زكاة/Zekât” Kavramı

Kur’ân’da “Zekâ” kelimesi⁴¹⁰ ve türevleri 23’ü Mekkî, 36’sı Medenî olmak üzere 58 âyette 59 defa geçmektedir.“Zekât” formu ise 32 yerde geçmektedir.⁴¹¹ “Zekât” kavramı 27 yerde “salât” kavramı ile birlikte gelmektedir.⁴¹²

Sözlüklerde زكاة, زكى, زكو maddeleri altında zikredilen “zekât” kavramı cahiliye döneminde de kullanılan temel kavramlardan biridir. ‘Ûde Halîl Ebû ‘Ûde, zekât kelimesinin Cahiliye döneminde ‘artmak, çoğalmak’ anlamında kullanıldığını, Arapların o dönemde “zekât” kelimesinin “artmak” anlamı dışında başka bir anlamını bilmediklerini belirtir.⁴¹³ İslamın gelişi ile birlikte “zekât” kelimesine dini anlam yüklenmiş ise de temel anlamı ile de kullanılmıştır. “Zekât” kavramının geldiği bağlamda hangi anlamda kullanıldığının tesbit edilmesi önem arzeder.

⁴⁰⁹ Araf, 29

⁴¹⁰ “Zekât” kavramının İslam öncesi dönemdeki kullanımı için bkz. Mustafa Harput, *Vahiy Sürecinde “ZKY” ve “SDK” Köklerinin Artsüremlî(Diachronic) Semantik İncelemesi*, Ankara Üniv. SBE, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mesut Okumuş, Ank., 2005; “Zekât” kavramının Mekki Dönem kullanımı için bkz. Ali Çiftçi, *Mekki Süreler Bağlamında Kur’an’da İnfak-Zekat İlişkisi*, Selçuk Üniv. SBE, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Yusuf Işıcık, Konya, 2009; Zekât kavramının semantik analizi için bkz. Şehmus Demir, *Kur’ân’da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi*, Atatürk Üniv. İFD, S. 28, Erzurum, 2007, ss. 13-14.

⁴¹¹ Demir, *Kur’ân’da Zekât Kavramının*, ss. 13-14.

⁴¹² ‘Ûde Halîl, *et-Tatavvuru’d-Delâli*, s. 206-207.

⁴¹³ Bkz. Tablo-11.

Ferâhîdî (ö. 175/791), “زكاة المال” ifadesinin “malın temizlenmesi, arınması” anlamına geldiğini, الزكاة kelimesinin صلاح/ düzelmek anlamında olduğunu, زكا الزرع ifadesinin “ekinin fazlalaşması-artması/نما/nema” anlamına geldiğini, رجل زكى ibaresinin “muttaki kişi” için kullanıldığını, uygunsuz iş için الامر لا يزكو denildiğini; İbn Fâris (ö. 395/1005), “زكوة/Zekât” kelimesinin انماء/artmak, fazlalaşmak anlamına geldiğini, malın arınması anlamında kullanıldığını, zekât ile ilgili verilen tüm anlamların, “temizlenmek/arınmak ve artmak/fazlalaşmak” şeklinde iki çatı anlamda toplandığını, ekinin fazlalaşması, işin uygunsuz olması için de zekât kelimesinin kullanıldığını; Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), “زكوة/Zekât” kelimesinin Allahın bereketi ile artışı ifade ettiğini, dünya ve ahiret işleri için kullanıldığını; bereketlenen, artan ekin için زكا الزرع denildiğini, bir şeyin helal olduğunu ifade etmek için kullanıldığını, Kur’ân’da birçok yerde temizlenmek/arınmak anlamında kullanıldığını; Zemahşerî (ö. 538/1144), “زكوة/Zekât” kelimesinin temel anlamının “malın/ekin artması/nema” olduğunu geri kalan manaların mecaz ifade ettiğini; “hayrı çok olan biri” için رجل زكى ifadesinin kullanıldığını, kendini veya başkalarını övmek, temiz olmak anlamlarına geldiğini, “sadaka ve malın zekatının verilmesi” için kullanıldığını; Mutarrizî (ö. 610/1213), “zekat” kavramının ıstılahi anlamda daha sonralarda kullanıldığını, temizlenmeyi/arınmayı ifade ettiğini, zahiren artmayı/çoğalmayı ifade ettiğini, kendini öven kişi için زكى نفسه denildiğini, şahitlerin temiz kişiler olduklarının ifadesinde “zekat” kelimesinin kullanıldığını; Feyyûmî (ö.770/1368), artmak, çoğalmak anlamında kullanıldığını, daha sonra ıstılahlaştığını, malın zekatının verilmesinin “zekat” ile isimlendirilmesinin sebebinin “Allah’ın bereketi ile malın artmasından” dolayı olduğunu, temizlenmek, arınmak anlamında kullanıldığını ifade ederler.⁴¹⁴

Arap dil sözlüklerinde, “zekât” kelimesi için “artmak, temizlenmek” temel anlamlarının yanında “malın zekâtının verilmesi, sadaka verilmesi” ıstılahi anlamları da zikredilmiştir. “Zekât” kelimesinin ıstılahi anlamı temel anlamlarının önüne geçtiği için meal yazarları “zekât” kavramını genelde ıstılahi anlamı ile karşılamışlardır. Mekkî âyetlerde genelde sözlük anlamlarında kullanılan “zekât”

⁴¹⁴ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 336; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, s. 386; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*, ss.217-218; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, ss. 252-253; Mutarrizî, *el-Muğrib fi Tertîb'l-Mu'rib*, s. 122; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 253.

kelimesinin Medine’de farz kılınmış “zekât” anlamı/ıstılahi anlamı ile karşılanması nüzul dönemi açısından doğru değildir. “Zekât” kavramı Medenî âyetlerde ağırlıklı olarak ıstılahi anlamda kullanılmış ise de sözlük anlamlarında da kullanılmıştır. “Zekât” kavramının çevirisinde nüzul dönemine dikkat edilmemesi yanlış çevirilerin yapılmasına zemin hazırlamaktadır. Tefsirlerde “zekât” kavramının sözlük anlamında mı ıstılahi anlamında mı kullanıldığı tartışmasında nüzul döneminin hakemliğine başvurulmaktadır.⁴¹⁵ “Zekât” kelimesinin “salât” kavramı ile kullanıldığı yerlerde ıstılahi anlamı ile geldiği de doğru değildir. “Salât” kavramının çevirisini işlediğimiz Üçüncü Bölümde bu soruna da değinilecektir.

“Zekât” kavramının çevirisinde yaşanan sorunları ve çözümlerini Mü’minun, 4 ve Ahzab, 33. Âyetleri örneğinde işlemeye çalışacağız.

Mü’minûn, 23/4

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ

Ateş: “Onlar *zekâtı* verirler.”

Yıldırım: “Onlar *zekâtı* ifa eder (kendilerini maddeten ve manen arındırırlar).”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım zekât’ın farz olmadığı Mekke döneminde inen bu âyette geçen “zekât” kavramını Arapça orjini ile yazmış ve kavramı ıstılahi anlamı ile karşılamışlardır. Yıldırım, parantez içi açıklama ile “zekât” kelimesinin “arınmak” anlamını da çeviriye yansıtmaya çalışmıştır. Ancak bir kelime aynı bağlamda iki anlam ifade etmez. Çevirmen, çevirinin gövde metninde çokanlamlı bir kelimeyi iki veya daha fazla anlam ile karşılamamalıdır. Çevirmen okuyucuya bir kelimenin iki farklı anlamını vermek istiyorsa tercih ettiği anlamı ana metinde diğer anlamı ise dipnotta vermelidir. Değilse meal yazarı kendi zorlandığı anlam tercihini okuyucuya havale etmekle yanlış yapmış olacaktır.

Âyette geçen “zekât “ kavramı, birçok mealde Ateş ve Yıldırım meallerinde olduğu gibi ıstılahi anlamı ile karşılanmıştır.⁴¹⁶ Bazı mealler ise önkabulleri aşp,

⁴¹⁵ Bkz. İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1538; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X. 277-279; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 2038.

⁴¹⁶ Bulaç, Çantay, Elmalılı, DİB, Diyanet Vakfı, Gölpınarlı, Mevdüdi, N. Öztürk, Yavuz, Yüksel.

nüzul dönemini göz önünde bulundurarak, “zekât” kavramını sözlük anlamlarından biri olan “arınmak” manası ile karşılamış ve isabetli çeviri de bulunmuşlardır.⁴¹⁷ Kur’an meallerinde bazen lugavi anlam yüklü bir kelimeye dini, bazen de dini anlam yüklü bir kelimeye lugavi anlam verilmek sûreti ile hatalar yapılmaktadır.⁴¹⁸ Mekkî sûrede geçen “zekât” kavramını ıstılahi anlamı ile çevirmek, Mekke döneminde fihhi hükümlerin varlığını kabul etmektir. Mekkî sûrelerde şeri ve fihhi hükümlerin olduğunu söylemek lugavi ve şeri anlamları karıştırmaktan kaynaklanmaktadır.⁴¹⁹ Hâlbuki Mekke’de namaz dışında farz kılınan başka bir ibadet bilmiyoruz. Meal yazarı anlam takdirinde nüzul dönemine önem vermeli, lugavi ve şer’i anlam farkını gözetmelidir.⁴²⁰ Değilse âyete kasdının dışında bir anlam yüklenilmiş olur.

Ahzâb, 33/33

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

Ateş: “Evlerinizde oturun, ilk câhiliye (çağı kadınları)nın açılıp kırımması gibi açılıp kırmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlüne itâ'at edin. Ey Ehl-i Beyt (ey peygamberin ev halkı), Allâh sizden, kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”

Yıldırım: “Hem vakarla evinizde durun da, daha önceki Cahiliye döneminde olduğu gibi süslenip dışarı çıkmayın, namazı hakkıyla ifa edin, zekâtınızı verin, hülâsa Allah ve Resulüne itaat edin. Ey Peygamberin şerefli hane halkı, ey Ehl-i beyt! Allah sizden her türlü kiri giderip sizi tertemiz yapmak istiyor.”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım sûrenin Medenî olmasını göz önünde bulundurarak âyette geçen “zekât” kavramını ıstılahi anlamı ile karşılamışlardır. Esed hariç meallerin tümünde aynı çeviri söz konusudur.⁴²¹ Esed’in “arındırıcı yükümlülüklerinizi ifa edin” şeklindeki çevirisinin⁴²² sûre bütünlüğüne, Hz.

⁴¹⁷ Bayraklı, Esed, İslamoğlu, Piriş.

⁴¹⁸ Yunus Ekin-Hüseyin Akyüzoğlu, *Kur’an Tercüme Teknikleri*, Işık Yay., İstanbul, 2015, s. 173.

⁴¹⁹ Ebu Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, s. 122.

⁴²⁰ Emin el-Huli, *Arap-İslam Kültüründe Yenilikçi Yaklaşımlar*, çev. Emrullah İşler, Mehmet Hakkı Suçin, Kitabiyat Yay., Ankara, 2006, s. 43-44.

⁴²¹ Bayraklı, Bulaç, Çantay, Elmalılı, DİB, Diyanet Vakfı, Gölpinarlı, İslamoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Ünal, Yavuz, Yüksel.

⁴²² Esed, Kur’an Mesajı, s. 858.

Peygamberin ekonomik durumuna ve dönemin şartlarına daha uygun düştüğünü söyleyebiliriz. Zira âyet öncesinde Hz. Peygamber ve ailesinin maddi zorlukları dile getirilmiştir.⁴²³ Maddi imkânsızlıklar içinde bulunan Hz. Peygamber'in eşleri için ifade edilen “وَأَتَيْنَ الزَّكَاةَ” ifadesi “zekât vermeyi” değil bağlamından da anlaşılacağı gibi “ahlaki temizliği” ifade etmektedir.

Kur'ân tarihin belli bir döneminde, o dönemin somut tarihi ve toplumsal gerçekliklerine atıfta bulunan mesajlar bütünü şeklinde inmiştir.⁴²⁴ Kur'ân'da her bir pasaj vahyedildiği dönemin tarihsel bağlamında okunmalıdır. Bu tarz bir okumada Esbabı Nüzule başvurmak kaçınılmazdır. Kur'ân'ın sağlıklı anlaşılması için vahiy döneminin kültürel kodları bilinmelidir.⁴²⁵ Âyetlere anlam verirken sadece nüzul dönemi değil aynı şekilde o dönemin sosyolojik, kültürel, siyasi ve ekonomik şartlarının da göz önünde bulundurulması gerekir.

1. 3. 6. MEZHEBİ YAKLAŞIMDAN KAYNAKLANAN HATALAR

İslam düşünce tarihi Kur'ânî bütünlüğe uymamaktan ve Kur'ân âyetlerini mezhebî anlayışa göre anlamlandırmaktan kaynaklanan birçok tartışmayla doludur. Öyle ki aynı âyetlerden, farklı düşünce sistematiğine sahip mezhep, fırka ve ekoller, farklı sonuçlar çıkarmışlardır. Şefaât, kur', lems, Fâsık vs. birçok kavram mezhebi tartışmalara kurban edilmiştir. Hiçbir meâl yazarını bağlı olduğu mezhepten, etkisi altında olduğu ekol ve kişilerden bağımsız değerlendiremez.

Kur'an'ın herhangi bir çevirisi kaçınılmaz olarak mütercimim teolojik kabulleri ile tarafgir hale gelir diğer çevirileri dışlar.⁴²⁶

1. 3. 6. 1. Mezhebi Yaklaşımdan Kaynaklanan Hatalara Örnek

Nüzul dönemine dikkat etmemekten kaynaklanan çeviri sorunlarını ve çözümlerini “فاسق /Fâsık” kavramı örneğinde işlemeye çalışacağız.

⁴²³ Elik-Coşkun, *Tevhid Mesajı*, s. 900.

⁴²⁴ Turan Koç, Kur'ân Dili Açısından Söz-Anlam İlişkisi, *Kur'ân ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2001, Yüzüncü Yıl Üniv., İFD, Van, 2001, s. 25.

⁴²⁵ Mustafa Öztürk, *Kur'ân'ı Kendi Tarihinde Okumak*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2004, s. 59.

⁴²⁶ Fazlur Rahman, *İslami Yenilenme Makaleler II*, Çev. Adil Çiftçi, 4. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015, s. 50.

dışına fesad amacı ile çıkmasına “fisk” denildiğini, hurmaların kabuğu dışına çıkmasına ve kabuğu dışına çıkan her şeye “fisk” kelimesinin kullanıldığını, hadiste “akreb, fare, karga, çaylak, kuduz köpek” için “favasık” kelimesinin kullanıldığını,⁴²⁸ ifade etmektedirler.⁴²⁹

“Fasık” kavramı, cahiliye döneminde insanlar için değil “*hurmanın kabuğunu çatlatıp çıkmasını*” ifade etmek için kullanılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm “fasık” kavramını bu anlamından alarak yeni manalar için kullanmıştır.⁴³⁰ “*Bunları ancak fasıklar (yoldan sapmışlar) inkâr eder.*”(Bakara, 99), “*Kim ki bundan sonra küfre sapsa, işte onlar fasık olandır.*”(Nur, 55) ve daha birçok âyette “fisk” kavramı “küfr” kavramından daha genel anlamda kullanılmıştır.⁴³¹ “Fasık” kavramı Kur’an’da, mü’minler⁴³² münafıklar⁴³³ ve Ehl’i-Kitâp⁴³⁴ için de kullanılmaktadır. Dolayısı ile “fâsık” kavramı Kur’ân’da, dinin sınırlarının dışına çıkmış olsun ya da olmasın, Allâh’a itaate aykırı davranışta bulunanlar için kullanılmıştır. Ancak Kur’an’ın “fasık” kavramına getirdiği tanım ihmal edilmiş ve “fasık” kavramı mezhebi tartışmaların da etkisi ile zamanla “büyük günah işleyenler” için kullanılır olmuştur. “Fasık” kavramı, Ehli Sünnet, Mutezile, Mürcie ve Hariciler arasında tartışma konusu olmuş ve “fasık”ın akibeti farklı değerlendirmelere konu olmuştur.⁴³⁵

“Fasık” kavramı ile ilgili çeviri sorunlarını ve çözümlerini Secde, 18 ve Maide, 47. Âyetler örneğinde işlemeye çalışacağız.

Secde, 32/ 18

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ

Ateş: “Hiç inanan kimse, (yoldan çıkan) *fâsık* gibi olur mu? Elbette bunlar bir olmazlar.”

⁴²⁸ Buhari, *Bed’ul-Halk*, 16; Müslim, *Hac*, 9.

⁴²⁹ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, s.634; İbn Fâris, *Mekâyîsu’l-Luğâ*, s. 737; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*, s. 382; Zemahşerî, *Esâsu’l-Belâğa*, ss. 443-444; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb’l-Mu’rib*, s. 200; Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 479.

⁴³⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, V/321.

⁴³¹ Rağîb el-İsfehânî, “küfr” kavramında(s.436-437) küfrün fisktan daha genel olduğunu ifade ederken fisk kavramında(s.382) ise fiskın küfrden daha genel olduğunu söyler. Bu ise bir çelişidir.

⁴³² *Nur*, 24/4; *Maide*,5/3, *Hucurât*,49/7.

⁴³³ *Bakara*, 2/26; *Tevbe*, 9/84.

⁴³⁴ *Hadid*, 57/16.

⁴³⁵ Metin Özdemir, Anlam Kaymasına Uğrayan Kur’ânî Bir Kavram: Fâsık, *Cumhuriyet Üniv. İFD*, 1998, S. 2, s. 499-519.

Yıldırım: “Öyle ya, mümin olan, hiç *fâsık* gibi olur mu? Bunlar asla bir olamazlar.”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım âyette geçen “fasık” kavramını Türkçede ki “fasık” kelimesi ile karşılamışlardır. Ateş, parantez içi açıklama ile kavramın anlîş anlaşılmasının önüne geçmeye çalışmış ise de başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Parantez içi açıklama okuyucunun “fasık” kavramını anlam daralmasına uğramış şekli ile anlamasına, “günahkâr/büyük günah işleyen” şeklinde anlamasına engel teşkil etmez. Zira okuyucu “fasık” kavramını gördüğünde parantez içi açıklamayı kendi algısındaki anlamın bir parçası olarak görür. Hâlbuki âyetin siyak ve sibaki “fasık” kavramının kâfirler bağlamında geldiğini göstermektedir. Zaten âyette “fisk” kavramının imana mukabil olarak kullanılmış olması da “fisk” kelimesinin aslında burada “küfür/kâfirlik” anlamına geldiğinin delilidir. Bu durumda fasık kavramının Türkçedeki şekli ile yazılması, anlam daralmasına uğramış olması ve Kur’an’da ifade ettiği anlamların tümünü yansıtmaması sebebiyle yanlış olmaktadır. Ateş ve Yıldırım gibi başka meallerde de “fasık” kavramı Türkçe hali ile yazılmıştır.⁴³⁶ “Fasık” kavramının birçok mealde; “yoldan çıkan, hak yoldan sapan, inançtan çıkan, imandan hâric, sapık, fasık(kafir)” şeklinde doğru çevirildiğini görmekteyiz.⁴³⁷

Maide, 5/47

وَلِيُحْكُمَ أَهْلَ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

Ateş: “İncil sâhipleri, Allâh'ın onda indirdiği ile hükmetsinler. Kim Allâh'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar, *yoldan çıkmışlardır*.”

Yıldırım: “Ve dedik ki: Ehl-i İncil de, Allah'ın o kitapta indirdiği ile hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği ahkâm ile hükmetmezse işte onlar tam *fâsıktırlar*.”

Değerlendirme: Ateş âyette geçen “fasık” kavramını “İncil Ehli” bağlamında gelmesi dolayısı ile “yoldan çıkma” şeklinde karşılamış, Yıldırım ise “fasık” kavramını olduğu gibi yazmıştır. Hıristiyanlar bağlamında gelen âyette geçen “fasık” kavramının olduğu gibi yazılması okuyucu açısından sıkıntılı bir durumdur. Zira okuyucu beslendiği kültürün etkisinde kalmış biri olarak “fasık” kavramını “günah

⁴³⁶ Bulaç, DİB, Elmalı, Piriş.

⁴³⁷ Bayraklı, Çantay, Diyanet Vakfı, Esed, Gölpınarlı, İslamoğlu, N. Öztürk, Yavuz, Yüksel.

işleyen Müslüman” şeklinde algılamaktadır. Çeviri okur merkezli kaleme alındığından dolayı okuyucunun anlam dünyası gözönünde tutularak yapılması gerekir. Zira meal yazarı çeviriyi kendi için değil okur için yapmaktadır. Okurun dili üzerinden yapılan çeviride Kur’an’i kavramların anlamlarının korunması ve anlamın tam olarak aktarılması gerekmektedir. Değilse Kur’an kavramının ifade ettiği anlam ile okuyucunun algıladığı anlam örtüşmeyecektir. Aynı yanlış başka meallerde de yapılmıştır.⁴³⁸ “Fasık” kavramını; “yoldan çıkmış”⁴³⁹ “dinden çıkmış fasık”,⁴⁴⁰ “fasık kâfir”⁴⁴¹ şeklinde doğru şekilde çeviren veya doğruya yakın çeviri de bulunan meallerde bulunmaktadır. Meâllerin, “fisk” kavramını Türkçeye geçtiği şekli ve mezhebi ayrışmaların neden olduğu anlam farkı ile değil sözlük anlamı ile çevirmeleri gerekmektedir. “Fisk” kavramını olduğu gibi yazmamalı, bağlamın gerektirdiği anlam takdir edilmeli, kavram açılmalıdır. Meallerde “fisk” kavramına bağlamına göre; “*yoldan çıkma, itaatta bulunmama, söz dinlememe, isyan etme vs.*” birçok anlam verilebilir.

1. 3. 7. RİVÂYETLERDEN KAYNAKLANAN HATALAR

Ana akım tefsîr geleneğinin yaslandığı en önemli tefsîr malzemesi rivâyetlerdir. Tefsîr amaçlı rivâyetlerin önemli bir kısmı rivâyet tefsîrlerinde, ciddi sorun oluştururlar. Aynı problem eşit derecede yol açtığı sorunları ile meâllere de yansımıştır. Rivâyet Tefsîrlerinin en önemli üç zaaf noktası; uydurmalar, israiliyat ve senetlerin hazfi problemdir.

Rivâyetlerin çelişik, aynı kişiden birbirinden farklı ve hatta zıt rivâyetlerin gelmesi, rivâyetlerin zayıf ve uydurma olanlarının bilinmemesi ve buna dair kayıtların tefsîrlerde çok az olması rivâyetlere ihtiyatlı yaklaşılmasına neden olmuş ise de rivâyetler her zaman tefsircilerin başvuru kaynağı olmuştur. Rivâyetlerin tümünü uydurma kabul etsek dahi bizden çok öncekilerin, hatta Hz. Peygamberden hemen sonrakilerin Kur’ân’ı nasıl anladıklarının kaydı olarak görülmesi bile rivâyetleri nezdimizde önemli kılmaktadır.

⁴³⁸ Bayraklı, Bulaç, Çantay, Esed, DİB, Diyanet Vakfı, İslamoğlu, Piriş.

⁴³⁹ Gölpinarlı, N. Öztürk, Yüksel.

⁴⁴⁰ Elmalılı.

⁴⁴¹ Yavuz.

Rivâyetler geldikleri dönemin bilgi hazinesidirler ve uydurma dahi olsa hiçbir rivâyet dışlanmayı hak etmemektedir. Uydurma rivâyetlerin saçma olanları dahi tarihte Kur'ân veya âyetler hakkında birilerinin ne saçmaladığını ortaya koyması yönü ile önemlidir. Bunun için her rivâyet tarihi bir kayıt hüviyetindedir ve öyle değerlendirilmelidir. Rivâyetlerin tefsîr ilminde önemli kolaylıklar sağladığı bir gerçek olsa da ciddi zorluklar yaşattığı da acı bir gerçektir. Tefsîr ilmi ile ilgilenenlerin muhaddis olmaması, hadis ilminde derinleşmemiş olmaları rivâyetlerin isti'malini zorlaştırmış ve problem hale getirmiştir. Tefsîrlerde geçen rivâyetlerin birçoğunun ciddi bir süzgeçten geçmediği ehlinin malumudur.

Rivâyetler ile sadece hadisleri kast etmediğimizi belirtmek isteriz. Tefsîr rivayetlerinin kahir ekseriyeti “etbâu't-tâbiîn” dönemine ait olup ashaba nispet edilenleri az, Hz. Peygamber'e nispet edilenleri ise çok çok azdır. Sahabe'ye dayanan her görüşün hükmen merfu olduğunu kabul etmiyor ve sahabe görüşünü Hz. Peygambere isnad etmediği sürece hadis değeri kazanmayacağını düşünüyoruz. Ancak sahabenin Hz. Peygamberden duymuş olma olasılığını da hesaba katarak önemsenmesi gerektiğini tartışmasız kabul ediyoruz.

Biz burada âyet metnine, âyet bütünlüğüne, Arap dil kurallarına, Kur'ân bütünlüğüne, nüzûl ortamına, sahih ve sarih hadislere ters düşen rivâyetlerin değer görmesi halinde âyetlerin mesajlarının doğru algılanamayacağını düşünmekteyiz. Bunun için âyetleri rivâyetlerin ışığında değil rivâyetleri âyetlerin ışığında tedkik etmeye çalışacağız. Muhaddis olmamanın, hadis ilminde derinlik sahibi olmamanın eksikliğini tüm Tefsîr okumalarımızda hissetmekle Kur'ân'ın bir kale gibi muhkem kılınmış âyetlerinin her zaman doğruya ileticeğine inanıyoruz.

Müfessirlerin rivâyet eleştirilerinde sened kriterlerinden daha çok metin kriterlerinin esas alındığını müşahade etmekteyiz. Tefsîrlerde tenkid zihniyeti istisnaları olmakla birlikte faal değildir. Özellikle Taberi, Maturidi, Zemaşeri, İbn Atiyye, Ebû Bekir İbnu'l-Arabi, Razi, Kurtubi, Ebû Hayyan, İbn Kesir, Alusi, Tahir bin Aşur tefsîrlerinin analitik bir zihniyete ve eleştirel bakış açısına sahip olduklarını söyleyebiliriz. Doğrusu Tefsîr tarihi boyunca önemli bir sorun olarak kalmış bu konunun tümüyle gündemden düşmesi imkânsız görünmektedir.

Kimi rivayetler ayetlerin anlaşılmasına yardımcı olurken kimi rivayetler ise ayetlerin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Rivayetlerin etkisinde kalınarak birçok ayete yanlış meal verilmektedir. Buna örnek olarak Maide, 27. Ayette geçen “kurban” kavramının çevirisi örnek verilebilir. Ayette geçen kurban kelimesine birçok mealde “kurban” anlamı verilmiştir.⁴⁴² Hâlbuki ayette “kurban” kelimesi yakınlık anlamına gelmektedir.⁴⁴³ Meâllerdeki bu yanlış, kanaatimizce Hâbil- Kabil ile ilgili İsrailiyat bilgisinin sonucu kayıtlara girmiş olmalıdır.⁴⁴⁴

1. 3. 7. 1. Rivâyetlerden Kaynaklanan Hatalara Örnek

Nüzul dönemine dikkat etmemekten kaynaklanan çeviri sorunlarını ve çözümlerini “قرآن/Kur’ân” kavramı örneğinde işlemeye çalışacağız.

1. 3. 7. 1. 1. “قرآن/Kur’ân” Kavramı

Ferâhîdî (ö. 175/791), “karee/قرا” kelimesinin “okumak” anlamının yanında “hayızlı kadın, hamile kadın, hamile deve” anlamlarının da bulunduğunu, القرية kelimesinin الحامل “yüklenen” anlamına geldiğini, “ilk hamilelik günleri” için bu ifadenin kullanıldığını; Cevherî (ö. 400/1009), قرأت الشيء ifadesinin “جمع / bir araya getirme”⁴⁴⁵ anlamına geldiğini, sureleri bir araya getirdiği için “Allah’ın kitabına” “Kur’ân” denildiğini; قرأ عليك السلام ifadesinde “kıraat” kelimesinin “iletmek, söylemek” anlamında kullanıldığını; Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108), “kıraat” kelimesinin “harfleri bir araya getirmek, bitişirmek” anlamında kullanıldığını, karae kelimesinin “fehmetmek” anlamına da geldiğini; Zemahşerî (ö. 538/1144), اقرا سلامي ifadesinin “selamı götürmek, iletmek” anlamında kullanıldığını; Mutarrizî (ö. 610/1213), “okumak, iletmek, bir araya getirmek” anlamlarında kullanıldığını; İbn Manzûr (ö. 711/1311), “Kur’ân” kelimesinin “cem’/toplama, birleştirme, bir araya getirme” anlamında olduğunu, sureleri bitişirdiği, bir arada topladığı için Allah’ın kitabına “Kur’ân” denildiğini, “fikhetmek, nasik olmak, ulaştırmak” anlamlarına geldiğini, قرأت الشيء ifadesinin “toplamayı, bir araya getirmeyi” ifade ettiğini; Feyyûmî (ö.770/1368), “karee/قرا” kelimesinin, “okumak iletmek, bir araya getirmek-

⁴⁴² Ateş, Bayraklı, Bilmen, Bulaç, DİB, Diyanet Vakfı, Esed, Piriş, Varol, Yavuz.

⁴⁴³ Elmalı

⁴⁴⁴ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur’âni'l-Âzim*, II. 39-44

⁴⁴⁵ Kıyame suresi 17. Âyette “cem” kelimesi Kur’ân kelimesinden önce gelmiştir. Önce gelmiş olması muğayaratı gerektirir.

bitiştirmek” anlamlarında kullanıldığını; Firuzâbâdî (ö. 817/1415), “*fikhetmek, tebliğ etmek, ulaştırmak, duyurmak, bir araya getirmek, hamile kalmak, hayızlı olmak ve hayızdan çıkmak*” anlamlarına geldiğini; Ebu'l-Bekâ (ö. 1095/1684), “*okuma sırasında harflerin bitiştirilmesi anlamında*” olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁴⁶

Kur'an kelimesinin geldiği⁴⁴⁷ *قرا* ve türevi kelimelerin “*yüklemek, toplamak, ulaştırmak, okumak*” anlamlarında birleşmektedir. Çokanlamlı bir kelime olan Kur'ân kavramı, türevleri ile birlikte Kur'ân'da 88 yerde bağlamına göre “Kur'ân” ve “okunan” anlamlarına da gelmektedir.⁴⁴⁸

“Kur'an” kavramı ile ilgili çeviri sorunlarını ve çözümlerini Cin, 1.Âyet örneğinde işlemeye çalışacağız.

Cin,72/1

قُلْ أَوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا

Ateş: “*De ki: Cinlerden bir topluluğun Kur'ân dinleyip şöyle dedikleri bana vahyolundu: "Biz harikulâde güzel bir Kur'ân dinledik."*”

Yıldırım: “*De ki: Bana vahyolunduğuna göre bir cin cemaati Kur'ân'ı dinledikten sonra şöyle dediler: "Biz gerçekten, doğru yolu gösteren harikulade bir Kur'ân dinledik."*”

Değerlendirme: Ateş ve Yıldırım ayette geçen “Kur'an” kelimesini ıstılahi anlamı ile çevirmişlerdir. Birçok mealde de aynı çeviri söz konusudur.⁴⁴⁹ Bazı mealler ise “Kur'an” kelimesini; “*hitap, hitabe*” şeklinde çevirerek doğru meallendirmede bulunmuşlardır.⁴⁵⁰ Cin, 1. Âyette geçen “Kur'ân” kavramını mealler sözün iniş sürecine dikkat etmeden dini terim olan “Kur'ân” anlamı ile çevirmişlerdir. Hâlbuki Kur'ân'ı ilk defa dinleyen cinler Hz. Muhammed'e inen

⁴⁴⁶ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 661; Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, s. 845; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 400; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, s. 467; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertib'l-Mu'rib*, s. 207; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, II. 3164-3165; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 510; Firuzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 1038; Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 591.

⁴⁴⁷ Ayrıntılı bir inceleme için bkz., Bahattin Dartma, Kur'ân Kelimesinin Semantik Analizi Üzerine, *bilimname* VII, 2005/1, Kayseri, 2005, s. 21-28.

⁴⁴⁸ Okuyan, *Kur'ân'ı Kerîm'de Çokanlamlılık*, s. 512.

⁴⁴⁹ Bayraklı, Çantay, Diyanet Vakfı, Gölpınarlı, N. Öztürk, Yavuz.

⁴⁵⁰ Esed, İslamoğlu.

kitabın ismini bilmiyorlardı.⁴⁵¹ Âyette geçen “Kur’ân” kavramı dini terim olan “Kur’ân” anlamında değil sözlük anlamında “okunan/okuyuş/dinleti” anlamında kullanılmıştır. Dolayısı ile cinler âyette “kişiyi hayretler içinde bırakan bir okuyuş dinledik” demiş olmalıdır.

Bu meallendirmede cinlerin Kur’an dinlemesi ile ilgili gelen rivayetler etkili olmuştur. Zira bu ayetin nüzulünden çok sonra gelen bu rivayetler Kur’an kelimesini iki kapak arasına alınmış bir kitap olarak bilirlerdi. Vahiy nüzulünün ilk dönemlerinde Kur’an kelimesinin hangi anlama geldiğine dikkat edilmediği ve rivayetlerin etkisinde kalındığı için Kur’an kelimesi sözlük anlamı ile değil ıstılahi anlamı ile meallerde kullanılmıştır.

⁴⁵¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, I. 50.

İKİNCİ BÖLÜM

“SALÂT” KAVRAMININ ETİMOLOJİK VE SEMANTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2. “SALÂT” KAVRAMININ ETİMOLOJİK VE SEMANTİK ANALİZİ

İlim olarak varlığı yeni olsa da varlığı dillerin ortaya çıkışı kadar eski olan semantiğin⁴⁵² Kur'an'ı anlamada önemli bir metod olduğu inkar edilemez bir gerçektir. Semantik, Grekçe “semantike-semantikos” kelimesinden gelmekte ve “anlam veren, anlamını belirten” manalarını ifade etmektedir.⁴⁵³ Semantik, anlam çalışmalarıyla ilgili olarak kullanılan teknik bir terimdir. Anlamın köküne inmek amacıyla yapılan bir çalışmadır.⁴⁵⁴ Semantiğin birçok çeşidi bulunmaktadır.⁴⁵⁵

İzutsu'ya göre semantik; bir dilin anahtar terimleri üzerinde yapılan tahlil çalışmasıdır.⁴⁵⁶ Başka bir tanıma göre semantik; anlam ile kelime, kelime ile obje ilişkilerini, anlam değişikliklerini, kavram kargaşasını, eşanlamlı, çokanlamlı kelimeleri ve onların yapısını inceleyen bir bilim dalıdır.⁴⁵⁷ Semantiğin; kelimeler ve önermelerle, bunların ifade ettikleri anlamlar arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilim dalı olduğu da ifade edilmiştir.⁴⁵⁸

Semantiğin Arapça karşılığının “ilmu'd-delâle” veya “ilmu'l-meani”; Türkçe karşılığının ise “anlambilim” olduğu ifade edilmektedir.⁴⁵⁹ Türkçe'ye anlambilim olarak tercüme edilen semantik kelimesinin Arapça karşılığının “ilmü'l-ma'nâ”, veya

⁴⁵² Yakıt, *Kur'an'ı Anlamak*, s. 18.

⁴⁵³ İsmail Yakıt, *Kur'an'ı Anlamak*, 1. Bsk., Ötüken Yay., İstanbul, 2005, s. 17; H. Mehmet Soysaldı, *Kur'an'ı Doğru Anlamada Semantik Metodun Önemi*, *Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2001, Yüzüncü Yıl Üniv., İFD, Van, 2001, s. 32; Ali Galip Gezgin, *Kur'an'ı Anlamak İçin Hermenötik mi? Semantik mi?*, *Süleyman Demirel Üniv., İFD*, Yıl: 2000, S. 7, Isparta, 2000, s. 130-134.

⁴⁵⁴ Gezgin, *Kur'an'ı Anlamak İçin Hermenötik mi? Semantik mi?*, s. 130-134.

⁴⁵⁵ Yakıt, *Kur'an'ı Anlamak*, s. 18.

⁴⁵⁶ Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Allâh ve İnsan*, çev. M. Kürşat Atalar, 3. Bsk., Pınar Yay., İstanbul, 2014, s. 34.

⁴⁵⁷ Yakıt, *Kur'an'ı Anlamak*, s. 18.

⁴⁵⁸ Bedia Akarsu, *Felsefi Terimler Sözlüğü*, TDK, Ankara, 1975, s. 7-18.

⁴⁵⁹ Hüseyin Atay, *İslamı Yeniden Anlama*, 3. Bsk., Atay Yay., Ankara, 2013, s. 300; Soysaldı, *Kur'an'ı Doğru Anlamada Semantik*, s. 32; Gezgin, *Tefsîrde Semantik Metot*, s. 87; Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an'ı Anlamada Semantik Yöntem*, *Hikmet Yurdu Dergisi*, Yıl: 6, C. 6, S. 11, 2013/1, Malatya, 2013, s. 105-178.

“ilmü’ d-delale” denilmesinde kelimenin sözlük manası dikkate alınmış olsa gerektir.⁴⁶⁰

Latince kökenli semantik kavramı genelde kutsal kitap merkezli Hıristiyan Batı kültürüne ait dillerin etimolojik ve linguistik tahlilleri için kullanılan bir kelime olmakla beraber özelde İngiliz dilinin gramerini ifade etmektedir. Buna karşılık, delâlet, Arapçanın lafızlarının, terkiplerinin ifadesini kendisinde bulduğu ilmi ve orijinal bir kavramdır.⁴⁶¹

Semantiğin, “ilmü’ d-delâle” veya “anlambilim” olarak takdim edilmesinin mümkün olmadığı, semantik ve delâlet kavramlarının farklı kültürleri temsil etmeleri hasebiyle birbiriyle tam manasıyla örtüşmediği; geçmişi Kur’ân’ın indirildiği asra kadar uzanan üstelik Kur’ân tarafından da kullanılan orijinal, köklü, kapsamlı bir kavram olan delâlet kavramının kısa bir geçmişe, ihtilafı bir muhtevaya ve İslami ilimler açısından oldukça dar bir alana hitap eden semantik kavramıyla ifade edilmesinin doğru olmadığı, delâlet mefhumunun semantik kavramıyla ifade edilmesinin, Arap diline ait pek çok nüansın kaçırılması anlamına geldiği ifade edilmektedir.⁴⁶² Anlambilim kavramının bir metni anlamaya yarayan birçok disiplinden müteşekkil bir anlama faaliyetine dair sistemin adı olduğu, bu manayı ifade eden kavramlardan en önemlisinin delâlet kavramı olduğu, anlambilim kavramının delâlet kavramının karşılığında kullanılması ile gerçek muhtevasını bulacağı da ifade edilmiştir.⁴⁶³

Anlambilim kelimenin kök anlamından başlayarak onun dilde diğer kelimelerle oluşturduğu anlam ilişkisini (eşsüremli) ve zaman içerisinde geçirdiği anlam değişmelerini (artsüremli) ele alan ve inceleyen bir disiplindir. Bu bakımdan tefsir’in alt ilimleri arasında gösterilen, Vücuha-Nezair, Ğaribu’l-Kur’an vb. konu başlıkları ile örtüşen yanları bulunmaktadır.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Abdulkerim Seber, *Semantik-Delâlet Kavramlarının Mukayesesi ve Anlambilim Kavramının Muhtevasının Tespiti*, *Cumhuriyet Üniv., İFD*, C. XVII, S. 2, s. 125.

⁴⁶¹ Seber, *Semantik-Delâlet Kavramlarının Mukayesesi*, s. 113.

⁴⁶² Seber, *Semantik-Delâlet Kavramlarının Mukayesesi*, ss. 104-115.

⁴⁶³ Seber, *Semantik-Delâlet Kavramlarının Mukayesesi*, s. 125.

⁴⁶⁴ Paçacı, *Tefsir’de Semantik ve Hermenötik*, I. 585; Gezgın, *Tefsirde Semantik Metot*, ss. 415-438.

Semantik; biri, kelimelerin tarihsel süreç içerisinde uğradığı anlam değişimini inceleyen “artzamanlı/artsüremlî semantik”, diğeri de kelimelerin belli bir zaman dilimindeki veya belli bir eserdeki anlamını ve o zaman dilimi ya da eserde geçen diğerkelimelerle olan anlamsal ilişkilerini inceleyen “eşzamanlı/eşsüremlî semantik” olmak üzere ikiye ayrılır.⁴⁶⁵

Bir kavramın Cahiliye dönemi anlamının Kur’an tarafından değiştirilmesi, bazı kavramların nüzul sürecinde farklı anlamlar kazanması, kavramın tenzil sonrası dönemde anlam değişimine uğraması, sözlük anlamında kullanılan bir kavramın daha sonra terim anlamı kazanması gibi hususların hepsi, anlam değişimiyle ilgili olması yönüyle artzamanlı/artzamanlı semantiği ilgilendirmektedir.⁴⁶⁶

Bir kavramın Kur’an’da farklı anlamlarda ve hatta bazen birbirine zıt iki manada kullanılması, bazı kelimelerden deyimsel anlamın kastedilmesi, eşanlamlı olduğu kabul edilen yakın anlamlı bazı kelimeler arasında nüansların bulunması, aynı kelimedenden bir yerde sözlük diğerkbir yerde terim anlamının kastedilmesi gibi konular, kavramların belli bir zaman diliminde ya da belli bir eser çerçevesindeki anlamsal ilişkileriyle ilgili olması bakımından, günümüzdeki eşzamanlı/eşsüremlî semantik çalışmalarıyla irtibatlandırılabilir.⁴⁶⁷

Artzamanlı/artsüremlî ve eşzamanlı/eşsüremlî semantik tahlilleri her zaman kesin çizgilerle birbirinden ayrılmaz. Özellikle Kur’an-ı Kerim söz konusu olduğunda artzamanlı ve eşzamanlı semantik araştırmalarının iç içe geçme ihtimali daha da artmaktadır. Zira Kur’an’ın farklı yerlerinde farklı anlamlarda kullanılan, dolayısıyla, çokanlamlı bir kelime bu yönüyle eşzamanlı semantiğin inceleme konusu olabilir. Ama aynı kelimenin çokanlamlı oluşunun nedenleri arasında tarihsel süreçte yeni bir anlam kazanması bulunuyorsa bu durumda aynı kelime tarihsel semantiğin de konusu olabilir.⁴⁶⁸

Kur’an’ı anlamak için, semantik metodun yanında hermenötik metottan da yararlanılmalıdır. Ancak sübjektif bir metod olan hermenötik metod yerine, objektif

⁴⁶⁵ F. R. Palmer, *Semantik*, çev. Ramazan Ertürk, Kitabiyat Yay., Ankara, 2001, s. 22-26; Karagöz, *Kur’an Kavramlarının Anlamını*, s. 314.

⁴⁶⁶ Karagöz, *Kur’an Kavramlarının Anlamını*, s. 315.

⁴⁶⁷ Karagöz, *Kur’an Kavramlarının Anlamını*, s. 316.

⁴⁶⁸ Karagöz, *Kur’an Kavramlarının Anlamını*, s. 317.

kriterleri olan semantik metod öncelikle tercih edilmeli, ancak zaman zaman birbirleriyle kesiştikleri noktalarda hermenötik metoddan istifade edilmelidir.⁴⁶⁹

Her din mesajını belli bir dil üzerinden vermeye çalışır. Dil; insanlar için iletişim, dinler içinse iletim aracıdır. Dinler mesajlarını iletirken dillerin kullandığı bazı kelimelere özel anlamlar yüklerler. Dolayısı ile dini bir metni anlamak için sadece o dinin kullandığı dili bilmek yetmez aynı zamanda o dinin dil içinde geliştirdiği “din dilini” de bilmek gerekir. Kur’ân; akıl edelim, anlayalım⁴⁷⁰ diye eğriliği bulunmayan,⁴⁷¹ açık-seçik⁴⁷² Arap lisanı⁴⁷³ ile Mekke ve civarı⁴⁷⁴ başta olmak üzere tüm insanlığa uyarı⁴⁷⁵ ve rahmet olması⁴⁷⁶ için indirilmiş bir hidâyet⁴⁷⁷ kitabıdır. Kur’ân’ın indiği dönemin Arapçası ve Kur’ân’ın geliştirmiş olduğu din dili bilinmeden doğru anlama ulaşmak, doğru anlama ulaşmadan Kur’ân’ın indiriliş amacını gerçekleştirmek mümkün olmayacaktır.

Kur’ân’ı anlamının en güzel yolu hiç şüphesiz ki onu kendi dilinde ve indiği dilin çerçevesinde anlamaya çalışmaktır. Kur’ân metnini yorumlamada filoloji vazgeçilmez çalışma alanı olmakla birlikte, din dilini ve dini bir metni anlamak daha farklı çalışma ve çabaları da gerektirmektedir. Kur’ân’ın kendine has üslubundan dolayı Kur’ân metninin anlaşılması için *Kur’ân Anlambiliminin* oluşturulması gerekir.⁴⁷⁸ Kur’ân indiği ortamda iniş amacı gereği sadece Arapların sosyo-kültürel hayatlarını değil aynı zamanda dillerini de etkilemiştir. Kur’ân’ın Arapçayı etkilemesi öncelikle kelime düzeyinde başlamıştır.⁴⁷⁹ Kur’ân, Arapların kullandığı kelimeleri kullanmış ancak birçoğuna yeni anlamlar yüklemiştir. Böylelikle İslam döneminde Arap dilinde yeni bir takım kavramlar zuhur etmiş ve bu kavramlar

⁴⁶⁹ Gezgin, *Kur’an’ı Anlamak İçin Hermenötik mi? Semantik mi?*, s. 143.

⁴⁷⁰ Yusuf, 12/2; Zuhuruf, 43/3.

⁴⁷¹ Zumer, 39/28.

⁴⁷² Nahl, 16/103; Şuara, 26/195

⁴⁷³ Fussilet, 41/3; Ahkâf, 46/12; Taha, 20/113; Ra’d, 13/37.

⁴⁷⁴ Şurâ, 42/7.

⁴⁷⁵ Sebe’, 34/28.

⁴⁷⁶ Enbiya, 21/107.

⁴⁷⁷ Bakara, 2/2.

⁴⁷⁸ J. J. G. Jansen, *Kur’ân’a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, 1. Bsk., Fecr Yayınevi, Ankara, 1993, ss. XIV-XV.

⁴⁷⁹ Aydın, *Kur’ân’ın Filolojik Yorumu*, s. 18.

Kur'ân'da hem lügat anlamı hem de Kur'ân'ın yüklediği yeni anlamlarla kullanılmıştır.⁴⁸⁰

Arapça lügat ilmi Kur'ân'a hizmet için ortaya çıkmış⁴⁸¹ Kur'ân tefsîrinin önemli kaynaklarından biridir.⁴⁸² Dolayısı ile Kur'an'ı anlama faaliyetinde ilk olarak Arap diline ve Arap dilinin ilk dönem kullanımına müracaat edilmelidir.⁴⁸³ Dil değişkenlik arzettiği için⁴⁸⁴ kelimeler her dilde olduğu gibi Arap dilinde de değişime ve dönüşüme maruz kalmışlardır. Dolayısı ile Arapça bir kelimeye anlam vermeden önce kelimenin tarihi süreçte hangi anlamları kazandığı; anlam genişlemesine, anlam daralmasına ve anlam kaymasına uğrayıp uğramadığı araştırılmalıdır. Zira cümlelerin en küçük anlam birimi olan kelimelere doğru anlam takdir edilmeden hedefe ulaşılması mümkün değildir.

Kur'ân üzerinde çalışan bir araştırmacı; asırlardır okunan, bir sûresi üzerinde yıllarca etütler yapılan, birçok tartışmaya kaynaklık eden, her fırkanın söylemlerinde delil olarak kullanılan, âlimleri aciz bırakan, üzerinde ciltler dolusu kitaplar yazılan, insanlığın muhtaç olduğu mesajı en belîğ ve mübin şekilde veren, içerdiği bilgilerle her seviye grubuna hitap eden bir ilahi vahiy ile muhatap olduğunu bilmeli ve ona göre mesai harcamalıdır. Kur'an'ı anlama faaliyetine ilk olarak kelimeleri anlamakla başlanılmalıdır. Rağîb el-İsfehânî'nin(ö. 502/1108) de dediği gibi; "*Kur'ân ilimlerinden ilk öğrenilmesi gereken ilim, علوم اللفظية lafız ilimleri/lafzi ilimlerdir. Lafızlarla ilgili ilimlerden de ilgili lafızların semantiğini incelemektir. Bina inşa etmek isteyen biri için ilk başta lazım olan tuğla ve kerpiçin önemi ne ise (Kur'ân'ı anlamak ve tefsîr etmek isteyen için de) Kur'ân kelimelerinin semantiğini bilmenin önemi odur. (Yani Kur'ân kelimelerinin kök ve manalarını bilmeyen anlam inşa edemez.) Bu lafızlarla ilgili semantiği öğrenmek sadece Kur'ân'ı anlamak için değil diğer tüm islami ilimler içinde yararlı olacaktır.*"⁴⁸⁵

⁴⁸⁰ Aydın, *Kur'ân'ın Filolojik Yorumu*, s. 18; Mustafa Karagöz, *Dilbilimsel Tefsîr ve Kur'ân'ı Anlamaya Katkısı*, 1.Bsk., Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010, s. 12.

⁴⁸¹ Abdulmacit Nedim, *Nemuzec min Dirâseti'd-Delâliyyeti fi Tefsîri Kuruni'l- Hamseti'l- Ulâ*, byy., trs., s. 49.

⁴⁸² Sadreddin Gümüş, *Kur'ân Tefsîrinin Kaynakları*; İstanbul, 1990; s. 102.

⁴⁸³ Gezgin, *Tefsîrde Semantik Metot*, ss. 206-210.

⁴⁸⁴ Porzığ, Walter; *Dil Denen Mucize*; çev. Vural Ülkü; 2. Bsk., TDK. Ankara, 2003; s. 206.

⁴⁸⁵ Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 10.

Elçilerini, insanların içinden seçen Rabbimiz elbette ki Kur’ân’da kullandığı kelimeleri de kelimeler arasından özenle seçerek kullanmıştır. İlahi mesajı doğru algılayabilmek, âyetleri doğru anlayabilmek için Kur’an kelimelerinin eş süremlili ve art süremlili semantik analize tabi tutulması şarttır. Emin el-Huli’nin de belirttiği gibi Kur’an kelimeleri üzerinde yapılan en kapsamlı çalışma Rağıb el-İsfehânî(ö. 502/1108)’nin “*el-Müfredât fî Ğaribi’l-Kur’ân*” isimli çalışmasıdır. Bu çalışma alanında yapılmış en iyi çalışma olsa da yeterli değildir ve birçok eksikliği bulunmaktadır. Ancak bugüne kadar bu çalışmayı aşan bir eser de yazılmış değildir.⁴⁸⁶ Semînü’l-Halebî(ö. 756/1355)’nin “*Umdetu’l- Huffâz fî Tefsîri Eşrefi’l-Elfâz*” ve Firuzâbâdî (ö. 817/1415)’nin “*Besâiru Zevi’t- Temyîz fî Letâifi’l-Kitâbi’l-Azîz*” adlı çalışmaları daha sonra yapılmış hacimli çalışmalar olmasına rağmen Rağıb’ın Müfredatı’nı aşamamışlardır.

Kur’an’ın odak kavramlarından biri olan, dinde imandan sonra ikinci sırada yer alan, günümüzün beş vaktinde hatırlanan, tüm ilahi dinlerin temel ibadetini ifade eden “salât” gibi önemli bir kavramın doğru anlaşılması birçok âyetin doğru anlaşılmasını sağlayacaktır. Bunun için bu bölümde “salât” kavramını eşsüremlili ve artsüremlili semantik analize tabi tutarak kelimenin zaman içinde kazandığı anlamları ortaya koymaya çalışacağız.

2. 1. “SALÂT” (صَلَاة) KAVRAMININ KÖKÜ VE MENŞEİ

Kökü, kökeni ve anlamı konusunda çokça ihtilaf bulunan⁴⁸⁷ “salât” (صَلَاة)/ kelimesinin aslı, vav’ı harekeli olan (صَلَاة) (salave) kelimesidir.⁴⁸⁸ (صَلَاة) kelimesinin vav’ı(و) harekeli ve önceki harfi fetha ile geldiği için vav’ı(و) elif’e (ا) dönüşmüştür.⁴⁸⁹ “Salât” (صَلَاة) kelimesi, aslına işaret etmek ve Mushaf’ı-Osmani’ye uyumlu olması için zekât (زَكَاة), hayât(حَيَاة) ve ribâ(رَبْوَا) kelimeleri gibi vav (و) ile

⁴⁸⁶ Emin el-Huli, *Arap-İslam Kültüründe Yenilikçi Yaklaşımlar*, ss. 50-51.

⁴⁸⁷ Zebidî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, XXXVIII. 437-444.

⁴⁸⁸ Ebu’l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁴⁸⁹ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 453; Ebu’l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

yazılıp elif (ا) ile okunmuştur.⁴⁹⁰ Nevevî (ö. 676/1277), saleveyn/صلوين kelimesinden geldiği için Kur'ân'da vav(و) ile yazıldığını nakleder.⁴⁹¹

İbn Dürüsteveyh'e (ö. 347/923) göre Kur'ân dışında böyle yazılmaz.⁴⁹² İzafet terkibi (صلاتك) ve tesniye (صلاتان) şeklinde geldiğinde vav ile değil elif ile yazılır.⁴⁹³ Elif'i (ا) vav(و) olan "salât" (صلوة) kelimesi, cem'i (cem-i müennes salim)(صلواته) salavat⁴⁹⁴, tesniyesi (صلوان) salavan⁴⁹⁵ olan mastar yerine geçen bir isimdir.⁴⁹⁶ "Salât" kelimesi فعلة Fe'aletün vezninde olup mazisi(Salâ) صلا muzarisi يصلو (yaslu) masdarı ise (salven) صلوا şeklindedir. Zemahşerî (ö. 538/1144), Mutarrizî (ö. 610/1213), "Zekât" kelimesinin zekkê (زكى)'den gelmesi gibi "salât" kelimesinin de sallâ(صلى)dan geldiği görüşündedirler.⁴⁹⁷ Cevad Ali, Bazı Oryantalistlerin "صلاة- زكاة" kelimelerinin günümüzde yazıldığı şekli ile imla edilmediğini, İslamın ilk dönemlerinde bu kelimelerin زكاة - صلوة şeklinde "vav" ile yazıldıklarını, bu şekilde yazılmalarının kelimelerin orijinal hali olan Ârâmîceye dayandığını iddia ettiklerini söyler.⁴⁹⁸ Cevad Ali, صلاة kelimesinin Ârâmîcede صلوتو - صلوته - صلواتو şeklinde yazıldığını, زكاة kelimesinin de زاكوت şeklinde yazıldığını ifade eder.⁴⁹⁹

Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), Ebu'l-Bekâ (ö. 1095/1684), "salât"ın (الطصلية) den geldiğini dile getirirler.⁵⁰⁰ Cevherî (ö. 400/1009), Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), İbn Manzûr (ö. 711/1311); "namaz kılan birinin /sallaytu صلایت صلاة" diyebileceğini ama "صلایت طصلية/sallaytu tasliyeten" diyemeyeceğini,

⁴⁹⁰ Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁴⁹¹ Nevevî, Muhyiddîn Ebû Zekeriyâ Yahyâ bin Şeref(ö. 676/1277), *Tehzîbu'l-Esmâi ve'l-Luğât*, I-IV, thk. İmâd Âmir vd., 1. Bsk., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, trs., III. 179; *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, I-IX, thk. İmâd Âmir vd., 1. Bsk., Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2001, II. 311.

⁴⁹² Tahanevi, *Keşşafu Istilahatu'l-Funun*, III. 75-88; Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁴⁹³ Ali bin Bâli el-Kostantinî(ö. 992/1584), *Hayru'l-Kelâmi fi't-Tekâssî an-Ağlâti'l-Avâm*, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, 2. Bsk., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1983, s. 28; Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁴⁹⁴ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453; İbn Dureyd, *Cemheratu'l-Luğâ*, II. 259; Tâlekânî, *el Muhît fi'l-Luğâ*, III. 64-65.

⁴⁹⁵ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l- Muhit el-A'zam*, II. 229, 246.

⁴⁹⁶ Cevherî, *Mu'cem es- Sihâh*, ss. 596-597; Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtârû's-Sihâh*, s. 564; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232; Firuzâbâdî, *el-Kâmusu'l- Muhît*, s. 751-752; Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

⁴⁹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I. 49; Mutarrizî, *el-Muğrib fi Tertîb'l-Mu'rib*, s. 155.

⁴⁹⁸ Cevad Ali, *Cahiliye'den İslam'a İbadet Tarihi*, çev. Muammer Bayraktutar, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015, ss. 16-17.

⁴⁹⁹ Cevad Ali, *Cahiliye'den İslam'a İbadet Tarihi*, ss. 16-17.

⁵⁰⁰ Ebû Hâtim er-Râzî, *Kitâbu'z-Zinê*, II. 735-740; Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

tasliye(الطصلية) kelimesinin namaz için kullanılmadığını ama salavat için kullanılabileceğini söylerler.⁵⁰¹

“Salât” kelimesi sözlüklerde farklı köklerden türetilmiştir. Ezherî (ö.370/980), İbn Fâris (ö. 395/1005), Zemahşerî (ö. 538/1144), Feyyûmî (ö.770/1368) gibi dilciler “salât” kavramını “صلی/saly” kökünden alıp aynı madde bünyesinde değerlendirmeye tabi tutmuşlardır.⁵⁰² Cevherî (ö. 400/1009), Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108), Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), İbn Manzûr (ö. 711/1311) gibi dilciler ise “salât” kavramını “salâ/صلا” kökünden⁵⁰³ almış ve aynı madde başlığı altında değerlendirmişlerdir.⁵⁰⁴ Ferâhîdî (ö. 175/791), İbn Dureyd (ö. 321/933), Tâlekânî (ö. 385/995), İbn Sîde (ö. 458/1066), Mutarrizî (ö. 610/1213), Firuzâbâdî (ö. 817/1415), Zebidî (ö. 1205/1790) gibi dilciler ve son dönem sözlüklerden *Mu'cemu'l-Vasît* müellifleri ise “salât” kavramını “صلو/salv” kökünden alıp aynı madde altında değerlendirmektedirler.⁵⁰⁵

İbn Dureyd (ö. 321/933), Fârâbî (ö. 350/960), Tâlekânî (ö. 385/995), İbn Sîde (ö. 458/1066), Mutarrizî (ö. 610/1213), Semînü'l-Halebî (ö. 756/1355), Firuzâbâdî (ö. 817/1415) “صلی/saly” maddesini ayrı bir başlık olarak değerlendirmişlerdir.⁵⁰⁶ Ferâhîdî (ö. 175/791), Cevherî (ö. 400/1009), Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108), Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), İbn Manzûr (ö. 711/1311) ise “saly/صلی”

⁵⁰¹ Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597; Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, s. 207, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân'l-Azîm*, s. 564; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232; Abbas el-Kummî, *ed-Durri'n-Nazîm fî Luğati'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Rıza Üstadî, I. Bsk., Mecma' Buhusi'l-İslâmiyye, Meşhed, 2007, s. 131.

⁵⁰² Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, s. 490; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğâ*, ss. 335-336; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 349.

⁵⁰³ Not: “صلا” ile “صلو” kökünden gelen kelimeler aynıdır, sadece vav elife kalb olmuştur.

⁵⁰⁴ Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597; Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, ss. 287-288; Zeynuddîn er-Râzî, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân'l-Azîm*, s. 564; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁵⁰⁵ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453; İbn Dureyd, *Cemheratu'l-Luğâ*, II. 259; Tâlekânî, *el Muhît fî'l-Luğâ*, III. 64-65; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, II. 229, 246; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 155; Firuzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, ss. 751-752; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII. 437-444; İbrâhîm Mustafâ vd., *Mu'cemu'l-Vasît*, Çağrı Yayınları., İstanbul, 1996, ss. 566-568.

⁵⁰⁶ İbn Dureyd, *Cemheratu'l-Luğâ*, II. 261; Fârâbî, *Dîvânu'l-Edeb*, ss. 813, 822; Tâlekânî, *el Muhît fî'l-Luğâ*, III. 64-65; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, II. 229, 246; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 155; Semînü'l-Halebî, *Umdetu'l-Huffâz*, II. 349-352; Firuzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, ss. 751-752.

kökünden gelen kelimeleri “صلا – صلوا/salv-salâ” maddesinin altında zikretme yoluna giderek “صلى/saly” maddesini ayrı bir başlık altında değerlendirmemişlerdir.⁵⁰⁷

Ebû Hâtim er-Râzî(ö.322/933), İbn Fâris (ö. 395/1005),⁵⁰⁸ Cevherî (ö. 400/1009), Zemahşerî (ö. 538/1144), Mustafavî ise iki kökü birbirine karıştırmışlardır.⁵⁰⁹

Nevevî(ö. 676/1277), “salât” kavramının asli harfleri konusunda ihtilaf olduğu için iştikakı konusunda sahih olmayan birçok bilginin öne sürüldüğünü, kelimenin asli harflerinde ittifak olması durumunda iştikakın sahih sayılacağını, “salât” kelimesinin “salaveyn”den geldiği görüşünün meşhur olduğunu, “salât” kelimesinin “vav” kökenli olduğunu belirtir.⁵¹⁰ “Salât” kelimesi, “صلا – صلوا/salv-salâ” kökünden gelmekte olup “saly/صلى” kökünden türetilmesi yanlıştır.⁵¹¹ İbn Dureyd (ö. 321/933), İbn Cinni(ö. 392/1002), “salât” kelimesinin و/vav’i olduğunu ve صَلَوَيْنْ kelimesinden geldiğini söylerler.⁵¹² Dilcilerinde genel kanaati de “salât” kelimesinin “vav” kökenli olduğu yönündedir.⁵¹³ Tâhir bin Âşûr(ö. 1393/1973), “salât” kelimesinin mushafta “vav” ile yazılmış olmasının kelimenin kökenine işaret ettiğini dolayısı ile “salât” kelimesinin “vav” kökenli olduğunu ifade eder.⁵¹⁴

Çağdaş araştırmacı Mahmud Abdurrahman Abdulmun’im, “salât” kavramının iştikâk’ı konusunda birçok batıl görüşün bulunduğunu, “salât” kavramının “saly/صلى” kökünden geldiğini iddia edenlerin yanlışı olduğunu, “salât” kavramının

⁵⁰⁷ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453; Cevherî, *Mu'cem es- Sîhâh*, ss. 596-597; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, ss. 287-288; Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtâru's-Sîhâh*, s. 207; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁵⁰⁸ Not: İbn Faris daha sonra yazdığı “*Mekâyisu'l-Luğâ*” isimli eserinde bu hatasını düzeltmiştir.

⁵⁰⁹ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu'z-Zîne*, II. 735-740; İbn Fâris, *Mekâyisu'l-Luğâ*, s. 490; *Mücmelü'l-Luğâ*, s. 538; Cevherî, *Mu'cem es- Sîhâh*, ss. 596-597; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğâ*, ss. 335-336; Mustafavî, Hasan, *et-Tahkik fî Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009, VI. 329-334.

⁵¹⁰ Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâi ve'l-Luğât*, III. 179.

⁵¹¹ Semînü'l-Halebî, *Umdetu'l- Huffâz*, II. 349-352; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, IV. 200-201; Mahmud Abdurrahman Abdulmun’im, *Mu'cemu'l-Mustalihâti ve elfâzi'l-Fıkhîyyeti*, I-III, Dâru'l-Fazile, Kahire, 1999, ss. 377-387.

⁵¹² İbn Dureyd, *Cemheratu'l-Luğâ*, II. 259; İbn Cinni,Ebu'l-Feth Osmân(ö. 392/1002), *el-Muhtesebu fî Tebyîni Vücûhi Şevâzî'l-Kirâati ve'l-İzâhi Anhâ*, I-II, thk., Alî Necdî Nâsif, Abdulhalim en-Neccâr, Abdulfettâh İsmâil, Vezâratu'l-Evkâf, Kahire, 1994, II. 83-85.

⁵¹³ Bkz. Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453; İbn Dureyd, *Cemheratu'l-Luğâ*, II. 259; Tâlekânî, *el Muhît fî'l-Luğâ*, III. 64-65; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l- Muhit el-A'zam*, II. 229, 246; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 155; Firuzâbâdî, *el-Kâmusu'l- Muhît*, ss. 751-752; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

⁵¹⁴ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I. 234.

kökünün *صلو* /salv olduğunu ve kelimenin *صَلَوِيْن* kelimesinden müştak olduğunu ifade eder.⁵¹⁵

“Saly/صلى” kelimesi “رمى” babından “صلا” kelimesi ise “دعا” babından gelmektedir.⁵¹⁶ Kur’ân’da her ikisi de defalarca geçen bu iki farklı kelime tek kelime zannedilerek⁵¹⁷ salât kavramının kendisinden geldiği ve temelde “duâ etmek” manasına gelen “يصلو،صلا، يصلو،صلوا” kelimesi, “ateşe sokmak”⁵¹⁸ manasına gelen “يصلى،صلى، يصلى،صلى” kelimesiyle karıştırılmış bir kavram kargaşası ile beraber etimolojik hatalar yapılmıştır.⁵¹⁹

“Salât” kavramının Arapça kökenli olup olmadığı tartışma konusudur.⁵²⁰ Kur’ân’da geçen kavramlara doğru anlamı verebilmek için öncelikle kavramın dile geldiği kelimenin kökenine bakılmalıdır.⁵²¹ Arapça kelimeler, başka dillerden Arapçaya geçmiş muarreb kelimelerden ayırt edilmeden kelimelerin kökenleri ve anlamları hakkında sağlıklı sonuçlar elde etmek mümkün değildir. Zira bir kelime hakkında doğru semantik analizlerde bulunabilmek için kelimenin etimolojisinin bilinmesi, kökenine ulaşılması önem arz eder.⁵²²

⁵¹⁵ Mahmud Abdurrahman, *Mu’cemu’l-Mustalihât*, ss. 377-387.

⁵¹⁶ Hüseyin Güllüce, “*Salat Kavramı: Etimolojisi ve Bazı Mülâhazalar*”, Atatürk Üniv. İFD, S. 23, Erzurum, 2005, ss. 181-184.

⁵¹⁷ “Salât” kavramını “صلى/saly” ve “صلو/salv” köklerinin her ikisinden alan Türkçe bazı çalışmalar için bkz. Hayrettin Karaman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, I-IV, DİB Yay., Ankara, 2007, IV. 397; Zeki Duman, *Beyanu’l-Hak*, I-III, 2. Bsk., Fecr Yay., Ankara, 2008, III. 401; Ali Bulaç, *Kur’ân Dersleri (Dirasatu’l-Kur’ân) Meâl-Tefsîr*, I-VII, 1. Bsk., Çıra Yay., İstanbul, 2016, I. 80; Esra Gözeler, *Sami Dini Geleneğinde Salat, Savm, ve Zekât Kavramlarının Semantik İncelemesi*, Ank. Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s. 53; Halid Sanadiki, *el-Usulu ve’l-Meani fi Müfredati’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Daru’l-Erkam, Beyrut, trs., ss. 339-340; Okuyan, Mehmet, *Kısa Sürelerin Tefsiri*, Düşün Yay., İst., 2016, s. 856; *Kur’ân’ı Kerîm’de Çokanlamlılık*, ss. 397-401; İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 1229.

⁵¹⁸ İbn Dureyd, *Cemheratu’l-Luğâ*, II. 259-260.

⁵¹⁹ Güllüce, “*Salat Kavramı: Etimolojisi*”, ss. 181-184; Mesut Okumuş, “Semantik ve Analitik açıdan Kuran’da Salât” Kavramı, *Çorum Üniv., İFD*, 2004/2, C. III, S. 6, ss. 1-11; Çelik, *Kur’ân Semantiği*, ss. 55-58.

⁵²⁰ A. J. Wensinck, “*Salat*”, İA, MEB Yay., İstanbul, 1988, X. 112; Gözeler, *a.g.e.*, ss. 52-82; Murat Sülün, “Kur’ân-ı Kerîm’de Salat’ın Kavramsal Çerçevesi”, *Sosyal ve Ferdi İşlevleri Açısından Namaz ve Cami, Tartışmalı İlmî Toplantı*, 18-19 Ekim 2009, Ensar Yay. İstanbul, 2009, ss.18-20.

⁵²¹ Sülün, *Kur’ân-ı Kerîm’de Salat’ın Kavramsal Çerçevesi*, ss.17-40.

⁵²² Yakıt, *Kur’an’ı Anlamak*, s. 17; Orhan Oğuz, “*Arap Dilinde Muarrab Kelimelerin Tespiti*”, İğdır Üniv. İFD, S. 6, Ekim 2015, s. 149; Yılmaz, *Semantik Analiz Yönteminin*, s. 110.

“Salât” kavramı, muarreb bir kelime olup hangi dilden Arapçaya girdiği konusunda farklı bilgiler verilmektedir. Arap dilinde yabancı kelimelerin varlığı⁵²³ hemen herkes tarafından kabul edilmekte ise de Kur’an’da yabancı kelimelerin varlığı tartışma konusudur.⁵²⁴ Şatıbi(ö. 790/1388)’ye göre, Araplar muarreb kelimeleri kullanmış ve kendilerine mal etmişlerse artık o kelimeler kendi dillerinden olmuştur. Dolayısı ile bu kelimeler artık yabancı kelime olmaktan çıkmıştır.⁵²⁵ Gazali(ö. 505/1111), Kur’an’da birkaç yabancı kelimenin kullanılmasının Kur’an’ın Arapça bir kitap olmasına hanel getirmeyeceğini, yabancı özel isimlerin Kur’an’da bulunması konusunda ihtilafın bulunmadığını, özel isim dışındaki kelimelerin varlığı konusunda ise ihtilaf edildiğini, Şafii ve Taberi başta olmak üzere çoğunluğun muarreb kelimelerin Kur’an’da bulunmadığı görüşünde olduklarını söyler.⁵²⁶

İmam Şafii(ö. 204/820)’ye göre; “Kur’ân’da Arapça olmayan kelime yoktur, Allâh’ın kitabındaki her şey Arapçadır.” İmam Şafii(ö. 204/820) bu görüşüne; “*Biz her peygamberi ancak kendi kavminin dili ile gönderdik.*”⁵²⁷ âyetini ve birçok âyeti⁵²⁸ delil göstermektedir.⁵²⁹

İbnu’l- Enbârî (ö. 328/940) ve Cevâlîki (ö.540/1145), “salavat” kelimesinin İbranice aslının (صلوٰتا/saluse) olduğunu, kelimenin İbraniceden Arapçaya geçtiğini, Arapların kelimeyi arapçalaştırdıklarını ve bu kelime ile Yahudilerin mabedlerinin kast edildiğini, namaz kılınan yere/mabede hamledildiğini söylemektedirler.⁵³⁰

⁵²³ Arapçaya ve Kur’an’a giren yabancı kelimeler için bkz. Ebû’l-Hasen Ali bin Hasen el-Hunâî(ö.310/923), *el-Müntehab min Ğarîb Kelâmi’l-Arab*, thk. Muhammed bin Ahmed el-Umarî, 1. Bsk., Merkez İhyai Turasi’l-İslamî, Mekke, 1989, ss. 600-603; Mebrûk, *Kur’ân Yazıları*, s. 267

⁵²⁴ İsmail Çalışkan, *Kur’an’da Din Kavramı*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002, s. 43; Kur’an’da muarreb kelimelerin varlığı tartışması ve arka planı için bkz. Mustafa Öztürk, *Kur’an’ın Dili ve Retoriği*, 3. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2010, s. 80-106.

⁵²⁵ Şatıbî, *el-Muvâfakât*, II. 62

⁵²⁶ Gazâlî, *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, I. 156; Suyûtî, *et-Tahbîr fî Ulûmi’t-Tefsîr*, s. 200.

⁵²⁷ *İbrahim*, 14/4.

⁵²⁸ *Şuara*, 26/192-195; *Ra’d*, 13/37; *Şura*, 42/7; *Zuhruf*, 43/1-3; *Zümer*, 39/28; *Nahl*, 16/103.

⁵²⁹ Şafii, Muhammed bin İdris(ö. 204/820), *er-Risale*, çev. Abdulkadir Şener- İbrahim Çalışkan, TDV, Ankara, 2012, ss. 25-28.

⁵³⁰ Cevâlîki, Ebi Mansur Mevhûb bin Ahmed Bin Muhammed bin el-Hazârî (ö. 540/1145), *el-Muarreb*, thk. Abdurrahim, 1. Bsk., Daru’l-Kalem, Dimaşk, 1990, s. 419; İbnu’l- Enbârî, *el-Ezdâd*, s. 355; Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed (ö. 911/1505), *el-Mühhezzebu fî mâ Vakaa fi’l-Kur’âni mine’l-Muarreb*, thk. Ebû Abdila’la Halid bin Muhammed, 1. Bsk., el-Fârûku’l- Hadîseti li’t-Tibâati ve’n-Neşr, Kâhire, 2005, s. 74.

Ferâhî, “salât” kelimesinin Keldani/Akkad dilinde duâ ve tazarru’/yalvarma-yakarma anlamına, İbranice de ise namaz ve ruku/eğilme anlamına geldiğini belirtir.⁵³¹

İ. Goldziher’e göre “salât” kavramı Hıristiyanlıktan alınma, Arapça olmayan bir kelimedir.⁵³² Müsteşrik Arthur Jeffery ise “salât” kelimesinin Arapça’ya İbranice’den intikal ettiğini iddia eder ve iddiasını Cevâlikî, Suyûtî, Hafâcî ve Sicistânî gibi isimlere dayandırır. Jeffery’e göre “salât” kavramı, Aramice’de ibadet anlamına gelen “salûsa” kelimesinden veya İbn Cinnî’nin teorisine göre Süryanice’den de geçmiş olabilir.⁵³³ “Salât” kavramının Yemeni lügate ait bir kelime olduğu da söylenmiştir.⁵³⁴

Ali Gürani, salât kelimesinin Bâbil diline ait bir kelime olduğunu daha sonra İbrahim aleyhisselamın dininde muayyen bir ibadete isim olarak verildiğini Hz. İsmail’in hicreti ile birlikte Arapçaya girdiğini söyler.⁵³⁵ “Salât” kelimesinin Araplara Ehl’i-Kitâp’tan geçtiği konusunda görüş birliği bulunmasa da bu meyandaki görüşler yabana atılacak gibi değildir. Kitab-ı Mukaddes’te de “salât” kelimesi “duâ” anlamında kullanılmıştır.⁵³⁶ Buna göre cahiliye dönemi Arapları Ehl’i-Kitâp’tan aldıkları bu kelimeyi ana dili olan İbranice’deki anlamı ile “duâ” anlamı ile kullanmışlardır.

Arapça “salât” kelimesinin anlam sahasında bulunan “duâ, istiğfâr” anlamları ile batı dillerinde aynı ses/harf yapısına sahip olan “salut” kelimesinde de mevcuttur. Latince “sal/us”, sağlık, afiyeti iyilik, selamlama; İngilizce “salutation” selam verme, “salute” selam verme; Fransızca “salut” esenleme, selam, selamet; Almanca, “salut” selamlama; İspanyolca “salud”, sağlık, sıhhat, refah, selamet, selamlar, “saludo” ise

⁵³¹ Ferâhî, Abdulhamîd (ö. 1349/1930), *Nizâmu'l-Kur'ân ve Te'vili'l-Furkâni bi'l-Furkân*, I-II, Haz. Dr. Ubeydullâh el-Ferâhî, 1. Bsk., Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, , Tunus, 2012, I. 129; *Müfredat'ül-Kur'ân*, ss. 209-216.

⁵³² M. Said Hatiboğlu, Batıdaki Hadis Çalışmaları Üzerine, *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir, 1985, ss. 81-94.

⁵³³ Hakan Uğur, *Tevrat'ın Kur'ân'a Arzı*, 1. Bsk., Emin Yayınları, Bursa, 2011, s. 304; *Eski Ahitteki “Duâ” Kavramının Kur'ân'daki “Salât” Kavramıyla İlişkisi*, Çukurova Üniv. İFD, C. 8, S. 2, Temmuz-Aralık 2008, Adana, 2008, s. 152.

⁵³⁴ Tefvik Muhammed es-Sâmi’i et-Teymî, *el-Luğâti'l-Yemeniyyeti fi'l-Kur'ân*, 1. Bsk., el-Heyetü'l-Ammê li'l-Kütüb, Yemen, 2012, s. 168.

⁵³⁵ Gürânî, Ali, *Felsefetü's-Salât*, 6. Bsk., Daru'z-Zehra, İran, 1984, s. 14.

⁵³⁶ Daha geniş bilgi için bkz. “Kitab-ı Mukaddeste “salât” Kavramı” başlığı.

selam, selamlama anlamındadır.⁵³⁷ Buna göre “salât” kelimesinin evrensel bir kelime olduğunu ve tüm dinlerde ortak bir anlam ifade ettiğini söyleyebiliriz.

2. 2. “SALÂT” (صلاة) KAVRAMININ LUGAVİ VE ISTİLÂHİ ANLAMLARI

2. 2. 1. “SALÂT” (صلاة) KAVRAMININ LUGAVİ ANLAMI

2. 2. 1. 1. Duâ

Ferâhîdî (ö. 175/791), Ebû Hâtîm er-Râzî (ö. 322/933) salât kelimesinin anlamları arasında “duâ” anlamını zikrederler ve insanların ölüye “salât” etmelerinin “duâ” anlamında olduğunu belirtirler.⁵³⁸ Taberî (ö. 310/923), Arap dilinde “salât” kelimesinin duâ anlamına geldiğini ve namaz anlamındaki “salât”ın da buradan geldiğini belirtir ve A’sha’nın beyitleri ile istidlal yapar.⁵³⁹

İbn Kuteybe (ö. 276/889), Ebû Hâtîm er-Râzî (ö. 322/933), İbn Sîde (ö. 458/1066), Tevbe, 103 ve 99. Âyetlerin anlamını verirken Salât kavramının buralarda “duâ” anlamına geldiğini ifade ederler.⁵⁴⁰ İbn Kuteybe (ö. 276/889), İbn Sîde (ö. 458/1066), Ebû Hâtîm er-Râzî (ö. 322/933), Ezherî (ö. 370/980), Cevherî (ö. 400/1009), cahiliye şiirinde de bu anlamda kullanıldığına örnek olarak el-A’sha’nın içkiyi övdüğü aşağıdaki beyitini göstererek bu beyitte geçen (صلى) “sallâ” fiilinin “duâ etmek” anlamına geldiğini söylemektedirler.⁵⁴¹

وقبلها الريح فى دنها وصى على دنها وارتم

“Şarap tüccarı içki küpünü rüzgara doğru tuttu sonra da (ekşimesin, bozulmasın) diye (صلى) “duâ etti” ve küpün ağzını kapattı/tekbir getirdi”

Ebû Hâtîm er-Râzî (ö. 322/933), Ezherî (ö. 370/980), İbn Fâris (ö. 395/1005), İbn Sîde (ö. 458/1066), Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), Mutarrizî (ö. 610/1213), İbn Manzûr (ö. 711/1311), salât kelimesinin “duâ” etmek anlamına geldiğini

⁵³⁷ Yaşar Doğru, *Kur’ân’da Salât Kavramı*, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Bedreddin Çetiner, İstanbul, 2004, ss. 32-34.

⁵³⁸ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 453; Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu’z-Zinê*, II. 735-740.

⁵³⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I. 136.

⁵⁴⁰ İbn Kuteybe, *Te’vilu Müşkili’l-Kur’ân*, ss. 344-345; Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu’z-Zinê*, II. 735-740; İbn Sîde, *el-Muhassas*, XIII. 85-90.

⁵⁴¹ İbn Kuteybe, *Te’vilu Müşkili’l-Kur’ân*, ss. 344-345; Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu’z-Zinê*, II. 735-740; Ezherî, *Mu’cemu Tehzibi’l-Luğâ*, II. 2048-2051; Cevherî, *Mu’cem es-Sihâh*, ss. 596-597; İbn Sîde, *el-Muhassas*, XIII. 85-90.

temellendirmek için Hz. Peygamberin; “*Biriniz yemeğe davet edildiğinde icabet etsin, oruçlu değilse yesin oruçlu ise (فليصل) duâda bulunsun*” hadisini⁵⁴² ve Cahiliyye Şairi el-A’sa’ya ait olan, içinde duâ etmek anlamına gelen *صليت* kelimesinin bulunduğu aşağıdaki beyiti delil olarak gösterirler.⁵⁴³

عليك مثل الذي صليت فاغتمضي نوما فاءن لجنب المرء مضطجعا

“*Ey kızım bana ettiğin (صليت) “duânın” aynısı senin için de olsun ama artık yat. Çünkü vücudun dinlenmeye ihtiyacı var*”

Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), İbn Fâris (ö. 395/1005), “salât” kelimesinin duâ anlamına geldiğine delil olarak el-A’sa’ya ait olan, içinde duâ etmek anlamına gelen *sallâ/صلى* kelimesinin bulunduğu aşağıdaki beyiti de delil olarak zikrederler.⁵⁴⁴

لها حرس لا يبرح الدهر بيتها وان ذبحت صلى عليها وزمزمها

“*Onların (içki fiçilerinin) evinden hiç ayrılmayan bir bekçisi vardır. Musluğu açıldığı vakit mırıldanarak duâ eder.*”

Ebû Hilal el-Askerî (ö. 400/1009), (صلى) “sallâ” fiilinin “duâ etti” anlamına geldiğini ifade eder.⁵⁴⁵ Ezherî (ö. 370/980), İbn Manzûr (ö. 711/1311), her duâ edene (مصلى) “musallî” ifadesinin kullanıldığını söylerler.⁵⁴⁶ Kurtubî (ö. 671/1273), duâ eden kişi için *صلى* ifadesinin kullanıldığını belirtir.⁵⁴⁷ Zemahşerî (ö. 538/1144), ruku ve secde edenlerin huşuna benzetildiği için duâ eden kişiye musallî denildiğini ifade eder.⁵⁴⁸ Mutarrizî (ö. 610/1213), Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), *مصلى /musalla* kelimesinin “duâ yeri” anlamına geldiğini söylerler.⁵⁴⁹ İbn Hişâm el-Lahmî (ö. 577/

⁵⁴² Tirmizî, *Savm*, 643, Ebû Davud, *Savm*, 74, Müslim, *Nikâh*, 106.

⁵⁴³ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu'z-Zinê*, II. 735-740; Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, s. 490; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, II. 239, 246; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, ss. 287-288; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 155; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁵⁴⁴ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu'z-Zinê*, II. 735-740; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, s. 490.

⁵⁴⁵ Ebû Hilal el-Askerî, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, ss. 205-207.

⁵⁴⁶ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051, İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232; Zebidî, a.g.e., XXXVIII. 437-444.

⁵⁴⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I. 167.

⁵⁴⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I. 49.

⁵⁴⁹ Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 155; Zeynuddîn er-Râzî, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân'l-Azîm*, s. 564.

1181), üzerinde namaz kılınan hasıra مصليّة (musalliyetun) denildiğini ama doğrusunun مصلّى (musalla) olduğunu söyler.⁵⁵⁰

İbn Kesîr (ö. 774/1373) ve İbn Atiyye (ö. 546/1151) en yaygın ve en sahih görüş olarak namaz anlamındaki “salât”ın duâ anlamındaki “salât” kelimesinden geldiği görüşünü kabul ederler.⁵⁵¹ Nevevî(ö. 676/1277), “namaza “salât” adının içindeki duadan dolayı verildiği ve bu anlamın da “salât”ın temel anlamı olan duadan geldiği” görüşünü Cumhura nisbet eder.⁵⁵² İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201),”salât”ın geldiği üç kökten birinin duâ olduğunu ve asıl anlamının da “duâ” olduğunu söyler.⁵⁵³ Kurtubî (ö. 671/1273), “salât” kelimesinin sözlükte duâ etmek anlamına geldiğini söyler ve Hz. Esmâ'nın Abdullah bin Zubeyri doğruduğunda onu Hz. Peygambere gönderdiğini ve Hz. Peygamberin de kendisini(çocuğu) sıvazladığı ve صلى عليه/ona duâda bulunduğu hadisini zikreder.⁵⁵⁴ Tüsterî (ö. 283/896), “salât” kelimesinin; “namaz, dua ve rahmet” anlamlarına geldiğini nakletmektedir.⁵⁵⁵ Zeccâc (ö. 311/923) “salât” kelimesinin “namaz” ve “dua-övgü ve rahmet” anlamlarına geldiğini söyler.⁵⁵⁶

İbnu'l- Enbârî (ö. 328/940), “salât” kelimesinin Arap dilinde “*Namaz, Rahmet ve Dua*” olmak üzere üç anlama geldiğini, “ قد صلى الرجل ” ifadesinin “dua etmek ve rabbinden istemek“ anlamına geldiğini söyler.⁵⁵⁷İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), “salât” kelimesinin duâ, tebrik ve ibadet anlamına geldiğini, duâ'nın hem ibadet hem istek anlamına geldiğini ifade eder ve âyetlerle temellendirir. İbn Kayyim, bir kadının Hz. Peygambere gelip benim ve eşim için duâ et/صلى dediğini

⁵⁵⁰ İbn Hişâm el-Lahmî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Endelüsî(ö. 577/ 1181), *el-Medhal ilâ Takvîmu'l-Lisân ve Ta'limu'l-Beyân*, thk. Me'mun bin Muhyiddîn el-Cennân, 1. Bsk., Daru'l-Kütübi'-'İlmiyye, Beyrut, 1995, s. 137.

⁵⁵¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I. 41; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* I. 85.

⁵⁵² Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâi ve'l-Luğât*, III. 179; Mahmud Abdurrahman, *Mu'cemu'l-Mustalihât*, ss. 377-387.

⁵⁵³ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 39.

⁵⁵⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I. 167.

⁵⁵⁵ Tüsterî, Ebû Muhammed Sehl bin Abdullâh (ö. 283/896), *Tefsîru't-Tüsterî*, thk. Muhammed Basil Uyunu's-Sûd, 2. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007, ss. 32-33.

⁵⁵⁶ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, I. 231-232.

⁵⁵⁷ İbnu'l- Enbârî, Ebû Bekr Muhammed bin el-Kâsım(ö. 328/940), *ez-Zâhir fi Meâni Kelimâti'n-Nâs*, I-II, thk., Hâtem Sâlih ez-Zâmin, 1. Bsk., Müesseseti'r-Risâle, Beyrut, 1992, I. 44-46.

Hz. Peygamberin de “Allâh sana ve eşine “salât” etsin/صلى” dediğini naklederek bu hadiste “salât” kelimesinin duâ anlamında kullanıldığını söyler.⁵⁵⁸

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), “salât” kelimesinin duâ anlamına geldiğini, duânın hem ibadet hem istek anlamında olduğunu ifade eder ve “dua”nın Furkan 77, Nahl 20, Sebe’ 22. Âyetlerde duânın ibadet anlamında; Ğafir 60, Bakara 186. Âyetlerde ise duânın, istek anlamında kullanıldığını, ibadet ve duâ edenin de “dai” olarak isimlendirildiklerini, kulun namaz boyunca Allâh’a hem ibadet hem de istek boyutunda duâda bulunduğunu belirtir. İbn Kayyim’e göre “salât” kelimesi namaz anlamına intikal etmiş, lugattaki anlamından ayrılıp şer’i bir isim ya da mecazi şer’i olmuş değildir asli manasını korumuştur. Ona göre de namaza “salât” denmesi duâyı kapsamından dolayıdır. Yani namaz, bir cüz’ü ile isimlendirilmiştir.⁵⁵⁹

Ferâhî, “salât” kelimesinin Keldani/Akkad dilinde duâ ve tazarru’/yalvarma-yakarma anlamına geldiğini söylemektedir.⁵⁶⁰Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), meleklerin “salât”ı ile peygambere duâda bulunmalarının kast edildiğini ve “salât”ın asıl anlamının duâ olduğunu ifade etmektedir. ⁵⁶¹ İbn Manzûr (ö. 711/1311), meleklerin “salât”ı ile peygambere duâ ve istiğfârda bulunmalarının kastedildiğini söyler.⁵⁶²

İlk dönem sözlüklerinden son dönem sözlüklerine kadar baktığımız bütün sözlüklerde ve müfessirlerin ekseriyetinde “salât” kelimesinin asıl/temel anlamının “duâ” olduğu ifade edilmektedir.⁵⁶³

⁵⁵⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Şemsuddîn Muhammed bin Ebû Bekr (ö. 751/1350), *Dav’ul Munîr ale’t-Tefsîr*, I-VI, thk. Alî Ahmed Muhammed es-Sâlih, Mektebetü Dâru’s-Selâm, Riyad, trs., V. 49-59; *Celâu’l-İfhâm fî Fazli’s-Salâti ve’s-Selâmi ala Muhammedin Hayru’l-Enâm*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Abdulkadir el-Arnâvût, 2. Bsk., Dâru’l-Urube, Küveyt, 1987, ss. 153-170.

⁵⁵⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Dav’ul Munîr ale’t-Tefsîr*, V. 49-59; *Celâu’l-İfhâm fî Fazli’s-Salâti ve’s-Selâmi ala Muhammedin Hayru’l-Enâm*, s. 153-170

⁵⁶⁰ Ferâhî, *Nizâmu’l-Kur’ân*, I. 129; *Müfredat’ül-Kur’ân*, ss. 209-216.

⁵⁶¹ Zeynuddîn er-Râzî, *Tefsîru Ğarîbi’l-Kur’ân’l-Azîm*, s. 564.

⁵⁶² İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232.

⁵⁶³ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 453; İbn Kuteybe, *Te’vilü Müşkili’l-Kur’ân*, ss. 344-345; Ebû Hâtim er-Râzî, *Kitâbu’z-Zîne*, II. 735-740; Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbi’l-Luġâ*, II. 2048-205; Tâlekânî, *el-Muhîti fî’l-Luġâ*, III. 64-65; Cevherî, *Mu’cem es-Sihâh*, ss. 596-597; İbn Fâris, *Mekâyîsu’l-Luġâ*, s. 490; İbn Sîde, *el-Muhkem ve’l-Muhit el-A’zam*, II. 239, 246; Raġib el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*, ss. 287-288; Mutarrizî, *el-Muġrib fî Tertîb’l-Mu’rib*, s. 155; Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, s. 207; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232; Semînü’l-Halebî, *Umdetu’l-*

Ayrıca “salât”/namaz”ın içindeki “duâ”dan dolayı bu ismi aldığı,⁵⁶⁴ cenaze namazının rükû ve secdesi olmadığı halde edilen duâdan dolayı “salât” adını aldığı ifade edilmektedir.⁵⁶⁵ “Salât” kavramının duâ anlamına alınmasının aslında kök manası olan belin ortasındaki kemiğin duâ esnasında ellerin yukarıya kaldırılması esnasında hareket ettirilmesine dayandığı da söylenmiştir.⁵⁶⁶ Cahiliye şiirlerinden hareketle cahiliye Araplarının “salât” kelimesini İslam öncesinde “duâ” anlamında kullandıklarını ve daha sonraları(vahiy sürecinde) “salât” kelimesinin “namaz” anlamını aldığını söyleyebiliriz.⁵⁶⁷

2. 2. 1. 2. Sırtın Ortası, Kuyruk Sokumu, Uylukların Hareketi

Ferâhîdî (ö. 175/791), Tâlekânî (ö. 385/995), İbn Sîde (ö. 458/1066), “salât” kelimesinin geldiği “صلا” kökeni için “*insan ve dört ayaklı hayvanlar için sırtın ortası*” anlamında kullanıldığını ve doğum yapan her dişi için “انفرج صلاها” “sırtı/beli gevşedi/genişledi” denildiğini söylerler.⁵⁶⁸ Ferâhîdî (ö.175/791), buna delil olarak aşağıdaki beyti zikreder:⁵⁶⁹

كأمن صلا جهيزة حين قامت & حباب الماء يتبع الحبابا

“*Kalktığı zaman sırtı sanki Cehize’nin⁵⁷⁰ sırtı gibi, suyun suyu takip etmesi, dalgalı olması gibi*”

Huffâz, II. 349-352; Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 349; Cürcânî, *et-Ta’rifât*, s. 137; Firuzâbâdî, *el-Kâmusu’l-Muhît*, ss. 751-752; Ebu’l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 464-467; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII. 437-444; Tahanevi, *Keşşafu Istilahatu’l-Funun*, III. 75-88; Nekerî, *Düsturu’l-Ulemâ/Câmiu’l-Ulûm*, II. 178-179; John Penrice, *Kur’ân Sözlüğü*, çev. Ömer Aydın, 1. Bsk., İşaret Yay., İstanbul, 2010, 180.

⁵⁶⁴ Ebû Hilal el-Askerî, *el-Vücûh ve’n-Nezâir*, ss. 205-207; İbn Sîde, *el-Muhassas*, XIII. 85-90; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*, ss. 287-288; Mutarrîzî, *el-Muğrib fî Tertîb’l-Mu’rib*, s. 155; Semîn el Halebî, *Umdetu’l-Huffâz*, II. 349-352. Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 349; Firuzâbâdî, *Besâiru Zevi’t-Temyîz*, III. 434-438; İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed bin Alî(ö. 852/1448), *Cüz’ün fihî’l-Kelâm ale Hadisi İnne Evle’n-Nâsi bi Ekseruhum aleyye salâten*, 1. Bsk., Cezâir, 2009, s. 38-41; Ebu’l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

⁵⁶⁵ Ebû Hilal el-Askerî, *el-Vücûh ve’n-Nezâir*, ss. 205-207.

⁵⁶⁶ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, IV. 200.

⁵⁶⁷ Ebu’l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467; Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 349; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII. 437-444; Nekerî, *Düsturu’l-Ulemâ*, II. 178-179.

⁵⁶⁸ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 453; Tâlekânî, *el-Muhît fî’l-Luğâ*, III. 64-65; İbn Sîde, *el-Muhkem ve’l-Muhit el-A’zam*, II. 239, 246; Zemahşerî, *Esâsu’l-Belâğa*, ss. 335-336.

⁵⁶⁹ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 453.

⁵⁷⁰ Cehize ismi söz anlamaz bir kadının ismidir, Araplar arasında söz anlamaz kadınlar için mesel olarak kullanılır

İbn Dureyd (ö. 321/933), “صلا” için “kuyruk sokumunun bulunduğu, insanın en son çürüyen kemiği” ifadesini kullanır ve bu kemiğin iki tarafında “صلوان” denilen uyluk kemiklerinin bulunduğu, secdeye varırken ve secdeden kalkarken uyluk kemiklerinin, kuyruk sokumunun hareket etmesinden dolayı namaza “salât” denildiğini söyler. İbn Dureyd bu ifadelere delil olarak şu beyiti zikreder:⁵⁷¹

تركت الرمح يبرق في صلاه & كاعن سنانه خرطم نسر

“ Mızrağı sırtında parlar bir halde bıraktım sanki mızrağın ucu kartalın gagası gibi”

İbn Sikkît (ö. 244/858), Ezherî (ö. 370/980), Cevherî (ö. 400/1009), İbn Sîde (ö. 458/1066), Zemahşerî (ö. 538/1144), “صلا”nın “kuyruk sokumu” olduğunu belirtir ve kuyruk sokumunun iki tarafında bulunan her bir kemiğe “صلا” denildiğini, tesniyesinin ise “صلوان/صلوين” olduğunu ifade ederler.⁵⁷²

Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), Tâlekânî (ö. 385/995), “صلوان” için kuyruk sokumunun sağında ve solunda bulunan kemikler olduğunu söylerler.⁵⁷³ Fârâbî (ö. 350/960), Cevherî (ö. 400/1009), Arapların “uylukları gevşediğinde, doğumu yaklaştığında” at için اصلت الفرس dediklerini zikrederler.⁵⁷⁴ Ezherî (ö. 370/980), Tâlekânî (ö. 385/995), deve hamile kalıp yavrusu arka tarafına/uyluk tarafına düşünce, (doğum yaklaşınca) Arapların onun için “اصلت النقة/uylukları gevşedi, genişledi” dediklerini naklederler.⁵⁷⁵

Zemahşerî (ö. 538/1144), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), “salât” kelimesinin uylukların hareket ettirilmesinden geldiğini, namaz kılan kişinin ruku ve secde esnasında uyluklarını hareket ettirdiğini dolayısı ile “salât” kelimesinin “salaveynden” geldiğini ileri sürer.⁵⁷⁶ İbnü'l-Cevzî (ö.597/ 1201), “salât” kelimesinin geldiği kökleri zikrederken “uyluk kemiklerinin hareket ettirilmesinden geldiği”

⁵⁷¹ İbn Dureyd, *Cemheratu'l-Luğâ*, II. 259.

⁵⁷² İbn Sikkît, *Kitâbu Tehzîbu'l-Elfâz*, s. 577; Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, II. 229, 246; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğâ*, ss. 335-336.

⁵⁷³ Ebû Hâtim er-Râzî, *Kitâbu'z-Zîne*, II. 735-740.

⁵⁷⁴ Fârâbî, *Dîvânü'l-Edeb*, s. 818 Farabi, *الاصلاء* kelimesini *الارحاء* kelimesi ile açıklar Bkz. s. 810; Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597.

⁵⁷⁵ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; Tâlekânî, *el Muhît fi'l-Luğâ*, III. 64-65.

⁵⁷⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I. 49; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühît*, I.162.

görüşünü de zikreder.⁵⁷⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), Ebu'l-Kasım es-Suheyli'den alıntı yaparak “salât” kelimesinin temel anlamının “الحنو وعطف /el-Hunû ve'l-atf/eğilmek, manevi ilgi duymak, eğilim göstermek” olduğunu söyler.⁵⁷⁸ “Salât” kavramının “atf” yani eğilip bükülmek, uylukların hareket ettirilmesi anlamında iken daha sonra “rahmet” ve “duâ” anlamında kullanıldığı, “salât” kelimesine “duâ” anlamından sonra içindeki atfi maneviden dolayı “namaz” anlamının da verildiği ifade edilmiştir.⁵⁷⁹

Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Zemahşeri'nin dile getirdiği “salât”ın uylukların hareket ettirilmesinden geldiği görüşünün yanlış olduğunu söyler.⁵⁸⁰ İbn Kesîr (ö. 774/1373), sırt bölgesinden başlayıp kuyruk sokumuna kadar uzanan iki damara (kuyruk sokumundan sonra ikiye ayrılan iki damar da denilmiştir.)⁵⁸¹ “salaveyn” denildiği, namazda ruku ve secde esnasında uyluk kemiklerinin hareket ettirilmesinden dolayı namaza “salât” denildiği, yarış atlarından birincisinin uyluğunun ardında durduğu için ikinci ata “musalli” denildiği ve namaza bundan dolayı “salât” isminin verildiği gibi görüşlerin bulunduğunu ancak bu konunun tartışmaya açık olduğunu söyleyerek bu görüşleri red eder ve namaz anlamındaki “salât” kelimesinin duâ anlamına gelen “salât” kelimesinden geldiğini ifade eder.⁵⁸²

Cahiliye şiipleri ve Kur'ân üzerinde çalışma yapan Üde Halil Ebû Üde, “salât” kavramının cahiliye döneminde duâ ve istek anlamı ile bilindiğini; “salât” kelimesinin uylukları hareket ettirmekten geldiği, duâ edene de ellerini havaya kaldırdığında uyluklarını hareket ettirdiğinden dolayı musallî dendiği görüşünün “salât” kelimesinin cahiliye dönemindeki yaygın anlamı olan “duâ ve istek” anlamına ters düştüğünü, dolayısı ile “salât” kelimesinin salaveynden değil “salât” tan yani duâdan geldiğini söylemektedir.⁵⁸³

⁵⁷⁷ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 39.

⁵⁷⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Şemsüddîn Muhammed bin Ebû Bekr (ö. 751/1350), *Bedâiu'l-Fevâid*, thk., Ali bin Muhammed İmrân, Dâru Alemlî'l-Fevaid, Beyrut, trs., s. 44-46.

⁵⁷⁹ Ebu'l-Beka, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁵⁸⁰ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, II, 28.

⁵⁸¹ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* I. 85, Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, I.162.

⁵⁸² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I. 41.

⁵⁸³ Üde Halîl, *et-Tatavvuru'd-Delâli*, ss. 177-179.

Mutarrizî (ö. 610/1213), iki ayağı taşıyan kemiğe “صلا” denildiğini, musallî namazda ruku ve secde esnasında uyluklarını hareket ettirdiği için namaza “salât” dendiğini söylemektedir.⁵⁸⁴

2. 2. 1. 3. İz Sürmek-Takip Etmek

Ferâhîdî (ö. 175/791), İbn Kuteybe (ö. 276/889), Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), Ezherî (ö. 370/980), Fârâbî (ö. 350/960), Tâlekânî (ö. 385/995), Cevherî (ö. 400/1009), Zemahşerî (ö. 538/1144),⁵⁸⁵ uyluk kemiğini ifade eden “صلا” kelimesinden türetilen (مصلی) “musallî” kelimesi için; “*yarışta birinci gelen atı izleyen, birinci atın izini takip eden, ikinci gelen, birinci atın uyluk hizasında duran ikinci at*” anlamlarını vermişlerdir.⁵⁸⁶

İbn Kuteybe (ö. 276/889), Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), Ezherî (ö. 370/980), Tâlekânî (ö. 385/995), İbn Sîde (ö. 458/1066), Mutarrizî (ö. 610/1213), Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), “*ikinci gelen atın başının birinci gelen atın uyluğunun yanında, hizasında olmasından dolayı ikinci ata (مصلی) denildiğini*” söylemektedirler.⁵⁸⁷ Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), Arapların birinci gelen ata فرس ikinci gelen ata ise فرس مصلی dediklerini ifade ettikten sonra “*namaz kılan kişinin yani musallînin; önünde duran, kendisine namaz kıldırın kişinin hareketlerine birebir uymasından dolayı*” namaza “salât” denildiğini söyler. Hz. Peygamber kendisine uyanlara imamlık yaptığında onun yaptığı her hareketi yaptılar, musallî oldular. Cebrâil Hz. Peygambere namazı öğretmek için imamlık yaptı sabık oldu Hz. Peygamberde ona uyarak musallî oldu, daha sonra Hz. Peygamberimiz namaz kıldırıldı kendisi sabık ona uyanlar da musallî oldular açıklamasında bulunur.⁵⁸⁸

⁵⁸⁴ Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb 'l-Mu'rib*, s. 155.

⁵⁸⁵ Zemahşerî, *Esâsu 'l-Belâğa*, s. 335-336.

⁵⁸⁶ Ferâhîdî, *Kitâbu 'l-Ayn*, s. 453; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh bin Müslim ed-Dineverî (ö. 276/889), *Edebu 'l-Kâtib*, thk. Alî Muhammed Zeynû, I. Bsk., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2012, s. 153; Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu 'z-Zinê*, II. 735-740; Fârâbî, *Dîvânü 'l-Edeb*, s. 823, Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi 'l-Luğâ*, II. 2048-2051; Tâlekânî, *el Muhît fi 'l-Luğâ*, III. 64-65; Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597; Zemahşerî, *Esâsu 'l-Belâğa*, s. 335-336.

⁵⁸⁷ İbn Kuteybe, *Edebu 'l-Kâtib*, s. 153; Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu 'z-Zinê*, II. 735-740; Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi 'l-Luğâ*, II. 2048-2051; Tâlekânî, *el Muhît fi 'l-Luğâ*, III. 64-65; İbn Sîde, *el-Muhkem ve 'l-Muhît el-A'zam*, II. 239, 246; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb 'l-Mu'rib*, s. 155; Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtâru 's-Sihâh*, s. 207.

⁵⁸⁸ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu 'z-Zinê*, II. 735-740.

Ezherî (ö. 370/980), Arapların birinci gelen ata “mücelli”, ikinciye “musallî” üçüncüye “müselli” , dördüncüye “etteli” beşinciye “murteh”, altıncıya el-âtif, yedinciye “el-Haziy”, sekizinciye “el-Müemmel” dokuzuncuya ise “ el-Latîm” adını verdiklerini söyler.⁵⁸⁹ Önce gelenin, önde olanın fiillerine uyana, ardından gidene, onu takip edene “musalli” adı verilmiştir.⁵⁹⁰ Dolayısı ile öndekinin uyuluğunun hizasında durduğu için namaz kılan kişiye de (musalli/مصلی) denildiği ifade edilmiştir.⁵⁹¹ İbn Atiyye (ö. 546/1151), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), namazın imandan sonra ikinci sırada yer almasından dolayı “salât” şeklinde isimlendirildiğini, bu şekilde anlamlandırılmasının yarışta ikinci gelen ata “musalli” denmesinden kaynaklandığını belirtenlerin olduğunu nakletmektedirler.⁵⁹²

Hız Ali'den yapılan aşağıdaki rivâyette “صلی” kelimesi ile “ikinci olma, öncekini izleme” anlamları kastedilmiştir.⁵⁹³ Zemahşeri bu hadiste geçen “صلی” fiilini mecazi bir ifade olarak değerlendirir.⁵⁹⁴

”سبق رسول الله و صلى ابو بكر ثلث عمر ثم خطبتنا او اصابتنا فتنة فما شاء الله جل جلاله“

“Resulullah öncü oldu. Sonra onu Ebû Bekir **izledi(ikinci oldu)** ondan sonra Ömer üçüncü oldu. Daha sonra da Allâh'ın irade ettiği fitne bizlere isabet etti”⁵⁹⁵

Farklı şairlere ait aşağıdaki beyitlerde de musallî kelimesi ile “*ikincilik, ardından gitme*” anlamları kast edilmektedir.

انت المصلي وابوك السابق

“Baban ilk sen ise **ikincisin.**”⁵⁹⁶

ان تبندر غاية يوما لمكرمة تلق السوابق منا والمصلينا

“Bir gün kazanmayı gaye edinirsen bizden ilklere ve onlara **uyanlara ulaşırın**”⁵⁹⁷

⁵⁸⁹ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁵⁹⁰ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; Zemahşeri, *Esâsu'l-Belağâ*, ss. 335-336; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁵⁹¹ Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 155.

⁵⁹² İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* I. 85, Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, I.162; Bulaç, *Kur'ân Dersleri*, I. 80.

⁵⁹³ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 155

⁵⁹⁴ Zemahşeri, *Esâsu'l-Belağâ*, s. 335-336.

⁵⁹⁵ Ahmet bin Hanbel(ö. 241/855), *Müsned*, Beytü Efkari'd-Devliyye, Lübnan, 2004, Hadis No:1020,1107.

⁵⁹⁶ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu'z-Zîne*, II. 735-740.

“Musallî” (مصلی) kelimesinin Arap dilindeki “*ardından gitmek, takip etmek, izlemek*” temel anlamına bakarak Rağıb el-İsfehani Müddessir, 43. Âyetinde geçen “(مصلین) ‘*musallinden değildik*” ifadesi için “*peygambere uyanlardan değildik*” anlamını vermiştir.⁵⁹⁸ Rağıb el-İsfehani, Semîn el-Halebi ve Firuzabadi “مصلین” kelimesinin Kur’ân’ı Kerîm’de sadece “münafıklar ve müfrit günahkârlar” için kullanıldığını söylemeleri⁵⁹⁹ Kur’ân bütünlüğüne uymamaktadır. Zira Mearic, 22-23 ve Müddessir, 43. Âyetlerinde “musallîn” kelimesi olumlu anlamda kullanılmıştır. Aslında Maun sûresinde de “Musallîn” kelimesi olumlu anlamdadır. Âyette kendini musallî olarak niteleyip, “salât”ın gereğini yerine getirmeyenler kınanmaktadır. Kur’ân’ı doğru anlayıp yorumlayabilmek için Kur’ânı kendi bütünlüğü içinde değerlendirmek gerekir.⁶⁰⁰ Kur’ân’ın âyetleri birbirini tamamlar ve yerine göre açıklar niteliktedir.⁶⁰¹ Bunun İçindir ki Kur’ânî kavramlara anlam verirken Kur’ân bütünlüğünün göz önünde bulundurulması kelimelere yanlış anlam yüklememizin önüne geçecektir.⁶⁰²

2. 2. 1. 4. Ta’zim

“Salât” kelimesinin temel anlamının “*ta’zim*” olduğu,⁶⁰³ Araplar’ın “*ta’zim amacıyla küçüğün kendisinden büyük birinin önünde eğilmesini*” “salât” ile ifade ettikleri, Yahudilerin de birbirlerine selam verirken eğilmelerini, uyluk kemiklerini hareket ettirmelerini “salât” olarak adlandırdıkları ifade edilmiştir.⁶⁰⁴ “Salât” kavramı önceleri ta’zim anlamında iken daha sonra Araplar tarafından “duâ” anlamına alındı ve her duâyaya “salât” denildi. Dolayısı ile “salât” kavramının anlam alanı genişlemiş

⁵⁹⁷ Ebi Temmâm Habîb bin Evs et-Tâî (Ö. 231/845), *Divanu'l Hamase*, ravi: Ebi Mansur Mevhûb bin Ahmed Bin Muhammed bin el-Hazârî el-Cevâlîki, (ö. 540/1145), thk. Ahmed Hasen Basec, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, Bkz. Ebi Mahzum en-Nahşeli'nin kavmi ile övündüğü beyitler

⁵⁹⁸ Rağıb el-İsfehani, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 287-288; Semîn el Halebi, *Umdetu'l- Huffâz*, II. 349-352.

⁵⁹⁹ Rağıb el-İsfehani, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 287-288; Semîn el Halebi, *Umdetu'l- Huffâz*, II. 349-352; Firuzabadi, *Besairu Zevî't- Temyiz fî Letaifî Kitebi'l-Azîz*, III. 434-438.

⁶⁰⁰ Güneş, *Kur'ân'da Bütünlük Mucizesi*, s. 39.

⁶⁰¹ Albayrak, *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine*, s. 24.

⁶⁰² Fatih Tiyek, *Kur'ân'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meâllerdeki Bağlamsal Sorunlar*, Ankara Okulu, Ankara, 2015, s. 298.

⁶⁰³ İsfahani, Ebi Musa Muhammed bin Ebi Bekr bin Ebi İsa el-Medenî (ö. 581/1185) *Mecmu'ul - Muğis fî Ğarîbi'l-Kur'âni ve'l-Hadis*, I-III, thk. Abdülkerim el-Azbavi, 1. Bsk., Daru'l-Medenî, Cidde, 1986, II. 281-290; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232; Feyyümi, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 349; İbn Hacer el-Askalânî, *Cüz'ün fihî'l-Kelâm*, s. 38-41; Cürcânî, *et- Ta'rifât*, s. 137; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII. 437-444; Ebu'l-Beka, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁶⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I. 190-191.

oldu.⁶⁰⁵ “Duâ” anlamını kazanan “salât” kavramı “*ta’zim için olan eğilmeden dolayı*” daha sonra “namaz” anlamını kazanmıştır.⁶⁰⁶ Zemahşerî (ö. 538/1144), “salât” kelimesinin uylukların hareket ettirilmesinden geldiğini, Yahudilerin ileri gelenlerinin-efendilerinin karşısında ta’zim amacı ile başlarını öne eğip, bükülerek, uyluk kemiklerini bükerek saygı gösterdiklerini söyler.⁶⁰⁷

Kanaatimizce “salât” kavramının “ta’zim” anlamı ilk sözlüğün sahibi Ferahidi tarafından “hüsn-i senâ” “güzel övgü”⁶⁰⁸ kelimeleri ile karşılanmıştır. Rağib el-İsfahani ise “ta’zim” kelimesi yerine aynı anlama gelen “temcid/yüceltme” kelimesini kullanır.⁶⁰⁹ Namaz, Allâh’ı ta’zim ve takdisi içerdiği için “salât” kavramı ile ifade edilmiştir. Nitekim tahiyyatta okunan salavatlarda Hz. Peygamberi ta’zim içindir.⁶¹⁰ Bu salavatlarda İslam şeriatinin baki kılınması, islam davasının zafer bulması, ahirette Hz. Peygambere şefaahat verilmesi ve ecirlerinin artırılması dilenmekte dünya ve ahirette Rabbimizden Hz. Peygamberin şanının yüceltilmesi istenmektedir.

2. 2. 1. 5. Rahmet

İbn Kuteybe (ö. 276/889), Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), Ezherî (ö. 370/980), İbn Fâris (ö. 395/1005), İbn Manzûr (ö. 711/1311) Hz. Peygamberin Ebû Evfa hakkındaki “*Ey Allâh’ım, Ebî Evfâ’nın ailesine (sallî) “salât”ta bulun*”⁶¹¹ hadisinde geçen “salât” ile “*rahmetin*” amaçlandığını dolayısı ile salât kelimesinin “*rahmet*” anlamında kullanıldığını ifade etmektedirler.⁶¹² Tüsterî (ö. 283/896), bu hadiste geçen “salât” kelimesini “*rahmet*” anlamına alırken,⁶¹³ Taberî (ö. 310/923) ise “*mağfiret*” anlamına almaktadır.⁶¹⁴

⁶⁰⁵ İsfahani, Ebi Musa, *Mecmu’ul -Muğis*, II. 281-290.

⁶⁰⁶ İsfahani, Ebi Musa, *Mecmu’ul -Muğis*, II. 281-290.

⁶⁰⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I. 49.

⁶⁰⁸ Ferahidi, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 453; Ayrıca Bkz. Ezheri, *Mu’cemu Tehzîbi’l-Luğâ*, II. 2048-2051, Firuzabadi, *el-Kamusu’l- Muhit*, s.751-752; Ebu’l-Beka, *el-Külliyât*, ss. 464-467; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII/437-444.

⁶⁰⁹ Rağib el-İsfahani, *el-Müfredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*, s. 287-288.

⁶¹⁰ İsfahani, Ebi Musa, *Mecmu’ul -Muğis*, II. 281-290; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

⁶¹¹ Müslim, *Zekât*, 176, Buhari, *Deavat*, 32.

⁶¹² İbn Kuteybe, *Te’vilu Müşkili’l-Kur’ân*, ss. 344-345; Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu’z-Zinê*, II/ 735-740; Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbi’l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Fâris, *Mekâyîsu’l-Luğâ*, s. 490; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶¹³ Tüsterî, *Tefsîru’t-Tüsterî*, s. 32-33.

⁶¹⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/2. 57.

Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), miraç esnasında yaşadığı ifade edilen Hz. Peygamber ve Cebrâil arasında geçen konuşmada Cebrail'in "rabbin "salât" ediyor" sözüne karşılık Hz. Peygamberin Cebrâil'e "Allâh'ın "salât"ı nedir?" diye sorduğunu onun da; "sübbuhun, kuddüsün rabbu'l-melâiketi ve'r-ruh"⁶¹⁵, rahmetim gazabımı geçmiştir" şeklinde olduğunu söylediği hadiste geçen "salât"ın "rahmet" anlamına geldiğini ifade eder ve delil olarak kullanır. Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), İbn Manzûr (ö.711/1311), aşağıdaki beyitlerde geçen صلى kelimelerini de "salât" kelimesinin "rahmet" anlamına geldiğinin delili olarak gösterirler.⁶¹⁶

واتم نعمته عليه وزادها & صلى الاله على امرىء ودعته⁶¹⁷ (Adi bin Rika'a ait)

صلى على عزة الرحمن وانبتها & ليلي وصلى على جاراتها الاخر⁶¹⁸ (er-Rai'ye ait)

"Ayrıldığı kimseye ilahım **rahmet etti/etsin** ve ona nimetini tamamlayıp arttırdı/arttırsın"

"Rahman Azza'ya ve kızı Leyla'ya **rahmet etti/etsin** diğer komşularına da **rahmet etti/etsin**"⁶¹⁹

صلى على يحيى واشياعه & رب كريم وشفيع مطاع

"Allâh Yahya ve arkadaşlarına **rahmette bulunsun**,⁶²⁰ cömert, yardım eden ve sözü dinlenen bir rab o"

Seffâh bin Bekr el-Yerbui'ye ait olan bu şiirdeki صلى ifadesinin "rahmet etti/etsin" anlamına geldiği ifade edilmiştir.⁶²¹ Ebû Ubeyde(ö. 209/824), Bakara 157. Âyette geçen "salât" ifadesini "rahmet" olarak tefsîr eder.⁶²² Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933) de Ebû Ubeyde'nin bu tefsîrini esas alarak "salât" kelimesinin rahmet

⁶¹⁵ Not:"Sübbuhun, kuddüsün rabbu'l-melâiketi ve'r-ruh/Her türlü noksandan münezzeh ve yüce Meleklerin ve Ruh'un rabbi" ifadesinin meleklerle ait olduğu ifade edilmiştir.

⁶¹⁶ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu'z-Zinê*, II. 735-740; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶¹⁹ Ebû Hatim er-Razi, *Kitâbu'z-Zinê*, II. 736; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶²⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232 de ve Firuzâbâdî, *es-Silatu ve'l-Buşer fi's-Salâti ale Hayri'l-Beşer*, s.13-22'de bu beyitte geçen sallâ ifadesinin haber anlamında değil dilek anlamında olduğunu söyler

⁶²¹ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶²² Ebû Ubeyde Ma'mer bin el-Müsennâ, *Mecâzu'l-Kur'an*, I. 61.

anlamını zikreder.⁶²³ Rahmet ve istiğfârın, duânın olmazsa olmazları konumunda olmalarından dolayı “salât” kelimesi ile isimlendirildikleri söylenmiştir.⁶²⁴

Ebû Ubeyde Ma'mer bin el-Müsennâ (ö. 209/824), genelde dua anlamına alınan⁶²⁵ A'sa'ya ait olan aşağıdaki beyitte geçen “salât” kelimesinin dua anlamının yanısıra “rahmet” anlamına da geldiğini söyler.⁶²⁶

عليك مثل الذي صليت فاغتمضي نوما فاءن لجنب المرء مضطجعا

“Ey kızım bana ettiğin(صليت) “duânın” aynısı senin için de olsun ama artık yat. Çünkü vücudun dinlenmeye ihtiyacı var”⁶²⁷

Ezherî (ö. 370/980), Ahzâp, 43. Âyette geçen “salât” ifadesinin Allâh'tan rahmet, meleklerden duâ anlamında olduğunu ifade eder.⁶²⁸ Tâlekânî (ö. 385/995), İbn Fâris (ö. 395/1005), Cevherî(ö. 400/1009), İbn Manzûr (ö. 711/1311) Allâh'ın(genel anlamdaki) “salât”ının rahmet anlamında olduğunu belirtirler.⁶²⁹ İbn Sîde (ö. 458/1066), Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), İbn Manzûr (ö. 711/1311) Allâh'ın, elçisine olan “salât”ının “ona rahmet etmesi ve övgüde bulunması” anlamına geldiğini söylerler.⁶³⁰ Mutarrizî(ö. 610/1213), “rahmet duâ edenin ihtiyacı/devamlı istediği şey” olduğu için “salât” kelimesi “rahmete” isim olmuştur demektedir.⁶³¹ İbn Manzûr (ö. 711/1311), Hz. Ebû Bekir'den nakille tahiyat duâsındaki salavatın “terahhum/rahmet dileğinde bulunma” anlamında olduğunu kaydeder. Ahzâp 56. Âyetteki salavatın da “terahhum/rahmet dileme” anlamında

⁶²³ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu 'z-Zîne*, II. 735-740.

⁶²⁴ Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb 'l-Mu'rib*, s. 155; İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶²⁵ Meymun bin Kays, *Divanu el A'sa el Kebir*, byy, trs., s. 101; Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi 'l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Fâris, *Mekâyîsu 'l-Luğâ*, s. 490; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb 'l-Mu'rib*, s. 155.

⁶²⁶ Ebû Ubeyde, *Mecâzu 'l-Kur'ân*, I. 61-62.

⁶²⁷ Ebû Ubeyde, *Mecâzu 'l-Kur'ân*, I. 61; Meymun bin Kays, *Divanu el A'sa el Kebir*, thk. Muhammed Muhammed Huseyn, s. 101; Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi 'l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Fâris, *Mekâyîsu 'l-Luğâ*, s. 490; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb 'l-Mu'rib*, s. 155.

⁶²⁸ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi 'l-Luğâ*, II. 2048-2051.

⁶²⁹ Tâlekânî, *el Muhîr fî 'l-Luğâ*, III. 64-65; İbn Fâris, *Mekâyîsu 'l-Luğâ*, s. 490; Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597; İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶³⁰ İbn Sîde, *el-Muhkem ve 'l- Muhîr el-A'zam*, II. 239, 246; Zeynuddîn er-Râzî, *Tefsîru Ğarîbi 'l-Kur'ân 'l-Azîm*, s. 564; İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*, I/2230-2232.

⁶³¹ Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb 'l-Mu'rib*, s. 155.

olduğunu söyler.⁶³² İbn Hacer el-Askalânî(ö. 852/1448), çoğunluğun “salât”ın “Allah’tan rahmet” anlamına geldiği görüşünde olduklarını söyler.⁶³³

İbn Bâdis, (ö. 1359/1940), Ahzap 56. Ayette geçen salat kavramının farklı müfessirler tarafından rahmet, mağfiret, sena, vergi, ihsan, ta’zim anlamı ile tefsir edildiğini ancak tüm bu anlamların “rahmet” anlamında toplandığını ifade eder.⁶³⁴

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), “salât” kelimesinin rahmet anlamına alınmasının yanlış olduğunu belirterek kelimenin lugattaki bilinen/ma’ruf anlamı ile kullanılmasının esas alınması gerektiğini, Arapların, صلى عليه ifadesindeki “salât” kelimesinin “rahmet” anlamını bilmediklerini, “salât” kelimesinin lügat anlamı olarak sadece “*duâ, tebrik/kutsama ve sena/övgü*” anlamlarını bildiklerini, Bakara 157. Âyette “salât” ile rahmetin arasının ayrıldığını, rahmetin genel “salât”ın ise özel olduğunu, rahmetin herkes için “salât”ın ise mü’minlere has olduğunu ifade ederek “salât”ın “rahmet” anlamına gelmediğini, bu görüşün batıl olduğunu ifade eder.⁶³⁵

2. 2. 1. 6. İstiğfâr/Mağfiret/ Tezkiye

Ferâhîdî (ö. 175/791), Allâh’ın Hz. Peygamber ve salih insanlara “salât”ının onlara “*mağfiret*” etmesi, meleklerin “salât”ının ise “*istiğfâr*” anlamına geldiğini söyler.⁶³⁶ İbn Kuteybe (ö. 276/889), Bakara, 157 ve Ahzâb, 43 ile 56. Âyetlerinde geçen “salât” kelimesinin “*mağfiret*” anlamına geldiğini ifade eder.⁶³⁷ Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), Fârâbî (ö. 350/960), “salât”ın Allâh’tan olması durumunda “*rahmet*”, meleklerden olması durumunda “*istiğfâr*”, mü’minlerden olması durumunda ise “*duâ*” anlamına geldiği yönündeki görüşleri naklederek “salât” kelimesine “*istiğfâr*” anlamını verirler.⁶³⁸

Ezherî (ö. 370/980), Ahzâp, 56. Âyette geçen “salât” kavramının “*Allâh’tan rahmet, meleklerden ise duâ ve istiğfâr; yaratılmış varlıklardan yani melek, insan ve cinlerden kıyam, ruku, secde, duâ ve tesbih, kuşlardan tesbih anlamında olduğunu*”

⁶³² İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶³³ İbn Hacer el-Askalânî, *Cüz’ün fihî’l-Kelâm* s. 38-41.

⁶³⁴ İbn Bâdis, Abdulhamid(ö. 1359/1940), *es-Salâtu ale’n-Nebî*, thk. Ebu Abdurrahman Mahmûd, 1. Bsk., Mektebetü İbn Bâdis, Cezair, 2006, s. 44-46.

⁶³⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Dav’ul Munîr ale’t-Tefsîr*, V. 49-59; *Celâu’l-İfhâm*, ss. 153-170; *Bedâiu’l-Fevâid*, s. 44-46.

⁶³⁶ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 453.

⁶³⁷ İbn Kuteybe, *Te’vilu Müşkili’l-Kur’ân*, ss. 344-345.

⁶³⁸ Ebû Hâtim er-Râzî, *Kitâbu’z-Zîne*, II. 735-740; Fârâbî, *Dîvânu’l-Edeb*, s. 775

söyler. Ezherî, “salât” kavramının istiğfâr anlamına geldiğine delil olarak Hz. Sevde’nin Hz. Peygambere “ *Öldüğümüzde sen bize ulaşana kadar Osman bin Mazun bizlere صلى لنا – bizler için istiğfârda bulunur. Hz. Peygamberde ölüm senin hesapladığından daha şiddetlidir ifadesini kullanır.*” hadisini zikreder ve Sevde’nin bu sözü söylediği vakit Osman bin Mazun’un vefat ettiğini söyler.⁶³⁹ İbn Sîde (ö. 458/1066), “salât”’ın anlamlarından birinin de istiğfâr olduğunu söyler.⁶⁴⁰

Rağîb el-İsfahânî (ö. 502/1108), *Allâh’ın mü’minlere “salât”ının onları tezkiye etmek, meleklerin “salât”ının ise duâ ve istiğfâr anlamına geldiğini söyler.*⁶⁴¹ Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), Allâh’tan olan “salât” ile mağfiretin, meleklerden ve Hz. Peygamberden olan “salât” ile istiğfâr ve duânın kast edildiğini dile getirir.⁶⁴² İbn Manzûr (ö. 711/1311), “salât”ın duâ ve istiğfâr anlamına geldiğini ifade eder.⁶⁴³ Mutarrizî (ö. 610/1213), *istiğfâr duâ edenin ihtiyacı/devamlı yaptığı şey olduğu için “salât” kelimesi istiğfâra isim olmuştur demektedir.*⁶⁴⁴ Semînü’l-Halebî (ö. 756/1355), *tezkiye, bereket, istiğfar* anlamlarını zikreder.⁶⁴⁵

Taberî (ö. 310/923) Tevbe sûresinin 84. Âyetinin tefsiri babında münafıkların namazının kılınması bahsinde İbn Ömer(ö.74/693)’in rivâyet ettiği şu haberi nakleder; “Abdullah bin Übey’in oğlu babası vefat edince Hz. Peygambere gelir ve babasını kefenlemesi için Hz. Peygamberin entarisini ister, Peygamberden onun için istiğfâr etmesini, onun namazını kıldırmasını ister Hz. Peygamber de kabul eder, entarisini verir. Onun namazını kıldıracağı zaman Hz. Ömer; “*münafıkların (en tusalli) namazlarını kılman*” yasaklanmıştı diye karşı çıkar. Hz. Peygamberde Münafıkun 6. Âyeti okur(Onlar için istiğfâr et veya etme, yemiş defa istiğfâr etsende Allah onlara mağfiret etmeyecektir.) ve “*ben bu konuda serbest bırakıldım*” der bunun üzerine bu âyet indi. Bunun üzerine Hz. Peygamber onların cenaze namazlarını kılmayı bıraktı.”⁶⁴⁶

⁶³⁹ Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbi’l-Luğâ*, II. 2048-2051.

⁶⁴⁰ İbn Sîde, *el-Muhkem ve’l- Muhit el-A’zam*, II. 239, 246.

⁶⁴¹ Rağîb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*, ss. 287-288.

⁶⁴² Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, s. 207; *Tefsîru Ğarîbi’l-Kur’ân’l-Azîm*, s. 564

⁶⁴³ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶⁴⁴ Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb’l-Mu’rib*, s. 155, İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I/2230-2232.

⁶⁴⁵ Semînü’l-Halebî, (ö. 756/1355), *Umdetu’l- Huffâz*, II. 350-354.

⁶⁴⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI. 255-257.

Taberî (ö. 310/923) tarafından nakledilen bu ve buna yakın başka rivâyetlerde Hz.Ömer “*en tusalli*” ifadesini kullanırken Hz. Peygamber ise “*istiğfar*” âyetini getirir ve serbest bırakıldığına dair delil olarak sunar. Buradan da Hz. Peygamber ve sahabelerde istiğfar “salât” kelimesinin karşılığı, “salât”ta istiğfarın karşılığı olarak kullanılırdı sonucunu çıkarabiliriz.

2. 2. 1. 7. Bereket /Kerâmet/Tesbîh

İbn Abbâs(ö.68/687), Ahzâp, 56. Âyette geçen “*salât*”ın tebrik anlamında olduğunu söyler.⁶⁴⁷ Ebû Ubeyde(ö. 209/824) Ahzâp 43. Âyetin tefsîrinde “salât” kelimesini *bereket olarak* tefsîr eder.⁶⁴⁸ Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), Ebû Ubeyde’nin bu tefsîrini esas alarak “salât” kelimesinin “*bereket*” anlamını zikreder.⁶⁴⁹ Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), “*salât*”ın tebrik anlamını diğer anlamlar arasında zikreder.⁶⁵⁰ Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), ise Allâh’tan olan “salât” ile *keramet ve bereketin* kast edildiğini söyler.⁶⁵¹

Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), *tahiyatta okuduğumuz “salli-barik” duâlarını zikrederek, “salli-barik” duâlarında Hz. Peygambere “salât” okunduktan sonra ayrıca rahmet ve bereket duâsında da bulunulduğunu,*⁶⁵² ifade ettikten sonra “*salât*”ta rahmet, bereket, duâ anlamlarında başka bir anlam olmamış olsaydı neden “*salât*”la birlikte rahmet ve bereket zikredilsin ki” itirazını yapar ve “*salât*” kavramının müfessirlerin zikrettiği duâ, rahmet, bereket, istiğfâr anlamlarından daha farklı bir anlamının bulunduğunu ifade eder.⁶⁵³

Fârâbî (ö. 350/960), “*sebbehe*” fiilinin “*صلى*” anlamına geldiğini ifade ederek tesbih kelimesinin “*salât*” anlamında kullanıldığını söyler.⁶⁵⁴ Ezherî (ö. 370/980), “*salât*” kavramının tesbih anlamına geldiğini belirterek melek, cin ve insanlar için tesbih anlamına geldiğini, ayrıca kuşlar için de tesbih anlamına

⁶⁴⁷ Buhari, *Tefsîr*, 10, İbn Hacer, Yani ona bereket duâsında bulunurlar açıklamasını yapar. Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed bin Alî(ö. 852/1448), *Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, thk. Abdulazîz bin Abdullâh bin Bâz-Muhammed Fuâd Abdulkakî, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2004, VIII. 623-625.

⁶⁴⁸ Ebû Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'an*, II. 138.

⁶⁴⁹ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu'z-Zîne*, II. 735-740.

⁶⁵⁰ Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'an*, ss. 287-288.

⁶⁵¹ Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, s. 207; *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'an'l-Azîm*, s. 564.

⁶⁵² Buhari, *Tefsîr*, 10, İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri* VIII. 623-625.

⁶⁵³ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu'z-Zîne*, II. 735-740.

⁶⁵⁴ Fârâbî, *Dîvânu'l-Edeb*, s. 431.

geldiğini ifade eder.⁶⁵⁵ İbn Manzûr (ö. 711/1311), kuşlar için *tesbih* anlamına geldiğini söyler⁶⁵⁶ Ferahi, “*salât*” kelimesinin *tesbih* anlamına geldiğini ve her mahlûkatın bir tesbihinin olduğunu söyler.⁶⁵⁷ Kanaatimizce âyette “*salât*”ın devamında tesbihin zikredilmesi bu görüşü geçersiz kılmaktadır.

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), dilcilerin birçoğunun duâ anlamına aldığı aşağıdaki beyitte geçen *صلى* ifadesinin *medh*(övgü) ve *tebrik*⁶⁵⁸ anlamında olduğunu söyler.⁶⁵⁹

لها حرس لا يبرح الدهر بيتها وان ذبحت صلى عليها وزمزمها

“Onların (içki fiçilerinin) evinden hiç ayrılmayan bir bekçisi vardır. Musluğu açıldığı vakit mırıldanarak duâ eder.”

2. 2. 1. 8. Güzel Övgü/ Güzel Anma/ Temcid(Yüceltme)

Ferâhîdî (ö. 175/791), Tâlekânî (ö. 385/995) ve İbn Sîde (ö. 458/1066), “*Allâh*’ın Hz. Peygamber ve salih insanlara “*salât*” etmesini, onlar hakkında güzel övgüde bulunma(حسن ثناء) ve güzel bir şekilde anma(حسن ذكر)” olarak açıklarlar.⁶⁶⁰ Ezherî (ö. 370/980), Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), *Bakara*, 157. Âyette geçen “*salât*” kelimesinin *Allâh*’ın senada bulunması, övmesi anlamına geldiğini söylemektedir.⁶⁶¹ Mâturîdî (ö. 333/944), *Bakara* 3. Âyetin tefsîrinde “*salât*” kavramının namaz anlamının yanısıra “*hamd etmek, senada bulunmak*” anlamının da olduğunu söyler.⁶⁶² Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), “*salât*”ın “*temcid/yüceltme*” anlamını diğer anlamlar arasında zikreder.⁶⁶³ İbn Sîde (ö. 458/1066), Zeynuddîn er-

⁶⁵⁵ Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbi’l-Luğâ*, II. 2048-2051.

⁶⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶⁵⁷ Ferâhî, *Müfredat’ül-Kur’ân*, ss. 209-216.

⁶⁵⁸ İbn Kayyim, *tebrik* kelimesinin sübut-lüzum istikrar anlamında olduğunu söyler.

⁶⁵⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Dav’ul Munîr ale’t-Tefsîr*, V. 49-59; *Celâu’l-İfham fî Fazli’s-Salâti ve’s-Selâmi ala Muhammedin Hayru’l-Enâm*, s. 153-170.

⁶⁶⁰ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 453; Tâlekânî, *el Muhît fi’l-Luğâ*, III. 64-65; İbn Sîde, *el-Muhkem ve’l-Muhit el-A’zam*, II. 239, 246.

⁶⁶¹ Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbi’l-Luğâ*, II. 2048-2051; Zeynuddîn er-Râzî, *Tefsîru Ğarîbi’l-Kur’ân’l-Azîm*, s. 564.

⁶⁶² Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, I. 378.

⁶⁶³ Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*, ss. 287-288.

Râzî (ö. 666/1267), İbn Manzûr (ö. 711/1311) *Allâh'ın, elçisine olan "salât"ının ona rahmet etmesi ve övgüde bulunması anlamına geldiğini ileri sürerler.*⁶⁶⁴

2. 2. 1. 9. Din/İslâm/ İbadet /Kıraat

İbn Kuteybe (ö. 276/889), *Hûd*, 87. *Âyette Hz. Şuayb bağlamında geçen Salât kelimesinin din anlamına geldiğini belirtir.*⁶⁶⁵ Ebu'l-Bekâ (ö. 1095/1684) "*salât*" kelimesinin *din*,⁶⁶⁶ Firuzâbâdî (ö. 817/1415), *islam*,⁶⁶⁷ İbn Kuteybe (ö. 276/889), *kıraat*,⁶⁶⁸ anlamına geldiğini söylemişlerdir. "Salât" kavramı geçmiş ümmetlerde *ibadet* anlamında⁶⁶⁹ kullanılmıştır. Ferahi, "*salât*" kelimesinin *ibadet* anlamına geldiğini söyler.⁶⁷⁰

"Salât" kavramının "*din*" anlamına geldiği Atâ(ö.114/732)⁶⁷¹ ve Hasan el-Basrî(ö.110/728)'ye dayandırılmıştır.⁶⁷² Vücûh ve Nezâir eserlerinde "salât" kavramı için "din" anlamını Hud, 87. Âyet bağlamında ilk olarak İbnu'l-Cevzî (ö. 597/1201) "*Nüzhetü'l-A'yün*" adlı eserinde zikretmiştir.⁶⁷³ Ancak "salât" kavramının "din" anlamını İbnu'l-Cevzi'den(ö. 597/1201) önce "*Tefsîru Ğarîbu'l-Kur'ân*" ve "*Te'vilu Müşkili'l-Kur'ân*" adlı eserlerinde İbn Kuteybe (ö. 276/889) dile getirmiştir.⁶⁷⁴ İbn Kuteybe'den sonra Maverdî (ö. 450/1058), "*salât*" kavramının *din* anlamına dikkat çekmiş ve "*salât*" kelimesinin asıl anlamının "*ittiba*" olduğunu belirterek, *ittibâ ile "din" in ardından gidilmesinin amaçlandığına vurgu yapmıştır.*⁶⁷⁵ Tâhir bin Âşûr(ö. 1393/1973), "*salât*" kelimesinin *ibadet* anlamında kullanıldığını ifade eder.⁶⁷⁶

2. 2. 1. 10. Desteklemek

İbn Kutluboğâ (ö. 879/1474), "*Ğarîbu'l-Kur'ân*" adlı eserinde "*salat*" kavramının anlamları arasında "*nasr/yardım*" anlamını zikreder."*Salat*"

⁶⁶⁴ İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l- Muhit el-A'zam*, II. 239, 246; Zeynuddîn er-Râzî, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân'l-Azîm*, s. 564; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶⁶⁵ İbn Kuteybe, *Te'vilu Müşkili'l-Kur'ân*, ss. 344-345.

⁶⁶⁶ Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁶⁶⁷ Firuzabadi, *Besairu Zevi't- Temyiz*, III. 434-438.

⁶⁶⁸ İbn Kuteybe, *Te'vilu Müşkili'l-Kur'ân*, ss. 344-345; Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁶⁶⁹ Mustafavi, *et-Tahkik fî Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, VI. 329-334.

⁶⁷⁰ Ferâhî, *Müfredat'ül-Kur'ân*, ss. 209-216.

⁶⁷¹ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 669.

⁶⁷² Tûsî, *et-Tibyân*, V. 386.

⁶⁷³ İbnu'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-A'yüni'n-Nevâzir*, ss. 242-243.

⁶⁷⁴ İbn Kuteybe, *Te'vilu Müşkili'l-Kur'ân*, ss. 344-345.

⁶⁷⁵ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, II. 496.

⁶⁷⁶ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I. 232.

kavramının “destek, yardım” anlamı ilk olarak İbn Kutluboğâ'nın eserinde belirtilmiştir.⁶⁷⁷ Daha sonra Ebu'l-Bekâ(ö.1095/1684), *el-Külliyat*” adlı eserinde “salât” kavramına “yardım etmek, desteklemek” anlamını vermiştir.⁶⁷⁸

Ebu'l-Bekâ(ö. 1095/1684), Allâh'ın Hz. Peygambere “salât”ının; ona nimetler vermesi, ikramda bulunması, rahmet etmesi ve üstün kılması olduğunu beyan ettikten sonra meleklerin Hz. Peygambere “salât”larının ise istiğfârda bulunmaları ve ta'zim etmeleri olduğunu ifade eder.⁶⁷⁹ Ebu'l-Bekâ'nın Müfessir Mücâhid(ö.102/720)'e dayandırdığı bir görüşe göre Allâh'ın “salât”ı “koruması, kulluğa muvaffak kılması”, Meleklerin “salât”ı “yardım etmeleri(avn ve nasr)”, müminlerin “salât”ı ise “ittiba etmeleri, Hz. Peygambere uymaları”dır.⁶⁸⁰

Ebu'l-Bekâ'nın Mücâhid(ö.102/720)'e dayandırdığı rivâyeti Mucahid'in Tefsîrle ilgili görüşlerinin derlendiği farklı derleme eserlerde bulamadık.⁶⁸¹ *Ebu'l-Bekâ'ya göre “salât” kavramı çokanlamlı bir kavram değildir ve verilen tüm anlamlar ilk anlam olan atf/eğilmek-bükülmek, uylukların hareket ettilmesi anlamında birleşir. Namaz ve duâya “salât” denmesinin sebebi atfı manevidir.*⁶⁸²

Bize göre sözlüklerde verilen anlamlardan dolayı olarak “yardım etmek, desteklemek” anlamını çıkarmak mümkündür. “Salât” kavramının farklı manaları göz önünde bulundurulduğunda “salât”ın temsili dil sistemindeki “yardım dilemek” anlamıyla örtüşür.⁶⁸³ Zira rahmet, istiğfâr vs. anlamlarda maddi ve manevi yardım anlamı vardır. Son dönemde Tefsîr alanında yazılan eserlerde “salât” kavramına “desteklemek, yardımda bulunmak” anlamı verilmiş ancak bu anlamın sözlüklerde ki karşılığı belirtilmemiştir.⁶⁸⁴

⁶⁷⁷ İbn Kutluboğâ, *Ğaribu'l-Kur'ân*, ss. 102, 433, 256-257.

⁶⁷⁸ Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁶⁷⁹ Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁶⁸⁰ Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁶⁸¹ Mücahid bin Cebr (ö. 102/719), *Tefsîru İmam Mucahid bin Cebr*, thk. Muhammed Abdusselam Ebu'n-Nil, 1. Bsk., Daru'l-Fikri'l-İslami el Hadisiyye, byy. 1989 s. 552, *Tefsîru Mucahid*, thk. Ebû Muhammed es- Suyuti, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, s. 217.

⁶⁸² Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁶⁸³ Bulaç, *Kur'ân Dersleri*, V. 477.

⁶⁸⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, IV. 200; Bulaç, *Kur'ân Dersleri*, V/477; Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, 26. Bsk., Yeni Boyut Yay., İstanbul, 2014, II/218; Okuyan, *Kur'ân'ı Kerîm'de Çokanlamlılık*, ss. 397-401; İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, s. 1229; Şaban Banaz, *Hz. Peygambere Salavat Getirmek*, Cumhuriyet Üniv. Sosyal Bil. Enst., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2006, ss. 45-49.

“Salât” kavramının “*desteklemek*” anlamının Arapçada ve vahiy tarihinde hiçbir karşılığının olmadığını söyleyenler yanılığın içindedirler. Zira Ebu'l-Beka'nın belirttiği gibi “salat” kavramı Arap dilinde “desteklemek” anlamına da gelmektedir. Bunun aksi olarak, hiçbir mesnede dayanmadan ve yanlış çıkarsınımla “Salât” kelimesinin “uyluk kemiği” temel anlamından yola çıkarak “salât”ın “*uyluklamak, desteklemek, çaba, gayret*” anlamlarına geldiğini söyleyen⁶⁸⁵ meal yazarları da yanılığın içindedirler.

2. 2. 1. 11. Ulaşmak/Bağ/Birleştirmek/Bir Araya Getirmek

Firuzâbâdî (ö. 817/1415), *es-Silatu ve'l-Buşer fi's-Salâti ale Hayri'l-Beşer*, Ahzâp 56. Âyetin tefsîrinde “salât” kelimesinin anlamı konusunda “*Allâh'ın izni ile bizde bu konuda tam da söz budur dedirtecek bir söz bulunmaktadır/ عندنا فيها قول هو* /” diyerek daha önce kaleme aldığı eserlerde⁶⁸⁶ zikretmediği bir görüş ileri sürer.⁶⁸⁷ Firuzâbâdî (ö. 817/1415), bu sözün öncesinde daha önceki eserlerinde zikrettiği görüşleri sıraladıktan sonra bu sözü söyleyerek önceki görüşleri değil de bu görüşünü önemseydiğini anlamaktayız. Aslında burada zikrettiği görüş önceki görüşlerin muktezasından ibarettir.

Firuzâbâdî (ö. 817/1415), bu eserinde; “Sly ve Slv kökü bir asıl için söylendiğini ve tek mana verdiğini, bu kökten türeyen tüm kelimelerin “*ez zam – el-cem*’ / الجمع - الضم “*bir araya getirme, birleştirme*” temel anlamında birleştiklerini söyleyerek “salât” kelimesinin de bu anlama geldiğini” ifade eder.⁶⁸⁸ Firuzâbâdî (ö. 817/1415), “etin ateşte pişmesi onu bir araya getirir, birleştirir; sırtın ortası ve uyluk hepsi birleştirme ve inzıam içerir bir araya getirir- bütünleştirir; avlamak ava yoğunlaştırır; üzerinde kokunun ezildiği taş kokuyu birleştirir bir araya getirir; salavat/Kenais insanları bir araya getirir; “musallî” adı verilen yarışta ikinci gelen at birinci at ile birleşir; vasale ve buna benzer tüm farklı köklerden gelen kelimelerin

⁶⁸⁵ Hakkı Yılmaz, *İslam Dini'nin Temel Direkleri*, 2. Bsk. İşaret Yay., İstanbul, 2016, s. 72.

⁶⁸⁶ Firuzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, ss. 751-752; *Besâiru Zevi't-Temyiz*, III. 434-438.

⁶⁸⁷ Firuzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed bin Ya'kub (ö. 817/1415), *es-Silatu ve'l-Buşer fi's-Salâti ale Hayri'l-Beşer*, thk. Yusuf Ali Bedevî, 1. Bsk., Dâru's-Semah, Dimâşk, 2008, ss. 13-22.

⁶⁸⁸ Firuzâbâdî, *es-Silatu ve'l-Buşer*, ss. 13-22; İbn Hacer el-Heytemi, Şihâbuddîn Ahmed bin Muhammed bin Alî (ö. 974/), *ed-Durru'l-Manzûd fi's-Salâti ve's-Selâmi ale Sahibi'l-Makâmi'l-Mahmûd*, thk. Abdulkadîr Mukrî- Muhammed Şâdî Mustafa, 1. Bsk., Dâru'l-Minhâc, Beyrut, 2005, s. 35-80; Sehâvî, Muhammed bin Abdurrahmân (ö. 906/1500), *el-Kavlu'l-Bedi' fi's-Salâti ale'l-Habîbi's-Şefî'*, thk. Muhammed Avvame, 1. Bsk., Müessesetü'r-Reyyan, Medine, 2002, s. 43-70.

hepsi “birleştirme bütünleştirme, bir araya getirme” anlamında toplanır, duâda birleştirme anlamı olduğu için “salât” denir” demektedir. Haris el-Muhâsibî (ö. 243/857)’ye göre “namazın “salât” olarak isimlendirilmesinin sebebi kul ile Allâh arasında bağ olmasıdır.”⁶⁸⁹

2. 2. 1. 12. İbadethâne

Ferâhîdî (ö. 175/791), Tâlekânî (ö. 385/995), İbn Sîde (ö. 458/1066), “صلوات اليهود” kelimesini “Yahudilerin sinegogu, ibadethanesi” olarak tarif ederler ve tekilinin “صلاة” olduğunu söylerler.⁶⁹⁰ İbnu’l-Enbârî (ö. 328/940) “salavat” kelimesinin İbranice aslının (صلوئا) olduğunu, kelimenin İbraniceden Arapçaya geçtiğini, Arapların kelimeyi arapçalaştırdıklarını, bu kelime ile Yahudilerin namaz kılma mekânlarının(Kenâis) kast edildiğini söyler. İbnu’l-Enbârî, salavat ifadesi ile “Yahudi mabedlerinin” kast edildiğini söyleyerek kimseye nisbet etmeden “salât” kelimesi ile Yahudi mabedinin kast edildiği şu beyti aktarır:⁶⁹¹

واتق لله والصلوة فدعها & ان فى الصوم والصلوة فسادا

“Allâh’a karşı sorumluluğunu bil ve korun bırak “salât”/keniseyi/Yahudi Mabedini &Zira hayvanların karnından çıkanda⁶⁹² ve “salât”ta/kenisede/Yahudi mabedinde fesad/bozulma var.”

İbnu’l-Enbârî, Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), bazı müfessirlerin burada geçen “salavat” ifadesi ile Yahudi mabedlerinin değil beş vakit farz namazların kastedildiğini ifade ettiklerini, âyette “hedm/yıkma” ifadesi ile namazın terkinin amaçlandığını, mecazi ifadenin kullanıldığını söylediklerini naklederler.⁶⁹³ Hasan el-Basri’ye(ö.110/728) göre, salavatın yıkılması salatın/namazın terk edilmesi demektir.

⁶⁸⁹ Haris Esed el-Muhâsibî el Basrî (ö. 243/857), *Helal Rızık ve Namazın Anlaşılması*, çev. Muhammed Coşkun, 1. Bsk., İlkharf Yay., İstanbul, 2012 s. 99.

⁶⁹⁰ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 453; Tâlekânî, *el Muhît fi’l-Luğâ*, III. 64-65; İbn Sîde, *el-Muhkem ve’l-Muhit el-A’zam*, II. 239, 246.

⁶⁹¹ İbnu’l- Enbârî, *el-Ezdâd*, s. 354- 355; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII. 437-444; Butros, *Mu’cemu’l-Mufassal fi’l-Ezdâd*, ss. 204-205.

⁶⁹² İbnu’l-Enbârî beyitte geçen صوم kelimesinin hayvanların karnından çıkan pislik, dışkı olduğunu söyler.

⁶⁹³ İbnu’l- Enbârî, *el-Ezdâd*, s. 354- 355; Zeynuddîn er-Râzî, *Tefsîru Ğaribi’l-Kur’ân’l-Azîm*, s. 564.

*Nisa 43'te "salata yaklaşmayın" nasıl ki "mescitlere yaklaşmayın" anlamında ise burada da "salavat" mescid anlamına gelmektedir.*⁶⁹⁴

Ezherî (ö. 370/980), Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), Hac 40. Âyette "... *Salavat/Yahudi mabedi ve Mescidler yıkılıp giderdi*" ifadesinde geçen صلوات kelimesi ile ilgili olarak birbirinden farklı görüşler aktarırlar. Ezherî'nin aktardığı görüşlere göre صلوات "Salavat" kelimesi İbranice "saluta" صلوت kelimesinden gelmektedir ve *Yahudi havraları/sinegoları(Kenais)* anlamındadır.⁶⁹⁵ Başka bir görüşe göre de *Sabiilerin namazgâhı* anlamına gelmektedir.⁶⁹⁶ Ezherî, Zeccac'a dayanarak âyette geçen صلوات (salavat) kelimesinin صلوت (solutun) şeklinde de okunduğunu söylemektedir.⁶⁹⁷

Cevherî (ö. 400/1009), Hac 40. Âyette geçen "salavat" kelimesinin *namaz kılınan yerler veya Yahudi ibadethaneleri/kenais* olduğunu söyler.⁶⁹⁸ Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), *namaz kılma yerine salavat dendiğini ve Kenaislere de bundan dolayı salavat denildiğini* söyler.⁶⁹⁹ Zemahşerî (ö. 538/1144) de *salavat ile Yahudi mabedlerinin* kast edildiğini söyler.⁷⁰⁰ Mutarrizî (ö. 610/1213), Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267) *مصلى* kelimesinin *hem duâ yeri hem de ibadet yeri* anlamına geldiğini ifade ederek "*İbrahim'in makamından musallâ/namazgâh/duâ yeri edinir*"⁷⁰¹ âyetini zikrederler.⁷⁰² Namazdan dolayı namaz kılınan yere salavat

⁶⁹⁴ İbn Cinni, *el-Muhteseb*, 1994, II. 83-85.

⁶⁹⁵ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; Rağîb el-İsfehani, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'an*, s. 287-288; Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtaru's-Sihah*, s. 207, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'an'l-Azîm*, s. 564; Semîn el Halebi, *Umdetu'l-Huffâz*, II. 349-352; Feyyûmi, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 349; Firuzabadi, *el-Kamusu'l-Muhit*, s. 751-752; John Penrice, *Kur'an Sözlüğü*, s. 180-181. İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferâc Cemalüddîn Abdurrahmân bin Ali bin Muhammed (ö. 597/1201), *Fünûnü'l-Efnân fî Uyûn Ulûmi'l-Kur'an*, thk. Hasen Ziyaeddin I'tr, I.Bsk., Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1987, s. 347; Muhammed bin Ali bin İlân es-Sâdikî(ö. 1057/1647), *Kitâbu'l-Mukarreb fî Ma'rifeti ma fî'l-Kur'ani mine'l-Muarreb*, thk. Muhammed bin Salih el Berrâk, I. Bsk., Dâru İbn Cevzi, Beyrut, 2008, s. 52.

⁶⁹⁶ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶⁹⁷ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁶⁹⁸ Cevherî, *Mu'cem es-Sihah*, ss. 596-597.

⁶⁹⁹ Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'an*, ss. 287-288.

⁷⁰⁰ Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, ss. 335-336.

⁷⁰¹ *Bakara*, 125.

⁷⁰² Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 155; Zeynuddîn er-Râzî, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'an'l-Azîm*, s. 564.

denildiği,⁷⁰³ Salâvat”ın Müslümanların mescidi/ mescidu’l-müslimin anlamına geldiği ifade edilmiştir.⁷⁰⁴

İbn Abbâs(ö.68/687) صَلَّوَاتُ *Yahudi Sinogoları, rahiplerin ibadethaneleri, Hıristiyanların Kliseleri* anlamına geldiğini söyler.⁷⁰⁵ Yine ona dayandırılan başka bir rivâyete göre *Müslümanların emanında buldukları için Mecusi tapınaklarıdır.*⁷⁰⁶ Salavatın, *Hristiyan klisesi, küçük klise*⁷⁰⁷ olduğu da söylenmiştir. “Salavat”ın *muarreb olduğu ve İbranice veya Süryaniceden geldiği* ifade edilmektedir.⁷⁰⁸

Muhammed es-Seyyid Ali Belâsi, *Ahdi Kadim’e* yazılmış İbranice sözlüklerde bu kelimeye rast gelmediğini, *Süryanice bir kelime olduğunu düşündüğünü*; “salât” kelimesinin, *Süryanice ve Arapça hazırlanmış sözlüklerde “Salota” صلوتا - “Salawata” صلواتا şeklinde “namaz” anlamında geldiğini ayrıca “Havra, Mabed” anlamlarının da verildiğini* söylemektedir.⁷⁰⁹

“Salavat” kelimesinin İbranice ve diğer dillerdeki okunuşu ile ilgili birbirinden farklı birçok okuma şekli rivayet edilmiştir. İbnu’l-Enbârî(ö. 328/940) صَلَّوَات kelimesini Kelbî’ nin صَلَوَات şeklinde peltek “s” ile okuduğunu, Cahderî’nin صَلَوَات şeklinde okuduğunu, Cahderî’nin Haccac bin Yusuf’un صَلَوَات şeklinde okuduğunu duyduğunu ya da öyle zannettiğini söylemektedir.⁷¹⁰ Suyûtî (ö. 911/1505), صَلَّوَات kelimesinin birçok farklı okuyuşunu zikretmiş ve bu okuyuşları *Yahudi ve Süryani dillerine bağlamıştır.*⁷¹¹ Cahderî, صَلَّوَات , صَلَّوَات ; Haccac, Ebu’l-Âliye(ö. 90/709), صَلَّوَات ; Cafer bin Muhammed, صَلَّوَات; Mücâhid(ö.102/720), صَلَّوَات ; Cahderî, صَلَّوَات ; İkrime(ö.105/723), صَلَّوَات şeklinde okumuşlardır. İbn Cinni

⁷⁰³ Şihâbuddîn Ahmed bin Muhammed bin Ömer el-Hafâcî(ö. 1069/1659), *Şifau’l-Ğalil fi mâ fi’l-Kelâmi’l-Arab mine’d-Dahîl*, thk. Dr. Muhammed Keşşâs, 1. Bsk., Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1998, s. 196.

⁷⁰⁴ Sağânî, *Kitâbu’l-Ezdâd*, s. 222- 249.

⁷⁰⁵ İbn Cinni, *el-Muhteseb*, 1994, II. 83-85; Cevherî, *Mu’cem es- Sihâh*, s. 596-597; Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, s. 207; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII/437-444; İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232.

⁷⁰⁶ Firuzabâdi, Mecdüddîn Muhammed bin Ya’kub (ö. 817/1415), *Tenvîru’l-Mikbâs fi Tefsiri İbn Abbâs*, 1. Bsk., Dâru İhyai Turasi’l-Arabî, Beyrut, 2002, s.426,576, 578, 602, 337.

⁷⁰⁷ Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

⁷⁰⁸ Mustafavi, *et-Tahkik fi Kelimâti’l-Kur’âni’l-Kerîm*, VI. 329-334.

⁷⁰⁹ Muhammed es-Seyyid Ali Belâsi, *el-Muarrab fi’l-Kur’ani’l-Kerîm*, Camiatu’d-Da’veti’l-İslâmiyyeti el-Alemiyye, 1. Bsk., Bingâzi, 2001, s. 247-248.

⁷¹⁰ İbnu’l- Enbârî, *el-Ezdâd*, ss. 354- 355.

⁷¹¹ Suyûtî, *el-Mühezzeb*, s. 74.

en sahih okumanın en yaygın okuma olduğunu onunda صَلَوَاتٌ şeklindeki okumadır demektedir. Diğer okumların ise Süryani ve Yahudi okumalarında problemlerin bulunduğunu söyler.⁷¹²

Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), âyette *muzafın mahzûf olduğunu* مواضع الصلوات şeklinde takdir yapılabileceğini bu durumda namaz mekânlarının kast edilmiş olacağını belirtir.⁷¹³ İbn Cinni'nin nakline göre Hac 40. Âyette geçen صَلَوَاتٌ kelimesi burada *mescidler* anlamındadır. Muzafı mahzuftur. Bu takdirde âyet şöyle olur: مواضع المساجد . Kelbi صَلَوَاتٌ Yahudi mescidi olduğunu, Cahderi Hıristiyan mescidi olduğunu ifade eder. “Salavat”ın içinde Hıristiyanların gömüldüğü evler olduğu da söylenmektedir. Kutrub, صَلَوَاتٌ şeklinde okunduğunu Hıristiyanların bazı evlerini anlattığını ifade eder. Küçük kiliseler anlamına geldiği de söylenmiştir.⁷¹⁴

İbn Fâris el-Luğavî (ö.395/1004), *Kur'an'da geçen her “salât” ibadet dua ve rahmet anlamında ancak Hac, 40. Ayette geçen “salavat” hariç Yahudi mabedlerini anlatır.*⁷¹⁵

2. 2. 1. 13. Ateşe Atmak, Yakmak ve “صلى” (sly) Kökü

Buraya kadar işlediğimiz anlamlar “صلو-صلا” kökünden türetilen “salât” kavramının anlamları idi. Burada ve bir sonraki maddede mazisi يصلي müzarisi يصلی masdarı صليا olan صلى kökü ile “salât” kavramının ilişkili olup olmadığını irdelemeye çalışacağız. Her ne kadar bazı sözlüklerde⁷¹⁶ “salât” kelimesinin صلى kökünden geldiği söylenmiş ise de bizce bu doğru bir yaklaşım değildir. Birçok dilcinin sözlüklerinde⁷¹⁷ belirtildiği gibi “salât” kavramı “صلو” kökünden gelmektedir.

⁷¹² İbn Cinni, *el-Muhtesab*, 1994, II. 83-85.

⁷¹³ Zeynuddîn er-Râzî, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân'l-Azîm*, s. 564.

⁷¹⁴ İbn Cinni, *el-Muhtesab*, 1994, II. 83-85.

⁷¹⁵ İbn Fâris el-Luğavî, Ebû'l-Huseyn Ahmed er-Razî(ö.395/1004), *Efrâdu Kelimâti'l-Kur'âni'l-Azîz, thk. Hâtim Salih ed-Dâmin, I. Bsk., Dâru'l-Beşâir, Dimaşk, 2002, s. 13.*

⁷¹⁶ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, s. 490; Rağîb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, ss. 287-288; Zemaşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, ss. 335-336; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 349.

⁷¹⁷ Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453; İbn Sikkît, *Kitâbu Tehzîbu'l-Elfâz*, s. 577; İbn Dureyd, *Cemheratu'l-Luğâ*, II. 259; Tâlekânî, *el Muhît fi'l-Luğâ*, III. 64-65; Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, II. 229, 246; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 155; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232; Firuzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, ss. 751-752; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII. 437-444; İbrâhîm Mustafâ vd., *Mu'cemu'l-Vasît*, ss. 566-568; John Penrice, *Kur'ân Sözlüğü*, s.180-181.

Cevherî (ö. 400/1009), Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267) *kişi birini ateşe soktuğunda* صلّيت الرجل نارا şeklinde söylediğini ancak onu ateşte yakmak istediğinde başına elif koymak sûreti ile اصلّيته dediğini söyler ve el-Accâc'a ait beytin bir bölümünü nakleder:⁷²⁸

تالله لولا النار ان نصلاها

“Allâh'a yemin ederim ki ateşe girmeyecek olsaydık...”

Cevherî (ö. 400/1009), صلاء kelimesinin kızartmak ve ateş anlamına geldiğini söyler.⁷²⁹ Ezherî (ö. 370/980), *kişi eti kızartmak istediğinde* اصلّيه-صلّيا dediğini yakmak veya ateşe atmak istediğinde ise اصلّيته-اصلاء dediğini, ifade eder. Buna delil olarak Ebû Zubeyd et'Tâi'nin aşağıdaki beytini nakleder.⁷³⁰

فقد تصلّيت حر حريمهم كم تصلّى المقرور من قرس

“Sen onların savaş ateşini kızıştırdın, dondurucu soğuktan donanın ısıtılması gibi”⁷³¹

İbn Sîde (ö. 458/1066), *صلى اللحم* eti kızartmak anlamına geldiğini, الصلاء kelimesinin kızartmak⁷³² anlamını ifade ettiğini, *صلى اللحم* ifadesi yerine اصلاء kullanıldığında *eti yakmak* anlamını verdiğini ifade eder ve kendisine delil olarak Hind'e hitaben söylenmiş şu beyti alıntılar.⁷³³

الا يا اسلمى يا هند هند بنى بدر تحية من صلى فوادك بالجمر

“Ey Bedir'de yakınlarını kaybeden Hind, esen ol.

Bu senin kalbini üzüntü ateşi ile yakanın selâmıdır.”⁷³⁴

Ferâhîdî (ö. 175/791), Fârâbî (ö. 350/960), Ezherî (ö. 370/980), Tâlekânî (ö. 385/995), *asanın ateşte doğrultulması için* صلى عصاه tabirlerinin kullanıldığını⁷³⁵

⁷²⁸ Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597; Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, s. 207.

⁷²⁹ Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597.

⁷³⁰ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051.

⁷³¹ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597.

⁷³² Sözlüklerde شوا şeklinde gelen kelimeyi genelde kızartmak olarak çevirdik, kelime eti ateşte kebab yapmak anlamına dac gelmektedir.

⁷³³ İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, II. 239, 246.

⁷³⁴ İbn Sîde burada onun kavmini öldürmelerinden dolayı kalbini hüzn ateşi ile yakmaları kast edilmiş açıklamasını yapmaktadır.

⁷³⁵ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453; Fârâbî, *Dîvânu'l-Edeb*, ss. 725,813, 818, 822, 823, Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; Tâlekânî, *el-Muhit fi'l-Luğâ*, III. 64-65.

Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), İbn Fâris (ö. 395/1005), Cevherî (ö. 400/1009), *sopayı ateşte yumuşatmaya* *صليت العود* *denildiğini*⁷³⁶ ifade etmişlerdir.

Ebû Hâtem er-Râzî, İbn Kesîr (ö. 774/1373), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201) Hâzin (ö. 741/1340) ve Ebu'l-Bekâ (ö. 1095/1684), *صليت العود* ifadesinden yola çıkarak kulun kıldığı namazın buradan alındığını, kulun Allâh'ın huzurunda durduğunda ona ulaşan rahmet ve haşyetten dolayı yumuşayıp eğriliklerinin düzeldiğini, Allâh'a karşı haşyetinin arttığını⁷³⁷ nasıl ki ateş odunu yumuşatıp, eğriliğini düzeltiyorsa namazında musallîyi düzeltip, yumuşattığını, cehennem ateşinden uzak tuttuğunu bundan dolayı namaz ibadetinin “salât” olarak ifade edildiğini söylerler.⁷³⁸

Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), bazılarının “salât”ın ateş anlamındaki *صلاء* dan geldiğini, kişi ateşi kendinden uzaklaştırdığı için namazın “salât” ile isimlendirildiğini *sallâ(صلى)* kelimesinin (*مرض*) *marraza* kelimesi gibi olduğunu, nasilki *marraza* kelimesinde hastalığın izale edilmesi söz konusu ise *sallâ* kelimesinde de ateşin uzaklaştırılması söz konusudur görüşünü söylediklerini nakletmektedir.⁷³⁹

Biz bu görüşlerin “salât” kelimesinin yanlış kökten türetilmesinden kaynaklandığını düşünmekteyiz. Çağdaş bazı araştırmacılarda “*salât*” kelimesinin *odunun ateş ile düzeltilmesi gibi namazında insanın eğriliklerini düzelttiğini, ateşi kendinden giderdiğini vs. görüşlerin yanlış olduğunu kök harfler değiştiğinde manaların da değişeceğini* *صليت العود* ifadesindeki *sly* kökü ile “salât”ın geldiği *slv* kökünün farklı olduğunu söyleyerek “salât”ın *sly* kökünden geldiğini iddia edenlerin namazla ilgili yorumlarını *red ederler*.⁷⁴⁰

Ferâhîdî(ö. 175/791), Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), Fârâbî (ö. 350/960), Ezherî (ö. 370/980), Tâlekânî (ö. 385/995), Cevherî (ö. 400/1009), İbn Sîde (ö.

⁷³⁶ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu'z-Zinê*, II. 735-740; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, s. 490; Cevherî, *Mu'cem es- Sihâh*, ss. 596-597.

⁷³⁷ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu'z-Zinê*, II. 735-740.

⁷³⁸ Ebû Hatim er-Razi, *Kitâbu'z-Zinê*, II/ 736-740; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I. 41, İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 39; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, I. 25; Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁷³⁹ Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, ss. 287-288.

⁷⁴⁰ Mahmûd Abdurrahmân Abdulmun'im, *Mu'cemu'l-Mustalahâti ve'l-Elfâzi'l-Fıkhîyye*, I-III, Dâru'l-Fazîle, Kâhire, 1999, II. 377.

458/1066) “*asanın ateşte doğrultulması*” anlamına istişhad amacı ile Kays bin Zuheyr’e ait olan aşağıdaki beyiti zikrederler.⁷⁴¹

فلا تعجل بأمر واستدمه & فما صلى عصاك كمستديم

“İşinde acele davranma işinde devam eden ol & işine devam edenden başkası asanı doğrultmaz.”

Tâlekânî (ö. 385/995), bir kişiye iyilikte bulunulduğunda *اصليت الرجل خيرا* iki kişi bir araya getirildiğinde, dost yapıldığında *اصلى* و *بفلان اصلى* kötülüğünün karşılığını buldu anlamında *صلى بشره* denildiğini ifade eder.⁷⁴² Ferâhîdî (ö. 175/791), Birinin bir başka kişinin şerrine bulaşmasına, şerrine uğramasına *صلى* kelimesinin kullanıldığını söyler.⁷⁴³ Ezherî (ö. 370/980), Cevherî (ö. 400/1009), bir işte zorlanmaya *صلى بالامر* denildiğini söyler.⁷⁴⁴

Cevherî (ö. 400/1009), Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), biri çok cesur, kendisi ile baş edilemez olduğunda onu ifade etmek için *لا يصطلى بناره* ifadesinin kullanıldığını söyler.⁷⁴⁵

Tâlekânî (ö. 385/995), *الصلاة* kelimesinin düz ve geniş bir yer için kullanıldığını, cephe, ön taraf anlamına geldiğini, uzunluğu ve genişliği aynı olan taş anlamının da bulunduğunu (üzerinde kokulu bitkilerin ezildiği taştan farklı bir taş) *cem*’inin *صلاء* olduğunu söyler.⁷⁴⁶ Fârâbî (ö. 350/960), Ezherî (ö. 370/980), Cevherî (ö. 400/1009) ve İbn Sîde (ö. 458/1066), Zemahşerî (ö. 538/1144) Mutarrizî (ö. 610/1213), de *صلاة* kelimesinin üzerinde koku bitkilerinin ezildiği her türlü taş için ve yassı, geniş ve düz taş için kullanıldığını söylerler.⁷⁴⁷ İbn Dureyd (ö. 321/933),

⁷⁴¹ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453; Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu'z-Zinê*, II. 735-740; Fârâbî, *Dîvânu'l-Edeb*, s. 813, 822; Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; Tâlekânî, *el Muhît fi'l-Luğâ*, III. 64-65; Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, II. 239, 246.

⁷⁴² Tâlekânî, *el Muhît fi'l-Luğâ*, III. 64-65.

⁷⁴³ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453.

⁷⁴⁴ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597.

⁷⁴⁵ Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597; Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, s. 207.

⁷⁴⁶ Tâlekânî, *el Muhît fi'l-Luğâ*, III. 64-65.

⁷⁴⁷ Fârâbî, *Dîvânu'l-Edeb*, s. 813, 822; Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; Tâlekânî, *el Muhît fi'l-Luğâ*, III. 64-65; Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, II. 239, 246; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, s. 335-336; Mutarrizî, *el-Muğrib fi Tertîb'l-Mu'rib*, s. 155.

Arapların صلاة kelimesini güzel koku anlamında kullandıklarını ifade eder.⁷⁴⁸ Zemahşerî (ö. 538/1144), مصطلاه ifadesi ile ön tarafı, cephesi, çevresi, yüzü anlamında olduğunu söyler.⁷⁴⁹

*Kimi araştırmacılar صلى kökünden geldikleri halde “صلو” kökünden geldiklerini iddia ettikleri “üzerinde koku bitkilerinin ezildiği her türlü taş” için kullanılan صلاة kelimesinden yola çıkarak namazda mü'minin kişiliğinin şekillendirildiği yorumunu, tuzak anlamına gelen المصلة kelimesinden yola çıkarak insanın namaz vasıtası ile kendi kişilik gelişimine fayda sağlayacak fırsat ve koşulları yakalama imkânı bulacağını ifade etmektedir.*⁷⁵⁰ Bizce bu yorumlar güzel olsa da yorumların dayandırıldığı kelimeler “salât” kelimesinin geldiği “صلو” kökünden gelmedikleri için namazla irtibatlarının sağlanması doğru değildir.

Ferâhîdî(ö. 175/791), İbn Dureyd (ö. 321/933), Ezherî (ö. 370/980), Tâlekânî (ö. 385/995), صليان önemli bir bitki ismi olduğunu Arapların bu bitkiye deve ekmeği dediklerini söylerler.⁷⁵¹

Tâlekânî (ö. 385/995), Ezherî (ö. 370/980) Cevherî (ö. 400/1009), İbn Sîde (ö. 458/1066) Zemahşerî (ö. 538/1144), المصلة kelimesinin tuzak anlamına geldiğini, kuş vs. şeyleri avlamak için tuzak kurmaya صليت للصيد denildiğini, tekilinin مصلاة⁷⁵² cemi'nin مصالي şeklinde geldiğini, hadiste şeytan tuzakları için de bu ifadenin kullanıldığını söylerler.⁷⁵³

“Salat” kelimesinin bu kökten geldiğini ifade edenlere dayanılarak “salat” kavramına farklı anlamlar da verilmektedir. Beheşti, *namazı ikame edin* ayetinin bazıları tarafından, “ inkılap ateşini devam ettirin” anlamında kullanıldığını ifade ederek sözlükler aracılığı ile Kur'an bütünlüğünü gözetmeden, Peygamber dönemi

⁷⁴⁸ İbn Dureyd, *Cemheratu'l-Luğâ*, II. 259-260.

⁷⁴⁹ Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, s. 335-336.

⁷⁵⁰ Abdurrahman Kasapoğlu, *Namaz-Oruç Psikolojisi*, 1. Bsk., Çıra Akademi, İstanbul, 2016, s. 145.

⁷⁵¹ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453; İbn Dureyd, *Cemheratu'l-Luğâ*, II. 259-260; Tâlekânî, *el Muhît fi'l-Luğâ*, III. 64-65; Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051.

⁷⁵² İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, s. 490.

⁷⁵³ Tâlekânî, *el Muhît fi'l-Luğâ*, III. 64-65; Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, II. 239, 246; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, s. 335-336.

Arapçası dikkate alınmadan verilen anlamların, yapılan bu tür yorumların yanlış olduğunu söyler.⁷⁵⁴

2. 2. 1. 14. Lüzum/ Yönelmek

Ezherî (ö. 370/980) *Zeccac'tan naklettiği “salât”ın “lüzum, gereklilik” anlamında olduğu görüşüne katıldığını ifade ederek namazın en büyük farz olduğunu, lüzumundan, gerekliliğinden dolayı bu adı aldığını belirtir.* Ezheri'ye göre bir şey gerekli/devam arz ettiği zaman “صلي” kelimesi kullanılır. Ateşe atılan bir şey ateşe ihtiyaç duyduğundan dolayı ateşe atılmaktadır.⁷⁵⁵ İbn Manzûr (ö. 711/1311) da bu görüşü nakleder.⁷⁵⁶

Ezheri'nin “salât” kelimesini “صلي” maddesinde zikretmesi ile başlayan yanlış maalesef bu anlamı temel almasını sağlamıştır. Maalesef Zeccac'ta bu anlama yanlış kök olan “صلي” kökünden ulaşmaktadır.⁷⁵⁷ Zeccac ve Ezheri'nin namazın farziyeti üzerinden böyle bir yoruma gittiklerini düşünmekteyiz.

Çağdaş araştırmacı Üde Halîl “salât” kelimesinin cahiliye dönemindeki yaygın anlamının *istek ve duâ* olduğunu, Kur'ân'ın insanın insandan isteğini, kulun rabbinden istemesine dönüştürdüğünü, “salât”ın صلوة , صلوة veya لزوم kelimelerinden gelmediğini *duâ ve istekten* namaz anlamına alındığını söyler. Salat kelimesini, namaz anlamına alanların kelimenin şeri anlamından yola çıkarak salatın bu köklerden geldiğini söylediklerini, böyle bir anlama ulaştıklarını söyler ve cahiliye dönemindeki kullanımın esas alınması gerektiğini ifade eder.⁷⁵⁸

Nevevî (ö. 676/1277), âlimlerin “salât”ın kökeni ve anlamı konusunda ihtilaf ettiklerini, “salât”ın nereden geldiği konusunda ileri sürülen görüşlerden birinin de *الاقبال على شيء bir şeye yönelmek* olduğunu söyler.⁷⁵⁹ Nevevinin bu açıklamasını onun vefatından önce kaleme alınmış ilk dönem sözlüklerinin hiçbirinde bulamadık. Ferâhî de “salât” kelimesinin *الاقبال على شيء bir şeye yönelmek* anlamına geldiğini, zira *صلي النار* denildiğinde “*ateşe yöneldi, ateşle karşılaştı, ateşe girdi*” şeklinde

⁷⁵⁴ Beheştî, Muhammed Hüseyin, *Bilmek*, çev. İbrahim Keskin, Bir Yay., İst., 1988, s. 117-127.

⁷⁵⁵ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051.

⁷⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁷⁵⁷ Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

⁷⁵⁸ Üde Halîl, *et-Tatavvuru'd-Delâli*, ss. 177-179.

⁷⁵⁹ Nevevî, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, II. 311.

anlaşıldığını söyleyerek “salât” kelimesini “slv” kökünden değil “sly” kökünden almıştır.⁷⁶⁰ Kelime yanlış kökten alındığı için namazla ilgili olmadığını düşünmekteyiz.

2. 2. 2. “SALÂT” (صَلَاة) KAVRAMININ İSTİLÂHİ ANLAMI

2. 2. 2. 1. “Salât” Kavramının “Namaz” Anlamında Kullanılması

Ebû Bekir İbnu'l-Arabi; “salât” kelimesinin daha önce mücmel bir kelime olduğunu(namaz anlamı ile bilinmediğini) ve Hz. Peygamberimiz tarafından açıklanıncaya kadar bilinmediğini ayrıca salât kelimesinin âmm bir ifade olduğunu, Hz. Peygamberimiz tarafından namaz uygulaması ile “amm” olan “salât” ifadesinin tahsis edildiğini ifade etmiştir.⁷⁶¹

“Salât”/namaz kavramı şer’i dilde tahrim tekbiri ile başlayan, kıyam, rükû, secde ve oturuşlarla devam eden, selam ile biten⁷⁶² vakitleri ve erkânı belirlenmiş belli bir ibadettir.⁷⁶³ Türkçeye Farsçadan geçen “namaz/نماز” kelimesi,⁷⁶⁴ Farsça’da “kulluk, ibadet, tazim için eğilmek” anlamındadır.⁷⁶⁵

“Bir kelimenin hakiki anlamı olan lugavi anlamından uzaklaşıp ıstılahi anlama geçiş yapması ahkâm konusundaki neshe benzetilmiştir. Buna göre hakiki mana kaldırılmış, ıstılahi mana geçerli olmuştur. Kelime mecaz anlamda kullanılır olmuştur.” Denilmiştir.⁷⁶⁶ Buna göre bir kelime ıstılahi anlama büründükten sonra belli bir karineye dayanmadan sözlük anlamına alınamaz. Ancak bizce şer’i bir kelimeye şer’i anlam yüklerken sözlük anlamından koparmaz sadece yeni anlamlar

⁷⁶⁰ Ferâhî, *Nizâmu'l-Kur'ân*, I. 129; *Müfredat'ül-Kur'ân*, ss. 209-216.

⁷⁶¹ İbnu'l-A'rabi Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh (Ö. 543/1148), *Ahkamu'l-Kur'ân* (I-IV), 1. Bsk., thk. Rıza Farec el Hemami, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2003, I. 23.

⁷⁶² Tahanevi, *Keşşafu Istilahatu'l-Funun*, III. 75-88; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII. 437-444; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 6. Bsk., Ensar Yay., İstanbul, 2016, s. 492-493.

⁷⁶³ Cürcanî, *et-Ta'rifât*, s. 137; Nekerî, *Düstûru'l-Ulemâ*, II. 178-179; Muhammed Amîm el-İhsân, *et-Ta'rifât el-Fıkhiyye*, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 129; Kasım bin Abdillâh el Konevî, *Enîsu'l-Fukahâ' fi Ta'rifâti'l-Elfâzi'l-Mütedavileti beyne'l-Fukaha'*, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 15.

⁷⁶⁴ Mehmet Kanar, *Büyük Türkçe-Farsça Sözlük*, Şirin Yay., Tahran, trs., s. 327; Arif Etik, *Farsça-Türkçe Lûgat*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, 1968, s. 422.

⁷⁶⁵ M. Kamil Yaşaroğlu, *Namaz*, *DİA*, Ankara, 2006, c. 32, s. 350-351; Gümüş, *Kur'ân'da Namazın Asr-ı Saadet'teki Yorumu*, s. 51.

⁷⁶⁶ Feyyümi, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 349; Ebu'l-Beka, *el-Külliyât*, ss. 464-467; Tahanevi, *Keşşafu Istilahatu'l-Funun*, III. 75-88.

yükler. Bu durumda anlam takdiri lafzi ve manevi karineler yardımı ile yapılabilir.⁷⁶⁷ Sözü doğru manasını tesbitte lafzi ve manevi karinelere sadece birisi tek başına yeterli değildir. Bu sebeple karinelerin birbiriyle yardımlaşması gerekir ve ancak bu şekilde doğru anlama ulaşılabilir.⁷⁶⁸

Kur'ân'da namaz sadece salât kelimesi ile ifade edilmez. Kur'ân'da namaz *kıyam*,⁷⁶⁹ *rükû'*,⁷⁷⁰ *secde*,⁷⁷¹ *teşbih*,⁷⁷² *zikir*,⁷⁷³ *kıraat*, *Kur'ân*,⁷⁷⁴ *iman*,⁷⁷⁵ *kanut*,⁷⁷⁶ *hasene*,⁷⁷⁷ *duâ*, *istiğfâr*,⁷⁷⁸ gibi kelimelerle de ifade edildiği belirtilmiştir. Bize göre bir kelimenin birçok kelime ile ifade edilmesi çok yönlü olduğunu gösterir. Ancak buradaki isimler namazın bir parçasıdır, “*zikri cüz iradei kül*” yolu ile namazı ifade etmektedirler.

İbn Dureyd (ö. 321/933), secdeye giderken ve secdeden kalkarken uyluk kemiklerinin, kuyruk sokumunun hareket etmesinden dolayı namaza “salât” denildiğini söylemektedir.⁷⁷⁹

İbn Fâris (ö. 395/1005), Cevherî (ö. 400/1009), İbn Sîde (ö. 458/1066), salat'ın namaz anlamında olduğunu söylerler.⁷⁸⁰ Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108), Mutarrizî (ö. 610/1213), “salât”ın namaz anlamına geldiğini, aslının duâ olduğunu, “salât” kelimesinin içindeki bir bölüm olan duâdan adını aldığını ifade etmektedirler.⁷⁸¹ Zeynuddîn er-Râzî, İbn Manzûr (ö. 711/1311), namazın içindeki duâ ve istiğfârdan dolayı “salât” olarak isimlendirildiğini söylerler.⁷⁸² İbn Manzûr (ö.

⁷⁶⁷ Mehmet Ali Şimşek, *Arap Dilinde Çokanlamlılık ve Karine İlişkisi*, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. İsmail Hakkı Sezer, Selçuk Üniv., SBE, Konya, 2000, s. 111-267

⁷⁶⁸ Temizer, *Aydın, Kur'ân Tefsirinde Karine*, 2. Bsk., İFAV Yay., İst., 2016, s. 136

⁷⁶⁹ *Bakara*, 238, *Müzzemmil*, 20.

⁷⁷⁰ *Bakara*, 43, 125, *Ali İmran* 43, *Hac*, 26, 77, *Fetih*, 29, *Murselat*, 48.

⁷⁷¹ *Bakara*, 125, *Ali imran* 43, *Hac*, 26, 77, *Alak*, 19, *Şuara*, 219.

⁷⁷² *Taha* 130, *Kaf* 39-40, *Tur* 48-49, *insan* 26, *Rum* 17-18.

⁷⁷³ *Bakara* 239, *Ankebut* 45, *Cuma* 9.

⁷⁷⁴ *İsra*, 78.

⁷⁷⁵ *Bakara*, 143.

⁷⁷⁶ *Zümer*, 9.

⁷⁷⁷ *Hud*, 114.

⁷⁷⁸ *Zariyat*, 18.

⁷⁷⁹ İbn Dureyd, *Cemheratu'l-Luğâ*, II. 259.

⁷⁸⁰ İbn Fâris, *Mekâyisu'l-Luğâ*, s. 490; Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, ss. 596-597; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, II. 229, 246.

⁷⁸¹ Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, ss. 287-288; Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu'rib*, s. 155.

⁷⁸² Zeynuddîn er-Râzî, *Tefsiru Ğaribi'l-Kur'ân'l-Azîm*, s. 564, İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

711/1311), anlamlar içinde ilk sırada namaz anlamını verir.⁷⁸³ İbn Kesîr (ö. 774/1373), duâ kelimesinden yola çıkarak namazın salat olarak isimlendirildiğini söyler.⁷⁸⁴

“Salât” kelimesinin temel anlamının uyluk kemiklerinin hareket ettirilmesi olduğu, “salât”a namaz anlamının verilme sebebinin namazda uylukların hareket ettirilmesi,⁷⁸⁵ secdeden kalkılması olduğu ifade edilmiştir.⁷⁸⁶ İbn Kesir, “salât” kelimesinin “saleveyn”den geldiği görüşüne karşı çıkar ve namaz “salat”ın “duâ” anlamından yola çıkarak bu ismi aldığını söyler.⁷⁸⁷

2. 2. 2. Namazın Tarihçesi ve Önemi

Cinleri ve insanları yalnız kendisine kulluk etsinler diye yaratan⁷⁸⁸ rabbimizin ibadetler içinde ilk emri namaz olmuştur.⁷⁸⁹ İbadetler içinde ilk tamamlanan ibadet namazdır. Medîne’de diğer ibadetler namazdan sonra tamamlanmıştır.⁷⁹⁰ Namaz tüm cismani ibadetlerin başıdır.⁷⁹¹ Namaz kul ile Allâh arasındaki bağlantıdır. Tevhid’ten sonra tüm Peygamberlerin risaletinde emredilmiştir.⁷⁹² Namaz kılmayı evin önünden geçen ırmağa günde beş defa girmeye benzeten Hz. Peygamber⁷⁹³ namazı iman ve küfür arasındaki sınır olarak belirlemiştir.⁷⁹⁴ Terki küfür veya büyük günah görülen⁷⁹⁵ “salât”/namaz” ibadeti şekli değişiklik arz etse de tüm dinlerde var olan

⁷⁸³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

⁷⁸⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-Azîm*, I. 41.

⁷⁸⁵ Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb'l-Mu’rib*, s. 155; Semî el Halebî, *Umdetu'l- Huffâz*, II. 349-352; Nekeri, *Düstûru'l-Ulemâ*, II. 178-179.

⁷⁸⁶ İbn Dureyd, *Cemheratu'l-Luğâ*, II. 259-260.

⁷⁸⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-Azîm*, I. 41.

⁷⁸⁸ *Zariyât*, 51/56-58.

⁷⁸⁹ Hakim et-Tirmizî, *Namaz ve Namazın Hikmetleri*, çev: Halil Akçay, 1. Bsk., İlkhâf Yayınevi, İstanbul, 2015, ss. 28-29; Said Şimşek, *Kur’ân’ın Ana Konuları*, 6. Bsk., Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 159; Yusuf el-Karadâvî, *İslam’da İbadet Mefhumu*, çev. Hüsameddin Cemal, 1. Bsk., Nida Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 273.

⁷⁹⁰ Abdullah et-Tayyar, *Tüm Detayları ile Namaz*, s. 26.

⁷⁹¹ Bursevî, İsmail Hakki(ö.1137 /1725), *Tefsîru Ruhu'l-Beyân*, I-X, Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabî, Beyrut, trs. III. 52.

⁷⁹² Abdullah et-Tayyar, *Tüm Detayları ile Namaz*, çev: M. Beşir Eryarsoy, 3. Bsk., Guraba Yayınları, İstanbul, 2015, s. 23-24.

⁷⁹³ Buhari, *Evkatu's-salat*, 6.

⁷⁹⁴ Tirmizî *iman*, 9.

⁷⁹⁵ Zehebî, Ebû Abdullâh Muhammed bin Ahmed bin Osman bin Kaymaz (ö. 748/1348), *Kitâbu'l-Kebâir ve Tebyinu'l-Mehârim*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, trs. s.48.

bir ibadettir.⁷⁹⁶ Tâhir bin Âşûr(ö. 1393/1973), Arapların Yahudilerin hristiyanların bu namazı bildiklerini söyler.⁷⁹⁷

İslamdaki namazın kaynağı ile ilgili batılı araştırmacıların birbirinden farklı görüşleri bulunmakta ise de hepsinin ortak noktası namazın islama dışardan girdiğidir. İ.Goldziher'e göre "salât" kavramının Hıristiyanlıktan alındığını dolayısı ile Arapların namaz ritüelini bilmediklerini söyler.⁷⁹⁸ Arthur Jeffery ise kelimenin İbranice'den Araplara geçtiğini ifade eder.⁷⁹⁹ İzutsu ise namazın islam öncesinde de bilinen bir ibadet olduğunu söyler.⁸⁰⁰

Rudi Paret'e göre Hz. Muhammed putperest yurttaşlarının ibadet şeklini almış ve İslâmi monoteist anlamdaki bir yoruma göre devam ettirmiştir. Yine Paret'e göre Hz. Muhammed Namaz ibadetini zorunlu olmasını ve yapılış şeklini Yahudi ve Hıristiyanlardan adapte etmiş, onları taklit etmiş ve kendisi hayal halinde olduğu bir zamanda öğretisini yani islamı Yahudi ve Hıristiyanların ibadetleri ile aynı görmüştür. Paret'e göre önceleri kible Yahudilerin döndüğü kible iken Medîne'ye hicretten sonra Yahudilerle arası açıldığı ve kendisine ait bir mesajı olduğu kanısına vardığı için Hz. Muhammed kible değişikliğine gitmiştir.⁸⁰¹

F. E. Peters; "salât"ın Mekke döneminde Yahudi modelinden daha çok hristiyan rahiplerin geleneklerine uygunluk arz ettiğini ve Medîne döneminde ise Müslümanların namazlarının Yahudilerin sabah öğle, akşam duâlarına yakın bir şekilde gelişmiş olduğunu söyler.⁸⁰² Goldziher, namaz için "dua töreni" der, Doğu Hristiyanlığından alınma olduğunu ifade eder. Namazın Medine'de sabit ve resmi olduğunu söyler.⁸⁰³ Watt ise "namazın huşu içinde kılınması gibi uygulamalarda Ortadoğu'nun diğer dinlerinden İslama girenlerin etkisinin olduğunu söyler.⁸⁰⁴ Ali

⁷⁹⁶ Rağib el-İsfehani, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 287-288; Firuzabadi, *Besairu Zevi't-Temyiz*, III. 434-438; Zebidî, a.g.e., XXXVIII. 437-444.

⁷⁹⁷ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I. 232.

⁷⁹⁸ Hatiboğlu, *Batıdaki Hadis Çalışmaları Üzerine*, ss. 81-94.

⁷⁹⁹ Uğur, *Tevrat'ın Kur'ân'a Arzı*, s. 304.

⁸⁰⁰ İzutsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Allâh ve İnsan*, çev. M. Kürşat Atalar, 3. Bsk., Pınar Yay., 2014, s. 225 vd.

⁸⁰¹ Rudi Paret, *Kur'ân Üzerine&İslam Sembolizmi*, çev. Hüseyin Yaşar, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, ss. 99-100.

⁸⁰² Gözeler, *Sami Dini Geleneğinde Salat*, s. 4.

⁸⁰³ Ignaz Goldziher, *İslamda Fıkıh ve Akaid*, çev. Prof. Dr. İlhan Başgöz, 1. Bsk., Ardıç Yay., Ank., 2004, s. 17

⁸⁰⁴ Montgomery Watt, *İslam Nedir*, çev. Elif Rıza, 2. Bsk., Birleşik Yay., İst., 1993, s. 241

Gürani, salât kelimesinin Bâbil diline ait bir kelime olduğunu daha sonra İbrahim aleyhisselamın dininde muayyen bir ibadete isim olarak verildiğini söyleyerek “salât” kavramının mazisini daha da gerilere götürür.⁸⁰⁵

Hz. Ali'nin, “*insanlardan 7 yıl önce sallaytu/Müslüman oldum, namaz kıldım.*” dediği rivayet edilir. Bu rivayette geçen “salla” kelimesinin “*namaz kılmak mı, Müslüman olmak mı?*” anlamında kullanıldığı belli değildir.⁸⁰⁶ Başka bir rivayette de Hz. Peygambere “*iman ettim, getirdiklerini tasdik ettim, onunla birlikte namaz kıldım/sallaytu*” demektedir.⁸⁰⁷ Bu ifadeler “namazın” islamın ilk dönemlerinde kılındığını göstermektedir.

İbn Hacer (ö. 852/1448), namazın hicret öncesinde Mekke’de, İsra gecesinde 5 vakit olarak farz olduğunu söyler.⁸⁰⁸ Hz. Aişe’nin namazın önce iki rekât şeklinde farz olduğunu hicret sonrasında rekâtların dörde çıktığını söylediği,⁸⁰⁹ başka bir rivâyette de Hz. Aişe’nin mukim ve sefer halinde namazların ikişer rekât şeklinde farz kılındığını söylediği, İbn Abbâs(ö.68/687)’in ise namazın hazari/mukim durumunda dört, seferi durumda ise iki rekât şeklinde farz kılındı görüşünü ifade ettiği rivâyette edilmiştir. Bu rivâyetler arasında değerlendirme yapan İbn Hacer, İsra gecesinde akşam hariç tüm namazların iki rekât, hicret sonrasında ise sabah haricindeki tüm namazların(akşam da hariç) dört rekâta çıktığını belirterek rivâyetler arasında telifik yapmaya çalışır.⁸¹⁰

Namazın teşriinde de bir tedricilik söz konusudur. Önce gece namazı şeklinde başlayan namaz sonra beş vakte çıkarılmıştır. Önce namazlar 2 şer rekât iken sonra 3 ve dörde çıkmıştır.⁸¹¹ Namaz yolculuk ve mukim durumda 2 rekât idi. Yolculuk namazı 2 rekât kaldı ikamet halindeki namaz ise dört oldu.⁸¹² Klasik anlayış ibadetlerde neshi kabul ederek namazın önce gece namazı şeklinde farz olduğunu daha sonra beş vakit namazla gece namazının farziyetinin kaldırıldığını iddia

⁸⁰⁵ Gürânî, *Felsefetü’s-Salât*, s. 14.

⁸⁰⁶ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, III.238-240.

⁸⁰⁷ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, III.237.

⁸⁰⁸ İbn Hacer (ö. 852/1448), *Fethu’l-Bârî*, I. 540.

⁸⁰⁹ İbn Hacer (ö. 852/1448), *Fethu’l-Bârî*, I. 546.

⁸¹⁰ İbn Hacer (ö. 852/1448), *Fethu’l-Bârî*, I. 546.

⁸¹¹ Yiğit, Metin, Bir İbadet Biçimi Olarak Namazın Tarihçesi, *Diyanet İlmi Dergi*, C. 47, S. 1, DİB, Ankara, 2011, s.20-30.

⁸¹² Abdullah et-Tayyar, *Tüm Detayları ile Namaz*, s. 26.

etmektedir. Hz. Peygamberden bu konuda gelen herhangi bir bilgi olmamasına rağmen müfessirlerin kahir ekseriyeti namaz konusunda neshin varlığını kabul etmektedirler. Günümüzde tarihselci söylemi dile getirenlerin ibadetlerde nesh yerine tarihselci anlayışı öne sürerek ibadetlerde de tarihsel unsurların olabileceğini iddia edebilecekleri ifade edilmektedir.⁸¹³

2. 3. “SALÂT” KAVRAMININ ANLAM KRONOLOJİSİ

Kelimelerde meydana gelen anlam değişiminin kronolojik seyri hakkında ciddi çalışma yapılması bir gerekliliktir.⁸¹⁴

“Salât” kelimesinin tarihi akış içerisinde kazandığı anlamları görmek için sözlüklere kronolojik olarak bakmamız “salât” kavramının anlam haritasını çıkarması yönü ile önem arz eder. “Salât” kelimesi için Arap dil sözlüklerinde geçen anlamlar kronolojik olarak şöyledir.⁸¹⁵

Ferâhîdî (ö. 175/791): “*Sırtın ortası, İkinci gelen atın birinci atın izini takip etmesi, ardında durması, Yahudi İbadethanesi, güzel övgü, güzel bir zikir(anma), duâ, mağfiret,*”⁸¹⁶

İbn Sikkît (ö. 244/858): “*Kuyruk sokumu*”⁸¹⁷

İbn Kuteybe (ö. 276/889): “Öndeki atı izleyen-ikinci gelen at, öndeki atın uyluğu hizasında duran at, uyluk kemiği, duâ, rahmet, mağfiret, din”⁸¹⁸

İbn Dureyd (ö. 321/933): “Kuyruk sokumunun bulunduğu kemik, uyluk kemikleri, namaz”⁸¹⁹

Ebü Hâtim er-Râzî (ö. 322/933): “Duâ, rahmet, **istiğfâr, bereket**, “Öndeki atı izleyen-ikinci gelen at, öndeki atın uyluğu hizasında duran at, uyluk kemikleri, Namaz”⁸²⁰

⁸¹³ Bkz. Zekerriyya Pak, Kur’ân’ın Tarihselliği ve İbadetlerde Tarihsellik, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Ankara, 2005, C. 8, S. 22, ss. 115-116.

⁸¹⁴ Cündioğlu, *Kur’ân Çevirilerinin Dünyası*, s. 54.

⁸¹⁵ Sözlüklerde tarihi akış sırasına göre ilk gelen anlamı *italik* yazdık, aynı anlam daha sonraki sözlüklerde gelmişse onu *italik* yazmadık. Bununla amacımız salât kavramının tarihi akış içerisinde hangi anlamları kazandığını göstermektir. Sly kökünden gelen anlamları burada zikretmedik.

⁸¹⁶ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453.

⁸¹⁷ İbn Sikkît, *Kitâbu Tehzîbu'l-Elfâz*, ss. 454, 577.

⁸¹⁸ İbn Kuteybe, *Edebu'l-Kâtib*, s. 153; *Te'vilu Müşkili'l-Kur'ân*, ss. 344-345.

⁸¹⁹ İbn Dureyd, *Cemheratu'l-Luğâ*, II. 259-261.

Fârâbî (ö. 350/960): “Duâ, rahmet, istiğfâr, uyluk kemikleri, öndeki atı izleyen-ikinci gelen at.”⁸²¹

Ezherî (ö. 370/980): “Duâ, rahmet, istiğfâr, övgüde bulunmak, *tesbih*, namaz(kıyam-ruku-sücut), *lüzum*, İkinci gelen atın birinci atın izini takip etmesi, ardında durması, Yahudi-sabii ibadethanesi.”⁸²²

Tâlekânî (ö. 385/995): “Yahudi ibadethanesi, duâ, güzel övgü, rahmet, sırtın ortası, birinin uyluğunun ardında duran kişi(musallî).”⁸²³

İbn Fâris (ö. 395/1005): “Namaz, kuyruk sokumu, duâ, rahmet, ruku, sücut(namaz).”⁸²⁴

Cevherî (ö. 400/1009): “Duâ, rahmet, namaz, atın birincinin ardından gelmesi, ikinci olması, uyluk kemikleri, ibadethane/Yahudi ibadethanesi.”⁸²⁵

İbn Sîde (ö. 458/1066): “Ruku-sücut(namaz), duâ, istiğfâr, rahmet, Yahudi mabedi, güzel övgü, sırtın ortası, ikinci gelen at.”⁸²⁶

Rağîb el-İsfehânî(ö. 502/1108): “Duâ, bereket, *temcid*(*yüceltmek*),*tezkiye*, istiğfâr, namaz, *tabi olma*.”⁸²⁷

Zemahşerî (ö. 538/1144): “Uyluk kemiklerini hareket ettirmek, *ta'zim*, tabi olmak, ikinci gelmek, Yahudi mabedleri.”⁸²⁸

Mutarriżî (ö. 610/1213): “İki ayağı taşıyan kemik, uyluk kemiklerini hareket ettirmek, öndekini takip eden- ardında duran at, duâ, rahmet, istiğfâr, ibadet-*duâ mekânı*, namaz vakti, *buluğa ermek*.”⁸²⁹

Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267): “*Keramet*, duâ, rahmet, bereket, istiğfâr, mağfiret, övgü, İbadet yeri, duâ mekânı, Yahudi ibadethanesi, namaz öndekinin ardından gitmek.”⁸³⁰

⁸²⁰ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu 'z-Zinê*, II. 735-740.

⁸²¹ Fârâbî, *Divânu 'l-Edeb*, ss. 725, 818, 823.

⁸²² Ezherî, *Mu'cemu Tehzibi 'l-Luğâ*, II. 2048-2051.

⁸²³ Tâlekânî, *el Muhit fi 'l-Luğâ*, III. 64-65.

⁸²⁴ İbn Fâris, *Mekâyisu 'l-Luğâ*, s. 490; *Mücmelü 'l-Luğâ*, s. 538.

⁸²⁵ Cevherî, *Mu'cem es- Sihâh*, ss. 596-597.

⁸²⁶ İbn Sîde, *el-Muhkem ve 'l- Muhit el-A'zam*, II. 239, 246.

⁸²⁷ Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi 'l-Kur'an*, ss. 287-288.

⁸²⁸ Zemahşerî, *Esâsu 'l-Belâğâ*, s. 335-336; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I. 49.

⁸²⁹ Mutarriżî, *el-Muğrib fi Tertîb 'l-Mu'rib*, s. 155.

İbn Manzûr (ö. 711/1311): “Rükû, sücud(namaz), duâ, rahmet, övgü, istiğfâr, tesbih, ta’zim, lüzum, sırtın ortası, uyluk kemikleri, ikinci gelen atın birinci atın ardında durması.”⁸³¹

Semînü’l-Halebî (ö. 756/1355): “Duâ, namaz, öndekini takip etmek, peşinden gelmek, tezkiye, bereket, istiğfâr, tabi olma.”⁸³²

Feyyûmî (ö.770/1368): “Duâ, rahmet, tazim, bereket.”⁸³³

Cürcânî (ö. 816/1413): “Duâ, namaz, ta’zim.”⁸³⁴

Firuzâbâdî (ö. 817/1415): “Duâ, *islam*, rahmet, istiğfâr, namaz, uyluk kemiği, güzel övgü, atın ikinci olması.”⁸³⁵

Ebu’l-Bekâ (ö. 1095/1684): “Uyluk kemiği, kâmil bir övgü, duâ, namaz, istiğfâr, rahmet, tezkiye, *tevfik(bariya ulaştırma), koruma, yardım(avn), nasr, ittiba(uymak, yolundan gitmek)*, nimet verme, *din*, ikramda bulunma, üstün kılma.”⁸³⁶

Tahanevi (ö. 1158/1745): “Duâ, rahmet, istiğfâr, namaz.”⁸³⁷

Zebidî (ö. 1205/1790): “Sırtın ortası, duâ, istiğfâr, güzel övgü, bereket, rükû ve sücud(namaz), duâ, ta’zim, rahmet, atın öndeki atı takip etmesi.”⁸³⁸

Nekerî: “Duâ, rahmet, istiğfâr, namaz, uyluk kemikleri.”⁸³⁹

İbrâhîm Mustafâ vd: “Duâ, namaz, rahmet, önceki atı takip eden at, hangi işte olursa olsun birinin kendisinden öncekinin ardından gelmesi-izini takip etmesi.”⁸⁴⁰

“Salât” kavramının sözlüklerde yazılan anlamlarını kronolojik olarak sıraladığımızda “*sırtın ortası, uyluk kemikleri, uyluk kemiklerinin hareket ettirilmesi, ikinci gelen yarış atının birinci atın uyluğunun hizasında durması, onu takip etmesi,*

⁸³⁰ Zeynuddîn er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, s. 207, *Tefsîru Ğarîbi’l-Kur’ân’l-Azîm*, s. 564.

⁸³¹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232.

⁸³² Semînü’l-Halebî, *Umdetu’l-Huffâz*, II. 349-352.

⁸³³ Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 349.

⁸³⁴ Cürcânî, *et-Ta’rifât*, s. 137.

⁸³⁵ Firuzâbâdî, *el-Kâmusu’l-Muhît*, ss. 751-752; *Besâiru Zevi’t-Temyîz*, III. 434-438.

⁸³⁶ Ebu’l-Bekâ, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

⁸³⁷ Tahanevi, *Keşşafu Istilahatu’l-Funun*, III. 75-88.

⁸³⁸ Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

⁸³⁹ Nekerî, *Düstûru’l-Ulemâ/Câmiu’l-Ulûm*, II. 178-179.

⁸⁴⁰ İbrâhîm Mustafâ vd., *Mu’cemu’l-Vasît*, ss. 566-568.

tazim için eğilip bükülmek, duâ, rahmet, bereket, istiğfâr, keramet, tezkiye, güzel anma, tesbih, kıraat, din, ibadethane, destek” anlamları karşımıza çıkmaktadır.

2. 4. KİTAB- MUKADDES’TE “SALÂT” KAVRAMI

Cevad Ali, “Salât” kelimesinin “Ârâmîce” bir kelime olduğunu, “ص ل ا- ص ل ا-” fiilinden türediğini, *rükûda bulunmak, eğilmek anlamına* geldiğini, daha sonra bu kelimeyi Yahudilerin kullandığını, Ârâmîce olan lafzın İbranice bir kelime haline geldiğini, Ehl-i Kitap yolu ile de Arapçaya girdiğini, Yahudilerin Tevrat döneminin sonlarına doğru “Saluteh/صلوته” şeklinde okuduklarını ifade eder.⁸⁴¹

“Salât” kelimesinin Araplara Ehl’i-Kitâp’tan geçtiği konusunda görüş birliği bulunmasa da “salât”ın Araplara Ehl’i-Kitâp’tan geçtiği yönündeki görüşler yabana atılacak gibi değildir. Kitab-ı Mukaddes’te de “salât” kelimesi “duâ” anlamında kullanılmıştır.⁸⁴² Buna göre cahiliye dönemi Arapları Ehl’i-Kitâp’tan aldıkları bu kelimeyi ana dili olan İbranice’deki “duâ” anlamı ile kullanmışlardır. Aşa’nın beyitleri de bunu göstermektedir. İslam bu kelimeye dini bir anlam olan “namaz”ı yükledi ve kelime cahiliye dönemindeki kullanımı ile değil şer’i anlamı ile meşhur oldu.⁸⁴³

Eski Ahitte geçen “salât”/duâ kavramı; *yalvarmak, dilekte bulunmak diğeri ise İslâm’daki namazın karşılığı olmak üzere Hz. Musa’nın getirdiği dince emredilen günlük ibadet şeklinde iki anlamı bulunmaktadır.*⁸⁴⁴ Cevad Ali, dua kelimesinin İbranicede *تحنونيم* /tahnûnîm kelimesine tekabül ettiğini, Rükû ve secdeleri bulunan ibadete eski İbranicede *تفيلة* /Teffila, *تفلوت* denildiğini bununla *صلوات – صلاة* kastedildiğini, bunun da Yahudilikte İbadetin Tevrat’ın son dönemlerinde Aramicedeki *صلوته* kelimesiyle tahsis edilmeden önce olduğunu söyler.⁸⁴⁵

Yahudi ve Hıristiyanların kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes’te “salât” kavramının kullanıldığını görmekteyiz. Kitab-ı Mukaddesin Arapça ve Türkçe

⁸⁴¹ Cevad Ali, *Cahiliye’den İslam’a İbadet Tarihi*, ss. 16-17

⁸⁴² Daha geniş bilgi için bkz. Gözeler, *Sami Dini Geleneğinde Salat*, ss. 52-75; Uğur, *Tevrat’ın Kur’ân’a Arzı*, s. 304 vd.

⁸⁴³ Mehmet Soysaldı, *Kur’ân’da Salat Kavramının Semantik Analizi, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, Ekim 2010- Mart 2011, ss. 44-55.

⁸⁴⁴ Hakan Uğur, *Tevrat’ın Kur’ân’a Arzı*, s.291; *Eski Ahitteki “Duâ” Kavramının Kur’ân’daki “Salât” Kavramıyla İlişkisi*, s. 158.

⁸⁴⁵ Cevad Ali, *Cahiliye’den İslam’a İbadet Tarihi*, ss. 16-38

çevirilerini esas aldığımız aşağıdaki Kitab-ı Mukaddes âyetlerinde “salât” kavramının duâ anlamında kullanıldığını görmekteyiz:

“ Ona *duâ edersin* ve seni dinler ve kendi adaklarını ödersin.”⁸⁴⁶

تُصَلِّي لَهُ فَيَسْتَمِعُ لَكَ، وَتُذْرُكَ تُوفِّيَهَا

“Ey sen *duâyı işiten* bütün beşer sana gelecek.”⁸⁴⁷

يَا سَامِعَ الصَّلَاةِ، إِلَيْكَ يَأْتِي كُلُّ بَشَرٍ

“Rab kötülerden uzaktır. Fakat Salihlerin *duâsını* işitir.”⁸⁴⁸

الرَّبُّ بَعِيدٌ عَنِ الْأَشْرَارِ، وَيَسْمَعُ صَلَاةَ الصَّادِقِينَ

“ ve beni çağıracaksınız ve gidip bana *duâ edeceksiniz* ve sizi işiteceğim.”⁸⁴⁹

فَنَدْعُوْنِي وَتَدْعُوْنَ وَيَسْمَعُونَ إِلَيَّ فَاسْمَعُوا لَكُمْ

“ve *duâda* iman ederek her ne dilerseniz alacaksınız.”⁸⁵⁰

وَكُلُّ مَا تَطْلُبُونَهُ فِي الصَّلَاةِ مُؤْمِنِينَ تَنَالُونَهُ

“ Fakat sen duâ ettiğin zaman kendi iç odana gir ve kapımı kapayarak gizlide olan babana *duâ et*, gizlide gören baban sana ödeyecektir.”⁸⁵¹

وَأَمَّا أَنْتَ فَمَتَى صَلَّيْتَ فَادْخُلْ إِلَى مَخْدَعِكَ وَأَغْلِقْ بَابَكَ، وَصَلِّ إِلَى أَبِيكَ الَّذِي فِي الْخَفَاءِ. فَأَبُوكَ الَّذِي يَرَى فِي الْخَفَاءِ يُجَازِيكَ عَلَانِيَةً

“ Bunun için size derim: *Duâ edip* dilediğiniz her şeyi almış olduğunuza iman edin ve size olacaktır.”⁸⁵²

لِذَلِكَ أَقُولُ لَكُمْ: كُلُّ مَا تَطْلُبُونَهُ جَيِّمًا تُصَلُّونَ، فَأَمِنُوا أَنْ تَنَالُوهُ، فَيَكُونَ لَكُمْ

“ve birbiriniz için *duâ edin*.”⁸⁵³

وَصَلُّوا بَعْضُكُمْ لِأَجْلِ بَعْضٍ

⁸⁴⁶ Eyüp, 22/27.

⁸⁴⁷ Mezmurlar, 65/2.

⁸⁴⁸ Süleyman'ın Meselleri, 15/29.

⁸⁴⁹ Yaremya, 29/12.

⁸⁵⁰ Matta, 21/22.

⁸⁵¹ Matta, 6/6.

⁸⁵² Markos, 11/24.

⁸⁵³ Ya'kub, 5/16.

Kitab-ı Mukaddesin şu âyetlerinde de “salât” kavramının duâ anlamında kullanıldığını görmekteyiz.

“ta ki göklerin Allâh’ına hoş kokulu kurbanlar arzetsinler ve kıralın ve oğullarının sağlığına *duâ etsinler*.”⁸⁵⁴

“o zaman bu adamlar bir araya üşüştiler ve Danieli Allâh’ın önünde *duâ etmekte yalvarmakta* buldular.”⁸⁵⁵

“Kavmin İsrail sana karşı suç ettikleri için düşman önünde vurulduğu zaman tekrar sana dönüp ismini ikrar ederlerse ve bu evde sana *duâ ve feryat* ederlerse.”⁸⁵⁶

“ve Elişa *yalvarıp* dedi: Ya Rab, rica ederim onun gözlerini aç da görsün. Rab da uşağın gözlerini açtı ve gördü ve işte Elişanın çevresinde, dağ ateş atları ve arabaları ile dolu idi.”⁸⁵⁷

“ ve Ezra Allâh’ın evinin önünde ağlıyarak yere atılıp *duâ ve ikrar* eylerken İsrailden çok büyük bir cemaat erkekler ve kadınlar ve çocuklar yanına toplandılar; çünkü kavm büyük ağlayışla ağlıyorlardı.”⁸⁵⁸

“ Bütün halk cemaati buhur saatinde dışarda *duâ ediyorlardı*. Rabbin bir meleği Zekeriyaya göründü ve buhur mezbahının sağında durdu. Zekeriyaya onu görünce şaşırıp ve üzerine korku düştü. Fakat melek ona dedi: Korkma, Zekeriyaya; çünkü *duân işitildi*. Karın Elisabet sana bir oğul doğuracak, onun adını Yahya koyacaksın”⁸⁵⁹

2. 5. CAHİLİYE DÖNEMİNDE VE CAHİLİYE ŞİİRLERİNDE “SALÂT” KAVRAMI

2. 5. 1. Cahiliye Döneminde Salât Kavramı ve İbadeti

İlk muhatap kitlenin kültürünün bilinmesi önemlidir. Zira Kur’ân indirilirken sosyo kültürel bir gelişim sürecini esas almıştır.⁸⁶⁰ Araplara ait cahiliye döneminde

⁸⁵⁴ Ezra, 6/10.

⁸⁵⁵ Daniel, 6/11.

⁸⁵⁶ I. Krallar, 8/33.

⁸⁵⁷ II. Krallar, 6/17.

⁸⁵⁸ Ezra, 10/1.

⁸⁵⁹ Luka, 1/10-13.

⁸⁶⁰ Muhsin Demirci, *Konulu Tefsîre Giriş*, 2. Bsk., İFAV, İstanbul, 2013, s. 164.

mevcut bulunan ve İslam tarafından benimsenen hükümler vardı.⁸⁶¹ Kur'ân'ı anlayabilmek için İslam öncesi Arap toplumunun inanç ve ahlak yapısını iyi bilmek gerekir.⁸⁶² Namaz, zekât, hac, oruç gibi ibadetler, daha önce hiç yok iken, İslam'ın orijinal olarak getirdiği yeni şeyler değildir. Bu İbadetler daha önceki İlahi dinlerde de vardı.⁸⁶³ Mekke toplumu dinsiz bir toplum değildi. Aksine dindar bir toplumdur. Ancak dindarlığı tahrif edilmiş, şirke bulaşmış bir dindarlıktır. Namaz kılıyor, ibadet ediyorlardı ancak namazları sadece Allâh'a değildi, ibadetlerinde şirk koşuyorlardı.⁸⁶⁴

Kur'ân, tevhid akidesini tesis etmek ve ibadetleri Tevhid çizgisine getirmek için gönderilmiştir. Kur'ân gönderiliş amacına uygun olarak Mekke cahiliyesinde yanlış inanışları düzelttiği gibi uygulanan birçok ibadet ve muamele de düzeltmiştir.⁸⁶⁵ Rağîb el-İsfehânî (ö. 502/1108), müşriklerin namazlarının Kur'ân'da *مكاء و تصدیه* şeklinde isimlendirilmesinin⁸⁶⁶ namazları red edilmesine, batıl kılınmasına bağlar.⁸⁶⁷

Salât/Namaz, Arapların eskiden beri uyguladıkları bir ibadet idi. Hz. Peygambere öğretilen şey şirkin bitirilmesi ve ibadetin sadece Allâh'a yönetilmesi idi. Namazları rukûlü secdeli idi. İslam'ın namazına benzerdi. Salât/namazın nasıl kılınacağını Kur'ân'da yazılmamış olması o zamanda bilinen bir uygulama olmasından dolayıdır. Nitekim Ebû Müslim el-İsfehânî (ö. 322/934) aynı düşüncededir.⁸⁶⁸

⁸⁶¹ Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, II. 75.

⁸⁶² Süleyman Ateş, Kur'ân Öncesi Arap Toplumunda Dini Düşünce ve İbadet, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'ân Öncesi Mekke Toplumu –Sempozyum*, 1-3 Temmuz 2011(8. Tefsîr Akademisyenleri Buluşması), İstanbul, 2011, ss. 24-26.

⁸⁶³ Nedevi, Ebu'l-Hasen, *Dört Rükün*, çev. Yusuf Karaca, 2. Bsk., Risale Yay., İstanbul, 2016, s. 87-102; Ateş, *Kur'ân Öncesi Arap Toplumunda Dini Düşünce ve İbadet*, ss. 20-23.

⁸⁶⁴ Mehmet Soysaldı, İslam Öncesi Mekke Toplumlarında Namaz, Zekât, Oruç ve Hac uygulamaları(Tebliğ), *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'ân Öncesi Mekke Toplumu –Sempozyum*, 1-3 Temmuz 2011(8. Tefsîr Akademisyenleri Buluşması), İstanbul, 2011, ss. 149-151, Süleyman Ateş, *Namaz* md., Kur'ân Ansiklopedisi, İstanbul, trs., XV. 501.

⁸⁶⁵ Hüseyin Çelik, Kur'ân'ın Mekke Toplumunda Var Olan Bir Takım Yanlış İnanç, İbadet ve Davranışları İslah Etmesi, *Kur'ân Nuzûlünün Mekke Dönemi-Sempozyum*, 29 Haziran-01 Temmuz 2012, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum, 2013, ss. 338-362.

⁸⁶⁶ *Enfal*, 35.

⁸⁶⁷ Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, ss. 287-288.

⁸⁶⁸ Ebû Müslim, *Tefsîru Ebû Müslim*, s. 265; Süleyman Ateş, *Kur'ân Öncesi Arap Toplumunda*, ss. 24-26.

Cahiliye döneminde Ebû Zer el-Ğifâri ve Zeyd bin Amr'ın Ka'beye dönerek namaz kılanların arasında yer aldıkları rivâyet edilmektedir. Ebû Zer'in peygamberlik öncesinde 3 yıl boyunca namaz kıldığı, Kus bin Saide'nin de namaz kıldığı rivâyet edilmektedir. Namaz İslam öncesinde Hanifler tarafından da kılınmıştır.⁸⁶⁹

Enfâl, 8/35. Âyette müşrikler bağlamında gelen “salât” kavramı aslında dönemin arapları tarafından “salât” diye bir kavramın, hatta bir ibadetin bilindiğini göstermektedir. Ancak cahiliye araplarının bildiği salât bildiğimiz manada bir namaz olmayabilir. Nitekim tavafa hadislerde “salât” denmiştir. Ayrıca salât kavramının çokanlamlı olduğunu düşündüğümüzde farklı manalara geldiğini de düşünebiliriz. Abdullah bin Ömer'den gelen bir rivâyete göre Müşriklerde islamdakine benzer bir namaz biçimi vardı, yanaklarını yere koyarlardı demektedir.⁸⁷⁰

Enfâl, 8/35. Âyet ile ilgili olarak Abdullah bin Ömer'in rivâyeti yapılanın namaz değil tavaf olduğunu anlatmaktadır. Zira rivâyete göre cahiliye döneminde müşrikler; “*Kâbe'yi sola doğru tavaf edip, yanaklarını yere yapıştırıp el çırpar, ıslık çalarlardı.*”⁸⁷¹

Ka'b bin Lüey'in Kureyşlileri Cuma günü toplayıp içinde hutbe kısmı olan haftalık ibadet yaptıkları, bu güne Cumua, maruzat ve Yevmul-Arube denildiği ifade edilmektedir. Müşrik Araplar'ın biri öldüğünde onu bir yere uzatıp velisinin ölü başında iyiliklerini anlattığı, ona rahmet okuduğu, sonrada defin ettiği ve bu işe de “salât” dedikleri rivayet edilmiştir.⁸⁷² Mekke'de haniflerin bulunduğu ve haniflerin namaz kıldığı ifade edilmiştir.

Ancak Şemseddin Günaltay, islam öncesinde Mekke'de ve diğer Araplar arasında Hz. İbrahim'in dini diye bir dinin bilinmediğini, şâyet öyle olsaydı Hz. Peygamberin dininin kendilerine o kadar yabancı gelmeyeceğini, Mekke'de putperestlik dışında dinin bulunmadığını, Mekkelilerin arasında Hanif

⁸⁶⁹ Cevad Ali, *Cahiliye'den İslam'a İbadet Tarihi*, ss. 24-65; Azimli, Mehmet, *Cahiliye'yi Farklı Okumak*, 2. Bsk., Ankara Okulu Yay.,Ankara, 2015, 87-96.

⁸⁷⁰ Vahidi, *Esbab-ı Nüzûl*, s. 233.

⁸⁷¹ Vahidi, *Esbab-ı Nüzûl*, s. 233; Cevad Ali, *Cahiliye'den İslam'a İbadet Tarihi*, ss. 24-65.

⁸⁷² Cevad Ali, *Cahiliye'den İslam'a İbadet Tarihi*, ss. 24-65.

bulunmadığını, Hanif sözü ile cahiliye döneminde bir dini akımdan bahsedilmediğini ifade eder.⁸⁷³

Namaz İslamdaki gibi düzenli, vakitleri ve rekâtları belli bir ibadet değildi. İslam Müşriklerin salat olarak ifade ettikleri ibadete tevhidi boyut kazandırmıştır. Araplarda hac dışında düzenli yapılan bir ibadet mevcut değildi.⁸⁷⁴

Cahiliye dönemi din anlayışının tahrif edilmiş Hz. İbrahim'in geleneğine dayandığını düşünmekteyiz. Hz. İbrahim'in geleneğinden tevarüs edilmiş ibadetlerin Hz. Peygamberin gelişi ile ıslah edildiğini, asli konumuna kavuşturulduğunu, dolayısı ile İslamın İbrahimi geleneği yeniden ayağa kaldırdığını, namazın da bu geleneğin bir parçası olduğunu ifade edebiliriz.

Yahudiliğin de Hicaz kültürü üzerine önemli etkileri olmuştur.⁸⁷⁵ Zira Arabistana giren dinlerin en önemlisi ve en etkilisidir. Ancak Arapların en önemli ritüelleri Kurbandı bu ritüel Yahudilerde de önemli bir ritüeldi. Araplar bu konuda Yahudilerden etkilenmişlerdir.⁸⁷⁶ Mekke'de yaşayan Arapların Medine'de yaşayan Araplara oranla daha az etkilendiklerini söyleyebiliriz. Çünkü Yahudilerin yerleşim alanı daha çok Medine idi.

2. 5. 2. Cahiliye Şiirlerinde Salât Kavramı

Taha Hüseyin, cahiliye şiirlerinden çok az sahih şiirin bulunduğunu, cahiliye şiiri olarak bizlere sunulan şiirlerin sonraki dönemlerde dilciler, muhaddis, kelamcı ve müfessirler tarafından uydurulduğunu ve cahiliye hayatından daha çok Müslümanların hayatlarını tasvir ettiğini ifade eder. Taha Hüseyin'e göre cahiliye şiirleri, Kur'ân lafızlarının dil yönünden sıhhatinin ıspatlanması için uydurulmuştur. Yine ona göre, Kur'ân'ın tefsiri için cahiliye şiirlerinin istişadına değil cahiliye şiiri diye ifade edilen şiirlerin sahihliğinin tesbiti için Kur'ân'ın şahitliğine ihtiyaç vardır.⁸⁷⁷

⁸⁷³ Günaltay, Şemseddin, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 2. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ank., 2013, s. 82-87

⁸⁷⁴ Adnan Demircan, *Cahiliye Arapları*, 2. Bsk., Beyan Yay., İstanbul, 2015, s. 68.

⁸⁷⁵ Demircan, *Cahiliye Arapları*, s. 77.

⁸⁷⁶ Adnan Demircan, *Cahiliye Arapları*, 2. Bsk., Beyan Yay., İstanbul, 2015, s. 69.

⁸⁷⁷ Taha Hüseyin, *Cahiliye Şiiri Üzerine*, çev. Şaban Karataş, 2. Bsk., Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2012, ss. 31, 55, 88.

Taha Hüseyin'in bu açıklamalarına karşılık Alman müsteşrik Nöldeke ise cahiliye şiiri hakkında izhar ettiği kuşkuyla birlikte mevcut şiirlerin Arapların şiir söyleme kuvvetini gösterdiğini ve cahiliye şiirlerine istinaden cahiliye dönemi hakkında fikir edinilebileceğini itiraf eder.⁸⁷⁸

Hz. Ömer, minberde *تخوف* kelimesini sorduğunda Hüzeyl kabilesinden biri bu kelimeyi *تنقص* tenekus (azaltmak) anlamında kullandıklarını söylemiş ve cahiliye dönemi şiirlerinden bir beyit okumuştur. Bunun üzerine Hz. Ömer de “Ey insanlar! Cahiliye devri şiirlerinizi toplamaya bakınız, çünkü onda kitabınızın tefsiri bulunmaktadır.” Demiştir.⁸⁷⁹

“Salât” kelimesinin cahiliye döneminde bilinen ve kullanılan bir kelime olduğu şair A’şa’nın⁸⁸⁰ “salât” kelimesini “*duâ, dilek, istek*” anlamında kullandığı aşağıdaki beyitlerinde görülmektedir.

تقول بنتي و قد قربت مرتحلا يارب جنب ابي الاوصاب والوجعا
عليك مثل الذي صليت فاغتمضي نوما فاعن لجنب المرء مضطجعا

“*Ayrılma zamanım gelmişken kızım (rabbe duâ ederek); Ey rabbim uzaklaştır babamdan hastalıkları/yorgunlukları, acıları der. Ey kızım bana ettiğin (صليت) “duânın” aynısı senin için de olsun⁸⁸¹ ama artık yat. Çünkü vücudun dinlenmeye ihtiyacı var⁸⁸²*”

Şair A’şa’nın içkiyi övdüğü aşağıdaki beyitlerde (صلى) “sallâ” fiilini “*duâ etmek*” anlamında kullanmıştır.

وقبلها الريح فى دنها و صلى على دنها وارتسم

⁸⁷⁸ Harun Ögmüş, *Cahiliye Döneminde Araplar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 30.

⁸⁷⁹ Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, II. 85

⁸⁸⁰ A’şa cahiliye dönemi şairi olup ismi Meymun bin Kays’tir. A’şa el-Ekber olarak bilinir. En meşhur kasidesi “Lamiyye”dir. Cahiliye döneminde çokça muarreb kelime kullanmakla bilinir.

⁸⁸¹ Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbi’l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Sîde, *el-Muhkem ve’l- Muhit el-A’zam*, II. 229, 246, İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232; Not. *مثل* kelimesinin son harfi ötre ile okunursa aynısı sana da olsun, fetha ile olursa duâyı tekrarlar anlamındadır. Bkz. Ebû Ubeyde, *Mecâzu’l-Kur’ân*, I. 61; Ebû Hatim er-Razi, II. 736; Ebû Hilal el-Askerî, *el-Vücûh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, ss. 205-207.

⁸⁸² Ebû Ubeyde; *Mecâzu’l-Kur’ân*, I. 61; Meymun bin Kays, *Divanu el A’şa el Kebir*, thk. Muhammed Muhammed Huseyn, s. 101; Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbi’l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Fâris, *Mekâyîsu’l-Luğâ*, s. 490; Mutarrizî, *el-Muğrib fi Tertîb’l-Mu’rib*, s. 155.

“Şarap tüccarı içki küpünü rüzgara doğru tuttu sonra da (ekşimesin, bozulmasın)⁸⁸³ diye (صلی) “*duâ etti*” ve küpün ağzını kapattı⁸⁸⁴/tekbir getirdi”⁸⁸⁵

لها حرس لا يبرح الدهر بيتها وان ذبحت صلى عليها وزمزمها

“Onların (içki fiçularının) evinden hiç ayrılmayan bir bekçisi vardır. Musluğu açıldığı vakit mırıldanarak *duâ eder/över.*”⁸⁸⁶

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), dilcilerin birçoğunun *duâ* anlamına aldığı yukarıdaki beyitte geçen صلى ifadesinin “*medh(övgü) ve tebrik*”⁸⁸⁷ anlamında olduğunu söyler.⁸⁸⁸

İbn Fâris el-Luğavî (ö.395/1004), “*salât*”, kelimesini müşriklerin Müslüman olmalarının sebepleri başlığı altında işler ve müşriklerin “*zekâtı artma, savmı tutma, haccı kasd/yönelme*, anlamında bildiklerini, “*kâfir, münafık ve mümin*” kelimelerine de yabancı olmadıklarını söyler.⁸⁸⁹ İbn Fâris el-Luğavî (ö.395/1004)’ye göre “*salât*” kelimesi islamın getirdiği namaz ile aynı olmasa da bilinen bir kavramdı. Cahiliye döneminde *duâ* anlamı ile bilinirdi. Cahiliyye döneminde *ruku’ ve secde* islamdaki *ruku ve secde* gibi olmasa da bilinen uygulamalardı. Dolayısı ile müşrikler “*salât*”ı şeri anlamı ile değil sözlük anlamı ile bilirlerdi. *Secdeyi de eğilmek anlamı ile bilirlerdi.*⁸⁹⁰ İbn Fâris el-Luğavî (ö.395/1004) bu görüşüne delil olarak A’şa’nın aşağıdaki beytini gösterir:

يراوح من صلوات المليك & طورا سجودا و طورا جوارا

⁸⁸³ İbn Kuteybe, *Te’vilu Müşkili’l-Kur’ân*, ss. 344-345; Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu’z-Zînê*, II. 735-740; Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbi’l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

⁸⁸⁴ Mutarrizi, *el-Muğrib fî Tertîb’l-Mu’rib*, s. 155.

⁸⁸⁵ Meymun bin Kays, *Divanu el A’şa el Kebir*, thk. Muhammed Muhammed Huseyn Divanu, s. 35; Ebû Hatim er-Razi, *Kitâbu’z-Zînê*, II. 735-740; İbn Faris, *Mekâyisu’l-Luğâ*, s. 490; Cevheri, *Mu’cem es-Sihâh*, s s. 596-597; Mutarrizi, *el-Muğrib fî Tertîb’l-Mu’rib*, s. 155; İbn Kuteybe, *Te’vilu Müşkili’l-Kur’ân*, , ss. 344-345.

⁸⁸⁶ Ebû Hatim er-Razi, *Kitâbu’z-Zînê*, II. 736.

⁸⁸⁷ İbn Kayyim, *tebrik* kelimesinin *sübut-lüzum istikrar* anlamında olduğunu söyler.

⁸⁸⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Dav’ul Munîr ale’t-Tefsîr*, V. 49-59; *Celâu’l-İfham fî Fazli’s-Salâti ve’s-Selâmi ala Muhammedin Hayru’l-Enâm*, ss. 153-170.

⁸⁸⁹ İbn Fâris el-Luğavî, *es-Sâhibiyyu*, ss. 79-81.

⁸⁹⁰ İbn Fâris el-Luğavî, Ebû’l-Huseyn Ahmed er-Razî (ö.395/1004), *es-Sâhibiyyu fî Fikhi’l-Lûğâti’l-Arabiyyeti ve Mesâilihê ve Süneni’l-Arab fî Kelâmihê*, thk. Dr. Ömer Farûk Tabbâ’, 3. Bsk., Dâru Mektebetü’l-Meârif, Beyrut, 2013, ss. 79-81.

Secde ve rükû kelimelerinin cahiliye döneminde kullanılmış olması namaz ibadetinin önceden bilindiğine bir delildir. Secde kelimesinin cahiliye şiirlerinde eğilmek anlamında kullanıldığına dair bir diğer örnekte şu beyittir:

او درة صدفية غواصها بهج متى يرها يهل و يسجد
لو انها عرضت لاءشمط راهب عبد الاء له ضرورة متعبد

“O bir sedef incisine benzer ki sevinçle onu çıkaran dalgıç onu görür görmez tehlik ve secde eder/eğilir. &Şâyet bu kız ak saçlı bir rahibe görünse, ömrünü bekâr olarak ibadetle geçiren rahip Allâh’a ibadet eder.”⁸⁹¹

Cahiliye şiirlerini Kur’ân ile karşılaştıran Üde Halîl, rükû kelimesinin secde kelimesi ile müteradif anlamda kullanıldığını, secde kelimesinin rükû kelimesinden daha fazla eğilmeyi, eğilmeye yere kadar uzanmayı ifade ettiğini söyler ve rükunun cahiliye döneminde yaşlılıktan kamburlaşan, eğilen bir adam için kullanıldığını cahiliye dönemi şairi Lebid’in aşağıdaki beytini delil gösterir:⁸⁹²

اليس وراء ان تراخت منيتي& لزوم العصا تحنى عليها الاصابع
اخبر اخبار القرون التي مضت & ادب كاءني كلما قمت راقع

“Ölümü ertelenmesini istemenin ne anlamı var(ölüm kaçınılmaz değil mi), (eninde sonunda) ihtiyarlık gelmeyecek mi? Bastona dayanıp yürümeyecek miyim? İnsanlara geçmişlerin haberlerini anlatmak istiyorum, her ne zaman yürümeye kalksam **eğilirim/eğilerek yürürüm**”

Aşağıdaki beyitte de “rükû” kelimesinin “eğilmek” anlamında kullanıldığı ifade edilmektedir:⁸⁹³

وافلت حاجب فوتالعوالي & علي شقاء تركع في الظراب

İzutsu, Hz Peygamberin Cahiliye döneminde şeklen olmasa da manen “salât”/namaz benzeri ritüelleri yaptığını ve bunun “salât”/namaz ibadetinin islam öncesindeki aşaması olduğunu ifade eder.⁸⁹⁴ İzutsu “salât” kelimesinin cahiliye döneminde Kur’ân’daki “salât” kavramı ile bazen yakın anlamda kullanıldığını,

⁸⁹¹ İbn Fâris el-Luğavî, *es-Sâhibiyyu*, ss. 79-81.

⁸⁹² Üde Halîl, *et-Tatavvuru’d-Delâli Beyne Luğati’s-Şi’ri’l-Câhili*, ss.187-189.

⁸⁹³ Üde Halîl, *et-Tatavvuru’d-Delâli Beyne Luğati’s-Şi’ri’l-Câhili*, ss.187-189.

⁸⁹⁴ İzutsu, *Kur’ân’da Allâh ve İnsan*, ss. 224-227.

içerik farklı olsa da cahiliye döneminde de islamdaki “salât”ın/namazın biçimsel yapısına benzeyen bir “salât”ın bulunduğunu şair Antere’nin Pers İmparatoru Anuşirvan’a övgü için yazdığı aşağıdaki beyitten yola çıkarak ifade eder.⁸⁹⁵ İzutsu, beyitte imam kelimesinin islamdaki kible mefhumu ile eşanlamlı olduğunu, kible ve “salât” ifadelerinin bir arada kullanılmasının islamdaki “salât” ile cahiliye döneminde ki “salât” arasında biçimsel benzerliğin olduğunu gösterdiğini ifade eder.⁸⁹⁶

تصلبي نحوه من كل فج ملوك الارض و هو لها امام

“Bütün krallar dünyanın her yerinden (yani her vadi yolundan) gelip saygılarını sunarlar ona, yeryüzündeki bütün insanlar yüzlerini dönerler ona.”⁸⁹⁷

Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933), İbn Manzûr (ö. 711/1311), “rahmet” anlamına geldiğini söyledikleri aşağıdaki beyitlerde geçen **صلى** kelimelerini de “salât” kelimesinin *rahmet* anlamına geldiğinin delili olarak gösterirler.⁸⁹⁸

واتم نعمته عليه وزادها & صلى الاله على امرىء ودعته⁸⁹⁹

ليلى وصلنى على جاراتها الاخر & صلى على عزة الرحمن وانبتها⁹⁰⁰

*Ayrıldığıım kimseye ilahım **rahmet etti/etsin** ve ona nimetini tamamlayıp*

arttırdı/arttırsın

*Rahman Azze’ye ve kızı leylaya **rahmet etti/etsin** diğer komşularına da **rahmet***

etti/etsin⁹⁰¹

صلى على يحيى و اشياعه & رب كريم و شفيع مطاع

“Allâh Yahya ve arkadaşlarına rahmette bulunsun”⁹⁰². Cömert, yardım eden ve sözü dinlenen bir rab o.”

⁸⁹⁵ İzutsu, *Kur’ân’da Allâh ve İnsan*, ss. 224-227.

⁸⁹⁶ İzutsu, *Kur’ân’da Allâh ve İnsan*, ss. 224-227.

⁸⁹⁷ İzutsu, *Kur’ân’da Allâh ve İnsan*, ss. 224-227.

⁸⁹⁸ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu’z-Zîne*, II. 735-740; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232

⁸⁹⁹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232.

⁹⁰⁰ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232.

⁹⁰¹ Ebû Hatim er-Razi, *Kitâbu’z-Zîne*, II. 736; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232.

⁹⁰² İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232 de ve Firuzâbâdî, *es-Silatu ve’l-Buşer fi’s-Salâti ale Hayri’l-Beşer*, ss.13-22’de *sallâ ifadesininhaber anlamında değil dilek anlamında olduğunu söyler*

Seffâh bin Bekr el Yerbui'ye ait olan yukarıdaki şiirde صلى ifadesi “*rahmet etti*” anlamındadır⁹⁰³ Şair Nabiğa, Numan bin Harisin defninde *ruhbanların cenaze namazını kılmalarını* ifade ederken aşağıdaki beyiti söylemiştir:⁹⁰⁴

فآب مصلوه بعين جلية وغودر بالجولان حزم و نايل

“*Dönüp onun cenaze namazını kıldılar ve kesin bir gözle defnettiklerini gördüler. (onu gömdükleri) Golan’da adaleti, hakkı ve iyiliği terk ettiler.*”

2. 6. VAHİY SÜRECİ VE SONRASI “SALÂT” KAVRAMI

2. 6. 1. Kur’ân’ı Kerîm’de “Salât” Kavramı

Kur’ân, dosdoğru olan dinin üç ayağını sıralarken tevhid, “salât” ve zekâtı zikreder.⁹⁰⁵ Dolayısı ile namaz, dinin üç ayağından, hadislerde belirtildiği gibi beş temel esastan bir tanesidir. Kur’ân’da imandan sonra gelen ve ğayba⁹⁰⁶ Allâh’a, âhîret gününe, meleklerle, kitaplara ve peygamberlere⁹⁰⁷ iman edenlerin⁹⁰⁸ vasfı olarak zikredilen, sadece akıllı canlıların değil akılsız canlıların, tüm mahlûkatın⁹⁰⁹ da eylemi olarak zikredilen⁹¹⁰ “salât” kavramı; Kur’ân’ın doğru anlaşılması konusunda kilit rolü oynayan temel dini kavramlardan bir tanesidir.

Mekkî ve Medenî sûrelerde isim ve fiil formunda sözlük anlamının⁹¹¹ yanı sıra daha çok ıstılahi anlamı⁹¹² ile 90 âyette gelmektedir.⁹¹³ Bazı âyetlerde birden fazla geldiği için Kur’ân’da toplamda 99 defa geçmektedir.⁹¹⁴ “Salât” kavramı ağırlıklı olarak “ekame” fiili ile gelmektedir. Namaz kılmayı ifade etmek için *صلو* *sallu/kılın* ya da *ادو* *eddu/yerine getirin* kelimelerinin yerine *اقيمو* *ekimu/ikame edin*, “*ayakta tuttun, düzgün ve devamlı kılın, hakkını vererek ve şartlarını yerine getirerek*

⁹⁰³ Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbi’l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Manzur, a.g.e., I. 2230-2232.

⁹⁰⁴ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, I. 232.

⁹⁰⁵ *Beyyine*, 98/5.

⁹⁰⁶ *Bakara*, 2/3.

⁹⁰⁷ *Bakara*, 2/177; *Mâide*, 5/12; *Nisâ*, 4/162; *En’am*, 6/92.

⁹⁰⁸ *Bakara*, 2/277; *Tevbe*, 9/5, 11.

⁹⁰⁹ Ferâhî, *Müfredat’ül-Kur’ân*, ss. 209-216.

⁹¹⁰ *Nûr*, 24/41.

⁹¹¹ Bkz. Tablo 23.

⁹¹² Bkz. Tablo 22.

⁹¹³ Muhammed Fuad Abdulbaki, *el-Mu’cemu’l-Müfehres li Elfazı’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Daru’l-Hadis, Kahire, 2001, ss. 507-509. Ömer Özsoy-İlhami Güler, *Konularına Göre Kur’ân(Sistemik Kur’ân Fihristi)*, 19. Bsk., Fecr Yay., Ankara, 2015, s. 327-338.

⁹¹⁴ Bkz. Tablo 5.

kılın” ifadesinin kullanılması ve bu ifadenin Kur’ân’da “salât” kelimesinin başında 48 defa zikredilmesi önemlidir.⁹¹⁵ Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108), namaz kılmanın ikame ile gelmesi *musallînlerin çok ama namazı ikame edenlerin az olmasından dolayıdır* açıklamasını yapar.⁹¹⁶

Salât kavramı, Kur’ân’da 24’ü Mekkî, 13’ü Medenî olmak üzere toplam 37 sûrede geçmektedir. Salât kavramı 24 Mekkî sûrede 39 âyette 40 defa geçerken,⁹¹⁷ 13 Medenî sûrede 51 âyette 59 defa geçmektedir.⁹¹⁸ Salât kavramı Kur’ân’da toplamda 37 sûrede 90 Âyette 99 defa geçmektedir.⁹¹⁹ Salât kavramı, Kur’ân’da biri Mekkî, 4 tanesi ise Medenî olmak üzere yalnızca beş yerde çoğul gelmektedir.⁹²⁰ Salât kavramının, beş yerde çoğul olarak gelmesi namazın beş vakit olduğu gerçeğini gösterdiğini düşünmekteyiz. Kur’ân’da geçen 99 Salât kelimesinin 12 tanesi fiil geri kalanı ise isim olarak gelmektedir. Salât kavramı fiil olarak Kur’ân’da 4’ü Mekkî, 4’ü Medenî olmak üzere toplam 8 sûrede, 10 âyette, 12 defa geçmektedir.⁹²¹ Salât kavramı fiil olarak 3 yerde mazi, 6 yerde müzari ve 3 yerde de emir olarak gelmektedir. Salât kavramı, isim olarak geldiği yerlerde 62 âyette 65 defa Müfret, 5 âyette cem’, 1 âyette ismi mekân⁹²², 3 âyette ismi fâil⁹²³ ve 14 âyette 15 defa izafet terkibi ile gelmektedir.⁹²⁴

Salât kavramı, 27 âyette “zekât” kavramı ile birlikte zikredilmektedir. Bu âyetlerin 7 tanesi Mekkî iken 20 tanesi ise Medenî’dir. Salât kavramı, zekât ile birlikte geldiği yerlerde 3 âyet dışındaki tüm âyetlerde *يُؤْتُوا-أَقِيمُوا* fiili ile gelirken, zekât kavramı da 3 âyet dışında tüm âyetlerde *يُؤْتُوا-أَتُوا* fiili ile gelmektedir.⁹²⁵ Salât kavramı 2’ si Mekkî, 6’sı Medenî olmak üzere 8 âyette infâk ile birlikte

⁹¹⁵ Bkz. Tablo 9.

⁹¹⁶ Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi’l-Kur’ân*, ss. 287-288.

⁹¹⁷ Bkz. Tablo 3’te sadece Mekkî âyetler metin ve tercümeleleri ile birlikte sıralanmıştır.

⁹¹⁸ Bkz. Tablo 4’te sadece Medenî âyetler metin ve tercümeleleri ile birlikte sıralanmıştır.

⁹¹⁹ Bkz. Tablo 1/A’da “Salât” kavramının geçtiği âyetler resmi sıralamaya göre dizilmiştir. Tablo 1/B’de “Salât” kavramının geçtiği âyetler nüzül sıralamasına göre dizilmiştir. Tablo 2’de ise resmi sıralamaya göre âyetler metin ve tercümeleleri ile birlikte sıralanmıştır.

⁹²⁰ Bkz. Tablo 6.

⁹²¹ Bkz. Tablo 8.

⁹²² Bkz. Tablo 19.

⁹²³ Bkz. Tablo 7.

⁹²⁴ Bkz. Tablo 10.

⁹²⁵ Bkz. Tablo 11.

gelmektedir.⁹²⁶ Salât kavramının yanında zikredilen infâk kavramı 2 âyet dışında geldiği tüm âyetlerde مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ ile birlikte gelmektedir. Salât kavramı, 6 âyette “sabır” kavramı ile birlikte zikredilmektedir. Bu âyetlerin 2 tanesi Mekkî iken 4 tanesi ise Medenî’dir.⁹²⁷ “Salât” kavramı Ehl’i –Kitab bağlamında biri Mekkî (A’raf, 170), 9 tanesi Medenî olmak üzere 10 âyette gelmektedir.⁹²⁸

Kur’ân’ı Kerîm; resmi sıralamaya göre ilk olarak Bakara, 3. Âyette “salât” kelimesini kullanır ve en son Kevser, 2. Âyette “salât” kelimesini zikreder.⁹²⁹ “Salât”/namaz ibadetinin geçmiş ümmetlerde de bulunduğunu, Hz. Âdem ile başlayan namazın ikamesinin Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yakub, Hz. Şuayb, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Zekeriyya, Hz. İsa, Hz. Lokman ve Hz. Muhammed’e kadar devam ettiğini belirtmekte⁹³⁰, münafıkların namazlarında samimiyetsiz olduklarını⁹³¹ ve müşriklerin “salât”larının “Kâbe’nin yanında ıslık çalmak ve el çırpıktan ibaret olduğunu”⁹³² ifade etmekte; yer ve göklerde bulunanların ve kuşların her birinin kendilerine ait “salât”larını bildiklerinden⁹³³ haber vermektedir.

Salât kavramı âyetlerde birçok ameli ve ahlaki eylemlerle birlikte zikredilir. İman ile başlayan kulluğun ilk adımı olan salâtın⁹³⁴ aslında kulluğun tahakkuku için yeterli gelmediğini beraberinde zikredilen amellerden öğrenmekteyiz. Eğer Salât tek başına yeterli gelseydi beraberinde infak⁹³⁵, zekât⁹³⁶; anaya, babaya, yakınlara, yetim ve yoksullara iyilik, insanlara güzel sözler sarf etmek⁹³⁷, sözünde durmak, zor zamanlarda sabır göstermek⁹³⁸, kanit/Allâh’a boyun eğen olmak⁹³⁹, ameli salihte bulunmak⁹⁴⁰, Allâh’ın karşısında eğilenlerle birlikte hareket etmek⁹⁴¹, Allâh’a

⁹²⁶ Bkz. Tablo 12.

⁹²⁷ Bkz. Tablo 13.

⁹²⁸ Bkz. Tablo 15.

⁹²⁹ Firuzabadi, *Besairu Zevi’t- Temyiz*, III. 434-438.

⁹³⁰ Bkz. Tablo 14.

⁹³¹ Bkz. Tablo 16.

⁹³² Bkz. Tablo 17.

⁹³³ Bkz. Tablo 18.

⁹³⁴ *Bakara*, 2/3.

⁹³⁵ *Bakara*, 2/3, *Enfal*, 8/3, *Hac*, 22/35 vs.

⁹³⁶ *Bakara*, 2/83, 277; *Nisâ*, 4/77, 162, *Tevbe*, 9/5, 11, *Hac*, 22/78, *Nûr*, 24/56 vs.

⁹³⁷ *Bakara*, 2/83.

⁹³⁸ *Bakara*, 2/177, *Ra’d*, 13/22, *Hac*, 22/35, *Lokmân*, 31/17.

⁹³⁹ *Bakara*, 2/238.

⁹⁴⁰ *Bakara*, 2/277.

bağlanmak⁹⁴² itaat etmek⁹⁴³, cihad etmek, Hz. Peygamberi örnek almak ve örnek olmak⁹⁴⁴, Kur'ân'a uymak⁹⁴⁵, Hz. Peygambere ittiba etmek⁹⁴⁶ iyiliği emretmek kötülükten nehyetmek⁹⁴⁷, yalnızca Allâh'a yönelmek, şirk koşmamak⁹⁴⁸, takvalı olmak⁹⁴⁹, açılıp saçılmamak⁹⁵⁰, kurban kesmek/şirke engel olmak⁹⁵¹, şura ile iş görmek⁹⁵², Allâh'ı zikretmek⁹⁵³ gibi eylemler zikredilmezdi. Kur'ân, bizlerden kulluğu “salât” ile salât'ı ise sabırla, sabrı da salâtla desteklememizi ve böylelikle Allâh'ın bizlerle beraber olmasının yolunu açmamızı⁹⁵⁴, huşuyu bulmamızı⁹⁵⁵, rahmete ve ilahi desteklere mazhar olmamızı⁹⁵⁶ buyurur.

Kur'ân'da “salât” kavramı namaz anlamında geldiği yerlerde farklı bağlamlarda gelmektedir. Geçtiği yerlerin kimisinde sarhoşluk, cünüplük, abdestsizlik ve kadınlarla cimada bulunmak gibi namaza engel durumlardan bahsedilir.⁹⁵⁷ Bu gibi âyetlerde aslında “salât”ın/namazın sarhoş halde kılınmaması gerektiği, kişinin kendinde olduğu zaman diliminde kılması gerektiği, namaza duracak kişinin en azından ne dediğini bilecek bir ayıklıkta olması gerektiği, aynı şekilde salâtın ikame edildiği mekânlara da sarhoş halde girilmemesi gerektiği, kafa sarhoşluğuna mükabil olarak beden sarhoşluğu olarak niteleyebileceğimiz cünüplük halinde de aynı şekilde davranılması gerektiği anlatılmak istenir.

Kur'ân “salât” kavramının namaz anlamına geldiği yerlerde sadece namaza engel durumlardan değil aynı zamanda namaza yapılan çağrıdan/ezandan bahseder⁹⁵⁸

⁹⁴¹ Bakara, 2/43.

⁹⁴² Hac, 22/78.

⁹⁴³ Ahzâp, 33/33, Şûrâ, 42/38.

⁹⁴⁴ Hac, 22/78.

⁹⁴⁵ Ankebût, 29/45.

⁹⁴⁶ Nûr, 24/56, Ahzâp, 33/33, Mücâdile, 58/13.

⁹⁴⁷ Hac, 22/41.

⁹⁴⁸ Rûm, 30/31.

⁹⁴⁹ Bakara, 2/3, 177, En'am, 6/72, Rûm, 30/31.

⁹⁵⁰ Ahzâp, 33/33.

⁹⁵¹ Kevser, 108/2.

⁹⁵² Şûrâ, 42/38.

⁹⁵³ Nisâ, 4/103, 142, Mâide, 5/91, Tâhâ, 20/14, Alâ, 87/15, Cumua, 62/9-10, Ankebût, 29/45.

⁹⁵⁴ Bakara, 2/43, Tâhâ, 20/132.

⁹⁵⁵ Bakara, 2/153.

⁹⁵⁶ Bakara, 2/157.

⁹⁵⁷ Nisâ, 4/43, Mâide, 5/6.

⁹⁵⁸ Mâide, 5/58; Cumua, 62/9-10.

ve namaza abdestli başlanması ve nasıl abdest alınacağı,⁹⁵⁹ su bulunmadığı takdirde teyemmüm yapılması gerektiği⁹⁶⁰ ve nasıl teyemmümün yapılacağı gibi namaza başlamanın ön şartlarını da zikreder.⁹⁶¹

Kur'ân salâtın icra edildiği mekânların Mesâcid, Salavât, Savâmi', Biya' şeklinde dinlerde farklı isimlerinin olduğunu belirtir ve⁹⁶² Ka'be başta olmak üzere namaz kılınacak yerlerin temiz olması gerektiğini anlatır.⁹⁶³ Yani sadece kişinin beyinin ve bedeninin arı, duru ve temiz olması yetmez, namaz kıldığı mekânında temiz olması gerekir.

“Salât” kelimesinin namaz anlamında geçtiği yerlerde namazdan önce yapılması gerekenlerden bahsedildiği gibi namaz esnasında da yapılması gerekenlerden bahsedilir.⁹⁶⁴ Namazın ayakta kılınması,⁹⁶⁵ namazda Kur'ân'ın okunması ve Kur'ân okuma esnasında ses tonunun ayarlanması istenir, ne yüksek ne alçak orta yollu olunması gerektiği ifade edilir⁹⁶⁶ ve özellikle sabah namazındaki okuyuşun şahitli oluşundan öneminden bahsedilir.⁹⁶⁷

Kur'ân'da namaz anlamında bahsedilen “salât”tan hiçbir şart ve ahvalde ödün yoktur. Ölümle burun buruna olunduğu durumlarda dahi “salât”/namaz vazgeçilmezdir. Ancak namaz icra edildiğinde tedbir elden bırakılmamalıdır. Zira ibadetlerde helal ve haramlar gibi insan canının söz konusu olduğu yerlerde ikinci konuma düşer, önce can kurtarılır. Bunun içindir ki düşman baskınından çekinildiği durumlarda dahi salâttan/namazdan, namazın topluca kılınmasından/cemaatle birlikte kılınmasından ödün verilmeyeceği ancak düşmanların ibadet zamanlarını fırsata çevirmelerinden dolayı salâtın/namazın kısaltılabileceği ve olağanüstü durumdan dolayı her zamankinden farklı bir saf oluşturma yolu ile salâtın/namazın eda edilmesi gerektiği⁹⁶⁸ anlatılmaktadır. Güvene erildiğinde, olağanüstü durum olan hayati

⁹⁵⁹ *Mâide*, 5/6.

⁹⁶⁰ *Nisâ*, 4/43.

⁹⁶¹ *Mâide*, 5/6.

⁹⁶² *Hac*, 22/40.

⁹⁶³ *Bakara*, 2/125.

⁹⁶⁴ Bkz. Tablo 21.

⁹⁶⁵ *Nisâ*, 4/142, *Mâide*, 5/6.

⁹⁶⁶ *İsrâ*, 17/110.

⁹⁶⁷ *İsrâ*, 17/78.

⁹⁶⁸ *Nisâ*, 4/101, 102.

tehlike sona erdiğinde ise normal zamanlardaki salâtın/namazın kılınması gerektiği vurgulanmaktadır.⁹⁶⁹

“Salât”/namaz belli şartları gerektirdiği gibi belli vakitlerde ikame edilmelidir.⁹⁷⁰ Kur’ân, olağanüstü hal/savaş anındaki namaz uygulamasının istisnai olduğunu, asıl namazların belli vakitlerde mü’minlere farz kılınan namazlar olduğunu vurgulamak için “salât”ın/namazın belli vakitlerde olmak üzere mü’minlere farz kılındığı ifade edilmiş⁹⁷¹ ve “salât”ın/namazın vakitleri sıralanmıştır. Kur’ân, “sabah akşam ve geceye yakın bir vakitte⁹⁷² güneşin batıya kaymasından gecenin karanlığına kadar ki zaman diliminde ve fecir vaktinde namaz kılınması gerektiğini belirtir.⁹⁷³ Kur’ân isim olarak özellikle iki vakti, sabah ve yatsı namaz vakitlerini zikreder ancak zikrettiği halde öğle vakti(Zuhr) için “salât” ifadesi kullanmaz.⁹⁷⁴ Kur’ân’da namaz vakitlerinin yanı sıra gece namazı,⁹⁷⁵ farz namazlar,⁹⁷⁶ Cumua namazı,⁹⁷⁷ cenaze namazı⁹⁷⁸ ve Korku namazı gibi belli başlı bazı namazlardan bahsedilir⁹⁷⁹

Bazı namaz vakitlerinin isim olarak zikredildiği âyette izin alınarak girilecek 3 vakit zikredilirken sabah namazından önce, öğle dinlenme vakti ve yatsı namazından sonra ifadeleri kullanılmaktadır⁹⁸⁰ Bu buyruk ile adeta bizlere hayat sabah namazından sonra başlar yatsı namazından sonra biter mesajı ile birlikte, eve giriş çıkış vakitlerinin ne zaman ve nasıl olması gerektiğini, hayatımızı namaz vakitlerine bağlı olarak ayarlamamız gerektiğini öğretmektedir.

⁹⁶⁹ *Nisâ*, 4/103.

⁹⁷⁰ Namaz vakitleri için Bkz. Tablo 20.

⁹⁷¹ *Nisâ*, 4/103.

⁹⁷² *Hûd*, 11/87.

⁹⁷³ *İsrâ*, 17/78.

⁹⁷⁴ *Nûr*, 24/58; Not: “Salât” ifadesinin kullanılmamış olması öğle namazının olmadığı anlamına gelmez. Öğle namazı sünnet ile sabittir. Kur’ân’da geçen Namaz vakitleri Hz. Peygamberin sünnetinde uygulamalı şekilde gösterilmiştir.

⁹⁷⁵ *Müzzemmil*, 73/20.

⁹⁷⁶ *Nisâ*, 4/103.

⁹⁷⁷ *Cumua*, 62/9-10.

⁹⁷⁸ *Tevbe*, 9/84.

⁹⁷⁹ *Nisâ*, 4/103.

⁹⁸⁰ *Nûr*, 24/58.

Kur'ân; “salât”ı, mü'minlerin sıfatlarından biri olarak zikrederek⁹⁸¹salâtlarının tümüne ve özellikle Salâtı Vustâ'ya sahip çıkılmasını,⁹⁸² namazlarını korunmasını,⁹⁸³ namazların zayi edilmemesini,⁹⁸⁴ namazlara devam edilmesini,⁹⁸⁵ “salât”ın münafıkların aksine insanları kandırmak için değil⁹⁸⁶ sadece Allâh için⁹⁸⁷ ve Allâh'ı anmak için⁹⁸⁸ huşu içinde kılınmasını,⁹⁸⁹ iktidar⁹⁹⁰ ticaret, alış veriş⁹⁹¹ ve savaş⁹⁹² gibi durumların dahi namazdan alıkoymamasını, “salât”ın bir ömür devam etmesini⁹⁹³ ister, “salât”ın sabretmeyi gerektirdiğini⁹⁹⁴ ve azmi'l-umurdan/yerine getirilmesi gereken işlerden olduğunu beyan eder.⁹⁹⁵

Kur'ân, Cumua günü belirlenmiş vakitte namaza çağrıldığımızda alış verişi bırakıp namaza icabet etmemiz gerektiğini⁹⁹⁶ namazı bitince de rızığımızın, Rabbimizin fazlının peşinde koşmamızı emreder.⁹⁹⁷ Kur'ân bu buyruk ile aslında dışarda akan hayatı unutmamamızı, hayatın içinde olmamızı istemektedir. Nasıl ki Cumua günü namaz esnasında alış verişi bırakmamız gerekiyorsa aynı şekilde namaz bitiminde de camide durmamamız, hayata müdahil olmamız gerekmektedir.

Namazın zayi olmaması ve namazın korunması için hepimize düşen görevler vardır. Öncelikle Hz. İbrahim gibi neslimizin ehli “salât” olması için duâ etmeli⁹⁹⁸ sonra da Hz. Lokman gibi⁹⁹⁹ çocuklarımıza, Hz. İsmail¹⁰⁰⁰ ve Hz. Peygamber gibi¹⁰⁰¹ gibi ailemize ve çevremize “salât”ı öğütlememiz gerekir.

⁹⁸¹ *Mü'minun*, 23/2.

⁹⁸² *Bakara*, 2/238.

⁹⁸³ *En'am*, 6/92, *Mü'minun*, 23/3, *Mearic*, 70/34.

⁹⁸⁴ *Meryem*, 19/59.

⁹⁸⁵ *Mearic*, 70/23.

⁹⁸⁶ *Mâun*, 107/4-5.

⁹⁸⁷ *Kevser*, 108/2.

⁹⁸⁸ *Tâhâ*, 20/14.

⁹⁸⁹ *Mü'minun*, 23/2.

⁹⁹⁰ *Hac*, 22/41.

⁹⁹¹ *Nûr*, 24/37, *Cumua*, 62/9-10.

⁹⁹² *Nisâ*, 4/101, 102.

⁹⁹³ *Meryem*, 19/31.

⁹⁹⁴ *Tâhâ*, 20/132.

⁹⁹⁵ *Lokmân*, 31/17.

⁹⁹⁶ *Cumua*, 62/9-10.

⁹⁹⁷ *Cumua*, 62/9-10.

⁹⁹⁸ *İbrâhîm*, 14/37, 40.

⁹⁹⁹ *Lokmân*, 31/17.

¹⁰⁰⁰ *Meryem*, 19/55.

¹⁰⁰¹ *Tâhâ*, 20/32.

Kur’ân “salât”/namazın önem ve fonksiyonlarından bahsederken “salât”ın rahmetin kapısı olduğunu¹⁰⁰² takvaya giden yolun salâttan geçtiğini¹⁰⁰³ “salât”ın kişiyi arındırdığını,¹⁰⁰⁴ muslih¹⁰⁰⁵ ve Muhsin¹⁰⁰⁶ yaptığını, “salât”ı/namaz kılanın doğru yolu bulmuş bir mühtedi olduğunu,¹⁰⁰⁷ “salât”ı ikame edenlerin imanlarını doğruladıklarını, dürüst davrananlardan ve müttakilerden olduklarını,¹⁰⁰⁸ dinde kardeşliği esas aldıklarını¹⁰⁰⁹ “salât”/namaz ile müminlere dost olunacağını¹⁰¹⁰ ve Allâh’ın mescitlerini imar edecek özelliği kesbettiklerini¹⁰¹¹ söylemektedir.

Kur’ân “salât”ı ikame edenlere verilecek ödüllerden bahsederken ecirlerinin rableri katında olduğunu, bunlara korku ve hüznün olmayacağını,¹⁰¹² verilen nimetlerinin tamamlanacağını,¹⁰¹³ Allâh’ın rahmetini hak ettiklerini,¹⁰¹⁴ kaybetmenin olmadığı bir ticarete girdiklerini,¹⁰¹⁵ Allâh’ın kendilerine dost olduğunu,¹⁰¹⁶ kendilerini temizyip paklayacağını,¹⁰¹⁷ kendilerine büyük ecirlerin verileceğini,¹⁰¹⁸ Ahirette güzel sonuçlarla karşılaşacaklarını¹⁰¹⁹ ve günahlarının bağışlanacağını, atlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirileceklerini,¹⁰²⁰ haber vermektedir.

Kur’ân musallînleri birebir şöyle tarif eder: Onlar namazlarını sürekli kılarlar ve namazlarını korurlar, isteyen ve istemekten utanan yoksullar için mallarında belli bir hakkın olduğunu bilirler ve ona göre hareket ederler, ceza gününü tasdik ederler, Rablerinin azabından korkarlar, Rablerinin azabından emin olunmayacağını bilirler, ırzlarını korurlar, zevceleri ve cariyeleri dışında yasak ilişkiye girmezler,

¹⁰⁰² *Nûr*, 24/56.

¹⁰⁰³ *Bakara*, 2/177.

¹⁰⁰⁴ *Mâide*, 5/6.

¹⁰⁰⁵ *A’raf*, 7/170.

¹⁰⁰⁶ *Lokmân*, 31/4.

¹⁰⁰⁷ *Bakara*, 2/157, *Tevbe*, 9/18, *Alak*, 96/10-12.

¹⁰⁰⁸ *Bakara*, 2/177.

¹⁰⁰⁹ *Tevbe*, 9/11.

¹⁰¹⁰ *Mâide*, 5/55.

¹⁰¹¹ *Tevbe*, 9/18.

¹⁰¹² *Bakara*, 2/277.

¹⁰¹³ *Mâide*, 5/6.

¹⁰¹⁴ *Tevbe*, 9/71.

¹⁰¹⁵ *Fatır*, 35/29.

¹⁰¹⁶ *Hac*, 22/78.

¹⁰¹⁷ *Ahzâp*, 33/33.

¹⁰¹⁸ *Nisâ*, 4/162.

¹⁰¹⁹ *Ra’d*, 13/22.

¹⁰²⁰ *Mâide*, 5/12, *Mearic*, 70/35, *Mü’minun*, 23/11.

emanetlerini ve ahitlerini gözetirler, şahitliklerinde dürüsttürler.¹⁰²¹ Gösteriş ehli, namazdan gafil, mauna/yardıma/hayra engel olan değildir. Musallî, din gününü yalanlamaz, yetimi itip kakmaz, miskinlerin doyurulmasına engel olmaz, aksine teşvik eder.¹⁰²² Kur'ân'a göre namaz kılan/musallî kişi hidâyet üzerinde bulunan, takvayı emredendir.¹⁰²³

Bize göre Mearic sûresinin âyetlerinde belirtilen özellikler aynı zamanda “salât”ın da özellikleridir. Kur'ân'ın “salât”ı hangi anlamlarda kullandığının delilidir. Çünkü bu sözler bir önceki âyetlerde zikredilen olumsuz insan profilinden istisna edilmiş insanların özellikleridir. Bu âyetlerde tasvir edilen olumlu insan profiline sahip insanların adı ise “musallîn” dir. Bu âyetlere dayanarak namazın “salât”tan bir parça olduğunu, “salât”ının tümü olmadığını, aslında “salât”ın namazdan daha geniş olduğunu, sosyal sorumlulukları da kapsadığını söyleyebiliriz Bazı çalışmalarda da Mearic sûresinde musallînlerin özellikleri olarak zikredilen vasıflardan yola çıkılarak burada “salât” ile “hayatın bütününe kapsayan dindarlığın” kast edildiği ifade edilmektedir.¹⁰²⁴

“Salât” kavramının zekât ve infak ile birlikte gelmesi ve sabır ile zikredilmesi bizlere “salât”ın sadece ferdi bir ibadet olmadığını, toplumsal boyutunun da bulunduğunu anlatmaktadır. “Salât” kelimesinin hac ve oruç ile değil de zekât ve infak ile gelmesi, zikredildiği bağlamların çoğunun sosyal sorumlulukları hatırlatan bağlamların olması “salât”ın sadece namazı anlatmadığının delili olmalıdır. Mearic sûresinde de belirtildiği gibi “salât” toplumsal duyarlılık uyandıran sosyal sorumluluklar yükleyen, kötülüğe ve münkere engel olan bireysel ve toplumsal bir görevdir. Bu sosyal görev namaz ile cisim bulmuştur. Namazda okuduğumuz Fatiha bize sorumluluklarımızı ve kime karşı sorumlu olduğumuzu hatırlatmaktadır. Zaten Hz. Peygamberin cemaat namazını ferdi namazdan üstün tutmasının hikmeti de “salât”ın sosyal sorumlulukları yüklemesinden dolayıdır. Nitekim hadislerde de “salât” a geniş bir anlam yüklenmiş ve mü'minin her hayırlı amelinin “salât” olduğu,

¹⁰²¹ Meâric, 70/22-34.

¹⁰²² *Mâun*, 107/4-5; Not: Bu Sûrede aslında musallîn'lerin vasfı olumsuz zikredilen vasıfların mefhumu muhalifinden yola çıkılarak anlatılmaktadır.

¹⁰²³ *Alak*, 96/10-12.

¹⁰²⁴ Sülün, “*Kur'ân-ı Kerîm'de Salat'ın Kavramsal Çerçevesi*”, s. 27.

yerden eziyet veren bir şeyi kaldırmanın, iyiliği emir kötülükten nehyin “salât” olduğu ifade edilmiştir.

Kur’ân, münafıkların namaz konusunda tembel olduklarını, namazı gösteriş olsun diye kıldıklarını, Allâh’ı anmak için namaz kılmadıklarını¹⁰²⁵ namazdan bi haber olduklarını¹⁰²⁶ haber verir ve bu münafıkların cenaze namazlarının kılınmayacağı kendilerine duâ edilmeyeceği konusunda emir verir.¹⁰²⁷ Allâh’tan korkanların ve “salât”ı ikame edenlerin uyarıları dikkate alacağını söyler.¹⁰²⁸

“Emri bi’l-ma’ruf nehyi ani’l-münker” özelliğine haiz olan mü’minlerin vasıflarından biri de “salât”ı ikame etmektir.¹⁰²⁹ Kur’ân’ın ifadesi ile “salât”ın “fahşa ve münkerden” nehyedici özelliği bulunmaktadır.¹⁰³⁰ “Salât”, Hz. Şuayb’ın kavminin itirazları ile vakidir ki menhiyyatı nehyi ettiren bir vasfa haizdir.¹⁰³¹ Hz. Lokman oğluna “salât”ı ikame etmesini istedikten sonra iyiliği emretmesini ve kötülükten nehyi yapmasını öğütler.¹⁰³² “Salât”ın “Emr-i bi’l-Ma’ruf” özelliği bulunmadığını, ancak “Nehyi ani’l-Fahşa ve’l-Münker” özelliğine sahip olduğunu görmekteyiz. Bu özelliğinde dolayısıdır ki Kur’ân’da “salât” takvadan önce gelir¹⁰³³ dolayısı ile takvaya/korunmaya giden yol salâtтан geçmektedir.¹⁰³⁴

Kur’ân, şeytanın “salât”a engel olduğunu ve bunun için içki ve kumarı kullandığını,¹⁰³⁵ geçmişte “salât”ı terk edenlerin şehvete gark olduklarını¹⁰³⁶ namazla alay edenlerin akıllarını kullanmadıklarını¹⁰³⁷ dolayısı ile “salât”a engel olunmaması gerektiğini belirtir.¹⁰³⁸ Tüm bu ifadelerden “salât”ın fuhşiyata ve münkere engel teşkil etmesinin önemini anlamaktayız. “Salât” kelimesinin Kur’ân’da birçok yerde

¹⁰²⁵ *Nisâ*, 4/142, *Tevbe*, 9/54.

¹⁰²⁶ *Mâun*, 107/4-5.

¹⁰²⁷ *Tevbe*, 9/81.

¹⁰²⁸ *Fatır*, 35/18.

¹⁰²⁹ *Tevbe*, 9/71, *Hac*, 22/41.

¹⁰³⁰ *Ankebût*, 29/45.

¹⁰³¹ *Hüd*, 11/87.

¹⁰³² *Lokmân*, 31/17.

¹⁰³³ *Bakara*, 2/3, 177, *En’am*, 6/72, *Rûm*, 30/31, *Alak*, 96/10-12.

¹⁰³⁴ *Bakara*, 2/177; *Bakara*, 2/3.

¹⁰³⁵ *Mâide*, 5/91.

¹⁰³⁶ *Meryem*, 19/59.

¹⁰³⁷ *Mâide*, 5/58.

¹⁰³⁸ *Alak*, 96/10-12.

ahiret bağlamında gelmesi¹⁰³⁹ de “salât”ı menhiyyata engel kılmayanın ahirette kaybedeceğini, kılanın ise kazanacağını vurgulamak içindir.

Kur’ân’da “salât” kavramı sadece namaz anlamında kullanılmamış, duâ, rahmet, istiğfâr vs. anlamlarda da kullanılmıştır. Kur’ân’a göre Allâh mü’min kullara salavatta bulunur,¹⁰⁴⁰ Allâh ve melekleri karanlıklardan nura çıkarmak için mü’min kullara ve peygambere “salât” ederler,¹⁰⁴¹ Hz. Peygamber müminlere “salât” eder,¹⁰⁴² Mü’minler de Hz. Peygambere “salât” ile yükümlüdürler.¹⁰⁴³

Kur’ân’da “salât” kelimesi ve türevlerinin şu âyetlerde namaz anlamının dışında kullanıldığı ifade edilmiştir: Bakara 125. Âyette duâ ve namaz mekânı,¹⁰⁴⁴ namaz, Medîne’de bir yer,¹⁰⁴⁵ Bakar sûresi 157. Âyette “övme”¹⁰⁴⁶ mağfîret,¹⁰⁴⁷ Nisa 43. Âyette namaz yeri,¹⁰⁴⁸ Tevbe 84. Âyette istiğfâr, duâ,¹⁰⁴⁹ övgü ve istiğfâr,¹⁰⁵⁰ Tevbe 99. âyette duâ,¹⁰⁵¹ anma,¹⁰⁵² Tevbe 103. âyette duâ,¹⁰⁵³ Hûd 87. âyette din¹⁰⁵⁴ kiraat,¹⁰⁵⁵ İsrâ 110. Âyette kiraat/Kur’ân okuma,¹⁰⁵⁶ Kur’ân¹⁰⁵⁷ Hac sûresi 40. Âyette Yahudilerin mabedleri,¹⁰⁵⁸ Nur, 41. Âyette tesbih,¹⁰⁵⁹ Ahzâp 43. âyette bereket,¹⁰⁶⁰

¹⁰³⁹ *En’am*, 6/72, 92, *Bakara*, 2/177, *Tevbe*, 9/18, *İbrâhîm*, 14/31, *Nûr*, 24/37, *Neml*, 27/3, *Lokmân*, 31/4.

¹⁰⁴⁰ *Bakara*, 2/157.

¹⁰⁴¹ *Ahzâp*, 33/43, 56.

¹⁰⁴² *Tevbe*, 9/99, 103.

¹⁰⁴³ *Ahzâp*, 33/56.

¹⁰⁴⁴ Mutarrizî, *el-Muğrib fî Tertîb’l-Mu’rib*, s. 155; Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 349; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

¹⁰⁴⁵ Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

¹⁰⁴⁶ Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbu’l-Luğâ*, II. 2048-2051.

¹⁰⁴⁷ İbn Kuteybe, *Te’vilu Müşkili’l-Kur’ân*, s. 344-345.

¹⁰⁴⁸ Ebu’l-Beka, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

¹⁰⁴⁹ Ebû Hatim er-Razî, a.g.e., II. 735-740.

¹⁰⁵⁰ Mustafavi, a.g.e., VI/329-334.

¹⁰⁵¹ İbn Kuteybe, *Te’vilu Müşkili’l-Kur’ân*, s. 344-345; Ferahidî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 453; Tâlekani, *el Muhîr fî’l-Luğâ*, III. 64-65.

¹⁰⁵² Ferahidî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 453.

¹⁰⁵³ Ebû Hatim er-Razî, *Kitâbu’z-Zînê*, II. 735-740, İbn Kuteybe, *Te’vilu Müşkili’l-Kur’ân*, s. 344-345.

¹⁰⁵⁴ Ebu’l-Beka, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

¹⁰⁵⁵ İbn Kuteybe, *Te’vilu Müşkili’l-Kur’ân*, ss. 344-345.

¹⁰⁵⁶ Ebu’l-Beka, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

¹⁰⁵⁷ Buharî, *Tefsîr*, 10; Müslim, *Salât*, 145.

¹⁰⁵⁸ Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbu’l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232.

¹⁰⁵⁹ Ezherî, *Mu’cemu Tehzîbu’l-Luğâ*, II/2048-2051; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232. Tahanevi, *Keşşafu Istilahatu’l-Funun*, III. 75-88.

¹⁰⁶⁰ Ebû Hatim er-Razî, *Kitâbu’z-Zînê*, II. 735-740.

duâ,¹⁰⁶¹ rahmet,¹⁰⁶² Ahzâp 56. âyette rahmet¹⁰⁶³ ta'zim¹⁰⁶⁴ rahmet, mağfîret,¹⁰⁶⁵ destek,¹⁰⁶⁶ Kıyâmet 31. âyette islam.¹⁰⁶⁷Bu ayetlerin tefsir ve meallerde nasıl değerlendirildikleri üçüncü bölümde işleneceği için burada sadece zikretmekle yetinmekteyiz.

2. 6. 2. Hadislerde “Salât” Kavramı

Arap dilcileri, Arap dilinin kural ve kaidelerini tedvin eden ilk nahivciler, dili tesis ederken, ölçü, şahit ve delil olarak Kur'ân âyetlerini ve cahiliyye şiirlerini kullanırken, hadis metinlerinin ölçü olarak kabul edilemeyeceğini savunmuşlardır. Bu görüşlerine gerekçe olarak; Hz. Peygamberin lafızlarının ağızından çıktığı gibi kaydedilmemesini, hadislerin ekseriyetinin lafız ile değil mana ile rivâyet edilmesini, ravilerin çoğunun Arap olmalarını ve Arap muhitinde yaşamamış olmalarını, Arap dili kelimelerinin “zi vücuh” olmalarını, hadislerin daha sonraki dönemlerde yazıya geçirilmesini, Arap dilinin harekeli bir dil oluşunu gösterirler.¹⁰⁶⁸ Hadis rivâyetlerinin nakli ve anlaşılması problemlerini dikkate aldığımızda¹⁰⁶⁹ hadislerde yer alan lafızların birebir Hz. Peygambere aidiyetlerinin sorgulanması gerektiği ve kavramların anlam takdirinde hadislerin temel ölçüt alınamayacakları kanaati bizde hasıl olmaktadır.

Biz burada “salât” kavramının anlam takdirinde hadisleri temel ölçüt olarak değil yan unsur, destekleyici bilgi mahiyetinde almaktayız. “Salât” kavramının mana ile rivâyet edildiğine en güzel örnek; “*her müslüman için her güne bir “salât” vardır*” hadisidir.¹⁰⁷⁰ Bu hadisin başka varyantlarına baktığımızda aynı hadisin aynı

¹⁰⁶¹ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbu'l-Luğâ*, II. 2048-2051.

¹⁰⁶² Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

¹⁰⁶³ Ebû Hatim er-Razî, *Kitâbu'z-Zîne*, II. 735-740; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

¹⁰⁶⁴ Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 349; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

¹⁰⁶⁵ İbn Kuteybe, *Te'vilu Müşkili'l-Kur'ân*, s. 344-345.

¹⁰⁶⁶ Ebu'l-Beka, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

¹⁰⁶⁷ Firuzabadi, *Besairu Zevi't- Temyiz*, III. 434-438.

¹⁰⁶⁸ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 2. Bsk., TDV Yay., Ank., 2000, ss. 183-184

¹⁰⁶⁹ Hadislerin yanlış anlaşılması ve hadis ifadelerinin Hz. Peygambere aidiyetinin sorgulandığı geniş bir çalışma için Bkz. Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed bin Abdullâh (ö. 794/1391), *Hz. Aişe'nin Sahabeye Yöneltiği Eleştiriler*, çev. Prof. Dr. Bünyamin Erul, 7. Bsk., Otto Yay., Ank., 2015

¹⁰⁷⁰ İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed bin İshâk es-Selmî en-Nisâbü'rî (ö. 311/923) *Sahihu İbn'i-Huzeyme*, I-II, thk. Dr. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1980, Hadis No:1497; Ebû Ya'lâ, Ahmed bin Ali bin Musennâ et-Teymî (ö. 307/919), *Müsnedü Ebû Ya'lâ el-*

ifadelerle “*sadaka*”¹⁰⁷¹ bağlamında geldiğini görmekteyiz. Dolayısı ile aynı hadisin hem “*her güne salât*” hem de “*her güne sadaka*” şeklinde iki farklı şekilde geldiğini görmekteyiz. Bu iki rivâyet kavramların anlam takdirinde, “mana” ile rivâyet edilmiş olmalarından dolayı hadislerin temel ölçüt alınamayacağını en bariz delilleridir.

Sünneti ve hadisleri Kur’ân’ın birer tefsiri olarak kabul etmekteyiz.¹⁰⁷² Hz. Peygamberin Kur’an’ın tümünü tefsir edip etmediği tartışmalarının arka planında müfessirlerin algısındaki, “*Kur’an’ın baştan sona sözlü olarak tefsir edilmesi gerektiği*” düşüncesinin yattığını düşünmekteyiz. Hz. Peygamberin vefatı ile tefsir ilmi, pratikten teoriğe kaymak sûreti ile farklı bir seyir izlemiştir. Hz. Peygamberin, tefsiri yaşamla bütünleştirdiği Hz. Aişe’nin şahitliği ile sabittir. Pratik yaşamda yanlış anlaşılan veya yanlış anlaşılması muhtemel âyetleri sözlü olarak tefsir eden Hz. Peygamber, pratiğe dayalı âyetleri ise bizzat yaşayarak tefsir etmiştir.

Hz Aişe, rükû ile ilgili âyetin tefsirinde namazdaki rûku’ya işaret ederek Hz. “*Peygamberin âyeti böyle yaşadığı*” şeklindeki açıklaması, Hz. Peygamberin zaman zaman peygamberleri anarak teselli bulmaya çalışması, geçmiş kavimleri ahabına örnek vermesi, “De ki!” başlayan âyetleri pratiğe aktarması, soru ile biten âyetleri cevaplandırması Hz. Peygamberin tefsirinin sözlüden çok pratiğe dayalı olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber tefsirinin, rivâyet tefsirlerinde ve hadis kitaplarındaki tefsir bölümlerinde zikredilen rivâyetlerden daha çok, onun yaşamında, ahlakında, siyerinde aranması gerektiğini düşünmekteyiz. Hz. Peygamber, Kur’an âyetlerini bir müfessir gibi âyet âyet tefsir etmemiş aksine yaşama aktarma yolu ile Kur’an’ın nasıl yaşanacağını göstermiş ve hayatı ile Kur’an’ın pratik tefsirini oluşturmuştur.

Hadislerde “salât” kavramı ile ilgili kullanım ve ifadeler Peygamberin Kur’an’da geçen “salât” kavramına bakışını ve tefsirini yansıtmaktadır. Hadislerin mana ile rivâyet edilmiş olması bu gerçeği değiştirmemektedir. Zira “salât” kavramı unutulacak ve karıştırılacak bir kavram değildir. Önemine binaen hadislerde “salât” kavramının anlamlarının korunduğunu düşünmekteyiz.

Mevsîlî, I-XIV thk. Huseyn Selim Esed, 2. Bsk., Dâru’s-Sekâfeti’l-Arabiyye, Dimâşk, 1992; Hadis No:2443.

¹⁰⁷¹ Ebû Ya’lâ, *Müsnedü Ebû Ya’lâ* Hadis No:2435.

¹⁰⁷² Yusuf el-Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. Prof. Dr. Bünyamin Erul, 8. Bsk., Nida Yay., İst., 2016, s. 80

Hadislerin şerhi ile ilgili kaleme alınmış eserlerde ve Garibu'l-Hadis dalında yazılmış eserlerde “salât” kavramının anlamı ve kökeni ile ilgili daha önce zikrettiğimiz bilgiler verilmektedir.¹⁰⁷³

Hadis külliyatı Hz. Peygamberin “salât” âyetler ile ilgili söz ve fiilleri ile doludur. “Salât” kavramı, sadece “namaz” anlamında kullanıldığı hadisler bağlamında incelenecek olursa bir değil birçok doktora tezi ortaya çıkar. Çünkü hadislerin derlendiği eserlerde “namaz” anlamında kullanılan “salât” kelimesi çokça yer almaktadır. Biz burada “salât” kavramının hadislerde hangi anlamlarda kullanıldığı üzerinde duracağız. Daha doğrusu namaz anlamı dışında daha başka hangi anlamlarda kullanıldığına bakacağız. İbnu'l-Esîr, salât kavramının Hz. Peygamberin hadislerinde en çok namaz anlamından kullanıldığını söyler.¹⁰⁷⁴ Hadislerin genelinde “salât” kavramı şer’i anlamı olan namaz anlamında¹⁰⁷⁵ kullanılmıştır. İslam’ın beş temel esasından biri¹⁰⁷⁶ amellerin en faziletlisi¹⁰⁷⁷ kıyamet günü ilk hesaba çekilecek şey¹⁰⁷⁸ olan namaz daha birçok hadiste şer’i anlamı ile kullanılmıştır.

“Salât” kavramı, şer’i anlamın yanı sıra hadislerde sözlük anlamı ile de kullanılmıştır. Hadislerde “salât” kelimesi; *duâ, istiğfâr, rahmet, mağfiret, bereket, fatiha, destek, ibadet* anlamlarında kullanılmıştır. “Salât” kavramının hadislerde şer’i anlamının dışında sözlük anlamı ile kullanıldığı hadislere şu örnekleri verebiliriz.

Bir kadın¹⁰⁷⁹ Hz. Peygambere gelip, “*benim ve eşim için duâ et/صلى*” dediğinde Hz. Peygamber de “*Allâh’im ikisine “salât” et*”¹⁰⁸⁰ ya da kendisine, “*Allâh sana ve eşine “salât” etti/etsin/صلى*” dediği nakledilmiştir. Bu hadiste “salât” kelimesi duâ anlamında kullanılmıştır.¹⁰⁸¹

¹⁰⁷³ Bkz. Nevevî, *Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, II. 311; İbnu'l-Esîr, Mecdüddîn Ebû's-Saâde el-Mubârek bin Muhammed el-Cezerî (ö. 606/1210), *en-Nihâye fî Ğaribi'l-Hadîsi ve'l-Eser*, I-V, thk. Tâhir Ahmed Zavî, Mahmûd Muhammed et-Tanahî, Mektebetü'l-İskenderiyye, trs., III. 50-51.

¹⁰⁷⁴ İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fî Ğaribi'l-Hadîsi*, III. 50-51; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

¹⁰⁷⁵ Müslim, *İman*, 134; Tirmizi, *İman*, 9; Nesai, *Salat*, 8; İbn Mace, *İkamet*, 77.

¹⁰⁷⁶ Buhari, *İman*, 1-2 Müslim, *İman*, 19-22, Tirmizi, *İman*, 3.

¹⁰⁷⁷ Buhari, *Tevhid*, 48.

¹⁰⁷⁸ Ebû Davud, *Salat* 145, Tirmizi, *Salat* 188.

¹⁰⁷⁹ İbn Hacer, bu kadının Cabir’in eşi olduğunu söyler. Bkz.. Fethu'l-Bâri, VIII. 623-625.

¹⁰⁸⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, VIII. 625.

¹⁰⁸¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Dav'ul Munîr ale't-Tefsîr*, V. 49-59; *Celâu'l-İfham fî Fazli's-Salâti ve's-Selâmi ala Muhammedin Hayru'l-Enâm*, s. 153-170.

Kurtubî (ö. 671/1273), “salât” kelimesinin sözlükte *duâ etmek* anlamına geldiğini söyler ve bu anlamı ile hadislerde de kullanıldığını, Hz. Esmâ'nın Abdullah bin Zubeyri doğruduğunda onu Hz. Peygambere gönderdiği, Hz. Peygamberinde çocuğu sıvazladığı, *صلى عليه* “ona *duâda bulunduğ*u” ifadelerinin yer aldığı hadisi ¹⁰⁸³ delil gösterir. ¹⁰⁸²اسماء: ثم مسحته وصلى عليه و سماه عبدالله...

“ *Sizden biriniz bir* اذا دعى احدكم فليجب فان كان صاءما فليصل وان كان مفطرا فليطعم *bir yemeğe davet edildiğinde icabet etsin, eğer oruçlu değil ise yesin, ancak oruçlu ise (fe'l-yusallî) “duâ”da bulunsun*”¹⁰⁸⁴ hadisinde “salât” kavramı “*duâ, hayır ve bereket dileğinde bulunma*”¹⁰⁸⁵ anlamında kullanılmıştır. Kurtubî (ö. 671/1273), bazı âlimlerin bu hadiste geçen “salât” ile şeri anlamın kast edildiğini söylediklerini, yani oruçlu olanın iki rekât namaz kılacağını ve sonra da ayrılması gerektiğini söylediklerini ancak çoğunluğun *duâ* anlamını tercih ettiklerini ve kendisinin de bu görüşü tercih ettiğini söylemektedir.¹⁰⁸⁶

“Abdullah bin ebi Evfa; *Adamın biri Hz. Peygamberimize sadakalar getirdiğinde Hz. Peygamberimiz; “Allâh’ım filancanın ailesine “salât”ta bulun (صلى) şeklinde duâ ederdi,* ¹⁰⁸⁷ Ona babam geldi, Hz. Peygamber, *اللهم صل على آل ابى اوفى*, “*Ey Allâh’ım, Ebî Evfâ’nın ailesine (sallî) “salât”ta bulun*”¹⁰⁸⁸ şeklinde dua etti. Bu hadiste “salât” kavramı “*rahmet, bereket, mağfiret*”¹⁰⁸⁹ anlamlarında kullanılmıştır. Buna benzer başka rivayetlerde bulunmaktadır. Hz. Peygamberin, “*ben Ehli Beki’ için salat etmekle/istiğfar etmekle gönderildim*”¹⁰⁹⁰ *و بعثت الى اهل البقيع لاءصلي عليهم* ve “*melekler size salat etsin/istiğfarda bulunsun*”¹⁰⁹⁰ *وصلت عليكم الملائكة* dediği rivayet edilmiştir. Hz. Peygamberin ellerini kaldırıp “*اللهم اجعل صلواتك و رحمتك على آل سعد ابن*

¹⁰⁸² Müslim, *Adab*, 5

¹⁰⁸³ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, I. 167.

¹⁰⁸⁴ Tirmizi, *Savm*, 643, Ebû Davud, *Savm*, 74, Müslim, *Nikâh*, 106.

¹⁰⁸⁵ Ebû Hatim er-Razi, II/ 736; Ezheri, *Mu’cemu Tehzîbu’l-Luğâ*, II/2048-2051; İbn Faris, *Mekâyîsu’l-Luğâ*, s. 490; İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

¹⁰⁸⁶ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, I. 167.

¹⁰⁸⁷ Buhari, *Zekât*, 64; Müslim, *Zekât*, 176; Ebû Davud, *Zekât*, 7.

¹⁰⁸⁸ Müslim, *Zekât*, 176, Buhari, *Deavat*, 19.

¹⁰⁸⁹ Ebû Hatim er-Razi, *Kitâbu’z-Zîne*, II/ 736; Ezheri, *Mu’cemu Tehzîbu’l-Luğâ*, II/2048-2051; İbn Faris, *Mekâyîsu’l-Luğâ*, s. 490; İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, I. 2230-2232; Feyyûmi, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 349; İbn Kuteybe, *Te’vilu Müşkili’l-Kur’ân*, ss. 344-345.

¹⁰⁹⁰ Kastalânî, Ebû’l-Abbas Ahmed bin Muhammed bin Ebî Bekr (ö. 923/1517), *Mesâlikü’l-Hunefâ ilâ Meşâriü’l-Salâti ale’l-Mustafâ*, thk., Huseyn Muhammed Alî Şükri, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Lübnan, 2005, s. 43-45; Sehâvî, *el-Kavlu’l-Bedi’*, s. 43-73

عبادة & Allah'ım salavatlarını ve rahmetini Sa'd bin Ubade ve ailesine kıl.” Deddiği rivâyet edilmiştir.¹⁰⁹¹ Hz. Peygamberin “ على ذرّية الانصاري و على اللهم صل على الانصار و على ذرّية الانصار & Allah'ım Ensar'a ve ensarın zürriyetinin zürriyetine “salât et” dediği de nakledilmiştir.¹⁰⁹²

Hadislerde *namazı bekleme eylemi* de “salat” olarak ifade edilmektedir. Hz. Peygamberin; “ اذا توضأ احدكم ثم اتي المسجد لا ينهزه الا الصلاة لا يريد الا الصلاة فإذا دخل المسجد كان في صلاة ما كانت الصلاة هيا تحبسه والملائكة يصلون على احدكم ما دام في مجلسه الذي صلى فيه & Sizden biri abdest alır ve sadece namaz kılmak için mescide gelirse, mescide girdiği andan itibaren namaz için kaldığı sürede salattadır/ibadet halindedir. Sizden biri namaz kıldığı yerde oturduğu sürede melekler ona dua ederler e o kişiye etmediği ve konuşmadığı sürece onun için “Allah'ım onu bağışla ona merhamet et onun tevbesini kabul et” derler.”¹⁰⁹³ Deddiği nakledilmiştir. Başa bir hadiste Hz. Peygamberin şöyle dediği rivayet edilmiştir: من Kim abdest alır sonra namaz kılmak isteyerek evinden çıkarsa evine dönünceye kadar namazdadır”¹⁰⁹⁴ Bu hadislerde “salat” kavramı namazdan daha geniş anlamda kullanılmıştır. Kanaatimizce “salat” kelimesi bu hadislerde “ibadet” anlamına gelmektedir.

Hz. Peygamber; “Kim ki namaz yerinde(مصله) namazdan sonra beklemeye koyulursa melekler ona “salât”(duâ) ederler. Meleklerin ona yapacakları “salât”(duâ) şu şekilde olur; “Allâh'ım ona mağfiret et, Allâh'ım ona rahmet et.” Eğer oturup öbür namazı beklerse melekler yine ona “salât”(duâ) ederler. Onların ona yapacakları “salât”(duâ) ise; “Allâh'ım ona mağfiret et, Allâh'ım ona rahmet et” şeklinde olacaktır.”¹⁰⁹⁵ Hadisinde de “salât” kavramı “duâ”, “musallâ” kavramı ise “namaz kıldığı yer” anlamında kullanılmıştır.

Hz. Peygamber'in; “salât” kavramını; “Kim bana bir defa “salât” ederse Allâh buna karşılık olarak ona on defa “salât”ta bulunur” dediği rivayet edilmiştir.¹⁰⁹⁶ Bu

¹⁰⁹¹ Ebu Davud, *Adab*, 138

¹⁰⁹² Tabarani, *Mu'cemul Kebir*, 18/890

¹⁰⁹³ Buhari, *Salat*, 7

¹⁰⁹⁴ İbn Huzeyme, *Sahihu İbn'i-Huzeyme*, Hadis No:446, Darimi, *Salat*, 121

¹⁰⁹⁵ Ahmet bin Hanbel(ö. 241/855), *Müsned*, Hadis No:1219, 1251.

¹⁰⁹⁶ Müslim, *Salat*; 11, Ebû Davud, *Salat*, 36; Tirmizi, *Salat*, 40; Nesai, *Ezan*, 37.

hadise benzer ifadelerler birçok hadis rivayet edilmiştir.¹⁰⁹⁷ Bu hadislerin tümünde “salât” kavramı “istiğfâr”¹⁰⁹⁸ anlamında kullanılmıştır. Buna benzer daha birçok hadiste “salât” kavramı sözlük anlamında kullanılmıştır. Bu hadiste geçen “salat” ifadesinin “destek” anlamına gelmiş olması da mümkündür.

Hiz. Sevde'nin Hiz. Peygambere; “يا رسول الله! إذا متنا صلى لنا عثمان بن مظعون، حتى تأتينا أنت، فقال لها: لو تعلمين علم الموت يا بنت زمعة، لعلمت أنه أشد مما تقدرين صلى لنا – bizler için istiğfârda bulunur. Hiz. Peygamber de ölüm senin hesapladığından daha şiddetlidir” ifadesini kullanır.” Dediği nakledilmiştir. Bu Hadiste “salât” istiğfâr anlamında kullanılmıştır. Hadisin devamında Sevde'nin bu sözü söylediği vakit Osman bin Mazun'un vefat ettiği ifade edilir.¹⁰⁹⁹

“Salât” kavramı hadislerde namazdan daha geniş anlamda kullanılmıştır. Hiz. Peygamber ve bir bedevinin arasında geçen diyalogu anlatan şu hadis önem arz etmektedir: “على كل من الانسان صلاة كل يوم” فقال رجل من القوم: هذا من اشد م اتيتنا به. قال: “امرك بالمعروف و نهيك عن المنكر صلاة و حملك عن الضعيف صلاة و انحاءك القذر عن الطريق صلاة و ” *her Müslümana hergün “salât” etme sorumluluğu vardır*” dediğinde, Bir adam Hiz. Peygamberimize gelip, “*Salâtı*”kastederek bize ne kadar da ağır bir şey getirdin. Dedi. Hiz. Peygamberimiz de; “*marufu emretmen “salât”, münkerden sakındırman “salât”, zayıf birinin yükünü kaldırman salat, yolda eziyet veren bir şeyi kaldırman salat, namaza(sâlat'a) her adımın senin için “salât”tır.*” buyurdu.”¹¹⁰⁰ Başka bir rivayette hadiste *على كل مؤمن* ifadesi ile gelmektedir.¹¹⁰¹

Başka bir hadiste Hiz. Peygamber; “*mümin şahsın her ameli “salât”tır. Namaz yolundan(mescide giden yoldan) eziyet veren bir şeyi kaldırması “salât”tır.*”

¹⁰⁹⁷ İsmâil bin İshâk el-Kâdî (ö. 282/895), *Fadlu's-Salât ale'n-Nebî*, thk. Abdulhak et-Türkmânî, 1. Bsk., Rimâdî li'n-Neşr, Suudi Arabistan, 1996, ss. 90-150; Kadî İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî (ö. 544/1149), *es-Salâtü ale'n-Nebî*, thk. Muhammed Osman el-Huşat, Muhtar el-İslâmî, Kahire, trs., s. 15-20; Numeyrî, Muhammed bin Abdurrahmân bin Alî (Ö. 544/1149), *Kitâbu'l-İ'lâm bi Fazli's-Salâti ale'n-Nebî ve's-Selâm*, thk. Huseyn Muhammed Alî Şükrî, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Lübnan, 2009, s. 124-162.

¹⁰⁹⁸ Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

¹⁰⁹⁹ Ezherî, *Mu'cemu Tehzîbi'l-Luğâ*, II. 2048-2051; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I. 2230-2232.

¹¹⁰⁰ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu'z-Zinê*, II. 735-740.

¹¹⁰¹ Ebû Ya'lâ, *Müsnedü Ebû Ya'lâ*, Hadis No:2443, Hadisin zayıf olduğu ifade edilmiş.

buyurmuştur.¹¹⁰² Bu hadislerde “salât” kavramı daha geniş anlamda kullanılmış ve *her türlü hayırlı amele “salât” denmiştir.* Ebû Hâtem er-Râzi ve Firuzâbâdi bu hadislerde geçen “salât” ifadelerini *istiğfâr anlamında almışlar ve istiğfâr kısmında hadisleri zikretmişlerdir.*¹¹⁰³ Kanaatimizce bu hadislerde geçen “salat” kelimesi namaz ve istiğfardan daha geniş anlamda “*ibadet*” manasında kullanılmıştır.

Bizce bu hadis “salât”ın fonksiyonunu ve sosyal yönüne vurgu yapmaktadır. Elbani bu hadisin zayıf olduğunu söylemektedir. Başka bir hadiste bu hadiste kullanılan ifadelerle benzer ifadeler kullanılmakta ancak “salât” kelimesi yerine sadaka ifadesi kullanılmaktadır. Hadisin sadaka ile geldiği rivâyet daha meşhur olmuştur. *Aynı ifadelerle gelen hadislerde iki farklı kelimenin kullanılmış olması bizlere bu hadiste ifadelerin karıştırılmış olabileceğini ya da iki farklı şekilde de ifade edildiğini gösterir.*

Mutarrizî (ö. 610/1213), Hz. Peygamberin Üsâme’ye “salât” önündedir” hadisinde “salât”ın namaz vaktini/akşam namazı vaktini veya namaz yerini anlattığını söyler. Başka hadislerde “salât”ın erişkin olmak anlamında kullanıldığını söyler.¹¹⁰⁴

Hz. Peygamber’in bir Hadisi Kudsi’de Allah’ın şöyle dediğini ifade etmiştir: *"Ben “salât”ı kulumla kendi aramda iki kısma ayırdım. Yarısı bana ait, yarısı da ona. Kuluma istediği verilmiştir: Kul: Hamd âlemlerin Rabbine aittir." deyince, Allâh: "Kulum bana hamdetti." Buyurur. "Rahman ve Rahim" deyince, Allâh: "Kulum bana senada bulundu" der. "Ahiretin sahibi" deyince, Allâh: "Kulum beni büyükle" diye söyler. "Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım isteriz" deyince, Allâh: "Bu benimle kulum arasında bir sözleşmedir. Kuluma istediğini verdim" buyurur. "Bizi doğru yola ilet, o yol ki kendilerine nimet verdiği kimselerin yoludur, gazaba uğrayanların ve sapıklığa gidenlerin değil" dediği zaman, Allâh: "Bu da kulumundur, kuluma istediği verilmiştir" buyurur."*¹¹⁰⁵ Bu hadiste Fatiha

¹¹⁰² İbn Huzeyme, *Sahihu İbn’İ-Huzeyme*, Hadis No:1497; Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu’z-Zînê*, II. 735-740.

¹¹⁰³ Ebû Hâtem er-Râzî, *Kitâbu’z-Zînê*, II. 735-740; Firuzâbâdi, *es-Silatu ve’l-Buşer fi’s-Salâti ale Hayri’l-Beşer*, ss. 13-22.

¹¹⁰⁴ Mutarrizî, *el-Muğrib fi Tertîb’l-Mu’rib*, s. 155.

¹¹⁰⁵ Müslim, *Salât*, 38, Muvatta, *Salat*, 39.

suresinin kast edildiği ifade edilmiştir.¹¹⁰⁶ Bizce burada salatın anlamlarından biri olan “kıraat” kast edilmiştir.

Sahabeler, aşağıdaki hadiste geldiği gibi “salat” kavramını “ikinci gelme, ardından gelme” anlamında kullanmışlardır. “سبق رسول الله و صلى ابو بكر ثلث عمر ثم &Resulullah öncü oldu. Sonra onu Ebû Bekir izledi(ikinci oldu) ondan sonra Ömer üçüncü oldu. Daha sonra da Allâh’ın irade ettiği fitne bizlere isabet etti”¹¹⁰⁷Bu hadisin şerhinde “salla” kelimesine “tabi olmak, ulaşmak/tebia-lahika” anlamı verilmiştir.¹¹⁰⁸

Hız. Peygamberden gelen rivayetlerde “tavaf” için “salat” ifadesi kullanılmaktadır. Hız. Peygamberin; “الطواف صلاة فاءذا طفتم فاءقلوا الكلام” &Tavaf salattır, tavaf yaptığınızda konuşmayı azaltın” dediği rivayet edilmiştir.¹¹⁰⁹ Başka rivayette ise Hız. Peygamberin, “الطواف صلاة و لكن قد اذن لكم في الكلام فمن نطق فلا ينطق الا بخير” &Tavaf salattır, size tavafta konuşmak serbest bırakıldı kim tavaf ederse sadece hayır konuşsun”¹¹¹⁰ dediği nakledilmiştir. Bu konuda “tavaf”ı “salata” benzeten rivayetlerde gelmiştir.¹¹¹¹ Yukarıdaki hadislerle dayanarak kimi fakihler tarafından adetli kadının tavaf yapamayacağı ve abdestsiz tavafın yapılamayacağı ifade edilmiştir.¹¹¹²

Hız. Peygamber’den “Allah’ın salatı” ile ilgili gelen bir rivayette Hız. Peygamber ve Cebrail arasında geçen şöyle bir diyalog zikredilir: “يا جبريل ، أياصلي ربك ؟ قال : نعم . قلت : ما صلته ؟ قال : سبوح قدوس رب الملائكة والروح ، سبقت رحمتي غضبي Ey & قال : نعم . قلت : ما صلته ؟ قال : سبوح قدوس رب الملائكة والروح ، سبقت رحمتي غضبي Cebrail Rabbin salat eder mi? Cebrail’de, “evet salat eder” cevabını verir. Hız. Peygamber, peki nasıl salat eder? Sorusunu sorar Cebrail, “münezzehdir o her türlü eksiklikten, kutsaldır o, meleklerin ve ruhun rabbidir o. “Rahmetim gazabımı geçmiştir.” Şeklinde olduğunu söyler.¹¹¹³ Bu diyalogta geçen “سبوح قدوس رب الملائكة

¹¹⁰⁶ Mutarrizi, *el-Muğrib fi Tertib ’l-Mu ’rib*, s. 155.

¹¹⁰⁷ Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, Hadis No:1020,1107.

¹¹⁰⁸ Ebû Hasen Nureddin Muhammed bin Abdulhâdî es-Sindî(ö. 1138/1726), *Haşiyetu müsnedi’l-İmâm Ahmed bin Hanbel*, I-XVII, thk. Nureddin Tâlib, Vezâratu’l-Evkâf, Beyrut, 2008, II. 7.

¹¹⁰⁹ Abdurrezzâk bin Hemmâm, Ebû Bekr es-San’anî(ö. 211/826), *el-Musanef*, thk. Habiburrahmân el-A’zamî, I. Bsk., Meclisu’l-İlmî, Beyrut, 1972, Hadis no: 9789, 9790.

¹¹¹⁰ Abdurrezzâk bin Hemmâm, *el-Musanef*, Hadis no: 9791

¹¹¹¹ Tirmizi, *Birr ve Sila*, 40

¹¹¹² İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ’lâmu’l-Muvakkûn*, , III. 46-54

¹¹¹³ İsfahani, Ebi Musa, *Mecmu ’ul -Muğis*, II. 281-290.

والروح” ifadesinin Cebraile ait olduğu ifade edilmiştir.¹¹¹⁴ Başka bir rivayette bu diyalogun Hz. Musa ve İsrailoğulları arasında geçtiği ifade edilmektedir.¹¹¹⁵

Ebû Bekr İbnû'l-Arabî (ö. 543/1148) Kur'ân'ı Kerîm'de Ahzâp, 43 ve 56. Âyetlerde ki “Allâh'ın “salât”ı” ifadelerine dayanarak *Allâh'ın bir isminin de el-Musallî olduğunu ileri sürer*. Allâh'ın bu isminin Kur'ân'da Allâh'ın bir ismi olarak değil fiillerinin muktezası olarak görülmesi gerektiğini söyler.¹¹¹⁶ Ebû Bekr İbnû'l-Arabî “Ahkâmu'l-Kur'ân” adlı eserinde A'raf sûresinin tefsîrinde her sûreden çıkan Allâh'ın esmalarını sûre sûre belirtir. Ancak Ahzâp sûresinden “el-Musallî” ismini zikretmemiştir.¹¹¹⁷ Yaptığımız araştırmada Allâh'ın esmalarına dair yazılmış kadim eserlerin hiçbirinde “el-Musallî” ismine rastlayamadık.¹¹¹⁸

2. 7. “SALÂT” KELİMESİNİN “VÜCUH -NEZÂİR” VE “ĞARİBU'L-KUR'ÂN” ESERLERİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Feyyûmî (ö.770/1368), Tahanevi (ö. 1158/1745), Zebidî (ö. 1205/1790), “salat” kelimesinin çokanlamlı/lafzı müşterek bir kelime olduğu ifade ederler.¹¹¹⁹ Çokanlamlı kelimelerden biri olan “Salât” kavramı¹¹²⁰ vahiy sürecinde ıstılahi

¹¹¹⁴ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, IV. 389

¹¹¹⁵ Nehhâs, *Meâni'l-Kur'ân*, II. 964; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, V.119-120; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III. 460

¹¹¹⁶ Ebû Bekr İbnû'l-Arabî, Muhammed bin Abdullâh bin Muhammed el-Meâfirî (ö. 543/1148), *el-Emedü'l-Aksâ fi Şerhi Esmâillâhi'l-Hüsnâ ve Sifâtihi'l-Ulâ*, I-II, thk.Abdullâh et-Tevrâti-Ahmed Arrubî, 1. Bsk., Dâru'l-Hadis el Kittânî, Beyrut, 2015, I. 225.

¹¹¹⁷ Ebû Bekr İbnû'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, II. 278-284.

¹¹¹⁸ Bkz. Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm bin es-Serî (ö. 311/923), *Tefsîru Esmâillâhi'l-Hüsnâ*, thk. Ahmed Yusuf ed- Dekkâk, 5. Bsk.,Dâru'l-Me'mûn, Beyrut, 1986; Kuşeyrî, Ebû Kâsım Abdulkarîm bin Hevâzin bin Abdulmelik (ö. 465/1072), *Şerh-i Esmâillâhi'l-Hüsnâ*, çev. Cevher Caduk, 2. Bsk., İlkhârf Yay., İstanbul, 2012; Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Ensârî (ö. 671/1273), *el-Esnâ fi Şerhi Esmâillâhi'l-Hüsnâ ve Sifâtihi*, thk. Şeyh İrfân bin Selîm ed-Dimaşkî, 1. Bsk., Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2005; Afifuddîn Süleymân et-Tilimsânî(ö. 690/1291), *Esmâu'l-Hüsnâ*, çev. Selehattin Alpaz, 4. Bsk., İnsan Yay., İstanbul, 2002, İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Şemsuddîn Muhammed bin Ebû Bekr (ö. 751/1350), *Esmâillâhi'l-Hüsnâ ve Sifâtihi'l-Ulyâ*, thk. İmâd Zekî el-Bârudî, Mektebetü't-Tevfikiyye, byy, 2000.

¹¹¹⁹ Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, s. 349; Tahanevi, *Keşşafu Istılahatu'l-Funun*, III. 75-88; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

¹¹²⁰ Nahr bin Abdurrahman bin Süleyman er-Rumi, *es-Salat fi'l-Kur'an Mefhumuhe ve Fıkhuhu*, 2. Bsk., Riyad, 1409, s. 11-14; Emani binti Abdulaziz bin Abdillâh Davud, *Eseru'd- Delali li'l-Müfessirin fi Mu'cemi'l Arabi*, Camiatu Ümmi'l-Kura, Külliyyetu Luğati'l -Arabiyye, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Suudi Arabistan, h. 1423, s. 87-88; Abdulali Salim, *Kelimetü'l-İslamiyye*, s. 95; Gürbüz, *Tercüme Problemleri* s. 176.

anlamını kazanarak kavramlaşmış¹¹²¹ ve Türkçe’de “namaz” ibadetine indirgenerek anlam daralması yaşamış bir kelimedir.¹¹²²

“Salât” kavramı, çokanlamlı bir kelimedir.¹¹²³ İbnu’l-Enbârî (ö. 328/940), “salât” kelimesini ezrad kelimesi arasında zikretmek,¹¹²⁴ İbn Fâris el-Luğavî (ö.395/1004) “salât” kelimesinin lugavi ve şeri iki isminin olduğunu söylemek sûreti ile “salât” kelimesinin çokanlamlı olduğunu ifade etmeye çalışmışlardır.¹¹²⁵

Mukâtil bin Süleymân (ö. 150/767), Vücûh ve Nezair alanında yazılmış ilk eser olan “*el-Eşbâh ve’n-Nezâir*” isimli kitabında “salât” kavramını müstakil bir başlık olarak incelememiş sadece “ekamu’s-salate” ifadesini Tevbe, 5. Âyeti baz alarak açıklamaya çalışmıştır. Mukâtil (ö. 150/767), aslında burada “salât”ın anlamlarını zikretmeyi değil âyette gördüğü müşkil durumu vuzuha kavuşturmayı hedeflemiştir. Âyette geçen “Ekamu’s-Salate” ifadesinin “ikrar bila tasdik/ tasdik etmeden ikrar etmek” namazın kalpte tasdik edilmeden, ikrar edilmesi veya “namazın bir bütün olarak kılınması” anlamlarına geldiğini ifade etmiştir.¹¹²⁶ Hârûn bin Mûsâ(ö. 170/786), “*el-Vücûh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*” isimli eserinde Mukâtil’i (ö. 150/767) takip eder ve aynı açıklamayı yapar, “salât” kelimesinin anlamlarını zikretmez.¹¹²⁷ Yahyâ bin Sellâm et- Teymî el- Basrî(ö. 200/815), *et-Tesârîf*¹¹²⁸ adlı eserinde “salât” kavramı için; “Allah’tan *mağfiret* ve kullardan ve meleklerden “*istiğfar*” ile “beş vakit namaz” olmak üzere sadece 2 anlam zikreder.

Yezîdî, İbrâhim bin Ebû Muhammed Yahyâ (ö. 225/840), “*Mâ İttefeka Lafzuhu ve İhtelafe Ma’nâhu*”¹¹²⁹ adlı eserinde “salât” kavramının kök ve sözlük anlamlarına değinir, namaz kılana, *dua* edene ve *ikinci gelen ata* musalli denildiğini, *Salvehu* صلواه kelimesinin “*kuyruk sokumunun sağında ve solunda bulunan uyluk*

¹¹²¹ Temmam Muhammed, *Elfaz ve Terakib*, s. 96.

¹¹²² Gürbüz, *Tercüme Problemleri*, ss. 176-179; İsrail Balcı, *Hz. Peygamber ve Namaz*, 3. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ank. 2016, s. 21.

¹¹²³ Nahr bin Abdîrahman, *es-Salat fi’l-Kur’an*, s. 11-14; Emanî binti Abdulaziz,, *Eseru’d- Delali li’l-Müfessirin, Arabî*, s. 87-88; Abdulalî Salim, *Kelimetü’l-İslamiyye*, s. 95; Gürbüz, *Tercüme Problemleri*, s. 176; Çalışkan, İsmail, *Tefsîr Usulü*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2017, s.148.

¹¹²⁴ İbnu’l- Enbârî, *el-Ezdâd*, s. 354- 355.

¹¹²⁵ İbn Fâris el-Luğavî, *es-Sâhibiyyu*, ss. 79-81; Tahanevi, *Keşşafu Istilahatu’l-Funun*, III. 75-88; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII. 437-444.

¹¹²⁶ Mukâtil, *el-Eşbâh ve’n-Nezâir*, s. 137.

¹¹²⁷ Hârûn bin Mûsâ, *el-Vücûh ve’n-Nezâir*, s. 127.

¹¹²⁸ Yahyâ bin Sellâm, *et-Tesârîf*, ss. 231-232.

¹¹²⁹ Yezîdî, *Mâ İttefeka Lafzuhu ve İhtelafe Ma’nâhu*, s. 4.

kemikleri” anlamına geldiğini söyler ve “salât” kavramının anlamları arasında “*ayakta tutmak*” anlamını zikreder ancak bu anlamın geldiği kök “sly” kökü olduğu için “salât” kelimesinin anlamları arasında zikredilmesi doğru değildir.

Hakim et-Tirmizi(ö. 320/932), “*Tahsîlu Nezâiri'l-Kur'ân*”¹¹³⁰ adlı eserinde “salât” kavramı için; dua, *sena*, *rahmet*, mağfiret anlamlarını zikreder. Ancak “salât” kavramını yanlış kökten “sly” kökünden alır ve “salât” kelimesinin *kulun Allah'a yakınlaşması, yönelmesi ona muhtaç olması* anlamına geldiğini, وقود kelimesine kendisi ile ısındığı için صلى denildiğini, kulun ateşe ısısından faydalanması için bedeni ile yöneldiğini, ateşin karşısında duran kişinin ateşin ısısından faydalanması gibi kulun da namazda Allah'ın nurundan faydalandığını ifade eder ve yanlış kökten faydalanarak “salât”a farklı bir anlam yükler.

Ebu Hilâl el-Askerî, Hasen bin Abdullâh (ö. 400/1009), “*el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*”¹¹³¹ adlı eserinde “salât” kelimesinin asıl anlamının “dua” olduğunu ifade ettikten sonra namazın içindeki duadan dolayı “salât” ile ifade edildiğini, rüku ve secdesi olmadığı halde sırf içindeki duadan dolayı *cenaze namazına “salât” denildiğini* belirtir ve “salât” kavramı için; “dua (Tevbe 99-103), rahmet (Bakara, 157), namaz (İsra 78), *kıraat* (Hud 87), mağfiret (Ahzap 43)” olmak üzere beş anlam sıralar. Ebu Hilâl el-Askerî, rahmet ve mağfiretin aslında yakın anlamlı olduklarını söyleyerek sayıyı dörde düşürmeye çalışır. Maalesef Ebu Hilâl el-Askerî de “salât” kavramının anlamları arasında yanlış köke istinaden “sly” kökünden alınan “lüzum/gereklilik/devamlılık” anlamını zikreder.

Nisâburî ed-Darir Ebû Abdurrahmân İsmâil bin Ahmed el-Hirî(ö. 431/1040), “*Vücûhu'l-Kur'ân*”¹¹³² adlı eserimde “salât” kavramı için; “Beş vakit namaz, *Allaha itaati kolaylaştırmak ve korumak* (Bakara, 157), İkinci namazı, (Bakara, 238), Korku namazı (Nisa 102), Sefer namazı (Nisa 101), Genel anlamda namaz (Enam 162, Maun 5, Muminun 2), *İbadet* (Enfal 35), *Huşu'* (Tevbe 5), Münafıkların namazı,(Tevbe 84), Dua (Tevbe 99-103), *Mescidler*, (Nisa 43), Sabah namazı, (İsra 78), Öğle namazı (İsra 78), Nafile namazı, (Taha 132, Hud 87, Ankebut 45), Kuşluk

¹¹³⁰ Hakim et-Tirmizi, *Tahsîlu Nezâiri'l-Kur'ân*, ss. 71-76.

¹¹³¹ Ebu Hilâl el-Askerî, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, s. 205-207.

¹¹³² Nisâburî, *Vücûhu'l-Kur'ân*, ss. 270-273.

namazı/dua/kıraat, (isra 110), Peygambere salavat(Ahzap 56), Rahmet(Ahzap 43), Cumua namazı, (Cumua 9), *İslam*, (Kıyame 31), Bayram namazı, (Kevser, 2), Ramazan bayramı namazı(Ala 15), *Yahudi namazgahları/Kenais*(Hac 40)” olmak üzere toplam 22 anlam zikreder.

Damâğânî, Ebû Abdullâh Huseyn bin Muhamed (ö. 478/1085), “*el-Vücûh ve ’n-Nezâir*”¹¹³³ adlı eserinde “salât” kavramı için; “Beş vakit namaz, Mağfîret(Bakara, 157, Ahzap 43, 56), İstiğfar (Tevbe 99-103), Namaz mekânı (Hac 40)” olmak üzere 4 anlam zikreder.

İbnu’ş-Şecerî, Hibetullâh bin Alî Ebû’s-Saâdât el-Alevî el-Hasenî(ö. 542/1148), “*Mâ İttefeka Lafzühü ve İhtelafe Ma’nâhu*”¹¹³⁴ adlı eserinde “salât” kelimesinin kök ve sözlük anlamını irdeler. “Salât” kelimesinin صلا dan geldiğini, صلا ise مغرز ذنب الفرس و البعير و صلا “deve ve atların kuyruk sokumu, İki ayağı taşıyan insan vücudunun en son çürüyecek kemiği” anlamına geldiğini, secde ve ruku hallerinde hareket etmesinden dolayı namaza “salât” denildiğini ifade eder. Ancak “salât” kelimesinin “yumuşatmak, düzeltmek” anlamını “odunu yumuşatmak” için kullanılan “salaytu’l-Ude-صليت العود” ifadesinden yola çıkarak, namazın insanı/musalliyi yumuşatıp düzelttiğinden bahseder ve bu görüşünde İbn Faris’i kaynak gösterir. Lakin b görüş “salât” kelimesinin yanlış kökten صلي -sly’dan alınmasından kaynaklanmaktadır.

İbnu’l-Cevzî, Ebû’l-Ferâc Cemalüddîn Abdurrahmân bin Alî bin Muhammed (ö. 597/1201), “*Nüzhetü ’l-A’yüni’n-Nevâzir fi ilmi’l-Vücûh ve ’n-Nezâir*”¹¹³⁵ adlı eserinde “salât” kelimesinin temel anlamının dua olduğunu ifade ettikten sonra İbn’ş-Şecerî’nin zikrettiği açıklamalara benzer açıklamalar yapar. Maalesef İbnu’l-Cevzî’de “salât” kelimesinin yanlış kökten alınmasına karşı çıkmamakta aynı nakilleri yapmaktadır. “Salât” kelimesi için; “Beş vakit namaz, Mağfîret(Ahzap 43, 56), İstiğfar (Ahzap 43, 56), Dua (Tevbe 103), kıraat (İsra 110), *Din* (Hud 7), Namaz yeri(Hac 40), Cumua namazı, (Cumua 9), İkinci namazı(Maide 106), Cenaze namazı(Tevbe 84) şeklinde olmak üzere 10 anlam zikreder.

¹¹³³ Damâğânî, *el-Vücûh ve ’n-Nezâir*, ss. 294-295.

¹¹³⁴ İbnu’ş-Şecerî, *Mâ İttefeka Lafzühü ve İhtelafe Ma’nâhu*, s. 213.

¹¹³⁵ İbnu’l-Cevzî, *Nüzhetü ’l-A’yüni’n-Nevâzir*, ss. 242-243.

Semînü'l-Halebî, Şihabuddîn Ebu'l-Abbâs bin Yusuf bin Muhammed (ö. 756/1355), *Umdetu'l- Huffâz fî Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz*,¹¹³⁶ isimli eserinde “salât” kavramı için dua, namaz, *tezkiye*, *bereket*, istiğfar, Yahudi tapınağı, namaz kılma yeri anlamlarını zikreder. Semînü'l-Halebî sly-صلي kökünü ve bu kökten gelen kelimeleri “salât”ın geldiği slv-صلو kökünden ayrı zikreder ve birbiri ile karıştırılmasının doğru olmadığını söyler.

Firuzabadi, Mecdüddin Muhammed bin Ya'kub(Ö. 817/1414), “*Besairu Zevi't-Temyiz fî Letaifi Kitebi'l-Aziz*”adlı eserinde “salât” kavramı için; “Dua, istiğfar, Rahmet, Korku Namazı, Cenaze Namazı, Bayram Namazı Cumua Namaz, Cemaat Namazı, Sefer Namazı, Geçmiş Ümmetlerin Namazı, Kenais/Havra, Vakıt Namazı, İslam” şeklinde olmak üzere 13 anlam zikretmiştir. Firuzabadi, “salât” kavramının girişinde zikrettiği “Hüsnu Sena, tezkiye” anlamını 13 anlamın içinde zikretmemiştir. Malesef Firuzabadi de yanlış kök olan sly kökünü “salât” kavramının altında zikreder ve kişinin namaz sayesinde ateşten kurtulduğunu söyleyenlerin görüşlerini nakleder.

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed (ö. 911/1505), “*el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*”¹¹³⁷adlı eserinde “salât” kavramı için “Cumua namazı, (Cumua 9), Cenaze namazı(Tevbe 84), Dua (Tevbe 103), Din (Hud 7), kıraat (İsra 110), Rahmet ve İstiğfar (Ahzap 56), Namaz yeri, Yahudi mabedi/Kenise, (Hac 40) şeklinde olmak üzere 7 anlam zikreder. “*Mu'tereku'l Akrân fî i'câzi'l-Kur'ân*”¹¹³⁸isimli eserinde ise bunlara ek olarak İkinci namazı (Maide 106) anlamını ekler “salât” kelimesinin anlamlarını 8'e çıkarır.

Bursevî, İsmail Hakkı (ö.1137 /1725), “*Kelimeler Arasındaki Farklar*”¹¹³⁹ isimli eserinde “salât” kavramını yanlış kök olan “sly-صلي” dan alarak “salât” kavramı için “duhul/giriş, yumuşamak, kızartmak, havra, namaz, rahmet, istiğfar, dua” şeklinde olmak üzere 8 anlam zikreder.Malesef bu anlamların ilk üçü, “salât” kelimesi ile ilgisi olmayan “sly” kökenli kelimelerdir.

¹¹³⁶ Semînü'l-Halebî, (ö. 756/1355), *Umdetu'l- Huffâz*, II. 350-354.

¹¹³⁷ Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I. 448.

¹¹³⁸ Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed (ö. 911/1505), *Mu'tereku'l Akrân fî i'câzi'l-Kur'ân*, I-III, thk. Ahmed Şemseddîn, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, II. 564

¹¹³⁹ Bursevi, İsmail Hakkı, *Kelimeler Arasındaki Farklar*, Çev. Ömer Aydın, 1. Bsk., İşaret Yay., İstanbul, 2011, s. 147.

Hâmid Abdulhâdî Huseyn, Neşet Salâhaddîn Huseyn, *Mu'cem "Me İttefaka Lafzuhu ve İhtelafe Ma'nâhu"*¹¹⁴⁰ isimli son dönemlerde kaleme alınan eserlerinde "salât" kavramı için namaz, dua, istiğfar, rahmet, sena, Yahudi mabedleri/Kenise şeklinde olmak üzere 6 anlam vermektedirler. Yine son dönemde Muhtar Ahmed Mahmud eş-Şankîfî tarafından kaleme alınan "*et-Tercümân ve'd-Delîl li Âyâtî'l-Tenzîl*"¹¹⁴¹ isimli eserde "salât" kavramı için; "dua, istiğfar, kıraat, din, rahmet ve havra" şeklinde 6 anlam verilmektedir. Ali Fehmi en-Nezihi, "*Kelimetu'l-Kur'ân bi Meani'n-Muhtelife*"¹¹⁴² isimli eserinde "salât" kavramı için, "namaz, namaz yeri, cenaze namazı, ikinci namazı, Cumua namazı, dua, din, kıraat, rahmet, istiğfar, mağfiret ve havra" olmak üzere 12 anlam zikretmiştir.

Ülkemizde Mehmet Okuyan tarafından Doçentlik tezi olarak sunulan "*Kur'ân'ı Kerim'de Çok Anlamlılık*"¹¹⁴³ adlı eserde "salât" kavramı yanlış kök olan sly'dan alınmış ve "salât" kavramı için; "atılmak, ısınmak, dua, namaz, destek, havra" şeklinde olmak üzere 6 anlam zikreder. Bu anlamların ilk ikisi yanlış kökten alınan anlamlardır. Destek anlamı vücut-nezair alanında kaleme alınmış eserlerde ilk defa burada zikredilmiş ancak bu anlam için kaynak belirtilmemiştir. *Tespit ettiğimiz kadarı ile salat kavramına "destek" anlamını ilk olarak İbn Kutluboğâ (ö. 879/1474),¹¹⁴⁴ ve Ebu'l Beka vermiştir.¹¹⁴⁵*

Bize göre sözlüklerde verilen anlamlardan dolayı olarak "yardım etmek, desteklemek" anlamını çıkarmak mümkündür. Zira rahmet, istiğfâr vs. anlamlarda maddi ve manevi yardım anlamı vardır. Son dönemde Tefsîr alanında yazılan eserlerde "salât" kavramına "desteklemek, yardımda bulunmak" anlamı verilmiş ancak bu anlamın sözlüklerde ki karşılığı belirtilmemiştir.¹¹⁴⁶

¹¹⁴⁰ Hâmid Abdulhâdî, Neşet Salâhaddîn, *Mu'cem Me İttefaka Lafzuhu ve İhtelafe Ma'nâhu*, I. 673.

¹¹⁴¹ Hâmid Abdulhâdî, Neşet Salâhaddîn, *Mu'cem Me İttefaka Lafzuhu ve İhtelafe Ma'nâhu*, I. 673

¹¹⁴² Ali Fehmi en-Nezihi, *Kelimetu'l-Kur'ân bi Meani'n-Muhtelife*, 1. Bsk., Daru'l-İman, İskenderiye, 2014, ss. 468-470.

¹¹⁴³ Okuyan, *Kur'ân'ı Kerim'de Çok Anlamlılık*, ss. 397-401.

¹¹⁴⁴ İbn Kutluboğâ, *Ğaribu'l-Kur'ân*, ss. 102, 433, 256-257.

¹¹⁴⁵ Ebu'l-Beka, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

¹¹⁴⁶ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, IV/200; Ali Bulaç, *Kur'ân Dersleri*, V. 477; Öztürk, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, II/218; İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, s. 1229; Banaz, *Hz. Peygambere Salavat Getirmek*, ss. 45-49.

“Ğarîbu’l-Kur’ân” eserlerinde de “salât” kavramı lafzı müşterek/çokanlamlı olarak değerlendirilmiştir. “Salât” kavramı için takdir edilen anlamları kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz.

Zeyd bin Alî (ö. 122/ 740), “namaz, rahmet, bereket, dua, Sabii, Yahudi ve rahiplerin mabedleri”¹¹⁴⁷

Yezîdî (ö. 237/ 851), “namaz, rahmet, Rahiplerin mabedi”¹¹⁴⁸

İbn Kuteybe (ö. 276/889), “mağfiret, dua, din, kıraat, bereket, İstiğfar, Yahudi Havrası”¹¹⁴⁹

Sicistânî (ö. 330/942), “namaz, rahmet, dua, istiğfar, din, Yahudi Havrası”¹¹⁵⁰

Herevî (ö. 401/1011), “namaz, rahmet, İstiğfar, dua, yarışta ikinci gelmek, uyluk kemikleri, Yahudi Havrası”¹¹⁵¹

Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), “namaz, mağfiret, namaz yeri, dua, din, kıraat, Yahudi Havrası”¹¹⁵²

Kirmânî (ö. 500/1106), “namaz, mağfiret, güzel övgü/sena, rahmet, namaz yeri, dua, istiğfar, tabi olmak, Sabii ve Yahudi Mabedleri”¹¹⁵³

Hazrecî (ö. 582/1186), “namaz, mağfiret, rahmet, dua, din, kıraat, bereket, istiğfar, Yahudi Havrası”¹¹⁵⁴

İbn Cevzî (ö. 597/ 1201), “namaz, rahmet, dua, istiğfar, din, namaz yeri”¹¹⁵⁵

¹¹⁴⁷ Zeyd bin Alî bin el-Huseyn(ö. 122/ 740), *Tefsîru Ğaribi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Cevâd el-Huseyni, Mektebu’l-A’lâm el-İslâmî, Kum, 1956, s. 139, 285, 328.

¹¹⁴⁸ Yezîdî, Ebû Abdurrahmân Abdullâh bin Yahyâ Bin el-Mubârek(ö.237/ 851), *Ğarîbu’l-Kur’ân ve Tefsîrihi*, thk. Muhammed Selîm el-Hâc, 1. Bsk., Alemu’l-Kütüb, Beyrut, 1985, s. 84, 262.

¹¹⁴⁹ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh bin Müslim ed-Dineverî(ö. 276/889), *Tefsîru Ğarîbu’l-Kur’ân*, thk. Seyyid Ahmed Sakr, el-Mektebetü’l-Alemiyye, Beyrut, 2007, s. 66, 192, 208, 293, 351,

¹¹⁵⁰ Sicistânî, *Tefsîru Ğarîbu’l-Kur’ân*, s. 23, 112, 208.

¹¹⁵¹ Herevî, *el-Ğaribeyn fi’l-Kur’âni ve’l-Hadîs*, s. 1094-1095.

¹¹⁵² Mekkî bin Ebî Tâlib, *Tefsîru’l-Müşekkel min Ğarîbu’l-Kur’ân*, s. 34, 61, 99, 108, 161.

¹¹⁵³ Kirmânî, Tâcu’l-Kurrâ Muhmûd bin Hamzâ(ö. 500/1106), *Ğarâibu’t-Tefsîr ve Acâibu’t-Te’vîl*, thk. Dr.Şamrân Serkâl Yûnus el-Aceli, Müessesetü Ulûmu’l-Kur’ân, Beyrut, 1983, s. 186, 297, 440, 761, 918, 1282.

¹¹⁵⁴ Hazrecî, Ebû Ca’fer Ahmed bin Abdussâmed bin Abdulhak(ö. 582/1186), *Nefsu’s-Sabâh fi Ğarîbi’l-Kur’ân ve Nâsihihi ve Mensûhihi*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, 1. Bsk., Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 2008, s. 33, 161, 174, 246, 300.

¹¹⁵⁵ İbn Cevzî, Ebû’l-Ferâc Cemalüddîn Abdurrahmân bin Alî bin Muhammed(ö. 597/ 1201),*Tezkiratu’l-Erib fi Tefsîri’l-Ğarîb*, thk. Târik Fethî es-Seyyid, 1. Bsk., Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye , Beyrut, 2004, ss. 145-146, 166, 246, 301.

İbn Müneyyir (ö. 683/1284), “Yahudi Havrası”¹¹⁵⁶

Bedruddîn Muhammed bin İbrâhîm (ö. 733/1333), “namaz, dua”¹¹⁵⁷

Abdulbâkî bin Abdilmecîd (ö.743/1342), “Yahudi Havrası”¹¹⁵⁸

Alî bin Osmân el-Mardînî (ö. 750/1349), “namaz, rahmet, dua, mağfiret, istiğfar, din, Yahudi Havrası”¹¹⁵⁹

İbnu'l-Hâim (ö. 810/1407), “namaz, rahmet, dua, istiğfar, din, Yahudi Havrası”¹¹⁶⁰

İbn Kutluboğâ (ö. 879/1474), “namaz, bereket, rahmet, mağfiret, sena, Yahudi Havrası, İstiğfar, dua, *nasr/yardım, rıdvân/Allah rızası*”¹¹⁶¹

San'anî (ö.1182/1769), “namaz, rahmet, dua, istiğfar, din, Yahudi Havrası”¹¹⁶²

Hasen bin Sâlih el-Habeşî, “namaz, dua, istiğfar, mağfiret, namaz yeri”¹¹⁶³

“Salât” kelimesi “Ğarîbu'l-Kur'ân” eserlerinde genelde “slv-صلو” kökünden alınmıştır. İbn Kutluboğâ (ö. 879/1474) ise “salât” kelimesini yanlış kök olan “sly-صلي”dan almıştır.¹¹⁶⁴ “Ğarîbu'l-Kur'ân” eserlerinde “salât” kavramına, bağlama göre farklı anlamlar takdir edilmiştir. Özellikle Hud, 87. Âyette geçen “salât” kavramının “Vücuuh ve Nezair” eserlerinde az vurgulanan “din” anlamı, “Ğarîbu'l-Kur'ân” eserlerinde yaygınlık kazanmıştır.

¹¹⁵⁶ İbn Müneyyir, Nâsiruddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed bin Muhammed el-İskenderânî(ö. 683/1284), *Teyşîru'l-Acîb fî Tefsîri'l-Ğarîb*, thk. Süleymân Mollâ İbrâhîmoğlu, 1. Bsk., Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1994, s. 119.

¹¹⁵⁷ Bedruddîn Muhammed bin İbrâhîm bin Sa'dullâh(ö. 733/1333), *Ğurâru't-Tibyân fî men lem Yüsemâmâ fî'l-Kur'ân*, thk. Dr.Abdulcevad Halef, 1. Bsk., Dâru Kuteybe, Beyrut, 1990, s. 106.

¹¹⁵⁸ Abdulbâkî bin Abdilmecîd el-Yemânî(ö.743/1342), *Kitâbu't-Tercümân an Ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Yrd. Doç. Dr. Halit Zavalı, İstanbul, 2007, s. 126.

¹¹⁵⁹ Alî bin Osmân el-Mardînî(ö. 750/1349), *Behcetü'l-Erîb fî Beyâni mâ fî Kitâbillâhi'l-Azîz mine'l-Ğarîb*, thk. Dr. Dahî Abdulbâkî, 1. Bsk., Dâru Kuteybe, Beyrut, trs. ss. 44, 53, 161.

¹¹⁶⁰ İbnu'l-Hâim, *et-Tibyân fî Tefsîri Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 48, 238.

¹¹⁶¹ İbn Kutluboğâ, *Ğarîbu'l-Kur'ân*, ss. 102, 433, 256-257.

¹¹⁶² San'anî, Muhammed bin İsmâil el-Emîr(ö.1182/1769), *Teyşîru Ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Subhî bin Hasen Hallâk, 3. Bsk., Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2016, ss. 208-209, 210.

¹¹⁶³ Hasen bin Sâlih bin Ömer el-Habeşî, *el-Burhân fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, 1. Bsk., Mektebetu Vehbe, Kahire, 1991, s. 244.

¹¹⁶⁴ İbn Kutluboğâ, *Ğarîbu'l-Kur'ân*, ss. 102, 433, 256-257.

“Salât” kavramını “Lafzı Müşterek/Çokanlamlı” bir kelime olarak değerlendiren görüşlerin aksine “salât” kavramının çokanlamlı olmadığını ifade eden araştırmalarda bulunmaktadır.

Ebu'l-Beka'ya göre “salât” kavramı çokanlamlı bir kavram değildir ve verilen tüm anlamlar ilk anlam olan atf/eğilmek-bükülmek, uylukların hareket ettirilmesi anlamında birleşir. Namaz ve duâya “salât” denmesinin sebebi atfî manevidir.¹¹⁶⁵

İbn Bâdis, (ö. 1359/1940), “Salat” kavramını müşterek lafız olarak kabul etmez. Rahmet ve dua anlamlarına geldiği ifade edildiğinde müşterek olduğunun kabul edileceğini, salatın tek anlamının “dua” olduğunu söyler. Kulun Allah'tan, Allah'ın kendisinden hayrın musalliye ulaşmasını istemesi olduğunu söyler.¹¹⁶⁶

Muhammed Nureddîn el-Müneccid, “*İştirâk el Lafzî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*”¹¹⁶⁷ eserinde “Vücut ve Nezair” eserlerinde “salât” kavramı için 10 anlamın sıralandığını, Mukatil bin Süleyman ve sonrakilerin bu konuda bir şeyler söylemediklerini, daha sonrasında 4 görüşün paylaşıldığını, İbn Cevzi ile birlikte “salât” kavramının anlamlarının arttığını, Salebi ile İbn Cevzi'nin eserlerinin arasında büyük benzerliklerin olduğunu, İbn Cevzi'nin bazen kelimelere anlam arttırımında bulunduğunu, “salât” kelimesinin temel anlamının dua olduğunu ve namaz anlamına geçiş yapıldığını, dua ve “salât” arasında cüz-kül ilişkisinin bulunduğunu, mecaz yapıldığını ifade eder.

Muhammed Nureddîn el-Müneccid, “salât” kelimesinin anlamları arasında zikredilen “Sabah, Öğle, İkinci, Korku, Sefer, Cumua, Bayram, Cenaze, Kuşluk, Nafile vs. namazların tümünün “salât”ın “namaz” anlamının bünyesi altında toplandığını; istiğfar, mağfiret, rahmet vs. anlamların hepsinin “dua” anlamında toplandığını; namaz dinin direği olması dolayısı ile Hud 87. Âyetin tefsirinde “salât” kelimesine “din”denildiğini ve bu ismi İbnü'l-Cevzi tarafından konulduğunu, kıraatın namazın bir hali olduğunu, mescid anlamının da namazla bağlantılı olduğunu dolayısı ile “salât” kavramının müşterek bir lafız olmadığını ifade etmektedir.

¹¹⁶⁵ Ebu'l-Beka, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

¹¹⁶⁶ İbn Bâdis, *es-Salâtu ale'n-Nebî*, s. 44-46.

¹¹⁶⁷ Nureddîn el-Müneccid, *İştirâk el Lafzî*, ss.172-174.

Vücûh ve Nezair'in olmadığı konusunda kitap te'lif eden Abdulcebbâr Fethî Zeydân, *Lâ Vücûh ve Lâ Nezâir fî Kütübi'l-Vücûh ve'n-Nazâir*, isimli eserinde bu bidati ilk ortaya atan kişinin Mukatil bin Süleyman'ın olduğunu, ardından onun mukallidlerinin çıktığını, kelimelere verdikleri birçok anlamın¹¹⁶⁸ aslında tek anlamda birleştiğini, Mukatil ve mukallidlerinin bu manaları uydurduklarını ifade eder.¹¹⁶⁹

Tâlib Muhammed İsmâîl, “*Eseru's-Siyâki'l-Kur'âni fî İştirâki'l-Lafzî*” isimli¹¹⁷⁰ eserinde Nureddin el-Müneccid'in açıklamalarına benzer açıklamalar yapmakta, Vücuh ve Nezair eserlerinde “salât” kavramı için; “namaz, namaz yeri, cumua namazı, ikindi namazı, cenaze namazı, mağfiret, istiğfar, dua, kıraat, din” şeklinde 10 anlamın sıralandığını, bu anlamların ilk beşinin namaz çeşitlerini anlattığını, Din ile isimlenmesinin mecazi olduğunu, dinin direği olduğu için bu isimle anıldığını; istiğfar, kıraat, dua anlamlarının ise namazın hallerinden olduğunu ifade ederek “salât” kavramının çokanlamlı olmadığını söylemektedir. Tâlib Muhammed İsmâîl, “salât” kavramının ekame fiili ve türevleri ile geldiğinde namaz anlamında, ekame olmadan geldiğinde ise namazın gereklerini/hallerini anlattığını ifade eder.¹¹⁷¹

“Salât” kavramı, Hac 40. Âyette ibadet mekânı anlamının dışında Kur'ân'da geldiği her yerde “*ibadet ve rahmet*” anlamında kullanıldığını ifade eden araştırmalarda¹¹⁷² da “salât” kavramının anlamları en aza indirilmeye çalışılmaktadır. Ama bu genellenin doğru olmadığını düşünmekteyiz.

Kur'ân'ın kelimelerinin tümününün yine Kur'ân'ın kendisi tarafından açıklandığı tezi ile ortaya çıkan Muhammed Âdil Abdulaziz, “*Tercümâni'l-Kur'âni'l-Kerîm*” adlı eserinde “salât” kavramı için sadece “namaz ve rahmet”

¹¹⁶⁸ Not: italik olarak gösterdiğimiz anlamlar Vücuh ve Nezair eserlerinde kronolojik sıraya göre ilk zikredilen anlamlardır. Böyle bir yöntem izlememizin nedeni “salât” kavramının Vücuh ve Nezair eserlerinde zamanla kazandığı anlamları tesbit etmektir.

¹¹⁶⁹ Abdulcebbâr Fethî Zeydân, *Lâ Vücûh ve Lâ Nezâir fî Kütübi'l-Vücûh ve'n-Nazâir*, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2016, ss. 49-53.

¹¹⁷⁰ Tâlib Muhammed İsmâîl, *Eseru's-Siyâki'l-Kur'âni fî İştirâki'l-Lafzî*, 1. Bsk., Dâru'l-Künûzu'l-Ma'rifeti, Ammân, 2015, ss. 168

¹¹⁷¹ Tâlib Muhammed, *Eseru's-Siyâki'l-Kur'âni fî İştirâki'l-Lafzî*, ss. 163-167

¹¹⁷² Yusuf Mar'aşlı, *Ulûmi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1. Bsk., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2010, s 207

anlamını vermiştir.¹¹⁷³ Maalesef güçlü iddialarda bulunan bu araştırmaların iddialarının altında kaldıklarını, tezlerinin altını dolduramadıklarını düşünmekteyiz.

Kanaatimizce “salât” kavramının çokanlamlı olmadığını söylemek Arap dilinin sınırlarını zorlamaktır. “Salât” kavramının çokanlamlı olmadığını söyleyenler kısmen haklı olsalarda kendileri de anlamları teke veya ikiye indirme konusunda zorluk yaşamaktadırlar.

2. 8. “SALÂT” KELİMESİNİN SÖZCÜK YAPISI VE KAVRAMLAŞMA SÜRECİ

Kur’ân Arapların günlük dilde kullandıkları birçok kelimeye yeni anlamlar yüklemiş ve yeni bir din dili oluşturmuştur. “Salât” kavramının duâ anlamı esas alınarak “namaz” anlamında kullanılması da buna örnektir.¹¹⁷⁴ “Salât” kelimesi, Araplara Ehl’i-Kitâp’tan geçmiştir. Kitab-ı Mukaddes’te “salât” kelimesinin “duâ” anlamında kullanıldığının örneklerini geçen bölümlerde görmüştük. Kanaatimizce cahiliye dönemi Arapları, Ehl’i-Kitâp’tan aldıkları bu kelimeyi ana dili olan İbranice’deki anlamı olan “duâ” anlamı ile kullanmışlardır. Salat kavramının anlam ağı zamanla genişlemiş ve salat kelimesi daha farklı anlamları içeren bir kelimeye, çokanlamlı bir forma dönüşmüştür. Vahyin gelişi ile Arapların kullandığı salat kelimesine namaz anlamı eklenmiş ve kelime dini içeriğe büründürülmüştür.

Cahiliye Arapları “salât” kelimesini İslam öncesinde “duâ” anlamında kullanıyorlardı. Daha sonraları(vahiy sürecinde) “salât” kelimesi “namaz” anlamını aldı.¹¹⁷⁵ “Salât” kavramı cahiliye dönemindeki kullanımına ek olarak vahiy sürecinde ıstılahî anlamını kazanarak terimleşmiş¹¹⁷⁶ “namaz” anlamını kazanması ile şer’î anlama bürünmüştür.¹¹⁷⁷ Öyle ki “namaz” anlamı hakiki anlam olan “duâ”nın önüne geçmiştir.¹¹⁷⁸

¹¹⁷³ Muhammed Âdil Abdulaziz, *Tercümâni’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-Ğarîb, Kâhire, 2015, s. 282

¹¹⁷⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, I. 28; Demirci, *Konulu Tefsîre Giriş*, s. 138.

¹¹⁷⁵ Ebu’l-Beka, *el-Külliyât*, ss. 464-467; Feyyümi, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 349; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII. 437-444; Nekerî, a.g.e., II/178-179.

¹¹⁷⁶ Temmam Muhammed es- Seyyid, *Elfaz ve Terakib ve Delalat Cedide fî Siyaki’l-Kur’ân*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Camiatu Şarki’l- Evsat, Kısmu’l- Luğati’l- Arabiyye, Külliyyetü’l- Edab, 2010, s. 96.

¹¹⁷⁷ Huseyin Yusuf Musa-Abdulfettah es- Saidi, *el-İfsah fî Fikhi’l- Luğa*, 3. Bsk., Daru’l- Fikri’l- Arabi, Kahire, 2010, s. 701.

¹¹⁷⁸ Feyyümi, *el-Misbâhu’l-Munîr*, s. 349.

İbnu'l-Enbârî (ö. 328/940), “salât” kelimesini ezdad kelimeler arasında zikreder.¹¹⁷⁹ Müslümanların namaz kıldıkları mekâna musallâya “salât” denildiğini âyet ile istidlal eder. İbnu'l-Enbârî, Nisa, 43. Âyette geçen; “*sarhoş iken namaza/namazgâha(musallâya) yaklaşmayın*” ifadesindeki “salât” ile namazın değil namaz yerinin kast edildiğini, Ebû Ubeyde ve başka müfessirlerin âyetteki “salât”ı musallâ şeklinde tefsîr ettiklerini zikreder. İbnu'l-Enbârî Yahudilerin namaz kıldıkları mabede/Kenîse'ye de “salât” denildiğini âyet ile istidlal eder ve Hac 40. Âyette geçen “... *Salavat/Yahudi mabedi ve Mescidler yıkılıp giderdi*” ifadesindeki salavat ile Yahudi mabedlerinin/Kenâis'in kast edildiğini ifade eder. Bu iki sebepten dolayı İbnu'l-Enbârî “salât” kelimesini ezdad kelimelerden sayar.¹¹⁸⁰ Antonyus Butros¹¹⁸¹, İbnu'l-Enbârî'nin görüşlerini aktararak onunla aynı görüşte olduğunu gösterir. Ezdad konusunda yazılmış başka eserlerde “salât” kavramı ezdad kelimeler arasında sayılmamıştır.¹¹⁸²

Kur'ân'da “namaz”ın “salât” kavramı dışında “kıyam,¹¹⁸³ rükû',¹¹⁸⁴ secde,¹¹⁸⁵ tesbih¹¹⁸⁶, zikir¹¹⁸⁷, kıraat, Kur'ân,¹¹⁸⁸ iman,¹¹⁸⁹ kanut,¹¹⁹⁰ hasene¹¹⁹¹, duâ,¹¹⁹² istiğfâr,¹¹⁹³ gibi kavramların kullanıldığı ifade edilmektedir. Zemahşerî (ö. 538/1144), namaz kılan biri için “سبح” kelimesinin kullanıldığını söyler.¹¹⁹⁴

Bir kelimenin aynı anlamda birbirinden farklı birkaç kelime ile ifade edilmesi kelimenin müteradif olduğunu gösterir. Namazın bazı cüzlerinin zikri ile “salât”ın tümünün kast edildiği ifade edilmekte ise de bu kelimeyi müteradif olmaktan çıkarmaz. Bize göre “salât” kavramı müteradif değildir, namaz yerine bir cüzünün

¹¹⁷⁹ İbnu'l- Enbârî, *el-Ezdâd*, s. 354- 355.

¹¹⁸⁰ İbnu'l- Enbârî, *el-Ezdâd*, s. 354- 355.

¹¹⁸¹ Butros, *Mu'cemu'l-Mufasssal fi'l-Ezdâd*, ss. 204-205.

¹¹⁸² Kutrub, *el-Ezdâd*; Arpa, Abdulmuttalip, *Kur'ân'da Ezdâd*; Muhammed Huseyn Âl-i Yâsîn, *el-Ezdâd fi'l-Lûğâ*.

¹¹⁸³ *Bakara 238, Müzzemmil, 20.*

¹¹⁸⁴ *Bakara 43, 125, Ali İmran 43, Hac, 26, 77, Fetih, 29, Murselat, 48.*

¹¹⁸⁵ *Bakara 125, Ali imran 43, Hac, 26, 77, Alak, 19, Şuara, 219.*

¹¹⁸⁶ *Taha 130, Kaf 39-40, Tur 48-49, insan 26, Rum 17-18, Saffat, 143.*

¹¹⁸⁷ *Bakara 239, Ankebut 45, Cuma 9.*

¹¹⁸⁸ *İsra, 78.*

¹¹⁸⁹ *Bakara, 143.*

¹¹⁹⁰ *Zümer, 9.*

¹¹⁹¹ *Hud, 114.*

¹¹⁹² İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, III. 351.

¹¹⁹³ *Zariyat, 18.*

¹¹⁹⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I. 49.

zikredilmiş olması namazın o kısmına vurgu yapmak içindir ya da namaz yerine kullanıldığı varsayılan kelime namaz anlamında değil sözlük anlamı ile kullanılmıştır.

Salât kavramı devamında rahmet¹¹⁹⁵ tesbih¹¹⁹⁶ zikir¹¹⁹⁷ gibi kelimelerin gelmesi aslında namazın bu kelimelerle aynı olmadığını göstermektedir. Zira bu kelimeler “salât” kavramının müteradifi olsalardı peşpeşe kullanılmalarının bir anlamı olmazdı. Cumua sûresi 9-10. Âyetlerde “namaza çağrıldığınız vakit Allâh’ın zikrine gidin...” ifadesinde zikir “salât”ın müteradifi gibi kullanılmış görünmekte ise de bizce durum farklıdır. Zira zikrullah ile namazın icra ettiği fonksiyon anlatıldığı gibi, Cuma hutbesinin dinlenmesi de kast edilmiş olabilir. Zikir Kavramının “salât” kelimesinin eşanlamlısı olmadığını Ankebut, 45. Âyette “salât”tan hemen sonra gelen “ ve *Allâh’ın zikri ise daha büyüktür.*” İfadesinden anlayabiliriz.

Zeynuddîn er-Râzî (ö. 666/1267), Bakara 157. Âyette geçen “salât” ile rahmetin amaçlandığı hemen ardında rahmetin gelmesinin de te’kid amaçlı olduğunu söyler.¹¹⁹⁸ “Salât” kavramı İbrahim sûresi 40. Âyette “duâ”, Bakara sûresi 157. Âyette “rahmet”, Nur sûresi 41. Âyette “tesbih” kelimeleri ile bir arada kullanılmıştır. Bu kelimelerin bir arada zikredilmiş olmaları “salât” kavramı ile müteradif olmadıklarını gösterir.¹¹⁹⁹ İbn Kayyim, Bakara 157. Âyette Allâh’ın “salât” ile rahmetin arasını ayırdığını atfin ise muğayaratı/farklı anlama gelmeyi gerektirdiğini, bu âyette rahmet kelimesinin “salât”a atfedildiğini dolayısı ile anlam farklılığı olması gerektiğini söyler.¹²⁰⁰

Bizce “salât” kavramı “duâ, rahmet, tesbih” anlamlarını da içine alan daha geniş bir kullanım alanına sahiptir. Ayrıca Tahiyatta Hz. Peygambere ve Hz. İbrahim’e “salât”, “bereket” ve “rahmet” duâlarında bulunmaktayız. “bereket” ve “rahmet” kelimelerinin “salât” kavramı ile aynı cümlede gelmeleri “salât”

¹¹⁹⁵ Bakara, 2/157, Tevbe, 9/71, 99, Nûr, 24/56.

¹¹⁹⁶ Nûr, 24/41.

¹¹⁹⁷ Nisâ, 4/103, 142, Mâide, 5/91, Tâhâ, 20/14, Alâ, 87/15.

¹¹⁹⁸ Zeynuddîn er-Râzî, *Tefsîru Ğaribi'l-Kur’ân'l-Azîm*, s. 564.

¹¹⁹⁹ Mustafavi, *et-Tahkik fî Kelimâti'l-Kur’âni'l-Kerîm*, VI. 329-334.

¹²⁰⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Dav’ul Munîr ale’t-Tefsîr*, V. 49-59; *Celâu'l-İfham fî Fazli’s-Salâti ve’s-Selâmi ala Muhammedin Hayru'l-Enâm*, s. 153-170.

kavramının daha geniş bir anlam sahasına sahip olduğunu göstermektedir.¹²⁰¹ “Salât” kavramı, anlam kapsamına giren kelimelerden biri ile birlikte kullanıldığında birlikte zikredildiği kelimedenden farklı ve daha geniş bir anlama gelmektedir.

Bu bölümde gördüğümüz gibi salat kavramının birbirinden farklı birçok anlamı vardır. Bu anlamların en aza indirilmeye veya tek anlamda birleştirilmeye, çatı anlam oluşturulmaya çalışılmıştır. İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), “Salat” kelimesinin tek anlamda “ الحنو وعطف /el-Hunû ve'l-atf/eğilmek, manevi ilgi duymak, eğilim göstermek” anlamında toplandığını ifade eder.¹²⁰² Ebu'l-Beka'da.¹²⁰³ Bu görüşe katılır. Firuzâbâdî (ö. 817/1415), “salat” kelimesinin tüm anlamlarını “ez zam – el-cem' / الجمع - الضم “ bir araya getirme, birleştirme” temel anlamında birleştiklerini ifade eder.¹²⁰⁴ Bize göre salat kavramının üst/çatı anlamı “görev/sorumluluk”tur. Tüm alt anlamlar bu üst/çatı anlamın altında toplanabilir. Çatı anlamın alt anlamlarla münafi olmaması gerekir. Bir cümleden alt anlamı çıkarıp üst anlamı/çatı anlamı koyduğumuzda anlamda değişme olmuyorsa üst anlam alt anlamı karşılıyor demektir.

Salat kavramı Allah'a, meleklere, cinlere, insanlara ve hayvanlara nisbet edildiğinde üst anlamı takdir etmemiz ne lügavî ne de şerîi anlama ters düşer. Allah'ın rahmeti, mağfireti, yardımı vs. yaratılmışlar için yaratanın kendine yüklediği görev ve sorumluluktur. İnsan ve diğer akıllı varlıkların salatu olan dua, ta'zim, ibadet, sena, tabi olma, namaz vs. anlamlar kulluk görev ve sorumluluklarıdır. Hayvanların ve tüm canlıların Nur suresinde bahsedilen salatu Allah'ın her mahlûka yüklediği görev ve sorumluluktur.

“Salat” kelimesinin “sırt, kuyruk sokumu, uyluk kemikleri vs.” anlamlardan gelmiş olması vücudun ana yapısını oluşturmaları, vücudu taşımaları, bedenî merkezî konumları olmaları dolayısıyledir. Yani vücudun tüm ağırlığı bu ana omurganın üzerindedir. Dolayısı ile ana anlam, üst/çatı anlam “görev ve sorumluluk”

¹²⁰¹ Ebû Hatim er-Razi; a.g.e., II. 736; İbn Manzûr, a.g.e., I. 2230-2232. Sayfada “salât” ve rahmet kelimelerinin Bakara 157. Âyette yan yana gelmeleri farklı anlamlarda olduklarını gösterir görüşünü İbn Enbarî'ye dayandırır. Bkz. Mustafavî, a.g.e., VI. 329-334.

¹²⁰² İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Şemsuddîn Muhammed bin Ebû Bekr (ö. 751/1350), Bedâiu'l-Fevâid, thk., Ali bin Muhammed İmrân, Dâru Alemlî'l-Fevaid, Beyrut, trs., s. 44-46

¹²⁰³ Ebu'l-Beka, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

¹²⁰⁴ Firuzâbâdî, *es-Silatu ve'l-Buşer*, ss. 13-22; İbn Hacer el-Heytemî, *ed-Durru'l-Manzûd fi's-Salâti ve's-Selâm*, s. 35-80; Sehâvî, *el-Kavlu'l-Bedi' fi's-Salâti* s. 43-70.

olmaktadır. Hadislerde gelen namazın dinin direği olması da bu üst anlamı “görevi/sorumluluğu” anlatmaktadır. “Salat” kavramının tüm sözlük anlamları “namaz”da yerine gelmektedir. Dolayısı ile kulluk görevi ve sorumluluğunun zirvesi namazdır. Namazda hem dua, hem ta’zim, övme, ibadet, tabi olma, kıraat, istiğfar vs. bütün anlamlar yerine gelmektedir. “Salat”ın sözlük anlamını esas alarak “namaz” anlamından koparmak, “namaz” anlamını esas alarak sözlük anlamlarından koparmak kadar yanlıştır. Salat kavramının anlam takdiri bağlama göre yapılmalıdır.

Müfessirlerin geneli, “salat” kavramına üst anlam olarak namaz anlamını vermişlerdir. Şeri anlam olan namaz ayetlerin birçoğunda öncelikli anlam olarak takdir edilmiştir. Böylelikle anlam sorunları giderilmek istenmiştir. Ancak bize göre şeri anlamın öncelenmesi ve üst anlam olarak takdir edilmesi doğru değildir. Zira namaz günlük bir ibadettir, “salat” ise namazı da içine alan geniş bir anlam ağına sahiptir ve genel olarak varlığa yüklenen görevi, sorumluluğu anlatır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“SALÂT” KAVRAMININ TEFSİR KİTAPLARINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE TÜRKÇEYE ÇEVİRİSİ SORUNU

3. “SALÂT” KAVRAMININ TEFSİRLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE MEALLERİN KRİTİĞİ

Bu bölümde öncelikle “salât” kavramının geçtiği âyetleri Mekkî-Medenî ayırımını esas alarak tefsirler bağlamında değerlendirecek ardından da “salât” kavramı ile ilgili meallerdeki çeviri problemlerine değinmeye çalışacağız. Zira “salât” kavramının geçtiği âyetlerin tefsirlerdeki yorumlarına bakmadan meallerdeki çevirileri hakkında yorum yapmak bizleri sağlıklı sonuçlara götürmeyecektir. Ehline hazırlanmış her mealin ilham aldığı bir veya birkaç tefsirin bulunması meallerin temelini oluşturan tefsirlere müracaat etmemizi zorunlu kılmaktadır.

Burada tüm “salât” âyetlerini incelemek yerine tefsirinde ihtilaf bulunan ve farklı yorumlanan âyetleri değerlendirmeye tabi tutacağız. Değerlendireceğimiz âyetleri öncelikli olarak nüzul sürecini göz önünde bulundurarak sıralayacak ve böylelikle nazil olduğu ilk dönemden itibaren “salât” kavramının geçirdiği anlam serüvenini ortaya koyma gayretinde olacağız.

Sadece âyetleri değil faydaladığımız tefsirleri de kronolojik sıraya tabi tutmaya çalışacağız. Zira âyetlerin ilk dönemlerden son dönemlere doğru nasıl bir anlam kırılması yaşadığı önem arz etmektedir. Meâlleri değerlendirirken “salât” kavramına verilen birebir anlamları *italik* olarak gösterecek ve ihtiyaç görüldüğü yerlerde uzun olan âyet meâllerinde yer tutmaması amacı ile anlamı bozmayacak şekilde kısaltma yoluna gideceğiz. Nüzul sıralamaları kesinlik arzetmediği için bizim de burada esas alacağımız sıralamanın göreceli olduğunu, kesinlik arzetmediğini ifade etmeliyiz.¹²⁰⁵

¹²⁰⁵ Nüzûl sıralamasının kaynağı için Bkz. Esra Gözeler, *Kur’ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesi*, 1. Bsk., Kuramer Yay., İstanbul, 2016, s. 96; Öztürk Mustafa-Hadiye Ünsal, *Kur’ân Tarihi*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2016, ss. 262-266.

3. 1. MEKKÎ ÂYETLERDE GEÇEN “SALÂT” KAVRAMININ TEFSİRLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE MEALLERİN KRİTİĞİ

3. 1. 1. Alak, 96/10. Âyetin Değerlendirmesi ve Kriği

عَبْدًا إِذَا صَلَّى

“Salât” kavramı; resmi sıralamaya göre ilk olarak Bakara sûresinde, nüzûl sıralamasına göre ise ilk olarak İkrâ/Alak sûresi 10. âyette geçmektedir. Sûrenin Mekkî olduğu konusunda hiçbir ihtilaf vaki olmamıştır.¹²⁰⁶ Hz. Aişe,¹²⁰⁷ Mücâhid(ö.102/720), Atâ(ö.114/732) ve İbn Sîrîn(ö.110/728) ilk inen âyetlerin bu sûrenin ilk âyetleri(1-3 veya 1-5 âyetler) olduğunu ifade etmişlerdir.¹²⁰⁸ Müfessirlerin çoğu da bu görüştedirler.¹²⁰⁹ İlk inen sûrenin Fatiha veya Müddessir sûreleri¹²¹⁰ olduğu konusunda da rivâyetler bulunmaktadır.¹²¹¹ İlk nazil olan âyetler konusunda sahabeden gelen rivâyetlerin Hz. Peygamberin dilinden sadır olmadığı, sahabe içtihatlarından ibaret oldukları ifade edilmiştir.¹²¹²

İkra/Alak sûresinin bir bütün halinde inip inmediği konusunda da ihtilaf bulunmaktadır. Alak sûresinin ilk beş âyetin önce, sonraki âyetlerin ise belli bir zaman sonra indiği ifade edilmektedir.¹²¹³ Âyetlerin bir bütün olarak verdiği mesaj sûrenin iki bölümde değil tek defada indiğini göstermektedir. Sûrenin daha sonra indiği ifade edilen bölümünün başında geçen “kella” lafzı da siyakla değil sibakla ilgilidir, kendisinden önce gelen muhtevayı iptal ile alakalıdır.¹²¹⁴ Nüzûl sıralamasına dair yazılmış eserlerin birçoğunda İkrâ sûresi ilk sırada yer almaktadır. Sûrenin ilk

¹²⁰⁶ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 404-405.

¹²⁰⁷ Buhari, *Bed'ul-Vahiy*, 3, Müslim, *İman*, 252.

¹²⁰⁸ Tûsî, *et-Tibyân*, X. 294.

¹²⁰⁹ Tûsî, *et-Tibyân*, X. 294; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 317.

¹²¹⁰ Buhari, *Tefsîr*, 74/3, Vâhidî, Ebû'l-Hasen Alî bin Ahmed bin Muhammed (ö. 468/1075), *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân*, thk. Kemâl Besyûnî Zeğlûl, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, s. 14; Not: Cabir'in bu rivâyetinin vahyin kesintiye uğradığı zaman dilimi ile ilgili olduğu ifade edilmiştir.

¹²¹¹ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 317; Mustafa Öztürk, *Tefsirin Halleri*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2013, ss. 145-158; Muhammed Âbid el-Cabiri, *Kur'an'a Giriş*, çev. Muhammed Coşkun, 1. Bsk., Mana Yay., İst., 2010, s. 355; Bayram Ayhan, İlk İnen Vahye Dair Rivâyetlerde Geçen Bazı İbarelerin Tahlili, *dergiabant*, *Abant İzzet Baysal Üniv. İFD*, Güz 2015, Yıl:3, C. 3, S. 6, Bolu, 2015, s. 1-20.

¹²¹² Öztürk, *Tefsirin Halleri*, ss. 145-151.

¹²¹³ Zûrkani, *Menahilu'l-İrfan*, I. 150-157; Vâhidî, *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân*, s. 13.

¹²¹⁴ Öztürk, *Tefsirin Halleri*, ss. 145-151.

inen sûre olması ve “salât” kavramının fiil formunda ilk defa bu sûrede kullanılmış olması konumuz açısından önem arz etmektedir.

Huvvârî (ö. 280/893), Mekkî bin Ebî Tâlib(ö. 437/1045), Tûsî(ö. 460/1067), Tabersî(ö. 548/1153), Fahrüddîn er-Râzî(ö.606/1210), Kurtubî(ö. 671/1273), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), İbn Kesîr(ö. 774/1373), Seâlibî (ö. 875/1471), Ebû’s-Su’ûd(ö. 982/1574), Aliyyu’l-Kârî (ö.1014/1605), Şevkânî(ö.1250/1834), Alûsî(ö. 1270/1854) ve Kâsımî (ö.1332/1914)¹²¹⁵ namazdan engelleyen kişinin *Ebû Cehil* olduğunu ifade etmişlerdir.

Kummî(ö. 307/919), engellemede bulunan kişinin *Velid bin Muğire* olduğunu söylemektedir.¹²¹⁶ Zemahşerî (ö. 538/1144), Fahrüddîn er-Râzî (ö.606/1210), Ebû Hayyân (ö. 745/1344)¹²¹⁷ Hasan el-Basrî(ö.110/728) ’ye dayandırarak söz konusu kişinin *H. Selman’ı engelleyen Ümeyye bin Halef* olduğunu ifade etmektedirler. Ancak Alûsî (ö. 1270/1854), *Selman’ın Medîne’de müslüman olduğunu, sûrenin ise Mekkî olması konusunda hiçbir ihtilafın bulunmadığını* gerekçe göstererek rivâyetin uydurma olduğunu söyler.¹²¹⁸ Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210) ve Alûsî (ö. 1270/1854), “*nüzûlün has ama hükmün am*” olduğunu söyleyerek bu durumun sadece Ebû Cehil için değil tüm çağların Ebû Cehilleri için de geçerli olduğunu, dine engel koyan tüm din düşmanlarının bu hükme, tehdide dâhil olduklarını ifade etmeye çalışmışlardır.¹²¹⁹

Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), Hz. Peygamberin sadece Allâh için namaz kıldığından, putlara namaz kılmadığından dolayı engellendiğini söylemektedir.¹²²⁰ Mukâtil(ö.150/767), Hz. Muhammed’e namazın Mekke’de farz kılındığını, Ebû

¹²¹⁵ Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi’l-Azîz*, IV. 519; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8355; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 296; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, X. 318; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 20-21; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X. 363; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, II. 610; Neseî, *Medâriku’t-Tenzil*, s. 1363; Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vil*, IV. 448; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühîr*, VIII. 489; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 531; Seâlibî, *el-Cevâhiru’l-Hisân*, III. 488; Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm*, VIII. 415; Aliyyu’l-Kârî, *Envaru’l-Kur’ân*, V. 347; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 2076; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XV. 404-405; Kâsımî, *Mehâsinu’t-Te’vil*, IX. 444.

¹²¹⁶ Kummî, *Tefsîru’l-Kummî*, s. 760.

¹²¹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 768; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 20-21; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühîr*, VIII. 489.

¹²¹⁸ Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XV. 404-405.

¹²¹⁹ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 20-21; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XV. 404-405.

¹²²⁰ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XII. 444, 574.

Cehil'in "Eğer Muhammed'i namaz kılarken görürsem boynunu ezeceğim" demesi,¹²²¹ Ferrâ (ö. 207/822), Ebû Cehil'in Hz. Peygamberin namaz kıldığı yere gelip sürekli ona eziyetlerde bulunup durması,¹²²² Abdurrezzâk bin Hemmâm (ö.211/826), Taberî (ö. 310/923), Zeccâc (ö. 311/923), Semerkandî (ö. 373/983), Vâhidî (ö. 468/1075), Ebû Cehil'in "Muhammed'i namaz kılarken görürsem boynunu ezmeden bırakmayacağım" demesi,¹²²³ Kummî (ö. 307/919), Velid bin Muğire'nin insanları namazdan alıkoyup engellemesi, Allâh'a itaat edilmesine engel olması,¹²²⁴ Taberî (ö. 310/923), İbn Abbâs(ö.68/687) ve Katâde(ö. 117/735) 'den nakille Hz. Peygamber namaz kılarken Ebû Cehil'in gelip onu engellemesi,¹²²⁵ İbn Ebî Hâtim er-Râzî (ö.327/939), Hz. Peygamber namaz kılarken Ebû Cehil tarafından engellenmesi,¹²²⁶ Semerkandî (ö. 373/983), Hz. Peygamber mescitte namaz kılarken yüksek sesle Kur'ân okuduğunda müşriklerin gürültü çıkarıp taşlamaları,¹²²⁷ Sa'lebî (ö.427/1035), namaz farz kılınıncaya kadar Ebû Cehil'in namazdan engellemesi,¹²²⁸ Cürçânî (ö.471/1078), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Ebû Cehil'in "ben sana kılmayacaksın demedim mi?" diyerek Hz. Peygamberi zorladığı ve "burada ahalisi en fazla olan benim" demesi,¹²²⁹ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), Ebû Cehil Hz. Peygambere tedid savururken Hz. Peygamberin ona karşılık vermesi,¹²³⁰ Seâlibî (ö. 875/1471) ve Alûsî (ö.1270/1854), İbn Abbâs(ö.68/687)'a dayandırarak Ebû Cehil'in "Muhammed yüzünü toprağa koyuyor mu?" sorusunu sorduktan sonra, Lat ve Uzza'ya yemin edip, makamın yanında Hz. Peygamberi engellemesi¹²³¹ üzerine indiğini söylemektedirler.

Maverdî (ö. 450/1058), cemaat namazının Mekke'de islam ile başladığını, Hz. Peygamberin Hz. Ali ile cemaat namazına durduğu sırada Ebû Talib'in oradan

¹²²¹ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 501.

¹²²² Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, , III. 168.

¹²²³ Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk*, III. 443; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 321; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve l'râbuh*, V.354; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III. 494-495; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIV. 173, 182.

¹²²⁴ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, s. 760.

¹²²⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 321.

¹²²⁶ İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim er-Râzî*, VII. 558.

¹²²⁷ Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III. 494-495.

¹²²⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 500.

¹²²⁹ Cürçânî, *Dercü'd-Dürer*, II. 723; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1568.

¹²³⁰ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV. 325-326.

¹²³¹ Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 488; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 404-405.

oğlu Ca'fer ile geçerken Ca'fer'e “*Haydi amcaoğlunun yanında namaza dur*” dediğini ve Ebû Cehil'in engellediği namazın bu namaz olabileceğini söylemektedir.¹²³² Ancak Alûsî (ö. 1270/1854), Ebû Talib'in hicretten üç yıl önce vefat ettiğini namazın ise isra gecesinde hicretten bir yıl önce farz kılındığını dolayısı ile bu haberin sahih olmadığını ifade etmektedir.¹²³³ İsrâ'nın hicretten beş yıl önce vuku bulduğunu söyleyenlerin de bulunduğunu söylemekte ancak hicretten bir yıl önce gerçekleştiği konusunda ihtilafın vaki olmadığını belirtmektedir. Maverdî (ö. 450/1058), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/1201), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Alûsî (ö.1270/1854), *engellenen namazın öğle namazı olduğunu söylemektedirler.*¹²³⁴

Mâturîdî (ö. 333/944), Semerkandî (ö. 373/983), İbn Atiyye (ö. 546/1151), engelleyen kişinin Ebû Cehil olduğunu âyet sonunda Hz. Peygambere “*secde et*” yani “*namaz kıl*” denildiğini, Ebû Cehil'e de “*vektarib*” denilerek “*hadi namaz kılarken yaklaş bakalım gör bak başına ne gelecek*” şeklinde tehdit yapıldığını,¹²³⁵ Vâhidî (ö. 468/1075), Mücâhid(ö.102/720) ve Mukatil'e dayandırarak secde emri ile Hz. Peygambere namazın emredildiğini,¹²³⁶ Beğavî(ö. 516/1122), secde ve yaklaşma emri ile namaz konusunda Ebû Cehil'e itaat etmemesinin söylendiğini ve namaz kılarak Allâh'a yaklaşmasının öğütlendiğini,¹²³⁷ Ebû Bekr İbnu'l-Arabî(ö. 543/1148), Şevkânî (ö.1250/1834), secde emri ile tilavet secdesi veya namaz secdesinin kastedilmiş olabileceğini, ancak âyet zahirinden namaz secdesinin anlaşıldığını,¹²³⁸ Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), secde emri ile huzu'/boyun eğme veya namaz secdesinin emredildiğini,¹²³⁹ Nesefî (ö.710/1310) ve Hâzin (ö. 741/1340) secde emri ile namaz secdesinin emredildiğini¹²⁴⁰ ifade etmişlerdir.

Mukâtil (ö. 150/767), Hz. Muhammed'e namazın Mekke'de farz kılındığını, Ebû Cehil'in “Eğer Muhammed'i namaz kılarken görürsem boynunu ezeceğim”

¹²³² Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 307.

¹²³³ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 404-405.

¹²³⁴ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 307; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1568; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 489; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 404-405.

¹²³⁵ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, X. 579-581; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III. 494-495; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 502-503.

¹²³⁶ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIV. 173, 182.

¹²³⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 476.

¹²³⁸ Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV. 325-326; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 2076

¹²³⁹ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 20-21.

¹²⁴⁰ Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1363; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV. 448.

demesi üzerine bu âyetlerin indiğini söylemekte¹²⁴¹ ancak namazın farz kılındıktan sonra mı önce mi bu engellenenin yapıldığı konusuna âyet tefsîrinde açıklık getirmemektedir. Sa'lebî (ö.427/1035) ise namaz farz kılınıncaya kadar engellenenin devam ettiğini söyleyerek engellenenin farz öncesi döneme denk geldiğini ifade etmiştir.¹²⁴²

Namazın “*beş vakit olarak*” İsrâ gecesinde farz kılınması¹²⁴³ genel kabul görmüş¹²⁴⁴ ve hadislerde de namazın İsrâ/Miraç gecesini farz kılındığı ifade edilmiştir.¹²⁴⁵ Namazın İsrâ/Miraç gecesinde farz kılınmadığı konusunda itirazlar bulunmakta ise de¹²⁴⁶ biz genel kabulü esas alıp namazın farz kılındığı dönem olarak İsrâ/Miraç hadisesinin vuku bulduğu dönemi kabul ediyoruz. Miraç gecesini namazın 50 vakitten 5'e indirilmesi konusunda yaşanan diyalog ile ilgili eleştirilerin yabana atılmaması gerektiğini de ifade etmemiz gerekir.

İkra sûresinin iniş dönemine baktığımızda sûrenin İsrâ/Miraç gecesinden çok önce indiğini dolayısı ile söz konusu engellenenin farz kılınan namaza yönelik olmadığını, nafile namaz veya tevhide uygun bir ibadet olduğunu söyleyebiliriz. Bazı tefsîrlerde engellenen namazın öğle namazı veya cemaat namazı olduğunun ifade edilmesi Alûsî (ö. 1270/1854)'nin de belirttiği gibi *namazın hicretten bir yıl önce İsrâ gecesini farz olmasına muhaliftir*.¹²⁴⁷ Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973)'un nakline göre ise İsrâ öncesinde güneş batmadan önce, ikindi ve güneş doğmadan önce şeklinde üç vakit namaz kılınmaktadır.¹²⁴⁸ Bu vakitler içinde ise öğle namazı yer almamaktadır.

Hiz. Peygamberi engelleyen kişinin Ümeyye bin Halef ve Velid bin Muğire olduğunu söyleyenler olsa da müfessirlerin çoğu “salât”tan engelleyen kişinin Ebû

¹²⁴¹ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 501.

¹²⁴² Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 500.

¹²⁴³ Beyhâki, Ebu Bekr Ahmed bin Huseyn bin Alî (ö. 458/1066), *Sünenü'l-Kebîr*, thk. Abdullah bin Abdulmuhsin et-Türki, 1. Bsk., Kâhire, 2011, Salat, Hadis no: 1710, 1711; Şevkânî, Muhammed bin Ali bin Muhammed (ö. 1250/1834), *Neylû'l-Evtâr Şerhiu Muntekâ'l-Ahbâr*, thk. Raid bin Sabri bin Ebi Alfe, Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, Riyad, 2004, s. 205.

¹²⁴⁴ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 404-405.

¹²⁴⁵ Müslim, *İman*, 279; Nesai, *Salat*, 1; Tirmizi, *Tefsîr*, 53.

¹²⁴⁶ Balcı, İsrâfil, *Hiz. Peygamber ve Namaz*, 5. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ank. 2017, ss. 140-152.

¹²⁴⁷ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 404-405.

¹²⁴⁸ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 444, 574.

Cehil olduğunu ifade etmektedirler.¹²⁴⁹ Namazı, ibadeti engellenen kişi veya kişilerin Selman el-Farisi ve mü'minlerden bir grubun olduğunu söyleyenler var ise de müfessirlerin büyük çoğunluğu Hz. Muhammedin engellendiğini ifade etmektedirler. Yine müfessirlerin büyük çoğunluğu Hz. Peygamberin engellendiği ibadetin namaz olduğu konusunda görüş birliği içindedirler. Ancak Hz. Peygamberi ne zaman, nerede ve hangi koşullarda ve hangi namazda engellediği konusunda görüş birliği bulunmamaktadır.

Rivâyetler, Ebû Cehil'in Hz. Peygamberi namaz farz kılınınca engellemeye başladığını, namaz kılarken engellediğini, Ebû Cehil'in bunu her zaman yaptığını, cemaat namazı kılınırken engellediğini, öğle namazından engellediği, makamın yanında engellediğini söylemektedir. Müfessirlerin önemli bir kısmı Sûre sonunda emredilen secdenin namaz secdesi olabileceğini belirtmiş bir kısım müfessir ise emredilen secdenin tilavet secdesi olabileceğini beyan etmişlerdir.

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “Sen, bir kulu, *namaz* kılarken engelleyen kimse hakkında ne diyeceksin?”

Ateş: “*Namaz* kılarken bir kulu (*namazdan*)?”

Çelik: “*Namaza* durduğu zaman bir kulu?”

Duman: “*Namaz* kılarken bir kulu bundan men edeni hiç düşündün mü?”

Elik-Coşkun: “Ebû Cehil ve benzeri azılı müşrikler, elçimiz Muhammed'in karşısına dikilip düşmanca tavır almakta, ona engel olmak için her türlü düşmanlığı yapmakta ve müminlere eziyet etmektedirler...”¹²⁵⁰

Elmalı - Dumlu: “Kula, *ibadet* ettiğinde.”

Işıcık: “*Namaz* kılarken kul'a?!”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Sen, *namaz* kılmakta olan kulu(Peygamberi), bundan engelleyeni gördün mü?”

Öztürk: “İnsanları *hak dine çağıran* kulu (Muhammed'i) engellemeye çalışan o (Ebû Cehil) kâfirine ne demeli?!”

¹²⁴⁹ Aişe Abdurrahmân binti'ş-Şâti', *et-Tefsîru'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-II, 7. Bsk. Dâru'l-Meârif, Kahire, trs., II. 26.

¹²⁵⁰ Not: “Elik-Coşkun” meali olarak sunduğumuz metin aslında “özlü tefsir” olarak ifade edilmiştir. Bu yüzden “Elik-Coşkun”a ait olan “Özlü Kur'ân Tefsiri”de meal dili beklenmemelidir. Biz “salât” kavramına yaklaşımlarını göstermek için mealler arasında gösterdik.

Sülün: “*Namaz kıldığı sıra bir kula!*”

Şimşek: “*Namaz kıldığı zaman bir kulu.*”

Yıldırım: “*Baksana şu namaz kılan o mükemmel kulu engelleyen kimseye,*”

Meâllerin Kritiği:

Elik- Coşkun meâlinde “*صلى* *sallâ*” ifadesine her hangi bir anlam verilmemiş sadece Hz. Muhammed’in engellendiği, kendisine düşmanlık yapıldığı belirtilmiş, Elmalı-Dumlu meâlinde ise “*sallâ*” fiiline “*ibadet*” etme anlamı verilmiş, Öztürk meâlinde ise “*sallâ*” ifadesi için “*İnsanları hak dine çağırma*” anlamı yüklenmiştir.¹²⁵¹ Geri kalan meâllerin hepsinde “*sallâ*” kelimesi “*namaz kılmak*” olarak karşılanmıştır. Elik-Coşkun meâlinde “*sallâ*” ifadesine birebir anlam vermemelerinin sebebinin verdikleri anlamdan yola çıkarak müşriklerin islama davet ve islamı tebliğe karşı durmalarından dolayı olduğunu düşünmekteyiz.

Elmalı-Dumlu meâlinde ise farklı bir anlam tercih edilmiş ve namazdan daha geniş bir anlama sahip olan “*ibadet*” anlamı verilmiştir. Kanaatimizce burada “*ibadet*” anlamı “*namaz*” anlamından daha doğru durmaktadır. Zira “*namaz*” kelimesi, “*belli bir zaman diliminde yapılan, şekli ve rekâtları belli olan farz ibadeti*” anlatmaktadır. Meâl okuyucusu âyet meâlinde “*namaz*” kelimesini okur okumaz farz namazları algılayacaktır ya da şekli ve rekâtları belirlenmiş, netleşmiş olan nafile namazları anlayacaktır. Hâlbuki vahyin indiği ilk sûrede “*salât*” kavramının bu anlamda kullanılmış olması mümkün gözükmemektedir.

Alûsî (ö. 1270/1854) ve Tâhir bin Âşûr’un (ö. 1393/1973) da belirttiği gibi “*namaz*” hicretten bir yıl önce farz olmuştu dolayısı ile Hz. Peygamberin burada kıldığı namaz farz kılınan namaz değildir, içinde secde olan belirlenmemiş bir “*salât*”tır.¹²⁵² Meâl yazarı yazdığı kelimenin okuyucu nezdinde hangi anlamı uyandıracığını bilmeli ve ona göre anlam çerçevesi çizmelidir. Değilse mantuk ile mefhum çelişkisi baş gösterecektir.

¹²⁵¹ Farklı meallendirmeler için bkz. “*sallâ*” kelimesine Atay, “*yakarmak*”; Bayraklı, “*Allaha yönelmek*”; Bayındır, İslamoğlu, “*ibadet*”; N. Öztürk ise “*namaz/dua*”.

¹²⁵² Alûsî, *Rûhu ’l-Meânî*, XV. 404-405, Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve ’t-Tenvîr*, XII. 444, 574.

Öztürk meâlinde ise bağlam merkezli bir anlam verilmiştir.¹²⁵³ Zira âyetin devamında “hidâyette olmaktan ve takvayı emretmekten” bahsedilmektedir. Âyetin devamında bahsedilen “hidâyet ve takva” ifadelerinin “sallâ” kelimesine açıklık getirdiği düşünülebilir. Vahyin inmeye yeni başladığı bir zamanda müşrikler Hz. Peygamberin daha önce müteaddid defa yaptığı ibadete değil de tebliğe, vahye, din anlatımına karşı durdukları söylenebilir. Hem nüzûl dönemi hem de âyet bağlamı bu anlamı desteklemektedir.

Öztürk’ün âyete; “*hak dine çağırıldığı sırada kula engel olanı gördün mü*” meâlini vermesi meramın daha güzel ifade edilmesini sağladı. İlk dönem Mekki âyetlerde gelen “salât” kavramının fiil formunda olması halinde “*duâ, övgü, ta’zim, temcid, destek, ardından gitme, ibadet*” sözlük anlamlarından yola çıkarak “*davet etme, çağrı yapma, hak dini duyurma*” anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Zaten “salât” kavramının temel anlamı olan “*dua*” kelimesi Kur’an’da birçok âyette “*çağrı yapma, duyurma, davette bulunma, ibadet etme, dua yapma*” anlamlarında kullanılmıştır.¹²⁵⁴

Diğer meâllerin bütününde “salât” kavramına verilen “*namaz*” anlamı ise tefsîrlerde hâkim görüşe ve rivâyetlere bağlı kalınarak verilmiştir. Bu yönü ile “*namaz*” anlamı tefsîr ve rivâyetlerde hâkim anlamdır diyebiliriz. Namaz anlamını verenlerin bir diğer destekleri ise sûrenin “*secde*” emri ile son bulmasıdır. Tefsîrlerin çoğuna göre sûre sonunda emredilen secde ile kasıt “*namazdır*”. Bildiğimiz manada bir namaz olmasa da şu an kıldığımız namaza yakın ruku ve secdeli namazın olabileceği ifade edilmiştir. Dolayısı ile burada geçen “sallâ” ifadesinin “*namaz*” anlamı ile karşılanmasının görünürde güçlü dayanakları bulunmaktadır. Bize göre “sallâ” fiilinin “*namaz kılmak*” şeklinde tercüme edilmesi yanlış değil ama eksiktir.¹²⁵⁵

¹²⁵³ Benzer meallendirme için bkz. Şener, Sofuoğlu, Yıldırım; *Yüce Kur’an ve Açıklamalı –Yorumlu Meali*, TDV, İzmir, 2009; “*İnsanları hak dine çağırın Peygambere engel olmaya çalışmanı görüyor musun?*”(Alak, 96/10).

¹²⁵⁴ Alak, 96/17; Al-i İmrân 3/104; Bakara, 2/260; Meryem, 19/4; Ğafir, 40/12 vs.

¹²⁵⁵ “Sallâ” fiilini “*namaz kılmak*” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Namlı, Piriş, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

Kanaatimizce müfessirlerin ve rivâyetlerin namaz anlamını öne çıkarmış olmaları “namaz” anlamının güçlü bir mana olarak karşımıza çıkmasına sebep olmuştur. Müfessirlerin ve rivâyetlerin bertaraf edilmesi elbette ki doğru değildir. Ancak rivâyetler ve müfessirlerin görüşleri nihai karar mercii değildir; vakıya/nüzûl ortamına, Arap diline, âyet bağlamına ve Kur’ân bütünlüğüne uymadığında red edilir.

Önceki bölümde “salât” kelimesinin etimolojik analizinde gördüğümüz gibi “salât” kavramının şer’i anlamında değil sözlük anlamında çokça ihtilaf vardır. “Salât” kavramının anlam takdirinde müfessirlerimizin genel geçer bir metodolojileri bulunmamaktadır. Genellikle müfessirler “salât” kavramının anlam takdirinde metot olarak “*şer’i anlamı öncelemeyi*” tercih etmişlerdir. Hâlbuki bu metot Medenî âyetlerde genelde geçerli olmakla beraber Mekkî âyetlerin ekseriyetinde uygun düşmemektedir.

Bize göre burada anlamın şer’i anlamdan daha geniş tutulması, vahyin nüzûl sürecinin göz önünde bulundurulması ve âyet bağlamının esas alınması gerekirdi. Her ne kadar tefsîr ve meâllerde hâkim anlam “namaz” olsa da bizce bu anlam tek doğru değildir. Zira ilk vahiy tebliğ edilir edilmez tepki ile karşılanmıştır. Bu dönemde namaz kurallı ve kurumsal halini almamıştı.¹²⁵⁶ Eğer Hz. Peygamberin namazına bir müdahale olmuş olsaydı namazın emredilmiş olması gerekirdi ki müfessirler bu dönemde daha namazın emredilmediği konusunda hem fikirdirler.

Hz. Peygamber önceden yaptığı gibi Allâh’a ibadet etmek amacı ile secdeye varmış olabilir. Burada müşriklerin tuhafına gidecek bir anormallik olmamalıdır. Zira bu ibadet vahiy öncesinde de Kâbe’de Hz. Peygamberce yapılmıştır. Müşrikler için anormallik secde de değil vahyin tebliğinde olmalıdır. Bu âyette anlam takdirinde bulunurken sadece zaman, zemin ve âyet bağlamı değil Kur’ân bağlamının da göz önünde bulundurulması gerekir. “*Sallâ*” fiili Kur’ân bütünlüğünde “*namaz kılmaktan*” daha çok “*duâ etmek, destek vermek, teslim olmak*,”¹²⁵⁷ ibadette

¹²⁵⁶ Şerafettin Gölcük, *Kur’an ve Mekke*, 3. Bsk., İz Yay., İst., 2011, s. 175.

¹²⁵⁷ Vâhidî (ö. 468/1075), Kıyamet Sûresi 31. Âyette geçen “*sallâ*” ifadesi için teslim olmak anlamını vermiştir. Bkz. Vâhidî, *et-Tefsîru ’l-Basît*, XXII. 523-524.

*bulunmak*¹²⁵⁸ anlamındadır.¹²⁵⁹ “*Namazın eda edilmesi*” genelde “*ekame*” fiili ile birlikte gelmektedir.¹²⁶⁰

“*Secde*” kelimesinin “*namaz*” anlamına geldiği konusundaki dayanağında doğru olmadığını düşünmekteyiz. Taberî (ö. 310/923)’nin de belirttiği gibi “*bir kelime teslim olunmayı gerektirecek bir delil, mazeret olmadığı sürece Arapların kullandığı alaman dışına çıkarılamaz.*”¹²⁶¹ Daha önceki bölümde de belirttiğimiz gibi “*secde*” kelimesi *cahiliye döneminde* bildiğimiz manada bir secdeyi değil daha çok lügat anlamı olan secdeyi anlatmaktadır. O da cahiliyye şiirlerinde geçtiği gibi “*eğilmek, bükülmek, yere kapaklanmak*” anlamındadır. Araplar “*eğilen deve için*” سجد البعير ifadesini kullanmaktadırlar.¹²⁶²

İbnu’l- Enbârî (ö. 328/940), *secde*’nin “*eğilmek*” anlamına geldiğini, hayvan başını kendisine binilsin diye “*eğdiğinde*” Arapların bu durumu ifade için “*secedeti*’d- *debbatü*/الدابة/سجدة” dediklerini, Kur’an’da bahsedilen ay ve güneşin secdesinin “*Allah’a boyun eğmek*” anlamına geldiğini ifade eder.¹²⁶³

İbn Fâris el-Luğavî (ö.395/1004) müşriklerin secdelerinin “*eğilmek*” anlamında olduğunu söyler.¹²⁶⁴ Cahiliye dönemi kullanımı göz önünde bulundurduğumuzda “*secde*” emrinin, “*sadece Allâh’ın huzurunda eğilmeyi, sadece ona ta’zimde bulunmayı*” anlattığını ifade edebiliriz.

Alak sûresini parçacı değerlendiren rivâyetlerin eseri olsa gerektir ki sûre bütüncül okunamamaktadır. Alak sûresi 5. Âyetten sonra gelen âyetlerde ifade edilen durumlar aslında “*ikra/duyurma/tebliğ etme*” eyleminin sonuçları arasında değerlendirilmelidir. Zira sûre lafız ve mana yönü ile bir bütündür ve kendi bütünlüğü içinde çok güzel mesajlar vermektedir.

¹²⁵⁸ Ebû Bekr İbnû’l-Arabî (ö. 543/1148), Neseî (ö. 710/1310), Kevser Sûresi 2. Âyette geçen “*sallî*” kelimesi için ibadet etmek anlamını vermektedirler. Bkz. *Ahkâmu’l-Kur’ân*, IV. 351-355; Neseî, *Medâriku’t-Tenzil*, s. 1378.

¹²⁵⁹ İlgili âyetler için Bkz. Tablo 8.

¹²⁶⁰ İlgili âyetler için Bkz. Tablo 9.

¹²⁶¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I. 185.

¹²⁶² Üde Halîl, *et-Tatavvuru’d-Delâli Beyne Luğati’s- Şi’ri’l- Câhilî*, ss.187-189. Yazar rükü ve secdenin müteradif kelimeler olduğu görüşündedir.

¹²⁶³ İbnu’l- Enbârî, *ez-Zâhir fî Meâni Kelimâti’n-Nâs*, I. 44-46

¹²⁶⁴ İbn Fâris el-Luğavî, *es-Sâhibiyyu*, ss. 79-81.

Sûrenin sonradan indiği belirtilen ikinci kısmı vuku bulmuş bir olaydan bahsetmektedir. Dolayısı ile sebebi nüzul rivâyeti olarak aktarılan Ebu Cehil'in yemini ve engellemesi üzerine indiği konusu *tefsiri bir rivâyet* olmalıdır. Ya da bu olay sûrenin inişinden önce gerçekleşmiş Allah'ta bu olayı uyarı ve tehdit ile aktarmıştır. İlk İnen sûrenin hangisi olduğu rivâyetlerde ihtilaf konusu olduğunu daha önce ifade etmiştik. Vahyin İkra ile başlamadığı sadık rüyalar şeklinde başladığı da sahîh rivâyetlerde nakledilmektedir.¹²⁶⁵

İkra sûresi tek defada veya farklı zamanlarda inmiş olması “ *salla صلى* ” kelimesine verdiğimiz anlamı değiştirmemektedir. Bize göre “ *Salla صلى* ” fiili, “*ikra*” eylemini de kapsayan genel bir kullanımdır. “*İkra*” fiilinin lügatte “*duyurmak, iletmek, okumak*” anlamlarına geldiği konusunda ihtilaf bulunmamaktadır. Sûre, “*ikra*” ile başlayarak aslında Hz. Peygambere “*okumayı*” değil “*duyurmayı*” emretmiştir.¹²⁶⁶ Hz. Peygambere insanlara “*rab adına duyuru yapması*” sûre içinde iki defa buyurulmuştur. Nasr Hamid Ebû Zeyd, “*İkra*” kelimesinin “*oku*” anlamının sözlüden yazılıya doğru dönüşümden kaynaklandığını, burada “*okumanın*” değil “*tekrarlamanın*” ifade edildiğini söyler.¹²⁶⁷

Birinci bölümde “*karâe/قرأ* ve türevi kelimelerin” Arap dil sözlüklerinde “*yüklemek, toplamak, ulaştırmak, okumak*” anlamlarında birleştiklerini ifade etmiş ve kaynaklarını göstermiştik. Dolayısı ile Hz. Peygamberin “*İkra*” emrini “*kendisine iletileni muhataplarına iletmek*” şeklinde algılayıp tebliğe koyulduğunu ve bunu ilk başlarda müşriklerin de icra ettiği ve yapana saygı duydukları “*salât*” ritüeli içinde yaptığını düşünmekteyiz.

Mukâtil (ö. 150/767), İsra 110. Âyetin tefsirinde Hz. Peygamberin Safa'da Ebu Süfyan'ın evinin yanında sabah namazında cehri olarak Kur'ân okuduğunu ve Ebu Cehil'in onu duyup “*Allah'a iftira atma*” dediğini, Hz. Peygamberin de bunun üzerine artık sessiz okumaya başladığını, öyle ki ashabın duyamayacağı kadar sessiz

¹²⁶⁵ Vâhidî, *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân*, s. 112.

¹²⁶⁶ Cündioğlu, *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*, ss. 11, 118.

¹²⁶⁷ Ebu Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, s. 92.

okuduğunu ve Ebu Cehil'in "*bakin nasıl da sesini kestim*" dediğini, bunun üzerine bu âyetin indiğini ifade etmiştir.¹²⁶⁸

Taberî (ö. 310/923) de İsra 110. Âyetin tefsirinde İbn Abbâs(ö.68/687)'tan nakille; Hz. Peygamberin ashâbı ile namaz kılariken müşriklerin Hz. Peygamber tarafından okunan Kur'ân'ı işittiklerini ve Kur'ân'a, onu indirene ve getirene küfür ettiklerini söylemektedir.¹²⁶⁹

Hz. Peygamberin namazları ilk dönemde kıraat ağırlıklı,¹²⁷⁰ dolayısı ile tebliğ amaçlı idi.¹²⁷¹ Belki de Peygamberin müşriklerin ritüeli olan "salât" içinde Kur'ân okuması ibadet edene dokunulamamasından kaynaklanıyordu. Ebu Cehil'in Hz. Peygamber'in namazını engellemesi de bu kıraat olayından olsa gerektir.¹²⁷² Müzzemmil sûresinde "kum" ifadesinin devamında "*rettili'l-Kur'ân'e tertile*" ifadesi gelmekte ve sûrenin sonunda "*fekrau me teyessera mine'l-Kur'ân*" ifadesi geçmektedir. İnen ilk sûrelerden biri olan Müzzemmil sûresinde "*Kur'ân*" ifadesi müfessirler tarafından namaz olarak tefsir edilmektedir.

Kanaatimizce ilk dönem "salât" ile ifade edilen ritüel Kur'ân/vahiy okumaları ağırlıklı olduğu için "Kur'an" ile isimlendirilmiştir. İkra sûresinde de bu ritüelin/okumanın/vahiy duyurusunun icra edimesi "salla" ile isimlendirilmiştir. İsra 78'de "*Kur'ân'el Fecr*" ifadesinin "*sabah namazı*" olduğu, namaza içindeki kıraatten dolayı "salât" denildiği ifade edilmiştir.¹²⁷³

İbn Abbâs(ö.68/687), İsra 110. Âyetin sebebi nüzulünü belirtirken; Hz. Peygamberin Mekke'de Müslümanlarla birlikte namaz kılıp Kur'ân'ı cehri okuduğunda müşriklerin zoruna gittiğini ve Hz. Peygambere kınama, ayıplama ve küfür ile eziyet ettiklerini ardından bu âyetin indiğini ve âyetin Hz. Peygambere son

¹²⁶⁸ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, II. 277.

¹²⁶⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 226-227.

¹²⁷⁰ İsmail Çalışkan, Kur'ân Vahyinin Mekke Yıllarında Kelimelerle ve Kavramlarla Zihniyet İnşası, *Kur'ân Nüzûlünün Mekke Dönemi Sempozyumu*, 29 Haziran-01 Temmuz 2012-Çorum, Ed. Mesut Okumuş, Çorum Belediyesi Kültür Yay., 2013, s. 265.

¹²⁷¹ Selim Türcan, Hûd Sûresi 87. Âyette Geçen "Salât(uke)" Kelimesi Örneğinden Hareketle Genel Bir Çeviri Eleştirisi, *Gazi Üniversitesi Çorum İFD*, 2005/1-2, C. IV, S. 7-8, Çorum, 2005, s. 110-115.

¹²⁷² Türcan, *Hûd Sûresi 87. Âyette Geçen "Salât(uke)" Kelimesi*, s. 110-115.

¹²⁷³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, II. 3165.

ses okumamasını, kulağının duymayacağı kadar da sessiz olmasını emrettiğini ifade eder.¹²⁷⁴

Dahhâk(ö. 105/723) Hz. Peygamberin *namazda okuduklarını müşriklere duyurduğunu* ve âyetin bunun üzerine indiğini söylemiştir.¹²⁷⁵ Said bin Cubeyr Hz. Peygamberin *Ka'be'de Kur'ân okuduğunda müşriklerin ilahlarımızı rahatsız etme değilse biz de senin ilahına küfrederiz* demeleri üzerine bu âyetin indiğini söyler.¹²⁷⁶

Said bin Cubeyr bu âyetin tefsiri babında İbn Abbâs(ö.68/687)'tan üç rivâyet nakletmektedir. İbn Abbâs(ö.68/687)'tan naklettiği rivâyetlerden birinde “*namazda Kur'ân okurken*” ifadesi geçerken diğer iki rivâyette namaz geçmemekte sadece Kur'ân okumadan bahsedilmektedir. Taberî'nin sahih olarak nitelediği rivâyetlerde *namaz bağlamı geçmeyen rivâyetlerdir.*¹²⁷⁷

İbn Abbâs(ö.68/687)'ın bu rivâyetinden anladığımız Hz. Peygamberin “*salât*”ı *tebliğ aracı gördüğüdür. Dahhak'ın ifadelerinden de Müşriklerin okunanları duyduğunu değil Hz. Peygamberin bizzat duyurmayı amaçladığını öğrenmekteyiz.* Said bin Cubeyr'in sözlerinden ise bu âyette geçen “*salât*” kelimesinin, *namaz içindeki Kur'ân'ı değil Kur'ân okumanın kendisini ifade ettiğini öğrenmekteyiz.* Zaten âyet bağlamı Kur'ân'a iman bağlamıdır.

Nisa, 43. Âyette “*salâta sarhoşken yaklaşma*” âyetinde “*salât*” kelimesinin “*mescid*” anlamına geldiği ifade edilmektedir. Bu da bizlere “*salât*” kavramının hem içindeki rükünlere hem de icra edildiği mekânlara isim olduğunu ve geniş bir anlam sahasına sahip olduğunu anlatmaktadır.

İsra 110. Âyette “*salât*,” *kıraat*; isra 78 ve Müzzemmil, 20 âyetlerde ise *kıraat/Kur'ân*, “*salât*” olarak isimlendirilmiştir. Bu kullanımlar Alak sûresindeki “*ikra'nın*” ve “*salla*” ifadesinin “*tebliğ, Kur'ân'ı duyurma, iletme*” anlamına alınabileceğini göstermektedir. Zaten “*salât*”ın temel anlamlarından birinin “*sena ve zikr*” olduğu da ilk dönem sözlüğünün sahibi olan Ferahidi tarafından ifade edilmiştir. “*Sena ve zikr*” ise “*duyurmak, tebliğ etmek*” ile birebir bağlantılıdır. Hatta

¹²⁷⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 226.

¹²⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 226.

¹²⁷⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 229.

¹²⁷⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 230.

“tebliğ etmek, vahyi iletmek” sûreti ile “*sena ve zikr*” eyleminin yani “salât”ın icra edildiğini söyleyebiliriz.

Dolayısı ile bu âyetin tefsirinde “ikra” kelimesini “*tebliğe dair emir*”, “salla” ifadesini de “*tebliğ emrinin icra edilmesi*” olarak algılamamız konusunda bir engel bulunmamaktadır. Bu yorumumuz nüzul döneminin şartlarına, âyetlerin bağlamlarına, sûre bütünlüğüne, Kur’ân bütünlüğüne, nakledilen rivâyetlere ve Arap dilinin verilerine daha uygun düşmektedir. İlk sûrede zikredilen “salla” eyleminin “namaz” anlamına alınacak kadar basit olmadığını düşünmekteyiz. Zira Hz. Peygamber öncesinde Hz. İbrahim’in dinine tabi olduğunu ifade eden “Haniflerin” bulunduğu ve tevhidi çizgide ibadet ettikleri ifade edilmektedir.

Müşrikler şâyet tevhidi çizgideki namaza müdahil olsalardı ilk olarak “haniflere” karşı koyar ve onların namazlarını engellerlerdi. Ulaşabildiğimiz rivâyetlerde haniflere yönelik bir engellemeden söz edilmemektedir. Müşriklerin Hz. Peygamberin “salâtı”na müdahil olmaları içindeki kıraatten/duyurudan dolayı olmalıdır. Hz. Peygamberin “salâtı” ile “*müşriklerin hayatlarına ve inanç dünyalarına bir müdahalenin yapıldığını*” ve müşriklerin buna karşı koyduklarını düşünmekteyiz.

Kısaca ifade edecek olursak Hz. Peygamber, müşriklerin de bildiği “salât” ritüelini “kıraat” ile anlamlı ve tevhide uygun hale getirmiş ve tebliğ için vasıta kılmıştır. “Salât” ibadetini icra ederken tebliğde bulunduğu için müşrikleri rahatsız etmiş ve tepkilerini çekmiştir.

Âyette geçen “salla” ifadesi “namaz kılmak” anlamına gelmiş olsaydı “*sallâ*” fiili yerine “*ekame’s-salate*” ifadesinin gelmesi daha uygun düşerdi. “*Sallâ*” ifadesinin Kur’an’daki diğer kullanımlarını da göz önünde bulundurduğumuzda burada “*hakka davet, vahyi tebliğ*” anlamında kullanıldığını ya da “*bütün zikredilerek parça kastedilmiş/zikri küll iradei cüz*” ilkesinde hareketle “*namazın zikredildiğini ama kıraatın/okumanın/duyurunun amaçlandığını*” söyleyebiliriz.

3. 1. 2. Müzzemmil, 73/20. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثِي اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ
عِلْمَ أَن لَّن نَّحْصُوهُ فَنَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَؤُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ وَآخَرُونَ
يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَؤُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا
الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِن خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا
وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

Müfessirler, sûrenin ilk dönem Mekkî sûrelerden olduğu konusunda bazı istisnalar olmakla birlikte ittifak içindedirler.¹²⁷⁸ Kurtubî (ö. 671/1273), Hz. Aişe'nin, bu âyet indiğinde Hz. Peygamberin örtüye bürünmüş bir halde olduğunu ve kendisinin de örtünün altında onunla birlikte yattığını söylediği rivâyete dayanarak Hz. Aişe'nin Hz. Peygamberle Medîne'de zifafa girdiğini dolayısı ile sûrenin Medenî olduğunu, Mekkî olduğunu söylemenin doğru olmadığını ifade etmiştir.¹²⁷⁹

Cabiri, sûrenin Mekke döneminin sonuna doğru, hicret öncesinde indiğini, "sana ağır bir söz indireceğiz" âyetinin de hicrete işaret ettiğini söyler ve Hz. Aişe ile Hz. Peygamberimizin evliliklerinin Mekke'de, zifafın ise Medîne'de gerçekleştiğini söyleyerek Kurtubî'nin görüşünü red eder.¹²⁸⁰ Bu istisnai görüşleri bir kenara bıraktığımızda müfessirlerin kahir ekseriyetinin sûrenin ilk dönem Mekkî sûrelerden olduğu konusunda ittifak içinde olduklarını söyleyebiliriz. Ancak son âyetin nüzûl zamanı konusunda bir ittifaktan bahsetmek mümkün değildir. Kanaatimizce İbn Kesîr (ö. 774/1373)'in de belirttiği gibi sûre tamamı ile Mekkîdir.¹²⁸¹

¹²⁷⁸ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 412; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 432; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV. 171; Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, X. 289-293; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 7807; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXII. 386- 388; Cürcânî, *Dercü'd-Dürrer*, II. 669; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 379; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 630; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV. 253-256; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1485; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIX-XXX. 164-165; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 539; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1295; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîr*, VIII. 359; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 438-439; Bikâî, *Nazmu'd-Dürrer*, VIII. 218; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 249; Aliyyu'l-Kârî, *Envâru'l-Kur'ân*, V. 235; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1945; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 125-126; Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vil*, IX. 258-259.

¹²⁷⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 30.

¹²⁸⁰ Câbirî, Muhammed Âbid, *Fehmu'l-Kur'âni'l-Hakîm*, I-III, 1. Bsk., Dâru Beyzâ, Mağrib, 2008, II. 311-315.

¹²⁸¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 438-439.

Mukâtil (ö. 150/767), Huvvârî (ö. 280/893), Taberî (ö. 310/923) gibi müfessirler sûrenin son âyetinin sûrenin inişinden tam 12 ay sonra olduğu yönündeki görüşleri,¹²⁸² Alûsî (ö. 1270/1854), Kâsımî (ö.1332/1914) gibi müfessiler sûrenin son âyetinin İsrâ'dan sonra inmiş olabileceği görüşünü,¹²⁸³ Zemahşerî (ö. 538/1144), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Kurtubî (ö. 671/1273), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605), Alûsî (ö. 1270/1854), gibi müfessirler son âyetin Medenî olabileceği yönündeki görüşleri¹²⁸⁴ zikretmişlerdir. Sûrenin son âyetinin İsrâ sonrasına ait olduğunu, Mekki dönemde indiğini dile getirenler, âyette geçen “salât” ifadesi ile beş vakit namazın kast edildiğini, beş vakit namazın ise İsrâ sonrasına ait olduğunu gerekçe gösterirler.¹²⁸⁵

Sûrenin son âyetinin Medenî olduğunu dile getirenler ise âyette zikredilen “salât” ile beş vakit namazın amaçlandığını, beş vakit namazın İsrâ gecesi farz olduğunu, zekâtın ise Medîne'de farz kılındığını, âyette kital'den bahsedildiğini *kital/cihadın* ise Medîne'de emredildiğini gerekçe göstermektedirler.¹²⁸⁶

Sûrenin son âyetinin Mekkî olduğunu dile getirenler Medenî olduğunu dile getirenlere cevap olarak; zekât ile, fitır sadakasının,¹²⁸⁷ sadaka veya her hayırlı amelin¹²⁸⁸ ya da İbn Abbâs(ö.68/687)'ın dediği gibi itaat ve ihlasın¹²⁸⁹ kast edildiğini, zekât emrinin Mekke'de indiğini nisabının ise Medîne'de belirlendiğini¹²⁹⁰ söylemişlerdir. Şevkânî (ö. 1250/1834), âyette geçen zekât ile fitır sadakasının kast edildiğini söyleyenlere fitır sadakasının zekâttan sonra emredildiğini

¹²⁸² Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 412; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 432; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV. 171.

¹²⁸³ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 125-126; Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vil*, IX. 258-259.

¹²⁸⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 630; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 164-165; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 45-51; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 438-439; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 249; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'ân*, V. 235; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 125-126; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, V. 337.

¹²⁸⁵ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 125-126; Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vil*, IX. 258-259.

¹²⁸⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 630; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 164-165; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 45-51; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 438-439; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 249; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'ân*, V. 235; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 125-126.

¹²⁸⁷ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 134; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 630; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 164-165; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 249

¹²⁸⁸ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 1945.

¹²⁸⁹ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 134.

¹²⁹⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 438-439; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'ân*, V. 235; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 125-126; Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vil*, IX. 258-259.

söyleyerek karşı çıkar.¹²⁹¹ İbn Kesîr (ö. 774/1373) âyetin Mekkî olduğunu ve gelecekte haber verdiğini,¹²⁹² Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973)¹²⁹³ ise âyetin Mekkî olması durumunda mü'minlere cihad edecekleri vs. konularda müjde verdiğini, Medenî olması durumunda ise özürleri dile getirdiğini ifade etmektedir.

Sûrenin başı ve sonunda gece namazından veya gece kıyamından bahsedilmektedir. Müfessirlerin çoğunluğu sûre başında zikredilen kıyam ile “*gece namazının*” kastedildiğini söylemişlerdir. Ancak Ebû Müslim el-İsfehânî buradaki kıyam ile gece namazının değil “*gece Kur’ân kıraatinin*” amaçlandığını¹²⁹⁴ ifade ederek, cumhura muhalefet etmiştir.

Bazı çağdaş araştırmalarda da sûre başında ve sonunda gece namazının değil “*gece Kur’ân okumasının*” kastedildiği dile getirilmiş ve âyetin tarihi ve metinsel bağlamından koparılıp geleneğe uyularak yanlış yorumlandığı ifade edilmiştir.¹²⁹⁵ Bazılarına göre ise sûre başında zikredilen kıyam ile “*nedb amaçlanmıştır, farziyet söz konusu değildir*”. Zira âyette geceleyin kalkılacak miktar kişinin tahyirine/ arzusuna bırakılmıştır.¹²⁹⁶ Razi ise bu görüşün doğru olmadığını, “*gece kıyamının emredildiğini ancak sadece miktarın tahyir konusu olduğunu*” söylemiştir.¹²⁹⁷ Kurtubi de kıyamın, “*nedb değil vücub ifade ettiğini*” söylemektedir.¹²⁹⁸

Sûre başındaki ve sonundaki kıyam ile gece namazının amaçlandığı yorumuna müfessirlerin büyük çoğunluğunun katılmasında gelen rivâyetlerin büyük payı olmalıdır. İniş sırası olarak 3. Sırada gösterilen bu sûrenin öncesinde çok az pasaj indiğini,¹²⁹⁹ inen İkra ve Kalem sûresinin ilk âyetleri dışında başka âyetlerin olmadığını o yüzden Kur’ân okuma konusunda çokta zorlanmamış olmaları gerektiğini düşünmekteyiz. Şu halde sûrenin başı ve sonunun farklı dönemlere ait olması ihtimali kalmaktadır ki bu ihtimal tefsîrlerde değerlendirilmiş ve farklı izahlar yapılmıştır.

¹²⁹¹ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1945.

¹²⁹² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur’ânî'l-Azîm*, IV. 438-439.

¹²⁹³ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 282-286.

¹²⁹⁴ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 132.

¹²⁹⁵ Zeki Duman, (ö. 1435/2013), *İslamda Teheccüd ve Namaz*, 2. Bsk., Fecr Yay., Ankara, 2013, ss. 129-139.

¹²⁹⁶ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 152.

¹²⁹⁷ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 152.

¹²⁹⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur’ân*, X. 29-36.

¹²⁹⁹ Duman, *Beyanu'l-Hak*, I. 72.

Mukâtil (ö. 150/767), Huvvârî (ö. 280/893), Taberî (ö. 310/923), Mâturîdî (ö. 333/944), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Vâhidî (ö. 468/1075), Cürcânî (ö.471/1078), Beğavî (ö. 516/1122), Zemahşerî (ö. 538/1144), Ebû Bekr İbnû'l-Arabî (ö. 543/1148), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Kurtubî (ö. 671/1273), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Bikâî (ö. 885/1480), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605), Şevkânî (ö. 1250/1834), Alûsî (ö. 1270/1854), Kâsımî (ö.1332/1914), gibi müfessirler “*gece namazının önceleri farz olduğunu*”, “*Kur’ân’dan/namazdan* “ kolayınıza geldiği şekilde “*okuyun/kılın*” âyeti veya “*tevbelerinizi kabul etti*” âyeti ile farziyetin hafifletildiğini, aynı âyette bulunan “*salât’ı ikame edin*” âyeti ile ise bu farziyetin tamamen kaldırıldığını ifade etmektedirler. İbn Cevzî(ö. 597/ 1201), gece namazının farz namaz ile Müslümanlardan kaldırıldığını söyler.¹³⁰⁰

Gece namazının farziyetinin sadece ümmetin üzerinden mi yoksa Hz. Peygamberden de mi kaldırıldığı tartışma konusudur. İbn Abbâs (ö. 68/687), Mukâtil (ö. 150/767), Huvvârî (ö. 280/893), Vâhidî (ö. 468/1075), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Kurtubî (ö. 671/1273), Alûsî (ö. 1270/1854) gibi müfessilerin çoğu “*gece namazının farziyetinin Hz. Peygamber üzerinde devam ettiği, ümmetin üzerinden ise kalktığı*” yönündeki görüşleri paylaşmışlardır.¹³⁰¹ Kurtubî (ö. 671/1273), Şevkânî (ö. 1250/1834) gibi müfessiler “*gece namazının farziyetinin Hz. Peygamber üzerinde de devam etmediğini*” dile getiren görüşlere yer vermişlerdir.¹³⁰² Kimine göre de gece namazının farziyeti Hz. Peygamber’den “*sana özel bir ibadet olarak geceleri kalk*”¹³⁰³ âyeti ile kaldırılmıştır.¹³⁰⁴

İbn Abbâs(ö.68/687), Mücâhid(ö.102/720), Hasan(ö.110/728) , Katâde(ö. 117/735) ve müfessilerin kahir ekseriyeti bu âyet bağlamında hiçbir hadiste dile getirilmemiş ibadetlerde nesh meselesini dile getirmiş ve varlığını kabul

¹³⁰⁰ İbn Cevzî, *Tezkiratu'l-Erîb*, s. 424

¹³⁰¹ Firuzabâdi, *Tenvîru'l-Mikbâs*, s. 574-575; Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 412; Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, IV. 432; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXII. 386- 388; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1485; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 164-165; Kurtubî, *el-Câmi' lî Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 45-51; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 125-126.

¹³⁰² Kurtubî, *el-Câmi' lî Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 45-51; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1945.

¹³⁰³ *İsra*, 79.

¹³⁰⁴ Kurtubî, *el-Câmi' lî Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 45-51; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1945.

etmişlerdir.¹³⁰⁵ Şâtıbî (ö. 790/1388), neshin İslama yeni girenler için bir ön hazırlık mahiyetinde asli hükümlere ısındırma amaçlı gerçekleştiğini, namazın ilk başlarda iki vakit iken beşe çıkmasının, infak'tan zekâta geçilmesinin, Kible'nin değişiminin buna örnek teşkil ettiğini söyleyerek Mekke'de inen şeri hükümlerin külli ve dinin aslı ile ilgili genel esaslar olmasından dolayı Mekke'de neshin çok az gerçekleştiğini ifade etmiştir.¹³⁰⁶

Biz bu sûrede¹³⁰⁷ve ahkâm, ibadet, haber vs. ile ilgili Kur'ân âyetlerinin hiçbirinde, neshin vuku bulmadığını aksine Kur'an'ın neshi red eden delillerle dolu olduğunu, neshin değil tedriciliğin uygulandığını düşünmekteyiz.¹³⁰⁸ Şâtıbî'nin (ö. 790/1388), “nesh” olarak ifade ettiği durumun “tedricilik” olarak ifade edilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Zira Mekke'de iki veya üç vakit olan namazın beşe çıkarılması, Mekke'de farz olmayan mali infak'ın Medîne'de farz olan zekâta dönüşmesi ibadet ve ahkâmda vahyin tedrici uygulamasını göstermektedir.

Kanaatimizce 20. Âyette geçen “*seninle birlikte bulunan bir grup*” ifadesi tüm Müslümanların gece namazına kalkmadığını delilidir. Eğer müfessirlerin çoğunun belirttiği gibi gece namazı tüm iman edenlere farz olmuş ve bu âyetle farzıyeti kalkmış olsaydı âyette bir grup Müslümandan değil tüm inananlardan bahsedilmesi gerekirdi. Zira ilk dönem Müslümanları tüm emirleri yerine getiren, Hz. Peygambere ve vahye gönülden bağlı olan, her ilahi emri uygulayan insanlardı.

Kanaatimizce sûre başında zikredilen kıyam ile gece namazı kast edilmiş ise âyet farzıyet değil, nedb ifade etmektedir. Ebû Müslim'in görüşünü de önemsemekle birlikte açık davet gizli kadrolaşmanın olduğu dönemde inen bu sûrenin gündüz

¹³⁰⁵ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 412; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 432; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV. 171; Mâturîdî, *Tevlâtü Ehli's-Sünne*, X. 289-293; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 7807; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXII. 386- 388; Cürcânî, *Dercü'd-Dürer*, II. 669; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 379; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 630; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV. 253-256; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1485; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 164-165; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 45-51. Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 539; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1295; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 359; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 438-439; Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, VIII. 218; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 249; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'ân*, V. 235; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1945; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 125-126; Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vîl*, IX. 258-259

¹³⁰⁶ Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, II. 98-99.

¹³⁰⁷ Duman, *İslam'da Namaz ve Teheccüd*, ss. 129-145.

¹³⁰⁸ M. Sait Şimşek, *Kur'an'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, Ekin Yay., 4. Bsk., İst., 2004, s. 125 .

çalışmalarına hazırlık olması için, tebliğ ve faaliyet organizesi amaçlı bir kıyam olduğunu bu kıyamda rivâyetlerde geldiği gibi namaz kılındığını, Kur'ân okunduğunu düşünmekteyiz. Ama bu gece kıyamına tüm mü'minler katılmamıştır.

Sûrenin ilk âyetlerinde yer alan “*gece daha sessiz ve anlaşılmaya-anlamaya daha uygun, gündüz işin çok*” anlamındaki âyetler de yorumumuzu destekler mahiyettedir. Sûre sonunda zikredilen ve önceki durumu nesh ettiği belirtilen 20. âyette geçen ifadelerde de neshin değil gece bir araya gelmenin dönemin şartları açısından zorluğu ifade edilmektedir. Ki âyetten Hz. Peygamber ile birlikte bir grup Müslüman dışında kimsenin gece toplantılarına iştirak edemediğini ve geçerli mazeretlerinin bulunduğunu anlamaktayız.

Sûre bütünlüğüne baktığımızda gündüz tebliğ faaliyetinin yapıldığını ve karşılığında engellenen olduğunu, tekzibin yapıldığını öğrenmekteyiz. Sûrenin bir bütün halinde olmasa da belli aralıklarla indiğini ama aynı olaylar bağlamında indiğini düşünmekteyiz. Zaten 20. âyetin nüzûl dönemi ve konusunda bir ittifaktan bahsetmek mümkün değildir. Sûre başında hitap sadece Hz. Peygambere yapıldığı halde tüm Müslümanlara gece namazının farz kılındığının söylenmesi doğru gözükmemektedir. Zira gece namazının tüm Müslümanlara farz kılındığına dair delil yoktur.

Kâsımî (ö.1332/1914) İsrâ öncesinde mü'minlere farz kılınan herhangi bir namazın olmadığı yönünde görüş aktarmaktadır.¹³⁰⁹ 20. Âyette belirtilen bir grup Müslümanın Hz. Peygamberimizle birlikte bulunmaları ise gönüllülük esasına dayalı olmalıdır.¹³¹⁰ Ayrıca önceki farziyeti nesh ettiği ifade edilen âyette sözü edilen durumlar Hz. Peygamberle ilgili değil mü'minlerle ilgili durumlardır. Mü'minlere gece namazının farz olduğunu gösteren deliller olmadığı için bu âyet ile neshin vuku bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

Müfessirlerden bazılarının göre ise Hz. Peygamberimizden gece farziyeti bu âyet ile değil İsrâ 79. Âyet ile kaldırılmıştır.¹³¹¹ Nasih olduğu belirtilen 20. Âyette geçen “*kital*” kelimesinden yola çıkarak sûrenin Medenî olduğunu söylemek doğru

¹³⁰⁹ Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vîl*, IX. 258-259.

¹³¹⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsîri*, V. 337.

¹³¹¹ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 45-51; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1945.

değildir. Zira âyet başında zikredilen س edatı gelecek ifade eder. İbn Kesîr (ö. 774/1373) ve Tahir bin Aşur'un (ö. 1393/1973) da belirttikleri gibi “âyet gelecek konusunda haber verip mü'minleri müjdelemektedir.”¹³¹²

Zemahşerî (ö. 538/1144), Ebû Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), Tabersî (ö. 548/1153), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Seâlibî (ö. 875/1471), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Şevkânî (ö. 1250/1834) ve Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973)'a göre; “*namaz/”salât*” kelimesi Kur'an'da birçok yerde “*rükû, sücûd ve kıyam*” ile isimlendirildiği gibi, burada فَاقْرَؤُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ ifadesinde “*kıraat/Kur'ân/okuma*” olarak isimlendirilmiştir. Çünkü “*kıraat*” namazın erkânlarından bir tanesidir.

İsra, 78. Âyette “*Kur'âne'l-fecr*” ifadesinde geçen “*Kur'ân*” kelimesi de aynı şekilde “*sabah namazını*” ifade etmektedir. Bu durumda “*cüz' zikredilmiş ancak küll kastedilmiş*” olmaktadır. Dolayısı ile “*Kur'ân okuyun*” ifadesi ile “*namaz kılmak/gece namazı kılmak*” amaçlanmış olmaktadır.¹³¹³ İbn Kesîr (ö. 774/1373),¹³¹⁴ İsra, 110. âyette “*salât*” kelimesi ile “*kıraatin*” amaçlandığını yani “*kül'ün zikredilip cüz'ün irade edildiğini*” söylemektedir. Tabersî (ö. 548/1153), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Beyzâvî (ö. 685/1286), Hâzin (ö. 741/1340) ise “*فَاقْرَؤُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ*” ifadesi ile *namaz dışındaki okumanın* kast edilmiş olabileceğini ifade ederler.

Neseî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344) “*فَاقْرَؤُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ*”/Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun” âyeti ile namaz içinde okumanın kast edilmiş olabileceğini ifade etmektedirler.¹³¹⁵ Namazda Kur'an'dan ne kadar okunacağı konusunda ise tefsirlerde muhtelif rivâyetler nakledilmektedir.¹³¹⁶

¹³¹² ; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 438-439; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 282-286; Esed, *Kur'ân Mesajı*, s. 1202; İslamoğlu, *Hayat Kitabı*, s. 1186.

¹³¹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 630; Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV. 253-256; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 132; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 164-165; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 539; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1295; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vil*, IV. 360; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîr*, VIII. 359; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 438-439; Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 417; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 249; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1945; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 282-286.

¹³¹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 438-439.

¹³¹⁵ Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1295; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vil*, IV. 360; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîr*, VIII. 359.

¹³¹⁶ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 132; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 164-165; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 539; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vil*, IV. 360.

İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Hâzin (ö. 741/1340) ve Şevkânî (ö. 1250/1834), Hasan el-Basrî(ö.110/728) 'ye dayandırarak “ فَاقْرَأُوا مَا تَقْرَأُونَ مِنَ الْقُرْآنِ /Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun” âyeti ile akşam ve yatsı namazlarındaki okumaların kast edilmiş olabileceğini söylerler.¹³¹⁷ Ancak yukarıda da görüldüğü gibi müfessirlerin çoğu bu âyette geçen kıraat ile gece namazının kast edildiğini söylemektedirler.

İbn Abbâs (ö. 68/687), Mukâtil (ö. 150/767), Ferrâ (ö. 207/822), Huvvârî (ö. 280/893), Taberî (ö. 310/923), Semerkandî (ö. 373/983), Maverdî (ö. 450/1058), Tûsî (ö. 460/1067), Kuşeyrî(ö. 465/1072), Vâhidî (ö. 468/1075), Zemahşerî (ö. 538/1144), İbn Atiyye (ö. 546/1151), Tabersî (ö. 548/1153), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Kurtubî (ö. 671/1273), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Bikâî (ö. 885/1480), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605) ve Şevkânî (ö. 1250/1834), Müzzemmil, 20. âyette geçen “salât” kavramının farz namazları, “zekât” kavramının da mali ibadet olan farz zekâtı ifade ettiğini ve bu âyet ile geçmiş uygulamanın /gece namazının nesh edildiğini söylerler.¹³¹⁸

Bu âyette geçen “salât” ve “zekât” ile beş vakit farz namaz ve zekâtın emredilmediğini ancak bu farzlar için bir ön bilincin ve uygulamanın oluşturulmaya çalışıldığı da ifade edilmiştir.¹³¹⁹ Nasr Hamid Ebû Zeyd, Müzzemmil, 20. Âyetin fasılasının kendinden önceki âyetlerden farklı olduğunu ve âyet uzun olduğu için Medeni özellik arzettiğini ifade eder.¹³²⁰

¹³¹⁷ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1485; Fahrüddîn er-Râzî, *Meîâtîhu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 164-165; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV. 360, Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1945.

¹³¹⁸ Firuzabâdî, *Tenvîru'l-Mikbâs*, s. 574-575; Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 412; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, , III. 94; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 432; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV. 171; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III. 419; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Üyûn*, VI. 134; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 132; Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, III. 362; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXII. 386- 388; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 630; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 390-391; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 132; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1485; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 45-51; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 539; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1295; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV. 360; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 359; Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, VIII. 218; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 249; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'ân*, V. 235; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1945; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, V. 337.

¹³¹⁹ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, V. 490.

¹³²⁰ Ebu Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, s. 122-123.

Âyet Meâlleri:

Akdemir: "...O halde *Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun!* Allâh, içinizden, hastaların bulunacağını, bir kısmınızın Allâh'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacağını ve diğer bir kısmınızın ise Allâh yolunda savaşacağını bilmektedir. O halde *Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun! Namazı kılın, zekâtı verin ve Allâh'a güzel bir borç verin!"*

Ateş: "... Artık (belli bir saat gözetmeden) *Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun* (ne miktar kolayınıza gelirse o kadar *gece namazı kılın*, kendinizi zorlamayın). Allâh, içinizden hastalar, yeryüzünde gezip Allâh'ın lütfunu arayan başka kimseler ve Allâh yolunda savaşan daha başka insanlar bulunacağını bilmiştir. Onun için *Kur'ân'dan kolayınıza geldiği kadar okuyun. Namazı kılın, zekâtı verin ve Allâh'a güzel bir borç verin..."*

Çelik: "... Artık *Kur'ân'dan kolayınıza gelen miktarı okuyun.* Allâh şunu da biliyor ki, içinizden hastalar olacak; bir kısmınız Allâh'ın lutfundan nasibini aramak üzere yeryüzünde dolaşacak; bir kısmınız da Allâh yolunda savaşacak. Bundan böyle *Kur'ân'dan kolayınıza gelen miktarı okuyun, namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, bir de Allâh'a gönül hoşluğuyla güzel bir borç verin..."*

Duman: "...*Kur'ân'dan sizi yormayacak kadar okuyun.* Zira Allâh biliyor ki gelecekte aranızda hastalar olacaktır; Allâh'ın lütfundan rızıkını aramak için yola çıkacaklar ve Allâh yolunda savaşacak daha başka kimseler bulunacaktır. O hâlde, *gece kalktığınızda Kur'ân'dan sizi yormayacak kadar okuyun, namazı ikame edin, zekâtı verin ve Allâh'a güzel güzel borçlar sunun..."*

Elik-Coşkun: "...Bu yüzden Allâh sizlere kolaylık yapmakta, bu ibadetinizi hafifletmektedir. Geceyi de gündüzü de yaratan Allâh, gündüzü çalışmanız, geceyi ise dinlenmeniz için takdir etmiştir. *Bu yüzden artık geceleri sizi zorlamayacak kadar ibadet etmekle yetininiz, kolayınıza geldiği kadar ibadet ediniz! Tevhitten ayrılmayınız, şirkten uzak durunuz! Mallarınızdan infak ediniz ve böylece Allâh'ın size vereceği en güzel ödülü hak ediniz..."*

Elmalı - Dumlu: "...Artık, *Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun.* Allâh, içinizden hastalar olacağını, Allâh'ın lütfunu talep ederek yolculuğa çıkanlar bulunacağını ve Allâh yolunda savaşa çıkanların olacağını da bilmektedir. Bu durumda *Kur'ân'dan*

kolay olanı okuyun. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allâh'a güzel bir ödünç verin..."

Işıcık: "... Artık (geceleri) ne kadar kolayınıza gelirse o kadar (ibadetle/ namazla geçirip) Kur'ân okuyun! O biliyor ki, kiminiz hasta olacak, kiminiz Allâh'ın lütfundan rızık kazanmak üzere yeryüzünde dolaşacak, kiminiz de Allâh yolunda savaşacak! Dolayısıyla bundan böyle (geceleri) ne kadar kolayınıza gelirse o kadar (ibadet ederek ve namaz kılarak) Kur'ân okuyun; ama (farz) namazlarınızı aksatmadan titizlikle kılın, (mâli yükümlülüğünüz olan) zekâtı verin ve (infak ederek) Allâh'a güzel bir ödünçte bulunun!"

Gümüş - Çiçek - Demirci: "... Artık, Kur'ân'dan kolayınıza geleni kıraat edin; Allâh, içinizden hasta olanları, Allâh'ın lutfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşan kimseleri ve Allâh yolunda savaşacak olanları şüphesiz bilmektedir. Kur'ân'dan kolayınıza geleni kıraat edin; namazı kılın; zekâtı verin; Allâh'a güzel ödünç takdiminde bulunun..."

Öztürk: "...O hâlde, gece ibadetini/namazını size kolay gelecek şekilde ifa edin. Çünkü Allâh biliyor ki içinizden bazıları hasta olacak, bazıları Allâh'ın lütfundan nasiplerini aramak/geçimlerini sağlamak maksadıyla yollara düşecek, bazıları Allâh yolunda cihada çıkacak. (İşte bu yüzden Allâh gece namazı yükümlülüğünüzü hafifletti). Evet, artık gece ibadetini/namazını size kolay gelecek şekilde ifa edin. Fakat farz olan namazı aksatmadan kılın, karşılıksız yardımda bulunun. Gönül rızasıyla Allâh yolunda harcama yapın..."

Sülün: "...Ve sizi bağışladı. Artık, kolayınıza geldiği kadar Kur'ân okuyun... Allâh şunu da gördü ki; içinizde daima hastalar olacak; Allâh'ın lütfundan nasip arayarak (ticarî amaçlarla) yola çıkanlar, Allâh yolunda çarpışanlar bulunacak. Dolayısıyla, kolayınıza geldiği kadar okuyun. Bununla birlikte, (gerçek dindarlar olarak) namazı dosdoğru kılın, zekâtı veri(p benliğinizi arındırın); Allâh'a güzel bir şekilde borç verin..."

Şimşek: "... O halde Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun. O, biliyor ki aranızda hastalar var; bir kısmınız Allâh'ın lütfundan rızık elde etmek üzere yola çıkacak bir kısmınız ise Allâh yolunda savaşacaktır. O halde ondan kolayınıza geleni okuyun, namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allâh'a gönül hoşluğuyla ödünç verin..."

Yıldırım: “... Artık Kur’ândan kolayınıza gelen miktarı okuyun. Allâh bilmektedir ki aranızda hastalananlar olacaktır. Kimileri Allâh’ın lütfundan nasiplerini aramak için yol tepecek, dünyanın çeşitli yerlerinde dolaşacaklardır. Bazıları Allâh yolunda muharebe için sefere çıkacaklardır. Haydi, artık Kur’ândan, kolayınıza gelen miktarı okuyun. Namazı hakkıyla ifa edin, zekâtı verin ve bir de Allâh’a güzel ödünç takdim edin...”

Meâllerin Kritiği:

Elik-Coşkun meali dışında tüm mealler “salât” ifadesini “*namaz*” anlamında almışlardır.¹³²¹ Elik-Coşkun ise “salât” kelimesini tefsiri bir ifade ile “*Tevhitten ayrılmamak, şirkten uzak durmak*” şeklinde karşılamışlardır.

Ateş, Elik-Coşkun, Işıcık ve Öztürk âyette geçen “فَأَقْرُوا مَا نَيْسَرَ مِنَ الْقُرْآنِ” ifadesini tefsirlerin genelinde belirtilen “gece namazı” anlamı ile karşılarlarken diğer mealler ise “*Kur’an’dan kolayınıza geldiği kadarını*” okuyun şeklinde lafzi anlamı ile karşılamışlardır. Her iki görüşünde tefsirlerde dayanakları bulunmaktadır. Ancak “فَأَقْرُوا مَا نَيْسَرَ مِنَ الْقُرْآنِ” ifadesinin “*gece namazını*” ifade ettiği görüşü tefsirlerde hâkim olan görüştür.

Bize göre Müzzemmil sûresi *gece namazını değil*, Ebu Müslimin’de ifade ettiği gibi *gece kıyamını/geceleyin Kur’an okumayı* emretmektedir. “*Kur’an’ı tertil et*” âyeti ve sûre sonundaki “*Kur’an’dan kolayınıza geldiği kadarını okuyun*” âyetleri bu görüşümüzü desteklemektedir. Asrı Saadette “*Kur’an okuma*” ifadesi “*vahyi fahmetme, iletme ve hayata geçirme*” anlamına gelmekteydi. Daha sonralarda “*Kur’an okuma*” ifadesinin altı boşaltıldı ve adeta “*anlamadan okumaya, namazda âyetleri terennüm etmeye*” indirgendi.

Tefsirlerde “*Kur’an’dan kolayınıza geldiği kadarını okuyun*” ifadesi için “*gece namazını kolayınıza geldiği şekilde kılın, Kur’an’dan kolayınıza geldiği*

¹³²¹ “Salât” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bayındır, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpinarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Namlı, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

kadarını okuyun ve namazda Kur'an'dan kolayınıza geldiği kadarını okuyun” şeklinde üç görüş öne çıkmaktadır ki son iki görüş Kur'an okuma ile ilgilidir.

Vahyin nazil olduğu ilk dönemde daha tevhid bilinci oturmamışken, şirk ile mücadele daha yeni başlamışken Kur'an'ın gece namazı ile ilgilenmesi bize uzak bir ihtimal olarak gelmektedir. Zira Müzzemmil sûresinin bütününde tevhid mücadelesi işlenmekte, tebliğe devam edilmesi öğütlenmekte, Firavun'un başına gelenler hatırlatılmakta, müşrikler tehdit edilmekte, bunun akabinde Kur'an'ın bir tezkire/hatırlatma olduğu ifade edilmekte ve insanların bu uyarılara kulak verip vermeme konusunda serbest oldukları ifade edilmektedir. Bunun akabinde Mekke'nin hicret öncesi dönemde veya Medine'de indiği belirtilen Müzzemmil, 20. Âyet gelmektedir. Âyette “tevbe, Kur'an, kıtal, zekât” gibi kavramların geçmesi âyetin Medine'de veya Mekke'nin son dönemlerinde nazil olduğu yönündeki kanaatin ağırlık kazanmasında büyük rol oynamıştır.

Bize göre âyette önceki durumu hafifletme veya neshetme durumu söz konusu değildir. Âyet gelecekte haber vermektedir. Birinci âyette Hz. Peygambere gecenin yarısında veya daha az bir kısmında kalkması emredilmişti. Âyette emir sadece Hz. Peygambere yönelik idi, mü'minlere verilen herhangi bir emir yoktu.

Ayetin fasılası ve içeriği farklı olduğu için farklı bir zamanda inmiş olması mümkündür. Ancak sürenin inişi ile son ayetin inişi arasında rivayetlerde geldiği gibi uzun bir zaman dilimi olmamalıdır. Biz son ayetinde Mekke döneminin ilk dönemlerinde indiğini düşünmekteyiz.

Âyette Hz. Peygambere kendisi ile birlikte bir grup Müslümanın da zaman zaman değişmekle birlikte gecenin yarısından daha fazlasını kalkacaklarının ve “Kur'an okuma /irşad ve tebliğ” faaliyeti ile meşgul olacaklarının Allah tarafından bilindiğini, gece ve gündüzü takdir edenin Allah olduğunu, zamanla yarışircasına kendilerini bitap duruma düşürmemeleri gerektiğini, İnsanlığı kurtarma mücadelesinde gece ve gündüzü yerinde değerlendiremedikleri ve geceye ağırlık verdikleri zaman yenik düşeceklerini, Allah'ın gece ve gündüze bir ölçü koyduğunu ve bu ölçüye uyulması gerektiğini hatırlatmakta ve “kur'an okuma/tebliğ, irşad faaliyetinde kendilerini zorlamamaları konusunda uyarılmaktadırlar. Dolayısı ile

aslında 20. Âyette Müslümanlara aşırı gitmemeleri, zamanı iyi değerlendirmeleri gerektiği konusunda uyarılar yapılmaktadır.

Sûre bütünlüğünün tevhid mücadelesi üzerinde durduğunu, sûrenin hiçbir yerinde namazdan bahsedilmediğini görmekteyiz. Sûreyi gece namazı özelinde okumamıza neden olan rivâyetlerin hiçbiri Hz. Peygamberden gelmiş değildir. İlk dönem sûrelerini anlamlandırırken tarihi şartları ve dönemin özelliklerini göz önünde bulundurmak durumundayız. Değilse âyetlere maksadlarının dışında bir anlam takdir edilmiş olur.

Müfessirlerin belirttiği gibi “Kur’an okuma” ile gece namazı kast edilmiş olsaydı ayetin devamında ayrıca “*namazı ikame edin*” demenin bir anlamı olmazdı. Müfessirler ayetin sonu ve başı arasında uzun bir zaman dilimi yerleştirdikleri için nesh ile çözüm bulmaya çalışmışlardır. Kanaatimizce Allah okuyabildiğiniz kadar Kur’an okuyun ve kendinizi zorlamayın, Allah’a kulluğu ayağa kaldırın, kulluk mücadelesini sürdürün”

İstisnasız tüm meallerin âyette geçen “salât” kavramını “namaz” olarak karşılamaları rivâyetlerin etkisi sonucudur. Bu rivâyetlerin hiçbiri Hz. Peygamberden gelmiş değildir, sahabe ictihadlarından ibarettir. Kanaatimizce ayette geçen “salat” kelimesi “*din, ibadet, kulluk, dini tebliğ*” anlamına gelmektedir. “Namaz” anlamına da gelmesi muhtemeldir.

3. 1. 3. Müddessir, 74/43. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ

Müddessir sûresinin 43. Âyetinde geçen “*müsallînlerden değildik*” ifadesi, müşriklerin cehenneme giriş nedenlerinden biri olarak sunulmaktadır. Müsallînlerden olmadıklarını ifade eden müşrik itirafçılar aynı sûrenin 46. Âyetinde de din gününü yalanladıklarını söylemektedirler. “*Musallînlerden değildik*” ifadesinden yola çıkarak Tûsî (ö. 460/1067), Kuşeyrî(ö. 465/1072), Tabersî(ö. 548/1153), Bikâî(ö. 885/1480), Şevkânî (ö. 1250/1834) gibi *müfessirler, hitabın kâfirlere dönük olduğunu, kâfirlerin ibadetle, şeriatın fîruu ile mükellef olduklarını, müşriklerin farz olan namazı*

kılmadıklarını ifade ettiklerini söylemektedirler.¹³²² Ancak Tâhir bin Âşûr (ö.1393/1973) bu âyette *kâfirlerin furu' ile muhatap oldukları anlamının çıkmayacağını* söyler.¹³²³Fahrüddîn er-Râzî(ö.606/1210) ve Şevkânî (ö. 1250/1834)¹³²⁴ ise kâfirlerin farz olan namaz ve zekâtı terk ettiklerini değilse ceza almamaları gerektiğini söylemektedirler.¹³²⁵ İbn Atiyye (ö. 546/1151), Seâlibî (ö. 875/1471),¹³²⁶ Allâh'a iman, Allâh'ı tanımama, huşuda bulunmama ve ibadet etmeme gibi eylemlerin namazın nefyedilmesinin kapsamına girdiğini dolayısı ile müşriklerin “musallinlerden değildik” ifadesi ile bu durumlarını itiraf ettiklerini söylemektedirler.¹³²⁷

Mâturîdî (ö. 333/944), müşriklerin furuat-ı şer'iyeye ile muhatap olmaları konusunda şunları söylemektedir: “*İman etmeyi gerektiren fiiller iman ehlinde olmayanlara izafe edildiğinde bununla o amelleri eda etmeleri değil sadece kabul etmeleri ifade edilmiş olur. Şâyet bu eylemler ehli imana izafe edilirse o zaman amelin kendisinin eda edilmesi yerine getirilmesi kast edilmiş olur... Kâfir ahireti yalanladığından dolayı, iman ehli olmadığından dolayı namaz kılsa da fakiri doyursa da cehenneme girecektir. Bu âyette amaçlanan namazın kılınması değil kabul edilmesidir, ikrardır. Namazı ikame etmek zekâtı vermek zikredilir ama bununla kast edilen ikrardır, amel değildir. Tevbe 5. Âyette de aynı durum bulunmaktadır. Bu âyette de zikrettiğimiz durumlardan dolayı namazın kılınması kast edilmiş değildir.*”¹³²⁸

Mâturîdî, “Eğer “salât” ile namaz ifade ediliyorsa nasıl olur da “musallin” ifadesi ile “muvahhidler” kast edilmiş olur?” sorusuna; “çünkü ehli “salât” müminlerdir. “Ehli “salât” bu konuda icma etti” denildiğinde Müslümanların icması kast edilir.” cevabını vermektedir. Maturidi'nin bu açıklaması ışığında musallîn ifadesinin “Müslümanlar” ya da “muvahhidler” şeklinde

¹³²² Tûsî, *et-Tibyân*, X. 144; Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, III. 366; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 146; Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, VIII. 237; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1954; Abdulaziz bin Ali el-Harbî , *Vechu'n-Nehâr el-Kâşif an Meanî Kelâmi'l-Vahidi'l-Kahhâr*, I. Bsk., Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2006, s. 435.

¹³²³ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 327.

¹³²⁴ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1954.

¹³²⁵ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 186.

¹³²⁶ Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 424.

¹³²⁷ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 399.

¹³²⁸ Mâturîdî, *Tevlâtü Ehli's-Sünne*, X. 325-326.

anlamlandırılabilceğini söyleyebiliriz. Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973) da Ehli iman'ın “*salât*” ile meşhur olduklarını dolayısı ile “*musallin*” ifadesinin “*mü'minler*” anlamına geldiğini ifade eder.¹³²⁹

“*Musallînlerden değildik*” ifadesini; İbn Abbâs (ö. 68/687), *beş vakit namaz kılan Müslümanlardan değildik*,¹³³⁰ Mukâtil (ö. 150/767), Taberî (ö. 310/923), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Hasan Hân (ö. 1307/1890),¹³³¹ Merâğî (ö. 1364/1945),¹³³² *dünyada Allâh için namaz kılanlardan değildik*,¹³³³ Kummî (ö. 307/919), *imamlara ittiba edenlerden değildik*,¹³³⁴ Mâturîdî (ö. 333/944), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), *muvaahhidlerden, Müslümanlardan değildik*,¹³³⁵ Semerkandî (ö. 373/983), *namazı ikrar eden ve eda edenlerden değildik*,¹³³⁶ Vâhidî (ö. 468/1075), Atâ(ö.114/732)'ya istinaden *muvaahhidlerden değildik*, el-Kelbi'ye istinaden *Müslümanlardan değildik*,¹³³⁷ Kurtubî (ö. 671/1273), *namaz/"salât" ehli müminlerden değildik*,¹³³⁸ İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Hâzin (ö. 741/1340), Şevkânî (ö. 1250/1834), Sabûnî, *dünyada iken namaz kılanlardan değildik*,¹³³⁹ Beyzâvî (ö. 685/1286), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605), Alûsî (ö. 1270/1854), *farz namazları kılanlardan değildik*,¹³⁴⁰ Nesefî (ö. 710/1310), Hasan Hân (ö. 1307/1890), Merâğî (ö. 1364/1945), *namazın farz olduğuna inanmazdık*,¹³⁴¹ Ebû Hayyân (ö. 745/1344), *namaz ve zekât gibi islamın hasletleri ile muttasıf değildik*,¹³⁴² İbn Kesîr (ö. 774/1373), *ibadet edenlerden değildik*,¹³⁴³ Tâhir bin Âşûr

¹³²⁹ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 327.

¹³³⁰ Firuzabâdi, *Tenvîru'l-Mikbâs*, s. 576.

¹³³¹ Hasan Hân, Ebû't-Tayyib Muhammed Sıddîk Bahâdır Hân bin Hasen bin Alî el-Kannevicî (ö. 1307/1890), *Fethu'l-Beyân fî Makâsidi'l-Kur'ân*, I-XV, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, trs., XIV. 420.

¹³³² Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, , XXIX. 140.

¹³³³ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 419; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV. 202; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 7847.

¹³³⁴ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, s. 730.

¹³³⁵ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, X. 325-326; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 7847.

¹³³⁶ Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III. 424.

¹³³⁷ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXII. 455.

¹³³⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 74.

¹³³⁹ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1490; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV. 367; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1954; Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, s. 1608.

¹³⁴⁰ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 545; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 261; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'ân*, V. 243; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 147.

¹³⁴¹ Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1301; Hasan Hân, *Fethu'l-Beyân*, XIV. 420; Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, , XXIX. 140.

¹³⁴² Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîr*, VIII. 371.

¹³⁴³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 447.

(ö. 1393/1973), *mü'minlerden değildik*¹³⁴⁴ şeklinde tefsîr etmişlerdir. Musallî” (مصلی) kelimesinin Arap dilindeki “*ardından gitmek, takip etmek, izlemek*” temel anlamına bakarak Rağib el-İsfehani Müddessir, 43. Âyetinde geçen “(مصلین) ‘*musallîn*’lerden değildik” ifadesi için “*peygambere uyanlardan değildik*” anlamını vermiştir.¹³⁴⁵

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “...Onlar da (onlara): “Biz *namaz* kılmazdık...”

Ateş: “(Onlar da) Dediler ki: “Biz *namaz* kılanlardan olmadık.”

Çelik: “Onlar da şöyle cevap verirler: “Biz *namaz* kılanlardan değildik.”

Duman: “Onlar, “Biz, *namaz* kılanlardan değildik,”

Elik-Coşkun: “...Onlar da “Bizler *tevhide iman etmez*, yoksula yardım etmez, şirk inancına dalıp gitmiş olanlarla birlikte Allâh’a şirk koşardık...”

Elmalî - Dumlu: “Onlar da şöyle cevap vereceklerdir: “*Namaz* kılanlardan değildik”.”

Işıcık: “Onlar derler ki: “Bizler (iman etmedik ve) *namaz* kılanlardan değildik!”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Onlar derler ki: “*Namaz* kılanlardan değildik.” ”

Öztürk: “Onlar şöyle karşılık verecekler: “Biz Allâh’ın birliğine iman etmez. O’na boyun eğmezdik...”

Sülün: “Derler ki: “Gerçek dindarlardan değildik,”

Şimşek: “Dediler ki: “Biz *namaz* kılanlardan değildik.”

Yıldırım: “Onlar şöyle cevap verecekler: Biz *namaz* kılanlardan değildik.”

Meâllerin Kritiği:

Müddessir, 43. Âyetinde geçen “(مصلین) ‘*musallîn*’ kavramını Elik-Coşkun “Bizler *tevhide iman etmez*”, Öztürk ““Biz Allâh’ın birliğine iman etmez. O’na boyun eğmezdik”, Sülün “Gerçek dindarlardan değildik” şeklinde karşılamış¹³⁴⁶ diğer mealler ise “*namaz* kılanlardan değildik” anlamını vermişlerdir.¹³⁴⁷ Elik-Coşkun,

¹³⁴⁴ Tâhir bin Âşûr, Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr, XII. 327.

¹³⁴⁵ Rağib el-İsfehani, *el-Müfredât fi Ğaribi’l-Kur’ân*, s. 287-288; Semîn el Halebi, *Umdetu’l- Huffâz*, II/349-352.

¹³⁴⁶ Farklı meallendirmeler için bkz.“Musallin/مصلین” kelimesine Atay,“Allaha yönelmek”; Bayraklı,“Allaha iman ve kulluk”; İslamoğlu, “Allahla bağı koparmak”; N. Öztürk ise “namaz/dua”.

¹³⁴⁷ “Musallin/مصلین” kelimesine “*namaz kılanlar*” anlamını veren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Bayındır, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli,

Öztürk ve Sülün meallerinin “musallin” kelimesine ıstılahi anlamı yüklememiş olmaları dolayısı ile diğer meallere nisbetle daha doğru olduklarını ancak “musallin” kelimesine “*tevhide iman etme, Allah’ın birliğine inanma, gerçek dindar olmama*” gibi islam sonrasında yüklenen anlamları vermelerinden dolayı tam isabet edemediklerini ifade etmeliyiz. Sürenin indiği dönemi göz önünde bulundurduğumuzda “مصلين” kelimesinin lugavi anlamda kullanılmış olması daha uygun görünmektedir. “Musallin/مصلين” kelimesini “*namaz kılmak*” anlamına alanların “salât” kavramının ıstılahi anlamını öncelemelerinden dolayı isabetli bir meallendirmede bulunmadıklarını düşünmekteyiz.

Rağıb el-İsfehani, Semîn el-Halebi ve Firuzabadi “مصلين” kelimesinin Kur’ân’ı Kerîm’de sadece “münafıklar ve müfrit günahkârlar” için kullanıldığını söylemişlerdir.¹³⁴⁸ Ancak bu ifade Kur’ân bütünlüğüne uymamaktadır. Zira Mearic, 22-35 ve Müddessir, 43. Âyetlerde “musallîn” kelimesi olumlu anlamda kullanılmıştır. Aslında Maun sûresinde de “*musallîn*” kelimesi olumlu anlamdadır. Âyette kendini musallî olarak niteleyip, “salât”ın gereğini yerine getirmeyenler kınanmaktadır.

“مصلين” kelimesinin cahiliye şiirlerinde ve hadislerde “*yariş atının öndeki atın uyluk hizasında durması, peşisıra gelmek*” anlamlarında kullanıldığını önceki bölümde görmüştük. “مصلين” kelimesinin Kur’ân’ı Kerîm’deki kullanımını da esas aldığımızda müşriklerin bu kelimeyi bilip kullandıklarını ifade edebiliriz. Tefsirlerde “مصلين” kelimesine “*namaz kılanlar*” anlamın verenler olduğu gibi, “*mü’min, muvahhid, müslim*” anlamını verenlerde bulunmaktadır.

Tefsirlerde “مصلين” kelimesine “*namaz kılmak*” anlamının verilmesi tartışma konusu olmuş ve bu anlama istinaden “*kâfirlerin de şer’in fîruundan sorumlu oldukları*” gibi zorlama yorumlara gidilmiştir. “Salât” kavramının şer’i anlamı, lügavi anlamına öncelendiği için genelde tefsirlerde bu tür zorlama yorumlara yer verilmiştir.

Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Namlı, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

¹³⁴⁸ Rağıb el-İsfehani, *el-Müfredât fi Garîbi’l-Kur’ân*, s. 287-288; Semîn el Halebi, *Umdetu’l- Huffâz*, II. 349-352; Firuzabadi, *Besairu Zevi’t- Temyiz fi Letaiifi Kitebi’l-Aziz*, III. 434-438.

Kanaatimizce burada “مصلين” kelimesi ile dini içerikli herhangi bir anlam kast edilmiş değildir. “مصلين” kelimesi Kur’an’da kullanıldığı bütün yerlerde sözlük anlamı ile kullanılmıştır. Dolayısı ile “مصلين” kelimesine ne *namaz kılanlar*” ne de “*mü’min, muvahhid, müslim*” anlamları verilebilir. Çünkü bu anlamların hepsi nüzul süreci sonrasında kazanılmış anlamlardır.

Mearic, 22-35 arası âyetlerde “مصلين/musallin” olanların kimlikleri açıklanmaktadır. Burada anlatılan özellikler Rağıb el-İsfehâni’nin Müddessir, 43. Âyetinde geçen “musallin” kelimesine verdiği “*peygambere uyanlardan değildik*” anlamı¹³⁴⁹ ile örtüşmektedir. “*Tabi olma*” anlamı “*musallin*” kelimesinin cahiliye dönemindeki temel anlamıdır.

Mekkeli müşrikler Hz. İbrahim’i sahipleniyor ve ona tabi olduklarını ifade ediyorlardı. Ancak İbrahimi gelenek Mekke’de ters yüz edilmişti. Kur’an Mekkeli müşriklerin Hz. İbrahim’i sahiplenmelerini; “*İbrâhim, ne bir Yahûdi, ne de bir Hıristiyan idi; ama kendini Allah'a teslim ederek her türlü bâtıldan yüz çevirmiş bir Müslümandı. Müşriklerden de değildi.*”¹³⁵⁰ Diyerek reddediyordu.

Buna göre Rağıb el-İsfehâni’nin isabetli bir tefsirde bulunduğunu ve Elik-Coşkun, Öztürk, Sülün meallerinin de bu anlamı dolaylı olarak verdiklerini söyleyebiliriz. “مصلين/Musallin” kelimesinin tenzil öncesi kullanımını, Kur’an bütünlüğünü ve ilgili âyetlerin bağlamını dikkate aldığımızda bu anlamın “مصلين/musallin” kelimesinin geçtiği tüm âyetler için geçerli olduğunu ifade edebiliriz.

3. 1. 4. Âlâ, 87/15. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى

Kurtubî (ö. 671/1273), sûrenin cumhura göre Mekkî olduğunu ifade ederken¹³⁵¹ Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Salebi’den nakille sûrenin ittifakla Mekkî olduğunu söyler.¹³⁵² İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), sûrenin Mekkî olması

¹³⁴⁹ Rağıb el-İsfehâni, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur’ân*, s. 287-288; Semîn el Halebi, *Umdetu'l- Huffâz*, II. 349-352.

¹³⁵⁰ *Al-i İmrân*, 3/67.

¹³⁵¹ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur’ân*, X. 277-279.

¹³⁵² Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 133-134.

konusunda ihtilafın olmadığını belirtir.¹³⁵³ Alûsî (ö. 1270/1854), sûrenin Mekkî olduğunu ama bu konuda bir icmadan söz edilemeyeceğini belirtir.¹³⁵⁴ Maverdî (ö. 450/1058), Dahhak’a istinaden âyetin Ebû Bekir hakkında indiğini kaydeder.¹³⁵⁵

Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), “tezekke” kelimesinin sözlükte “temizlenmek, arınmak” anlamına geldiğini,¹³⁵⁶ Zeccâc (ö. 311/923), İbn Atiyye (ö. 546/1151), İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Ebû’s-Su’ûd (ö. 982/1574), ise “tezekke” kelimesinin sözlükte “nema/artmak, arttırmak” anlamına geldiğini söylemişlerdir.¹³⁵⁷

Cabir bin Abdullah, Hz. Peygamberin “tezekke” kelimesi için “la ilahe diyen, putları red eden, peygamberi kabul eden” tefsîrinde bulunduğunu rivâyet etmiştir.¹³⁵⁸ “Tezekke” kelimesi için; İbn Abbâs (ö. 68/687), *Kur’ân’dan öğüt alıp Allâh’ı birleyen*,¹³⁵⁹ *şirkten arınan*,¹³⁶⁰ İkrime(ö.105/723), “la ilahe illallâh” diyen, Atâ(ö.114/732), *iman eden, istiğfârı çoğaltan*,¹³⁶¹ Katâde(ö. 117/735), *salih amel ile arınan*,¹³⁶² *zekât veren ve Allâh’ı razı eden*,¹³⁶³ Hasan(ö.110/728), Rabi’, *ameli temiz olan*,¹³⁶⁴ Mukâtil (ö.150/767), *Allâh’ın birliğine şehadet getiren*,¹³⁶⁵ Taberî (ö. 310/923), Sa’lebî (ö. 427/1035), Vâhidî (ö. 468/1075), Kâsımî (ö.1332/1914), Zemahşerî (ö. 538/1144), Beyzâvî (ö. 685/1286), Nesefî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Ebû’s-Su’ûd (ö. 982/1574), Alûsî (ö.

¹³⁵³ İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1538.

¹³⁵⁴ Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XV. 321-322.

¹³⁵⁵ Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, VI. 255.

¹³⁵⁶ Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8213-8215.

¹³⁵⁷ Zeccâc, *Meânî’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, V. 216; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* V. 470; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1538; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 133-134; Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm*, VIII. 373.

¹³⁵⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 502.

¹³⁵⁹ Firuzabâdi, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 592; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIII. 444-449; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* V. 470; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 133-134.

¹³⁶⁰ Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8213-8215; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* V. 470; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1538; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X. 277-279.

¹³⁶¹ İbn Ebî Hâtim er- Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim er- Râzî*, VII. 532-533; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8213-8215; Cürçânî, *Dercü’d-Dürer*, II. 704; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X. 277-279.

¹³⁶² Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk*, III. 419; İbn Ebî Hâtim er- Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim er- Râzî*, VII. 532-533; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8213-8215; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8213-8215; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIII. 444-449; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X. 277-279.

¹³⁶³ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 502.

¹³⁶⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 195-196; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIII. 444-449; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1538; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X. 277-279; Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vil*, IV. 418; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühîd*, VIII. 454.

¹³⁶⁵ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 477.

1270/1854), *şirk ve gûnahtan temizlenen*,¹³⁶⁶ Huvvârî (ö. 280/893), *iman eden*,¹³⁶⁷ Tüsterî (ö. 283/896), *gizli açık Allâh'a itaat eden*,¹³⁶⁸ Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), *putlardan dönüp "la ilahe" diyen*¹³⁶⁹ Zeccâc (ö. 311/923), Vâhidî (ö. 468/1075), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), *takvayı çoğaltarak arınan*,¹³⁷⁰ Tûsî (ö. 460/1067), *Allâh'ın emrettiğini yapan, salih amelle arınan*,¹³⁷¹ İbn Atiyye (ö. 546/1151), Seâlibî (ö. 875/1471), *kendini arındırıp hayra yönelten, hayrı çoğaltan*,¹³⁷² Ebû Hayyân (ö. 745/1344), *temizlenen, arınan*,¹³⁷³ İbn Kesîr (ö. 774/1373), *kedini rezil ahlaktan arındıran*,¹³⁷⁴ Zemahşerî (ö. 538/1144), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310), *namaz için temizlenen*,¹³⁷⁵ tefsîrini yapmışlardır. Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210),¹³⁷⁶ *bir önceki âyette küfürden bahsedildiğini dolayısı ile bağlam gereği şirkten arınmanın kast edildiğini* söyler.

“Zekke” kelimesinin, Zeyd bin Alî(ö. 122/ 740), *iman etmek*,¹³⁷⁷ Sicistânî(ö. 330/942), *ameli salih ile günahlardan temizlenmek*,¹³⁷⁸ Hazrecî(ö. 582/1186), *takvayı arttırarak, la ilahe illallah diyerek temizlenmek veya fitır sadakası vermek*,¹³⁷⁹ İbn Cevzî(ö. 597/ 1201),*imanla şirkten arınmak*¹³⁸⁰ İbnu'l-Hâim(ö. 810/407), *günahlardan arınmak*¹³⁸¹ anlamına geldiğini ifade ederler.

¹³⁶⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 195-196; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 436-437; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIII. 444-449; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 727-728; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 590; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1341, Hâzin, *Lübâbü't-Te'vil*, IV. 418; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühît*, VIII. 454; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 373; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 321-322; Kâsmî, *Mehâsinu't-Te'vil*, IX. 383.

¹³⁶⁷ Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 497.

¹³⁶⁸ Tüsterî, *Tefsîru't-Tüsterî*, s. 192.

¹³⁶⁹ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 288.

¹³⁷⁰ Zeccâc, *Meânî'l-Kur'ân ve'l-Râbuh*, V. 216; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIII. 444-449; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1538; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 133-134; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 590; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1341, Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 373.

¹³⁷¹ Tûsî, *et-Tibyân*, X. 257.

¹³⁷² İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 470; Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 465.

¹³⁷³ Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühît*, VIII. 454.

¹³⁷⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 502.

¹³⁷⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 727-728; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 590; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1341.

¹³⁷⁶ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 133-134.

¹³⁷⁷ Zeyd bin Alî, *Tefsîru Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 477

¹³⁷⁸ Sicistânî, *Tefsîru Ğaribu'l-Kur'ân*, s. 189

¹³⁷⁹ Hazrecî, *Nefsu's-Sabâh*, s. 444

¹³⁸⁰ İbn Cevzî, *Tezkiratu'l-Erîb*, s. 448

¹³⁸¹ İbnu'l-Hâim, *et-Tibyân fî Tefsîr Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 342

H. Ali(ö. 39/660),¹³⁸² İbn Ömer(ö.74/693),¹³⁸³ Ebû Said el-Hudri(ö. 74/693),¹³⁸⁴ Katâde(ö. 117/735) , Atâ(ö.114/732),¹³⁸⁵ Said bin Müseyyeb (ö. 94/713),¹³⁸⁶ Ebu'l-Âliye (ö. 90/709),¹³⁸⁷ Ömer bin Abdulaziz(ö. 101/720)¹³⁸⁸ İkrime(ö.105/723), Ebu'l-Âliye (ö. 90/709), İbn Sîrîn(ö.110/728) , Kelbi¹³⁸⁹ *fıtır sadakasını veren, Ebu'l-Ahvas, fıtır, malların zekâtını veren*,¹³⁹⁰ Mukâtil (ö. 150/767), İbn Ebî Hâtim er-Râzî (ö. 327/939), Tûsî (ö. 460/1067), İbn Atiyye (ö. 546/1151), Kurtubî (ö. 671/1273), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310), *malından zekât veren*,¹³⁹¹ İbn Abbâs (ö. 68/687), Ferrâ (ö. 207/822), Huvvârî (ö. 280/893), Hasan Hân (ö. 1307/1890), Kummî (ö. 307/919), Taberî (ö. 310/923), Sa'lebî (ö. 427/1035), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Vâhidî (ö. 468/1075), Zemahşerî (ö. 538/1144), İbn Atiyye (ö. 546/1151), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Beyzâvî (ö. 685/1286), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Seâlibî (ö. 875/1471), Bikâî (ö. 885/1480), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605), Şevkânî (ö. 1250/1834), Hasan Hân (ö. 1307/1890), “tezekke” kelimesinin “*fıtır sadakası veren*” anlamına geldiğini söylemektedirler.

Bu görüşte olanlar, *H. Peygamber'in Ramazan bayramı günü bu âyeti okuyarak fıtır sadakasını verdiğini ve namaza geçtiğini belirten rivâyeti ve buna yakın başka rivâyetleri delil göstermektedirler.* ¹³⁹² Ebû Bekr İbnu'l-Arabî (ö.

¹³⁸² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 727-728; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 321-322.

¹³⁸³ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, X. 277-279.

¹³⁸⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, X. 277-279; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 2038; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1538; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, X. 277-279.

¹³⁸⁵ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1538; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, X. 277-279.

¹³⁸⁶ Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk*, III. 419; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8213-8215.

¹³⁸⁷ Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8213-8215; Cürcânî, *Dercü'd-Dürer*, II. 704; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV. 289; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, X. 277-279.

¹³⁸⁸ Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8213-8215.

¹³⁸⁹ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIII. 444-449; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV. 289.

¹³⁹⁰ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1538; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 502.

¹³⁹¹ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 477; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim er-Râzî*, VII. 532-533; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 257; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 470; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, X. 277-279; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 590; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1341.

¹³⁹² Firuzabâdi, *Tenvîru'l-Mikbâs*, s. 592; Ferrâ, *Meânî'l-Kur'an*, , III. 146; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 497; Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, s. 751; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 195-196; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim er-Râzî*, VII. 532-533 Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 436-437; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8213-8215, Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIII. 444-449; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 727-728; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 470, Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXXI-XXXII. 133-134; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 590; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV. 418, Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 454; Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 465; Bikâî, *Nazmu'd-*

543/1148), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Ömer bin Abdulaziz(ö. 101/720)'in *fitur sadakasının verilmesini emrettiğini ve akabinde bu âyeti okuduğunu* zikrederler.¹³⁹³

Âyette geçen “*Zekere's-me rabbihî*” ifadesi için Sa'lebî (ö. 427/1035), Beyzâvî (ö. 685/1286), Hâzin (ö. 741/1340), Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605), Alûsî (ö. 1270/1854), *bayram tekbirâtı getiren*¹³⁹⁴ anlamını vermişlerdir. Mâturîdî (ö. 333/944), “*sallâ*” kelimesi namaz anlamına gelirse “*zekera*” kelimesi de namazı *Allâh'ın adı ile açmak anlamına gelir demektedir.*¹³⁹⁵ “*Zekere*” kelimesi için Zemahşerî (ö. 538/1144), *iftitah tekbiri, getiren,*¹³⁹⁶ Kuşeyrî(ö. 465/1072), *Allâh'ı namazda zikreden,*¹³⁹⁷ Zemahşerî (ö. 538/1144), Tabresî (ö. 548/1153), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), *musallâ yolunda namaza giderken rabbın ismini anan,*¹³⁹⁸ tefsîrini yapmışlardır. Zemahşerî (ö. 538/1144), “*rabbın ismini anan*” ifadesinin *namazdan olmadığını çünkü namazın ona atfedildiğini değilse vücup ifade edeceğini söyleyerek Allâh'ın herhangi bir ismi ile namaza başlanabileceğini* belirtir.¹³⁹⁹

Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), “*rabbın ismini anan*” ifadesi için *münafıklar gibi namaz kılmayan, namazda rabbın ismini anan açıklamasını* yapar. Razi, fakihlerin bu âyete dayanarak iftitah tekbirini farz saydıklarını ama “*salât*” tesbihe atfedildiği için Ebû Hanife'nin iftitah tekbirini farz saymadığını belirterek *atf'ın muğayarâtı gerektirdiğini, Allâh'ın herhangi bir ismi ile namaza başlanabileceğini, takibiyye fa'sının delilsiz atıl bırakılmasının doğru olmadığını* söyler.¹⁴⁰⁰

Kurtubî (ö. 671/1273), Neseî (ö. 710/1310), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), iftitah tekbirinin vacip olduğuna ve vacip olmadığına buradan delil getirildiğini “*salât*” kelimesinin “*rabbın adını anan*” ifadesine atfedildiğini, *atf'ın ise*

Dürer, VIII. 400-401; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 373; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'an*, V. 309; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 2038; Hasan Hân, *Fethu'l-Beyân*, XV. 193.

¹³⁹³ Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV. 289; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 502

¹³⁹⁴ Sa'lebî, *el-Keşşâf ve'l-Beyân*, VI. 436-437; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 590; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV. 418; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'an*, V. 309; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 321-322.

¹³⁹⁵ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, X. 506.

¹³⁹⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 727-728.

¹³⁹⁷ Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, III. 415.

¹³⁹⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 727-728; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 261; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 133-134.

¹³⁹⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 727-728.

¹⁴⁰⁰ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 133-134.

muğayaratı gerektirdiğini dolayısı ile burada ifade edilen “zikrin” namaz içindeki “zikir” olmadığını belirtmişlerdir.¹⁴⁰¹

Beğavî (ö. 516/1122), Şevkânî (ö. 1250/1834), İbn-i Ömer’in bayram günü Nafi’ye fitır sadakasını verdin mi? diye sorduğunu “evet” derse namaza gittiğini dolayısı ile burada geçen “sallâ” ifadesi ile bayram namazının kast edildiğini söylerler.¹⁴⁰²

Âyette geçen “salla” kelimesini; Dahhâk(ö. 105/723)¹⁴⁰³ İkrime(ö.105/723), Ebu'l-Âliye (ö. 90/709), İbn Sîrîn(ö.110/728) , Ebû Said el- Hudri(ö. 74/693),¹⁴⁰⁴ ve İbn Ömer(ö.74/693), imamla birlikte bayram namazı kılan,¹⁴⁰⁵ İbn Abbâs (ö. 68/687), Ferrâ (ö. 207/822), Huvvârî (ö. 280/893), Taberî (ö. 310/923), Semerkandî (ö. 373/983), Hasan Hân (ö. 1307/1890), Sa’lebî (ö. 427/1035), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Vâhidî (ö. 468/1075), Zemahşerî (ö. 538/1144), İbn Atiyye (ö. 546/1151), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Seâlibî (ö. 875/1471), Bikâî (ö. 885/1480), Ebû’s-Su’ûd (ö. 982/1574), Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605), Alûsî (ö. 1270/1854), *bayram namazı kılan*,¹⁴⁰⁶ Kummî (ö. 307/919), *kurban bayramı namazı kılan* ¹⁴⁰⁷ tefsîrini yapmışlardır.

İbn Abbâs(ö.68/687),¹⁴⁰⁸ Atâ(ö.114/732), İkrime(ö.105/723), Katâde(ö. 117/735) ,¹⁴⁰⁹ Mukâtil (ö. 150/767), Taberî (ö. 310/923), İbn Ebî Hâtim er-Râzî (ö.

¹⁴⁰¹ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X. 277-279; Neseî, *Medâriku’t-Tenzil*, s. 1341; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühit*, VIII. 454.

¹⁴⁰² Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, IV. 445-446; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir* s. 2038.

¹⁴⁰³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 727-728; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X. 277-279.

¹⁴⁰⁴ Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, VI. 255; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1538; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X. 277-279.

¹⁴⁰⁵ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 133-134.

¹⁴⁰⁶ Firuzabâdî, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 592; Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, III. 146; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi’l-Azîz*, IV. 497; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 195-196; Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî*, III. 471; Hasan Hân, *Fethu’l-Beyân*, XV. 193; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI. 436-437; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8213-8215; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIII. 444-449; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 727-728; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* V. 470; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, II. 590; Neseî, *Medâriku’t-Tenzil*, s. 1341; Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vil*, IV. 418; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühit*, VIII. 454; Seâlibî, *el-Cevâhiru’l-Hisân*, III. 465; Bikâî, *Nazmu’d-Dürer*, VIII. 400-401; Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm*, VIII. 373; Aliyyu’l-Kârî, *Envaru’l-Kur’ân*, V. 309; Alûsî, *Rûhu’l-Meâni*, XV. 321-322

¹⁴⁰⁷ Kummî, *Tefsîru’l-Kummî*, s. 751.

¹⁴⁰⁸ Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, VI. 255; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1538; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X. 277-279; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 502; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XII. 288.

¹⁴⁰⁹ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XII. 288.

327/939), Mâturîdî (ö. 333/944), Sa'lebî (ö. 427/1035), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Vâhidî (ö. 468/1075), Zemahşerî (ö. 538/1144), İbn Atiyye (ö. 546/1151), Tabersî (ö. 548/1153), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Seâlibî (ö. 875/1471), Bikâî (ö. 885/1480), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Alûsî (ö. 1270/1854), beş vakit farz namazları kılan,¹⁴¹⁰ İbn Abbâs (ö. 68/687), Semerkandî (ö. 373/983), beş vakit namazı cemaatle kılan,¹⁴¹¹ Kuşeyrî (ö. 465/1072), Allâh için namaz kılan,¹⁴¹² Ebu'l-Ahves, nafilâ namaz kılan,¹⁴¹³ Ebû Hayyân (ö. 745/1344), nafilâleri kılan¹⁴¹⁴ şeklinde tefsîr ederler. Taberî (ö. 310/923), namaz anlamını doğru olduğunu söyler.¹⁴¹⁵

Mâturîdî (ö. 333/944), “salât” kelimesi ile sadece *namazın değil ibadet çeşitlerinin de kast edilmiş olabileceğini, çünkü “salât” kelimesinin duâ, övgü ve keramet anlamlarının da bulunduğu* söyler.¹⁴¹⁶ Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973) da “salât” ile *ibadetin kast edildiğini* ifade eder.¹⁴¹⁷ Taberî (ö. 310/923), Sa'lebî (ö. 427/1035), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Beğavî (ö. 516/1122), Kurtubî (ö. 671/1273), “sallâ” ifadesinin kimilerine göre *duâ anlamına geldiğini* söylemişlerdir.¹⁴¹⁸

Sa'lebî (ö. 427/1035), *bu sûrenin Mekkî olduğunu, Mekke'de ise ne fitr sadakasının ne de bayramın olmadığını* ifade eder.¹⁴¹⁹ İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Kurtubî (ö. 671/1273), Şevkânî (ö. 1250/1834), “*Mekke'de ne zekât ne bayram vardı*” açıklamasını yaparak *fitr, zekât ve bayram namazı* tefsîrine katılmadıklarını

¹⁴¹⁰ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 477; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 195-196; İbn Ebî Hâtim er- Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim er- Râzî*, VII. 532-533; Mâturîdî, *Tevlâtü Ehli's-Sünne*, X. 506; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 436-437; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8213-8215; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIII. 444-449; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 727-728; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 470; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 261; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV. 418; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 454; Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 465; Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, VIII. 400-401; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 373, Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 321-322; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 502.

¹⁴¹¹ Firuzabâdî, *Tenvîru'l-Mikbâs*, s. 592; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III. 471.

¹⁴¹² Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, III. 415.

¹⁴¹³ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 255; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1538.

¹⁴¹⁴ Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 454.

¹⁴¹⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 195-196.

¹⁴¹⁶ Mâturîdî, *Tevlâtü Ehli's-Sünne*, X. 506.

¹⁴¹⁷ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 288.

¹⁴¹⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 195-196; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 436-437; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8213-8215; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 277-279; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 445-446.

¹⁴¹⁹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 436-437.

göstermişlerdir.¹⁴²⁰ Fahrüddîn er-Râzî (ö.606/1210), Sa'lebi ve Vahidi'nin açıklamalarını zikrettikten sonra *imamla birlikte bayram namazı ve öncesinde fitir sadakası verilmesi konusunda seleften nakledilen tefsîrin sıkıntılı olduğunu, Allâh'ın Kur'ân'da "salât"tan sonra zekâtı zikrettiğini, zekâttan sonra "salât"ı zikretmediğini ifade ederek "tezekke" kelimesi ile mal zekâtının değil amel zekâtının, tezkiyenin kast edildiğini zira mal zekâtının tezekke ile değil "zekke" ile ifade edildiğini söyler.*¹⁴²¹

Alûsî (ö. 1270/1854), sûrenin Mekkî olduğunu ama bu konuda bir icmadan söz edilemeyeceğini belirterek, *Kur'ân'da namaz'ın zekâttan önce geldiğini, Mekke'de bayram ve fitir sadakasının bulunmadığını, bu sûre indiğinde bedeni ibadetlerde farzların daha tam olmadığını ifade ederek bayram namazı ve fitir sadakası tefsîrine karşı çıkar.*¹⁴²² İbn Abbâs(ö.68/687)'a "tezekke" kelimesi ile fitir sadakasının mı kast edildiği sorulduğunda böyle bir şey duymadığını ancak zekât ve sadaka için olabileceğini ifade etmiştir.¹⁴²³

Vâhidî (ö. 468/1075), Sa'lebî'nin (ö. 427/1035) yorumunu nakleder ardından da "Allâh bu emrin/eylemlerin ilerde olacağını biliyordu, bunları yapanı önceden övdü." açıklamasında bulunur.¹⁴²⁴ Beğavî (ö. 516/1122), Hâzin (ö. 741/1340), birileri bu âyetin Mekkî olduğunu Mekke de ise fitir sadakasının ve bayramın olmadığını söylemiş ise de âyet hükümden önce inmiştir, Allâh'ın ilminde böyle olacağı biliniyordu böyle olacağı da haber verildi açıklamasında bulunurlar.¹⁴²⁵ "Fitir sadakası ve Oruç Medîne'de idi" diyenlere Huvvârî (ö. 280/893), Ömer bin Abdulaziz'den nakille; "Allâh olacak bir şeyin bilgisini önceden indirir, sonradan belirler ve kendisi ile amel edilir." naklinde bulunur.¹⁴²⁶

Tefsîrlerde âyetin tefsîri babında birçok rivâyetin yer aldığını ve bu rivâyetlerin tefsîrde geniş yer tuttuğunu görmüş bulunmaktayız. "Tezekke" kelimesi için "fitir sadakası vermek, zekât vermek" anlamı "temizlenmek, arınmak" şeklinde

¹⁴²⁰ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1538; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 277-279; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 2038.

¹⁴²¹ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 133-134.

¹⁴²² Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 321-322.

¹⁴²³ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 2038.

¹⁴²⁴ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIII. 444-449.

¹⁴²⁵ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 445-446; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV. 418.

¹⁴²⁶ Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 497.

olan sözlük anlamından daha çok kabul görmüştür. Bu kabulde elbetteki rivâyetlerin önemli etkisi bulunmaktadır. “Tezekke” kelimesini *fitır sadakası* olarak görenler, “*sallâ*” fiili ile “*bayram namazının*”, “*zıkr*” ile “*bayram tekbiratının*” amaçlandığını ifade ederler. Ancak *Mekke’de bayram ve fitır sadakasının bulunmadığı eleştirisine* maruz kalmışlardır. Bu eleştiriye cevap olarak âyette “*geleceğe dönük bir hüküm olduğu ve Allâh geleceği bildiği için sonra yürürlüğe sokacağı bir şeyi çok daha önce indirdiği*” gibi zorlama açıklamalar yapmışlardır.

Nasr Hamid Ebû Zeyd, bu ayetin tefsirinde lugavi ve ıstılahi anlam ayırımına dikkat edilmediği için “tezekke” kelimesinin “zekât” şeklinde tefsir edildiğini söyler.¹⁴²⁷ Nüzul dönemi faktörü ihmal edildiği için zorlama yorumlarla¹⁴²⁸ açıklar kapatılmaya çalışılmaktadır. Rivâyetler ile âyetler arasında bir tenakuz görüldüğünde ya hükmün önce metnin sonra, ya da metnin önce hükmün sonra indiği yorumuna gidildiğini, bunun ise doğru olmadığını, zira metnin önce hükmün sonra inmesi durumunda metnin işlevsiz bırakıldığını, hükmün önce metnin sonra gelmesi durumunda ise hükmün metinsiz bırakıldığını, dolayısı ile hükmün sünnet olarak ifade edileceğini, hâlbuki metin öncesi inen hükmün sünnet değil nas olduğunu ifade ederek nasın hükmü ile eşzamanlı indiğini aksinin doğru olmadığını söyler.¹⁴²⁹

Sûrenin Mekki olması dolayısı ile fitır ve bayramın Mekke’de bulunmadığını söyleyenlerin doğru söylediklerini düşünmekteyiz. Bu durumda geriye “*sallâ*” ifadesi ile “*farz namazların*” amaçlandığı görüşü kalmaktadır ki zannımızca *bu dönem vahyin nazil olduğu ilk dönemdir ve bu dönemde “salât” kelimesi sistematik namazı, farz namazı değil ibadet türünü anlatmaktadır.*

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “Ancak, arınan, Rabbinin adını anan ve *namaz kılan*, mutlaka kurtuluşa erecektir.”

Ateş: “Rabbinin adını anıp *namaz kılan*.”

Çelik: “Rabbinin ismini anıp *namaz kılan*.”

¹⁴²⁷ Ebu Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, s. 121.

¹⁴²⁸ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIII. 444-449; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV. 445-446; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV. 418; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 497.

¹⁴²⁹ Ebu Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, s. 119-123.

Duman: “Sonuçta, sadece tamamen arınan ve Rabb’inin adını zikredip *namaz kılanlar* mutlu sona erişeceklerdir...”

Elik-Coşkun: “Şirkten arınıp *tevhide iman edenler* kurtuluşa erip cennete gireceklerdir.”

Elmalı - Dumlu: “Rabbinin adını anıp O’na *duâ eden*.”

Işıcık: “Kurtulur Rabbinin adını anan ve *namaz kılan!*”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Nefsini tezkiye eden, Rabbinin adını zikredip *namaz kılan*, mutlaka felah bulacaktır.”

Öztürk: “Hiç şüphesiz şirkten arınan, rabbini anıp O’na *boyun eğen* kimse(ler) kurtuluşa erecektir.”

Sülün: “ve Rabbinin adını zikrederek *gerçek bir dindar olan...*”

Şimşek: “Rabbinin adını anıp *namaz kılan/ O’na kulluk eden*.”

Yıldırım: “Rabbinin adını anıp *namaz kılan*, felaha erer.”

Meâllerin Kritiği:

Elik-Coşkun “sallâ” fiilini “*tevhide iman edenler*”, Elmalı-Dumlu, “*duâ eden*”, Sülün, “*gerçek bir dindar olan*”, Öztürk, “*boyun eğen*” Şimşek, “*namaz kılan/kulluk eden*” anlamını vermiştir.¹⁴³⁰ Geri kalan diğer tüm meâller ise müfessirlerin ekseriyetinin dile getirdiği “*namaz*” anlamını vermişlerdir.¹⁴³¹

Şimşek, “*namaz ve kulluk etmek*” anlamlarını bir arada vermiştir. İki anlam birbirini tamamlasa da Şimşek “*namaz*” anlamını yeterli görmediği için “*kulluk eden*” ifadesini de eklemiştir. İki anlamı zikretmek yerine tek anlam ile yetinilmesi daha doğru bir tercih olurdu. Elik-Coşkun, Elmalı-Dumlu, Öztürk, Sülün ve Şimşek meâllerinin kelimenin ıstılahi anlamını öncelmemeleri, lugavi anlamı meale yansıtılmaları dolayısı ile doğruya yakın olduklarını söyleyebiliriz. Diğer meâllerin ise şer’i anlamı öncelmemelerinden dolayı yanlış yaptıklarını düşünmekteyiz. “Sallâ”

¹⁴³⁰ “Salla” kelimesine farklı meal verenler için bkz. Atay, “*Yakarmak*”; Bayındır, “*kulluk eden*”; Bayraklı, “*dua*”; Esed, “*ibadet*” N. Öztürk ise “*namaz/dua*”; Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, “*ibadet*”. İslamoğlu “*salat*” anlamını vererek kelimeyi aynen korumuş Türkçeye çevirmemiştir.

¹⁴³¹ “Salla” kelimesine “*namaz kılan*” anlamını veren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalı, Esed, Feyizli, Gölpinarlı, Gürer-Sofuoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

ifadesine “*namaz kılmak*” anlamını yükleyen meâllerimiz sûre’yi Mekkî değerlendirip Medenî sûre gibi mana veriyorlar. Bu ise metodolojik bir hatadır.

Mekkî dönemin özellikle ilk yılları için “salât” kavramı ıstılahi anlamı ile değil lugavi anlamı ile çevirilmelidir. Zira vahyin ilk yıllarında bildiğimiz manada sistematik bir ibadet şekli olarak namaz bilinmemekteydi. Ancak müşriklerin de eda ettikleri “salât” tarzında bir “salât”tan söz edilebilir ki bunun adı da “namaz” değil “ibadet” olabilir. Biz burada yer alan meâllendirmelerden farklı olarak “salla” fiilinin Kur’an’daki diğer kullanımlarını ve âyet bağlamını göz önünde bulundurarak “*arka çıkma, destek olmak*” anlamının daha uygun düştüğünü düşünmekteyiz. Zira âyette “salla” ifadesinden önce “*zekere*” kelimesi gelmektedir. “*Zikr*” kelimesi Arap dilinde sadece “*anmak*” anlamına değil aynı zamanda “*yüceltmek, şan, şeref*” anlamına da gelmektedir.¹⁴³²

“Salla” fiili öncesinde “zikr” kavramı ile birlikte düşünüldüğünde “*dinin yüceltilmesi için çalışıp, çabalayan, dine, peygambere arka çıkan, destek olan*” anlamına gelmektedir. Zira âyetin öncesinde “vahiiden yüz çevirenden bahsedildi” burada ise “*vahye iman edenden, salat edenden*” bahsedilmektedir. Vahiiden yüz çevirmek karşı mücadeleyi, vahye iman etmek ise “*ittiba ve destek olmayı, arka çıkmayı*” beraberinde getirir.

Sûre, Mekkî dönemin ilk vahiylerinden ve burada da “salât” ifadesi fiil formunda gelmiştir. “*Salla*” fiili ise Kur’an’da çok az yerde Medeni birkaç âyette “*namaz kılmak*” anlamında kullanılmıştır. Mekki ve Medeni âyetlerin genelinde “*salla*” fiili “*dua etmek, destek olmak, arka çıkmak, rahmet etmek, mağfirette bulunmak, istiğfar etmek vs. anlamlarda kullanılmıştır.*” “*Namaz kılmak*” ifadesi ise Kur’an’da , “*sallâ, sallî*” şeklinde değil genelde “*ikametu’s-salat*” şeklinde gelmektedir.

Bu âyette ve bu âyetle aynı atmosferi paylaşan başka âyetlerde fiil formunda gelen “salât” kelimesinin “*dine destek olmak, peygambere-dine arka çıkmak, peygambere ittiba etmek*” anlamlarında alınmasının daha doğru ve nüzûl ortamına, Kur’an bütünlüğüne, Arap diline, sûre bütünlüğüne ve âyet bağlamına daha uygun

¹⁴³² Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, 272; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'an*, 184.

düşüğünü düşünmekteyiz. Tefsirlerde birbirinden farklı olan ve tenkide uğrayan birçok rivâyet sahih olmadığı halde tefsire yön vermiş ve dolayısı ile mealleri etkilemiştir. Mekke'nin ilk dönemlerinde, vahiy mücadelesinin yeni yeni başladığı bu dönemde Kur'an'ın “*fitır sadakası, zekât, farz namaz, bayram tekbirleri vs.*” ile ilgilendiğini düşünmüyoruz. Bu dönemde Kur'an'ın gündemi ibadetler ve ahkâm değil “tevhidin tesis edilmesi, dinin geniş kitlelere ulaştırılması ve peygambere destek verilmesidir. Müfessirlerin baştan sonra Kur'an'ı tefsir etmeleri ve tefsire ilk olarak Medeni sûrelerden başlamış olmaları “nüzul ortamını” yeterince değerlendirememelerine neden olmuştur. Aynı durum mealler için de geçerlidir.

3. 1. 5. Kevser, 108/2. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ

Fahrudîn er-Râzî (ö. 606/1210), Beyzâvî (ö. 685/1286), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Bikâî (ö. 885/1480), Alûsî (ö. 1270/1854), “*Buhl*”a karşılık “*kevser*”in, “*sehv*”e karşılık “*salât*”ın, “*riya*”ya karşılık “*li rabbik*” ifadesinin, “*maun*”a karşılık “*nahr*” kelimesinin kullanıldığını ifade ederek Sûreler arası tenasübe dikkat etmişlerdir.¹⁴³³

Suyûtî (ö. 911/1505), Alûsî (ö. 1270/1854), İbn Abbâs(ö.68/687), *sûrenin Mekke’de indiğini*,¹⁴³⁴ Fahrudîn er-Râzî (ö. 606/1210), *sûrenin Mekkî olduğunu kurban emrinin Hz. Peygamberin devlet elde edeceği müjdesini içerdiğini*,¹⁴³⁵ Huvvârî (ö. 280/893), *sûrenin tümüyle Mekkî olduğunu, As bin Vail veya Ebû Cehil hakkında inmiş olabileceğini*,¹⁴³⁶ Fahrudîn er-Râzî (ö. 606/1210), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), *Ka’b bin Eşref, As bin Vail, Ebû Lehep, Ukbe bin Ebi Muayt ve Ebû Cehil hakkında inmiş olabileceğini*¹⁴³⁷ ifade etmektedirler.

Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), “...Eğer sûre Mekkî ise Hz. Peygamber bi’setten önce her yıl hac eder kurban keserdi. Bisseten sonrada öyle yapardı. Hz. Peygamber olduktan sonra hac zamanı gelince kurban kesme konusunda tereddüd

¹⁴³³ Fahrudîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb XXXI-XXXII*. 110-123; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, II. 626; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühît*, VIII. 520-521; Bikâî, *Nazmu’d-Dürer*, VIII. 549.

¹⁴³⁴ Suyûtî, *ed-Durru’l-Mensûr*, XV. 695, 703-706; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XV. 478-481.

¹⁴³⁵ Fahrudîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb XXXI-XXXII*. 110-123.

¹⁴³⁶ Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi’l-Azîz*, IV. 539.

¹⁴³⁷ Fahrudîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb XXXI-XXXII*. 110-123; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühît*, VIII. 520-521.

etti. Kestiği kurbanları dışardan gelen misafirlere ve Mekke'deki muhtaçlara dağıtmayı istiyordu lakin müşriklerin fiillerine ortak olmak istemediği için kurban kesme konusunda tereddüd yaşadı. Allâh'ta ona kurbanı Allâh için kesmesini ve Müslümanlara yedirmesini emretti. Âyet ile Müşriklerin putlar için kurban kesmeleri senin Allâh için kurban kesmenin önüne geçmemeli mesajını verdiğini" ifade eder.¹⁴³⁸

Ebû Hayyân (ö. 745/1344), "bu sûrenin Mekkî olduğu meşhurdur ama cumhur Medenî olduğu görüşündedir"¹⁴³⁹ açıklamasını yapmaktadır. Alûsî (ö. 1270/1854);¹⁴⁴⁰ Mücâhid(ö.102/720), Hasan(ö.110/728), İkrime(ö.105/723) ve Katâde'nin (ö. 117/735) Medenî olduğunu söylediklerini nakleder. İbn Kesîr (ö. 774/1373),¹⁴⁴¹ de sûreyi Medenî sayar. Taberî (ö. 310/923),¹⁴⁴² Sa'lebî (ö. 427/1035),¹⁴⁴³ Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045),¹⁴⁴⁴ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148),¹⁴⁴⁵ İbn Atiyye (ö. 546/1151),¹⁴⁴⁶ Said bin Cubeyr'den gelen "Hudeybiye günü Hz. Peygambere Cebrâil geldi ve ona "kurban kes ve dön" dedi. Hz. Peygamber de kalktı Ramazan ve Kurban Bayramı hutbelerini okudu, 2 rekât namaz kıldı sonra da develere yöneldi ve kurban kesti." rivâyetini naklederler.

Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Ferâhî (ö. 1349/1930), bu rivâyetin sûrenin Medenî olduğunu gösterdiğini ifade ederler.¹⁴⁴⁷ Hasan Hân (ö. 1307/1890), sûrenin Mekkî ve Medenî olabileceğini ifade eder.¹⁴⁴⁸ Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), "Said bin Cubeyr'den gelen rivâyete istinaden, teselli veren bu âyetlerin Hudeybiye'de Hz. Peygamber'in Kâbe'ye girmesine engel olduklarında indiğini ve Fetih sûresindeki gibi mazi dil kullanılarak geleceğin kast edildiğini söylemektedir."¹⁴⁴⁹

¹⁴³⁸ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 574-575.

¹⁴³⁹ Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîr*, VIII. 520-521.

¹⁴⁴⁰ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 478-481.

¹⁴⁴¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 562-564.

¹⁴⁴² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421.

¹⁴⁴³ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 565-568.

¹⁴⁴⁴ Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8467-8471.

¹⁴⁴⁵ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV. 351-355.

¹⁴⁴⁶ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 529-530.

¹⁴⁴⁷ Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8467-8471; Ferâhî, *Nizâmu'l-Kur'ân*, II. 789-816.

¹⁴⁴⁸ Hasan Hân, *Fethu'l-Beyân*, XV. 412.

¹⁴⁴⁹ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 574-575.

Bu âyette Hz. Peygambere emredilen “salât” ve “nahr”ın manası konusunda ihtilaf edilmiştir.¹⁴⁵⁰ Tahavî (ö. 321/933), *âyetin müteşabih olduğunu söyler*.¹⁴⁵¹ Vâhidî (ö. 468/1075), İbn Atiyye (ö. 546/1151), “nahr” kelimesinin anlamlarının göğüste odaklandığını, nahr ile sadrın(göğüs)n kastedildiğini söylerler.¹⁴⁵² “Nahr” kelimesi ile İbn Abbâs (ö. 68/687), Ferrâ (ö. 207/822), Taberî (ö. 310/923), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Tûsî (ö. 460/1067), Kuşeyrî(ö. 465/1072), Vâhidî (ö. 468/1075), göğsü kibleye döndürmenin¹⁴⁵³ Ebu'l-Ahves, Kibleye yönelmenin¹⁴⁵⁴ İbn Arabî, namazda mihraba doğru durmanın kastedildiğini ifade ederler.¹⁴⁵⁵

“Nahr” kelimesini; Hasan el-Basri(ö.110/728), *boğazlamak*,¹⁴⁵⁶ İbn Abbâs(ö.68/687),¹⁴⁵⁷ Mücâhid(ö.102/720),¹⁴⁵⁸ İkrime(ö.105/723),¹⁴⁵⁹ Said bin Cubeyr,¹⁴⁶⁰ Katâde(ö. 117/735),¹⁴⁶¹ Atâ(ö.114/732),¹⁴⁶² Haccac(ö. 95/714),¹⁴⁶³ Rabi',¹⁴⁶⁴ Süfyan es-Sevri(ö. 161/778),¹⁴⁶⁵ *Kurban bayramında Mina'da develeri kurban kesmek*; Mukâtil (ö. 150/767), Ferrâ (ö. 207/822), Taberî (ö.310/923), Zeccâc (ö. 311/923), Kuşeyrî(ö. 465/1072), Zemahşerî (ö. 538/1144), Ebû Bekr İbnû'l-Arabî (ö. 543/1148), Neseî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Aliyyu'l-Kârî (ö.

¹⁴⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421; Mâturidî, *Tevlâtü Ehli's-Sünne*, X. 627-628.

¹⁴⁵¹ Tahavî, *Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I. 157.

¹⁴⁵² Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIV. 377-385; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 529-530.

¹⁴⁵³ Firuzabâdi, *Tenvîru'l-Mikbâs*, s. 602; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III. 184; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8467-8471; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 329; Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârat*, III. 455; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIV. 377-385.

¹⁴⁵⁴ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 355.

¹⁴⁵⁵ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIV. 377-385.

¹⁴⁵⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421.

¹⁴⁵⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8467-8471; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 329

¹⁴⁵⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421; İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtîm er-Râzî*, VII. 573; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 565-568; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 355; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 329.

¹⁴⁵⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421; İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtîm er-Râzî*, VII. 573; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 565-568; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 355; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 504.

¹⁴⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421; İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtîm er-Râzî*, VII. 573; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 565-568; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 355; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIV. 377-385; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 504.

¹⁴⁶¹ Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk*, III. 466-467; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 565-568; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 355; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 504; Ebû Bekr İbnû'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV. 351-355.

¹⁴⁶² Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk*, III. 466-467; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 565-568; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 329; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIV. 377-385; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 504; Ebû Bekr İbnû'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV. 351-355.

¹⁴⁶³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421.

¹⁴⁶⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421.

¹⁴⁶⁵ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIV. 377-385.

1014/1605), *kurban bayramı günü kurban kesmek, develeri kurban olarak kesmek*,¹⁴⁶⁶ anlamında tefsir etmişlerdir.

“Nahr” kelimesini; Ferrâ (ö. 207/822), Zeccâc (ö. 311/923), Sa’lebî (ö. 427/1035), Kuşeyrî(ö. 465/1072), Zemahşerî (ö. 538/1144), *namazda sağ eli sol elin üzerine koymak*,¹⁴⁶⁷ Hz. Ali(ö. 39/660), *namazda sağ eli sol elin üzerine koymak*,¹⁴⁶⁸ *sağ eli sol elin üzerine koyup göğsün üzerine koymak*,¹⁴⁶⁹ *tekbir sırasında elleri kaldırmak*,¹⁴⁷⁰ İbn Abbâs(ö.68/687), *namazda/kurban bayramı namazında sağ eli sol elin üzerine koymak, rükû ve secdeden doğrulurken göğüs belirene kadar dik ve düzgün durmak*,¹⁴⁷¹ Taberî (ö. 310/923), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), *namaza başlarken iftitah anında elleri göğüs hizasına kaldırılmak*,¹⁴⁷² İbn Abbâs (ö. 68/687),¹⁴⁷³ Atâ(ö.114/732), *iki secde arasında göğüs belirene kadar doğrulmak*,¹⁴⁷⁴ Şa’bi, *sağ eli sol elin üzerine koy göğsüne koymak*,¹⁴⁷⁵ Dahhâk(ö. 105/723), *Allâh’tan istemek*,¹⁴⁷⁶ Zannun, *hevayı kesmek*,¹⁴⁷⁷ Süleyman et-Teymi, *duâda ellerini göğüs hizasına kaldırmak*,¹⁴⁷⁸ anlamında tefsir etmişlerdir.

Zeyd bin Alî(ö. 122/ 740), *kableye yönelmek*¹⁴⁷⁹ İbn Kuteybe(ö. 276/889), *kurban kesmek*,¹⁴⁸⁰ Sicistânî(ö. 330/942), *kurban kesmek, elleri tekbirde*

¹⁴⁶⁶ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 528; Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, , III. 184; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, V. 369; Kuşeyrî, *Letâifu’l-İşârât*, III. 455; Kuşeyrî, *Letâifu’l-İşârât*, III. 455; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 802; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, IV. 351-355; Neseî, *Medâriku’t-Tenzil*, s. 1378; Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vil*, IV. 483; Aliyyu’l-Kârî, *Envaru’l-Kur’ân*, V. 379.

¹⁴⁶⁷ Firuzabâdi, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 602; Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, , III. 184; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, V. 369; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI. 565-568; Kuşeyrî, *Letâifu’l-İşârât*, III. 455; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 802.

¹⁴⁶⁸ Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk*, III. 466-467; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI. 565-568; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, VI. 355; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 329; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 377-385, Cürcânî, *Dercü’d-Dürer*, II. 740-741.

¹⁴⁶⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8467-8471; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, IV. 351-355.

¹⁴⁷⁰ Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, VI. 355.

¹⁴⁷¹ Firuzabâdi, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 602; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI. 565-568; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, VI. 355; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, IV. 504.

¹⁴⁷² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8467-8471.

¹⁴⁷³ Firuzabâdi, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 602; Cürcânî, *Dercü’d-Dürer*, II. 740-741.

¹⁴⁷⁴ Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 377-385.

¹⁴⁷⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421.

¹⁴⁷⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, VI. 355; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8467-8471.

¹⁴⁷⁷ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI. 565-568.

¹⁴⁷⁸ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI. 565-568; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 377-385.

¹⁴⁷⁹ Zeyd bin Alî, *Tefsîru Ğarîbi’l-Kur’ân*, s. 503

¹⁴⁸⁰ İbn Kuteybe, *Tefsîru Ğarîbu’l-Kur’ân*, s. 541

kaldırmak,¹⁴⁸¹ Mekkî bin Ebî Tâlib(ö. 437/1045), *kurban kesmek, elleri tekbirde kaldırmak*,¹⁴⁸² Kirmânî(ö. 500/1106), *kurbanı Allah için kesmek, sağ eli sol elin üzerine koymak, kibleye yönelmek, elleri göğüs hizasına kaldırmak*¹⁴⁸³ Hazrecî(ö. 582/1186), *kurban kesmek, elleri tekbirde kaldırmak*,¹⁴⁸⁴ İbn Cevzî(ö. 597/ 1201), *kurban kesmek*,¹⁴⁸⁵ Bedruddîn Muhammed(ö. 733/1333),*Mina'da kurban kesmek, sağ eli sol elin üzerine koymak*,¹⁴⁸⁶ Abdalbâkî bin Abdilmecîd(ö.743/1342), *Mina'da kurban kesmek*,¹⁴⁸⁷ İbnu'l-Hâim(ö. 810/407), *kurban kesmek, elleri göğüs hizasına kaldırmak*¹⁴⁸⁸ anlamlarına geldiğini ifade ederler. Kirmânî(ö. 500/1106), “*nahr*” kelimesinde “*kabul etme*” kinayesinin olduğunu, elini göğüs üzerine koymanın “*kabul etmek*” anlamına geldiğini söyler. Ayrıca “*nahr*” emri ile *kurbanın Allah için kesilmesi, sağ elin sol el üzere koyulması, kibleye yönelme, namazda elleri göğüs hizasına kaldırma* gibi anlamlara geldiğini ifade eder.¹⁴⁸⁹

“*Nahr*” kelimesinin anlamı konusunda şu hadis rivâyet edilmiştir: Hz. Peygamber, Cebrâil'e “*nahr*”ın ne olduğunu sorar Cebrâil'de; “*namaz esnasında her doğrulduğunda ellerin kaldırmandır, melekler böyle namaz kılar, her şeyin zineti var namazın zineti de budur.*” cevabını verir.¹⁴⁹⁰ İbn Kesîr (ö. 774/1373), bu hadis için münker bir hadis ifadesini kullanır.¹⁴⁹¹

İbn Kesîr (ö. 774/1373), “*nahr kelimesinin namazda sağ eli sol elin üzerine koymak*”¹⁴⁹² şeklinde Hz. Ali'den gelen rivâyetin *sahih olmadığını ifad eder*.¹⁴⁹³ Alûsî (ö. 1270/1854); *hadisin zayıf ve İbn Cevzi'ye göre uydurma olduğunu*

¹⁴⁸¹ Sicistânî, *Tefsîru Ğarîbu'l-Kur'ân*, s. 197

¹⁴⁸² Mekkî bin Ebî Tâlib, *Tefsîru'l-Müşekkel min Ğarîbu'l-Kur'ân*, s. 308

¹⁴⁸³ Kirmânî, *Ğarâibu't-Tefsîr*, ss. 1397-1398

¹⁴⁸⁴ Hazrecî, *Nefsu's-Sabâh*, s. 461

¹⁴⁸⁵ İbn Cevzî, *Tezkiratu'l-Erîb*, s. 472

¹⁴⁸⁶ Bedruddîn Muhammed bin İbrâhîm, *Ğurâru't-Tibyân*, s. 549

¹⁴⁸⁷ Abdalbâkî bin Abdilmecîd el-Yemânî, *Kitâbu't-Tercümân*, s. 303

¹⁴⁸⁸ İbnu'l-Hâim, *et-Tibyân fi Tefsîr Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 353

¹⁴⁸⁹ Kirmânî, *Ğarâibu't-Tefsîr*, ss. 1397-1398

¹⁴⁹⁰ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIV. 377-385; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 366-367; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 2107-2108.

¹⁴⁹¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 562-564.

¹⁴⁹² Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk*, III. 466-467; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 565-568; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 355; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 329; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIV. 377-385, Cürcânî, *Dercü'd-Dürer*, II. 740-741.

¹⁴⁹³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 562-564.

söyler.¹⁴⁹⁴ İbn Kesîr (ö. 774/1373), kurban kesme anlamı dışındaki tüm yorumlar için garip açıklaması yapar ve sadece kurban kesme anlamını doğru bulur.¹⁴⁹⁵

Cürcânî (ö.471/1078); “Kur’ân’da sadece mali ibadet olan zekâtın namaza atfedildiğini, nahr kelimesinin “namazda sağ eli sol elin üzerine koymak ve rükûdan doğrulurken göğüs belirene kadar dik durmak” şeklinde anlaşılmasının doğru olmadığını, bu iki görüşün namazın içinde emredildiği ile ilgili elimizde Kur’ân’da herhangi bir delilin olmadığını, bunların ancak namazın rükünü veya sünnetleri olabileceğini söyler.¹⁴⁹⁶

İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), cumhurun nahr kelimesini “kurban bayramı günü kurban kesmek” şeklinde anladığını ifade eder.¹⁴⁹⁷ Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Kur’ân’da genelde namazdan bahsedilince ardında zekâttan bahsedildiğini, Mekkelilerin cahiliye döneminde putlara “salât” edip kurban kestiklerini, Allâh’ın müşriklerin bu yaptıklarının aksine kurban ve “salât”ın kendisi için yapılmasını emrettiğini, nahr’ın namaza müteallık anlamları ile ilgili bütün görüşlerin namazın adabı ve kısımları ile ilgili olduklarını, namazın parçalarının namaza atfedilmesinin doğru olmadığını, namaz emrinin içinde tüm bu anlamların zaten bulunduğunu, nahr’ın deve boğazlama anlamının daha yaygın ve meşhur olduğunu ifade ederek cumhur tarafından tercih edilen “kurban bayramı günü deve boğazlamak” görüşünün daha tercih edilebilir olduğu ifade eder.¹⁴⁹⁸

Enes bin Malik, Hz. Peygamberin Kevser sûresi öncesinde bayram namazı kılmadan kurban kestiğini Kevser sûresi indikten sonra ise bayram namazı sonrasında kurban kesmekle emredildiğini ifade etmiştir.¹⁴⁹⁹ Kurban, Ebû Hanîfe’de vacip, Şafiilerde ve meşhur kavle göre ise sünnettir.¹⁵⁰⁰ Kanaatimizce âyette bayramı namazı ve kurban kesmek emredilmiş olsaydı bu durumda kurban kesmenin ve bayram namazını kılmanın vacip veya sünnet değil farz olması gerekirdi.

¹⁴⁹⁴ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 478-481.

¹⁴⁹⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur’ânî'l-Azîm*, IV. 562-564.

¹⁴⁹⁶ Cürcânî, *Dercü'd-Dürrer*, II. 740-741.

¹⁴⁹⁷ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1596.

¹⁴⁹⁸ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb XXXI-XXXII*. 110-123.

¹⁴⁹⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421; Sa’lebî, *el-Kesf ve'l-Beyân*, VI. 565-568; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8467-8471; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 329.

¹⁵⁰⁰ Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur’ân*, IV. 351-355; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb XXXI-XXXII*. 110-123.

“*Salli*” fiili için; Kurtubî (ö. 671/1273), *ibadet anlamına geldiğininin söylendiğini*,¹⁵⁰¹ Neseî (ö.710/1310), *ibadet*,¹⁵⁰² Dahhâk(ö. 105/723), *dua*,¹⁵⁰³ İkrime(ö.105/723), *rabbe şükretmek*¹⁵⁰⁴ anlamına geldiğini söylerler. Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), *şükr'ün kastedilmiş olmasının ihtimallerden biri olabileceğini* ifade eder. Razi; *Mücâhid(ö.102/720)* ve *İkrime(ö.105/723)*'nin de bu görüşte olduklarını söyler. Razi'ye göre, âyette şükür kelimesi yerine “salât” kelimesinin kullanılmasının sebebi namazın şükrün tüm kısımlarını kapsamasından dolayıdır. Razi'ye göre namaz, şükrün amele dökülmesidir, şükrün en güzel şeklidir. Razi, *şükür kelimesinin yerine “salât” kelimesinin kullanılmış olmasının gerekçesi olarak şâyet “veşkür/şükret” kelimesi kullanılsaydı daha önce Hz. peygamber şükretmemiş şeklinde bir algıya yol açacaktı açıklamasını yapar.*¹⁵⁰⁵ Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), “salli” fiilinin âyetteki anlamlarından birinin “*duâ*” olabileceğini söyler¹⁵⁰⁶ ama tercihini “namaz” anlamından yana kullanır.¹⁵⁰⁷ Namaz anlamının şer'i örf'e en yakın mana olduğunu söyleyerek tecihini namazdan yana kullanmasının gerekçesini zikreder.

Mâtürîdî (ö. 333/944), “*salât*”ın asıl anlamının *huzu*, *huşu* ve *duâ*, olduğunu ifade eder.¹⁵⁰⁸ Alûsî (ö. 1270/1854), *şükremek anlamını verir.*¹⁵⁰⁹ Ferâhî (ö. 1349/1930), “salât” kelimesinin, “*yakınlık, bir şeye yönelmek ve bir şeyin içine girmek*” anlamına geldiğini ve bu anlamların asıl anlamalar olduklarını söyler.¹⁵¹⁰ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), “*salât ile ibadet kast edilmiştir çünkü “salât” kelimesinin asıl anlamı budur. Dolayısı ile âyetin anlamı, “ibadetini Allâh'a yap başkasına değil” şeklinde olur. “Salât” ile beş vakit namaz kast edilmiş diyen de ibadetlerin direği, islam'ın temeli olduğu için bu anlamı vermiştir. Rabbine ibadet et ve kurban kes anlamının daha uygun olduğunu*” söyler.¹⁵¹¹

¹⁵⁰¹ Kurtubî, *el-Câmi' lî Ahkâmi 'l-Kur'ân*, X. 444-445.

¹⁵⁰² Neseî, *Medâriku 't-Tenzil*, s. 1378.

¹⁵⁰³ Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8467-8471.

¹⁵⁰⁴ Maverdî, *en-Nuket ve 'l-Ûyün*, VI. 355; Suyûtî, *ed-Durru 'l-Mensûr*, XV. 695, 703-706.

¹⁵⁰⁵ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu 'l-Ğayb XXXI-XXXII*. 110-123.

¹⁵⁰⁶ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu 'l-Ğayb XXXI-XXXII*. 110-123.

¹⁵⁰⁷ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu 'l-Ğayb XXXI-XXXII*. 110-123.

¹⁵⁰⁸ Mâtürîdî, *Tevilâtü Ehli 's-Sünne*, X. 627-628.

¹⁵⁰⁹ Alûsî, *Rûhu 'l-Meânî*, XV. 478-481.

¹⁵¹⁰ Ferâhî, *Nizâmu 'l-Kur'ân*, II. 789-816.

¹⁵¹¹ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu 'l-Kur'ân*, IV. 351-355.

İbn Abbâs (ö. 68/687),¹⁵¹² İkrime(ö.105/723),¹⁵¹³ Katâde(ö.117/735),¹⁵¹⁴ Atâ(ö.114/732),¹⁵¹⁵ Rabi',¹⁵¹⁶ Ferrâ (ö. 207/822), Huvvârî (ö. 280/893), Zeccâc (ö. 311/923), Tûsî (ö. 460/1067), Kuşeyrî(ö. 465/1072), Zemahşerî (ö. 538/1144), Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605), “*sallî*” ifadesinin “*kurban bayramı namazı kılmak*” anlamına geldiğini belirtirler.¹⁵¹⁷

Cürcânî (ö.471/1078), âyetin zahirinden “*sallî*” ifadesi ile *bayram namazının anlaşıldığını*,¹⁵¹⁸Ebû Hayyân (ö. 745/1344) âyetin zahirinden *nafile ve farz namazların anlaşıldığını ifade ederler*.¹⁵¹⁹ Tabersî (ö. 548/1153), “*sallî*” ifadesinin *nahr ile mukaran olmasına dayanarak âyette bayram namazının kılınmasının emredildiğini* ifade eder.¹⁵²⁰ Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), “*sallî*” kelimesini *namaz anlamına alanların ihtilaf ettiklerini, atıf vav'ı ile nahr kelimesini atfetmenin tertibi gerekli kılmadığını, kurbanın namazla anılmasının namazın kurban günü olmasını gerektirmediğini, “sallî” ifadesi ise beş vakit namazın kast edildiğini* söyler.¹⁵²¹ Kurtubî (ö. 671/1273), *ise sûre Mekke dışında inmişse yani Mekkî değilse kast edilen bayram namazıdır. Zira Mekke'de bayram namazının olmadığını ve bunun icma ile sabit olduğunu söyler*.¹⁵²²

“*Sallî*” fiili ile Dahhâk(ö.105/723)¹⁵²³ ve İkrime(ö.105/723),¹⁵²⁴ *namaz kılmanın; Atâ'(ö.114/732), tüm namazların kastedildiğini;*¹⁵²⁵ Zemahşerî (ö. 538/1144), İbn Atiyye (ö. 546/1151), Seâlibî (ö. 875/1471), Ebû's-Su'ûd (ö.

¹⁵¹² Firuzabâdi, *Tenvîru'l-Mikbâs*, s. 602.

¹⁵¹³ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 565-568.

¹⁵¹⁴ Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk*, III. 466-467; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421, Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 565-568; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 565-568; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIV. 377-385; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 504; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV. 351-355.

¹⁵¹⁵ İbn Ebî Hâtim er- Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim er- Râzî*, VII. 573; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 565-568; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Üyûn*, VI. 355; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 504.

¹⁵¹⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421.

¹⁵¹⁷ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, , III. 184; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 539; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve l'râbuh*, V. 369, Tûsî, *et-Tibyân*, X. 329; Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, III. 455; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 802; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'ân*, V. 379.

¹⁵¹⁸ Cürcânî, *Dercü'd-Dürrer*, II. 740-741.

¹⁵¹⁹ Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîr*, VIII. 520-521.

¹⁵²⁰ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 366-367.

¹⁵²¹ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb XXXI-XXXII*. 110-123.

¹⁵²² Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 444-445.

¹⁵²³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421.

¹⁵²⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 417-421.

¹⁵²⁵ Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV. 351-355.

982/1574), “salât”ın ismi cins olarak zikredildiğini¹⁵²⁶ belirtirler. İbn Abbâs (ö.68/687),¹⁵²⁷ Mücâhid (ö.102/720),¹⁵²⁸ Said bin Cubeyr,¹⁵²⁹ “Salli” kelimesinin farz namazları kılmak anlamına geldiğini belirtirler.

“Mücâhid (ö.102/720),¹⁵³⁰ Atâ’ (ö.114/732),¹⁵³¹ İkrime (ö.105/723),¹⁵³² Said bin Cubeyr,¹⁵³³ Süfyan es-Sevri,¹⁵³⁴ Haccac,¹⁵³⁵ salli” fiili ile Müzdelife’de sabah namazını kılmanın ifade edildiğini; Mukâtil (ö. 150/767), Ebû Müslim el-İsfehânî (ö.322/934), Semerkandî (ö. 373/983), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Tûsî (ö. 460/1067), Vâhidî (ö. 468/1075), Ebû’s-Su’ûd (ö. 982/1574) ise “salli” kelimesi ile beş vakit namazı kılmanın¹⁵³⁶ kast edildiğini söylerler.

Muhammed bin Ka’b el-Kurâzi Kevser 2. Âyetin tefsirinde; “sana Kevseri verdiğimiz göre sen Müşriklerin yaptığının aksine Allâh için namaz kıl kurban kes” açıklamasında bulunmuştur.¹⁵³⁷ Katâde (ö. 117/735),¹⁵³⁸ Zemahşerî (ö. 538/1144), Nesefî (ö. 710/1310), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Kâsımî (ö.1332/1914), Alûsî (ö. 1270/1854), Merâğî (ö. 1364/1945), “Müşrikler Allâh için ne namaz kılar ne de kurban keserlerdi. Allâh kendisi için namaz kılınmasını ve Kurban kesilmesini

¹⁵²⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 802; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* V. 529-530; Seâlibî, *el-Cevâhiru’l-Hisân*, III. 505; Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm*, VIII. 451.

¹⁵²⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8467-8471; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 377-385.

¹⁵²⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, VI. 355; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, IV. 504.

¹⁵²⁹ Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8467-8471; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, IV. 504.

¹⁵³⁰ İbn Ebî Hâtim er- Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim er- Râzî*, VII. 573; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI. 565-568; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 377-385; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, VI. 355; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, IV. 351-355.

¹⁵³¹ Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk*, III. 466-467; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421; İbn Ebî Hâtim er- Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim er- Râzî*, VII. 573; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 377-385; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 802.

¹⁵³² İbn Ebî Hâtim er- Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim er- Râzî*, VII. 573; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, IV. 351-355.

¹⁵³³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI. 565-568; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 377-385.

¹⁵³⁴ Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 377-385; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, IV. 504.

¹⁵³⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421.

¹⁵³⁶ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 528; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421; Ebû Müslim, *Tefsîru Ebû Müslim*, s. 265; Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî*, III. 519; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8467-8471; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 329; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 377-385; Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm*, VIII. 451.

¹⁵³⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI. 565-568; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8467-8471; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, IV. 504; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, IV. 351-355.

¹⁵³⁸ İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* V. 529-530

emretti” görüşünü tercih ederler.¹⁵³⁹ Vâhidî (ö. 468/1075), müfessirlerin çoğunun “*salât*” ve *kurbanın sadece Allaha yapılması*” görüşünde olduklarını söyler.¹⁵⁴⁰

“Salla” kelimesi için İbn Kuteybe(ö. 276/889), *kurban bayramı namazı*,¹⁵⁴¹ Bedruddîn Muhammed(ö. 733/1333), *Müzdelife’de sabah namazı, kurban namazı, namaz cinsi*,¹⁵⁴²Abdübâkî bin Abdilmecîd(ö.743/1342), *Müzdelife’de sabah namazı, kurban namazı*,¹⁵⁴³ anlamlarını vermektedirler.

Kevser sûresinin tefsîrinde rivâyetlerin etkin rol oynadığını görmekteyiz. Sûrenin Mekkî olduğu meşhur olsa da Ebû Hayyan’ın dediği gibi cumhur sûreyi Medenî saymaktadır. Kevser sûresinin Medenî olduğunu söyleyenler Said bin Cubeyr’in sûrenin Hudeybiye’de indiği yönündeki rivâyetine dayanmaktadırlar. Said bin Cubeyr’den gelen rivâyetin yanısıra “salât”ın “nahr” kelimesi ile mukaran olması müfessirlerin bir kısmının “salât”ı bayram namazı, “nahrı” kurban şeklinde anlamalarına neden olmuştur.

Taberi ve daha birçok müfessire göre müşrikler “salât”ı Allah için kılmıyor, kurbanlarını Allâh için kesmiyorlardı. Allâh, bu sûreyi indirmek sûreti ile sadece kendisi için bu ibadetlerin yapılmasını istedi. Müfessirlerin bu açıklaması Kevser sûresinin Mekke’de indiğini ve Mekkeli müşriklerin “salât”ı bildiklerini göstermektedir. Taberi ve diğer müfessirlerin “Said bin Cubeyr” den gelen rivâyeti tercih etmemeleri gelen her rivâyetin müfessirler tarafından kabul edilmediğini, müfessirlerin kendi anlayışları ve kriterleri doğrultusunda rivâyetleri elediklerini, gelen her rivâyeti tefsîr malzemesi olarak kullanmadıklarını göstermektedir.

Kimi müfessirler tarafından Hz. Ali’den gelen “sağ elin sol elin üzerine koyulması” rivâyeti temel alınırken, kimi müfessire göre de Said bin Cubeyr’in rivâyeti esas alınmaktadır. Rivâyetleri dikkate almayıp kelimenin sözlük veya şeri anlamı ile tefsîr yapanlar da bulunmaktadır.

¹⁵³⁹ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 528, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 417-421, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 802; Neseî, *Medâriku’t-Tenzil*, s. 1378; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 562-564; Kâsimî, *Mehâsinu’t-Te’vil*, IX. 492; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XV. 478-481; Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, , XXX. 253

¹⁵⁴⁰ Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 377-385

¹⁵⁴¹ İbn Kuteybe, *Tefsîru Ğarîbu’l-Kur’ân*, s. 541

¹⁵⁴² Bedruddîn Muhammed bin İbrâhîm, *Ğurâru’t-Tibyân*, s. 549

¹⁵⁴³ Abdübâkî bin Abdilmecîd el-Yemânî, *Kitâbu’t-Tercümân*, s. 303

“Salli” ve “nahr” kavramlarının hangi anlamlara geldiği konusunda herkesçe kabul görmüş bir anlam bulunmamaktadır. Bu konuda gelen rivâyetler birbirinden çok farklı olduğu için rivâyetlerle anlam takdirinin yapılması mümkün değildir. Müfessirlerin büyük bir kısmı, “salli” ifadesi ile “beş vakit namazın”, “nahr” kavramı ile de “kurban kesmenin” emredildiği görüşündedirler. Ancak “müfessirlerin çoğu” tabiri bizleri yanıltmamalıdır. Zira tefsirler genellikle birbirinin devamıdır tekrardır. Rivâyetlerde “nahr” kelimesinin anlamları bağlamında gelen “*namazda elleri bağlama, göğüs hizasına kaldırma, kibleye yönelme*” gibi anlamlar kabul görmemiş eleştiri almışlardır.

Aynı şekilde rivâyetlerde “sallî” kelimesinin bağlamında gelen “bayram namazı” anlamı da eleştiri konusu olmuş ve bayramın Mekke’de değil Medine’de olduğu gerekçe gösterilmiştir. Buna karşı cevap olarak sûrenin Medeni olduğu ifade edilmiş ve Said bin Cubeyr’in rivâyeti delil gösterilmiştir. Maturidi, Ebu Bekir İbnu’l-Arabi vs. müfessirler “salli” kelimesinin sözlük anlamına ağırlık vermiş ve rivâyetleri dikkate almamışlardır. Kanaatimizce rivâyetler âyetin anlaşılmasını daha da zorlaştırmışlardır. Gelen rivâyetlerden dolayı Kevser sûresinin Medeni olduğu ifade edilmiş ise de sûrenin içeriği Mekki olduğunu göstermektedir. Zaten çoğunlukta sûrenin Mekki olduğu görüşündedir.

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “... O halde (sadece) Rabbin için *namaz kıl* ve boğazla!”

Ateş: “Öyleyse Rabbin için *namaz kıl* ve nahret (*kurban kes veya ellerini boğazına kadar kaldırıp tekbir al*).”

Çelik: “Sen de Rabbin için *namaz kıl* ve kurban kes!”

Duman: “Sen de Rabb’in (e şükür) için *namaz kıl* ve kurban kes.”

Elik-Coşkun: “ Öyleyse sen onlara aldırmadan *tevhit yoluna devam et!* Sırf rabbine *ibadet et* ve O’nun hiçbir eşi ve ortağı olmadığını söyle!

Elmalı - Dumlu: “Artık Rabbin için *namaz kıl*, kurban kes.”

Işıcık: “Öyle ise *namazını Rabbin için kıl* ve kurbanını O’nun için kes!”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Öyleyse Rabbin için *namaz kıl*, kurban kes.”

Öztürk: “Öyleyse, sen de (müşriklerin aksine) sırf *rabbine ibadet et* ve ellerini göğsüne kaldırıp tekbirle O’nun şanını yücelt.”

Sülün: “Sen de sadece *Rabbine yakar* ve (O’na) kes ‘kurban’ı...”

Şimşek: “O halde Rabbin için *namaz kıl* ve kurban kes.”

Yıldırım: “Sen de Rabbin için *namaz kıl* ve kurban kesiver.”

Meâllerin Kritiği

Meâllerimizin birçoğu sûrenin girişinde Mekkî kaydını koymakta ancak sûreyi Medenî içeriğe sahipmiş gibi çevirmektedirler. Sûrede geçen “sallî” emri, Elik-Coşkun meâlinde “*Tevhid yoluna devam etmek*”, Sülün meâlinde “*yakarmak*”, Öztürk meâlinde ise “*ibade etmek*” anlamı ile karşılanırken¹⁵⁴⁴ geri kalan meâllerin hepsinde şeri anlam olan “*namaz kılmak*” ile anlamlandırılmıştır.¹⁵⁴⁵

Sûre’nin Medenî olduğunu söyleyenlerin “*salli*” kelimesini şer’i anlamı ile (*namazla*) anlamlandırmaları hem indiği dönem açısından hem de metodolojik açıdan doğru kabul edilebilir. Ancak sûrenin Mekkî olduğunu kabul eden meâl yazarlarının birçoğunun “*salli*” fiiline “*namaz kılmak*” karşılığını vermeleri hem dönemsel hem de metodolojik açıdan doğru değildir.

“*Salli*” kelimesinin “*namaz kıl*” anlamı ile karşılanması her ne kadar müfessirlerin çoğunluğunun görüşüne uygun ise de kelimenin “*namaz kılmak*” anlamına alınarak dar bir çerçeveye hapsedildiğini düşünmekteyiz. Vahyin nüzûlünün başladığı ilk yıllarda sistematik bir ibadetin varlığından bahsetmek pek mümkün gözükmemektedir.

Tefsîrlerde “*nahr*” kelimesi genelde “*kurban*” anlamı ile karşılanmıştır. Bu anlamın da nüzûl dönemi açısından uygun olmadığını¹⁵⁴⁶ düşünmekteyiz. Meâllerimizde de aynı kelime “*kurban*” kelimesi ile karşılanmıştır. Tefsîrlerde “*nahr*” kelimesi ile zikredilen “*kurban bayramı namazının*” ise meâllere yansımadağını görmekteyiz.

¹⁵⁴⁴ “Salli” kelimesinin farklı meallendirmeleri için bkz. Atay, “*yakarmak, yönelmek*”; Bayındır, “*ibadet*”; Diyanet Vakfı, “*kulluk etmek*”; Esed, “*ibadet etmek*”; N. Öztürk, “*namaz-dua*”.

¹⁵⁴⁵ “Salli” kavramını “*namaz*” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Döndüren, Elmalılı, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Namlı, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

¹⁵⁴⁶ Demirci, Muhsin, *Kur’ân Tefsîrinde Farklı Yorumlar*, III. 651; Ali Galip Gezgin, Kur’an’da “Nahr” Kelimesi ve Türkiye’de Kurban İbadetinin Algılanışı, *Süleyman Demirel Üniv., İFD*, Kavramı, Yıl, 2005/2, S. 15, s. 36-40.

Namaz ifadesi, Türk okuyucusuna sistematik bir ibadet olan ve Hz. Peygamberden bu güne kadar uygulana gelen beş vakit namazı anlatmaktadır. Dolayısı ile meâllerde “salât” kelimesine karşılık olarak verilen “namaz” anlamı âyet metninde geçen “salât” ifadesini karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Zira Taberi başta olmak üzere birçok müfessir müşriklerin tersi olarak namazın Allâh için kılınmasının ve kurbanın Allâh için kesilmesinin amaçlandığını ifade ederek aslında farz olan namazın değil o dönemin bilinen ibadeti olan “salât”ın Allâh’a has kılınmasını söylemektedirler.

Ebû Bekir İbnu'l-Arabi başta olmak üzere daha başka müfessirlerin de dile getirdiği “*ibadet etme*” anlamının âyet metnine ve nüzûl dönemine daha uygun düştüğünü ancak yeterli bir anlam olmadığını düşünmekteyiz. Nahr kelimesinin de kurbanı veya namazda ellerin bağlanmasını değil sözlük anlamı olan “*yönelmek, göğüslemek*” manalarını yansıttığını düşünmekteyiz. Değilse kurban ibadeti farz hükmünde olacaktır. Kanaatimizce Kurban ibadetinin Kur'an'a dayandırılması yanlıştır. Bu sûrede kurbandan değil Allah yolunda herşeyi göze almaktan bahsedilmektedir. *Arap dilinde hayatını sonlandıran, intihar eden kişi için “nahr” kelimesi kullanılır. Ayrıca evlerin karşılıklı olduğunu ifade etmek için de “nahr” kelimesi kullanılır.*¹⁵⁴⁷

“*Nahr kelimesinin anlamlarının göğüste odaklandığını, nahr ile sadrın(göğüs)kastedildiğini ifade edenlerin*¹⁵⁴⁸ *görüşlerine uyarak âyette geçen nahr kelimesinin “göğüs germek” manasına geldiğini söyleyebiliriz. Zira âyetin devamında “asıl sona ulaşacak olanlar sana düşmanlık edenlerdir.” Denilmektedir. Sûrenin bu şekilde son bulması bir mücadele ortamında indiğini göstermektedir. Zaten sûrede geçen her bir kelime ile ilgili birbirinden çok farklı ve alakasız birçok tefsir yapılmıştır. Bu da bizlere bu sûrenin tefsiri konusunda bir ittifakın bulunmadığını göstermektedir. O halde âyetlerin meallendirilmesinde sûre bütünlüğü, âyetlerin bağlamı, dönemin şartları, nüzul dönem, Arap dilinin yapısı göz önünde bulundurulmalıdır.*

¹⁵⁴⁷ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, , III. 184; Gezgin, *Kur'an'da “Nahr” Kelimesi*, s. 36-40.

¹⁵⁴⁸ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIV. 377-385; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 529-530.

Ancak biz “salât” kelimesinin Mekkî ilk dönem vahiylerinde fiil formunda geldiği yerlerde “*duâ, zikr, sena, peşisıra gelme, avn*” anlamı ile ilişkili olan “*davet etme, çağırma, tabi olma, destek oma*” gibi anlamlara geldiğini düşünmekteyiz. Bağlama göre bu anlamlardan biri takdir edilebilir. Bu âyette “salli” emri “*davet etme, hak dine çağırma, Rabbe çağırma*” anlamlarında kullanılmıştır. Kevser kelimesine müfessirlerin birçoğunun verdiği “*vahiy*” anlamını takdir ettiğimizde “salli” emrini “*çağırma, davet etme*” anlamı ile karşılamamız daha uygun olacaktır. Zaten müfessirlerin çoğunluğunun kabul ettiği “*namaz ve kurbanın sadece Allah için yapılması*” tefsiri de bu davetin bir parçasıdır. Yani “*Allah’a davet etme*” tefsirlerde zikredilen diğer anlamları da kapsamaktadır.

“Salât” kelimesi fiil formunda geldiği ilk dönem Mekkî âyetlerde, ıstılahi mana olan “*namaz kılmak*” anlamı ile değil, sözlük anlamları olan “*rabbe çağırma, davet etmek, desteklemek, tabi olmak*” gibi anlamlarla karşılanmalıdır. Zira bu dönemde namaz sistematik hale gelmemiş, tevhid mücadelesi yeni başlamıştır. Tevhid mücadelesinin verildiği bu ilk dönemde “*rabbe çağırma, kulluğa davet etmek*” daha önceliklidir. İslam davasının varlık mücadelesi verdiği bu dönemde *müşriklerle mücadele, tevhidin tesisi* gibi öncelikli işler dururken *dinin namazın içindeki erkânlarla, kurban kesmekle, elleri göğüs hizasına kaldırmakla* meşgul olması bize doğru gelmemektedir.

Elik-Coşkun meâlinin tefsîri bir ifade olabilceğini düşünmekle birlikte Sülün ve Öztürk Meâllerinin de doğruya yakın oldukları kanaatindeyiz. Ancak Sülün meâlinde yer alan “*yakarmak*” kelimesinin anlamı ifade etme konusunda zayıf kaldığını, Öztürk meâlinin ise isabet ettiğini düşünmekteyiz. Lakin Öztürk’ün âyet meâlinde “*nahr*” kelimesine yüklediği “*elleri göğüsüne kaldırıp tekbirle*” ifadesi muhakkik müfessirler tarafından tenkide uğrayan bazı rivâyetlere dayanmaktadır. Bu anlamın âyet bütünlüğünde ve dönemin şartlarına uygun düşmediğini söyleyebiliriz. Zira Allâh’ın şanının yüceliği için elleri kaldırmaya gerek yoktur. Bize göre âyetin anlam takdiri şöyle olabilir: “*... O halde rabbine çağır ve gelecek saldırılara göğüs ger...*”

3. 1. 6. Maun, 107/4, 5. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ

Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Maun sûresini bir önce gelen Kureyş sûresi ile irtibatlandırır ve sûrede Kureyş kabilesine verilen nimetlerden bahsedildiğini bu sûrede ise nimete nankörlük eden Kureyşin/Mekkelilerin tehdit edildiklerini ifade eder.¹⁵⁴⁹

Suyûtî (ö. 911/1505), İbn Abbâs(ö.68/687)'a göre sûrenin Mekkî olduğunu,¹⁵⁵⁰ Hasan Hân (ö. 1307/1890), Atâ(ö.114/732), Cabir ve İbn Abbâs(ö.68/687)'ın bir görüşüne göre sûrenin Mekkî olduğunu,¹⁵⁵¹ Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Cumhurun görüşünün sûrenin Mekkî olması yönünde olduğunu,¹⁵⁵² Huvvârî (ö. 280/893), sûrenin tümünden Mekkî olduğunu,¹⁵⁵³ Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), İbn Kesîr (ö. 774/1373), sûrenin Mekkî olduğunu, ifade ederler.¹⁵⁵⁴ Tûsî (ö. 460/1067)' Mekke'de münafık olmadığı için sûrenin Medenî olduğunu,¹⁵⁵⁵ Ebû Hayyân (ö. 745/1344), İbn Abbâs(ö.68/687) ve Katâde(ö. 117/735) 'ye göre sûrenin Medenî olduğunu ifade eder.¹⁵⁵⁶ Kâsımî (ö.1332/1914), sûrenin Medenî olduğunu söyler.¹⁵⁵⁷ Münafıklar hakkında indiğini söyleyenler sûrenin 4, 5, 6 ve 7. Âyetlerin Medenî olduğunu düşünürler. Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Seâlibî (ö. 875/1471), sûrenin yarısının Mekkî diğer yarısının Medenî olduğunu naklederler.¹⁵⁵⁸

Seâlibî (ö. 875/1471), *As bin Vail hakkında indiğini*,¹⁵⁵⁹ Mukâtil (ö. 150/767), *As bin Vail ve Abdulmüttalibin kızı Ümmü Hani'nin kocası Hubeyre bin Ebi Vehb hakkında indiğini*,¹⁵⁶⁰ İbn Atiyye (ö. 546/1151), İbn Cüreyc(ö.150/767)'e dayanarak

¹⁵⁴⁹ Ebû Hayyân, *Tefsîru 'l-Bahru 'l-Mûhît*, VIII. 517-518.

¹⁵⁵⁰ Suyûtî, *ed-Durru 'l-Mensûr*, XV. 686.

¹⁵⁵¹ Hasan Hân, *Fethu 'l-Beyân*, XV. 401.

¹⁵⁵² Ebû Hayyân, *Tefsîru 'l-Bahru 'l-Mûhît*, VIII. 517-518.

¹⁵⁵³ Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi 'l-Azîz*, IV. 537.

¹⁵⁵⁴ Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8459; İbn Kesîr, *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Azîm*, IV. 558.

¹⁵⁵⁵ Tûsî, *et-Tibyân*, X. 327-328.

¹⁵⁵⁶ Ebû Hayyân, *Tefsîru 'l-Bahru 'l-Mûhît*, VIII. 517-518; Hasan Hân, *Fethu 'l-Beyân*, XV. 401.

¹⁵⁵⁷ Kâsımî, *Mehâsinu 't-Te'vîl*, IX. 491.

¹⁵⁵⁸ Ebû Hayyân, *Tefsîru 'l-Bahru 'l-Mûhît*, VIII. 517-518; Seâlibî, *el-Cevâhiru 'l-Hisân*, III. 503.

¹⁵⁵⁹ Seâlibî, *el-Cevâhiru 'l-Hisân*, III. 503.

¹⁵⁶⁰ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 527.

sûrenin *Ebû Süfyanın bir yetimi azarlaması üzerine indiğini* naklederler.¹⁵⁶¹ Ebû Hayyân (ö. 745/1344), *sûrenin Ebû Cehil, Velid bin Muğire, Amr bin Âid, Ebû Süfyan, As bin Vail hakkında inmiş olabileceğini* söyler.¹⁵⁶² Ebû Hayyân (ö. 745/1344), *bir kısım müfessire göre sûrenin yarısının Mekke'de As bin Vail hakkında diğer yarısının ise Medîne'de Abdullah bin Übey hakkında indiğini*,¹⁵⁶³ Seâlibî (ö. 875/1471), *Ehli Tefsîre göre sûrenin ilk yarısının Mekke'de Ebû Cehil hakkında diğer yarısının ise Medîne'de Abdullah bin Übey ve arkadaşları hakkında indiğini* naklederler.¹⁵⁶⁴

“*Musallîn*” ifadesi ile İbn Abbâs(ö.68/687), Mücâhid(ö.102/720), Dahhâk(ö. 105/723) İbn Zeyd,¹⁵⁶⁵ Hasan el-Basrî(ö.110/728),¹⁵⁶⁶ Mukâtil (ö. 150/767), Ferrâ (ö. 207/822), Huvvârî (ö. 280/893), Tüsterî (ö. 283/896), Taberî (ö. 310/923), Zeccâc (ö. 311/923), İbn Ebî Hâtim er-Râzî (ö. 327/939), Semerkandî (ö. 373/983), Sa'lebî (ö. 427/1035), Maverdî (ö. 450/1058), Tûsî (ö. 460/1067), Vâhidî (ö. 468/1075), Beğavî (ö. 516/1122), Ebû Bekr İbnu'l-Arabî (ö. 543/1148), Tabersî (ö. 548/1153), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Kurtubî (ö. 671/1273), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Suyûtî (ö. 911/1505), Aliyyu'l-Kârî (ö.1014/1605), Şenkîti(ö.1393/1973), *münafıkların kast edildiğini söylemektedirler.*¹⁵⁶⁷ Alûsî (ö. 1270/1854), *münafıklar Ehli “salât”ın ismi ile tesmiye olmalarından dolayı “musallîn” şeklinde anıldıklarını*,¹⁵⁶⁸ Mevdüdi(ö. 1399/1979), *Ehli “salât”ın arasına katılmış olmalarından dolayı bu isimle anıldıklarını*

¹⁵⁶¹ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 527.

¹⁵⁶² Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 517-518.

¹⁵⁶³ Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 517-518.

¹⁵⁶⁴ Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 503.

¹⁵⁶⁵ Firuzabâdi, *Tenvîru'l-Mikbâs*, s. 602; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 397-401.

¹⁵⁶⁶ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 351.

¹⁵⁶⁷ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 527; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, , III. 183; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 537; Tüsterî, *Tefsîru't-Tüsterî*, s. 206; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 397-401; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve l-Râbuh*, V. 367; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim er-Râzî*, VII. 571; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III. 518; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 560; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 351; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 327-328; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXIV. 358; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 501; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV. 349; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 364; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1594; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb XXXI-XXXII*. 106-109; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 438; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vil*, IV. 478; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 517-518; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, XV. 686; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'ân*, V. 377; Şenkîti, Muhammedu'l-Emin bin Muhammed el-Muhtâr el-Cekenî (ö. 1393/1973), *Advâu'l-Beyân fi İzâhi'l-Kur'âni bi'l-Kur'ân*, 3. Bsk., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2011, s. 2136.

¹⁵⁶⁸ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 475.

söylerler.¹⁵⁶⁹ Taberî (ö. 310/923), Ehli Tev'îl'in âyette bahsedilen musallînler ile içleri küfür dışları iman olan Hz. Peygamber dönemi münafıklarının amaçlandığını ifade ettiklerini nakleder.¹⁵⁷⁰ Kâsîmî (ö.1332/1914), âyetin öncelikle Hz. Peygamber dönemi münafıkları için olduğunu sonra bu özellikleri barındıran herkes için geçerli olduğunu söyler.¹⁵⁷¹ Zemahşerî (ö. 538/1144),¹⁵⁷² “musallîn” ifadesi ile Münafık ve fasıkların kast edildiğini, İbn Kesîr (ö. 774/1373),¹⁵⁷³ yükümlülük olarak namazı kabul etmiş ama ondan sehv edenlerin amaçlandığını ifade ederler. Sabûnî,¹⁵⁷⁴ sûrede müşrik ve münafıklardan bahsedildiğini ifade eder.

Mâturîdî (ö. 333/944), *âyete anlam verirken ihtiyatlı davranır ve nifak ehli ile ilgili olabileceği gibi müşrikler hakkında da olabileceğini, Enfal, 35. Âyete göre Müşriklerinde “salât” ibadeti yaptıklarını ancak “salât”ı putlara doğru kıldıklarını, âyette bu “salât”ın makbul olmadığını, gerçek “salât” olmadığını ifade edildiğini söyler.* Mâturîdî (ö. 333/944), *“salât”ın burada “huzu’ ve tezellül”den kinaye olması da mümkündür, o zaman “huzu’ ve huşuda bulunanlara yazıklar olsun” anlamına gelir demektedir.*¹⁵⁷⁵

Maun, 107/5. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği

الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ

*Âyette geçen “an “salât”ihim Sehun” ifadesi için İbn Abbâs (ö. 68/687), eğlenirler, oyalanırlar, namazlarını terk ederler,*¹⁵⁷⁶ Mukâtil (ö. 150/767), Huvvârî (ö. 280/893), Taberî (ö. 310/923), Zeccâc (ö. 311/923), Semerkandî (ö. 373/983), Tabersî (ö. 548/1153), Neseî (ö. 710/1310), Şevkânî (ö. 1250/1834), *namaz konusunda oyalanırlar vakit geçip gidene kadar namaz kılmazlar, vaktinde kılacak olsalar bile riya için kılarlar, insanlar gördükleri zaman namaz kılarlar, namazları ile Allâh rızasını amaçlamazlar,*¹⁵⁷⁷ Ferrâ (ö. 207/822), Alûsî (ö. 1270/1854), *namaz*

¹⁵⁶⁹ Mevdüdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, VII. 258.

¹⁵⁷⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 397-401.

¹⁵⁷¹ Kâsîmî, *Mehâsinu't-Te'vîl*, IX. 491.

¹⁵⁷² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 799.

¹⁵⁷³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 558.

¹⁵⁷⁴ Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, s. 1725.

¹⁵⁷⁵ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, X. 624-625.

¹⁵⁷⁶ Firuzabâdi, *Tenvîru'l-Mikbâs*, s. 602.

¹⁵⁷⁷ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 527; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 537; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV. 397-401; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, V. 367-368; Semerkandî,

*konusunda oyalanırlar,*¹⁵⁷⁸ Abdurrezzâk bin Hemmâm (ö. 211/826), Sa'lebî (ö. 427/1035), Hâzin (ö. 741/1340); Katâde(ö. 117/735)'ye istinaden *namaz kılıp kılmadığına dikkat etmezler,*¹⁵⁷⁹ Tüsterî (ö. 283/896), Beyzâvî (ö. 685/1286), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), *namaz vakitlerine uyma konusunda gaflet içindeler,*¹⁵⁸⁰ Sülemî (ö. 412/1021), *namazı kalp huzuru ile kılmazlar,*¹⁵⁸¹ Sa'lebî (ö. 427/1035), Dahhak'a istinaden, *namazı terk ederler,* Ebu'l-Âliye (ö. 90/709) istinaden *vaktinde kılmazlar ne ruku ne secdesini tam yapmazlar, secdeye gittiğinde başlarını döndürürler,*¹⁵⁸² Taberî (ö. 310/923), Mâturîdî (ö. 333/944), Sa'lebî (ö. 427/1035), Maverdî (ö. 450/1058); Mücâhid(ö.102/720)'e istinaden *gafiller, namazı küçümserler,*¹⁵⁸³ Kurtubî (ö. 671/1273), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), *tek mi çift mi kıldıklarını bilmezler,*¹⁵⁸⁴ İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), İbn Abbas'a istinaden *vaktinde kılmazlar, namazı öteliler*¹⁵⁸⁵

Abdulbâkî bin Abdilmecîd(ö.743/1342), namaza aldırış etmemek, önemsememek, namaz kılmamak, vaktini kaçırmak¹⁵⁸⁶ Seâlibî (ö. 875/1471), *vaktinde kılmazlar,*¹⁵⁸⁷ Suyûtî (ö. 911/1505), *namaz kılarken sağa sola bakarlar,*¹⁵⁸⁸ Kâsimî (ö.1332/1914), *sevabı beklemezler*¹⁵⁸⁹ şeklinde açıklama yapmışlardır.

Bikâî (ö. 885/1480), *İbn Mesud'un "sehûn" kelimesini "lehûn" şeklinde okuduğunu bunun da namaza karşı oyalanma anlamına geldiğini,*¹⁵⁹⁰ İbn Kesîr (ö.774/1373), Şevkânî (ö. 1250/1834), *Musab bin Sad'ın babasından; "vakit çıkana*

Tefsîru's-Semerkandî, III. 518; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân,* X. 364; Neseфі, *Medâriku't-Tenzîl,* s. 1377; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 2104-2105.

¹⁵⁷⁸ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân,* , III. 183; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî,* XV. 475.

¹⁵⁷⁹ Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk,* III.463-465; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân,* VI. 560; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl,* IV. 478-479.

¹⁵⁸⁰ Tüsterî, *Tefsîru't-Tüsterî,* s. 206; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl,* II. 625; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm,* VIII. 449.

¹⁵⁸¹ Sülemî, Ebû Abdurrahmân Muhammed bin el- Huseyn bin Musâ el-Ezdî (ö. 412/1021), *Hakaiku't- Tefsîr/Tefsîru's-Sülemî,* I-II, thk. Seyyid İmrân, 2. Bsk., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2016, II. 421.

¹⁵⁸² Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân,* VI. 560.

¹⁵⁸³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân,* XV. 397-401; Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne,* X. 624-625, Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân,* VI. 560; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Üyün,* VI. 351-352.

¹⁵⁸⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân,* X. 438-439; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr,* s. 1594.

¹⁵⁸⁵

¹⁵⁸⁶ Abdulbâkî bin Abdilmecîd el-Yemânî, *Kitâbu't-Tercümân,* s. 302

¹⁵⁸⁷ Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân,* III. 503.

¹⁵⁸⁸ Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr,* XV. 686-690.

¹⁵⁸⁹ Kâsimî, *Mehâsinu't-Te'vîl,* IX. 491.

¹⁵⁹⁰ Bikâî, *Nazmu'd-Dürer,* VIII. 544.

*kadar gaflet etmek” anlamını duyduğunu,*¹⁵⁹¹ Suyûtî (ö. 911/1505), *Sad bin Ebi Vakkas’ın Hz. Peygambere bu âyeti sorduğunda Hz. Peygamberin “vaktinde kılmazlar” dediğini*¹⁵⁹² naklederler. Vâhidî (ö. 468/1075), Zemahşerî (ö. 538/1144), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Suyûtî (ö. 911/1505), Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605), âyette “an” değil de “fi” denilmiş olsaydı müminler hakkında olurdu açıklamasını yapmaktadırlar.¹⁵⁹³ İbn Kesîr (ö. 774/1373), Atâ bin Dinar’ın; “fi demeyen rabbe şükürler” dediğini nakleder.¹⁵⁹⁴

Kummî (ö. 307/919), Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605), *namazı terk ederler,*¹⁵⁹⁵ Ebû Bekr İbnu’l-Arabî (ö. 543/1148), İbn Atiyye (ö. 546/1151), Mücâhid(ö.102/720)’e istinaden *namazı terk ederler*¹⁵⁹⁶ tefsirini yaparlar.

İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), *İbn Mesud’tan “namazı tamamen terk etmediler, ederlerse kâfir olurlardı”*¹⁵⁹⁷ naklini yapmaktadır. Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210) ise; “*namazdan sehv eden için; “namazı hatırlamayan namazı boş veren kimsedir” denilmesi doğru değildir. Sehv, “namazı terk etmek” anlamında alınmamalı zira âyette zaten namaz kıldıkları ifade edilmektedir”* demektedir.¹⁵⁹⁸

Mukâtil (ö. 150/767), Huvvârî (ö. 280/893), Sa’lebî (ö. 427/1035), Şevkânî (ö. 1250/1834), “*maun’un zekât anlamına geldiğini,*¹⁵⁹⁹ Ebû Ubeyde Ma’mer bin el-Müsennâ (ö. 209/824), Kasım bin Sellâm(ö. 224/839), “*maun” kelimesinin cahiliyyede her türlü yardımlaşma için kullanıldığını islamda ise “taat ve zekât” anlamında kullanıldığını,*¹⁶⁰⁰ Abdurrezzâk bin Hemmâm (ö. 211/826); *İbn Ömer(ö.74/693)’in maun için sadaka dediğini,*¹⁶⁰¹ ifade ederler.

¹⁵⁹¹ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 558-559; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 2104-2105.

¹⁵⁹² Suyûtî, *ed-Durru’l-Mensûr*, XV. 686-690.

¹⁵⁹³ Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 358-361; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 799; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühît*, VIII. 518; Suyûtî, *ed-Durru’l-Mensûr*, XV. 686-690; Aliyyu’l-Kârî, *Envaru’l-Kur’ân*, V. 377.

¹⁵⁹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 558-559.

¹⁵⁹⁵ Kummî, *Tefsîru’l-Kummî*, s. 770; Aliyyu’l-Kârî, *Envaru’l-Kur’ân*, V. 377.

¹⁵⁹⁶ Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, IV.349-350; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* V. 527.

¹⁵⁹⁷ İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1594.

¹⁵⁹⁸ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXXI-XXXII. 106-109.

¹⁵⁹⁹ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 527; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi’l-Azîz*, IV. 537; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI. 560; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 2104-2105

¹⁶⁰⁰ Ebû Ubeyde, *Mecâzu’l-Kur’ân*, II. 313; Kasım bin Sellâm, Ebû Ubeyde el-Herevî (ö. 224/839), *Tefsîru’l-imam Ebû Ubeyd*, I-II, haz. Ğazal binti Muhammed, I.Bsk., Dâru’s-Semiî, , Riyad, 2013, II. 1020.

¹⁶⁰¹ Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk*, III.463-465.

Yukarıda işlediğimiz tefsîr bilgileri ışığında tefsîrlerin “musallin” ve “salât” kavramları konusunda ittifak içinde olduklarını söyleyemeyiz. Aynı durum sûrenin nüzûl dönemi için de söz konusudur. Müfessirlerin çoğunluğu sûrenin bu kısmının münafıklar hakkında indiği görüşündedirler. Bazı müfessirler ise sûrenin Mekkî olmasından yola çıkarak ve Enfal, 45. Âyetten esinlenerek müşrikler hakkında olduğunu söylemektedirler.¹⁶⁰² Süleyman Ateş, *Maun Sûresinin tefsîrinde müşriklerin namaz kıldıklarına hiç değinmeyen müfessirlerin bu sûreyi izleyen Kevser sûresinin tefsîrinde bu gerçeği işlediklerini söyleyerek müfessirlerin çelişkilerine dikkat çekmiştir.*¹⁶⁰³

Sûrede işlenen “musallin” kavramının bildiğimiz manadaki “salât” kavramı ile ilişkilendirilmesi sûrenin bu kısmının münafıklarla bağlantılı kılınmasına ve “an “salât”ihim sehung” âyetinin namazdan gafil olmakla anlamlandırılmasına neden olmuştur. Yukarıda tefsîrlerden naklettiğimiz görüşleri bir araya getirdiğimizde namazların eda edilmesi, eda edilirken Allâh rızasının gözetilmemesi, namazların gösteriş amaçlı kılınması, ihmal edilmesi, vakitlere riâyet edilmemesi, namazların önemsenmemesi gibi namaza müteallık durumların öne çıktığını, kimine göre namaz kılanların değil namaz kılarımış gibi yapanların, namazı terk edenlerin, kimine göre ise namazları ihmal edenlerin söz konusu edildiğini görmekteyiz.

Bize göre bu âyetin tefsîri babında sahîh bir hadis bulunmamakta, zikredilen rivâyetler ise bir görüşten öteye geçmemektedir. “Sebeb hususi olsa da hüküm geneldir” kaidesinden yola çıkarak tefsîrlerdeki rivâyetlerin Mekkeli müşrikler hakkında iken Medîneli Münafıklara teşmil edildiğini ve onların şahsında böyle davranan herkese uyarlandığını düşünmekteyiz.

Âyet Meâlleri: Maun, 4

Akdemir: “... Vay o namaz kılanların haline!”

Ateş: “Şu namaz kılanların vay haline,”

Çelik: “Yazıklar olsun şöyle namaz kılanlara ki,”

Duman: “Böylesi namaz kılan kimselere yazıklar olsun!”

¹⁶⁰² Muhsin Demirci, *Kur’ân Tefsîrinde Farklı Yorumlar*, I-III, 1. Bsk., İFAV, İstanbul, 2017, III. 645.

¹⁶⁰³ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsîri*, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988, XI. 117.

Elik-Coşkun: "...İbadetlerinde tevhitte sapmış olan bu müşriklerin vay haline.."

Elmalı - Dumlu: "Yazıklar olsun o namaz kılanlara!"

Işıcık: "Bir de vay o namaz kılanların hâline!"

Gümüş - Çiçek - Demirci: "Vay o namaz kılanların haline ki,"

Öztürk: "...Yazıklar olsun böyle ibadet edenlere!"

Sülün: "Yazıklar olsun bu 'dindar'lara"

Şimşek: "Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki,"

Yıldırım: "Vay haline şöyle namaz kılanların."

Âyet Meâlleri: Maun,5

Akdemir: "Kıldıkları namazları ciddiye almamalarından..."

Ateş: "Ki, onlar namazlarından gaflet ederler..."

Çelik: "Onlar namazlarını gafletle kılar, ona gereken önemi mermezler."

Duman: "Onlar, kıldıkları namazı ciddiye almıyor;"

Elik-Coşkun: "Bunlar tevhit ehli bir peygamber olan ataları İsmâil'den tevariüs ettikleri ibadetleri yaparlar, kendilerini doğru yolda görürler..."

Elmalı - Dumlu: "Kıldıkları namazlarından habersiz olanlara."

Işıcık: "Onlar namazlarının bilincinde değildirler!"

Gümüş - Çiçek - Demirci: "Onlar kıldıkları namazdan gafil olup onu ciddiye almazlar."

Öztürk: "Onlar, gerçek ibadetten bihaberdir."

Sülün: "ki, dindarlığın anlamından bihaberdirler."

Şimşek: "Onlar kıldıkları namazı ciddiye almıyorlar."

Yıldırım: "Ki onlar namazlarından gafildirler..."

Meâllerin Kiriği:

Sûre girişine Mekkî veya Medenî kaydı konulduktan sonra Mekkî sûreye Medenî, Medenî sûreye Mekkî anlam takdir etmek bir çelişkidir. İnceleme konusu ettiğimiz meâllerin tümü sûrenin girişinde Mekkî kaydını koymuşlardır. Âyeti "namaz kılanlar" şeklinde anlamlandıran meâllerin tümü Mekkî dedikleri sûreyi Medenî bir sûre gibi çevirmişlerdir. Mekke'de, imanın bir ateş kuru gibi düştüğü yeri yaktığı bir zaman diliminde münafıkların olması beklenemez. Mekke'de münafık

olmadığına göre “*musallin*” kelimesinin “*namaz kılanlar*” olarak çevirilmesi yanlış olmaktadır. Eğer meâllerde sûre girişine “*Maun sûresi 4-7 arası âyetler Medenî’dir*” kaydı konulmuş olsaydı verdikleri anlamı kendi sistematiği içinde doğru kabul edebilirdik. “*Salât*” kelimesinin Enfal, 35. Âyette müşrikler bağlamında gelmesi, Müddessir, 43. Âyette *musallîn* kelimesinin müşriklerin lisanından aktarılması Mekke döneminde bu kelimenin bilindiğinin ve kullanıldığının Kur’ânî tescilidir.

“*مصلين/Musallîn*” kelimesi Mearic, 22-23 ve Müddessir, 43. Âyetlerde olduğu gibi Maun sûresinde de olumlu anlamdadır. “*Musallin*” kelimesinin bu sûrede olumsuz anlamda kullanıldığını ifade edenlerin aksine biz burada kendini *musallî* olarak niteleyip, “*salât*”ın gereğini yerine getirmeyenlerin kınandığını düşünmekteyiz. Kur’ân’ı doğru anlayıp yorumlayabilmek için Kur’ânı kendi bütünlüğü içinde değerlendirmek gerekir.¹⁶⁰⁴

Kur’ân bütünlüğüne baktığımızda Mearic sûresi 22. Âyet ve sonrasında zikredilen özelliklerin “*musallî*” kimliğine sahip olanları tasvir ettiğini bu sûrede ise Mearic sûresinde geçen *musallîn*lerin tersi özellikleri serdedenlerin kınandığını görmekteyiz. Kur’ân bütünlüğünden de anladığımız, *musallînlerin toplumsal duyarlılığa sahip ve dindar kişiler olduklarıdır*.

Sûrenin indiği Mekke’nin o ilk dönem yapısını ve âyetin nüzûlüne sebep olan olayları okuduğumuzda âyetlerinin münafıklarla değil Mekke döneminin *müşrik münafıkları*¹⁶⁰⁵ ile ilgili olduğunu, topluma İbrahimi geleneğin bağlıları yüzlerini gösteren ama kendi kendilerine kaldıklarında bambaşka hesaplar peşinde olan Mekke döneminin, Mekke cahiliyesinin elebaşlarını konu aldığını Medîne dönemi ile bir ilgisinin olmadığını görmekteyiz. Mekke’nin Ebu’l-Hakem olarak tanıdığı ama Kur’ân’ın gelişi ile maskesi düşen Ebû Cehil olarak tanınan cahiliye döneminin önemli isminin kendi toplumunda sergilediği tavırların Medîne münafıklarından hiçbir farkı yoktu. İki tarafında ortak yanları menfaatleri korumak, kollamak ve İbrahimi geleneğe, topluma, hakka, hukuka rağmen menfaatlerini büyötmektir.

¹⁶⁰⁴ Abdülbaki Güneş, *Kur’ân’da Bütünlük Mucizesi*, Etkileşim Yay., İstanbul, 2014, s. 39.

¹⁶⁰⁵ Bize göre “*münafık*”, “*mü’min ve kâfirin*” ortasında yer alan bir inaç sınıfı değildir. “*Nifak*” imandan daha çok karakterle ilgili bir durumdur. Kâfirlerin karaktersizine, menfaatçisine, kişiliği bozuk olanına “*münafık*” denir. *Münafık*’ın ilk ve en bariz vasfı menfaatçi olması, menfaati için tüm değerlerini hiçe saymasıdır.

Sûrenin bu bölümünün Medîne’de indiğini söylemek “salât” kavramının yanlış veya eksik anlaşılmasından, Kur’ân bütünlüğünün ve nüzûl ortamının yeterince değerlendirilememesinden kaynaklandığını düşünmekteyiz. Zaten sûre bir bütündür ve iki kısma ayrılması, kimi tefsîrlerde ifade edildiği gibi Mekkî ve Medenî şeklinde iki ayrıma tabi tutulması doğru değildir. Zira sûrenin 4. Âyeti “ fe” edatı ile başlamaktadır. “fe” edatı kendisinden sonraki cümleyi bir önceki cümleye bağlar.¹⁶⁰⁶ Dolayısı ile sûrenin ikiye bölünmesi dil, üslub ve bütünlük açısından mümkün gözükmemektedir.¹⁶⁰⁷

“*Musallin ve salat*” kelimelerine “*namaz kılanlar ve namaz*” anlamını veren meâl yazarları¹⁶⁰⁸ tefsîr bilgileri ışığında bu anlamı tercih etmiş ve anlam takdiri konusunda müfessirlerin çoğunluğuna uymuşlardır. *Müfessirler anlam takdiri konusunda zorlandıklarında genelde istilahi anlamı önceleyerek çözüm bulmaya gitmişlerdir. Aynı durum mealler için de söz konusudur.*

Değerlendirdiğimiz meâllerin içinde Elik-Coşkun, Sülün ve Öztürk meâllerinin doğruya yakın olduğunu ancak meâllendirmelerinin yeterli olmadığını düşünmekteyiz.¹⁶⁰⁹ Elik-Coşkun meâllendirmesinde *tevhid-şirk* mücadelesinin öne çıktığını, Öztürk ve Sülün meâllendirmesinde de *din, ibadet* vasfının öne çıktığını görmekteyiz. Hâlbuki sûre bütünlüğünden anladığımız kadarı ile sûrede “ahireti yalanlamanın beraberinde getirdiği toplumsal duyarsızlık ve haksızlıklar söz konusudur.”¹⁶¹⁰

Maun sûresinde “musallin” kelimesi ile “*tabi olma, peygamberlere uyma*” anlamı kastedilmektedir. Mekkelilerin İbrahimi geleneğe sahip çıktıklarını, İbrahimi geleneğe tabi olduklarını, Hac merasimi başta olmak üzere birçok konuda Hz. İbrahim’e uyduklarını ve İbrahimi geleneğin temsilcileri olduklarını söylediklerini rivâyetlerden ve Kur’an’ın ifadelerinden biliyoruz. Ancak İbrahimi gelenek, İbrahimi

¹⁶⁰⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, XI. 113.

¹⁶⁰⁷ Cündioğlu *Kur’anı Anlamanın Anlamı*, ss. 97-98.

¹⁶⁰⁸ “*Musalli-Salât*” kavramını “*namaz*” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bayındır, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpinarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

¹⁶⁰⁹ Farklı meallendirmeler için bkz. Atay, “*yakarış*”; Bayındır, İslamoğlu, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, “*İbadet*”; N. Öztürk, “*namaz-dua*”.

¹⁶¹⁰ Câbirî, *Fehmu’l-Kur’âni’l-Hakîm*, I. 62-64.

misyon Maun sûresinde dile getirilen zulüm ve haksızlıkları kabul etmemektedir. Aksine İbrahimi misyon yetime sahip çıkmayı, açları doyurmayı gerektirir.

Maun sûresinin girişinde dinin yalanlanmasından bahsedilmişti. Arap dilinde “din” kelimesi çokalamlı bir kelimedir ve temel anlamlarından biri de “gelenektir.”¹⁶¹¹ “Musallin” kelimesi burada cahiliye döneminde kullanıldığı anlam olan “*tabi olan, peşinden gelen, izleyen, ardısıra yürüyen*” manalarına gelmektedir. “Din” ve “musallin” kelimeleri ile burada “...bir geleneğe tabi olduklarını söyleyen ama tersi davranış sergileyen kişiler” anlatılmaktadır. Bu durumda âyetin anlamı; “Peygamberlere(Hz. İbrahim, İsmail vs.) tabi olduklarını/İbrahimi geleneğe uyduklarını söyleyip, tabi olduklarını söyledikleri gelenekten uzak yaşam sürenlere yazıklar olsun” şeklinde olmaktadır.

3. 1. 7. Kıyâme, 75/31. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّى

Hasan Hân (ö. 1307/1890), sûrenin Mekkî olması konusunda ihtilaf bulunmadığını ifade etmektedir.¹⁶¹² Âyetin bağlamı inkarcı insanı konu almaktadır. Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Kurtubî (ö. 671/1273), Şevkânî (ö. 1250/1834), sûrenin başında konu edilen insan hakkında indiğini,¹⁶¹³ âyette geçen insan kelimesinin ismi cins olduğunu¹⁶¹⁴ Mukâtil (ö. 150/767), Huvvârî (ö. 280/893), Taberî (ö. 310/923), Zeccâc (ö. 311/923), Semerkandî (ö. 373/983), Sa’lebî (ö. 427/1035), Maverdî (ö. 450/1058), Cürcânî (ö.471/1078), Beğavî (ö. 516/1122), Zemahşerî (ö. 538/1144), İbn Atiyye (ö. 546/1151), İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Hâzin (ö. 741/1340) ve Alî bin Osmân el-Mardîni(ö. 750/1349), burada bahsedilen kişinin *Ebû Cehil bin Hişam* olduğunu söylemektedirler.¹⁶¹⁵ Vâhidî (ö. 468/1075) ve Kurtubî (ö. 671/1273)’de *İbn*

¹⁶¹¹ Din kavramı hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. İsmail Çalışkan, 1. Bsk., *Kur’an’da Din Kavramı*, Ankara Okulu Yay., Ank., 2002.

¹⁶¹² Hasan Hân, *Fethu’l-Beyân*, XIV. 431, 447.

¹⁶¹³ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXIX-XXX. 205; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X. 96-97; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 1962.

¹⁶¹⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X. 96-97.

¹⁶¹⁵ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 423; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi’l-Azîz*, IV. 444; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIV. 242-243; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, V. 254; Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî*, III. 427; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI. 334; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Üyûn*, VI. 158; Cürcânî, *Dercü’d-Dürer*, II. 678; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, IV. 393; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV.

*Abbâs(ö.68/687) ve Kelbi'ye istinaden âyette bahsedilen kişinin Ebû Cehil olduğunu söylemişlerdir.*¹⁶¹⁶

Kummî (ö. 307/919), *Ğadir'i-Hum günü Hz. Peygamber Hz. Ali'ye bey'at edilmesi için çağrı yaptığını, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin velâyeti konusunda bildireceğini bildirdiğini, Hz. Ali için çağrı yaptığını; Muaviye, Muğire bin Şu'be ve Hasan el-Eşari'nin bu çağrıya karşı çıktıklarını, "Ali'nin velâyetini asla kabul etmeyiz, Hz. Muhammed'i bu konuda tasdik etmeyiz" dediklerini ve âyetin bu olay üzerine indiğini söylemektedir.*¹⁶¹⁷

Kisâî (ö. 189/805), Ebû Ubeyde Ma'mer bin el-Müsennâ (ö. 209/824), Ahfeş el Evsat (ö. 215/830), Huvvârî (ö. 280/893), Vâhidî (ö. 468/1075), İbn Atiyye (ö. 546/1151), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Kurtubî (ö. 671/1273), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Semînu'l-Halebî (ö. 756/1355), Seâlibî (ö. 875/1471), Şevkânî (ö. 1250/1834), Alûsî (ö. 1270/1854), Kâsımî (ö.1332/1914) ve Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973) لا (le) harfinin لم (lem) manasında olduğunu söylemektedirler. Dolayısı ile âyet لم يصدق و لم يصلی şeklinde olmaktadır.¹⁶¹⁸

Kuşeyrî(ö. 465/1072), Bikâî (ö. 885/1480), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Alûsî (ö. 1270/1854), âyette gecen "ne de namaz kıldı" ifadesine dayanarak Kâfirlerin şeriatin fîruundan sorumlu olduklarını gösterdiğini söylemektedirler.¹⁶¹⁹

Zemahşerî (ö. 538/1144), İbn Atiyye (ö. 546/1151), Kurtubî (ö. 671/1273), Beyzâvî (ö. 685/1286), Nesefî (ö. 710/1310), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Seâlibî (ö. 875/1471), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605), Alûsî (ö.

651; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 406-407; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1495, *Tezkiratu'l-Erib*, s. 430; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 205; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV. 374; Alî bin Osmân el-Mardîni, *Behcetü'l-Erib*, s. 525.

¹⁶¹⁶ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXII. 523-524; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, X. 96-97.

¹⁶¹⁷ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, s. 731-732.

¹⁶¹⁸ Kisâî, Ali bin Hamza (ö. 189/805), *Meâni'l-Kur'an*, Haz. İsa Şehhate İsa Ali, Dâru Kuba', Kahire, 1998, *Meâni'l-Kur'an*, s. 248; Ebû Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'an*, II. 272; Ahfeş el-Evsat, *Meâni'l-Kur'an*, s. 301; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 444; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXII. 523-524; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 406-407; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1495; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, X. 96-97; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîr*, VIII. 38-382; Semînu'l-Halebî, *ed-Dürü'l-Masûn*, III. 433; Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 429; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir* s. 1962; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 164-165; Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vîl*, IX. 283-284; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 361-362.

¹⁶¹⁹ Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, III. 371; Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, VIII. 254-255; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 268; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 164-165.

1270/1854), Kâsımî (ö.1332/1914), *âyette geçen “saddakka” kelimesinin “sadaka veya zekât vermek” anlamına gelebileceğini söylemektedirler.*¹⁶²⁰

Mukâtil (ö. 150/767), Taberî (ö. 310/923), Semerkandî (ö. 373/983), Maverdî (ö. 450/1058), Tûsî (ö. 460/1067), Kuşeyrî(ö. 465/1072), Vâhidî (ö. 468/1075), Beğavî (ö. 516/1122), Zemahşerî (ö. 538/1144), İbn Atiyye (ö. 546/1151), İbn Cevzî(ö. 597/1201), Kurtubî (ö. 671/1273), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Alî bin Osmân el-Mardînî(ö. 750/1349), Semînü'l-Halebî (ö. 756/1355), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Seâlibî (ö. 875/1471), Suyûfî (ö. 911/1505), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605), Şevkânî (ö. 1250/1834), Alûsî (ö. 1270/1854), Kâsımî (ö.1332/1914), Merâğî (ö. 1364/1945), Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), *müfessirlerin çoğunluğu “saddaka” fiilinin “tasdik etmek” anlamına geldiğini ifade etmektedirler. Ancak neyin tasdik edileceği konusu farklı görüşlere sahne olmuştur.*¹⁶²¹

Âyette geçen “*fe le saddaka*” ifadesi ile söz konusu şahsın; Semerkandî (ö. 373/983), Tûsî (ö. 460/1067), Kuşeyrî(ö. 465/1072), Merâğî (ö. 1364/1945), *Allâh'ın birliğini,*¹⁶²² Katâde(ö. 117/735) ,¹⁶²³ Mukâtil (ö. 150/767), Huvvârî (ö. 280/893), Taberî (ö. 310/923), Maverdî (ö. 450/1058), Beğavî (ö. 516/1122), Zemahşerî (ö. 538/1144), Neseî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Suyûfî (ö. 911/1505), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Şevkânî (ö. 1250/1834), Kâsımî

¹⁶²⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 651; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 406-407; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, X. 96-97; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 548; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1304; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 38-382; Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 429; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 268; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'an*, V. 250 Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 164-165; Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vil*, IX. 283-284.

¹⁶²¹ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 423; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV. 242-243; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III. 427; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Üyûn*, VI. 158; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 156; Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, III. 371; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXII. 523-524; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 393; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 651; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 406-407; İbn Cevzî, *Tezkiratu'l-Erib*, s. 430; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, X. 96-97; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 548; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1304; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vil*, IV. 374; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 38-382; Alî bin Osmân el-Mardînî, *Behcetü'l-Erib*, s. 525; Semînü'l-Halebî, *ed-Dürü'l-Masûn*, III. 433; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 452; Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 429; Suyûfî, *ed-Dürü'l-Mensûr*, XV. 138; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 268; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'an*, V. 250; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1962; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 164-165; Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vil*, IX. 283-284; Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, , XXIX. 156; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 361-362.

¹⁶²² Firuzabâdî, *Tenvîru'l-Mikbâs*, s. 578; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III. 427; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 156; Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, III. 371, Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, , XXIX. 156.

¹⁶²³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV. 242-243; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Üyûn*, VI. 158; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 156; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, X. 96-97; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1962.

(ö.1332/1914), Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), Kur'ân'ı,¹⁶²⁴ Semerkandî (ö. 373/983), Maverdî (ö. 450/1058), Vâhidî (ö. 468/1075), Zemahşerî (ö. 538/1144), Kurtubî (ö. 671/1273), Neseî (ö. 710/1310), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Seâlibî (ö. 875/1471), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Şevkânî (ö. 1250/1834), Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), *Hz. Muhammed'in peygamberliğini, risaleti*,¹⁶²⁵ Tabersî(ö. 548/1153),¹⁶²⁶ *Kur'ân ve sünneti*, Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210),¹⁶²⁷ *din adına hiçbir şeyi tasdik etmediğini*, Beyzâvî (ö. 685/1286), Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605), Alûsî (ö. 1270/1854), *tasdik etmesi gereken şeyleri tasdik etmediğini*,¹⁶²⁸ Seâlibî (ö. 875/1471), Kâsımî (ö.1332/1914), *dini*¹⁶²⁹ Sa'dî, *imanın esaslarını*¹⁶³⁰ *tasdik etmediğini söylemişlerdir.*

İbn Atiyye (ö. 546/1151), Seâlibî (ö. 875/1471), “*saddaka*” *fili için “tasdik etmek” anlamının daha doğru olduğunu söylerler.*¹⁶³¹ Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973) ise *kelimenin “tasdik”ten türediğini “tasdik etmek” anlamının “yalanlamak” kelimesine mukabil olduğu için “saddaka”ya “tasdik etti” anlamını vermenin daha uygun düştüğünü ve âyette “sadaka” kast edilmiş olsaydı “saddaka” yerine “tasaddaka” denilmesi gerektiğini ifade eder.*¹⁶³²

Kâsımî (ö.1332/1914),¹⁶³³ Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), Sa'dî, “*tasdik*” *kelimesine mukabil olarak “kezzebe”, “salât” kelimesine mukabil olarakta “tevelle” kelimesinin kullanıldığını belirtirler. Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), sonraki âyetin*

¹⁶²⁴ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 423; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 444; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV. 242-243; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 158; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 393; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 651; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1304; Hâzin, *Lübübü't-Te'vîl*, IV. 374; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 38-382; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, XV. 138; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 268; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1962; Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vîl*, IX. 283-284; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 361-362.

¹⁶²⁵ Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III. 427; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 158; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXII. 523-524; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 651; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 96-97; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, s. 1304; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 38-382; Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 429; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 268; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1962; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 361-362.

¹⁶²⁶ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 159.

¹⁶²⁷ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIX-XXX. 205.

¹⁶²⁸ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 548; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'ân*, V. 250; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV. 164-165.

¹⁶²⁹ Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 429; Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vîl*, IX. 283-284.

¹⁶³⁰ Sa'dî, *Teysîru Kerîmu'r-Rahmân*, s. 900.

¹⁶³¹ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 406-407; Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 429.

¹⁶³² Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 361-362.

¹⁶³³ Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vîl*, IX. 283-284; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 361-362; Sa'dî, *Teysîru Kerîmu'r-Rahmân*, s. 900.

önceki âyeti tekid amaçlı geldiğini söyler.¹⁶³⁴ Semînü'l-Halebî (ö. 756/1355), *tasdik etmemenin sebebinin tekzib ve tevelli olduğunu söyler.*¹⁶³⁵

“*Sallâ*” ifadesi için, Katâde(ö. 117/735),¹⁶³⁶ Mukâtil(ö. 150/767), Taberî(ö. 310/923), Mâtürîdî (ö. 333/944), Maverdî (ö. 450/1058), Tûsî (ö. 460/1067), Kuşeyrî(ö. 465/1072), Zemahşerî (ö. 538/1144), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Kurtubî (ö. 671/1273), Beyzâvî (ö. 685/1286), Seâlibî (ö. 875/1471), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Hasan Hân (ö. 1307/1890), Merâğî (ö. 1364/1945), *namaz kılmadı, farzları eda etmedi,*¹⁶³⁷ Taberî (ö. 310/923), Beğavî (ö. 516/1122), Tabersî (ö. 548/1153), Hâzin (ö. 741/1340), Suyûtî (ö. 911/1505), *Allâh için namaz kılmadı*¹⁶³⁸ anlamına geldiğini ifade etmişlerdir.

İbn Abbâs (ö. 68/687),¹⁶³⁹ “*ve le esleme*” Müslüman olmadı, yani namaz kılan Müslümanlardan olmadı anlamına geldiğini, Mâtürîdî (ö. 333/944), “*salât*” ile *istislam/Allâh'a teslim olmak ve “inkiyad lillah” Allâh'a boyun eğmek, itaat etmek, Allâh'a bağlılık' anlamının kast edilmiş olabileceğini,*¹⁶⁴⁰ Semerkandî (ö.373/983), “*ne de namaz kaldı*” ifadesinin “*Müslüman olmadı*” anlamına geldiğini çünkü *Müslümâna musallî denildiğini,*¹⁶⁴¹ Vâhidî (ö. 468/1075), Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), *teslim olmadı, Müslüman olmadı anlamına gelebileceğini,*¹⁶⁴² Kurtubî (ö. 671/1273), *duâ etmedi anlamına da alınabileceğini,*¹⁶⁴³ Maverdî (ö. 450/1058), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605), Şevkânî (ö. 1250/1834), *amellerini yerine getirmede, ibadet etmedi şeklinde anlaşılabilceğini*

¹⁶³⁴ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 361-362.

¹⁶³⁵ Semînü'l-Halebî, *ed-Dürü'l-Masûn*, III. 433.

¹⁶³⁶ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 158; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 156; Kurtubî, *el-Câmi' lî Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 96-97; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1962.

¹⁶³⁷ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 423; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV. 242-243; Mâtürîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, X. 353-354; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 158, Tûsî, *et-Tibyân*, X. 156; Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, III. 371; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 651; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 205; Kurtubî, *el-Câmi' lî Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 96-97, Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II. 548; Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 429; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VIII. 268; Hasan Hân, *Fethu'l-Beyân*, XIV. 431, 447; Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, , XXIX. 156.

¹⁶³⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV. 242-243; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 393, Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 159; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV. 374; Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr*, XV. 138.

¹⁶³⁹ Firuzabâdî, *Tenvîru'l-Mikbâs*, s. 578.

¹⁶⁴⁰ Mâtürîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, X. 353-354.

¹⁶⁴¹ Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III. 427.

¹⁶⁴² Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, XXII. 523-524; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 361-362.

¹⁶⁴³ Kurtubî, *el-Câmi' lî Ahkâmi'l-Kur'ân*, X. 96-97.

söylemektedirler.¹⁶⁴⁴ Kirmânî(ö. 500/1106), “*salla*” kelimesinin “*Peygambere tabi olmadı*” anlamına geldiğini ifade eder.¹⁶⁴⁵

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “O, (dünyada iken) ne (gerçeği) tasdik etmiş ne *de namaz kılmıştı*...”

Ateş: “Ne sadaka verdi, ne *de namaz kıldı*.”

Çelik: “O kişi dünyada ne dini doğrular, ne *de namaz kılardı*.”

Duman: “O kişi, Peygamber’i ve Kur’ân’ı tasdik etmemiş, *namaz da kılmamış*;”

Elik-Coşkun: “...çünkü sizler Muhammed’in peygamberliğine inanmadığınız gibi *şirkten de vazgeçmiyorsunuz*. Aksine hem elçimizi yalanlıyor hem de şirkte ısrar ediyorsunuz...”

Elmalı - Dumlu: “Ne doğruladı ne *de kulluk görevini yerine getirdi*”

Işıcık: “Hâlbuki o, ne inanmış, ne *de namaz kılmıştır!*”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “O, peygamberi doğrulamamış, *namaz kılmamış*,”

Öztürk: “Evet, o kâfir insan ne Peygamber’i tasdik etti, ne *de Allâh’a boyun eğdi*.”

Sülün: “Ne tasdik etmişti ne *de dindardı*;”

Şimşek: “Fakat o, ne sadaka verdi ne *de namaz kıldı*.”

Yıldırım: “Ne dini tasdik eder, ne *namaz kılardı*.”

Meâllerin Kritiği:

“*صلی Sallâ*” ifadesini Elik- Coşkun, “*şirkten de vazgeçmek*”; Elmalı-Dumlu, “*kulluk görevini yerine getirmek*”; Sülün, “*dindarlık*”; Öztürk, “*Allâh’a boyun eğmek*” şeklinde karşılamışlardır.¹⁶⁴⁶ Geri kalan diğer mealler ise “*namaz kılmak*” anlamını vermişlerdir.¹⁶⁴⁷ Mekke’de ilk inen sûrelerden biri olan Kıyamet sûresinde fiil formunda ve kâfirler bağlamında gelen “*salât*” kelimesinin “*namaz*” anlamında karşılanması doğru değildir. Zira iman etmeyen birinden imanın gereği olan ameller

¹⁶⁴⁴ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 158; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 452; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'ân*, V. 250; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1962.

¹⁶⁴⁵ Kirmânî, *Ğarâibu't-Tefsîr*, s. 1282.

¹⁶⁴⁶ Farklı meallendirmeler için bkz. Atay, “*yakarış*”; Bayraklı, “*Kulluk görevini yerine getirmek*”; İslamoğlu, “*Allah’a dönmek*”; Gürer-Sofuoğlu, “*yönelmek*”; Namlı, “*önemsemek*”, N. Öztürk, “*namaz-dua*”; Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, “*boyun eğmek*”; Yüksel “*desteklemek*”.

¹⁶⁴⁷ “*Salla*” kavramını “*namaz*” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpinarlı, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz.

beklenemez. Dolayısı bu âyetlerden yola çıkarak kâfirlerin şeriatın furuundan sorumlu olduklarının söylenmesi doğru değildir. “Salla” kavramı nüzul dönemi, muhatap bağlamı ve fiil formunda gelmiş olması “namaz” anlamının dışında meallendirilmesini gerektirmektedir.

“Salla” kelimesine “namaz” anlamı dışında “*şirkten vazgeçme, kulluk görevini yerine getirme, dindar, boyun eğme*” gibi anlamlar veren meallerinde isabet ettiklerini düşünmüyoruz. Zira iman etmeyen birinden namaz eylemi beklenmediği gibi bu eylemlerde beklenemez. İman etmemek tüm amelleri nefyeder. Tefsirlerde ağırlık kazanan görüşlerden biri “*namaz kılmamak*” diğer ise “*müslüman olmamaktır.*” Kanaatimizce âyette geçen “salla” ifadesi ile kelimenin sözlük anlamları olan “*ardısıra gitmek, uyluk hizasında durmak, ardında olmak*” manalarının mukteası ve âyet devamında gelen “*tevelle*” kelimesinin mukabili olan “*dönüp bakmak*” anlamı kastedilmiştir.

“Salât” kelimesinin sözlük anlamları arasında “*eğilmek, ilgi göstermek, (hünuv/inhina’)*” anlamları bulunmaktadır. Zemahşerî (ö. 538/1144), *Hasta ziyaretine gelip hastaya ilgi alaka gösteren, çocuğuna sevgi, ilgi alaka gösteren anneye bu manevi eğilmelerinden dolayı namazdaki eğilmeden istiare edilerek bunlar için de “salla” ifadesi kullanılır.*” demektedir.

Zemahşerî’nin (ö. 538/1144) bu ifadeleri, bu âyette geçen “salla” kelimesine “*dönüp bakmak, ilgi alaka göstermek, eğilmek*” anlamlarının verilebileceğini göstermektedir.¹⁶⁴⁸ Buna göre âyet meali şöyle olmaktadır: “*ne doğruladı ne de dönüp baktı/ne de çağrıya ilgi gösterdi aksine yalanladı ve sırtını dönüp gitti*”

3. 1. 8. Meryem, 19/59. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا

İbn Abbas, Süddi, Dahhak *bunların Yahudiler olduklarını söyler.*¹⁶⁴⁹ Süddi’den gelen başka bir rivâyette *Yahudi ve Hristiyanların kastedildiğini* ifade edilir.¹⁶⁵⁰ Mücahid, *Yahudilerden sonra gelen Hristiyanların kast edildiğini söyler.*

¹⁶⁴⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 528-529.

¹⁶⁴⁹ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, III. 168; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 24; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 890.

¹⁶⁵⁰ İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 890.

¹⁶⁵¹ Mukâtil (ö. 150/767), *Yahudilerin kastedildiğini ve Müslümanlara Peygamberden sonra Yahudiler gibi kötü halef olmamalarının öğütlendiğini söyler.*¹⁶⁵² Mücahit, Muhammed bin Ka'b, Ata bin Ebi Rabah, Ebi Temim ve Katade, *kıyamet öncesi gelecek olan Ümmeti Muhammed'ten bir grup hakkında indiğini söylerler.*¹⁶⁵³ Bedruddîn Muhammed(ö. 733/1333), *Yahudi, Nasranî ve Hz. Muhammedin ahir zaman ümmetinden bir grup hakkında indiğini söyler.*¹⁶⁵⁴

Kasım bin Muhaymar, “*namazı terk etmiş olsalardı kâfir olurlardı ama vakitleri önemsemediler, vaktinde kılmadılar*” demiştir.¹⁶⁵⁵ İbn Mesud, Kur'an, birçok yerde namazı korumaktan, namaz konusunda daim olmaktan, gafil olmamaktan bahseder. Bu âyetlerin tümünde namazları vaktinde kılma, vakitlere önem verme anlamı vardır.” Dediğinde etrafında olanlar, “biz namazı terk etmenin ifade edildiğini sanmıştık” dediler.

Abdullah bin Mesud, “*namazı terk küfürdür*” demiştir. Ömer bin Abdulaziz'in de bu görüşte olduğu ifade edilmiştir.¹⁶⁵⁶ Said bin Müseyyeb, *ikinci olmadan öğleyi, akşam olmadan ikindiye kılmayanların kastedildiğini* ifade eder.¹⁶⁵⁷ Mücahid, İbrahim en- Nehai, *namazı ertelemek sûreti ile kaybettiklerini* ifade etmişlerdir.¹⁶⁵⁸ Kurazî, “*salatı kaybettiler*” ifadesi “*namazın terk edilmesi anlamına gelir*” demiştir.¹⁶⁵⁹

“*Salatı kaybettiler*” ifadesini, Mukâtil (ö. 150/767), *namazları vaktinde kılmadılar, tehir ettiler,*¹⁶⁶⁰ Maverdî (ö. 450/1058), *şartlarını yerine getirmediler,*

¹⁶⁵¹ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV.22.

¹⁶⁵² Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, II. 317; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 183-184; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV.22.

¹⁶⁵³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 128-131; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 183-184; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III. 168; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 24; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV.22; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 890.

¹⁶⁵⁴ Bedruddîn Muhammed bin İbrâhîm, *Ğurâru't-Tibyân*, s. 332.

¹⁶⁵⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 128-131; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 183-184.

¹⁶⁵⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 128-131; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 183-184; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, III. 379; Tûsî, *et-Tibyân*, VII. 107; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III. 168; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV. 22.

¹⁶⁵⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III. 168.

¹⁶⁵⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 24; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 890.

¹⁶⁵⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 128-131; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, III. 379; Tûsî, *et-Tibyân*, VII. 107; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV.22; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 890; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 890.

¹⁶⁶⁰ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, II. 317; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 183-184; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV.22.

¹⁶⁶¹ Beğavî (ö. 516/1122), *farz namazları kaybettiler*,¹⁶⁶² şeklinde anlamlandırmışlardır. Taberî (ö. 310/923), âyetin siyakına dikkat çekerek “âyetin devamında “*tevbe edip iman edenler*” namazı kaybeden kişilerden istisna edilmiştir. Dolayısı ile burada namazın terk edildiği, kâfir oldukları anlaşılmaktadır” demektedir.¹⁶⁶³ Zeccâc (ö. 311/923), “âyet bağlamına göre namazı terk eden kâfirler kast edilmiştir, vaktinde kılmayanlar diyenler de vardır.” İfadesini kullanır.¹⁶⁶⁴ Zemahşerî (ö. 538/1144), *farz namazı terk ettiler görüşünü bir sonraki âyetin desteklediğini söylemektedir*.¹⁶⁶⁵

Mâturîdî (ö. 333/944), “*namazları Allah’tan başkasına kıldılar, namazı putlar için kıldılar Allah için kılmaları gerekirken başkası için kıldıklarından dolayı namazı kaybetmiş sayılırlar*” demekte ve vakitlerine riâyet etmemek anlamının Müslümanlar için geçerli bir yorum olduğunu söyler.¹⁶⁶⁶

Zeccâc (ö. 311/923), Sa’lebî (ö. 427/1035), Tûsî (ö. 460/1067), Zemahşerî (ö. 538/1144), “*Halfu(Lam harfinin sakin olması ile) kötüler, halefu (Lam harfinin fethalı olması ile) iyiler için kullanılır* diyenler olduğu gibi tam tersini söyleyenlerde vardır. Ancak “*halfu*”nun *kötüler için* “*halefu*”nun *iyiler için kullanılması daha doğrudur.*” demişlerdir.¹⁶⁶⁷ İbn Mesud, Hasan el-Basri, Dahhak, Rezin el-Ukayli “*salât*” kelimesini *çoğul olarak okumuşlardır*.¹⁶⁶⁸

Müfessirlerin geneli ayette geçen “*salat*” ifadesi ile “*namaz*” anlamının kastedildiğini ifade etmişlerdir. Ancak tefsirlerde ayette namazın terkinin mi, geciktirilmesinin mi ifade edildiği konusunda görüş birliği bulunmamaktadır.

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “Sonra, onların ardından, *namazı* terk eden ve şehvetlerinin peşine düşen bir kuşak gelmişti...”

¹⁶⁶¹ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, III. 379.

¹⁶⁶² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III. 168.

¹⁶⁶³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 128-131.

¹⁶⁶⁴ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve l-Râbuh*, III. 335.

¹⁶⁶⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 24; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 890.

¹⁶⁶⁶ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, VII. 246-247.

¹⁶⁶⁷ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve l-Râbuh*, III. 335; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 183-184; Tûsî, *et-Tibyân*, VII. 107.

¹⁶⁶⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 183-184; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 24; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV.22; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV.22; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 890.

Ateş: “Onlardan sonra yerlerine öyle bir nesil geldi ki, *namazı* zayi ettiler, şehvetlerine uydular...”

Çelik: “Ama onlardan sonra öyle kötü bir nesil geldi ki, *namazı* terk ettiler ve şehvetlerinin ardına düştüler...”

Duman: “Bunların ardından öyle bir nesil geldi ki onlar *namazı* terk/zayi etti, şehvetlerinin ardına düştüler...”

Elik-Coşkun: “Ne var ki onların ardından öylesine kötü bir kuşak geldi ki bunlar Allah’a *tevhide göre ibadet etmeyi bıraktılar*, şirk koştular...”

Elmalı - Dumlu: “Onlardan sonra bir nesil geldi. *Namazı* terkettiler, şehvetlerine uydular...”

Işıcık: “Fakat onların ardından, *namazlarına* aldırış etmeyen, arzularının peşinde koşan bir nesil geldi ki...”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Onların ardından, *namazı* bırakan, nefislerinin arzularına uyan bir nesil geldi...”

Öztürk: “Onların ardından öyle kötü bir nesil geldi ki bunlar *namazı-niyazı* terk ettiler, şehvî arzu ve isteklerine uydular...”

Sülün: “Ama onların ardından, arzularına uyararak *dindarlık mefhumunun içini boşalt*(ıp, şekli uygulamalardan ibaret görmeye başlay)an bir nesil geldi...”

Şimşek: “Sonra onların ardından öyle bir nesil geldi ki *namazı* bütünüyle zayi ettiler ve de şehvetlerinin peşine takıldılar...”

Yıldırım: “Kendilerinden sonra yerlerine öyle bir nesil geldi ki *namazı* zâyettiler, şehvetlerinin peşine düştüler...”

Meâllerin Kritiği: “Salat” kelimesini, Elik-Coşkun, “*tevhide göre ibadet etmek*”; Öztürk, “*namaz-niyaz*”; Sülün ise “*didarlık mefhumu*” olarak çevirmektedir.¹⁶⁶⁹ Geri kalan mealler ise “salat” kavramına “*namaz*” anlamını vermişleridir.¹⁶⁷⁰

¹⁶⁶⁹ Farklı meallendirmeler için bkz. Atay, “*yakarış*”; İslamoğlu, “İbadet”; N. Öztürk, “*namaz/dua*”, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, “*namaz-niyaz*.”

¹⁶⁷⁰ “Salât” kavramını “*namaz*” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalı, Esed, Feyizli, Gölpinarlı, Gürer-Sofuoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

Bu ayetten sonra “*tevbe, iman ve salih amelde*” bulunanlar istisna edilmektedir. Tevbe ve iman edip salih amellerde bulunanların istisna edilmiş olması “salat”ı zayi edenlerin dinin dışına çıktıklarını göstermektedir. *Ayetin bağlamı, “salat” ifadesi ile namazın değil daha genel bir anlamın ifade edildiğini gösterir.* Şehvet, arzu ve isteklere uymayı anlatır. Ayet söz konusu kişilerin arzu ve isteklerinin peşine takıldıklarını ifade etmektedir.

Ayetin sibakında bu kişilerin “*Rahmanın ayetleri kendilerine okunduğunda secdeye kapanan*” bir neslin ardından geldikleri anlatılmaktadır. Allah’tan korkan, ona saygı duyan, ayetlere kulak veren, alını secdeli bir toplumun zikredilmesinin ardından “*ezau’s-salat*” denilmesi, kaybedilen “salat”ın “*huşu, Allah’a saygı, boyun eğme*” olduğunu göstermektedir.

Bu ifadenin öncesinde gelen “salat” kelimesi “din, ibadet, ilahi buyruk, peygamberlerin izinden gitme, Allah’a boyun eğme vs.” anlamlarından biri ile karşılanabilir. Üst/çatı anlam olarak belirlediğimiz “görev/sorumluluk” anlamı da burada takdir edilebilir.

Ayete; “*kulluk görevlerini, sorumluluklarını bıraktılar*”; “*dini hayatlarından sildiler*”; “*peygamberlerin izinden gitmeyi bıraktılar, şehvetlerinin peşinde sürüklendiler*”; “*Allah’a boyun eğmeyi tamamen unuttular, şehvetlerine uydular*” şeklinde anlamlar takdir edilebilir. Dolayısı ile bu ayette geçen “salat” kelimesine siyak ve sibak gereği “namaz” anlamının verilmesi doğru gözükmemektedir. Eğer ayette “salat” ile “namaz” kastedilmiş olsaydı namazı terk edenlerin dinden çıktığına hüküm verilmesi kesinlik arzederdi.

3. 1. 9. Tahâ, 20/14. Âyetin Değerlendirmesi ve Kiriği

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي

İbrahim en-Nehai, *namazı hatırlayınca kıl* anlamını verir.¹⁶⁷¹ Mücahid ve Hasan el Basri’nin; “*beni anmak için namaz kıl*” anlamına geldiğini söyledikleri nakledilmiştir.¹⁶⁷² Ancak başka bir rivayette Mücahid’in; “*zikr*” kelimesinin “*festemi*” kelimesine müteallik olduğunu bu durumda ayetin “*festemi liz zikr*”

¹⁶⁷¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, IX/16. 189.

¹⁶⁷² Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, III. 352.

şeklinde olacağını, “*beni anmak için namaz kıl*” görüşünün uygun olmadığını söylediği nakledilmiştir.¹⁶⁷³

Mukâtil (ö. 150/767), “*beni namazda anmak için kıl*” anlamını vermiştir.¹⁶⁷⁴ Taberî (ö. 310/923), “*Allah’ı zikretmek için namaz kıl*” ile “*namazı hatırlayınca kıl*” şeklinde iki görüşün bulunduğunu söyler ve iki görüşten zahire en yakın olan “*Allah’ı zikretmek için namaz kıl*” anlamını tercih eder. “*Namazı hatırlayınca kıl*” görüşünün zahire daha uzak olduğunu söyler.¹⁶⁷⁵ Mâturîdî (ö. 333/944), namazın, içindeki zikirlerden dolayı “*salat*” ismini aldığını ayette, “*Allah’ı zikretmek anmak için namaz kıl*” denildiğini ifade eder.¹⁶⁷⁶

İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), çoğunluğun “*namazı hatırladığın vakit kıl*” görüşünde olduklarını söyler.¹⁶⁷⁷ Zemahşerî (ö. 538/1144) de çoğunluğun ileri sürdüğü “*namazı hatırladığın vakit kıl*” görüşünü yanlış bulur ve “*namazı hatırlamak*” anlamı kast edilmiş olsaydı ibare *لنكرها* şeklinde gelirdi açıklamasında bulunur.¹⁶⁷⁸

Zemahşerî (ö. 538/1144), ayete farklı bir anlam verir ve “*li zikri*” ifadesinin “*seni öveyim, senin için ardından güzel bir isim bırakayım diye*” anlamına geldiğini ifade eder.¹⁶⁷⁹ Zemahşerî (ö. 538/1144), “*zakir*” olman için “*beni unutmaman için,*” sadece “*beni anman için,*” anlamına da geldiğini söyler.¹⁶⁸⁰ Maverdî (ö. 450/1058), “*Allah’ı anarak namaza başla*” anlamını vermiştir.¹⁶⁸¹ Ebû Bekr İbnû’l-Arabî (ö. 543/1148) ve İbn Atiyye (ö. 546/1151), ayetin “*beni hatırladığın zaman namaz kıl*” anlamına geldiğini ifade ederler.¹⁶⁸²

Beğavî (ö. 516/1122), İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Enes’in, Hz. Peygamberin “*namazı hatırladığın zaman kıl*” dediğini ve ardından bu ayeti

¹⁶⁷³ İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 901.

¹⁶⁷⁴ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil Bin Süleymân*, II. 326.

¹⁶⁷⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, IX/16. 189.

¹⁶⁷⁶ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, VII. 273.

¹⁶⁷⁷ İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 901.

¹⁶⁷⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 53-54; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III. 202-203; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, IV. 39.

¹⁶⁷⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 53-54; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III. 202-203; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, IV. 39.

¹⁶⁸⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 53-54; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III. 202-203; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, IV. 39.

¹⁶⁸¹ Maverdî, *en-Nuket ve’l-Üyûn*, III. 397.

¹⁶⁸² Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III. 202-203; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, IV. 39.

okuduğunu zikretmişlerdir.¹⁶⁸³ Mâturîdî (ö. 333/944), bu hadis hakkında ihtiyatlı davranır ve “*in sebet/Hz. Peygamberden geldiği kesin olursa*” kaydını koyarak hadis hakkındaki şüphesini dile getirir.¹⁶⁸⁴

Taberî (ö. 310/923), Zeccâc (ö. 311/923), Sa’lebî (ö. 427/1035), Maverdî (ö. 450/1058), Tûsî (ö. 460/1067), Beğavî (ö. 516/1122), Zemahşerî (ö. 538/1144), Ebû Bekr İbnü’l-Arabî (ö. 543/1148), İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), “*beni anmak için namaz kıl*” ve “*namazı hatırladığında kıl*” anlamlarına geldiğini zikrederler.¹⁶⁸⁵

Taberî (ö. 310/923), Zeccâc (ö. 311/923), Ebû Bekr İbnü’l-Arabî (ö. 543/1148), İbn Atiyye (ö. 546/1151), للذكري okuyuşunun da bulunduğunu, bu durumda ayetin “*namazı hatırladığında kıl*” anlamına geldiğini söylerler.¹⁶⁸⁶ Zemahşerî (ö. 538/1144), *Hz. Peygamber tarafından للذكري şeklinde okunduğunu ya da ayet muzafının hazf edildiğini ve bu durumda ayet takdirinin لذكر صلاتي şeklinde olması gerektiğini* ifade eder.¹⁶⁸⁷ İbn Mesud ve Übey bin Ka’b göre للذكري /lizzikra şeklinde okunur.¹⁶⁸⁸ İbn Atiyye (ö. 546/1151), *lam harfinin sebebiyye lamı olabileceğini söyler.*¹⁶⁸⁹

Müfessirlerin geneli burada geçen “salat” kelimesi ile namazın, zikir kelimesi ile hatırlamanın, anmanın kastedildiğini ifade ederler. Hz. Peygamberden geldiği ifade edilen rivayete ise müfessiler karşı çıkmış ve sahih olmadığını ifade etmişlerdir. Namazı hatırladığında kıl, Allah’ı hatırlamak için kıl” gibi anlamların ayet bağlamına uymadığını düşünmekteyiz. Zira ayet bağlamı namazı değil “vahiy, din” gibi daha geniş bir anlamı ifade etmektedir.

¹⁶⁸³ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, III. 179; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 901.

¹⁶⁸⁴ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, VII. 273; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 53.

¹⁶⁸⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, IX/16. 189; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, III. 352; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, IV. 202; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, III. 397 Tûsî, *et-Tibyân*, VII. 129; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, III. 179; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 53; Ebû Bekr İbnü’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III. 202-203; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 901.

¹⁶⁸⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, IX/16. 189; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, III. 352; Ebû Bekr İbnü’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III. 202-203; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, IV. 39.

¹⁶⁸⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 53-54; Ebû Bekr İbnü’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III. 202-203; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, IV. 39.

¹⁶⁸⁸ İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 901.

¹⁶⁸⁹ İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, IV. 39.

Âyet Meâlleri:

Akdemir: "...O halde Ben'im için çalış ve Ben'i anmak için *namaz kıl!*" diye seslenilmişti."

Ateş: "...(*Yalnız*) Bana kulluk et ve beni anmak için *namaz kıl.*"

Çelik: "Şüphesiz ben Allahım. Benden başka ilâh yoktur. Öyleyse yalnız bana kulluk et, beni anmak için de *namaz kıl!*"

Duman: "... Benden başka tanrı yoktur. O nedenle Bana ibadet et. Beni zikir için *namaz kıl.*"

Elik-Coşkun: "...Şu halde benden başkasına asla ibadet etme, sadece ve sadece bana kul ol! Benim yüceliğim ve sınırsız nimetlerim karşısında sakın başkalarına tâzimde bulunarak küfrân-ı nimette bulunma, *tevhide bağlı olarak kulluk et!*

Elmalı - Dumlu: "...Yalnız Bana kulluk et. Beni anmak için *namazı dosdoğru kıl!*"

Işıcık: "... O halde yalnız bana tap/yalnız bana kulluk et ve *namazı da* ancak beni anmak ve de hatırlamak için kıl!"

Gümüş - Çiçek - Demirci: "...Bana kulluk et; Beni zikretmek için *namaz kıl.*"

Öztürk: "...O hâlde yalnız bana kulluk/ibadet et. Beni zikretmek, yüceltmek üzere *namaz kıl.*"

Sülün: "...öyleyse sadece Bana kulluk et ve Beni daima hatırlamak için '*namaz*' kıl."

Şimşek: "...Bana kulluk et ve *namazı Beni anmak için kıl.*"

Yıldırım: "...O halde sen de yalnız Bana ibadet et. Beni anmak için *namaz eda et.*"

Meâllerin Kritisini: Ayette geçen "salat" kavramına Elik-Coşkun, "*tevhide bağlı olarak kulluk etmek*" anlamını verirken¹⁶⁹⁰, geri kalan meâllerin tümü "namaz" anlamını vermişlerdir.¹⁶⁹¹ Hâlbuki ayette ifade edilenler, Hz. Musa'nın Allah ile ilk konuşmasının içinde, Peygamberlikle görevlendirildiği ilk buluşmada geçmektedir. Bu durumda ayette geçen "salat" ifadesi ile "namaz" değil "vahyin duyurulması, dinin ayakta tutulması" gibi anlamlar kastedilmiştir. Zira ayet öncesinde zaten

¹⁶⁹⁰ Farklı meâllendirmeler için bkz. İslamoğlu, "*destek ve çabanı seferber et!*"; N. Öztürk, "*namaz/dua*"; Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, "*namaz/dua.*"

¹⁶⁹¹ "Salât" kavramını "namaz" olarak çeviren başka meâller için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

namazı da içine alan “ibadet” kelimesi geçmiştir. İbadetin devamında namazın ayrıca zikredilmesini bazı müfessirler her ne kadar namazın dindeki önemine bağlasalar da bizce durum öyle değildir.

Hem ayetin bahsettiği durumun vüku zamanı hem de ayetin iç bağlamı ve ayetler arası bağlam “namaz” anlamını vermemize engeldir. Ayetin siyakında kıyametin duyurulmasından ve buna karşı koyanların olacağından bahsedilmektedir. Allah “*salatı ikame et*” buyruğu ile Hz. Musa’ya; “*saldırlara ve karşı koymalara rağmen sen vahyi duyurmaya devam et, dini ayakta tut*” demektedir. Bize göre ayete şu şekillerde meal verilebilir: “*Şanımın yüceliği adına vahyi duyur, vazgeçme*” veya “*İsmimin anılması için/şanımın yüceliği adına dini ayakta tut.*”

3. 1. 10. İsrâ, 17/110. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ وَلَا تَجْهَرُوا بِصَلَاتِكُمْ وَلَا تَخَافُوا بِهَا
وَإِتَّبِعْ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا

Tefsirlerde Hz. Peygamber Safa’da Ebu Süfyan’ın evinin yanında sabah namazında cehri olarak Kur’an okuduğunda Ebu Cehil onu duyar “Allah’a iftira atma” der. Hz. Peygamber de artık sessiz okumaya başlar öyle ki ashabin duyamayacağı kadar sessiz okur. Ebu Cehil; “bakın nasıl da sesini kestim” der. Bunun üzerine bu âyet iner orta yol tutmasını buyurur rivâyeti nakledilmektedir.¹⁶⁹²

Said bin Cübeyr’in naklettiği rivâyete göre İbn Abbas Hz. Peygamber ashâbı ile namaz kılarken müşrikler okuduğu Kur’anı işitir ve Kur’an’a, onu indirene, getirene küfr ederlerdi. Bu âyet ile Hz. Peygambere müşriklerin duyacağı kadar sesli, ashâbının duymayacağı kadar sessiz okuma denildi. Salat burada kıraat anlamındadır.¹⁶⁹³

Dahhak’ın naklettiği rivâyete göre, İbn Abbas, Hz. Peygamberin Mekke’de Müslümanlarla birlikte namaz kılıp Kur’an’ı cehri okuduğunda müşriklerin zoruna gittiğini ve Hz. Peygambere kınama, ayıplama ve küfür ile eziyet ettiklerini ardından

¹⁶⁹² Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, II. 277; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, IV. 89; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 836.

¹⁶⁹³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, IX/15. 224-231; Tûsî, *et-Tibyân*, VI. 367-368; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III. 173-174.

bu âyetin indiğini ve Hz. Peygambere son ses okumamasını, kulağının duymayacağı kadar da sessiz olmasını emrettiğini ifade eder.¹⁶⁹⁴

Dahhak, Hz. Peygamberin namazda okuduklarını müşriklere duyurduğunu ve âyetin bunun üzerine indiğini söylemiştir.¹⁶⁹⁵

İkrimenin naklettiği rivâyete göre İbn Abbas, müşriklerin Hz. Peygamberin namazda okuduğu Kur'an'ı duyar duymaz kaçtıklarını, biri Kur'an'ı duymak istediğinde gizlice gelip dinlediğini, fark edildiğini anladığında ise korkusundan hemen uzaklaştığını ifade etmiştir. Buna göre âyet gizlice dinleyenler duyacak şekilde oku demek istemiştir.¹⁶⁹⁶

Said bin Cubeyr Hz. Peygamberin Ka'be'de Kur'an okuduğunda müşriklerin ilahlarımızı rahatsız etme değilse biz de senin ilahına küfrederiz demeleri üzerine bu âyetin indiğini söyler. Taberi bu konuda en sahih rivâyetin bu olduğunu söyler. Âma bu rivâyette namaz geçmemektedir.¹⁶⁹⁷ Said bin Cubeyr'e göre Hz. Peygamberin Ka'be'de Kur'an okuduğunda müşrikler Kur'anı işitir ve Kur'an'a onu getirene küfr ederlerdi bunun üzerine indi.¹⁶⁹⁸

İbn Sirin, Ebu Bekir'in sessiz Hz. Ömer'in ise sesli okuduğunu, Hz. Ebu Bekir'e neden öyle yapıldığı sorulduğunda zaten Allah'a münacaatta bulunduğunu, Allah'ın hacetimi bildiğini, Hz. Ömer'e neden cehri okuduğu sorulduğunda ise şeytanları kovmak için öyle yaptığını söylediğini bu âyet indikten sonra Hz. Peygamberin Ebu Bekir'e az bir şey sesli oku, Hz. Ömer'e de sesiniz biraz kıs dediğini haber aldığını söyler.¹⁶⁹⁹

Said bin Cubeyr *kıraat, namaz kıraati, Katade, namazda kıraat, Ata, namaz ve dua*,¹⁷⁰⁰ Hz. Aişe, *namazdaki teşehhüd*,¹⁷⁰¹ Hasan el Basri, *riya için kılma*,¹⁷⁰²

¹⁶⁹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231; Tûsî, *et-Tibyân*, VI. 367-368; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III. 173-174.

¹⁶⁹⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231; Tûsî, *et-Tibyân*, VI. 367-368; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III. 173-174.

¹⁶⁹⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III. 173-174.

¹⁶⁹⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 89.

¹⁶⁹⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV.89; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 836.

¹⁶⁹⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 89; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, III. 281; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 673; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III. 173-174; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* III. 492.

¹⁷⁰⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III. 118

İkrime ve Hasan el- Basri namazı açıktan kıldığı için gizlemesinin emredildiği,¹⁷⁰³ İbn zeyd, Ehli kitap namaz kıldıklarında onlara namaz kıldıran açıktan ne okursa arkasındakilerde onun aynısını yaparlardı, gizlerse gizlerlerdi orta yol tutulması söylendi, Cebrail'in öğrettiği gibi yapması öğütlendi¹⁷⁰⁴

Hz. Aişe, İbn Abbas, Ebu Hureyre, Mücahid, Said bin Cubeyr, Ata', Nehai, Ebi İyaz, Urve, Mekhul, Abdullah bin Şeddad, Zübeyr'in dua anlamına geldiğini söylediklerini nakleder.¹⁷⁰⁵

Taberi bu âyette dua anlamının kast edilmediğinin delili olarak âyetin hemen öncesinde geçen dua kelimesinin geçmesini gösterir.¹⁷⁰⁶ Kanaatimizce âyet bütünlüğü ihlal edilmiştir. Taberi âyet bütünlüğünü dile getirmiş olsa da Kur'an'da bu tür kullanımları birçok yerde görmekteyiz. Âyette geçen dua kelimesi isim olarak değil fiil şeklinde geçmiştir. Bu fiillerin toplamı "salât" olarak isimlendirilmiş olabilir. Nitekim başka âyetlerde "salât" kelimesi dua anlamında kullanılmıştır. Âyette geçen "salât" kelimesinin dua anlamına geldiği konusunda da rivâyetler daha fazladır.

Rivâyetlerin fazlalığı değil sahihliği önemlidir. Ancak sahih nitelemesinin de göreceli olduğunu unutmamak gerekir. Bizce kavram anlamı takdir edilirken bağlam esas alınmalıdır, rivâyetler ise bağlama ek bir delil olarak sunulmalıdır. Âyetlerin bağlamı ise Kur'an'a iman bağlamıdır. Taberi de bu bağlamı gözetmekte ve bağlamı esas aldığı, bağlamı es geçmeyi gerektiren bir delil olmadığı sürece de bağlamın esas alınması gerektiğini ifade eder.¹⁷⁰⁷ Âyet bağlamının Kur'an'a iman bağlamında

¹⁷⁰¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 89; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, III. 281; Tûsî, *et-Tibyân*, VI. 367-368; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* III. 492; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 836.

¹⁷⁰² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231; Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, VII. 128-130; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 89; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, III. 281; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III. 173-174; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* III. 492; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 836

¹⁷⁰³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, III. 281; Tûsî, *et-Tibyân*, VI. 367-368; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 836.

¹⁷⁰⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 89; Tûsî, *et-Tibyân*, VI. 367-368; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* III. 492.

¹⁷⁰⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 89; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, III. 281; Tûsî, *et-Tibyân*, VI. 367-368; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III. 118; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 673; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III. 173-174; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* III. 492; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 836.

¹⁷⁰⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 230.

¹⁷⁰⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 231.

gelmesi sebebi ile Kur'an okumanın kast edildiğini, dua anlamının da muhtemel anlamlardan birisi olduğunu düşünmekteyiz.

Mukâtil (ö. 150/767), *namazda kıraat*,¹⁷⁰⁸ Ebû Ubeyde Ma'mer bin el-Müsennâ (ö. 209/824), *gündüz namazının kastedildiğini, namazda Kur'an okumanın amaçlandığını söylerler*.¹⁷⁰⁹ Taberî (ö. 310/923),¹⁷¹⁰ *namaz, dua, kıraat anlamlarını nakleder ama kıraat anlamını tercih eder*.¹⁷¹¹ Zeccâc (ö. 311/923), Zemahşerî (ö. 538/1144), *âyette Hz. Peygambere namaz kılarken sesini kıs denildiğini ifade ederler*.¹⁷¹² Maverdî (ö. 450/1058),¹⁷¹³ *Hz. Peygamber namazda yüksek ses tonu ile okurdu. Gündüz gizli gece açık okuması emredildi demektedir*.¹⁷¹⁴

Ebû Bekr İbnû'l-Arabî (ö. 543/1148), Buhari ve başkalarının İbn Abbas'tan buradaki "salât" ile namazdaki kıraatin amaçlandığı rivâyetini naklettiklerini, namazın "kıraat" olarak isimlendirilerek cüz'ün küle, kül'ün cüz'e isim yapıldığını, bu tür mecazın Araplar tarafından çokça kullanıldığını, İsrâ, 78 ile "Kıraat"ın "salât" yerine, burada ise "salât"ın "kıraat" yerine kullanıldığını,¹⁷¹⁵ hitabın peygambere yapıldığını ama tüm ümmete yönelik olduğunu söyler.¹⁷¹⁶

Mâturîdî (ö. 333/944), âyetin tefsirinde öncekilerden farklı görüşleri nakleder. Matudi, Hz. Peygambere "*namazınla müşriklerin öfkesine mahal verme, müşriklerin öfkeden kudurdıkları mekânlarda namaz kılma, her namazı cemaatle kılma* denildiğini ifade eder.¹⁷¹⁷ Maturidi burada "Cehr" kelimesini "cemaat" anlamında almıştır.

¹⁷⁰⁸ İ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, II. 277; bn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* III. 492; İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 836.

¹⁷⁰⁹ Ebû Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân*, I. 396.

¹⁷¹⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231.

¹⁷¹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/15. 224-231.

¹⁷¹² Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, III. 264-265; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 673; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* III. 492.

¹⁷¹³ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, III. 281; İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 836.

¹⁷¹⁴ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, III. 281; Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III. 173-174; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* III. 492; İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 836.

¹⁷¹⁵ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III. 173-174.

¹⁷¹⁶ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III. 173-174.

¹⁷¹⁷ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, VII. 128-130.

Maturidi, âyette “salât” kelimesi ile bazılarının “*sana verdiğim emirler ve yapılmasını istediğim işler konusunda sınırı aşma, ileri gitme ve eksiltme*”,¹⁷¹⁸ bazılarının; “*namazda tüm zikir ve okumaları cehri yapma, bir kısmını cehri, bir kısmını gizle*”, bazılarının da “*dua da tevhide davette isteklerde ve sair durumların hepsinde böyle yapmasının istendiği*”¹⁷¹⁹ görüşünde olduklarını ifade etmiştir.¹⁷²⁰

Zemahşerî (ö. 538/1144),âyetin muzafın hazf olduğunu âyetin takdirinin, “*بقرات صلاتك*” şeklinde olduğunu söyler.¹⁷²¹

Araf, 55, 205. Âyet ile mensuh olduğunun söylendiği, İbn Saib’in, Hicr, 94. Âyet ile nesh edildiği görüşünde olduğu nakledilmektedir. İbn Cevzi ise âyetin mensuh olmadığını söyler.¹⁷²²

Müfessirler ayette geçen “salat” kavramına genelde “namaz kıraati”, “namaz”, “kıraat” ve “dua” anlamını vermişlerdir. Bize göre ayetin bağlamı namaz değil “kıraat” yani “vahyin duyurulmasıdır.” Zaten gelen rivayetlerde de Hz. Peygamberin namaz kıraati aracılığı ile müşriklere tebliğde bulunduğu ifade edilmektedir.

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “...*Namaz kılariken ne sesini yükselt ne de kıs; ama ikisinin arasında bir yol izle!*” ”

Ateş: “...*Namazında pek bağırma, pek de sesini gizleme, bu ikisinin arasında bir yol tut.*”

Çelik: “...*Sen de namazında, niyâzında sesini fazla yükseltme, büsbütün de kısma, ikisi arasında orta bir yol tut.*”

Duman: “...*Sen de duanda (veya namazında) sesini ne yükselt ne de onu kıs; bu ikisi arasında orta bir yolu takip et.*”

Elik-Coşkun: “... Ey Muhammed! Müşriklerin sana ve inananlara her türlü baskıyı yaptıkları Mekke ortamında, *namaz kıldığınız* esnada sesinizi çok yükselterek onların

¹⁷¹⁸ Arapçası: “قل بعضهم: لاتجاوز الحد في الامور والاعمال التي امرتك بها و لا تقصرها عن الحد الذي حددت لك فيها ولكن ابغ بين ذلك سبيلا”

¹⁷¹⁹ Arapçası: “قل بعضهم: ذلك في الدعاء الى الله و توحيدة في حق التبليغ و المسالة و امثاله”

¹⁷²⁰ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, VII. 128-130.

¹⁷²¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 673; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* III. 492.

¹⁷²² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 673; İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 836.

tepkisini çekmeyin! Bunu bahane ederek size eziyet etmelerine fırsat vermeyin, ancak kendiniz duyamayacak kadar da sessiz okumayın. Bu ikisi arasında orta bir yol bir izleyin.”

Elmalı - Dumlu: “ ...O halde *namazında* çok yüksek sesle de okuma, çok alçak sesle de okuma. Bu ikisi arasında bir yol tut.” ”

Işıcık: “... Bununla birlikte sen, *dua ve namazında* sesini ne çok yükselt ne de çok alçalt; ikisi arası bir yol tut!”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “...*Namaz kılarken* sesini yükseltme, gizli de okuma, ikisi ortasında bir yol tut.”

Öztürk: “...(Ey Peygamber!) *Namazında-niyazında* sesini ne yükselt ne de kıs. İkisi arasında bir yol tut.”

Sülün: “...*Dua ederken* sesini ne çok yükselt ne de iyice kıs; ikisinin arasında bir yol tut.”

Şimşek: “...*Dua ve namazında* pek bağırma, pek de gizli okuma; bu ikisi arasında orta bir yolu takip et.”

Yıldırım: “... *Namazında* sesini pek yükseltme, ama iyice de kısma, ikisinin arası bir yol tut.”

Meâllerin Kritiği: “Salat” kavramını; Duman, Işıcık, Şimşek, “*dua-namaz*”; Sülün, “*dua*”; Öztürk, “*namaz-niyaz*” anlamı ile çevirirken¹⁷²³ geri kalan mealler ise “*namaz*” anlamını vermişlerdir.¹⁷²⁴

Bu ayetin öncesindeki ayetlerde Kur’an’dan ve Kur’an’ın insanlara okunmasından, inanıp inanmama konusunda insanların serbest bırakılmasından, ehli ilmin ayetleri duyar duymaz secdeye vardıklarından, ayetlerle huşularının arttığından bahsedilmiş ve devamında bu ayet gelmiştir. Ayette tebliğ söz konusudur. Zira ayetin siyak ve sibakı Kur’anın duyurulması, başkalarına aktarılması ile ilgilidir. Bu konuda gelen rivayetler kanımızı doğrulamaktadır.

¹⁷²³ Farklı meallendirmeler için bkz. Atay, “*yakarış*”; Esed, “*dua*”; İslamoğlu, “*yalvarıp yakarma*”; Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, “*namaz-niyaz*”; N. Öztürk, “*namaz/dua*.”

¹⁷²⁴ “Salât” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalı, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

Allah'ın esmalarının “salat” kelimesinden önce gelmesi burada geçen “salat” kavramının “*ta'zim veya övgü*” anlamına gelebileceğini göstermektedir. Zira ayette salattan önce “en güzel esmalar Allah'a aittir” denilmektedir. Müşriklerin “*Rahman*” ismine karşı çıktıkları belirtilmektedir. Buna göre “salat” kelimesi ile Allah'ı övmenin kastedildiğini, Allah'ın esmalarının, fiillerinin müşriklere tebliğ edildiğini söyleyebiliriz. Bize göre ayete şöyle meal verilebilir: “*Davetini/vahiy tebliğini ne uluorta yap ne de gizli kapaklı, tebliğde orta yol izle.*”

3. 1. 11. Hûd, 11/87. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ
الرَّشِيدُ

Mâturîdî (ö. 333/944), bilinen namazın kastedilmiş olabileceğini¹⁷²⁵ çünkü yanlarında en bariz ibadetin bu olduğunu söyler. Mâturîdî (ö. 333/944), alaycı, küçümseyici dil kullanmış olabilir veya inkâr dilini de kullanmış olabilirler namazın sana bunu emretmiyor anlamındadır eğer namaz onlarda makbul bir ibadet ise bunu demiş olmaları mümkün, değilse alay dilini kullanmışlardır.¹⁷²⁶ Maverdî (ö. 450/1058), din anlamına geldiğini, “salât” kelimesinin asıl anlamının ittiba olduğunu, ardından gidilmesi, ittiba’ olunması emredilen şeyin din olduğunu, atın ardından giden ikinci ata musalli denildiğini,¹⁷²⁷ Hasan el-Basri’nin de âyette geçen “salât” kelimesine din anlamını verdiğini,¹⁷²⁸ Ata’nın da aynı görüşte olduğunu söylemiştir.¹⁷²⁹

Beğavî (ö. 516/1122), İbn Abbas’a istinaden Hz. Şuayb’ın namazı çok kıldığını bundan dolayı ona böyle dediklerini söyler.¹⁷³⁰ Zemahşerî (ö. 538/1144), alay dilinin kullanıldığını zira onların nezdinde bu işin akıl karı olmadığını söyler.¹⁷³¹ İbn Atiyye (ö. 546/1151), Hz. Şuayb’ın Peygamberlerin en çok namaz kılını olduğunu, Hasan el-Basri’ye istinaden namazla emrolunmamış hiçbir peygamberin

¹⁷²⁵ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, VI. 169-170; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, II. 496; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* III. 200-201; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 669.

¹⁷²⁶ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, VI. 169-170.

¹⁷²⁷ Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, II. 496.

¹⁷²⁸ Tûsî, *et-Tibyân*, V. 386.

¹⁷²⁹ İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 669.

¹⁷³⁰ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II. 335; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, II. 20-21.

¹⁷³¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 403-404; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 669.

olmadığını, “salât” kelimesinin burada namaz, dua anlamına gelmiş olabileceğini, çoğul okunduğunda mescidler, dualar anlamında olabileceğini ifade eder.¹⁷³²

Ğaribu’l-Kur’an eserlerinde âyette geçen “salât” kavramının İbn Kuteybe(ö. 276/889), *din, kıraat*¹⁷³³, Sicistânî(ö. 330/942), *din*¹⁷³⁴, Mekkî bin Ebî Tâlib(ö. 437/1045), *din, kıraat, dua*,¹⁷³⁵ Hazrecî(ö. 582/1186), *din, kıraat*¹⁷³⁶, İbn Cevzî(ö. 597/ 1201), *din*¹⁷³⁷, Alî bin Osmân el-Mardînî(ö. 750/1349), *din*,¹⁷³⁸ İbnu’l-Hâim(ö. 810/407), *din*,¹⁷³⁹San’anî(ö.1182/1769), *din*,¹⁷⁴⁰ anlamına geldiğini söylerler.

Zeccâc (ö. 311/923), *ا صلواتك* şeklinde de çoğul olarak okunduğunu,¹⁷⁴¹ İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201),¹⁷⁴² Hamza, Kisai ve Hafs’ın tekil okuduğunu söylemişlerdir.

Tefsirlerde âyette geçen “salât” kavramının karşılığı olarak “namaz, dua, din, kıraat” anlamları ağırlık kazanmıştır. Tefsirlerde anlamlar içinde tercih edilen anlam öncelikle namaz daha sonra ise dindir.

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “Bunun üzerine onlar da (ona): “Ey Şuayb! Atalarımızın ibadet ettiklerini bırakmamızı ya da mallarımızı dilediğimiz gibi kullanmamızı terk etmemizi sana söyleyen senin *namazın mıdır?*”

Ateş: “ ‘Ey Şuayb, dediler, senin *namazın mı* sana, babalarımızın taptığı şeylerden yahut mallarımız üzerinde dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi emrediyor?”

Çelik: “Dediler ki: “Ey Şuayb! Atalarımızın tapageldiği putlarımızı bir yana bırakmamızı veya bizzat kendi mallarımızı dilediğimiz gibi kullanmaktan vazgeçmemizi sana *namazın mı* emrediyor? Bunu senden beklemezdik...”

¹⁷³² İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* III. 200- 201.

¹⁷³³ İbn Kuteybe, *Tefsîru Ğarîbu’l-Kur’ân*, s. 208.

¹⁷³⁴ Sicistânî, *Tefsîru Ğarîbu’l-Kur’ân*, s.76.

¹⁷³⁵ Mekkî bin Ebî Tâlib, *Tefsîru’l-Müşekkel min Ğarîbu’l-Kur’ân*, s. 108.

¹⁷³⁶ Hazrecî, *Nefsu’s-Sabâh*, s. 174.

¹⁷³⁷ İbn Cevzî, *Tezkiratu’l-Erib*, s. 166.

¹⁷³⁸ Alî bin Osmân el-Mardînî, *Behcetü’l-Erib*, s.78.

¹⁷³⁹ İbnu’l-Hâim, *et-Tibyân fi Tefsîr Ğarîbi’l-Kur’ân*, s. 192.

¹⁷⁴⁰ San’anî, *Tefsîru Ğarîbi’l-Kur’ân*, ss. 208-209.

¹⁷⁴¹ Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, III. 72; Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, VI. 169-170; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* III. 200- 201.

¹⁷⁴² İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 669.

Duman: “Dediler ki: ‘Ey Şuayb, sana atalarımızın taptığı şeyleri terk etmemizi ve kendi mallarımızı istediğimiz gibi kullanmaktan vazgeçmemizi *namazın mı* emrediyor?’”

Elik-Coşkun: “Medyen halkı, Şuayb’ın bu öğütlerine kulak vermedikleri gibi onu alaya almaya başladılar! “Demek senin *inancın bize* atalarımızın dinini terketmemizi söylüyor...”

Elmalı - Dumlu: “Onlar: “Ey Şuayb, babalarımızın ibadet ettikleri tanrıları terketmemizi ya da mallarımızı istediğimiz gibi kullanmamamızı, *dinin (namazın) mi* sana emrediyor?”

Işıcık: “Dediler ki: ‘Ey Şuayb! Atalarımızdan beri tapmakta olduğumuz ilâhları bırakmamızı yahut kendi mallarımızda istediğimiz gibi tasarrufta bulunmamızı terk etmemizi, sana *namazların/dua ve ibadetlerin* mi emrediyor?!”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Onlar dediler ki: ‘Ey Şuayb! Babalarımızın taptikları şeylerden yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi sana *namazın mı* emrediyor?”

Öztürk: “Şuayb’ın bu öğütlerine Medyen halkı şöyle karşılık verdi: “Ey Şuayb! Atalarımızın öteden beri tapıldığı putlardan ve/veya mallarımızı dilediğimiz gibi alıp satmaktan vazgeçmemiz gerektiğini, sana *dinin/ibadetin mi* emrediyor?!”

Sülün: “Dediler ki: ‘Ey Şuayb! Atalarımızın taptiklarını ve mallarımızda dilediğimiz tasarrufta bulunmayı bırakmamızı ‘*namaz ’ın mı* sana emrediyor?”

Şimşek: “Dediler ki: “Ey Şuayb, babalarımızın taptiklarını bırakmamızı yahut mallarımızı dilediğimiz şekilde kullanmamızı yasaklamayı şu senin *namazın mı* emrediyor?”

Yıldırım: “ ‘Şuayb! Dediler, atalarımızın taptikları tanrılarımızı terketmeyi yahut mallarımız konusunda istediğimiz şekilde davranmamızı senin *namazın, ibadetin mi* emrediyor?’ ”

Meâllerin Kriği: “Salat” kavramına, Elik-Coşkun, “*inanç*”; Elmalı–Dumlu, “*din, namaz*”; Işıcık, “*namaz, dua, ibadet*”; Öztürk, “*din, ibadet*”; Yıldırım, “*namaz,*

ibadet” anlamlarını verirken¹⁷⁴³ geri kalan mealler ise “namaz” anlamını vermişlerdir.¹⁷⁴⁴

Kanaatimizce burada “salat” ile ifade edilen “namaz” değil “*din, boyun eğme, ta’zim etme veya vahiydir*” Dolayısı ile ayetin muhtemel anlamları; “*sana getirdiğin din mi... böyle yapmanı emrediyor?*”; “*Allah’a boyun eğmen mi sana... bunları emrediyor?*”; “*vahiy diyerek bize tebliğ ettiğin şeyler mi... sana bunları emrediyor?*” veya “*Allah’ı ta’zim etmen mi sana... bunları emrediyor?*”; şeklinde olmaktadır. Meallerde salat kavramına aynı ayet pasajında birbirinden farklı anlamların verilmesi ise doğru değildir. Zira çokanlamlı kelimeler geldikleri cümlede tek anlam verirler.

3. 1. 12. En’âm, 6/72. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاتَّقُواهُ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

Beyzâvî (ö. 685/1286), *âyetin Hz. Ebû Bekir’in oğlunun babasını putlara tapmaya davet etmesi üzerine indiğini nakletmektedir.*¹⁷⁴⁵ İbn Ebî Hâtem er-Râzî (ö. 327/939), *Hasan el-Basrî(ö.110/728)’nin “ekimu’s-salah” ifadesi ile kendisi olmadığı takdirde amellerin işe yaramadığı namazın kast edildiğini, Mukâtil bin Hayyân’ın; Allâh’ın, Ehli Kitab’a Hz. Peygamberle birlikte namaz kılmalarını söylediğini; Zuhri, Atâ bin Ebî Rabâh ve Katâde(ö. 117/735)’nin beş vakit namazın ikame edilmesinin amaçlandığını söylediklerini nakletmektedir.*¹⁷⁴⁶ Sülemî (ö.412/1021), *namazı ikame etmenin sadece şekli boyutta namaz ve secde ile olmadığını, namazın sınırlarını korumanın da ikame dâhilinde olduğunu ifade eder.*¹⁷⁴⁷

Âyette geçen “*ekimu’s-salah*” ifadesi için İbn Abbâs (ö. 68/687), “*beş vakit namazı tamamlamak/tam kılmak,*¹⁷⁴⁸ Mukâtil (ö. 150/767), *namazların vakitlerine*

¹⁷⁴³ Farklı meallendirmeler için bkz. Bayraklı, “*iman-din*”; Esed, “*dua alışkanlığı*”; Gürer-Sofuoğlu, “*namaz, ibadet*”; N. Öztürk, “*namaz-dua*”; Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, “*din*”

¹⁷⁴⁴ “Salât” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Feyizli, Gölpinarlı, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

¹⁷⁴⁵ Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl* I. 307.

¹⁷⁴⁶ İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim er-Râzî*, III. 373.

¹⁷⁴⁷ Sülemî, *Hakaiku’t-Tefsîr*, I. 204.

¹⁷⁴⁸ Firuzabâdi, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 136.

*riâyet ederek, ihlasla kılınmak, zira namaz ihlas olmadan fayda vermez,*¹⁷⁴⁹ Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830), Taberî (ö. 310/923), Mâturîdî (ö. 333/944), Zeccâc (ö. 311/923), Semerkandî (ö. 373/983), Tûsî (ö. 460/1067), Beğavî (ö. 516/1122), Zemahşerî (ö. 538/1144), Tabersî (ö. 548/1153), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseffî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605), Bursevî (ö.1137 /1725), Alûsî (ö. 1270/1854), Merâğî (ö. 1364/1945), *namazı ikame etmek ve bununla emir olunmak şeklinde tefsîr etmişlerdir.*¹⁷⁵⁰

Âyette geçen “salât” kavramının farz namaz anlamına geldiği konusunda müfessirler arasında ihtilaf bulunmamaktadır. İbn Ebî Hâtem er-Râzî'nin (ö. 327/939) Mukâtil bin Hayyân'dan naklettiği hitabın Ehli Kitab'a ait olduğu görüşü ise âyetin bağlamına uymamaktadır. Zira âyet, Ehli Kitab bağlamında değil müşrikler bağlamında gelmiş ve Hz. Peygambere müşriklere bu ifadelerle hitap etmesi buyurulmuştur.

Müfessirlerin büyük çoğunluğu “*Müslüman olmakla ve namazı kılmakla emir olunduk*” şeklinde âyeti bir önceki âyete, “امرنا” kelimesine bağlamaktadırlar. Âyetin bir önceki âyete bağlanmasında hitap şekli sorun oluşturmaktadır. Zira âyette hitap mechulden ma'luma dönüşmüştür. Mukâtil bin Hayyân'ın da bu sorunu fark edip yukardaki görüşü ileri sürdüğünü düşünmekteyiz. Şâyet bir önceki âyette geçen و امرنا لنسلم ifadesinin devamı olarak “ان نقيم الصلاة” denilmiş olsaydı hitap bir bütün arz ederdi. Ancak hitap belirttiğimiz tarzda değil وَأَنْ أَقِيمُوا şeklinde gelmiştir.

Bize göre âyet bağlamını göz önünde bulundurularak şu anlamın çıkarılması da mümkündür: “*Biz Âlemlerin rabbine teslim olmakla emir olunduk. (O halde siz müşrikler de) “salât”ı ikame edin, ittika edin dönüşünüz ona olacaktır.*” Verdiğimiz bu anlam bağlamında “salât” hitabı müşriklere dolayısı ile de Müslümanlara yapılmış

¹⁷⁴⁹ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil* I. 354.

¹⁷⁵⁰ Ahfeş el-Evsat, Ebi'l- Hasen Saîd bin Mes'ade el-Mücâşî el- Belhî (ö. 215/830), *Meâni'l-Kur'ân*, thk. İbrahim Şemsuddîn, 2. Bsk., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2011, s. 180; Taberî, *Câmiu'l-Beyân* V. 297; Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, IV. 126; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, II. 263; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, I. 494; Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, IV. 86; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, II. 88; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 36; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, IV. 66; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 447; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I. 307; Neseffî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, s. 328; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzil*, II. 124; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II. 138; Aliyyu'l-Kârî, *Envaru'l-Kur'ân*, II. 40; Bursevî, *Ruhu'l-Beyân*, III. 52; Alûsî, *Rûhu'l-Meâni* III-IV. 182; Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, VII. 165.

olmaktadır. Hitabın müşriklere yapılması söz konusu olduğunda anlamında değişmesi mümkündür. *Zira müşrikler bağlamında gelen “salât” kavramı, vahiy sürecinin ilerleyen zamanlarında kazandığı beş vakit namaz, farz namaz anlamını değil bağlamına göre sözlük anlamları olan “duâ, ibadet, kulluk vs manalarını” vermektedir.*

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “De ki... *Namazı kılmamız* ve O’nun bilincini içimizde canlı tutmamız emrolunmuştur...”

Ateş: “*Namazı kılın* ve O’ndan korkun (diye emredilmiştir!)”

Çelik: “Yine bize: *Namazı dosdoğru kılın* ve Allâh’a karşı gelmekten sakının” diye emredildi...”

Duman: “ve ‘*Namazı ikame edin* ve O’na karşı gelmekten sakının! Zira topluca huzuruna götürüleceğiniz O’dur,’ denildi.”

Elik-Coşkun: “Ey Muhammed! Seni şirke tâbi olmaya çağıran müşrik kavmine de ki... O’nun emrettiği gibi *tevhide uygun bir şekilde ibadet etmemizi*, emirlerine uyup yasaklarından kaçınmamızı emretmiştir...”

Elmalı - Dumlu: “ ‘*Namazı dosdoğru kılın* ve Allâh’a karşı gelmekten sakının...” ”

Işıcık: “*Namazı aksatmadan dosdoğru kılın* ve Allâh’ın emirlerine karşı gelmekten sakının!”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Bir de bize “*Namazı dosdoğru kılın* ve O’ndan korkun” diye emredildi...”

Öztürk: “...De ki o müşriklere...(Ey Peygamber!)Yine de ki onlara... *Namazı hakkıyla kılmak* ve yine Allâh’ın emir ve yasaklarına itaatsizlikten sakınmakla emredildik.”

Sülün: “Bize, ayrıca; “*namazı dosdoğru kılın* ve O’ndan sakının” diye emredilmiştir...”

Şimşek: “*Namaz kılın*, Allâh’tan korkun, O’dur huzurunda toplanacağınız (şeklinde emrolunduk).”

Yıldırım: “ Bir de *namazı hakkıyla ifa edin* ve Allâh’a karşı gelmekten sakının.” diye de emrolundu...”

Meâllerin Kritiği:

Elmalı - Dumlu ve Işıcık'ın âyeti önceki âyete bağlamadan müstakil tercüme ettiklerini, Duman'ın âyette olmayan ve önceki âyette de bulunmayan “denildi” ifadesini takdir ettiğini, diğer meallerin ise âyeti müfessirlerin çoğunluğuna uyarak bir önceki âyete bağlamak sûreti ile anlamlandırdıklarını görmekteyiz.¹⁷⁵¹

Elik-Coşkun, “salât” kelimesine diğer meâllerden farklı olarak “tevhide uygun bir şekilde ibadet etmek” anlamını vermişlerdir. *Âyet hitabının müşriklere, teklifin ise mü'minlere yapıldığını düşündüğümüzde namaz anlamı; hitap ve teklifin müşriklere olduğunu düşündüğümüzde ise “ibadet” anlamı uygun düşmektedir.* Âyetin Mekî olması, hitap ve teklifin müslümanlara yapıldığı durumda da ibadet veya namaz anlamının verilmesi mümkündür. Âyette “salât”ın namaz anlamı dışında bir anlamda kullanılmış olabileceğini düşünmekteyiz.

Bize göre burada hitap ve teklif müşriklere yapılmaktadır. Tefsîrlerde yapılan açıklamaları göz önünde bulundurduğumuzda *yukarıdaki tüm meâllendirmelerin doğru olduğunu düşünmekle birlikte* şöyle bir meâllendirmenin de yapılabileceğini düşünmekteyiz. “(O halde siz müşrikler de) “salât”ı ikame edin/ibadetinizi ikame edin, düzeltin, tevhide uygun şekilde eda edin” Âyette “salât”ın ikame ile gelmesi müşriklerin ibadetlerinin şirk unsuru ile dolu olmasından dolayı olmalıdır.

Verdiğimiz meâl tefsiri bir ifade ile şöyle olmaktadır: “Bizim Allâh’a teslim olmakla emrolunmamız siz müşriklerinde kendinize çeki düzen vermesini gerektirir. Bizim âlemlerin rabbine teslim olmamız sizi rahatsız etmesin aksine sizler de “salât”ı/ibadetlerinizi/kulluğunuzu düzgün yapın, düzeltin.”

¹⁷⁵¹ “Salât” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

3. 1. 13. En'âm, 6/162. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

فَلْإِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Cessâs (ö. 370/981), Hz. Peygamberin kurban bayramında; “ *bu gün ilk nüsukumuz namaz sonra kurbandır.*” buyurduğunu, bu ifade ile Hz. Peygamber’in “namaz ve kurban” a nüsuk demiş olduğunu söyler.¹⁷⁵²

Ayette geçen “salat” kelimesini, Mukâtil (ö. 150/767), Taberî (ö. 310/923), İbn Ebî Hâtem er-Râzî (ö. 327/939), Semerkandî (ö. 373/983), Maverdî (ö. 450/1058), bnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Kurtubî (ö. 671/1273), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Seâlibî (ö. 875/1471), Bekâî (ö. 885/1480), Suyûtî (ö. 911/1505), Ebû's-Su'ûd (ö. 982/1574), Bursevî (ö.1137 /1725), Şevkânî (ö. 1250/1834), Hasan Hân (ö. 1307/1890), Kâsimî (ö.1332/1914), Merâğî (ö. 1364/1945), Şenkîfî (ö. 1393/1973), Tabâtabâî (ö. 1401/1981), “*farz namaz, beş vakit namaz*” şeklinde tefsir etmişlerdir.¹⁷⁵³

Cessâs (ö. 370/981), Semerkandî (ö. 373/983), Kurtubî (ö. 671/1273), Bursevî (ö.1137 /1725), Şevkânî (ö. 1250/1834), Hasan Hân (ö. 1307/1890), “salat” kelimesi ile “kurban bayramı namazının” kastedildiğini belirten görüşlere yer vermişlerdir.¹⁷⁵⁴ Ebû Hayyân (ö. 745/1344), “nüsuk/kurban” ile olan münasebetinden dolayı “salat” kelimesinin “kurban bayramı namazı” anlamına gelebileceğini ifade eder.¹⁷⁵⁵ Kurtubî (ö. 671/1273), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Şevkânî (ö. 1250/1834),

¹⁷⁵² Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, , III. 35-36.

¹⁷⁵³ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil Bin Süleymân*, I. 381; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V. 143-144; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, IV. 62-63; Semerkandî, *Tefsiru's-Semerkandî*, I. 528; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Üyûn*, II. 195; İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 455; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XIV. 10; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IV. 134; Ebû Hayyân, *Tefsiru'l-Bahru'l-Mühîd*, I. 262; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II. 189; Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, I. 523; Bekâî, *Nazmu'd-Dürer*, II. 752; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, VI. 307; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, III. 349; Bursevî, *Tefsiru Ruhü'l-Beyân*, III. 128-129; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 575; Hasan Hân, *Fethu'l-Beyân*, IV. 292; Kâsimî, *Mehâsinu't-Te'vîl*, IV, 566; Merâğî, *Tefsiru'l-Merâğî*, , VIII. 90; Şenkîfî, *Advâu'l-Beyân*, s. 282; Tabâtabâî, Seyyid Muhammed Huseyn (ö. 1401/1981), *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, I-XII, 1. Bsk., Müessesetü'l A'lâm li'l-Matbuât, Beyrut, 1997, VII. 407

¹⁷⁵⁴ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, , III. 35-36; Semerkandî, *Tefsiru's-Semerkandî*, I. 528; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IV. 134, Bursevî, *Tefsiru Ruhü'l-Beyân*, III. 128-129, Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 575; Hasan Hân, *Fethu'l-Beyân*, IV. 292.

¹⁷⁵⁵ Ebû Hayyân, *Tefsiru'l-Bahru'l-Mühîd*, I. 262.

Hasan Hân (ö. 1307/1890), “salat” kelimesi ile gece namazının kastedildiğini belirten görüşe yer vermişlerdir.¹⁷⁵⁶

Mâturîdî (ö. 333/944), “salat, kelimesinin bazılarına göre “*farz kılınan namazlar*”, bazılarına göre de “*hüdu/boyun eğme, saygı, övgü*” anlamlarına gelmektedir. “*Hüdu/boyun eğme, saygı, övgü*” anlamlarına göre kişi “*saygım boyun eğmem ve övgüm Allah’adır*” demiş olmaktadır.”¹⁷⁵⁷ demektedir. Kanaatimizce Maturidi bu görüşte olmalı ki bu görüşe destek olarak salat kelimesinin sözlükte övgü anlamına geldiğini söylemektedir. Mâturîdî (ö. 333/944), Bakara, 3. Ayetin tefsirinde de “salat” kelimesinin “övgü” anlamına gelebileceğini söylemektedir. Ebû Hayyân (ö. 745/1344), ayette geçen “salat” için “*tezellül, dua*” anlamını verenlerin olduğunu söyler.¹⁷⁵⁸

Cessâs (ö. 370/981), Tur, 48. Ayet inmeden önce namazda “*veccehtü*” duasının okunduğunu, bu ayet inince “*subhaneke*” duasının okunmaya başlandığını, Ebu Hanife ve İmam Muhammed’in de bu görüşte olduklarını söyler.¹⁷⁵⁹ Herrâsî (ö. 504/1110), böyle bir şeyin olmadığını, iki duanın birbirine münafî olmadığını, bu görüşün Ebu Hanife’nin za’minden ibaret olduğunu söyler.¹⁷⁶⁰

Zemahşerî (ö. 538/1144), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Ebû’s-Su’ûd (ö. 982/1574), Şenkîfî (ö. 1393/1973), Kevser, 2. Ayetteki gibi namaz ile kurbanın birleştirildiğini, bu ibadetlerin Allah’a has kılınması ile müşriklere muhalefetin ifade edildiğini söylemektedirler.¹⁷⁶¹ Tûsî (ö. 460/1067), *namazın dinin asıllarını tevhid ve adeleti içinde barındırdığını, tekbir ile tazim yapıldığını, Kur’an tilaveti ile her türlü hayra davet ettiğini, rükû ve sücud ile Allah’a boyun eğildiğini, tesbih ile Allah’ın tenzih edildiğini ifade eder.*¹⁷⁶²

¹⁷⁵⁶ Kurtubî, *el-Câmi’ lî Ahkâmi’l-Kur’ân*, IV. 134; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühîd*, I. 262; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 575; Hasan Hân, *Fethu’l-Beyân*, IV. 292.

¹⁷⁵⁷ Mâturîdî, *Tevlâtü Ehli’s-Sümme*, IV. 339.

¹⁷⁵⁸ Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühîd*, I. 262.

¹⁷⁵⁹ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, , III. 35-36.

¹⁷⁶⁰ Herrâsî, İlkiya İmaduddîn Ebû’l-Hasen Alî bin Muhammed bin et-Taberî (ö. 504/1110), *Ahkâmu’l-Kur’ân*, I-II, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 2001, II. 129-130.

¹⁷⁶¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 81; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XIV. 10; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, II. 189; Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm*, III. 349, Şenkîfî, *Advâu’l-Beyân*, s. 282.

¹⁷⁶² Tûsî, *et-Tibyân*, IV. 228.

“Salat ve nüsuk” kelimelerini Dahhak, “*namaz ve kurban*”¹⁷⁶³ Mukatil bin Hayyan, “*farz kılınan namazlar*”¹⁷⁶⁴ olarak açıklarlar.

İbn Abbâs (ö. 68/687), *dinim, haccım, kurbanlığım, ibadetim*,¹⁷⁶⁵ Mücahid, Said bin Cubeyr, Süddî, Katade, Dahhak, *hac ve umrede kesilen kurban*,¹⁷⁶⁶ Mukatil bin Hayyan, *hac*¹⁷⁶⁷, Hasan el-Basri, *din*¹⁷⁶⁸,

Nehhâs (ö. 338/950), “İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Kurtubî (ö. 671/1273), Şevkânî (ö. 1250/1834), Alûsî (ö. 1270/1854), *nüsuk*” kelimesinin “*nesike*”nin çoğulu olduğunu söylerler.¹⁷⁶⁹, Nehhâs (ö. 338/950), *kelimenin aslının Allah’a yakınlaşma olduğunu bunun için Allah’a yakınlaşan kişiye “reculun nasik” denildiğini ifade eder.*¹⁷⁷⁰

Mâturîdî (ö. 333/944), Cessâs (ö. 370/981), Maverdî (ö. 450/1058), Tûsî (ö. 460/1067), Vâhidî (ö. 468/1075), Zemahşerî (ö. 538/1144), İbn Atiyye (ö. 546/1151), Tabersî (ö. 548/1153), İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Kurtubî (ö. 671/1273), Neseî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Seâlibî (ö. 875/1471), Bekâî (ö. 885/1480), Suyûtî (ö. 911/1505), Suyûtî (ö. 911/1505), Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605), Bursevî (ö.1137 /1725), Şevkânî (ö. 1250/1834), Alûsî (ö. 1270/1854), Hasan Hân (ö. 1307/1890), Kâsımî (ö.1332/1914), Şenkîtî (ö. 1393/1973), Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), Tabâtabâî (ö. 1401/1981), “*nüsuk*” kelimesinin “*ibadet*” anlamına geldiğini, tüm ibadetlerin ismi olduğunu, buna bağlı olarak ibadet eden

¹⁷⁶³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, V. 143-144.

¹⁷⁶⁴ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, IV. 62-63.

¹⁷⁶⁵ Firuzabâdî, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 150.

¹⁷⁶⁶ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, IV. 62-63; Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, , III. 35-36; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, II. 195; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, IV. 162; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 455; Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzil*, II. 178, Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühîd*, I. 262; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, II. 189; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, III-IV. 312-314; Hasan Hân, *Fethu’l-Beyân*, IV. 292; Suyûtî, *ed-Durru’l-Mensûr*, VI. 307

¹⁷⁶⁷ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, IV. 62-63.

¹⁷⁶⁸ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, IV. 339; Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, , III. 35-36; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, II. 195; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, IV. 162; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 455; Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzil*, II. 178; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühîd*, I. 262; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, II. 189, Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, III-IV. 312-314; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 575; Hasan Hân, *Fethu’l-Beyân*, IV. 292.

¹⁷⁶⁹ Nehhâs, *Meâni’l-Kur’ân*, I. 367; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 455; Kurtubî, *el-Câmi’ lî Ahkâmi’l-Kur’ân*, IV. 134; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 575; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, III-IV. 312-314

¹⁷⁷⁰ Nehhâs, *Meâni’l-Kur’ân*, I. 367.

her kişiye “nasik” denildiğini söylerler. ¹⁷⁷¹Merâğî (ö. 1364/1945), “nüsk” kelimesinin daha çok hac ibadetlerini anlattığını ifade eder.¹⁷⁷²

Mukâtil (ö. 150/767), ¹⁷⁷³, Abdurrezzâk bin Hemmâm (ö. 211/826), Zeccâc (ö. 311/923),¹⁷⁷⁴ İbn Ebî Hâtem er-Râzî (ö. 327/939), Taberî (ö. 310/923), Mâtürîdî (ö. 333/944), Nehhâs (ö. 338/950), Semerkandî (ö. 373/983), Sa’lebî (ö. 427/1035), Maverdî (ö. 450/1058), Tûsî (ö. 460/1067), Vâhidî (ö. 468/1075), Beğavî (ö. 516/1122), Zemahşerî (ö. 538/1144), İbn Atiyye (ö. 546/1151), Tabersî (ö. 548/1153), İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Neseî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Bekâî (ö. 885/1480), Suyûtî (ö. 911/1505), Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605), Şevkânî (ö. 1250/1834), Alûsî (ö. 1270/1854), Hasan Hân (ö. 1307/1890), Kâsımî (ö.1332/1914), Tabâtabâî (ö. 1401/1981), “nüsuk” kelimesinin kurban boğazlamak, hac ve umrede kurban kesmek anlamlarına geldiğini ifade etmişlerdir. Şenkîti (ö. 1393/1973), “nüsuk” kelimesi ile kurbanın kastedildiğini zira müşriklerin en büyük ibadetlerinin putlara kurban adamak olduğunu ifade eder. ¹⁷⁷⁵ Cessâs (ö. 370/981), İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201),

¹⁷⁷¹ Mâtürîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, IV. 339; Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, , III. 35-36; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, II. 195; Tûsî, *et-Tibyân*, , IV. 228; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, VIII. 560-561; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 81; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* II. 369; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, IV. 162; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s.455; Kurtubî, *el-Câmi’ lî Ahkâmi’l-Kur’ân*, IV. 134; Neseî, *Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil*, s. 352; Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vil fî Meâni’t-Tenzil*, II. 178, Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühîd*, I. 262; Seâlibî, *el-Cevâhiru’l-Hisân*, I. 523; Bekâî, *Nazmu’d-Dürer*, II. 752; Suyûtî, *ed-Durru’l-Mensûr*, VI. 307; Suyûtî, *ed-Durru’l-Mensûr*, VI. 307; Aliyyu’l-Kârî, *Envaru’l-Kur’ân*, II. 98; Bursevî, *Tefsîru Ruhu’l-Beyân*, III. 128-129; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 575; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, III-IV. 312-314; Hasan Hân, *Fethu’l-Beyân*, IV. 292; Kâsımî, *Mehâsinu’t-Te’vil*, IV, 566; Şenkîti, *Advâu’l-Beyân*, s. 282, Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, IV. 201; Tabâtabâî, *el-Mizân*, VII. 407.

¹⁷⁷² Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, , VIII. 90.

¹⁷⁷³ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil Bin Süleymân*, I. 381; Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk*, II. 73; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, II. 311; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, V. 143-144; Mâtürîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, IV. 339; Nehhâs, *Meâni’l-Kur’ân*, I. 367; Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî*, I. 528; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, II. 598; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, II. 195; Tûsî, *et-Tibyân*, , IV. 228; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, VIII. 560-561; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, II. 156; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 81; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* II. 369; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, IV. 162; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 455; Neseî, *Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil*, s. 352; Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vil fî Meâni’t-Tenzil*, II. 178; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühîd*, I. 262; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, II. 189; Bekâî, *Nazmu’d-Dürer*, II. 752; Suyûtî, *ed-Durru’l-Mensûr*, VI. 307; Aliyyu’l-Kârî, *Envaru’l-Kur’ân*, II. 98; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 575; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, III-IV. 312-314; Hasan Hân, *Fethu’l-Beyân*, IV. 292; Kâsımî, *Mehâsinu’t-Te’vil*, IV, 566; Tabâtabâî, *el-Mizân*, VII. 407.

¹⁷⁷⁴ Not. Maverdî, Tusi ve Tabersî’nin Alûsî (ö. 1270/1854),¹⁷⁷⁴ Zeccac’a nisbet ettikleri “nüsuk” kelimesinin “ibadet” anlamına geldiği şeklindeki alıntı Zeccac’ın tefsirinde geçmemektedir.

¹⁷⁷⁵ Şenkîti, *Advâu’l-Beyân*, s. 282.

“nüsuk” kelimesi ile “kurban kesmenin” ifade edildiğinin çoğunluğun görüşü olduğunu söylerler.¹⁷⁷⁶

Huvvârî (ö. 280/893), Vâhidî (ö. 468/1075), Beğavî (ö. 516/1122), Zemahşerî (ö. 538/1144), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Neseî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Suyûtî (ö. 911/1505), Alûsî (ö. 1270/1854), Kâsımî (ö.1332/1914), “nüsuk” kelimesi ile “hac ve kurbanın” ifade edildiği görüşlerini aktarırlar.¹⁷⁷⁷

Semerkindî (ö. 373/983), Sa'lebî (ö. 427/1035), Maverdî (ö. 450/1058), Tûsî (ö. 460/1067), Beğavî (ö. 516/1122), Tabersî (ö. 548/1153), Şevkânî (ö. 1250/1834), Maverdî (ö. 450/1058), Hasan Hân (ö. 1307/1890),”nüsuk” kelimesi ile “din”in ifade edildiğini söylerler.¹⁷⁷⁸ Maverdî (ö. 450/1058), “Din ile ibadet arasındaki farkı; “din itikad ibadet ise ameldir” şeklinde açıklar.¹⁷⁷⁹

Vâhidî (ö. 468/1075) Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Hâzin (ö. 741/1340), “nüsuk” kelimesinin “gümüşün potada eritilmesi” anlamına geldiğini dolayısı ile insanın günahlardan arınmasını anlattığını ifade ederler.¹⁷⁸⁰ Alûsî (ö. 1270/1854), ayette “am'ın has'a atfedildiğini” söyler. Ayette geçen “salat” kelimesini “ruhen huzurda olmak, şühud”, “nüsuk” kelimesini ise “kalb ile yakınlaşmak” şeklinde işari tefsire tabi tutmuştur.¹⁷⁸¹

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “De ki: “Namazım da ibadetlerim de hayatım da ölümüm de âlemlerin Rabb'i olan ve hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a aittir...”

Ateş: “De ki: “Benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm hep âlemlerin Rabbi Allah içindir.”

¹⁷⁷⁶ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III. 35-36; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 455.

¹⁷⁷⁷ Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, I. 578; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, VIII. 560-561; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II. 155; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 81; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 455; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, s. 352; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl*, II. 178; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, VI. 307; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, III-IV. 312-314; Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vîl*, IV, 566.

¹⁷⁷⁸ Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkindî*, I. 528; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, II. 598; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, II. 195; Tûsî, *et-Tibyân*, IV. 228, Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II. 155; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, IV. 162; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 575; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, II. 195 Hasan Hân, *Fethu'l-Beyân*, IV. 292.

¹⁷⁷⁹ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, II. 195.

¹⁷⁸⁰ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, VIII. 560-561; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XIV. 10; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl*, II. 178.

¹⁷⁸¹ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, III-IV. 312-314.

Çelik: “De ki: “Şüphesiz benim *namazım*, bütün ibâdetlerim, hayatım ve ölümüm, Âlemlerin Rabbi Allah içindir.”

Duman: “De ki: “Benim *namazım* da kurbanım da hayatım da ölümüm de âlemlerin Rabb’i Allah içindir.”

Elik-Coşkun: “...Bundan dolayı benim *namazım*, kurbanım, diğer ibadetlerim, hayatım, ölümüm, kısacası her şeyim, bütün varlığın yaratıcısı ve rabbi olan Allah’a yöneliktir...”

Elmalı - Dumlu: “De ki: “Kuşkusuz *namazım*, kurbanım, hayatım ve ölümüm yalnız âlemlerin Rabbi olan Allah’a aittir.”

Işıcık: “De ki: *Namazım* başta olmak üzere (*hac, kurban ve benzeri*) bütün ibadetlerim, hayatımı adadığım ve ölümlükte üzerinde olacağım her şey, yalnızca Âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “De ki: “Muhakkak benim *namazım*, ibâdetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.”

Öztürk: “(Ey peygamber!) Yine de ki onlara: Benim *namazım-niyazım*, (*hac, kurban gibi*) diğer bütün ibadetlerim, kısaca hayatım ve ölümüm, âlemlerin rabbi olan Allah içindir, Allah’a adanmıştır...”

Sülün: “De ki: Şüphesiz, benim *dua ve yakarışım*, kurban ettiğim hayvanlar, hayatım ve ölümüm tamamen Âlemlerin Rabbi Allah’a aittir.”

Şimşek: “De ki: “Benim *namazım* da ibadetim de hayatım ve ölümüm de âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.”

Yıldırım: “De ki: “Benim *namazım da*, her türlü ibadetlerim de, hayatım da ölümüm de hep Rabbülalemin olan Allaha aittir...”

Meâllerin Kritiği: “*Salat*” kavramını, Öztürk, “*namaz niyaz*”; Sülün, “*dua ve yakarış*” anlamına almışlardır.¹⁷⁸² Geri kalan mealler ise *salat* kavramını “*namaz*” anlamı ile çevirmişlerdir.¹⁷⁸³ “*Nüsuk*” kelimesi ise Duman, Elik-Coşkun, Elmalı-Dumlu, Sülün meallerinde “*kurban*” diğer meallerde ise “*ibadet*” anlamı ile

¹⁷⁸² Atay, “yakarmak”; İslamoğlu, “istek, arzu”; Kısa, “dua, yakarış”; Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, “namaz-niyaz”

¹⁷⁸³ “Salât” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalı, Esed, Feyizli, Gölpinarlı, Gürer-Sofuoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

çevirilmiştir. Baktığımız meallerin çoğunda “nüsuk” kavramı ibadet anlamında çevirilmiştir.

Tefsirlerde “salat” kavramı genellikle “namaz” olarak çevirilmiştir. Namaz anlamının yanında başka anlamlarda zikredilmiş ancak bu anlamlar ilgi görmemiştir. İlgi görmeyen görüşlerden biri de Maturidi’nin “övgü” anlamıdır. Sözlüklerde de “salat”ın temel anlamlarından birinin övgü olduğu ifade edilmiştir. “Nüsuk” kelimesinin “ibadet” ve “kurban” anlamları tefsirlerde tercih edilmektedir. Tefsirler bu iki ana görüş güçlü bir şekilde savunulmaktadır.

“Nüsuk” kelimesini “ibadet “ anlamına aldığımızda “salat” kavramına “namaz” anlamını vermemiz doğru görünmemektedir. Zira gereksiz tekrar yapılması olacaktır. Zira namaz ibadetin bir parçasıdır. “Nüsuk” kelimesine “kurban” anlamını verenler için “salat” kelimesi “namaz” anlamına gelebilir. Ayete bakıldığında genel ifadelerin kullanıldığı görülecektir. Bize göre “nüsuk” kelimesi ibadet anlamına, “salat” kelimesi ise “övgü, ta’zim, boyun eğme” vs. sözlük anlamlarında kullanılmıştır.

Ayete verilebilecek muhtemel meali şöyle ifade edebiliriz: “De ki: “*Benim tüm övgülerim ve kulluğum/ibadetim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.*” Veya “De ki: “*Benim tüm ta’zim ve kulluğum/ibadetim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.*”

3. 1. 14. İbrâhîm, 14/37, 40. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ دُرِّيْتِي بَوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْنَدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ

Ebû Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), “*salât*”ın/namazın dindeki özel konumundan dolayı zikredildiğini söyler.¹⁷⁸⁴ Âyette geçen “*salât*” kelimesini Mukâtil (ö. 150/767), *Kâbe'nin yanında namaz kılsınlar diye*,¹⁷⁸⁵ Taberî (ö. 310/923), *namazlarını kılsınlar diye*,¹⁷⁸⁶ Mâturîdî (ö. 333/944), *Kâbe'nin yanında namazı sana kılsınlar diye*,¹⁷⁸⁷ Tûsî (ö. 460/1067), *namaza devam etsinler ve şartlarına riâyete*

¹⁷⁸⁴ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III. 75.

¹⁷⁸⁵ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, II. 193.

¹⁷⁸⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VIII/13. 292; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, III. 138.

¹⁷⁸⁷ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, VI. 403-404.

*etsinler diye*¹⁷⁸⁸ şeklinde tefsir etmişlerdir. Mâturîdî (ö. 333/944), “salât” kelimesi ile “dua, zikirler, namaz, başka itaatler, kulluk görevleri ve buna benzer başka şeyler” anlamına gelmesinin de mümkün olduğunu söyler.¹⁷⁸⁹

Zemahşerî (ö. 538/1144), *lam*’ın “eskentü” kelimesine müteallik olduğunu ve oraya iskân etme sebebinin namazı ikame etmeleri olduğunu açıkladığını söyler.¹⁷⁹⁰ İbn Atiyye (ö. 546/1151), “*lem*” harfinin key lamı olduğunu, zahirin bunu gösterdiğini ve “eskentu” kelimesine müteallik olduğunu, emir lamı da olabileceğini söyler.¹⁷⁹¹ İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), “*lem*” harfinin “vecnübnî” kelimesine müteallik olabileceğini, namaz kılmaları için putlardan uzak durmalarını istediğini ifade etmiştir.¹⁷⁹²

Mâturîdî (ö. 333/944), “*ekin*in olmadığı yerde” ifadesi ile “ekin” olmadığı için kendilerini namazdan hiçbir şeyin alıkoymayacağını ifade ettiğini söyler.¹⁷⁹³ Kanaatimizce Maturidi âyeti bağlamından kopararak okumuştur. Zira âyetin bağlamında bu ifade, namazdan engelleme babında değil rızık talebi şeklinde gelmektedir. Kirmânî(ö. 500/1106), “*lem*” “*key*” lamıdır. “Rızık ver ki salatı ikame etsinler” anlamına geldiğini söyler.¹⁷⁹⁴ İbn Atiyye (ö. 546/1151), Hz. İbrahim’in “zürriyet” kelimesini kullanmasını, bu çocuğundan/ismail’den bir neslin olacağını Allah tarafından kendisine önceden bildirilmiş olmasına dayandırır.¹⁷⁹⁵ Bedruddîn Muhammed(ö. 733/1333), zürriye kelimesi ile *İsmail ve çocuklarının kast edildiğini* söyler.¹⁷⁹⁶

Biz bu âyette namazın kastedilmediğini, dinin kastedildiğini düşünüyoruz. Zira namaz kılmak, namazı ikame etmek için ille de Kâbe’nin yanına yerleşmeye gerek yoktur. Kanaatimizce Hz. İbrahim dinin ikamesini dile getirmiştir. Zaten Hz. İbrahim’in dualarına baktığımızda, âyet öncesi bağlama dikkat ettiğimizde Kâbe’yi putlardan temizlemek istediğini ve dini ikame etmek istediğini görmekteyiz.

¹⁷⁸⁸ Tûsî, *et-Tibyân*, VI. 174.

¹⁷⁸⁹ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, VI. 403-404.

¹⁷⁹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 537; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 748.

¹⁷⁹¹ İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, III. 200- 201.

¹⁷⁹² İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 748.

¹⁷⁹³ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, VI. 403-404.

¹⁷⁹⁴ Kirmânî, *Ğarâibu’t-Tefsîr*, s. 581.

¹⁷⁹⁵ İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, III. 200- 201.

¹⁷⁹⁶ Bedruddîn Muhammed bin İbrâhîm, *Ğurâru’t-Tibyân*, s. 294.

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “ ‘Ey Rabbimiz! Çocuklarımdan bir bölümünü, *namazı kılmaları* için, tarıma elverişli olmayan bir vadiye, Senin Kutsal Evi’nin yakınına yerleştirmiş bulunuyorum...”

Ateş: “ ... Rabbimiz, *namazı kılsınlar* diye (böyle yaptım)...”

Çelik: “...Rabbimiz, *namazı dosdoğru kılsınlar* diye böyle yaptım...”

Duman: “Ey Rabb’imiz! Ben soyumdan birini, *namazı ikame etsinler* diye mümbit olmayan bir vadiye; Senin saygıdeğer evinin yanına yerleştirdim!”

Elik-Coşkun: “... Rabbim! Ben ailemi çorak bir vadiye, sana ibadet edilen kutsal Kâbe’nin yakınına yerleştirdim. Onlara o bölgede yaşayan insanlar tarafından seilmeyi ve benimsenmeyi nasip et ki orada yaşayabilsin ve *sadece sana kulluk etsinler...*”

Elmalı - Dumlu: “ ... Ey Rabbimiz, bunu (orada) *namazı dosdoğru kılmaları* için yaptım...”

Işıcık: “ ‘Ey Rabbimiz! Doğrusu ben âilemi, *namaz kılsınlar* diye, senin dokunulmaz/ kutsal evin’in (*Ka’be’nin*) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim...”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Ey Rabbimiz! Ben, çocuklarımdan bazısını, *namaz kılabilmeleri* için Senin Beyt-i Harem’inin yanında, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim...”

Öztürk: “... Rabbimiz! Onlar (Kâbe’nin feyiz ve bereketiyle) *namazı hakkıyla kılsınlar* diye böyle yaptım...”

Sülün: “ ... (sözde değil, özde) *gerçek birer dindar* olsunlar diye ya Rabbi...”

Şimşek: “... Rabbimiz! *Namazı hakkıyla kılsınlar* diye...”

Yıldırım: “ ... Ey bizim Rabbimiz, *namazı gereğince kılsınlar* diye böyle yaptım...”

Meâllerin Kritiği:

“Salat” kavramını Elik-Coşkun, “*sadece Allah’a kulluk etmek*”, Sülün, “*gerçek dindar*” olarak çevirirken¹⁷⁹⁷ diğer mealler ise “*namaz*” anlamı ile

¹⁷⁹⁷ Farklı meallendirmeler için bkz. İslamoğlu, “*kulluk*”; N. Öztürk, “*namaz, dua*”; Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, “*namaz, dua, ibadet*.”

çevirmişlerdir.¹⁷⁹⁸ Bize göre burada “salat” kavramı ile kastedilen “namaz” değil “din”dir. Hz. İbrahim Kabe ve çevresine koğuşlanmış şirk düzenine karşı tevhid mücadelesini vermekte ve yeryüzünde “Allah’ın hâkim olduğu” bir hayat düzeninde yaşamak için mücadele vermekteydi. Kâbe’nin yanına yerleştirmesi namaz kılmaları için değil yeryüzünde kulluk için ilk kurulan evi asli özelliklerine kavuşturmak ve tevhid mücadelesini güçlendirmek içindi. Hz. İbrahim’in verdiği “dinin hâkimiyeti mücadelesi” burada salat olarak isimlendirilmiştir. Zaten namazın içeriğine bakıldığında tevhid mücadelesini temsil ettiğini görürüz.

Tekbir ile başlayan namaz, şirk düzenlerine karşı kıyâmı, rükû Allah’tan başkasının önünde eğilmemeyi, secde sadece Allah için toprağa baş koymayı, şerefi Allah katında aramayı, selam kulluğun gayesinin “barış içinde kardeşçe yaşamayı” sembolize eder. Namaz bir ömür sürecek kulluğun bir rekâta özetlenmiş halidir. Namaz’da okunan Fatihâ ise kulluğun ahdini sembolize eder. Bu ahid hergün defalarca tekrarlanmakta ve adeta Allah, bu ahid ile namaz kılan kişiye; “*kime karşı sorumlu olduğunu unutma*” mesajını verir. Fatihâ suresi namazın dinamiği hatta kalbidir. Onun için hadislerde “namaz fatihâsız olmaz” denilmektedir. Burada namazın tevhid mücadelesinin, hayatın bütünü Allah’a uygun yaşamayı ifade eden “ibadet”in sembolü olduğunu ifade etmek istedik. Kanaatimizce bu ayette geçen salat kelimesi “din, Allah’a boyun eğme, vs.” anlamlarda kullanılmıştır. Ayetin muhtemel meali şöyle olabilir: “ ... *Ey Rabbimiz, dini ikame etsinler diye onları Kâbe’nin yanına yerleştirdim.*” Dikkat edilirse yaşam yeri olarak tercih edilmeyen, kimsenin hâkimiyeti altında bulunmayan, ekinsiz bir yer olan Kâbe’nin bulunduğu muhiti dini yaşayabileceği merkez olarak seçmiştir. Bu yüzden buraya insanların yönlendirilmesini, burada yaşayanlara rızık verilmesini talep etmektedir.

¹⁷⁹⁸ “Salât” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

İbrâhîm, 14/40. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kitiği

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاء

İbrahim 37. Âyette Hz. İbrahim, “*ikametu’s-sala*” için oraya yerleştirdiğini söylemiş, bu âyette ise “*beni ve zürriyetimden bir kısmını mukim es-sala kıl*” demiştir. “Salât” kavramının geçtiği âyeti, Mukâtil (ö. 150/767), *namazı ikame edenlerden kıl*,¹⁷⁹⁹ Ebû Ubeyde Ma’mer bin el-Müsennâ (ö. 209/824), *zürriyetimden de namaz kılanlar kıl*,¹⁸⁰⁰ Taberî (ö. 310/923), *namazları eda edenlerden kıl beni ve zürriyetimden de*,¹⁸⁰¹ Zeccâc (ö. 311/923), *namaz kılanlardan kıl beni ve zürriyetimden de*,¹⁸⁰² Tûsî (ö. 460/1067), *namaza devam eden şartlarına riâyet edenlerden kılmasını ve zürriyetinden de bir topluluğun bunu yapmasını*,¹⁸⁰³ Beğavî (ö. 516/1122), *namazı erkânı ile kılan ve ona devam edenlerden kıl*,¹⁸⁰⁴ şeklinde tefsir etmişlerdir. Zemahşerî (ö. 538/1144), “*ba’ziyyet ifade eden “min” edatının kullanılması Allah’ın verdiği haber üzerinedir. Alah ona zürriyetinden bazılarının kâfir olacağını önceden haber etmişti.*”¹⁸⁰⁵ demektedir.

Hz. İbrahim daha önce buraya gelmiş ve Kâbe’yi inşa etmişti. İnsanların buraya yönelmesini istiyor ve burayı yeni yerleşim alanı yeri haline getirmek, canlandırmak istiyordu. Kanaatimizce Hz. İbrahim Allah’ın dini her türlü baskı ortamından uzak bir yerde yaşamak ve kendine ait bağımsız, dinin hâkim olduğu bir devlet kurmak istiyordu. Kur’an’da geçen Hz. İbrahimle ilgili pasajları, duaları okuduğumuzda bu gerçek bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Maturidi, bu gerçeği görmüş ama dile getirmekten çekinmiş olmalı ki “*Hz. İbrahim namazı ikame etmekteydi zaten, Hz. İbrahim duasında namazı öne sürerek namazın dışında kendisine henüz verilmemiş bir şeyi talep ediyor olmalıdır. Hz. İbrahim bu dua ile Allah’tan onu muvaffak kılmasını istemiştir*”¹⁸⁰⁶ diyerek aslında dile getirdiğimiz gerçeğe işaret eder.

¹⁷⁹⁹ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, II. 193.

¹⁸⁰⁰ Ebû Ubeyde, *Mecâzu’l-Kur’an*, I. 342.

¹⁸⁰¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VIII/13. 295.

¹⁸⁰² Zeccâc, *Meâni’l-Kur’an ve İ’râbu*, III. 165.

¹⁸⁰³ Tûsî, *et-Tibyân*, VI. 175.

¹⁸⁰⁴ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, III. 31.

¹⁸⁰⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 540.

¹⁸⁰⁶ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, VI. 405.

Kanaatimizce burada “salât” kelimesi namaz anlamında değildir. Zira namaz herkese farzdır. Hz. İbrahim’in zürriyetimden bazısını demesi, Zemahşeri’nin dediği gibi önceden aldığı haber üzerine değildir. Hz. İbrahim “salât” ifadesi ile “dinin ikame edilmesi yaşatılması, ayakta tutulması mücadelesini, tevhid mücadelesini” anlatmaktadır. Hz. İbrahim kendisinin yerine bu görevi yüklenecek kişilerin gelmesini, mücadelenin sürmesini ve böylelikle dinin ayakta tutulmasını istiyor. Bakara 124. Âyette Allah Hz. İbrahim’i imam/önder kılacağını buyururken Hz. İbrahim zürriyetinden de imamlar olmasını talep eder, Allah ise zalimlerden imam olmayacağını belirterek bu talebi red eder. İbrahim 37-40. âyetlerde anlatılanların aslında Bakara, 124. Âyetin uygulaması olduğunu söyleyebiliriz.

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “ ...Ey Rabbim! Beni ve çocuklarımı *namazı kılanlardan* eyle...”

Ateş: “ ‘Rabbim, beni ve zürriyetimden bir kısmını *namazı kılan* yap;”

Çelik: “Rabbim! Beni ve zürriyetimi *namazı dosdoğru kılanlardan* eyle...”

Duman: “Rabb’im, beni ve soyumdan gelenleri *namazı ikame edenlerden* eyle...”

Elik-Coşkun: “...Rabbim! Beni ve neslimi *sırf sana kulluk eden, tevhit üzere ibadet eden kullardan* eyle...”

Elmalı - Dumlu: “ ‘Ey Rabbim, beni ve soyumu *namazı kılanlardan* eyle...”

Işıcık: “ ‘Ey Rabbim! Beni ve soyumu, *namazı hiç aksatmadan yerli yerince kılanlardan* eyle!’ ”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “ ‘Ey Rabbim! Beni ve çocuklarımı *namazı devamlı kılanlardan* eyle...”

Öztürk: “ ‘Rabbimiz! Beni ve soyumu *namazlı-niyazlı* eyle...”

Sülün: “ ‘Ya Rabbi! Beni *gerçek bir dindar kıl*; neslimden gelenlerden de (dini ve dindarlığı şikle, merasime indirgemeyen gerçek dindarlar getir). ..”

Şimşek: “Rabbim! Beni, *namazlarını aksatmadan kılanlardan* eyle; soyumdan gelenleri de...”

Yıldırım: “ ‘Ya Rabbi, beni de, neslimden çoğunu da *namazı devamlı* olarak ve gereğince kılan kullarından eyle!”

Meâllerin Kritiği:

“Salat” kavramına, Elik- Coşkun, “*sadece Allah’a kulluk eden*”; Sülün, “*gerçek dindar*”; Öztürk, “*namazlı, niyazlı*” anlamını verirken,¹⁸⁰⁷ diğer mealler ise “*namaz*” demişlerdir.¹⁸⁰⁸ Maturidi’nin de belirttiği gibi Hz. İbrahim zaten namaz kılmaktaydı. Ayrıca namaz herkese farz ise Hz. İbrahim’in duada “*zürriyetinin bir kısmı*” için dua etmesi doğru olmaz. Kanaatimce Hz. İbrahim önceki ayette zürriyetini neden buraya yerleştirdiğini ifade etmiş burada da Allah’tan hem kendisi hem de zürriyetinin bir kısmı için “*dini ikame gücü*” istemektedir, muvaffak kılınmayı istemektedir. Maturidi’nin belirttiği gibi Hz. İbrahim namazın dışında henüz kendisine verilmemiş bir şeyi istemektedir. Kanaatimizce burada ifade edilen “*salat*” “*din*” anlamındadır. Verilebilecek muhtemel meal şöyle olabilir: “*Rabbim! Beni, dini ikame edenlerden eyle; soyumdan gelenleri de...*”

3. 1. 15. Meâric, 70/22, 23, 34. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği

إِلَّا الْمُصَلِّينَ

Ayette geçen insan kelimesinin Ferrâ (ö. 207/822), Vâhidî (ö. 468/1075), Ahfeş el Evsat (ö. 215/830), Sa’lebî (ö. 427/1035), Tûsî (ö. 460/1067), Beğavî (ö. 516/1122), İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Vâhidî (ö. 468/1075), *cins isim olduğunu ve cem’ ifade ettiğini ifade ederler.*¹⁸⁰⁹ Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Kurtubî (ö. 671/1273), “*müsallin olanların istisna edilmesinin önce bahsedilen kişilerin kâfir olduklarını gösterdiğini ifade ederler.*”¹⁸¹⁰ Beyzâvî (ö. 685/1286) Alûsî (ö. 1270/1854), “*helu’, cezu’, menü*” sıfatlarına zıd olarak musallin vasıflarının zikredildiğini, zira bu sıfatların dünyaya dalmaktan

¹⁸⁰⁷ Farklı meallendirmeler için bkz. İslamoğlu, “*ibadet, kulluk*”; N. Öztürk, “*namaz, dua*”; Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, “*namaz, niyaz*”

¹⁸⁰⁸ “*Salât*” kavramını “*namaz*” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

¹⁸⁰⁹ Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, , III. 82; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXII. 226; Ahfeş el- Evsat, *Meâni’l-Kur’ân*, s. 297; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI. 280; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 96; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV. 364; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1473.

¹⁸¹⁰ Mekkî, *el-Hidâye*, s. 7713-7714; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb* XXIX-XXX. 114-115; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, IX. 494-495

kaynaklandığını, musallin olmanın ise ahireti dünyaya tercih ettirdiğini ifade ederler.¹⁸¹¹

“Musallin” ifadesi için İbn Mesud, *namazları vaktinde kılanlar*,¹⁸¹² İbn Zeyd, *Hz. Peygamberle beraber olanlar*,¹⁸¹³ Nehai, *beş vakit namazı kılanlar*¹⁸¹⁴ tefsirini yapmaktadırlar.

Ayette geçen “musallin” kelimesi ile Huvvârî (ö. 280/893), *müslümanlar*,¹⁸¹⁵ Tüsterî (ö. 283/896), Sülemî (ö. 412/1021), *arifler*,¹⁸¹⁶ Şevkânî (ö. 1250/1834), *tevhit ehli*¹⁸¹⁷ *kastedilmiştir demişlerdir*. İbn Abbâs (ö. 68/687), Mukâtil (ö. 150/767), Ferrâ (ö. 207/822), Taberî (ö. 310/923), Mâturîdî (ö. 333/944), Semerkandî (ö. 373/983), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Tûsî (ö. 460/1067), Şevkânî (ö. 1250/1834), musallin kelimesi ile *beş vakit namaz kılanların* ifade edildiğini söylerler.¹⁸¹⁸ Taberî (ö. 310/923), Sa’lebî (ö. 427/1035), İbn Atiyye (ö. 546/1151), İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Kurtubî (ö. 671/1273), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Şevkânî (ö. 1250/1834), “musallin” ifadesi ile *sahabelerin, müminlerin kastedildiğini ifade ederler*.¹⁸¹⁹

Meâric, 70/23. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği

الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ

“Daim” kelimesi için, Mâturîdî (ö. 333/944), “*Bir şeyin ikamesi ona devam etmektir. Bir şeyi yapıp devamını getirmemek ikame ile ifade edilmez*”¹⁸²⁰ diyerek “daim” kelimesini “devam” anlamı ile karşılamıştır. Zira namazın ikamesi devamı ile mümkündür. Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), *devam ile namazı terk etmemenin*,

¹⁸¹¹ Beyzâvî, *Envâru’l-Tenzîl*, II. 527; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XV. 70-71

¹⁸¹² Kurtubî, *el-Câmi’ lî Ahkâmi’l-Kur’ân*, IX. 494-495

¹⁸¹³ Mekkî, *el-Hidâye*, s. 7713-7714

¹⁸¹⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ lî Ahkâmi’l-Kur’ân*, IX. 494-495; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 1921

¹⁸¹⁵ Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi’l-Azîz*, IV. 412

¹⁸¹⁶ Tüsterî, *Tefsîru’t-Tüsterî*, s. 177; Sülemî, *Hakaiku’t-Tefsîr*, II. 351

¹⁸¹⁷ Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 1921

¹⁸¹⁸ Firuzabâdi, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 569; Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil Bin Süleymân*, III. 399; Ferrâ, *Meânî’l-Kur’ân*, , III. 82; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIV. 96-97; Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, X. 206-207; Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî*, III. 404; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 7713-7714; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 96; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 1921

¹⁸¹⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIV. 96-97; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VI. 280; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* V. 368; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1473; Kurtubî, *el-Câmi’ lî Ahkâmi’l-Kur’ân*, IX. 494-495; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühîd*, III. 403; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 1921

¹⁸²⁰ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, X. 206-207.

muhafaza ile namaza önem vermenin ifade edildiğini söyler.¹⁸²¹ Kurtubî (ö. 671/1273) “*daim*” kelimesini “*sakin*” anlamına alır.¹⁸²² İbn Kesîr (ö. 774/1373), “*daim*” ile “*sükûn ve hüşû*”nun kastedildiğini ifade eder.¹⁸²³ Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), “*bir şeye devam etmek, onu terk etmemek sürdürmektir.*” Demektedir.¹⁸²⁴

Ayette geçen “*daimun*” kelimesini, Âmr el Cuheni,¹⁸²⁵ İmran bin Husayn,¹⁸²⁶ Ukbe bin Âmir,¹⁸²⁷ *namaz kılariken sağa sola bakmamak*, Ebu İshak,¹⁸²⁸ *yüzleri kableden çevirmemek* şeklinde açıklamışlar. Huvvârî (ö. 280/893), İbn Ebî Hâtem er-Râzî (ö. 327/939), Sa’lebî (ö. 427/1035), Cürcânî (ö.471/1078), Hâzin (ö. 741/1340), Seâlibî (ö. 875/1471), “*daimun*” kelimesini *sağa, sola, arkaya bakmamak* şeklinde tefsir etmişleridir.¹⁸²⁹

“*Salatlarında daimdirler*” ayetini, İbn Mesud,¹⁸³⁰ İbn Cureyc,¹⁸³¹ Ebu cafer,¹⁸³² Hasan el-Basri,¹⁸³³ *nafileleri çoğaltırlar*, Kummî (ö. 307/919), “*nafileleri kendilerine farz kılmuşlarsa ona devam ederler.*”¹⁸³⁴ Mâturîdî (ö. 333/944), “*nafilelere devam etmek*”¹⁸³⁵ şeklinde tefsir etmektedirler.

¹⁸²¹ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX-XXX. 114-115.

¹⁸²² Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, IX. 494-495.

¹⁸²³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 422.

¹⁸²⁴ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII. 171-173.

¹⁸²⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV. 96-97.

¹⁸²⁶ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, VIII. 226-228.

¹⁸²⁷ Mekkî, *el-Hidâye*, s. 7714; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV. 364; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV. 234-235; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* V. 368; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, VIII. 226-228; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1473; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, IX. 494-495; Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahru'l-Mühîd*, VIII. 329; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV. 422

¹⁸²⁸ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, VIII. 226-228.

¹⁸²⁹ Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, IV. 412; İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtem er-Râzî*, VII. 502; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, VI. 280; Cürcânî, *Dercü'd-Dürer*, II. 662; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV. 341; Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-Hisân*, III. 403.

¹⁸³⁰ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 95.

¹⁸³¹ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, VI. 95; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV. 234-235; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1473; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, IX. 494-495; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1921.

¹⁸³² Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, X. 98.

¹⁸³³ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, IX. 494-495; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* s. 1921.

¹⁸³⁴ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, s. 722.

¹⁸³⁵ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, X. 206-207.

“*Salatlarında daimdirler*” ayetini, İbn Abbas,¹⁸³⁶ Abdullah bin Mes’ud,¹⁸³⁷ Leys,¹⁸³⁸ Mesruk,¹⁸³⁹ *namazları vaktinde kılarlar* Hasan el Basri, *namaz vakitlerine devam ederler*,¹⁸⁴⁰ Mukatil, *namazlarını gece gündüz bırakmazlar*,¹⁸⁴¹ İbrahim en-Nehai, farz namazlara, vakitlere ve vaciplere devam ederler,¹⁸⁴² şeklinde tefsir etmektedirler.

Mukâtil (ö. 150/767), Taberî (ö. 310/923), Zeccâc (ö. 311/923), Mâturîdî (ö. 333/944), Semerkandî (ö. 373/983), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Maverdî (ö. 450/1058), Vâhidî (ö. 468/1075), Beğavî (ö. 516/1122), Tabersî (ö. 548/1153), İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Kurtubî (ö. 671/1273), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310), Hâzin (ö. 741/1340), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Bekâî (ö. 885/1480), Ebû’s-Su’ûd (ö. 982/1574), Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605), Şevkânî (ö. 1250/1834), Alûsî (ö. 1270/1854), Kâsımî (ö.1332/1914), Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), “*Salatlarında daimdirler*” ayetini “*farz namazlarında devamlıdırılar, namazlarını bırakmazlar, vakitlere riayet ederler*” şeklinde tefsir ederler.¹⁸⁴³ Aynı ayeti Zemahşerî (ö. 538/1144), “*namazlarını korurlar, devam ederler, aksatmazlar, hiçbir iş namazın önüne geçmez, namazı erkânı ile kılarlar, günahlardan uzak dururlar.*” İfadeleri ile açıklar.¹⁸⁴⁴ Ebû Bekr İbnu’l-Arabî (ö. 543/1148), “*ayetin genel olduğunu, vakitlere*

¹⁸³⁶ Firuzabâdî, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 569; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, VIII. 226-228; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, IV. 234-235; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, IV. 234-235.

¹⁸³⁷ Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, VIII. 226-228; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, IV. 234-235; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1473, İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 422.

¹⁸³⁸ Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, IV. 234-235.

¹⁸³⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 422.

¹⁸⁴⁰ Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi’l-Azîz*, IV. 412.

¹⁸⁴¹ Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, VIII. 226-228.

¹⁸⁴² Mekkî, *el-Hidâye*, s. 7714; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, VIII. 226-228; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 422.

¹⁸⁴³ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil Bin Süleymân*, III. 399; Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî*, III. 404; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIV. 96-97; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, V. 222; Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, X. 206-207; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 7714; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Üyûn*, VI. 95; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, VIII. 226-228; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV. 364; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, X. 98; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1473, Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXIX-XXX. 114-115; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, IX. 494-495; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, II. 527; Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vîl*, IV. 341; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühîd*, VIII. 329; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 422; Bekâî, *Nazmu’d-Dürer*, VIII. 151; Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm*, VIII. 220; Aliyyu’l-Kârî, *Envaru’l-Kur’ân*, V. 218; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 1921; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XV. 70-71; Kâsımî, *Mehâsinu’t-Te’vîl*, IX. 228; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XII. 171-173.

¹⁸⁴⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 600.

riayet etmek, farz ve nafileleri devamlı kılmak ve korumak anlamına geldiğini” söyler.¹⁸⁴⁵ İbn Kesîr, bu ifadenin namazda hareketlerin yerli yerinde yapılmasının vucubiyetine delalet ettiğini zira secde ve rükûları tam anlamı ile yapmayanın namazında daim olmuş sayılmayacağını, sükûn bulmuş olmayacağını, namazında iflah olmayacağını belirtir.¹⁸⁴⁶

İbn Atiyye (ö. 546/1151), Alûsî (ö. 1270/1854), *cumhur’un “salat” kelimesini “salatahum” şeklinde okuduğunu, Hasan el-Basri’nin ise cem’ ile “salavat” olarak okuduğunu söylerler.*¹⁸⁴⁷

Ayette geçen “*hakkun ma’lum*” ifadesini, Katade ve Muhammed bin Sirin, *farz zekât*,¹⁸⁴⁸ Zemahşerî (ö. 538/1144), *zekât, belirlenmiş sadaka*¹⁸⁴⁹ olarak tefsir eder. Şevkânî (ö. 1250/1834), zahire göre zekât anlamını ifade ettiğini zira zekât salat ile bitişik geldiğinde genel anlamını, farz zekât anlamını verir demektedir.¹⁸⁵⁰ Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), *bu ayette geçen “hakkun malum” ifadesinin “farz zekâtı” ifade etmediğini çünkü o dönemde sadaka ve zekâtın daha farz olmadığını söyler.*¹⁸⁵¹

Meâric, 70/34. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310), , Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605), Kâsımî (ö.1332/1914), *namazın ikinci defa zikredilme sebebini dindeki önemine bağlarlar.*¹⁸⁵² İbn Kesîr (ö. 774/1373),¹⁸⁵³ , “*söze namazla başlandı namazla bitirildi. Bununla namazın şerefine dikkat çekilmek istendi ve namaza itina gösterilmesi gerektiği anlatıldı.*” demektedir.

Tabersî (ö. 548/1153), Neseî (ö. 710/1310), Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605), “*daim” keimesi ile nafilelerin, “hıfz” kelimesi ile farz ve vaciplerin kastedildiğini,*

¹⁸⁴⁵ Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, IV. 234-235.

¹⁸⁴⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 422.

¹⁸⁴⁷ İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* V. 368; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XV. 70-71.

¹⁸⁴⁸ Mekki, *el-Hidâye*, s. 7714; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 1921.

¹⁸⁴⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV. 600.

¹⁸⁵⁰ Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 1921.

¹⁸⁵¹ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XII. 171-173.

¹⁸⁵² Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, II. 528; Neseî, *Medâriku’t-Tenzîl*, s. 1280; Aliyyu’l-Kârî, *Envaru’l-Kur’an*, V. 219; Kâsımî, *Mehâsinu’t-Te’vîl*, IX. 229.

¹⁸⁵³ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 423.

söylerler. ¹⁸⁵⁴ Kurtubî (ö. 671/1273), devam etmenin muhafazadan farklı olduğunu hiçbir işin namazdan alıkoymaması anlamına geldiğini, muhafazanın ise namazı vaktinde kılmayı, rükünleri yapmayı ve günaha yaklaşmamayı anlattığını yani devamın namazın kendisine, muhafazanın ise namazın hallerine yönelik olduğunu söyler. ¹⁸⁵⁵ Neseffî (ö. 710/1310), devam ile çoğaltmanın ya da namazı vaktinde kılmanın, muhafaza ile vakti geçirmemenin veya namazı erkânî, sünneti, vacip ve adaplarını korumanın amaçlandığını ifade eder. ¹⁸⁵⁶ Şevkânî (ö. 1250/1834), muhafazanın namazın kendisinden bağımsız olmadığı şeyleri korumak anlamına geldiğini söyler. ¹⁸⁵⁷

“Salat”larını korurlar” ifadesin, Mukâtil (ö. 150/767), Huvvârî (ö. 280/893), Taberî (ö. 310/923), Mâturîdî (ö. 333/944), Semerkandî (ö. 373/983), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Tabersî (ö. 548/1153), Kurtubî (ö. 671/1273), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseffî (ö. 710/1310), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Bekâî (ö. 885/1480), Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605), Şevkânî (ö. 1250/1834), Alûsî (ö. 1270/1854), Kâsımî (ö.1332/1914), Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), “beş vakit namazın vakitlerine riayet ederler, namazları abdesti, vakitleri, rükû ve secdeleri ile tam kılarlar, namazların sınırlarını korurlar, namazların tamamını kılarlar” şeklinde tefsir etmişlerdir. ¹⁸⁵⁸

Âyet Meâlleri: Mearic, 22.

Akdemir: “Ancak namaz kılanlar böyle değildir;

Ateş: “Ancak namaz kılanlar bunun dışındadır.”

Çelik: “Ancak namazı hakkiyle kılanlar böyle değildir.”

Duman: “ama namaz kılanlar hariç;”

¹⁸⁵⁴ Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, X. 99; Neseffî, *Medâriku’t-Tenzîl*, s. 1280; Aliyyu’l-Kârî, *Envaru’l-Kur’ân*, V. 219.

¹⁸⁵⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ lî Ahkâmi’l-Kur’ân*, IX. 494-496.

¹⁸⁵⁶ Neseffî, *Medâriku’t-Tenzîl*, s. 1280.

¹⁸⁵⁷ Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 1921.

¹⁸⁵⁸ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil Bin Süleymân*, III. 399; Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi’l-Azîz*, IV. 414; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIV. 102; Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, X.210; Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî*, III. 404; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 7719; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, X. 99; Kurtubî, *el-Câmi’ lî Ahkâmi’l-Kur’ân*, IX. 494-496; Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzîl*, II. 528; Neseffî, *Medâriku’t-Tenzîl*, s. 1280; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV. 423; Bekâî, *Nazmu’d-Dürer*, VIII. 155; Aliyyu’l-Kârî, *Envaru’l-Kur’ân*, V. 219; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 1921; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XV. 72; Kâsımî, *Mehâsinu’t-Te’vil*, IX. 229; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XII. 174.

Elik-Coşkun: “...Oysa elçimiz *Muhammed’in çağrısına uyan müminler* böyle değildir...”

Elmalı - Dumlu: “Ancak *namazı kılanlar hariç.*”

Işıcık: “Ancak böyle değildir o *namaz kılanlar.*”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Ancak *namaz kılanlar* öyle değildir.”

Öztürk: “Oysa *ibadete layık yegâne ilah/ tanrı olarak Allah’a inanıp O’na yönelenler* böyle değildirler...”

Sülün: “*Gerçek dindarlar müstesna.*...”

Şimşek: “Ancak *namaz kılanlar* bundan müstesnadır.”

Yıldırım: “Ancak *namazlarını devamlı kılan musalliler* böyle değildir.”

Âyet Meâlleri: Mearic, 23

Akdemir: “...çünkü *onlar; namazlarına devam edenler.*...”

Ateş: “Onlar ki: *namazlarını* sürekli kılarlar (aksatmazlar).”

Çelik: “Onlar *namazlarında* devamlıdır.”

Duman: “zira onlar *namazlarında* devamlıdır.”

Elik-Coşkun: “...Onlar *daima Allah’a kulluk eder, tevhitte sapmazlar.*...”

Elmalı - Dumlu: “Onlar *namazlarına* devam ederler.”

Işıcık: “Onlar ki, *namazlarını* aksatmaz eksiltmezler.”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Onlar ki, *namazlarını vaktinde kılmaya devam ederler.*...”

Öztürk: “...Onlar *Allah’a iman ve itaatlerinde* devamlılık sahibidirler.”

Sülün: “Onlar ki; berdevamdırlar *namazlarına.*”

Şimşek: “Onlar ki *namazlarında* karar sahibidirler.”

Yıldırım: “Ancak *namazlarını* devamlı kılan musalliler böyle değildir.”

Âyet Meâlleri: Mearic, 34

Akdemir: “...*namazlarını koruyanlardır.*...”

Ateş: “*Namazlarını* korurlar.”

Çelik: “Onlar, bütün şartları ve rükünleriyle birlikte *namazlarını* vaktinde kusursuz olarak kılar ve hiç geçirmezler.”

Duman: “Onlar, *namazlarını* korur, geçirmezler.”

Elik-Coşkun: “...*İman ve ibadetlerinde sebat ederler.*...”

Elmalı - Dumlu: “*Namazlarına özen gösterirler.*”

Işıcık: “*Ve namazlarına özen gösterirler.*”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “*Namazlarını vaktinde kılmaya devam edenler;*”

Öztürk: “*Onlar Allah’a iman ve ibadetlerinde devamlılık sahibidirler...*”

Sülün: “*Onlar ki; namazlarını, üzerine titreyerek eda ederler.*”

Şimşek: “*Ve onlar ki, namazlarını aksatmazlar.*”

Yıldırım: “*Onlar namazlarına tam bir dikkatle sahip çıkarlar.*”

Meâllerin Kritiği: Mearic, 22. Ayette geçen “*Musallin*” kelimesini Elik-Coşkun, “*Muhammed’in çağrısına uyan müminler*”; Öztürk, “*ibadete layık yegâne ilah/ tanrı olarak Allah’a inanıp O’na yönelenler*”; Sülün, “*gerçek dindarlar*” anlamında çevirmişlerdir.¹⁸⁵⁹ Geri kalan mealler ise “*musallin*” kelimesine “*namaz kılanlar*” anlamını vermişlerdir.¹⁸⁶⁰ Mearic, 23. Ayette geçen geçen “*salat*” kelimesini Elik-Coşkun, “*...Allah’a kulluk etmek, tevhitte sapmamak*”; Öztürk, “*Allah’a iman ve itaat*” anlamı ile çevirirken¹⁸⁶¹ geri kalan mealler ise “*namaz*” anlamını vermişlerdir.¹⁸⁶² Mearic, 34. Ayette geçen “*salat*” kelimesini Elik-Coşkun, “*İman ve ibadet*”; Öztürk: “*Onlar Allah’a iman ve ibadet*” anlamı ile meallendirirken¹⁸⁶³ diğer mealler “*namaz*” anlamını vermişlerdir.¹⁸⁶⁴

Tefsirlerde “*musallin*” kavramına “*tevhid ehli, Müslümanlar*” anlamı verilmiş ise de “*ağırlıklı olarak “namaz kılanlar”*” anlamı verilmiştir. Mearic 22 ve 23. Ayetin tefsirinde müfessirler *namazlara devam edilmesi, namazların eksiksiz kılınması, namazın geciktirilmemesi, nafilelere ve farzlara devam edilmesi* anlamları üzerinde durmuşlardır. Biz daha önce de belirttiğimiz gibi “*musallin*” kelimesinin Kur’ani

¹⁸⁵⁹ Farklı meallendirmeler için bkz. N. Öztürk, “*namaz, dua*”

¹⁸⁶⁰ “*Salât*” kavramını “*namaz*” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

¹⁸⁶¹ Farklı meallendirmeler için bkz. N. Öztürk, “*namaz, dua*”

¹⁸⁶² “*Salât*” kavramını “*namaz*” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

¹⁸⁶³ Farklı meallendirmeler için bkz. Atay, “*yakarış*”; N. Öztürk, “*namaz, dua*”

¹⁸⁶⁴ “*Salât*” kavramını “*namaz*” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

bağlamını göz önünde bulundurarak “*Peygambere tabi olanlar*” anlamının daha uygun olduğunu düşünüyoruz.

Mearic suresinin bu ayetlerle başlayan kısmından sonra belirtilen özellikler musallin olanların kimliğini açıklamaktadır. Bu ayetlerden önce aceleci ve nankör insandan bahsedilmişti bu ayetlerde ise musallinler istisna edildi ve özellikleri sıralanarak istisna edildikleri insanların zıd yapıda oldukları ima edildi. Bize göre bu ayetlerde “salat” kavramı “namaz” anlamına gelmemekte musallinlerin özelliğini açıklamaktadır.

Mekkeli müşriklerden istisna edilen musallinlerin belirgin özellikleri sıralanmakta ve “*salatlarında devamlı*” oldukları, “*salatlarını muhafaza*” ettikleri ifade edilmektedir. Bize göre burada “musalli” kelimesi “peygambere tabi olmayı”, “*salatta daim*” olmak “*onu izlemeyi sürdürmeyi, ona arka çıkmayı, bağlılığı*”; “*salatı muhafaza etmek*” ise “*imani korumayı, dini korumayı*” anlatır.

Ayetlere verilecek muhtemel meal şöyle olabilir: “*Peygambere tabi olanlar hariç, onlar ki ona bağlılığı sürdürürler/ona destek olurlar... Ve onlar ki dinlerini korurlar.*” Bize göre namaz kılmak peygambere tabi olmanın gereklerindedir. Peygambere tabi olan namaz kılmak zorundadır. Verdiğimiz anlam namazı da içine almaktadır.

3. 2. MEDENÎ ÂYETLERDE GEÇEN “SALÂT” KAVRAMININ TEFSİRLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE MEALLERİN KRİTİĞİ

3. 2. 1. Bakara, 2/45-153. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği

Bakara, 2/45. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ

Zeccâc (ö. 311/923), *hitabın “Ehl-i Kitab”a yapıldığını, “Salât”ın peygambere imanı da gerektirdiği için müşriklere ağır geldiğini söyler.*¹⁸⁶⁵ Mukatil bin Hayyan, *Münafıklara ve Yahudilere ağır gelen şeyin Beyti Makdis’ten Ka’be’ye dönmek olduğunu söyler.*¹⁸⁶⁶ Mâturîdî (ö. 333/944), *Ka’be’nin kible olmasının Yahudilere ağır geldiğini ifade eder.*¹⁸⁶⁷

Mücahid, “o huşu sahiplerinden başkasına ağır gelir” ifadesininin “salât” kelimesine hamledildiğini söyler.¹⁸⁶⁸ Ahfeş el Evsat (ö. 215/830) ve Taberî (ö. 310/923) de bu görüşe katılır.¹⁸⁶⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *ayette geçen “innehe” zamirinin, kibleye, münafık ve Yahudilere, namaza, istianeye döndüğünü söyler.*¹⁸⁷⁰

“Haşiîn” kelimesi için; İbn Abbas, *vahyi tasdik edenler,*¹⁸⁷¹ Mücahid, *müminler,*¹⁸⁷² Ebu’l-Aliye, *korku duyanlar,*¹⁸⁷³ Mukatil bin Hayyan, *saygı gösterenler, tevazu edenler*¹⁸⁷⁴ anlamını verirken, Kasım bin Sellâm(ö. 224/839),

¹⁸⁶⁵ Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, I. 125.

¹⁸⁶⁶ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 88-89.

¹⁸⁶⁷ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, I. 448-450.

¹⁸⁶⁸ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 88-89.

¹⁸⁶⁹ Ahfeş el- Evsat, *Meâni’l-Kur’ân*, s. 67; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I/1. 341-343.

¹⁸⁷⁰ İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed bin Alî(ö. 852/1448), *el-Ucâb fî Beyâni’l-Esbâb*, thk. Abdulhakîm Muhammed el-Enîs, 1. Bsk., Dâru İbnu’l-Cevzî, Riyad, 1997, s. 254

¹⁸⁷¹ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 88-89.

¹⁸⁷² İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 88-89.

¹⁸⁷³ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 88-89.

¹⁸⁷⁴ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 88-89.

*Allah'ın indirdiğine sadık olanlar,*¹⁸⁷⁵ Mâturîdî (ö. 333/944), *müminler, saygı duyanlar, Allah'tan korkanlar anlamlarını vermektedirler.*¹⁸⁷⁶

Mücahid, âyette geçen sabır kelimesinin “*savm/oruç*” anlamına geldiğini,¹⁸⁷⁷ Tüsterî (ö. 283/896), Kummî (ö. 307/919), Taberî (ö. 310/923), İbn Ebî Hâtem er-Râzî (ö. 327/939), Mâturîdî (ö. 333/944) *sabır kelimesinin anlamı konusunda Mücahid ile aynı görüştedirler.*¹⁸⁷⁸ İbn Ebî Hâtem er-Râzî (ö. 327/939), *sabır kelimesinin “sebat etmek” anlamına geldiğinin ifade edildiğini söyler.*¹⁸⁷⁹ Mâturîdî (ö. 333/944), *Yahudilerden Medine'nin yönetimini Hz. Peygambere terk etmeleri konusunda sabır göstermelerinin istendiğini belirtir.*¹⁸⁸⁰ İbn Ebî Hâtem er-Râzî (ö. 327/939), *sabır kavramının “namaz” anlamına geldiği söylenmiş ise de âyette namaz ve sabırın arasının ayrıldığı gerekçesi ile reddedildiğini ifade eder.*¹⁸⁸¹

Âyette geçen “salât” kavramı için İbn Abbâs (ö. 68/687), *namazı çoğaltmak,*¹⁸⁸² Mukatil bin Hayyan, *farz namazlar kılmak,*¹⁸⁸³ Mukâtil (ö. 150/767), *beş vakit namazı vakitlerinde eda etmek,*¹⁸⁸⁴ Kummî (ö. 307/919), Tüsterî (ö. 283/896), Taberî (ö. 310/923), *namaz kılmak,*¹⁸⁸⁵ anlamlarını vermişlerdir.

Mâturîdî (ö. 333/944), *âyetin Yahudi ileri gelenleri hakkında geldiğini, Mü'minler bağlamında gelmediği için sabır ve “salât” kavramları ile “oruç ve namaz'ın” kast edilmediğini, Bakara 153. Âyet ise Müminler bağlamında geldiği için sabır ve “salât” kavramları ile “oruç ve namaz'ın” kast edildiğini ifade eder.*¹⁸⁸⁶

Bakara, 2/153. Âyetin Değerlendirmesi ve Kiriği

¹⁸⁷⁵ Kasım bin Sellâm, *Tefsiru'l-imam Ebû Ubeyd*, I. 91.

¹⁸⁷⁶ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, I. 448-450.

¹⁸⁷⁷ İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er-Râzî*, I. 88-89.

¹⁸⁷⁸ Tüsterî, *Tefsiru't-Tüsterî*, s. 31; Kummî, *Tefsiru'l-Kummî*, s. 45; İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er-Râzî*, I. 88-89; Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, I. 448-450; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/1. 341-343.

¹⁸⁷⁹ İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er-Râzî*, I. 88-89.

¹⁸⁸⁰ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, I. 448-450.

¹⁸⁸¹ İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er-Râzî*, I. 88-89.

¹⁸⁸² Firuzabâdi, *Tenviru'l-Mikbâs*, s. 7.

¹⁸⁸³ İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er-Râzî*, I. 88-89.

¹⁸⁸⁴ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, I. 45.

¹⁸⁸⁵ Kummî, *Tefsiru'l-Kummî*, s. 45; Tüsterî, *Tefsiru't-Tüsterî*, s. 31; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/1. 341-343.

¹⁸⁸⁶ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, I. 448-450.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

İbn Abbâs (ö. 68/687), *namazı çoğaltmak, nafileleri gece gündüz kılmakla istiane edilmesi gerektiğini*,¹⁸⁸⁷ Taberî (ö. 310/923), *salat kelimesi ile namaz'ın ifade edildiğini*,¹⁸⁸⁸ Zeccâc (ö. 311/923), *namazda okunanların birer yardım olduklarını*,¹⁸⁸⁹ Mukâtil (ö. 150/767), *beş vakit namazı vakitleri içinde kılmakla istiane edilmesi gerektiğinin söylendiğini ifade ederler*.¹⁸⁹⁰ Taberî (ö. 310/923), âyette geçen sabır kavramını “*sabır*” ile karşılarken,¹⁸⁹¹ Zeccâc (ö. 311/923) ise sabır kavramını “*sebat etmek*” ile karşılar.¹⁸⁹²

Bu iki ayette geçen “*sabr*” kelimesini İbn Kuteybe(ö. 276/889), *savm, sabrın asıl anlamı hapsetmektir, tutmaktır*;¹⁸⁹³ Mekkî bin Ebî Tâlib(ö. 437/1045), *savm, sabrın asıl anlamı hapsetmektir, tutmaktır*;¹⁸⁹⁴İbn Müneyyir(ö. 683/1284),*savm*;¹⁸⁹⁵ Alî bin Osmân el-Mardîni(ö. 750/1349), *savm*¹⁸⁹⁶ anlamı ile karşılaşmışlardır.

Âyet Meâlleri: Bakara, 45

Akdemir: “(Allah’tan) sabrederek ve *namaz kılarak* yardım isteyin...”

Ateş: “Sabırla, *namazla* Allah’tan yardım dileyin...”

Çelik: “Sabır ve *namazla* Allah’tan yardım isteyin...”

Duman: “Sabır ve *dua ile* Allah’tan yardım isteyin...”

Elik-Coşkun: “...*namaz* ve oruç gibi ibadetlerle inancınızı güçlendirip bu tür dünyevî kaygılara karşı direnç kazanın...”

Elmalı - Dumlu: “Sabır ve *dua ile* Allah’tan yardım isteyiniz...”

Işıcık: “Sabır ve *namazla (Allah’tan)* yardım isteyin...”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Sabır ederek ve *namaz kılarak* (Allah’tan) yardım isteyin...”

¹⁸⁸⁷ Firuzabâdi, *Tenvîru'l-Mikbâs*, s. 23.

¹⁸⁸⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/2. 52.

¹⁸⁸⁹ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbu*, I. 229.

¹⁸⁹⁰ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, I. 87.

¹⁸⁹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/2. 52.

¹⁸⁹² Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbu*, I. 229.

¹⁸⁹³ İbn Kuteybe, *Tefsîru Ğarîbu'l-Kur'ân*, s. 47.

¹⁸⁹⁴ Mekkî bin Ebî Tâlib, *Tefsîru'l-Müşekkel min Ğarîbu'l-Kur'ân*, s. 26.

¹⁸⁹⁵ İbn Müneyyir, *Teysîru'l-Acîb*, s. 30.

¹⁸⁹⁶ Alî bin Osmân el-Mardîni, *Behcetü'l-Erîb*, s. 31.

Öztürk: “Nefsinizi günahlardan alıkoymak, bu uğurda zorluklara katlanmak ve *namaz* kılıp samimi niyazda bulunmak sûretiyle Allah’ın inâyetine sığının...”

Sülün: “Sabrederek ve *namaz* kılarak yardım isteyin...”

Şimşek: “Sabır ve *namazla* yardım dileyin...”

Yıldırım: “Sabır göstererek, *namazı* vesile ederek Allahdan yardım dileyin...”

Âyet Meâlleri: Bakara, 153

Akdemir: “Ey inananlar! (Allah’tan) güçlülere göğüs gererek ve *namaz kılarak* yardım dileyin...”

Ateş: “Ey inananlar, sabır ve *namazla* (Allah’tan) yardım isteyin...”

Çelik: “Ey iman edenler! Sabrederek ve *namaz* kılarak Allah’tan yardım isteyin...”

Duman: “Ey iman edenler! Sabır ve *namaz ile* Allah’tan yardım dileyin...”

Elik-Coşkun: “Ey elçimiz Muhammed’e iman edenler! Tevhit inancını yaşamak ve tebliğ etmek hususunda karşılaştığınız sıkıntılara inançla, *ibadetle*, *namazla* donanarak sabrediniz...”

Elmalı - Dumlu: “Ey inananlar, sabır ve *dua ile* Allah’tan yardım isteyiniz...”

Işıcık: “Ey îman edenler! Sabır ve *namaz’la* (Allah’tan) yardım isteyin/destek alın...”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Ey îman edenler! Sabrederek ve *namaz* kılarak (Allah’tan) yardım isteyin...”

Öztürk: “(Ey Müminler!) Nefsinizi günahlardan alıkoymak, bu uğurda zorluklara katlanmak ve *namaz kılıp* samimi niyazda bulunmak sûretiyle Allah’ın inâyetine sığının...”

Sülün: “Ey iman edenler! Sabırla ve *namazla* yardım isteyin...”

Şimşek: “Ey inananlar! Sabır ve *namazla* yardım isteyin...”

Yıldırım: “Ey iman edenler! Sabır göstererek ve *namazı* vesile kılarak Allah’tan yardım dileyin...”

Meâllerin Kritiği: Bakara, 45. Ayette geçen “salat” kelimesini Duman, Elmalı-Dumlu, “*dua*” anlamında çevirirken¹⁸⁹⁷ diğer mealler “namaz” anlamı ile

¹⁸⁹⁷ Farklı meallendirmeler için bkz. Atay, “yakarma”; N. Öztürk, “*namaz, dua*”

karşılamaşlardır.¹⁸⁹⁸ Bakara, 153. Ayette geçen “salat” kelimesini Elmalı-Dumlu, “*dua*” anlamında çevirirken¹⁸⁹⁹ diğer mealler ise “namaz” anlamı ile karşılamaşlardır.¹⁹⁰⁰

Tefsirlerde her iki ayette geçen “salat” kavramı için genel kanaat “namaz” olduğu yönündedir. Maturidi, Bakara 45. Ayetin Yahudiler bağlamında geldiğini ifade ederek salat kelimesinin “namaz” anlamına gelmediğini ifade eder. Bakara, 153. Ayeti ise Müslümanlar bağlamında geldiği için “namaz” anlamına geldiğini belirtir. Maturidi’nin kavramlara anlam verirken “muhatap” kitleyi göz önünde bulundurmaktadır. Birçok müfessir bu ayrıntıyı gözden kaçırmıştır. Maturidi’nin kavramlara anlam takdir ederken klasik davranmadığını ve geçmişi taklit etmediğini görmekteyiz.

Bize göre her iki ayette de “salat” kelimesi “istiane” ile geldiği için “*dua*” anlamına gelmektedir. Sabır, elinden geleni yapmayı dua ise yapamayacağını Allah’tan istemeyi anlatır. Ayetlerin bağlamından da bu anlam çıkmaktadır. Bakara 153. Ayetin devamında yapılacak dua zikredilmektedir. Ayetlerin her ikisine verilebilecek muhtemel meal şöyle olabilir: “...sebat ve dua ile Allah’tan yardım dileyin.” *Ayetlerde önce fiili duada bulunmamız sonra gücümüz bittiğinde kavli duaya geçmemiz buyurulmaktadır.*”

3. 2. 2. Bakara, 2/125. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلِّينَ وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

Taberî (ö. 310/923), Zeccâc (ö. 311/923), İbn Ebî Hâtem er-Râzî (ö. 327/939), Mâturîdî (ö. 333/944), Hz. Ömer’in *Hz. Peygambere tavaf sırasında*

¹⁸⁹⁸ “Salât” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpinarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

¹⁸⁹⁹ Farklı meallendirmeler için bkz. Atay, “*yalvarma*”; Feyizli, “*namaz, dua*”; N. Öztürk, “*namaz, dua*”; Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, “*namaz, dua*”

¹⁹⁰⁰ “Salât” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Gölpinarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

babamız İbrahim'in makamını/“makamı İbrahimi” musalla/namazgâh edinsen keşke?” diye istekte bulunması üzerine bu âyetin indiğini söylerler.¹⁹⁰¹

Taberî (ö. 310/923), Basralı nahivcilerin âyetin İsrailoğullarına atfen söylendiğini sandıklarını dolayısı ile hitabı Ehli Kitab'a dönük anladıklarını ifade ederek hitabın müminlere, tüm mükelleflere yapıldığını, âyetin sebebi nüzülü babında zikredilen Hz. Ömer'in rivâyetinin de bunu gösterdiğini ifade eder.¹⁹⁰²

İbn Abbas, Mücahid, Said bin Cubeyr ve Ata' dan gelen bir rivâyete göre, *Haccın tüm alanları*;¹⁹⁰³ İbn Abbas, Mücahid ve Ata bin Ebi Rabah'tan gelen başka bir rivâyete göre, *Arafat, Mina, Müzdelife, Cimar*,¹⁹⁰⁴ İbn Abbas, Mücahid ve Ata'dan gelen bir başka rivâyete göre *tüm Harem* makamdır.¹⁹⁰⁵ İbn Abbas ve Said bin Cubeyr'den gelen bir rivâyete göre ise Hz. İbrahim Ka'be'yi bina ederken yetişemeyeceği yerleri örmek için bir taşın üzerine basmış, makam ile bu üzerine bastığı taş kastedilmiştir.¹⁹⁰⁶ Süddi, makam için Hz. İsmail'in eşinin Hz. İbrahim'in başını yıkarken ayağının altına taş koyduğunu, Hz. İbrahim'in ayak izinin taşa çıktığını, taşı diğer ayağının altına koyduğunda öbür ayağının da izinin çıktığını makam ile bu taşın kast edildiğini söyler.¹⁹⁰⁷ Mücahid, Hasan, Ömer bin Abdulaziz, Katade, Süddi Hz. İbrahim'e ait ayak izlerinin Hacta belirti olarak durduğunu söylemişlerdir.¹⁹⁰⁸

Cabir, Hz. Peygamberin Makamı kendi ile Kâbe arasına alıp bu âyeti okuduğunu rivâyet etmiş ve bilinen makam yerinin amaçlandığını belirtmiştir.¹⁹⁰⁹ Mâturîdî (ö. 333/944), Hz. İbrahim'in evlatları ile ikamet ettiği tüm Harem, İbadet ettiği mekan olan Mescidi Haram'ın, Hz. İbrahim'in bineğine çıkıp-

¹⁹⁰¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/1. 700-707; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, I. 206-207; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 201-202; Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, I. 561.

¹⁹⁰² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/1. 700-707.

¹⁹⁰³ Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsiru Abdurrezzâk*, I. 290-292; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/1. 700-707; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 201-202.

¹⁹⁰⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/1. 700-707; Tahavî, *Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I. 151-152; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 201-202.

¹⁹⁰⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/1. 700-707; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 201-202.

¹⁹⁰⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/1. 700-707; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 201-202.

¹⁹⁰⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/1. 700-707.

¹⁹⁰⁸ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 201-202.

¹⁹⁰⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/1. 700-707.

indiği yerin, Rüknu Yemaninin Makamı İbrahim olarak ifade edildiğini söylemektedir.¹⁹¹⁰ Taberî (ö. 310/923), *Mescidi haramda bulunan ve bu isimle anılan yeri esas almış ve âyette buranın kast edildiğini ifade etmiş ve bu görüşüne mesnet olarak Hz. Ömer hadisini göstermiştir.*¹⁹¹¹ Taberi, bu konuda *sahih rivâyet olmamış olsaydı elbette ki bizim de söyleyecek sözümüz yine bu olacaktı. Zira meçhul olan batına değil maruf olan zahire göre anlam verilir. Ta ki bu konuda aksini ifade eden delil olana kadar. İnsanlarda makamı İbrahim olarak bilinen yerin musalla olduğu maruf olandır, herkesçe bilinmektedir.*

Ferrâ (ö. 207/822), Taberî (ö. 310/923), Zeccâc (ö. 311/923), Tahavî (ö. 321/933), Medine ehlerinden bazı Kurrâların “vettehizu/ واتخذوا” kelimesinde geçen خ’yi fetha ile okuduklarını böylelikle âyeti emir olmaktan çıkarıp haber âyetine döndürdüklerini ifade ederler.¹⁹¹² Bu okuyuşa göre “*musallâ edin*” emri “*musalla edindiler*” anlamına dönüşür. Ferrâ (ö. 207/822), iki okuyuşunda doğru olduğunu söyler.¹⁹¹³ Taberî (ö. 310/923), Kimi Kurrâların bu okuyuşu caiz görmediklerini, Basra, Mısır, Küfe, Mekke Kurrâlarının hepsinin ve bazı Medine Kurrâlarının kelimeyi *esre ile okuduklarını ve emir olarak algıladıklarını* ifade etmiştir.¹⁹¹⁴

Mücahid, Musalla kelimesine, *dua yeri anlamını verir.*¹⁹¹⁵ Taberî (ö. 310/923), “*müddea*” *dua yeri anlamına alanların olduğunu,*¹⁹¹⁶ musalla için “*müddea*” tevilini yapanların musallayı “*müfeaal*” yaptıklarını, “*sallaytu*” kelimesini “*dua ettim*” manasında kullananlardan bu yorumu aldıklarını, bu görüşün İbrahim’in makamı ile tüm hac mekânlarının kast edildiğini ifade edenlere ait olduğunu, bu yorumları ile âyeti İbrahim’in durduğu Arafat Müzdelife, Meşar, Cimar vs. yerleri “*dua mekânı yapın*” şeklinde anladıklarını ifade etmektedir.¹⁹¹⁷ İbn Abbâs (ö. 68/687), musalla kelimesinin “*kible edin*” anlamına geldiğini söyler.¹⁹¹⁸ Mukâtil

¹⁹¹⁰ Mâturîdî, *Tevlâtü Ehli’s-Sünne*, I. 561.

¹⁹¹¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I/1. 700-707.

¹⁹¹² Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, I. 61; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I/1. 700-707; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, I. 206-207; Tahavî, *Ahkâmu’l-Kur’âni’l-Kerim*, I. 151-152.

¹⁹¹³ Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, I. 61.

¹⁹¹⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I/1. 700-707.

¹⁹¹⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I/1. 700-707; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 201-202.

¹⁹¹⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I/1. 700-707.

¹⁹¹⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I/1. 700-707.

¹⁹¹⁸ Firuzabâdi, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 19.

(ö. 150/767), Taberî (ö. 310/923), *musalla kelimesinin namazgâh* anlamına geldiğini ifade ederler.¹⁹¹⁹ Katade, Süddi, makama el sürmelerinin değil orada namaz kılmalarının söylendiğini ifade etmiştir.¹⁹²⁰

Zeyd bin Alî(ö. 122/ 740), “*musalla*” kelimesinin “*müddea/dua yeri*” anlamına geldiğini söyler.¹⁹²¹ Kirmânî(ö. 500/1106), hitabın ümmeti Muhammed’e ait olduğunu, “*ahidne*” kelimesine döndüğünü, namaz yeri, dua yeri anlamlarına geldiğini söyler.¹⁹²²

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “... Öyleyse siz, İbrahim’in makamından bir *namaz yeri* edinin!” (demiştik)...”

Ateş: “... Siz de İbrahim’in makamından bir *namaz yeri* edinin (*orada namaz kılın*)...”

Çelik: “... Öyleyse siz de İbrâhim’in makâmını *namazgâh* edinin...”

Duman: “...İbrahim’in makamını *namazgâh* edinin...”

Elik-Coşkun: “... İbrâhim’in bu makamının tevhit inancına uygun bir şekilde *ibadet yeri olarak* benimsenmesini emretmiş...”

Elmalı - Dumlu: “... onlara: “İbrahim’in makamını *namazgah* edininiz...”

Işıctık: “...O halde siz (ey mü’minler) İbrahim’in (Kâbeyi yaparken üzerinde) durduğu ve bulunduğu yeri (Makam-ı İbrahim’i) *namazgâh edinin / Onun durduğu yerlerde ibadet amacıyla siz de durun* siz de bulunun...”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “...Siz de İbrahim’in makamından bir *namaz yeri* edinin...”

Öztürk: “...(Ey İnsanlar!) İbrahim’in makamını *ibadet mahalline* dönüştürün...”

Sülün: “... İbrahim’in makamından *namazgâh* edinin...”

Şimşek: “... Siz de İbrahim’in makamından bir *namaz yeri* edinin (*orada namaz kılın*)...”

Yıldırım: “... Siz de Makam-ı İbrahimi *namazgâh* edininiz...”

¹⁹¹⁹ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, I. 77; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I/1. 700-707.

¹⁹²⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I/1. 700-707; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, II. 202.

¹⁹²¹ Zeyd bin Alî, *Tefsîru Ğarîbi’l-Kur’ân*, s. 138.

¹⁹²² Kirmânî, *Ğarâibu’t-Tefsîr*, s. 175.

Meâllerin Kritiği: “*Musalla*” kavramına Elik-Coşkun, Öztürk, “ibadet mekânı” anlamını takdir ederken¹⁹²³ diğer mealler ise “namazgâh” anlamını vermişlerdir.¹⁹²⁴

Musalla kavramına tefsirlerde “dua mekânı” denilmekte ise de “namazgâh” anlamı daha çok kabul görmüştür. Ayetin bağlamına baktığımızda siyakında Hz. İbrahim’in “önder” kılınacağından ve bu yöndeki duasından bahsedildiğini ayetinde siyakında da Hz. İbrahim’in duasına yer verildiğini görmekteyiz. Ayetin öncesi ve sonrasında “dua” geldiği halde gelen haberlerin etkisi bağlamın etkisini geride bırakmış ve namazgâh anlamı tercih edilen anlam olmuştur.

Kanaatimizce ayet Hz. İbrahim’in dualarını hatırlatarak Hz. Peygambere mesaj vermekte ve İbrahim’in durduğu mekânı, Ka’be’yi, Mekke’yi fethetmek sureti ile insanlara önder, imam olmasının yolunun açılacağını müjdelemektedir. Hitap Yahudilere dönük ise Hz. İbrahim’in duaları hatırlatılarak kendilerine çekidüzen vermeleri istenmekte ve Peygambere arka çıkmaları öğütlenmektedir.

Bize göre ayette “musalla” kelimesi “namazgâh” değil “*duagah*” veya “*ibadet mekânı*” anlamındadır. Ayete verilecek muhtemel mealler şöyle olabilir: “*İbrahim’in durduğu yeri dua merkezi edinin*” veya “*İbrahim’in durduğu yeri ibadet mekânı edinin.*” Tefsiri bir ifade ile “İbrahim’in meskeni olan Mekke’yi fethedin ve orayı ibadet alanına çevirin, putlardan temizleyin, İbrahimi misyonu diriltin” denilmektedir.

3. 2. 3. Bakara, 2/157. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ

İbn Abbâs (ö. 68/687), Mukâtil (ö. 150/767), Tüsterî (ö. 283/896), Taberî (ö. 310/923), Mâturîdî (ö. 333/944), *mağfiret*,¹⁹²⁵ Ebû Ubeyde Ma’mer bin el-Müsennâ (ö. 209/824), Tüsterî (ö. 283/896), Zeccâc (ö. 311/923), Mâturîdî (ö. 333/944),

¹⁹²³ Farklı meallendirmeler için bkz. Atay, “yakarma”; N. Öztürk, “*namaz, dua*”

¹⁹²⁴ “Salât” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpinarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

¹⁹²⁵ Firuzabâdi, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 24; Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, I. 88, Tüsterî, *Tefsiru’t-Tüsterî*, s. 32-33; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/2. 57; Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, I. 600.

rahmet,¹⁹²⁶Mâturîdî (ö. 333/944), Allah'ın bu kulları övmesidir. Allah'ın Meleklerle karşı övünmesi, “*fesat yapmanı mı yaratacağın?*” sözlerine karşılık bir cevap niteliğindedir demektir.¹⁹²⁷Mâturîdî (ö. 333/944), rahmet ve “salât” kelimelerinin aynı anlama geldiklerini âyette tekrar yapıldığını söyleyenlerin bulunduğunu söyler.¹⁹²⁸Halid Sebt, *ayette geçen “salat” kelimesinin rahmet değil sena anlamına geldiğini ifade eder.*¹⁹²⁹ Ayetin devamında salavattan sonra “rahmet” kelimesi geçmektedir. Ramet kelimesinin gelmiş olması, salatve rahmetin aynı şey olmadığını göstermektedir. Ancak tefsirlerde salat ve rahmet kelimeleri eşanlamlı gibi tefsir edilmiştir.

“Salat”ın Allah’tan olması durumunda Zeyd bin Alî(ö. 122/ 740), *rahmet*,¹⁹³⁰ Yezîdî(ö.237/ 851),*rahmet*,¹⁹³¹ İbn Kuteybe(ö. 276/889), *mağfiret*,¹⁹³² Sicistânî(ö. 330/942),*rahmet*,¹⁹³³ Mekkî bin Ebî Tâlib(ö. 437/1045),*mağfiret*,¹⁹³⁴ Kirmânî(ö. 500/1106), *mağfiret, güzel övgü/sena, rahmet üstüne rahmet*,¹⁹³⁵ Hazrecî(ö. 582/1186), *mağfiret, rahmet*,¹⁹³⁶ Alî bin Osmân el-Mardîni(ö. 750/1349),*mağfiret, rahmet*,¹⁹³⁷ İbnu'l-Hâim(ö. 810/407), *rahmet, ard arda rahmet*,¹⁹³⁸ İbn Kutluboğâ(ö. 879/1474), *bereket, sena*¹⁹³⁹ anlamına geldiğini söylerler.

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “... İşte onlar, Rablerinin *bağışlamasına* ve sevgisine ulaşacak olanlardır. Onlar, doğru yola ulaşmış olanlardır da.”

Ateş: “İşte Rab’lerinden *bağışlamalar* ve rahmet hep onlarıdır ve doğru yolu bulanlar da onlardır.”

Çelik: “ İşte bunlar, Rablerinin *bol mağfiret* ve rahmetine ulaşanlardır...”

¹⁹²⁶ Ebû Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân*, I. 61-62; Tüsterî, *Tefsîru't-Tüsterî*, s. 32-33; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbu*, I. 231-232; Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, I. 600.

¹⁹²⁷ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, I. 600.

¹⁹²⁸ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, I. 600.

¹⁹²⁹ Halid es-Sebt, *Kavâidut-t-Tefsîr*, I. 467.

¹⁹³⁰ Zeyd bin Alî, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 139.

¹⁹³¹ el-Yezîdî, *Ğarîbu'l-Kur'ân*, s. 84.

¹⁹³² İbn Kuteybe, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 66.

¹⁹³³ Sicistânî, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 16.

¹⁹³⁴ Mekkî bin Ebî Tâlib, *Tefsîru'l-Müşekkel min Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 34.

¹⁹³⁵ Kirmânî, *Ğarâibu't-Tefsîr*, s. 186.

¹⁹³⁶ Hazrecî, *Nefsu's-Sabâh*, s. 33.

¹⁹³⁷ Alî bin Osmân el-Mardîni, *Behcetü'l-Erîb*, s. 44.

¹⁹³⁸ İbnu'l-Hâim, *et-Tibyân fî Tefsîr Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 97.

¹⁹³⁹ İbn Kutluboğâ, *Ğarîbu'l-Kur'ân*, s. 102.

Duman: “İşte, onlara Rab’lerinden *bağışlanma* ve merhamet vardır...”

Elik-Coşkun: “... Bunlar Allah’ın *af* ve *mağfiretine* mazhar olacak, onun rahmetinden nasipleneceklerdir.”

Elmalı - Dumlu: “Rablerinin *bağışlaması* ve rahmeti onlarıdır...”

Işıcık: “Rablerinden *övgüler* ve rahmet, onlar üzerinedir. Doğru yolda olanlar da onlardır!”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “İşte onlara Rablerinden *bol bol mağfiret* ve rahmet vardır...”

Öztürk: “İşte rableri onlara *her türlü desteği* verecek, şefkat ve merhamet gösterecektir...”

Sülün: “Bunlar için Rableri tarafından bir *bağışlanma* ve rahmet vardır...”

Şimşek: “Bunlar o kimselerdir ki Rablerinin *nimet* ve rahmeti onlar içindir...”

Yıldırım: “İşte Rableri tarafından *bol mağfiret* ve rahmete mazhar olanlar onlardır...”

Meâllerin Kritiği: Ayette geçen “salat” kelimesi incelediğimiz meallerde genelde “*mağfiret, bağışlanma, övgü, destek*” anlamları karşılanmıştır.¹⁹⁴⁰ Bütün bu anlamları doğru kabul etmekle beraber biz bu ayette geçen “salat” kavramının daha önce 153. Ayette gelen “salat” kavramı ile bağlantılı olduğunu düşünmekteyiz. 153. Ayette geçen “salat” kavramının “dua” anlamına geldiğini ifade etmiştik. Kanaatimizce burada gelen “salavat” kelimesi edilen dualarının bol bol kabul edildiğini anlatmaktadır.

Ayette geçen “salat” kavramına “merhamet” anlamı verilmekte¹⁹⁴¹ ise de “salavatın” hemen sonrasında “rahmet” kelimesinin gelmiş olmasından dolayı yanlış bulmaktayız. Salat kavramına burada rahmet anlamını yüklemek ayeti gereksiz tekrarlarla doldurmak olur. Ayete muhtemel meal şöyle verilebilir: “*İşte Rableri onların dualarını fazlasıyla kabul edecek ve onlara merhamet edecektir.*” Veya “*İşte bunlara rableri destek verecek ve merhamet edecektir.*”

¹⁹⁴⁰ Aynı anlamlarda çeviren başka mealler için bkz. Akın, , Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

¹⁹⁴¹ Altuntaş-Şahin.

3. 2. 4. Bakara, 2/238. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ

Mâturîdî (ö. 333/944); *Hafizu kelimesi için, muhafaza, müfeale vezindedir. Müfeale ise iki kişinin eylemidir, müşareketi anlatır. Bu kalıp fiilin iki kişi arasında veya iki grup arasında karşılıklı-ortaklaşa yapılmasını anlatır. Mukatele karşılıklı savaşmak, müsabaka yarışmak vs. gibi. Âyette böyle kullanılması “Namazı korursan o da seni korur.” anlamının vermektedir. Karşılıklı koruma manasında kullanılmıştır. Hadid 21. Âyette de “sebiku”, müsabaka aynı şekildedir, karşılıklı yarışın demektir. Şeklinde açıklama yapmaktadır.*¹⁹⁴² Mâturîdî (ö. 333/944); *namazın insanı kötülüklerden koruduğu, iyiliklere yönlendirdiği konusunda İbn Mesud’un Ankebut 45. Âyet bağlamında “salat, iyiliği emreder kötülükten ve fahşadan nehyeder “kaydını koyduğunu ifade eder.*¹⁹⁴³ Mâturîdî (ö. 333/944), “hafizu” kelimesi ile cemaat namazına vurgu yapıldığını da söyler.¹⁹⁴⁴ Hafizu kelimesi için Şâfiî (ö. 204/819), *namazı geciktirmemek, vakti girer girmez kılmak,*¹⁹⁴⁵ Tüsterî (ö. 283/896), *namazlara devam etmek,*¹⁹⁴⁶ Kummî (ö. 307/919), *vakitlere riâyet etmek, hiçbir şeyin namazdan alıkoymaması*¹⁹⁴⁷ şeklinde açıklamışlardır.

Salavat kelimesinin; İbn Abbas, *farz namazları,*¹⁹⁴⁸ Mesruk, *farz olan beş vakit namazı;*¹⁹⁴⁹ Mukatil bin Hayyan, *namazları yerli yerinde tüm rükün ve şartları ile eda etmeyi,*¹⁹⁵⁰ Dahhak, *farz namazları,*¹⁹⁵¹ Tüsterî (ö. 283/896), *namazları;*¹⁹⁵² Mukâtil (ö. 150/767), *beş vakit namazı;*¹⁹⁵³ ifade ettiğini söylerler.

Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Ömer, Enes bin Malik, Cabir bin Abdullah, Ebu Aliye, Cabir bin Zeyd, Ata’, İkrime, Mücahid, Abdullah bin Şeddad, Rabi bin Enes,

¹⁹⁴² Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, II. 209-215.

¹⁹⁴³ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, II. 209-215.

¹⁹⁴⁴ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, II. 209-215.

¹⁹⁴⁵ Şâfiî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, s. 42-43.

¹⁹⁴⁶ Tüsterî, *Tefsiru’t-Tüsterî*, s. 41.

¹⁹⁴⁷ Kummî, *Tefsiru’l-Kummî*, s. 76-77.

¹⁹⁴⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/1. 738-757; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 392-395.

¹⁹⁴⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/1. 738-757; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 392-395.

¹⁹⁵⁰ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 392-395.

¹⁹⁵¹ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 392-395.

¹⁹⁵² Firuzabâdi, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 39; Tüsterî, *Tefsiru’t-Tüsterî*, s. 41.

¹⁹⁵³ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, I. 126.

Ubeyd bin Umeyr, Ebi Reca' “*Salat-ı Vusta*”nın Sabah namazı olduğunu söylemişlerdir.¹⁹⁵⁴

Şâfiî (ö. 204/819), Hz. Aişe rivâyetinde “*Salat-ı Vusta*” ifadesinden sonra “ve” edatı kullanıldığı için ikinci namazının kast edilmediğini ifade eder.¹⁹⁵⁵ “*Salat-ı Vusta*” ile Şâfiî (ö. 204/819), sabah namazının kastedildiğini,¹⁹⁵⁶ Zeccâc (ö. 311/923) Mâtürîdî (ö. 333/944), sabah namazı olduğunu ifade edildiğini;¹⁹⁵⁷ Mâtürîdî (ö. 333/944), gece ve gündüzün ortası olması ve İsrâ, 78. Âyette “*sabah okuyuşu, sabah namazı şahitlidir*” şeklinde övülmesi dolayısı ile sabah namazının amaçlanmış olabileceğini ifade eder.¹⁹⁵⁸ Taberî (ö. 310/923), “*Salat-ı Vusta*”nın Sabah namazı olduğunu söyleyenlerin âyette geçen “kanit” kelimesine dayandıklarını, “Kunut” kelimesinin “dua” anlamına geldiği dolayısı ile “kanit” ile dua eden kişinin kast edildiğinin söylendiğini ifade etmektedir.¹⁹⁵⁹ Taberî (ö. 310/923), Ebi Reca'nın Basra camisinde İbn Abbas'ın arkasında sabah namazı kıldığını, İbn Abbas'ın namazda kunut duasını okuyup “*salatı vusta*” sabah namazıdır” dediğini duyduğunu nakleder.¹⁹⁶⁰

Zeyd bin Sabit, Said el-Hudri, İbn Ömer, *salat-ı vusta*'nın öğle namazı olduğunu söylerler.¹⁹⁶¹ Zeyd bin Sabit öğle öncesinde iki, sonrasında iki namazın olduğunu, Öğle namazının öğle sıcağına denk geldiği için insanlara ağır geldiğini, öğle namazında sıcağın dolayı Hz. Peygamber arkasında bir iki safın ancak oluştuğunu, insanların o vakitte öğle uykusunda veya ticarete olduklarını, Hz. Peygamberin de bundan dolayı “*öğle namazına gelmeyenlerin evlerini yakasım geliyor*” dediğini, âyetin bunun üzerine indiğini nakleder.¹⁹⁶² Mâtürîdî (ö. 333/944), gündüzün ortası olması ve “gök kapılarının bu vakitte açıldığı” hadisinden dolayı

¹⁹⁵⁴ Şâfiî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, s. 42-43; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er-Râzî*, I. 392-395; Mâtürîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, II. 209-215.

¹⁹⁵⁵ Şâfiî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, s. 42-43.

¹⁹⁵⁶ Şâfiî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, s. 42-43.

¹⁹⁵⁷ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an ve İ'râbuh*, I. 320-321; Mâtürîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, II. 209-215.

¹⁹⁵⁸ Mâtürîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, II. 209-215.

¹⁹⁵⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757.

¹⁹⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757.

¹⁹⁶¹ Şâfiî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, s. 42-43; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757; İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er-Râzî*, I. 392-395; Mâtürîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, II. 209-215.

¹⁹⁶² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757.

öğle namazının “salatı vusta” olarak isimlendirilebileceğini,¹⁹⁶³ Zeccâc (ö. 311/923) öğle namazı olduğunun ifade edildiğini söylerler.¹⁹⁶⁴

Hz. Ali, Hz. Ebu Hureyre, Hz. Aişe, Ümmü Seleme, Hz. Hafsa, İbn Abbas, İbn Ömer, Said el-Hudri, Hasan el-Basri, İbrahim Nehai, Said bin Cubeyr, Zir bin Hubeyş, Dahhak, Mücahid, Semre,¹⁹⁶⁵ *salat-ı Vusta'nın ikindi namazı olduğunu söylerler*. Katade, “*Salat-ı Vusta*” için öncesinde gündüzden sonrasında geceden namaz olduğu için kendi aralarında “ikindi namazı” dediklerini ifade eder.¹⁹⁶⁶

Nafi', Hz. Hafsa'nın birine Mushaf yazdırırken bu âyete gelince kendisine haber vermesini söylediğini bu âyete gelince Hz. Peygamberin tefsiri olarak “İkinci namazı”nı söylediğini nakleder¹⁹⁶⁷ Humeyd, Hz. Aişe'nin mushafında “Salat-ı Vusta'dan sonra “vav” geldiğini ve ardında “ikindi namazı” yazdığını gördüğünü söyler.¹⁹⁶⁸ Abdullah bin Rafi, Ümmü Seleme'nin kendisine Mushaf yazdığını “Salat-ı Vusta” âyetine ikindi vakti dediğini nakleder.¹⁹⁶⁹

Salat-ı Vusta'nın ikindi namazı olduğunu söyleyenler, hadislerde ikindi namazına ayrı bir önem verildiğini ifade ederler ve “ikindi namazını kaçıranın mal ve ailesini kaybetmiş gibi olduğu; bulutlu günde ikindi namazı için acele edin ikindi namazını kaçıranın ameli boşa gider; Hz. Peygamber ikindi namazını kıldırırken bu namaz sizden öncekilere farz kılındı onu ihmal edip terk ettiler. Sizden kim onu kılsa ecri ikiye katlanır. Ondan sonra namaz yoktur ta ki gökte yıldız belirene kadar; güneş çıkmadan ve batmadan namaz kılan ateşe girmez.” hadislerini ikindi namazının faziletine dair zikrederler.¹⁹⁷⁰ Hz. Ali, ikindi vakti için Hz. Süleyman'ın imtihan edildiği vakit açıklamasını yapar.¹⁹⁷¹

Abdullah, “Hz. Peygamber müşrikler ikindi namazından bizi alıkoydular. Allah kalp ve kabirlerini ateşle doldursun/ikindi namazından alıkoydukları için ev ve kabirleri ateş dolsun” dediğini nakleder. Hz. Ali bu olayın Ahzap günü yaşandığını,

¹⁹⁶³ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, II. 209-215.

¹⁹⁶⁴ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve l'râbuḥ*, I. 320-321.

¹⁹⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757.

¹⁹⁶⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757.

¹⁹⁶⁷ Kasım bin Sellâm, *Tefsiru'l-imam Ebû Ubeyd*, I. 244-247; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757; Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, II. 209-215.

¹⁹⁶⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757.

¹⁹⁶⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757.

¹⁹⁷⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757.

¹⁹⁷¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757.

başka rivâyette *Hayber'in fethinde* gerçekleştiğini¹⁹⁷² başka bir rivâyette ise *Hendek günü* olduğunu ifade eder. Rabi, olayın *Ahzap günü* yaşandığını, Hz. Talha ve Ümmü Habibe, *Hendek günü* olduğunu, İbn Mesud ve İbn Abbas *namazdan engellenenlerin müşrikler olduklarını* söylerler.¹⁹⁷³

Hz. Ali, *Hz. Peygamberin Ahzap günü Salat-ı Vustanın "ikinci namazı" olduğunu belirtinceye kadar "Salat-ı Vusta'yı" sabah veya fecr namazı olarak bildiklerini, öyle olmadığını o gün anladıklarını* ifade etmiştir.¹⁹⁷⁴ Bera bin Azip, *daha önce Kur'an'da "Salati'l Asr" şeklinde yazdığını sonrasında nesh edilip "Salatu'l-Vusta" yazdığını söyler.*¹⁹⁷⁵

Mukâtil (ö. 150/767), Kasım bin Sellâm(ö. 224/839), Tüsterî (ö. 283/896), Kummî (ö. 307/919), Taberî (ö. 310/923), Zeccâc (ö. 311/923), *Salat-ı Vusta ile ikinci namazının kastedildiğini* ifade ederler.¹⁹⁷⁶ Zeccâc (ö. 311/923), *rivâyetlerin en çok bu ikinci namazı konusunda olduklarını söyler.*¹⁹⁷⁷ Mâturîdî (ö. 333/944), *öncesinde ve sonrasında iki namaz olduğu ve hakkındaki rivâyetlerden dolayı ikinci namazının "Salat-ı Vusta" olarak isimlendirilebileceğini* ifade eder.¹⁹⁷⁸

Kubeys bin Düeyb, *seferde kısaltılmayan namazın Akşam namazı olduğunu dolayısı ile "Salat-ı Vusta"nın Akşam namazı olduğunu* söyler.¹⁹⁷⁹ İbn Abbas, *'tan gelen başka bir rivâyete göre "Salat-ı Vusta" ile akşam namazı kastedilmektedir.*¹⁹⁸⁰ Mâturîdî (ö. 333/944), *Akşam namazı olmasının mantığa daha uygun düştüğünü çünkü gün için de öğlenin ilk, ikindinin ikinci namaz olduğunu dolayısı ile beş vakitin 3. sü olan Akşam namazının "Salat-ı Vusta" olarak isimlendirilebileceğini ama kimsenin bu görüşe itibar etmediğini* ifade eder.¹⁹⁸¹

¹⁹⁷² Kasım bin Sellâm, *Tefsiru'l-imam Ebû Ubeyd*, I. 244-247; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757

¹⁹⁷³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757.

¹⁹⁷⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757; İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 392-395.

¹⁹⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757.

¹⁹⁷⁶ Firuzabâdi, *Tenvîru'l-Mikbâs*, s. 39; Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, I. 126; Kasım bin Sellâm, *Tefsiru'l-imam Ebû Ubeyd*, I. 244-247; Tüsterî, *Tefsiru't-Tüsterî*, s. 41; Kummî, *Tefsiru'l-Kummî*, s. 76-77; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, I. 320-321.

¹⁹⁷⁷ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, I. 320-321.

¹⁹⁷⁸ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, II. 209-215.

¹⁹⁷⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757.

¹⁹⁸⁰ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er-Râzî*, I. 392-395.

¹⁹⁸¹ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, II. 209-215.

Nafi', Abdullah bin Ömer'e "Salat-ı Vusta'nın sorulduğunu ve beş vakit namazdan biri olduğunu söylediğini ifade eder.¹⁹⁸² Rabi' bin Heysem, Said bin Müseyyeb, beş vakit farz namazın içinde olduğunu ama hangisinin "Salat-ı Vusta" olduğunun bilinmediğini söylerler.¹⁹⁸³

Mâturîdî (ö. 333/944), Salat-ı vusta'nın farz namazlardan bir tanesi olduğunu ama vaktin belli olmadığını söyleyenlerin bulunduğunu söyler.¹⁹⁸⁴ Mâturîdî (ö. 333/944), Salat-ı Vusta'nın namazın genelini ifade ettiğini/cins olarak namazı anlattığını, zira dinin vustası'nın namaz olduğunu ifade edenlerin bulunduğunu söyler.¹⁹⁸⁵ Mâturîdî (ö. 333/944), Salat-ı Vusta ifadesinin namazların toplamının tek olduğunu gösterdiğini, çünkü ikinin, çiftin ortasının olamayacağını ifade eder. Ona göre bu âyet namaz vakitlerinin sayısı belli değil diyenlerin ya da iki vakit olduğunu söyleyenlerin iddialarını çürütmektedir.¹⁹⁸⁶

"Salat-I Vusta" için; İbn Kuteybe(ö.276/889), ikindi,¹⁹⁸⁷ Sicistânî(ö. 330/942), *ikindi*,¹⁹⁸⁸ Kirmânî(ö. 500/1106), *ikindi, öğle, sabah, akşam, yatsı*,¹⁹⁸⁹ Hazrecî(ö. 582/1186), *ikindi, sabah*¹⁹⁹⁰ Bedruddîn Muhammed(ö. 733/1333), *sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı*,¹⁹⁹¹ Alî bin Osmân el-Mardînî(ö. 750/1349), *ikindi*,¹⁹⁹² İbnu'l-Hâim(ö. 810/407), *en racih görüş ikindi*,¹⁹⁹³ İbn Kutluboğâ(ö. 879/1474), *ikindi, sabah*,¹⁹⁹⁴ San'anî(ö.1182/1769), *ikindi*,¹⁹⁹⁵ namazları olduklarını söylerler.

İbn Abbas, Cabir bin Zeyd, Ata', Said bin Cubeyr, Mesruk, Dahhak, Mücahid, Şa'bi, Hasan el-Basri, Katade, Mukatil bin Hayyan, İkrime, İbn Tavus, "kânitîn" kelimesinin "mutiîn" "itaat edenler" anlamında olduğunu söylerler.¹⁹⁹⁶ İbn

¹⁹⁸² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757; İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er-Râzî*, I. 392-395.

¹⁹⁸³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/1. 738-757; İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er-Râzî*, I. 392-395.

¹⁹⁸⁴ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, II. 209-215.

¹⁹⁸⁵ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, II. 209-215.

¹⁹⁸⁶ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, II. 209-215.

¹⁹⁸⁷ İbn Kuteybe, *Tefsiru Ğarîbu'l-Kur'ân*, s. 91.

¹⁹⁸⁸ Sicistânî, *Tefsiru Ğarîbu'l-Kur'ân*, s. 23.

¹⁹⁸⁹ Kirmânî, *Ğarâibu't-Tefsîr*, ss. 218-219.

¹⁹⁹⁰ Hazrecî, *Nefsu's-Sabâh*, s. 47.

¹⁹⁹¹ Bedruddîn Muhammed bin İbrâhîm, *Ğurâru't-Tibyân*, s. 216.

¹⁹⁹² Alî bin Osmân el-Mardînî, *Behcetü'l-Erîb*, s. 53.

¹⁹⁹³ İbnu'l-Hâim, *et-Tibyân fî Tefsîr Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 111.

¹⁹⁹⁴ İbn Kutluboğâ, *Ğarîbu'l-Kur'ân*, s. 112.

¹⁹⁹⁵ San'anî, *Tefsiru Ğarîbi'l-Kur'ân*, ss. 208-209.

¹⁹⁹⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/2. 758-761.

Abbas, Dahhak, âyette geçen “kânitîn” ifadesinin “*Her din ehlinin “salât”ı vardır. Salatlarından Allah’a isyan ederler, siz ona itaat edin*” anlamına geldiğini söylerler.¹⁹⁹⁷Ebu Said el Hudri, Hz. Peygamber’in Kur’an’da geçen her “kanit” ifadesinin “itaat eden” anlamında olduğunu söylediğini nakletmiştir.¹⁹⁹⁸ “Kânitîn” kelimesini Mukâtil (ö. 150/767), Taberî (ö. 310/923), Zeccâc (ö. 311/923), Mâturîdî (ö. 333/944), *itaat edenler olarak*,¹⁹⁹⁹ Tüsterî (ö. 283/896), *münafıklardan farklı olarak itaat etmek* şeklinde tefsir ederler.²⁰⁰⁰

Atiyye, sahabelerin namazda birbirlerinden istekte bulduklarını bu âyet inince artık namazda kelam etmediklerini ifade eder.²⁰⁰¹ Suddi, İbn zeyd, “kânitîn” kelimesi “*namazda susmak*” anlamına geldiğini söylerler.²⁰⁰² İbn Mesud, bu âyette geçen “kanit” ifadesini Hz. Peygamberin “*sukut*” olarak açıkladığını, bu âyet ininceye kadar namazda konuşmanın serbet olduğunu, selamın alındığını, kendisinin âyet indiğinden haberi olmadan Mescide girip selam verdiğini ama selamını kimsenin almadığını, buna bozulduğunu ama az sonra artık bu âyetle konuşmanın yasaklandığını öğrendiğini söyler.²⁰⁰³ Zeyd bin Erkam²⁰⁰⁴ ve İkrime’de aynı şeyleri nakletmişlerdir.²⁰⁰⁵

“Kânitîn” kelimesini, İbn Ömer, Mücahid, *kıyamın uzun tutulması şeklinde açıklarlar*.²⁰⁰⁶Tüsterî (ö. 283/896), de bu görüşü paylaşır.²⁰⁰⁷ Mücahid, Rabi’, “*Kanit*” kelimesinin *namazda huşu yapanı* anlattığını söylerler.²⁰⁰⁸ “Kanut” kelimesinin “dua” anlamına geldiğini dolayısı ile “kanit” ile dua eden kişinin kast edildiği söylenmektedir. Ebi Reça’ Basra camisinde İbn Abbas’ın arkasında sabah namazı kıldığını, İbn Abbas’ın namazda kunut duasını okuyup “Salat-ı Vusta” sabah

¹⁹⁹⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/2. 758-761.

¹⁹⁹⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/2. 758-761.

¹⁹⁹⁹ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, I. 126; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/2. 758-761; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, I. 320-321; Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, II. 209-215.

²⁰⁰⁰ Tüsterî, *Tefsiru’t-Tüsterî*, s. 41.

²⁰⁰¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/2. 758-761.

²⁰⁰² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/2. 758-761.

²⁰⁰³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/2. 758-761.

²⁰⁰⁴ Kasım bin Sellâm, *Tefsiru’l-imam Ebû Ubeyd*, I. 249; İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 392-395; Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, II. 209-215.

²⁰⁰⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/2. 758-761.

²⁰⁰⁶ Kasım bin Sellâm, *Tefsiru’l-imam Ebû Ubeyd*, I. 250; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/2. 758-761; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er-Râzî*, I. 392-395.

²⁰⁰⁷ Tüsterî, *Tefsiru’t-Tüsterî*, s. 41.

²⁰⁰⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/1. 738-757.

namazıdır dediğini naklerder.²⁰⁰⁹ Zeccâc (ö. 311/923), “*kunut’un*” dildeki meşhur anlamının ayakta iken dua etmek olduğunu söyler. Dolayısı ile kanit ayakta iken dua eden, ibadet edendir.²⁰¹⁰ İbn Abbas, İbn Ömer, “*kanitin*” kelimesinin “*musallin*” anlamına geldiğini söylerler.²⁰¹¹ Dahhak, kanit kelimesi ile abdest almanın kast edildiğini ifade eder.²⁰¹²

“*Kanitîn*” kelimesini İbn Kuteybe(ö. 276/889), *kıyam, sükût, itaat*,²⁰¹³ Sicistânî(ö. 330/942), *zikir, huşu*,²⁰¹⁴ Kirmânî(ö. 500/1106), *dua*,²⁰¹⁵ İbn Kutluboğâ(ö. 879/1474), *itaat, sukut, kıraat, dua, huşu, ihlas, kıyam*,²⁰¹⁶ şeklinde tefsir etmişlerdir.

Âyetin devamında gelen “*fezkurullah*” ifadesini, Mukâtil (ö. 150/767), İbn Cevzî(ö. 597/ 1201),*namaz kılmak* anlamına alırken,²⁰¹⁷ Mâturîdî (ö. 333/944), “*zikir*” kelimesinin namaz anlamında olabileceği gibi namaz dışındaki “*ezkar*” veya “*şükür*” anlamına da gelebileceğini söyler.²⁰¹⁸

Ferrâ (ö. 207/822), Abdullah bin Mesud’un okuyuşunda “*ve ale Salati’l-vüsta*” şeklinde geçtiğini, *عليك بقرابتك والام* demek gibi olduğunu söyler.²⁰¹⁹ Burada “*ve*” edatı özellikle anlamındadır, önem verme amaçlı tahsis yapılmıştır. Zeccâc (ö. 311/923), “*vav*” ile tahsis yapılması önemine binaendir. *Bakara 98. Âyette Cebrail ve Mikail’in vav ile tahsis edilmeleri üstünlüklerinden dolayıdır açıklamasında bulunur.*²⁰²⁰ Kirmânî(ö. 500/1106), “*صلاة الوسطى صلاة العصر*” ve araya “*vav*” harfinin geldiği “*صلاة الوسطى و صلاة العصر*” şeklinde şaz okumaların bulunduğunu söyler.²⁰²¹

²⁰⁰⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/1. 738-757; Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, II. 209-215.

²⁰¹⁰ Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, I. 320-321.

²⁰¹¹ İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 392-395.

²⁰¹² İbn Ebî Hâtem er-Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, I. 392-395.

²⁰¹³ İbn Kuteybe, *Tefsîru Ğarîbu’l-Kur’ân*, s. 91.

²⁰¹⁴ Sicistânî, *Tefsîru Ğarîbu’l-Kur’ân*, s. 23.

²⁰¹⁵ Kirmânî, *Ğarâibu’t-Tefsîr*, ss. 218-219.

²⁰¹⁶ İbn Kutluboğâ, *Ğarîbu’l-Kur’ân*, s. 112.

²⁰¹⁷ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, I. 126; İbn Cevzî, *Tezkiratu’l-Erîb*, s. 35.

²⁰¹⁸ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, II. 209-215.

²⁰¹⁹ Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, , I. 112.

²⁰²⁰ Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, I. 320-321.

²⁰²¹ Kirmânî, *Ğarâibu’t-Tefsîr*, ss. 218-219.

“*Yaya veya binek üzerinde iken*” ifadesi hakkında Mâturîdî (ö. 333/944), âyetin bu kısmının namazla ilgisinin bulunmadığını ancak namazın ardında geldiği için namazla bağlantılı kılındığını söyler.²⁰²² Mâturîdî (ö. 333/944), “*Rical, yürüyerek -rükban binek üstünde*” anlamına gelmektedir. Ancak bize göre “*rical*” “ayakta” demektir, zira “yürüyerek namaz olmaz”. Hayvan üstünde sadece nafilerle kılınmıştır. Açıklamasını yapmaktadır.²⁰²³

“*Yaya veya binek üzerinde iken*” ifadesini, Hasan, Dahhak, *savaşta iken yürüyerek veya hayvan sırtında*, İbrahim en-Nehai *ima ile* ²⁰²⁴ Ahfeş el Evsat (ö. 215/830), *yürüyerek veya hayvan üstünde namaz kılın* şeklinde tefsir etmişlerdir.²⁰²⁵

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “*Namazlara ve (özellikle) orta namaza devam edin. Gönülden bağlılık ve saygı ile Allah’ın huzurunda durun...*”

Ateş: “*Namazları ve orta namazı koruyun, gönülden bağlılık ve saygı ile Allah’ın huzuruna durun.*”

Çelik: “*Namazları, özellikle orta namazı vaktinde, eksiksiz ve şartlarına uygun olarak kılmaya devam edin. Allah’ın huzurunda derin bir saygıyla el bağlayıp divan durun.*”

Duman: “*Namazları, özellikle de orta namazı koruyun, geçirmeyin; Allah’a içtenlikle boyun eğerek namaza durun.*”

Elik-Coşkun: “*... Namazı muhafaza edip titizlikle eda ediniz, özellikle namazlarınızı Allah’a tam bir bağlılıkla yerine getirmeye özen gösteriniz...*”

Elmalı - Dumlu: “*Namazlara ve özellikle de orta namazına dikkat edin. Allah’a gönülden boyun eğerek namaza kalkın.*”

Işıcık: “*Namazları, bilhassa (yoğun iş hayatı sırasında) ortadaki/ aradaki namaz’ı geçirmeyin. Allah’ın huzurunda huşû içinde durarak O’na gönülden yönelin!*”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “*Namazlara, özellikle orta namaza devam edin ve derin bir saygı ile Allah’ı anmak üzere el bağlayıp divan durun!*”

²⁰²² Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, II. 209-215.

²⁰²³ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, II. 209-215.

²⁰²⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II/2. 758-761.

²⁰²⁵ Ahfeş el- Evsat, *Meâni’l-Kur’ân*, s. 128.

Öztürk: “(Ey Müminler!) *Namazlara*, özellikle *orta namaza (sabah veya ikindi namazına)* devam edin ve namazlarınızı Allah için bütün samimiyetinizle kılın.”

Sülün: “*Bütün namazları*, özellikle de *tam aradaki namazı* üzerine titreyerek mutlaka eda edin ve Allah’ın huzurunda saygıyla ve içtenlikle durun.”

Şimşek: “*Namazlara ve orta namaza* devam edin. Tam bir saygı ile Allah’ın huzurunda durun.”

Yıldırım: “*Namazlara*, hele *salat-ı vüsta* dikkat edin ve kalkın huşû ile Allahın divanında durun.”

Meâllerin Kritiği: Meallerin tümünde “*salavat*” ve “*Salat-ı Vüsta*” kavramları “*namaz*” olarak çevirilmiştir.²⁰²⁶ Ayet, boşanma, nafaka ve aile hukukunun işlendiği yaklaşık iki sayfanın ortalarında yer almaktadır. Rivayetler “*salat-ı vüsta*” ile ifade edilenin “*namaz*” olduğunu göstermekte ise de hangi namaz olduğu konusunda netlik bulunmamaktadır. *Salat-ı Vüsta* ile emredilen namaz hakkında çok ve birbirinden farklı rivayetler aktarılmaktadır. Rivayetler esas alındığında *salat* kavramına “*namaz*” anlamını takdir etmek daha doğru olur. Ancak bağlam esas alındığından “*namaz*” anlamı pek oturmamaktadır.

Müfessirler ayetin aile hukuku, boşanma hukuku vs. konuların ortasında geçmiş olmasına binaen “*namaza önem verildiği kadar bu konulara önem verilmesi, namazı kılanların bu hukuka riayet edecekleri*” yorumlarını yapmışlardır. Bize göre ayette geçen “*salat*” kelimesi sözlük anlamında kullanılmıştır. Ayete “*salat*” kavramına takdir ettiğimiz “*görev/sorumluluk*” anlamını uyguladığımızda “*salat*” kavramının bağlama uyumlu hale geldiğini görmekteyiz.

Maturidi, ayette “*rical ve rükban*” ifadelerinin “*namazla*” ilgili olmadığını ama bağlam gereği *namazla* bağlantılı kılındığını söyler. Kanaatimizce “*rical ve rükban*” ifadeleri; “*birbirinize adil davranmayacağınızdan korkarsanız o zaman birbirinizden uzaklaşın*” anlamını vermektedir. Ayetin devamında gelen “*zikr*” kelimesi de müfessirlerin çoğu tarafından “*namaz*” anlamına alınmış ise de

²⁰²⁶ “*Salât*” ve “*salat-ı Vüsta*” kavramını “*namaz*” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Güner-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

tefsirlerde farklı anlamlarla da karşılanmıştır. Bize göre burada zikir “namaz” değildir, “Allah’ı anmak”tır.

Bağlamı esas almamız rivayetler arasında söz ittifakının olmamasından dolayıdır. Doğrusu rivayetler burada geçen “salat” kelimelerinin “namaz” anlamına geldiği konusunda ittifak içindedir. “Salavat ifadesi ile beş vakit namazın kast edildiği konusunda ihtilaf bulunmamaktadır Ancak “Salat-Vüsta”nın hangi namaz olduğu konusunda ihtilaf vakidir. Müfessirlerin “namaz” anlamını önemsemekle birlikte bağlamı esas almamızdan dolayı burada geçen “salat” ifadesinin “namaz”ı değil “görevi/sorumluluğu” anlattığını düşünmekteyiz.

Bize göre ayete verilecek muhtemel meal şöyle olabilir: “*Birbirinize karşı görev ve sorumluluklarınızı yerine getirin/hafizu ales-salavat özellikle de adalet sorumluluğunuzu/salat-ı vüsta koruyun.*” Yezîdî(ö.237/ 851), “vasat” kelimesinin “*el- adl, hıyar/adalet, hayırlı*” anlamlarına geldiğini söyler. Birçok müfessir ve dilci de “vasat” kelimesine “*orta, adalat, hayırlı*” anlamlarını vermişlerdir.²⁰²⁷

Müfessirlerin genelinin görüşüne ters düşen bağlam merkezli meallendirmemizin ayetin siyak ve sibakına ters uygun olduğunu düşünmekteyiz. Bağlam esas alınmadığında “namaz” anlamı tefsirlerin genelinde tek anlam olarak durmaktadır.

3. 2. 5. Enfâl, 8/35. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءٌ وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

Said bin Cubeyr, Müşriklerin peygambere tavafta karşıtlık yaptıklarını, alay ettiklerini, ıslık çaldıklarını, alkış tuttıklarını bunun üzerine bu âyetin indiğini söyler.²⁰²⁸ Mukâtil (ö. 150/767), Hz. Peygamber Ka’be’nin yanında namaz kıldığı sırada namazı, okuyuşu birbirine karışsın diye Abduddâr oğulları müşriklerinden iki kişi Peygamberin soluna durup Muke’ isimli kuş gibi ıslık çaldılar, iki kişi de peygamberin sağına durup alkış tuttular. Bu dört kişi Bedir savaşında cezalarını buldular, öldüler.²⁰²⁹ Mücahid, *müşrikler ıslık ve alkış ile Muhammed’in namazını karıştırmak isterlerdi, bunu Abduddâr oğulları müşriklerinden birilerinin yaptığı*

²⁰²⁷ Yezîdî, *Ğaribu’l-Kur’ân*, s.83.

²⁰²⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI/9. 300-303.

²⁰²⁹ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, I. 16.

söyler.²⁰³⁰ İbn Abbâs(ö.68/687), “Hz. Peygamber Mekke’de namaz kıldığında Hicr ve Rüknu Yemani arasında namaza durduğunda Peygamberin salatını(kıraatını, tebliğini) bozmak için Beni Sehm kabilesinden iki adam gelir, biri sağında diğeri solunda durur, biri Muke’in sesi gibi ses çıkarır diğeri el çırpardı.” demektedir.²⁰³¹

İbn Abbas, İbn Atiyye, *müşriklerin salatlarının, ibadetlerinin ıslık ve alkış olduğunu söylerler.*²⁰³² İbn Abbas, İbn Ömer, Mücahid, Dahhak, Katade, Süddi, *Müke*²⁰³³ için “ıslık”, *tasdiye* için “alkış” anlamlarını vermektedirler.²⁰³⁴ İbn zeyd *cahiliye de “muke” kelimesinin “ilan” şeklini ifade ettiğini söyler.*²⁰³⁵ Said bin Cubeyr, İbn Zeyd “*tasdiye*” ile *engellemenin kast edildiğini* söylerler. Taberi ise “*tasdiye*” kelimesini *mescidi haramdan engellemek anlamına gelen “sadede” ile karıştırılmasının doğru olmadığını söyler.*²⁰³⁶ Zeyd bin Eslem, *Allah’ın dinine engel olmaları, namazı engellemeleri şeklinde anlam verir.*²⁰³⁷ İbn Şihab, *müşriklerin müminler namaz kıldıklarında alay amacı ile bunları yaptıklarını söyler.*²⁰³⁸ Ebû Ubeyde Ma’mer bin el-Müsennâ (ö. 209/824), Zeccâc (ö. 311/923), *Müke’ ile ıslık الصفيق, tasdiye ile التصفيق* alkış’ın kastedildiğini söylerler.²⁰³⁹ İbn Cevzî(ö. 597/1201), *müşriklerin namaz yerine ıslık çaldıklarını, alkış yaptıklarını söyler.*²⁰⁴⁰

İbn Abbas, *Kureyşin Ka’be’yi tavafları sırasında ıslık çalıp alkış tuttıklarını ifade eder.*²⁰⁴¹ İbn Ömer, *müşriklerin tavaf esnasında başlarını yere koyduklarını ıslık çalıp, alkış tuttıklarını söyler.*²⁰⁴² İkrime *tasdiye’nin soldan başlayan tavaf olduğunu*

²⁰³⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI/9. 300-303; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, IV. 303-307.

²⁰³¹ İbn Abbâs, Abdullâh(ö.68/687), *Ğarîbu’l-Kur’ân fî Şi’ri’l-Arabî, Süelât Nâfi’ bin Ezrak ilâ Abdullah bin Abbâs*, thk. Muhammed Abdurrâhîm-Ahmed Nasrullâh, 1. Bsk., Müessesetü Kütübî’s-Sekafiyye, Beyrut, 1993,s. 240.

²⁰³² Firuzabâdi, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 181;Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI/9. 300-303.

²⁰³³ Müke bir kuş ismidir.

²⁰³⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI/9. 300-303; Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsiru Abdurrezzâk*, II. 122 İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, IV. 303-307.

²⁰³⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI/9. 300-303.

²⁰³⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI/9. 300-303.

²⁰³⁷ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, IV. 303-307.

²⁰³⁸ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, IV. 303-307.

²⁰³⁹ Ebû Ubeyde, *Mecâzu’l-Kur’ân*, I. 246; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, II. 412.

²⁰⁴⁰ İbn Cevzî, *Tezkiratu’l-Erîb*, s. 129.

²⁰⁴¹ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, IV. 303-307.

²⁰⁴² İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, IV. 303-307.

söyler.²⁰⁴³ Kirmânî(ö. 500/1106), salat kelimesinin *namaz ve dua* anlamına geldiğini söyler.²⁰⁴⁴

Âyet Meâlleri:

Akdemir: "... Onların, Kâbe'de (yapmış oldukları) *duâları ve ibadetleri* de ıslık çalmaktan ve el çırmaktan başka bir şey değildi..."

Ateş: "Onların Beyt(ullah) yanındaki *namazları* da, ıslık çalmadan ve el çırmadan ibarettir..."

Çelik: "Onların Kâbe'deki *ibâdetleri*, ıslık çalmak ve el çırmaktan başka bir şey değildir..."

Duman: "Onların Kâbe'nin yanındaki *salâtları* ıslık çalmak ve el çırmaktan başka bir şey değildir..."

Elik-Coşkun: "...Mescid-i Harâm'da *yaptıkları ibadetler* şirke bulaşmış olup el çırmak ve ıslık çalmak gibi birkaç şekil ve görüntüden öteye geçmemektedir..."

Elmalı - Dumlu: "Onların *ibadetleri*, Kâbe'nin yanında ıslık çalmak ve el çırmaktan ibarettir..."

Işıcık: "Onlar (*o derece azıttılar ki*), Ka'be'de, *duâ (ve namaz)* yerine ıslık çalıyor ve alkış tutuyorlar..."

Gümüş - Çiçek - Demirci: "Onların Mescid-i Haram yanındaki *duâları* da ıslık çalmak ve el çırmaktan başka bir şey değildir..."

Öztürk: "Kaldı ki onların Kâbe'deki *sözde ibadetleri*, ıslık çalıp el çırmaktan ibarettir..."

Sülün: "Beyt'in yanındaki *duâları* da ıslık çalıp el çırmaktan başka bir şey değildir..."

Şimşek: "Zaten Kâ'be'nin yanında *tapınmaları* da ıslık çalmaktan ve el çırmaktan öte gitmez..."

Yıldırım: "Onların Mescid-i Haramdaki *duâları* ise ıslık çalıp el çırmaktan başka bir şey değil! Öyleyse küfür ve küfranınızdandır dolayı tadın bakalım azabı!"

²⁰⁴³ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, IV. 303-307; Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed (ö. 911/1505), *el-İklîl fî istinbâti't-Tenzîl*, thk. Seyfüddîn Abdulkâdir el-Kâtib, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1981, s. 135.

²⁰⁴⁴ Kirmânî, *Ğarâibu't-Tefsîr*, s. 440.

Meâllerin Kritiği: “Salat” kavramını Akdemir, “*dua, ibadet*”; Çelik, Elik-Coşkun, Elmalı-Dumlu, “*ibadet*”; Gümüş-Çiçek-Demirci, Sülün, Yıldırım, “*dua*”; Işıcık, “*namaz, dua*”; Şimşek, “*tapınma*”; Öztürk, “*ibadet*”, Ateş, “*namaz*”; Duman, “*salat*” anlamlarını vermişlerdir.²⁰⁴⁵ “Salat kavramı bu ayette müşrikler bağlamında geldiği için ilk defa meallerin genelinde “*namaz*” anlamı ile karşılanmamıştır.

Tefsirlerde “*salât*” kelimesi üzerinde değil “*müke*” ve “*tasdiye*” kelimeleri üzerinde durulmuştur. Genelde “*salât*” kelimesi bu âyette “*namaz, ibadet*” anlamları ile karşılanmıştır. Ancak İbn Abbas, İbn Ömer ve İkrime’den gelen rivâyetler ayatte geçen “*salât*” kelimesi ile “*tavaf*”ın kastedildiğini göstermektedir. Önceki bölümde “*salât*” kavramının hadislerde “*tavaf*” anlamında kullanıldığını, ifade etmiştik. Kanaatimizce “*salât*” kelimesi burada “*tavaf*” anlamına gelmektedir. Âyette “*beytin yanında*” vurgusunun olması da kanımızı desteklemektedir. Zira namaz her tarafta olabilir ama tavaf sadece Kâbe etrafında yapılabilir.

Âyetin sebebi nüzülü olarak gösterilen rivâyetlerde Hz. Peygamberin namaz kılarken ıslık ve alkış ile engellendiği, protesto edildiği ifade edilmektedir. Bu protestonun da tavaf anında olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Hz. Peygamber namazlarını Ka’be’de kılar, okuduklarını etrafındakilere duyurmaya çalışırdı. Bize göre ayete verilebilecek muhtemel meal şöyle olabilir: “*Beyt’in yanındaki tavafları ıslık çalıp el çırpaktan başka bir şey değildi...*”

3. 2. 6. Âl’i-İmrân, 3/39. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمَحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيحْيَى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا
وَخَصُورًا وَنَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ

Mukâtil (ö. 150/767), “*yusalli*” ifadesini “*namaz kıldığında*” şeklinde tefsir etmektedir.²⁰⁴⁶ Taberî (ö. 310/923), âyette “*kaim*” denilmesi namazda kıyam esnasında meleklerin konuştuklarını gösterir demekte “*yusalli*” kelimesini “*namaz*

²⁰⁴⁵ Farklı meallendirmeler için bkz. Karakaya, “*dua, ibadet*”; Altuntaş-Şahin, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Külünkoğlu, Mevdüdi, Toptaş, “*dua*”; Ustaosmanoğlu, “*dua, namaz*”; İslamoğlu, Türk, “*ibadet*”; Yavuz, Kısa, “*dua, namaz*”; Kandemir-Zavalsız-Şimşek, “*ibadet*”; N. Öztürk, Ünal, “*namaz, dua*”; Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, “*ibadet*”; Gürer-Sofuoğlu, “*namaz, ibadet*”; Feyizli, “*tapınma, dua*”; Atay, “*yalvarma*”; Akın, Elmalı, Gölpınarlı, Piriş, Varol, Yüksel, “*namaz*” Esed, “*tapınma*”

²⁰⁴⁶ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, I. 168.

kılmak” anlamına almaktadır.²⁰⁴⁷ İbn Ebî Hâtem er-Râzî (ö. 327/939), Cafer bin Süleyman, Sabit’ten şunu duyduğunu söylemiştir: “*Yeryüzünde Allah’a hizmet “salât”tır. Salattan daha üstün bir şey olsaydı Allah ‘mihrapta ayaküstü “salât” ettiği sırada*” demezdi”/ “ *خدمت الله في الارض الصلاة و لو علم الله شيء افضل منها ما قال* ” şeklinde bir nakilde bulunur. Bu ifadeden de “yusalli” kelimesinin “namaz” anlamına alındığı anlaşılmaktadır.²⁰⁴⁸ Mâtürîdî (ö. 333/944), “*mihrapta “salât” ederken ifadesinden yola çıkarak “mihrabın namaz yeri olduğuna delildir.*” demektedir ve “yusalli” kelimesi ile “namaz kılmanın” ifade edildiğini anlatmaktadır.²⁰⁴⁹ Sa’lebî (ö. 427/1035), namaz kılınan yere mihrap denilmesinin sebebinin şeytan ile savaşmak olduğunu söyleyerek “yusalli” kelimesi ile namazın kast edildiğini belirtmiş olmaktadır.²⁰⁵⁰

Tefsirlerde genelde bu âyeti detayına girilmemiş âyet tefsiri yapılırken mihrap kelimesinin anlamı üzerinde durulmuştur. Salat kavramı genelde tefsirlerde ve meallerde “namaz” anlamında alınmıştır. Reşid Rızâ (ö. 1354/1935), “*âyet lafzının zahirinden anlaşılan Zekeriyya ayakta dua ederken meleklerin geldiğidir. Zaten lugatta “salât” dua anlamına gelmektedir.*”²⁰⁵¹ Demektedir ve çoğunluğun “yusalli” kelimesine takdir ettiği “namaz” anlamına alternatif olarak “dua” anlamını vermektedir.

Al-i İmrân, 39. Âyette geçen Hz. Zekeriyya’nın Hz. Meryem’in yanına, Mihraba/ibadet ettiği mekâna girdiği sırada gördükleri karşısında ayakta “salât” ederken ederken aldığı evlat müjdesi Kitabı Mukaddeste Luka, 1/10-13’te paralel bir anlatımla anlatılmaktadır. Biz burada ifadelerin birebir uyuşması ile değil Hz. Zekeriyya’nın “ayakta “salât” ederken” ifadesinin Kitab-ı Mukaddeste nasıl geçtiği ile ilgilenmekteyiz. Aşağıda alıntıladığımız ilgili bölümde “salât” kelimesi “duâ” anlamında kullanılmıştır.

“ Bütün halk cemaati buhur saatinde dışarda *duâ* ediyorlardı. Rabbin bir meleği Zekeriyyaya göründü ve buhur mezbahının sağında durdu. Zekeriyya onu

²⁰⁴⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, III/3. 321.

²⁰⁴⁸ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, II. 140.

²⁰⁴⁹ Mâtürîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, II. 360.

²⁰⁵⁰ Sa’lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, II.53; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 191.

²⁰⁵¹ Reşid Rızâ, Muhammed (ö. 1354/1935), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm/Tefsîru'l-Menâr*, I-XII, thk. İbrahim Şemsuddîn, 3. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2011, III. 245.

görünce şaşırıldı ve üzerine korku düştü. Fakat melek ona dedi: Korkma, Zekeriyya; çünkü *duân işitildi*. Karın Elisabet sana bir oğul doğuracak, onun adını Yahya koyacaksın”²⁰⁵²

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “... O, mabette, *namaza durmuş* iken, melekler ona...”

Ataş: “Zekeriya, mabette durmuş *namaz kılar*ken, melekler ona...”

Çelik: “Zekeriya, mâbette durmuş *namaz kılar*ken melekler ona şöyle seslendi...”

Duman: “Zekeriya mabette *namaz kılar*ken, melekler ona...”

Elik-Coşkun: “...Zekeriyâ'nın mabetteki *bu duâsı* devam ederken Cebrâil ona şöyle seslendi...”

Elmalı - Dumlu: “Zekeriya mihrapta *namaz kılar*ken, melekler ona...”

Işıcık: “Mabetteki özel bölüme (mihrab'a) çekilip *namaz kıldığı* sırada melekler O'na şöyle seslendiler...”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Zekeriyâ Mâbedde *namaz kılar*ken melekler ona şöyle seslendiler...”

Öztürk: “Mabette *duâ ve ibadetle* meşgul olduğu sırada melekler ona şöyle seslendiler...”

Sülün: “O, mabeddeki bölmede *ibadet eder*ken melekler ona...”

Şimşek: “Mabette durmuş *namaz kılar*ken melekler ona seslendi...”

Yıldırım: “Zekeriyya mihrabda *namaz kılmakta* iken melekler kendisine seslenip...”

Meâllerin Kritiği:

Âyette geçen “yusalli” kelimesini Elik-Coşkun, “*dua*”; Öztürk, “*dua, ibadet*”; Sülün, “*ibadet*” anlamı ile karşılarlarken²⁰⁵³ geri kalan meallerin tümü ise “*namaz kılmak*” şeklinde karşılamışlardır.²⁰⁵⁴

Âyetin bağlamı Hz. Zekeriyya'nın namaz kıldığını değil, dua ettiğini anlatmaktadır. Zira Al-i İmran 37-38. âyetlerde Hz. Zekeriyya'nın her mihraba

²⁰⁵² *Luka, 1/10-13.*

²⁰⁵³ Farklı meallendirmeler için bkz. Atay, “yakarmak”; Esed, “dua”; İslamoğlu, “ibadet”; Kandemir-Zavalsız-Şimşek, “ibadet”; Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, “dua”; N. Öztürk, “dua/namaz”;

²⁰⁵⁴ “yusalli” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Bayraklı, Bayındır, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

girdiğinde Hz. Meryem'in yanında yiyecek bulunduğunu birgün Hz. Meryem'e bunun kaynağını sorduğunu ve aldığı cevabın etkisi ile o anda dua yaptığını daha duası bitmeden meleklerin kendisine müjde ile geldiğini aktarılmaktadır. 38. Âyette “dua” kelimesi gelmekte 39. Âyette ise duanın dile dökülmesi “yusalli” kelimesi ile ifade edilmektedir.

Tevratta da aynı olay namaz bağlamında değil dua bağlamında anlatılmaktadır. Kanaatimizce yapılan duanın “salât” kelimesi ile ifade edilmesi olumlu ve hayırlı olmasından dolayıdır. Zira “salât” kelimesi hayırlı dualar için kullanılır. Değerlendirdiğimiz meallerin içinde en isabetli çeviri Elik-Coşkun mealine aittir. Öztürk mealinde iki anlam bir arada zikredildiği için yanlış yapılmış, Sülün mealinde verilen “ibadet” anlamı ise “namaz” anlamı gibi bağlama uymamaktadır. Âyetin doğru çevirisi şöyle yapılabilir: “Mabette *duâ ederken* melekler ona şöyle seslendiler...”

3. 2. 7. Ahzâp, 33/43-56. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا

Sözlüklerde “salât” kelimesi Allâh'a nisbet edildiğinde Allâh'tan peygambere, Peygamberlere, salih insanlara “*güzel bir şekilde anma*,²⁰⁵⁵ *hüsni sena/güzel övgüde bulunma*,²⁰⁵⁶ *mağfiret etme*²⁰⁵⁷, *rahmet etme*,²⁰⁵⁸ Allâh'tan kullara “*tezkiye*,²⁰⁵⁹ *bereket*,²⁰⁶⁰ *rahmet, güzel övgüde bulunmak*²⁰⁶¹, *mağfiret etmek*,²⁰⁶² *meleklerle nisbet edildiğinde “duâ*,²⁰⁶³ *istiğfâr*,²⁰⁶⁴ Hz. Peygamber veya

²⁰⁵⁵ Ferahidi, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453.

²⁰⁵⁶ Ferahidi, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453; Tâlekani, *el Muhît fi'l-Luğâ*, III/64-65; İbn Side, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, II/246; Firuzabadi, *el-Kamusu'l-Muhit*, s.751-752; Zebidi, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII/437-444; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, I/2230-2232.

²⁰⁵⁷ Ferahidi, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 453.

²⁰⁵⁸ Ebû Hatim er-Razi, a.g.e., II/ 735-740; Ezheri, *Mu'cemu Tehzîbu'l-Luğâ*, II/2048-2051; İbn Faris, *Mekayisu'l-Luğâ*, s. 490; Cevheri, *Mu'cem es-Sihâh*, s. 596-597; İbn Side, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, II/246; Ebû Bekir er-Razi, *Kitâbu'z-Zinê*, s. 207; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, I/2230-2232; Nekerî, *Düstûru'l-Ulemâ*, II/178-179.

²⁰⁵⁹ Ebu'l-Beka, *el-Külliyât*, ss. 464-467.

²⁰⁶⁰ Semîn el Halebi, *Umdetu'l-Huffâz*, II/349-352.

²⁰⁶¹ Ezheri, *Mu'cemu Tehzîbu'l-Luğâ*, II/2048-2051.

²⁰⁶² İbn Kuteybe, *Te'vilu Müşkili'l-Kur'an*, s. 344-345.

²⁰⁶³ Ezheri, *Mu'cemu Tehzîbu'l-Luğâ*, II/2048-2051; Ebû Hatim er-Razi, *Kitâbu'z-Zinê*, II/ 735-740; Rağîb el-İsfehani, *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'an*, s. 287-288; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, I/2230-2232.

ümmetine, cinlere, nisbet edildiğinde “duâ, ruku-sücut/namaz”²⁰⁶⁵ anlamlarına gelmektedir.

Sa’lebî (ö. 427/1035), Zemahşerî (ö. 538/1144)’ye göre âyet “*Hz. Ebu Bekir Hz. Peygambere “Allah sana şeref veren her şeyde bizi de ortak ederdin” demesi üzerine inmiştir.*²⁰⁶⁶ Mukâtil (ö. 150/767), âyetin *Ensar hakkında* indiğini söyler.

Maverdî (ö. 450/1058) ve İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Allah’ın “salât”ı için Ebu’l-Aliye’nin, *sena/ övgü*; Süfyan es-Sevri’nin, *ikram, keramet*; Hasan el-Basri’nin, *rahmet*; Said bin Cubeyr’in, *mağfiret*; meleklerin “salât”ı için Ebu’l-Aliye’nin, *dua*; Mukatil bin Hayyan’ın, *istiğfar* anlamlarını verdiklerini nakletmişlerdir.²⁰⁶⁷

“Yusalli” kelimesinin, Mukâtil (ö. 150/767), Ferrâ (ö. 207/822), *Allahtan mağfiret, meleklerden istiğfar*;²⁰⁶⁸ Ebû Ubeyde Ma’mer bin el-Müsennâ (ö. 209/824), *bereket*;²⁰⁶⁹ Taberî (ö. 310/923), *Allah’tan rahmet, övgü/sena, meleklerden dua; bir görüşe göre ise Allah’ın kulların içindemü’minler için güzel bir nam bırakması, güzel bir şekilde anılmalarını sağlaması*;²⁰⁷⁰ Zeccâc (ö. 311/923), *Allah’tan rahmet ve hidâyet*;²⁰⁷¹ Mâturîdî (ö. 333/944), *Allah’tan rahmet ve mağfiret, meleklerden istiğfar, mü’minler için ismet/koruma ve kurtuluş*;²⁰⁷² *kâfirler için tevbe, hidâyet talebi*;²⁰⁷³ Nehhâs (ö. 338/950), *Allah’tan rahmet, mağfiret, meleklerden istiğfar*;²⁰⁷⁴ Sa’lebî (ö. 427/1035), *Allah’an rahmet, bereket, meleklerden dua, istiğfar*;²⁰⁷⁵ Tûsî (ö. 460/1067), *Allah’tan rahmet, meleklerden dua*

²⁰⁶⁴ Ferahidi, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 453; Ezheri, *Mu’cemu Tehzîbu’l-Luğâ*, II/2048-2051; Rağîb el-İsfehâni *el-Müfredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*, s. 287-288, İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, I/2230-2232; Semin el Halebi, *Umdetu’l- Huffâz*, II/349-352.

²⁰⁶⁵ Ebû Hatim er-Razi, *Kitâbu’z-Zîne*, II/ 735-740; Semin el Halebi, *Umdetu’l- Huffâz*, II/349-352.

²⁰⁶⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 528-529; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, III. 460.

²⁰⁶⁷ Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, IV. 410; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1130.

²⁰⁶⁸ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 49; Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, II. 234.

²⁰⁶⁹ Ebû Ubeyde, *Mecâzu’l-Kur’ân*, II. 138

²⁰⁷⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XII. 24-25; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, V.119-120; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, III. 460.

²⁰⁷¹ Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, IV. 231.

²⁰⁷² Ğafir, 7. Âyette meleklerin müminler için istiğfar ettikleri; Şura, 5. Âyette meleklerin yeryüzündekiler için istiğfar ettikleri yazmaktadır.

²⁰⁷³ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, VIII. 397.

²⁰⁷⁴ Nehhâs, *Meâni’l-Kur’ân*, II. 964; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, V.119-120; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, III. 460.

²⁰⁷⁵ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, V.119-120.

ve istiğfar;²⁰⁷⁶ Beğavî (ö. 516/1122), Allah'tan rahmet, sena, meleklerden istiğfar;²⁰⁷⁷ Zemahşerî (ö. 538/1144), Allah'tan rahmet acıma, meleklerden dua;²⁰⁷⁸ İbn Atiyye (ö. 546/1151), Allah'tan rahmet, bereket, meleklerden dua anlamına geldiğini söylerler.²⁰⁷⁹

“Yusalli” kelimesi için Zeyd bin Alî(ö. 122/ 740), Allah'tan rahmet, bereket, meleklerden dua,²⁰⁸⁰ İbn Kuteybe(ö. 276/889), Allah'tan bereket, mağfiret, meleklerden istiğfar,²⁰⁸¹ Kirmânî(ö. 500/1106), Hazrecî(ö. 582/1186), İbn Cevzî(ö. 597/ 1201), Allah'tan rahmet, meleklerden istiğfar,²⁰⁸² İbn Kutluboğâ(ö. 879/1474), Allah'tan sena, mağfiret, bereket; meleklerden istiğfar²⁰⁸³ tefsirini yapmışlardır.

Tûsî (ö. 460/1067), Allah'ın “salât”ının “rahmetim mağfiretim sizin üzerinize olsun” şeklinde dua ifadesi ile müminler için övgü olduğunu, Allah'ın mü'minleri bu ifadelerle övdüğünü, Allah'ın “tevvab” ismi, Allah için kullanıldığında tevbeleri kabul eden insan için kullanıldığında çokça tevbe eden anlamına geldiği gibi aynı şekilde “salla-yusalli” kelimeleri de burada Allah için kullanıldığında dualara icabet eden, kullar için kullanıldığında ise dua eden anlamına gelir, Allah'ın “salât”ı kulları cehaletten marifete çıkarmak içindir demektedir.²⁰⁸⁴

Zemahşerî (ö. 538/1144),namaz kılan kişi rükû ve secdesinde eğildiği için musalli denilmiştir. Hasta ziyaretine gelip hastaya ilgi alaka gösteren, çocuğuna sevgi, ilgi alaka gösteren anneye bu manevi eğilmelerinden dolayı “salât”tan istiare edilerek bunlar içinde “salla” ifadesi kullanılır. Bu kullanım öyle arttı ki acıma ve rahmet için kullanılır oldu. Meleklerin “salât”ı “Allah'ım müminlere “salât” et” dualarıdır. Melekler bu duaları ile rahmet ve acımayı yerine getirmiş oldular. “Allah sana “salât” etti” cümlesi “sana rahmet etti acıdı” anlamına geldiğini ifade eder.

²⁰⁷⁶ Tûsî, *et-Tibyân*, VIII. 248-249.

²⁰⁷⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III. 460.

²⁰⁷⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 528-529.

²⁰⁷⁹ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Veciz*, IV. 389.

²⁰⁸⁰ Zeyd bin Alî, *Tefsîru Ğaribi'l-Kur'an*, s. 328.

²⁰⁸¹ İbn Kuteybe, *Tefsîru Ğaribu'l-Kur'an*, s. 351.

²⁰⁸² Kirmânî, *Ğarâibu't-Tefsîr*, s. 918; Hazrecî, *Nefsu's-Sabâh*, s. 300; İbn Cevzî, *Tezkiratu'l-Erib*, s. 301.

²⁰⁸³ İbn Kutluboğâ, *Ğaribu'l-Kur'an*, ss. 256-257.

²⁰⁸⁴ Tûsî, *et-Tibyân*, VIII. 248-249.

Zemahşeri âyet bağlamını esas alarak âyetin devamında gelen “*Allah müminlere rahimdir*” kısmının “salât”tan maksadın rahmet olduğunu gösterdiğini söyler.²⁰⁸⁵

İbn Atiyye (ö. 546/1151), Bir grubun Resulullah’a Allah’ın kullara “salât”ından sorduğunu, Hz. Peygamberin de “*Sübbuhun/eksikisiz, Kuddusun/kutsal, rahmetim gazabımı geçmiştir*” şeklinde cevap verdiği rivâyetini aktarır. İbn Atiyye (ö. 546/1151) “*Sübbuh ve Kuddus*” ifadelerinin Hz. Peygambere ait olduğunu “*rahmetin gazaba galip gelmesi*” kısmının Allah’ın “salât”ı için söz konusu olduğunun dile getirildiğini, Allah’ın ve meleklerin “salât”ının zulumattan nura, küfürden imana çıkarmak için olduğunu söyler.²⁰⁸⁶

Nehhâs (ö. 338/950), Süddî’ye istinaden İsrailoğullarının Hz. Musa’ya “*Rabbin “salât” eder mi?*” diye sorduklarını, sorunun Hz. Musa’ya ağır geldiğini, Allah’ın da Hz. Musa’ya, “*benim “salât”ım rahmetimin gazabıma gelip gelmesidir, rahmetim her şeyi kuşatmıştır*” şeklinde vahiy gönderdiğini nakleder.²⁰⁸⁷

Müfessirlerin açıklamalarına ve gelen rivâyetlere baktığımızda Allah’ın “salât”ının ve meleklerin “salât”ının farklı değerlendirildiğini görmekteyiz. Genelde Allah’ın “salât”ı için “rahmet, duaya icabet, acıma, bereket, mağfiret, övgü” anlamları verilirken meleklerin “salât”ı için ise “dua, istiğfar” anlamları verilmektedir. Mütekellim çok anlamlı bir kelimeyi aynı cümlede tek bağlamda kullanıyorsa bu kelimenin tek anlamda mı birkaç anlamda mı kullanıldığı tartışma konusu olmuştur. Mezheplerde ciddi görüş ayrılığına sebebiyet veren bu konu “Fıkıh Usulü” eserlerinde tartışılmıştır. Bize göre çokanlamlı bir kelime kelime aynı mütekellim tarafından aynı yerde, aynı bağlamda, aynı cümlede, aynı anda birden fazla kullanılmışsa bu kelimenin farklı manalara gelmesi mümkün değildir. İbn Kayyim el-Cevziyye(ö. 751/1350), çoğunluk lafzı müşterekin aynı anda hem hakiki hem de mecaz anlamda kullanılmasını kabul etmemektedir. İmam Şafii’nin lafzı müşterekin aynı anda iki anlama geldiği görüşünün bulunduğu da doğru değildir.²⁰⁸⁸

²⁰⁸⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 528-529.

²⁰⁸⁶ İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, IV. 389.

²⁰⁸⁷ Nehhâs, *Meâni’l-Kur’ân*, II. 964; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, V.119-120; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, III. 460.

²⁰⁸⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Dav’ul Munîr ale’t-Tefsîr*, V. 49-59; *Celâu’l-İfhâm fî Fazli’s-Salâti ve’s-Selâmi ala Muhammedin Hayru’l-Enâm*, s. 153-170.

Buna göre Ahzab sûresi 56. Âyette kullanılan “salât” kelimesinin aynı âyette “*Allâh’tan rahmet, meleklerden istiğfâr, insanlardan duâ*” şeklinde üç anlam ile tercüme ve tefsîr edilmesi doğru değildir. Malesef bu yanlışın meâllerde sürdürüldüğünü görmekteyiz.

İbn Kayyim el-Cevziyye(ö. 751/1350), âyette geçen “salât” kavramının “rahmet” anlamına gelmediğine dair şu gerekçeleri sıralar:

1-Bakara 157. Âyette Allâh “salât” ile rahmetinn arasını ayırmıştır. Atf ise teğayuru/farklı anlama gelmeyi gerektirir. Bu âyette rahmet “salât”a atfedilmiştir. Dolayısı ile anlam farklılığı olmalıdır.

2-A’raf, 156 vs. rahmet kelimesinin geçtiği âyetlerde rahmet kelimesi yerine “salât” kelimesinin kullanılması güzel olmaz. Dolayısı ile “salât”ın rahmet ile anlamlandırılması doğru değildir

3-”Salât” elçilere, peygambere, mümin kullara yapılırken rahmet tüm kullara yapılır. Rahmet ve “salât” kelimeleri müteradif değildir. Rahmet “salât”ın bir bölümü, “salât”ın gerektirdiği ve sonucudur. Dolayısı ile “salât”ı rahmet ile tefsîr eden “salât”ı bir bölümü ile tefsîr etmiş sayılır.

4-Birini yedire içiren giydirene ona “salât” etti denmez ona rahmette bulundu denir. Kişi kendini sevmeyene karşı içinde rahmet bulabilir ama ona “salât”ta bulunmaz

5- “*El-ceze’ min cinsil amel/ mükâfat amelin cinsinden verilir*” ilkesi gereğine Hz. Peygambere “salât” edene Allâh’ta “salât”ta bulunur. Eğer Allâh’ın “salât”ı ile rahmet kast ediliyorsa o halde Hz. Peygambere “salât” eden kişi rahmette bulunmuş demek olur. Mümin peygambere rahmet etmeyeceğine/edemeyeceğine göre o halde kulun peygambere “salât”ı şanınin yücelmesi için dilekte bulunmaktır, ona sena etmektir. Bu durumda peygamberin şanınin şerefının artmasını isteyenin Allâhta şan ve şerefini arttırır...

6-“Peygambere “salât” eden ona rahmet ediyor değildir onun için rahmet talebinde bulunmaktadır” itirazını yapanların görüşlerinin batıldır. Bunların görüşleri doğru kabul edildiğinde rahmet talebinde bulunana “musallî” denilmesi gerekirdi. Eğer rahmet talep edene musallî denirse o zaman mağfiret isteyene Ğafir, af isteyene

Âfi denmesi gerekir. Rahmet talebinde bulunana Musallî değil Müsterhim, mağfiret isteyene Müstağfir denir. Sallâ kelimesinde dilemek değil “salât”ı yapmak söz konusudur dolayısı ile “salât” rahmet olsaydı nasıl ki “salât” eden kişi musallî oluyorsa o zaman rahmet eden kişi de Râhim olur ki bu da doğru değildir.

7-Allâh ve melekleri peygambere “salât”ı Allâh’tan rahmet, meleklerden istiğfâr anlamında olursa âyette tenakuz olur. Burada kast edilen Allâh’ın ve dolayısı ile meleklerin peygamberin şanını yüceltmeleri, bunun için irade ortaya koymaları, yani senada bulunmalarıdır. Müminlerden de bu talep edilmektedir. Sizde onu şanınin yüceltilmesini talep edin. Zira âyette Allâh ve melekleri peygambere “salât”ta bulunuyorlarsa sizler hayli hayli “salât”ta bulunmalısınız denilmek istenmektedir.

8-Müberred “salât”ın asıl anlamının rahmet olduğunu söyler. Dahhak’tan Ahzâp 43. âyette Allâh’tan mağfiret, meleklerden duâ, Ahzâp 56. Âyette Allâh’tan rahmet meleklerden duâ anlamında rivâyetler gelmiştir. Mûteahhirunun çoğu “salât” ile Allâh’tan rahmet, meleklerden duânın kast edildiği görüşüne sahipler. Ebu’l-Âliye (ö. 90/709) Allâh’ın “salât”ını “meleklerin yanında senada bulunması, meleklerin “salât”ı ise duâdır.”²⁰⁸⁹ şeklinde tefsîr eder. Allâh’ın “salât”ının rahmet meleklerin ise duâ etmeleri şeklinde yapılan tefsîr doğru değildir. Âyette Allâh ve meleklerin “salât”ı tek fiilde birleşmektedir. Bir kelimenin aynı anda iki anlamı ifade etmesi doğru değildir. Bundan dolayı “salât” kelimesinin anlamı Allâh ve meleklerinin sena etmeleridir. Ahzâp 56. Âyette kast edilen “salât” ile Peygamberin şerefının artması ve şanınin yücelmesi için ona yardım etmeleridir. Mü’minlerden de bu talep edilmektedir.²⁰⁹⁰

Ahzâp, 33/56. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

²⁰⁸⁹ Buhari, *Tefsîr*, 10.

²⁰⁹⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Dav’ul Munîr ale’t-Tefsîr*, V. 49-59; *Celâu’l-İfham fî Fazli’s-Salâti ve’s-Selâmi ala Muhammedin Hayru’l-Enâm*, s. 153-170.

İbn Abbas, *Allah'ın Hz. Peygambere "salât"ı rahmet ve tebrik;*²⁰⁹¹ Ebu'l-Aliye, *Allah'ın "salât"ının Meleklerin yanında övmesi, sena etmesi, meleklerin ise duada bulunmaları;*²⁰⁹² Said bin Cubeyr, *Allah'tan mağfiret, meleklerden istiğfar;* Hasan, Ata' bin Ebi Rabah, *Allah'tan rahmet, Meleklerden dua şeklinde anlam vermektedirler.*²⁰⁹³

"Yusalluna" ifadesi için Mukâtil (ö. 150/767), *Allah'ın peygambere "salât"ı mağfiret, melek ve mü'minlerin peygambere "salât"ları istiğfar;*²⁰⁹⁴ Kummî (ö. 307/919), *Allah'ın "salât"ı peygamberi tezkiye etmesi ve onu övmesi, meleklerin "salât"ı onu medh etmeleri, müminlerin "salât"ı ona dua etmeleri, tasdik etmeleri ve üstünlüğünü dile getirmeleri, teslim ise peygamberin getirdiklerine ve velâyet konusunda itaat,*²⁰⁹⁵ Taberî (ö. 310/923), *Allah'tan rahmet meleklerden dua ve istiğfar, Allah ve meleklerinin "salât"ı bereket indirme, "salât" Allahtan başkası için kullanıldığında dua;*²⁰⁹⁶ Mâturîdî (ö. 333/944), *Müminlerin "salât"ı sena/övgü;*²⁰⁹⁷ Sa'lebî (ö. 427/1035), *Allah ve meleklerin "salât"ı onu övmeleri, ona rahmet etmeleri, mü'minlerden istenen "salât"ta kendisi için dua etmeleri;*²⁰⁹⁸ Tûsî (ö. 460/1067), *Allah'ın "salât"ının "Allah'ın ikramı, üstün kalması, derecesini yükseltmesi, övmesi, Meleklerin "salât"ı ise Allah'tan bunların yapılmasını istemeleri;*²⁰⁹⁹ Beğavî (ö. 516/1122), *Allah'tan rahmet, Meleklerden istiğfar, kullardan rahmet duası;*²¹⁰⁰ Zemahşerî (ö. 538/1144), *kullardan dua;*²¹⁰¹ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), *Allah'tan rahmet, güzel zikir, meleklerden dua, istiğfar, tebrik;*²¹⁰² İbn Atiyye (ö. 546/1151), *"salât"ın Hz. Peygambere olması durumunda Allah'tan rahmet, bereket; Meleklerden dua; müminlerden dua ve tazim;*²¹⁰³ İbn

²⁰⁹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII. 55-57; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, V. 130-131; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III. 466-467.

²⁰⁹² Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, IV. 421; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III. 466-467.

²⁰⁹³ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, IV. 421.

²⁰⁹⁴ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, III. 54.

²⁰⁹⁵ Kummî, *Tefsiru'l-Kummî*, s. 546.

²⁰⁹⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII. 55-57.

²⁰⁹⁷ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, VIII. 397.

²⁰⁹⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, V. 130-131.

²⁰⁹⁹ Tûsî, *et-Tibyân*, VIII. 256.

²¹⁰⁰ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III. 466-467.

²¹⁰¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 529, 540-541.

²¹⁰² Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV. 502-505.

²¹⁰³ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV. 397-398.

Kutluboğâ (ö. 879/1474), *Allaht'an rahmet, mağfiret, Rıdvan/razı olma; Meleklerden dua, yardım/nasr; Müminlerden salat getirme* ²¹⁰⁴ anlamlarını zikretmişlerdir.

Bu âyet indiğinde sahabeler Hz. Peygambere nasıl selam vereceğimizi biliyoruz ama nasıl “salât” edeceğimizi bilmiyoruz şeklinde sorular yöneltmişlerdir.²¹⁰⁵ Bu soru sahabelerin “salât” emri konusunda bir bocalama yaşadıklarını gösterir. Bu bocalama ise Hz. Peygamberin dua'ya muhtaç olmadığını düşüncelerinden kaynaklanıyor olmalıdır.

Taberî (ö. 310/923), Talha, bu âyet indiğinde Hz. Peygamber'e “selamı bildik ama sana nasıl “salât” edeceğimizi bilmiyoruz.” Dedi. Hz. Peygamber de ona “Allah'ım Muhammed'e ve aline, İbrahim ve aline “salât” ettiğin gibi “salât” et, Muhammed ve aline bereket ver, İbrahim ve aline bereket verdiğin gibi sen Hamid ve Mecidsin”²¹⁰⁶ demesini söyledi.²¹⁰⁷

Nehhâs (ö. 338/950), Ebu Mansur el-Ensari, biz Sa'd bin Ubade'nin sohbetinde olduğumuz bir zamanda Hz. Peygamber geldi, Beşir bin Said ona “Allah bizlere sana “salât” etmemizi” emretti nasıl “salât” edeceğiz? Diye sordu. Hz. Peygamber sustu, keşke ona sormasaydı diye içimizden geçirdik. Hz. Peygamber, “Allah'ım Muhammed'e ve aline, İbrahim ve aline “salât” ettiğin gibi “salât” et, Muhammed ve aline bereket ver, İbrahim ve aline bereket verdiğin gibi sen alemler içinde Hamid ve Mecidsin” şeklinde buyurdu rivâyetini nakletmektedir.²¹⁰⁸ Hz. Ali'den nakledilen bir rivâyette yukarıdaki salavata ek olarak; “*Allahım Muhammede ve Aline rahmet et, İbrahim ve Aline rahmet ettiğin gibi.*” gelmektedir.²¹⁰⁹

Hz. Peygambere salavat okumanın farz olup olmadığı ve ne zaman ne kadar salavat getirileceği konusu ihtilaf konusudur. Kimine göre hayatta bir kez, kimine göre Hz. Peygamberin ismi her anıldığında, kimine göre de ismi ilk anıldığında “salât” getirilmesi yeterlidir. Şafiilerde ise namazda “salavatın” okunması farzdır.²¹¹⁰

²¹⁰⁴ İbn Kutluboğâ, *Ğaribu'l-Kur'an*, ss. 256-257.

²¹⁰⁵ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1138.

²¹⁰⁶ Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV.

²¹⁰⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII. 55-57.

²¹⁰⁸ Nehhâs, *Meâni'l-Kur'an*, II. 970.

²¹⁰⁹ Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV. 504-505.

²¹¹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 529, 540-541; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV. 502-505.

Ebû Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), hayatta bir kez “salât” getirmenin farz olduğunu, salavat okumayı sünnet sayanların da bulunduğunu söyler.²¹¹¹

İbn Atiyye (ö. 546/1151), âyette hazfin olduğunu takdirinin ise ان الله يصلى على و ملائكته النبي şeklinde olduğunu ifade edenlerin bulunduğunu nakleder.²¹¹² Cumhur, melaiketehu/ ملائكته şeklinde okurken İbn Abbas melaiketuhu /ملائكة şeklinde de okunduğunu ifade eder.²¹¹³

İbn Atiyye (ö. 546/1151), Abdullah'ın kıraatinde şu kayıt düşüldüğünü nakleder. “صلو عليه كما صلنا لله عليه و سام تسليما” - “Allah ona nasıl “salât” etti ise siz de ona “salât” edin ve teslim olun.”²¹¹⁴ Hasan “*sallu kelimesinin başına ف edati koymuş* فصلو Allah ona “salât” etti siz de ona “salât” edin” denilmektedir.²¹¹⁵

Hakkında en çok konuşulan ve en çok kitap yazılan bu ayetin²¹¹⁶ tefsiri çokanlamlı olması münasebeti ile önem arz etmektedir. Ebû'l-Huseyn Muhammed bin Ali bin et-Tayyib (ö. 436/1044), *Kitâbu'l-Mu'temed fî Usûli'l-Fıkh* adlı eserinde çokanlamlı bir kelimenin birden fazla manaya gelmemesi için konuşan bir kişi olmalı, ibare bir tane olmalı, ibare bir vakitte söylenmeli, bir maksadı bir araya getirmemiş(mütebayin) iki muhtelif mana kast edilmeli bu şartlardan biri kalkınca umum/tüm anlamlar kastedilebilir.²¹¹⁷ Debusi,(ö. 430/1039), çokanlamlı kelimenin anlam tayininde tercih ettirecek delil çıkana kadar tevakkuf gerektiğini söyler.²¹¹⁸

Hanefiler çokanlamlı bir kelimenin bir anlam için vazedildiğini bundan dolayı tüm manaları aynı anda vermeyeceğini, Şafiiler asıl olan çokanlamlı bir kelimenin bir mana için kullanması olduğunu ama tüm manaları aynı anda vermesinin de caiz

²¹¹¹ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV. 502-505.

²¹¹² İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV. 397-398.

²¹¹³ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV. 397-398.

²¹¹⁴ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV. 397-398.

²¹¹⁵ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV. 397-398.

²¹¹⁶ Mustafa İslamoğlu, *Üç Muhammed*, 86. Bsk., Düşün Yay., İst., 2015, s. 167-171

²¹¹⁷ Ebû'l-Huseyn Muhammed bin Ali bin et-Tayyib (ö. 436/1044), *Kitâbu'l-Mu'temed fî Usûli'l-Fıkh*, I-II, thk., Muhammed Hamidullah, el-Ma'he'du'l-İlmi el-Fransî li'd-Dirâsâti'l-Arabiyyeti, Dimaşk, 1964 I/23

²¹¹⁸ Debusi, Ebû Zeyd ubeydullah bin Ömer bin İsâ,(ö. 430/1039), *Takvimu'l-Edille fî Usuli'l-Fıkh*, thk. Şeyh Halil Muhyiddîn, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, s. 104

olduğunu söylerler. Bazılarına göre lafzı müşterek olumsuz geldiğinde tüm manalara şamildir, olumlu ise tek mana ifade eder.²¹¹⁹

Bize göre Hanefilerin sözü anlam tayini için daha uygundur. Bir kelime aynı mütekellim tarafından aynı vakitte aynı cümlede ve aynı bağlamda söylenmiş ise tek anlam ifade eder. Dolayısı ile bu ayette “salat” kavramının destek anlamına geldiğini ve ayette geldiği üç yerde de destek anlamı ile kullanılması gerektiğini ifade etmeliyiz.²¹²⁰

Âyet Meâlleri: *Ahzâp, 33/43*

Akdemir: “Sizi karanlıktan aydınlığa çıkarmak için, melekleriyle birlikte üzerinizde *sevgisini tecelli ettiren O*’dur...”

Ateş: O (Allâh)dır ki, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize *rahmet eder, melekleri de (size acıyıp mağfiret dilerler...)*”

Çelik: “ O Allâh ki, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize *feyiz ve rahmetini* indirir; melekleri de sizin için *duâ edip bağışlanma* dilerler...”

Duman: “O, size *rahmet ediyor*, melekleri de sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarması için sürekli sizin için *duâ ediyorlar...*”

Elik-Coşkun: “... Bu, Allâh’ın size olan *merhametinin* bir sonucudur. Eğer bu nimetin değerini bilir, tevhit üzere yaşar ve elçimiz Muhammed’e itaat ederseniz, sizlere her zaman *duâ eden* melekler...”

Elmalî - Dumlu: “O ve melekleri, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için sizi *iyiliklerle kuşatırlar...*”

Işıcık: “Allâh ve melekleri *size duâ (salât) eder sizin iyiliğinizi isterler/ sizi destekler üzerinize titrerler;* böylelikle Allâh sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmayı diler. O, mü’minlere sınırsız merhametlidir.”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize *rahmet eden O*’dur. Melekleri de sizin için *istiğfârda* bulunur...”

²¹¹⁹ Zekiyyüddîn Şa’bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kafi Dönmez, 22. Bsk., Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ank., 2015, s. 360-363; Muhammed Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, çev. Abdulkadir Şener, 5. Bsk., Fecr Yay., Ank., 1990, s. 150-152; Vehbe Zuhayli, *Fıkıh Usulü*, çev. Dr. Ahmet Efe, 3. Bsk., Risale Yay., İst., 2015, s. 204-208.

²¹²⁰ Mustafa İslamoğlu, *Üç Muhammed*, 86. Bsk., Düşün Yay., İst., 2015, s. 167-171

Öztürk: "Zira Allâh ve melekleri sizin *üzerinize titrer*, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak ister..."

Sülün: "Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için sizi *destekleyen*, O ve melekleridir..."

Şimşek: "Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size *lütufta bulunan* odur; üstelik melekleri de size *duâ ediyor*..."

Yıldırım: "O'dur ki sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için *feyiz ve rahmet* indirir, melaikesi de sizler için *duâ ederler*. O, müminlere gerçekten pek merhametlidir."

Âyet Meâlleri: *Ahzâp, 33/56*

Akdemir: "Allâh ve melekleri, kuşkusuz, peygambere "*salât*" *etmektedirler*; o halde, ey inananlar, siz de ona *salavat getirin* ve onun (dinine) bütün benliğinizle boyun eğin!"

Ateş: "Allâh ve melekleri, Peygambere *salât etmekte* (onun şerefini gözetmeğe, şânını yüceltmeğe özen göstermekte)*dir*. Ey inananlar, siz de ona *salât edin*, (onun şânını yüceltmeğe özen gösterin); içtenlikle selâm edin (ona *esenlik dileyin*)."

Çelik: " Şüphesiz Allâh ve melekleri, Peygamber'e *çokça salât* ederler. Ey mü'minler! Siz de ona *salât edin* ve tam bir teslimiyetle selâm verin."

Duman: "Allâh ve melekleri Peygamber'e *salât etmektedirler*. Ey iman edenler! Siz de O'na *salât edin* ve bütün içtenliğinizle kendisine esenlik dileyin!"

Elik-Coşkun: "Ey elçimize iman edenler! Görüyorsunuz ki Allâh, peygamberine karşı son *derece titizdir*, onun herhangi bir şekilde sıkıntıya uğramasına razı değildir. Melekler de ona *saygı ve tâzimde* bulunmakta, *hayır duâ* etmektedirler. Şu halde sizin yapmanız gereken şey de, peygambere her zaman *destek olmak*, onu *üzecek* veya *incitecek söz ve davranışlardan titizlikle uzak durmak* ve emirlerine harfiyen itaat etmektir..."

Elmalı - Dumlu: "Allâh ve melekleri Peygamberi *desteklerler*. Ey inananlar, siz de ona *destek olun* ve kendinizi tümüyle onun önderliğine teslim edin."

Işıcık: "Hiç kuşkusuz Allâh ve melekleri, Peygamber'e *salât eder* O'nu *övgüyle anarlar*/ O'nu *destekler üzerine titrerler*. O halde ey mü'minler, siz de Peygamber'e

salât edip O'nu övgüyle anın/O'nu yüceltip destekleyin ve de O'na selam ve saygı sunun.”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Gerçekten Allâh ve melekleri Peygamber’e *salât ederler*. Ey iman edenler! Siz de ona *salavât getirin* ve tam bir teslimiyetle selâm verin.”

Öztürk: “Allâh ve melekleri Peygamber’in üzerine *titremekte*; ona her türlü yardım ve desteği *vermektedir*. Ey Müminler! Siz de ona *destek olun*; onun emirlerine tam bir teslimiyetle uyun.”

Sülün: “Şüphesiz, Peygamberi Allâh da *desteklemektedir* melekleri de... Ey iman edenler! Siz de O'na *salâtüselâm* edin.”

Şimşek: “Şüphesiz ki Allâh ve melekler Peygamber’i *destekliyor*. Ey iman edenler, siz de onu *destekleyin* ve tam bir teslimiyetle teslim olun.”

Yıldırım: “Muhakkak ki Allâh ve melekleri Peygambere hep “*salât*” ederler. Ey iman edenler! Siz de ona “*salât*” edin ve tam bir içtenlikle selam verin.”

Meâllerin Kritiği: “Yusalli” kelimesi meallerde birbirinden farklı ama birbiri ile bağlantılı anlamlarda çevirilmiş ²¹²¹ ise de genel olarak “*destek*” anlamında çevirilmektedir. Kelime meallerde; “*rahmet, övmek, ta’zim etmek, dua, titiz davranmak, üzerine titremek, sevgi tecellisi, istiğfar*” gibi farklı ifadelerle karşılanmıştır. Kelime Allah’a nisbet edilirken farklı, meleklerle nisbet edilirken farklı, mü’minlere nisbet edilirken farklı çevirilmiştir. Hâlbuki bağlam, mütakellim ve cümle aynıdır. “Salat” kelimesinden türetilen fiillerin aynı bağlamda aynı cümlede ve aynı mütakellim tarafından ifade edildiği halde farklı manalara sahne olmuştur. Salat kelimesi bu ayetlerde tek anlamda kullanıldığını düşünüyoruz. Her iki ayette de “salat” kavramının “yardım, destek” anlamına geldiğini düşünüyoruz. Kelime Allah’a, meleklerle ve mü’minlere nisbet edildiğinde “yardım, destek” anlamı ile karşılanabilir. Destek anlamı diğer anlamları da içermektedir. Ayetlerde geçen “salat” kelimelerini üst/çatı anlam olan “görev/sorumluluk” anlamında çevirilmesi de mümkündür. Ayetlere verilecek muhtemel meal şöyle olabilir: Ahzap, 43; “*Sizi*

²¹²¹ “Yusalli, sallu” kelimelerini “*rahmet, övmek, ta’zim etmek, dua, titiz davranmak, üzerine titremek, sevgi tecellisi, istiğfar*” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için sizi destekleyen, O ve melekleridir...” Ahzap, 56; “Şüphesiz ki Allâh ve melekler Peygamber’i destekliyor. Ey iman edenler, siz de onu destekleyin ve tam bir teslimiyetle teslim olun.”

3. 2. 8. Nisâ, 4/43. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا

Abdurrahman bin Avf, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin davet edildiği bir sofraya hazırladı. Yemeklerini yedikten sonra onlara içki sundu. Akşam namazı vakti girince Hz. Ali İmamlık yaparak “Kafirun sûresini” okudu. Sûreyi okurken yanlış yaptı ve “sizin taptıklarınıza biz de tapıyoruz” şeklinde okudu. Bunun üzerine Allah bu âyeti Hz. Ali hakkında indirdi. Sahabe bu âyetten sonra sabah namazından kuşluk vaktine kadar ayık namaz kılabilmek için içki içmemeye başladılar.²¹²²

Ensar’dan Utbân bin Malik adında bir adam Sa’d bin Ebi Vakkas’ı kızartılmış deve başı yemeğine davet etti, yemeklerini yediler, içki içtiler sonra da sarhoş oldular. Ensar’dan olan bu adam sinirlendi, eline deve kemiği aldı ve Sa’d’ın burnunu kırdı. Daha sonra da bu âyeti indirdi.²¹²³ Ferrâ (ö. 207/822), içki haram kılınmadan önce içki içip Hz. Peygamberle birlikte namaz kılmaya gelen bir grup sahabe hakkında indiğini söyler.²¹²⁴ İbn Ebî Hâtem er-Râzî (ö. 327/939), Ömer Allah’ım içki konusunda açıklama gönder duasında bulunduğu bunun üzerine bu âyetin indiğini söyler.²¹²⁵

²¹²² Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, I. 230-231; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, III. 41-42; Suyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’-t-Tenzil*, s. 92-93.

²¹²³ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, I. 230-231 Not: Âyet tefsirinde Mukatil bilgi yanlışlığı yapmaktadır. İçki yasağı Nisa, 43. Âyetten sonra gelmiştir. Biz buraya yanlış kısmını almadık.

²¹²⁴ Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, , I. 188.

²¹²⁵ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, III. 41-42.

Âyette geçen “salât” kavramı için; İbn Abbas, *mescid*,²¹²⁶ Abdullah bin Mes’ud, *mescid*,²¹²⁷ Katade, *mescid*,²¹²⁸ Ubeyde bin Abdullah, *babasından nakille mescid*,²¹²⁹ Dahhak, *namaz*,²¹³⁰ açıklamasında bulunmuşlardır.

Şâfiî (ö. 204/819), “âyette kast edilen namaz mekânıdır mescittir. Zira namazda yol geçmez, yol mescitte olur.” demektedir.²¹³¹ Ferrâ (ö. 207/822), namazın kast edildiğini söyler.²¹³² Taberî (ö. 310/923), âyette “salât” kelimesinin “namaz ve mescid” anlamına geldiğinin ifade edildiğini ama kendi tercihinin “mescid” olduğunu ifade eder.²¹³³ Tahavî (ö. 321/933), “bu konuda âyette açıklık getirilmemiştir. Musalla mı namaz mı kast edilmiş açık değildir.” Demektedir.²¹³⁴ Mâturîdî (ö. 333/944), namaz mekânına yaklaşma anlamına geldiğini, namazın fiil olduğunu, fiile yaklaşmanın olmayacağını o yüzden âyette namaza değil namaz mekânına yaklaşma denildiğini ifade eder.²¹³⁵ Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), namaz yerine, mescitlere, bazılarına göre namaz,²¹³⁶ Kirmânî (ö. 500/1106), namaz yeri,²¹³⁷ anlamlarına geldiğini söylerler.

Mukâtil (ö. 150/767), Bu âyet indiğinde Hz. Peygamberin “Allah içkiyi yasaklayacağını haber verdi” dediğini nakleder.²¹³⁸ İbn Abbas, bu âyetin içki yasağından önce indiğini; Katade, içki yasağı gelene kadar sahabelerin namaz öncesinde sarhoş olmaktan kaçındıklarını, Mücahid, içki yasağının bu âyeti nesh ettiğini söyler.²¹³⁹

²¹²⁶ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, III. 41-42; Suyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-Tenzîl*, s. 92-93.

²¹²⁷ Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsiru Abdurrezzâk*, I. 460.

²¹²⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, IV/5. 128-134.

²¹²⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, IV/5. 128-134.

²¹³⁰ Tahavî, *Ahkâmu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I. 82-83.

²¹³¹ Şâfiî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, s. 58.

²¹³² Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, I. 188.

²¹³³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, IV/5. 128-134.

²¹³⁴ Tahavî, *Ahkâmu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I. 82-83.

²¹³⁵ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, III. 187-190.

²¹³⁶ Mekkî bin Ebî Tâlib, *Tefsiru’l-Müşekkel min Ğaribu’l-Kur’ân*, s.61.

²¹³⁷ Kirmânî, *Ğarâibu’t-Tefsîr*, s. 297.

²¹³⁸ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, I. 230-231.

²¹³⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, IV/5. 128-134; Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsiru Abdurrezzâk*, I. 460; Mekkî bin Ebî Tâlib, *Tefsiru’l-Müşekkel min Ğaribu’l-Kur’ân*, s.61.

İbn Abbas, *bu âyetin abdest âyeti ile mensuh olduğunu söyler.*²¹⁴⁰ İkrime, Mücahid, Hasan el Basri, Dahhka, Katade, Ata' el Horasani, Zeyd bin Eslem âyetin mensuh olduğu görüşündedirler.²¹⁴¹ Abdurrezzâk bin Hemmâm (ö. 211/826), *bu âyetin içki yasağı ile nesh edildiğini ifade eder.*²¹⁴² Kasım bin Sellâm(ö. 224/839),*birileri içki içip kavga etti, Allah'ın razı olmadığı sözleri söylediler bunun üzerine Maide, 90 âyet indi içkiyi haram kıldı.*” Demektedir.²¹⁴³ Tahavî (ö. 321/933),*bu âyetin Maide 91. Âyetle nesh edildiğini söyler.*²¹⁴⁴

“Sükera” kelimesini, Dahhak, *uyku sarhoşluğu,*²¹⁴⁵ Said bin Cubeyr, *içki sarhoşluğu*²¹⁴⁶ olarak tefsir ederler. Taberi içki ve uyku sarhoşluğunun kast edildiğini belirten iki görüşün olduğunu kendisinin “*içki sarhoşluğu*” görüşünü tercih ettiğini söyler. ²¹⁴⁷ Kirmânî(ö. 500/1106), *içki sarhoşluğu* görüşünü tercih ederken ²¹⁴⁸ Kummî (ö. 307/919), Mekkî bin Ebî Tâlib(ö. 437/1045), *uyku sarhoşluğu* görüşüne katılır.²¹⁴⁹

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “Ey inananlar! Sarhoş iken, ne dediğinizi bilene, cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusledene kadar *namaza* yaklaşmayın...”

Ateş: “Ey inananlar, sarhoşken *namaza* yaklaşmayın ki ne dediğinizi bilesiniz. Yoldan geçici olmanız dışında, cünüp iken de yıkanıncaya kadar (*namaza yaklaşmayın*).

Çelik: “ Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilecek derecede ayıkıncaya, cünüp iken de –yolcu olanlarınız hâriç- yıkanıncaya kadar *namaza* yaklaşmayın...”

Duman: “Ey iman edenler! Ne dediğinizi bilemeyecek derecede sarhoşken ve - yolculuk hâliniz hariç- cünüpken gusletmedikçe *namaza* yaklaşmayın...”

²¹⁴⁰ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, III. 41-42.

²¹⁴¹ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, III. 41-42.

²¹⁴² Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsiru Abdurrezzâk*, I. 460.

²¹⁴³ Kasım bin Sellâm, *Tefsiru'l-imam Ebû Ubeyd*, I. 363.

²¹⁴⁴ Tahavî, *Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I. 82-83.

²¹⁴⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV/5. 128-134; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, III. 41-42; Tahavî, *Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I. 82-83; Suyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-Tenzîl*, s. 92-93.

²¹⁴⁶ İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, III. 41-42.

²¹⁴⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV/5. 128-134.

²¹⁴⁸ Kirmânî, *Ğarâibu't-Tefsîr*, s. 297.

²¹⁴⁹ Kummî, *Tefsiru'l-Kummî*, s. 133; Mekkî bin Ebî Tâlib, *Tefsiru'l-Müşekkel min Ğaribu'l-Kur'ân*, s.61.

Elik-Coşkun: “Ey elçimiz Muhammed’e iman edenler! Sarhoşken, ayılıp kendinize gelinceye ve ne dediğinizin farkına varıncaya; ayrıca cünüpken de boy abdesti alıncaya kadar *namaz kılmayınız*. Bu halde iken mescitten geçmek durumunda kalırsanız geçebilirsiniz...”

Elmalı - Dumlu: “Ey inananlar, sarhoşken, ne söylediğinizi bilecek duruma gelinceye ve cünüpken -yolculuk hali dışında- gusül abdesti alıncaya kadar *namaza yaklaşmayın...*”

Işıcık: “Ey îman edenler! Sarhoşken (*ve kendinizde değilken*), ne söylediğinizi bilinceye kadar *namaza yaklaşmayın...*”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Ey iman edenler! Siz sarhoşken ne dediğinizi bilene kadar, cünüpken de -yolcu olan müstesnâ- gusledene kadar *namaza yaklaşmayın...*”

Öztürk: “Ey Müminler! Sarhoş hâlde iken *namaza yaklaşmayın*. Dahası, ayılıp aklınız başınıza gelinceye/söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın. Cünüp iken de -yolculukta olma ve yıkanma imkânı bulamama durumunuz hariç- yıkanmadıkça (boy abdesti almadıkça) namaz kılmayın...”

Sülün: “Ey iman edenler! Sarhoşken, ne söyleyeceğinizi bilinceye; cünüpken de – yolcu olmanız durumu hariç- boy abdesti alıncaya kadar *namaza yaklaşmayın...*”

Şimşek: “Ey iman edenler! Sarhoşken ne dediğinizi bilinceye kadar; cünüpken de yıkanıncaya kadar *namaza yaklaşmayın*; ancak yoldan geçenler bunun dışındadır...”

Yıldırım: “Ey iman edenler, sarhoş iken ne söylediğinizi hakkıyla bilmedikçe *namaza yaklaşmayın...*”

Meâllerin Kritiği: Ayette geçen “salat” kavramına meallerin tümü “*namaz*” anlamını vermişlerdir.²¹⁵⁰ Tefsirlerde “salat” kavramının anlamı olarak “*namaz*” ve “*mescid*” anlamları ön plana çıkmıştır. Ancak mescid anlamı daha kabul görmüştür. Kanaatimizce “*Mescid*” anlamı bağlam gereği daha uygun durmaktadır. Ayet “*namaza yaklaşmamayı*” değil “*Mescid’e yaklaşmamayı*” ifade etmektedir. Maturidi’nin de belirttiği gibi hangi anlam verilirse verilsin fark etmez. Çünkü iki anlamda içiçe anlamlardır.

²¹⁵⁰ “Salât” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel. Not: N. Öztürk, “namaz, dua” anlamını vermiştir.

3. 2. 9. Beyyine, 98/5. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

Âyet, Ehl’i-Kitâp bağlamında gelmektedir. Ehl’i-Kitâp bağlamında gelen “salât” kavramının beş vakit namaz ile karşılanması metodolojik eksikliğin sonucudur. Zira muhatap değişince anlam da değişir. Namaz sadece Hz. Muhammed’in risaletinde ihdas olmuş bir ibadet değildir. Ehli Kitab’ın da “salât” ile mükellef olduğunu ve onların da bizim namaza benzer bir ibadetlerinin olduğunu daha önceki bölüm de işlemiştik. “Salât” kavramının nüzûl dönemine dikkat edilmesi gerektiği kadar zikredildiği bağlam da önem arzeder. *Ehl’i-Kitâp bağlamında zikredilen “salât” kavramının beş vakit namaz ile karşılanması Müslümanlar, müşrikler ve ehli-Kitap bağlamında geldiğinde “salât” kavramını nasıl çevirmemiz gerektiği ile ilgili bir metodolojimiz olmadığından dolayıdır.*

Huvvârî (ö. 280/893), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), *sûrenin tümünden Mekkî olduğunu söylerler.*²¹⁵¹ Ebû Hayyân (ö. 745/1344), İbn Atiyye (ö. 546/1151), *sûrenin cumhura göre Mekkî olduğunu, Mekkî olmasının daha meşhur olduğunu, İbn Abbâs(ö.68/687)’in da sûrenin Mekkî olduğunu söylediğini ancak “İbn Sîrîn(ö.110/728), Atâ bin Yesar ve İbn Zubejr’e göre sûrenin Medenî olduğunu” ifade ederler. İbn Atiyye (ö. 546/1151) de sûreyi Medenî sayar.*²¹⁵²

Müfessirlerin kahir ekseriyeti âyetlerin hitabının Ehl-i Kitaba yapıldığını ifade etmektedirler.²¹⁵³ Ebû’s-Su’ûd (ö. 982/1574), Şevkânî (ö. 1250/1834), Alûsî (ö. 1270/1854) *âyetteki namaz ve zekât hitabı ile Ehl-i Kitab’a kendi şeriatlerindeki namaz ve zekât mı yoksa islamda ki namaz ve zekât mı emredildiği konusunda tereddüd etmişlerdir.*²¹⁵⁴ Tâhir bin Âşûr (ö. 1393/1973), *bu âyetlerde Ehl-i Kitab’a tevratta ne emredildi ise islamda da aynısının emredildiği mesajının verildiğini*

²¹⁵¹ Huvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi’l-Azîz*, IV. 523; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8384.

²¹⁵² Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Mühîr*, VIII. 494; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* V. 507.

²¹⁵³ Mâturîdî, *Tevlâtü Ehli’s-Sünne*, X. 592; Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî*, III. 499; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 217; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* V. 508; Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm*, VIII. 424; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 2082; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XV. 429; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XII. 480.

²¹⁵⁴ Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm*, VIII. 424; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 2082; Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XV. 429.

söylemektedir.²¹⁵⁵ İbn Cevzî(ö. 597/ 1201), ayette “salat” emrinin “kitaplarında emredildiğinin” ifade edildiğini söyler.²¹⁵⁶

Mâtürîdî (ö. 333/944), *Tevbe Sûresi 5. âyette geçtiği gibi namaz ve zekâtı kabul etmelerinin istendiğini söylemektedir. “Salât”ın asıl manasının istisla/teslim olma, huzu’boyun eğme, saygı gösterme, zekât’ın asıl manasının ise temizlenmek olduğunu ifade ederek kelimelerin lügat anlamlarına vurgu yapar. Maturidi, namaz kılıp, zekât vermek anlamının da olabileceğini zira öncekilerin de bunlarla memur olduklarını söyler.*²¹⁵⁷

“Salât” kelimesi için İbn Abbâs (ö. 68/687), *tevhide imandan sonra beş vakit namazı ikame etmek*,²¹⁵⁸ Mukâtil (ö. 150/767), Beğavî (ö. 516/1122), Hâzin (ö. 741/1340), *farz namaz*,²¹⁵⁹ İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), *beş vakit namaz*,²¹⁶⁰ Taberî (ö. 310/923), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Vâhidî (ö. 468/1075), Tabersî (ö. 548/1153), Kurtubî (ö. 671/1273), Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605), Şevkânî (ö. 1250/1834), Kâsımî (ö.1332/1914), *namaz*,²¹⁶¹ Semerkandî (ö. 373/983), *namazı ikrar etmek ve vaktinde kılmak*, Tûsî (ö. 460/1067), *namaza devam etmek, namazın sınırlarını korumak* tefsîrini yaparlar.²¹⁶²

Zekât kelimesi için, Mukâtil (ö. 150/767), Taberî (ö. 310/923), Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Tûsî (ö. 460/1067), Vâhidî (ö. 468/1075), Tabersî (ö. 548/1153), İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605), Şevkânî (ö. 1250/1834), Kâsımî (ö.1332/1914) *ıstılahi anlamı ile zekât*,²¹⁶³ Semerkandî (ö. 373/983), *zekâtı*

²¹⁵⁵ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru’l-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XII. 480.

²¹⁵⁶ İbn Cevzî, *Tezkiratu’l-Erîb*, s. 462.

²¹⁵⁷ Mâtürîdî, *Tevlâtü Ehli’s-Sünne*, X. 592.

²¹⁵⁸ Firuzabâdi, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 598.

²¹⁵⁹ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 505; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV. 482; Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vîl*, IV. 456.

²¹⁶⁰ İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1576.

²¹⁶¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 333; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8384; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 217; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, X. 330; Kurtubî, *el-Câmi’ lî Ahkâmi’l-Kur’ân*, X. 379; Aliyyu’l-Kârî, *Envaru’l-Kur’ân*, V. 353; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 2082; Kâsımî, *Mehâsinu’t-Te’vîl*, IX. 455; Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî*, III. 499.

²¹⁶² Tûsî, *et-Tibyân*, X. 303.

²¹⁶³ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, III. 505; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV. 333; Mekkî, *el-Hidâye*, s. 8384; Tûsî, *et-Tibyân*, X. 303; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, XXIV. 217; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, X. 330; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1576; Aliyyu’l-Kârî, *Envaru’l-Kur’ân*, V. 353; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* s. 2082.

*ikrar etmek ve vermek*²¹⁶⁴ tefsîrini yaparlar. Zeccâc (ö. 311/923), *şeriatın gereklerini yerine getirirler* şeklinde genel bir tefsîr yapar.²¹⁶⁵

Âyet Meâlleri:

Akdemir: "... Allâh'a ibadet etmelerinden (O'nun için çalışmalarından), *namazı kılmalarından* ve..."

Ateş: "... Allâh'a kulluk etmeleri, *namazı* kılmaları..."

Çelik: "... Sadece Allâh'a kulluk etmeleri, *namazı* dosdoğru kılmaları..."

Duman: "... Allâh'a ibadet etmek, *namazı* ikame edip..."

Elik-Coşkun: "... Allâh'tan başkasına kulluk etmemek, *bütün ibadetleri bu tevhit esası üzere dosdoğru bir şekilde yapmaktı*..."

Elmalı - Dumlu: "... Allâh'a ibadet etmek, *namazı* dosdoğru kılmak..."

Işıcık: "...Allâh'a ibadet etmeleri, *namazı* hiç aksatmadan gereği gibi kılmaları..."

Gümüş - Çiçek - Demirci: "... Yalnız Allâh'a ihlasla kulluk etmeleri, *namazı* kılmaları ve..."

Öztürk: "... Yalnız O'na kulluk/ibadet etmeleri, *namazı* hakkıyla kılmaları..."

Sülün: "... (sadece) O'na kulluk etmek; *namazı* dosdoğru kılmak..."

Şimşek: "... Allâh'a ibadet etmek, *namazı* dosdoğru kılmak..."

Yıldırım: "...yalnız Allâh'a ibadet etmeleri, *namazı* hakkiyle ifâ etmeleri..."

Meâllerin Kritiği: "Salat" kavramını meallerin tümü "namaz" anlamı ile çevirmişlerdir.²¹⁶⁶ Kanaatimizce muhatap kitle önem arz etmektedir. Ayet Ehli Kitap bağlamında gelmiştir. Ehli Kitap'a kendi kitaplarında namaz emredilmiştir. Ayette kendi dinlerinde memur oldukları namazdan bahsedilmiş de olabilir. Ancak biz burada Maturidi'nin naklettiği sözlük anlamını tercih ediyoruz. Ayette ibadet zikredildiğinden dolayı salat kelimesi ile namazdan daha çok Allah'a boyun eğmenin kastedildiğini düşünmekteyiz. Ehli Kitap bağlamında geldiği için "namazdan" farklı bir anlam vermeyi tercih ettik.

²¹⁶⁴ Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III. 499.

²¹⁶⁵ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, V. 350.

²¹⁶⁶ "Salât" kavramını "namaz" olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel. Not: İslamoğlu, "ibadet"; N. Öztürk, "namaz, dua" anlamını vermişler.

Ayete verilebilecek muhtemel anlam şöyle olabilir: “... O’na kulluk etmek, boyun eğmekle(salatı ikame etmekle), ve tertemiz kalmakla/(günaha dalmamakla) emredilmişlerdi.”

3. 2. 10. Nûr, 24/41. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

Kummî (ö. 307/919),bu ayetin tefsirinde uydurma bir haber nakleder. Her zaman olduğu gibi ayeti yorumlarken mezhebi görüşlerini araya sıkıştırır. Bu rivayette de mezhebi anlayışını horoz suretindeki meleğe söyletmiştir. Güya ayakları yedi kat yerde, başı arşın altında, bir kanadı doğuda diğeri batıda olan horoz suretindeki melek her namaz vakti ayağa kalkıp” Allahtan başka ilah yoktur, Muhammed onun kulu ve elçisidir, vasisi(Ali) en güzel vasidir, Allah her tür eksiklikten münezzehtir, Kuddüs’tür, meleklerin ve ruhun rabbidir.” Der ve yeryüzünde tüm horozlarda ona eşlik eder. İşte ayette bahsedilen salat ve teşbihten murat budur.²¹⁶⁷

Mücahid, “salat”ın insanlar için, “tesbih”in diğer varlıklar için olduğunu söyler.²¹⁶⁸ Süfyan es-Sevri, kuşun namazında rükû ve secdenin olmadığını ifade eder.²¹⁶⁹Nakkaş, sesi tesbih, kanat çırpması salattır açıklamasında bulunur.²¹⁷⁰

Taberî (ö. 310/923), Allah’ın her musalli ve müsebbihin tesbihini bildiğini ifade eder.²¹⁷¹Zeccâc (ö. 311/923), Sa’lebî (ö. 427/1035), Maverdî (ö. 450/1058), Tûsî (ö. 460/1067), Beğavî (ö. 516/1122), İbn Atiyye (ö. 546/1151), İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), Allah her birinin salatını ve tesbihini bilmiştir. Güzel olan budur çünkü ayet devamında “Allah yaptıklarınızdan haberdardır” denilmektedir

²¹⁶⁷ Kummî, *Tefsiru’l-Kummî*, s. 463.

²¹⁶⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, X. 194; Nehhâs, *Meâni’l-Kur’ân*, II. 811, Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, IV. 112; Tûsî, *et-Tibyân*, VII. 341; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, III. 297; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, IV. 188-189 İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, IV. 188-189; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1002.

²¹⁶⁹ Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, IV. 112.

²¹⁷⁰ Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, IV. 112; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, III. 297.

²¹⁷¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, X. 194.

demişlerdir.²¹⁷² Zeccâc (ö. 311/923), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), ayetin tefsiri olarak “*insan Allah'ın salatını ve her şey Allah'ın tesbihini bilmiştir*” demenin caiz olduğunu söylerler.²¹⁷³

Taberî (ö. 310/923), “*kalp gözünle yerde ve gökte olanların Allah'a salat ettiklerini görmez misin?*” sözü ile *salat* kelimesini açıklamaya çalışır.²¹⁷⁴ Muhtemelen Taberî burada her bir varlığın kendi hal dilinde salat ettiğini kasetmiştir. Mâturîdî (ö. 333/944), her varlığın kendi dilinde salat ve tesbih yaptığını söyler.²¹⁷⁵

Taberî (ö. 310/923), *namazın insanlar için, tesbihin kuşlar için olduğunun ifade edildiğini* söyler²¹⁷⁶ Zeccâc (ö. 311/923), Sa'lebî (ö. 427/1035), *salat insan için tesbih insan dışındaki varlıklar için denilmiş*²¹⁷⁷

Ayet için Zeccâc (ö. 311/923), Mâturîdî (ö. 333/944), Sa'lebî (ö. 427/1035), Maverdî (ö. 450/1058), Tûsî (ö. 460/1067), Beğavî (ö. 516/1122), İbn Atiyye (ö. 546/1151), İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), “*yer e gökte olan herkes salatını ve tesbihini bilmiştir*” şeklinde tefsir yapmaktadırlar.²¹⁷⁸

Zemahşerî (ö. 538/1144), “salat”ın dua anlamına geldiğini, kuşlara hiçbir akıllının yapamayacağı bazı şeyleri ilham etmesi gibi Allah'ın kendilerine dua ilham etmiş olabileceğini söyler.²¹⁷⁹

Tûsî (ö. 460/1067), “küllün” ifadesinin Allah'a irca edilmesinin daha uygun olduğunu söyler.²¹⁸⁰ Zemahşerî (ö. 538/1144), “alime” kelimesinin hem “küllün” kelimesine hem de Allah'a raci olabileceğini ifade eder.²¹⁸¹ Atiyye (ö. 546/1151),

²¹⁷² Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, IV. 48; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 391; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, IV. 112; Tûsî, *et-Tibyân*, VII. 341; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III. 297; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, IV. 188-189; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1002.

²¹⁷³ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, IV. 48; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1002.

²¹⁷⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X. 194.

²¹⁷⁵ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, VII. 579.

²¹⁷⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X. 194.

²¹⁷⁷ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, IV. 48; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 391.

²¹⁷⁸ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, IV. 48; Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, VII. 579 Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 391; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, IV. 112; Tûsî, *et-Tibyân*, VII. 341; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III. 297; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, IV. 188-189; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 1002.

²¹⁷⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 238.

²¹⁸⁰ Tûsî, *et-Tibyân*, VII. 341.

²¹⁸¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 238.

Katade, Asım ve Cahderi'nin, /علمUlime , تسبيحه , صلاته tesbihuhu-salatuhu şeklinde okuduklarını söyler.²¹⁸²

Âyet Meâlleri:

Akdemir: "...Onlardan her biri, kuşkusuz, *duâsını* ve tesbihini bilmektedir..."

Ateş: "...Her biri kendi *duâsını* ve tesbihini bilmiştir..."

Çelik: "...Onların her biri kendi *duâsını* ve tesbihini bilmektedir..."

Duman: "...Onların hepsi de *niyazlarını* ve tesbihlerini bilmektedirler..."

Elik-Coşkun: "...bütün bu varlıkların Allâh'ın ilâhlığını ikrar edip yaratılışları gereği *sadece O'na kulluk ettiklerini* hiç düşünmezler mi?"

Elmalı - Dumlu: "...Onlardan her biri O'na nasıl *duâ edeceğini* ve O'nu nasıl öveceğini öğrenmiştir..."

Işıcık: "...Hepsi de kendi *duâsını/namazını/ibadetini* ve de tesbihini bilmektedir..."

Gümüş - Çiçek - Demirci: "... Her varlık kendi *niyaz* ve tesbihini bilir..."

Öztürk: "...Bunların hepsi (yaratılış amaçlarına uygun hareket etmek sûretiyle) *Allâh'a nasıl yakaracaklarını*, O'nu nasıl yücelteceklerini bilirler..."

Sülün: "...Her biri kendi *duâsını*, kendi tenzih ve takdisini bilmekte..."

Şimşek: "...Onların her biri *kendi ibadet* ve tesbihini biliyor. Allâh onların yaptıklarını çok iyi biliyor."

Yıldırım: "...Onlardan her biri kendi *duâsını* ve tesbihini pekiyi bellemiştir..."

Meâllerin Kritiği: Salat kavramı meallerde "*dua, yakarma, niyaz, ibadet*" anlamlarında çevirilmiştir.²¹⁸³ Ayette geçen salat kavramına "*dua, ibadet*" anlamlarının yanısıra "*namaz*" anlamını sadece Işıcık vermiştir. Namaz kelimesi Türkçede belli bir ibadet şeklini ifade etmektedir. Kanaatimizce akılsız canlı varlıklar, kuşlar vs. canlılar için kullanılan "salat" kavramının "namaz" anlamı ile çevirilmesi doğru değildir. Ayet tefsirlerde farklı görüşlere sahne olmuştur. Kanaatimizce "salat" kavramı bu ayette üst/çatı anlamda "görev, sorumluluk" manasında kullanılmıştır. Canlı cansız tüm varlıklar için kullanılan "secde" kelimesi

²¹⁸² İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, IV. 188-189.

²¹⁸³ "Salât" kavramını "*dua, yakarma, niyaz yüceltme, teslim olmak, ibadet vs.*" anlamında çeviren mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalı, Esed, Feyizli, Gölpinarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

nasıl ki sözlük anlamında kullanılmakta ise aynı şekilde “salat” kelimesi de burada sözlük anlamında kullanılmıştır. Zaten meallerin ekseriyeti kelimeye “dua” anlamı yüklemiştir. Ayete verilebilecek muhtemel meal şöyle olabilir: “Her biri kendi görevini/sorumluluğunu ve Rabbinin emirlerini eksiksiz yerine getirmeyi bilmiştir.”

3. 2. 11. Hac, 22/40. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفُتِنَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ

Âyette geçen “salavat” kelimesini Mücahid, Dahhak, “*Yahudi sinegogu*”, Katade, “Sabiin musallası” şeklinde tefsir etmektedirler.²¹⁸⁴ “Salavat” kelimesi için Mukâtil (ö. 150/767), Ferrâ (ö. 207/822), Taberî (ö. 310/923), Zeccâc (ö. 311/923), Mâturîdî (ö. 333/944), Nehhâs (ö. 338/950), Sa’lebî (ö. 427/1035), Maverdî (ö. 450/1058), Zemahşerî (ö. 538/1144), *Yahudi mabedleri, keniseleri, sinegogları demişlerdir.*²¹⁸⁵

Zeyd bin Alî(ö. 122/ 740), *Sabiilerin ibadet mekânı, yol üstünde rahiplerin namaz kılmaları için yapılan ibadethane, Yahudi havrası;*²¹⁸⁶ Yezîdî(ö.237/ 851), *rahiplerin namaz kılma yeri*²¹⁸⁷, İbn Kuteybe(ö. 276/889), Sicistânî(ö. 330/942), Herevî(ö. 401/1011), Mekkî bin Ebî Tâlib(ö. 437/1045), İbn Müneyyir(ö. 683/1284), Abdalbâkî bin Abdilmeccîd(ö.743/1342), Alî bin Osmân el-Mardînî(ö. 750/1349), İbnu’l-Hâim(ö. 810/407), İbn Kutluboğâ(ö. 879/1474), San’anî(ö.1182/1769), *Yahudi havrası,*²¹⁸⁸ Kirmânî(ö. 500/1106), Hazrecî(ö. 582/1186), *Yahudi havrası, Sabiin musallası,*²¹⁸⁹ İbn Cevzî(ö. 597/ 1201), *namaz yeri,*²¹⁹⁰ anlamına geldiğini ifade ederler.

²¹⁸⁴ Kirmânî, *Ğarâibu’t-Tefsîr*, s. 761.

²¹⁸⁵ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, II. 385; Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, II. 133; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* IV. 125; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, X. 224-225; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, III. 430-431; Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, VII.425; Nehhâs, *Meâni’l-Kur’ân*, II. 763; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, IV. 303; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, IV. 30; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 157.

²¹⁸⁶ Zeyd bin Alî, *Tefsîru Ğarîbi’l-Kur’ân*, s. 139, 285.

²¹⁸⁷ El-Yezîdî, *Ğarîbu’l-Kur’ân*, s. 262.

²¹⁸⁸ İbn Kuteybe, *Tefsîru Ğarîbu’l-Kur’ân*, s. 293; Sicistânî, *Tefsîru Ğarîbu’l-Kur’ân*, s. 112; Herevî, *el-Ğaribeyn fi’l-Kur’âni ve’l-Hadis*, s. 1094-1095; Mekkî bin Ebî Tâlib, *Tefsîru’l-Müşekkel min Ğarîbu’l-Kur’ân*, s.161; İbn Müneyyir, *Teysîru’l-Acîb*, s. 119; Abdalbâkî bin Abdilmeccîd el-Yemânî, *Kitâbu’t-Tercümân*, s. 126; Alî bin Osmân el-Mardînî, *Behcetü’l-Erib*, s. 161; İbnu’l-Hâim, *et-Tibyân fi Tefsîr Ğarîbi’l-Kur’ân*, s. 238; İbn Kutluboğâ, *Ğarîbu’l-Kur’ân*, s.433; San’anî, *Tefsîru Ğarîbi’l-Kur’ân*, s. 210.

²¹⁸⁹ Kirmânî, *Ğarâibu’t-Tefsîr*, s. 761; Hazrecî, *Nefsu’s-Sabâh*, s. 246.

Ebû Ubeyde Ma'mer bin el-Müsennâ (ö. 209/824), Nisa 43'te geçtiği gibi “salavat” kelimesi ile musalliyat, namaz kılma mekânlarının kastedildiğini söyler.²¹⁹¹ “Salavat” kavramı için İbn Abbas, Dahhak, Katade, *Yahudi havralarının, el-Kenise veya Salute diye isimlendirildiğini*,²¹⁹² Ebu'l-Aliye'nin, *Sabiilerin meşitleri anlamına geldiğini* söylediğini,²¹⁹³ Mücahid'in, *Ehli Kitab'ın meşitleri, bir yönü ile de Müslümanların Meşitleri anlamına geldiğini* söylerler.²¹⁹⁴ Nehhâs (ö. 338/950), “salavat” ile her peygamber döneminde içinde namaz kılınan mabedlerin, *musalliyatın kastedildiğini, salavatın tehdiminin/yıkılmasının, namazın terk edilmesi anlamına da geldiğinin ifade edildiğini* söyler.²¹⁹⁵ Beğavî (ö. 516/1122), Her peygamber döneminde ibadet mekânlarının yıkıldığını ifade eder.²¹⁹⁶ Tûsî (ö. 460/1067), Hıristiyan mabedlerinin kast edildiğini söyleyenlerin bulunduğunu belirtir.²¹⁹⁷ İbn Zeyd, namazın kendisinin amaçlandığını söyler.²¹⁹⁸ Kirmânî(ö. 500/1106), bu ayette geçen “salavat” kelimesinin namaz anlamına geldiğini, namaz ehlini katletmek namazdan engellemek anlamını da verebileceğini ifade eder.²¹⁹⁹

Âyette geçen “salavat” kelimesinin, Zeccâc (ö. 311/923), İbranicede Saluta صلوتا şeklinde geldiğini,²²⁰⁰ Asım el-Cahderi'nin, salub صلوب ve Salutun صلوت şeklinde de okunduğunu, Dahhak'ın, peltek se ile salus صلوث şeklinde okuduğunu ifade eder.²²⁰¹ Tabersi ise bu okuyuşun dilde bilinmediğini ve şaz olduğunu söyler.²²⁰² Hasan el-Basri, Yahudilerin namazgâhı olan salavatın İbranice'de salus صلوث peltek “s” ile okunduğunu ifade eder. Zemahşerî (ö. 538/1144), Keniseye

²¹⁹⁰ İbn Cevzî, *Tezkiratu'l-Erib*, s. 246.

²¹⁹¹ Ebû Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân*, II. 52; Tûsî, *et-Tibyân*, VII. 246-247.

²¹⁹² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X. 224-225; Tûsî, *et-Tibyân*, VII. 246-247; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV. 125; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 960; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, IV. 30.

²¹⁹³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X. 224-225; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, III. 430-431; Mâturîdî, *Tevlâtü Ehli's-Sünne*, VII.425; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV. 125; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 960.

²¹⁹⁴ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV. 303.

²¹⁹⁵ Nehhâs, *Meâni'l-Kur'ân*, II. 763.

²¹⁹⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III. 244.

²¹⁹⁷ Tûsî, *et-Tibyân*, VII. 246-247.

²¹⁹⁸ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 960.

²¹⁹⁹ Kirmânî, *Ğarâibu't-Tefsîr*, s. 761.

²²⁰⁰ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, III. 430-431; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III. 244; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV. 125; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 960.

²²⁰¹ Tûsî, *et-Tibyân*, VII. 246-247.

²²⁰² Tûsî, *et-Tibyân*, VII. 246-247.

içinde namaz kılındığı için “salât” denildiğini, muarreb bir kelime olduğunu, İbranice aslının saluse-peltek “s” ile okunduğunu ifade eder.²²⁰³

“Salavat” kelimesinin, Zeyd bin Alî(ö. 122/ 740), nebati dilinde “salute” olarak ifade edildiğini, Sicistânî(ö. 330/942), Hazrecî, *Nefsu's-Sabâh*, s. 246; Abdalbâkî bin Abdilmecîd(ö.743/1342), Alî bin Osmân el-Mardînî(ö. 750/1349), İbnu'l-Hâim(ö. 810/407), İbn Kutluboğâ(ö. 879/1474), İbranice’de “saluta” şeklinde ifade edildiğini söylerler.²²⁰⁴ San’anî(ö.1182/1769), İbranice’de “saluse (S harfi peltek)” şeklinde ifade edildiğini söyler.²²⁰⁵

İbn Atiyye (ö. 546/1151), Muarreb bir kelime olduğunu ve “salât” kelimesinin çoğulu olmadığını söyler.²²⁰⁶ Abdalbâkî bin Abdilmecîd(ö.743/1342), “salavat” kelimesinin “salat kelimesinin çoğulu ve muarreb bir kelime olduğunu söyler.²²⁰⁷

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “... Eğer Allah insanlardan bir kısmının (baskılarına ve zulümlerine karşı) diğer bir kısmını korumasaydı, içlerinde Allah’ın adının çokça anıldığı manastırlar, kiliseler, *havralar* ve mescidler kesinlikle çoktan yerle bir edilirdi...”

Ateş: “...Eğer Allah’ın bazı insanları diğer bazılarıyla savunması olmasaydı, içlerinde Allah’ın ismi çok anılan manastırlar, kiliseler, *havralar* ve mescitler yıkılırdı...”

Çelik: “...Eğer Allah insanların bir kısmının kötülüğünü diğer bir kısmının eliyle savmasaydı, içlerinde Allah’ın ismi çokça zikredilen manastırlar, kiliseler, *havralar* ve mescitler yıkılıp giderdi...”

Duman: “...Şâyet Allah, insanlardan bir kısmını diğerleriyle defetmeyecek olsaydı manastırlar, kiliseler, *havralar* ve içinde Allah’ın isminin çokça zikredildiği mescitler mutlaka yerle bir edilirdi!”

²²⁰³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III. 157; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, IV. 125.

²²⁰⁴ Sicistânî, *Tefsîru Ğarîbu'l-Kur’ân*, s. 112; Hazrecî, *Nefsu's-Sabâh*, s. 246; Abdalbâkî bin Abdilmecîd el-Yemânî, *Kitâbu't-Tercümân*, s. 126; Alî bin Osmân el-Mardînî, *Behcetü'l-Erîb*, s. 161; İbnu'l-Hâim, *et-Tibyân fî Tefsîr Ğarîbi'l-Kur’ân*, s. 238; İbn Kutluboğâ, *Ğarîbu'l-Kur’ân*, s.433.

²²⁰⁵ San’anî, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur’ân*, s. 210.

²²⁰⁶ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* IV. 125.

²²⁰⁷ Abdalbâkî bin Abdilmecîd el-Yemânî, *Kitâbu't-Tercümân*, s. 126

Elik-Coşkun: "...Şâyet Allah iman edenlere bu şekilde yardım edip onları müşriklere üstün kılmayacak olsaydı müşrikler ortada hiçbir mabet bırakmazlardı; ne müslümanların mâbedi olan mescitler, ne hıristiyanların mâbedi olan kiliseler, ne de *yahudilerin mâbedi olan havralar sağlam kalırdı!*"

Elmalı - Dumlu: "... Şâyet Allah insanlardan bir kısmını diğerleriyle dengelememiş olsaydı içinde Allah'ın adının çok anıldığı, manastırlar, kiliseler, *havralar* ve mescitler yıkılırdı..."

Işıcık: "... Eğer Allah, bazı insanları bazılarıyla defetmeseydi (*veryüzünde kargaşa çıkar*), Sâbiî, Mecûsi, Hıristiyan ve *Yahûdi mabetleriyle*, içlerinde Allah'ın adının çokça anıldığı mescitler yerle bir edilirdi..."

Gümüş - Çiçek - Demirci: "...Allah insanların bir kısmını diğer bir kısmı ile savmasaydı, manastırlar, kiliseler, *havralar* ve içinde Allah'ın adı çok zikredilen camiler yıkılıp giderdi..."

Öztürk: "...Şâyet Allah kimi insanların saldırganlığını kimi insanlar aracılığıyla bertaraf etmemiş olsaydı manastırlar, kiliseler, *havralar* ve içerisinde Allah'ın ismi çokça anılan mescitler kesinlikle yıkılıp giderdi..."

Sülün: "... Allah'ın insanları birbiriyle savuşturması olmasaydı; içinde sürekli Allah'ın adı anılan mescitler, manastırlar, kiliseler ve *havralar* kesinlikle yıkılır giderdi..."

Şimşek: "... Eğer Allah insanları diğer bir kısmıyla savmasaydı muhakkak ki içlerinde Allah'ın isminin çokça anıldığı manastırlar, kiliseler, *havralar* ve mescitler yıkılırdı..."

Yıldırım: "... Eğer Allah insanların bir kısmının zararını diğer bir kısmı ile savmasaydı manastırlar, kiliseler, *havralar* ve Allahın adının çok anıldığı mescidler yıkılır giderdi..."

Meâllerin Kritiği: "Salavat" kavramına mealler genelde "havra" demişlerdir.²²⁰⁸ "Havra" kelimesi Yahudi mabedlerinin ismidir. Yahudi mabedlerine "sinegog"ta denir. Tefsirlerde "salavat" kelimesi hakkında çokça tartışma

²²⁰⁸ "Salât" kavramını "namaz" olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

yapılmıştır. “Salavat” kelimesi ile kimine göre “Sabii mabedi”, kimine göre “Mecusi mabedleri”, kimine göre de “namazın kendisi” kastedilmiştir. Ancak “salavat” kelimesinin “*Yahudi Mabedi*” anlamına geldiği tefsirlerde ağırlık kazanan görüştür. Yapılan meallendirmelerin doğru olduğunu düşünmekteyiz.

3. 2. 12. Mâide, 5/106. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذُوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِّنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسِبُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنْ أَرْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا تَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّهَا إِذَا لَمِنَ الْإِثْمِينَ

Bu âyetin sebebi nüzulü ve tafsiri bağlamında tefsirlerde birkaç olay aktarılmaktadır. Bu olayların birkaçı özetle şöyledir: As bin Vail’in kölesi Büdeyl bin Ebi Mariye Necaşi’nin ülkesine doğru bir deniz yolculuğu yaptı. Yanında Temim bin Evs ed-Dâri²²⁰⁹ ve Adî bin Bennâd adında iki Hristiyan vardı. Deniz yolculuğu devam ederken Büdeyl vefat etti, onu denize attılar. Vefat etmeden önce vasiyyetini yazıp eşyalarının içine koydu ve ailesine verilmek üzere Temim ve arkadaşlarına eşyaları teslim etti. Onlar ise eşyalarını eksik teslim ettiler. Peygamber onları ikinci vakti sorguya çekti, yemin ettirdi, onlarda yemin etti sonra yanlarında gizlemiş oldukları altın işlemeli gümüş kap bulundu.²²¹⁰

Kirmânî(ö. 500/1106),Mukatil’in naklettiği rivayetin bir benzerini şu ifadelerle nakleder. Temim ed-Dari, Adî bin Bed’ Hristiyan idiler yanlarında da Budeyl Bin Ebi Mariye vardı. Budeyl, Beni Sehm’in azatlı kölesi idi, Müslümandı. Ayetin Budeyl hakkında indiği rivayet edilir. Bu üç arkadaş Medine’den çıkıp Şam’a gittiler. Medine’ye yaklaşınca Budeyl hastalandı ve yanında ne varsa kâğıda yazdı, eşyalarının arasına koydu. Hastalığı artınca arkadaşı Temim’e vasiyyetini bildirdi, eşyalarını ailesine iletmelerini istedi. Budeyl ölünce eşyalarını aldılar, içlerinden bir kap aldılar, sonra ailesine götürdüler, ailesi kâğıdı gördü ve kapın eksik olduğunu anladılar. Benu Sehm bu iki kişiye gelip Budeyl’in eşya satıp satmadığını, hediye

²²⁰⁹ Temim ed-Dâri Müslüman olmadan önce bu olay gerçekleşmiştir. Bkz. Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsiru Abdurrezzâk*, II. 35.

²²¹⁰ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, I. 327-328; Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsiru Abdurrezzâk*, II. 35; Kasım bin Sellâm, *Tefsiru’l-imam Ebû Ubeyd*, I. 480-481; İbn Cevzî, *Tezkiratu’l-Erib*, s. 91; Kummî, *Tefsiru’l-Kummî*, s. 180; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsiru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, III. 290

verip vermediğini sordular, Temim ve arkadaşı “hayır” dediler. Ailesi, kâğıtta yazılı bulunan kap’ın eşyalar arasında olmadığını ifade edince Temim ve arkadaşı haberlerinin olmadığını, kendilerine vasiyet edileni yerine getirdiklerini söylediler. Budeyl’in ailesi Hz. Peygambere gitti. Bunun üzerine bu ayet indi. Hz. Peygamberde ikindiden sonra yemin ettirdi, Temim ve arkadaşı yemin ettiler, sonra eşya onlarda görüldü ve yine peygambere getirildiler bu defa da ayetin geri kalan kısmı indi. İbn Abbas; Temim’in Müslüman olduğunda pişman olduğunu ve ailesine itiraf edip, kapın bedelini ödediğini söyler.²²¹¹

Âmir, bir adamın Dekuk’ta vefat ettiğini, 2 Hıristiyan’ın şahid tutulduğunu, Ebu Musa’nın Küfe mescidinde ikindi namazı yemin ettirdiğini söyler.²²¹² İbn Abbas, diğer dinlerden olan şahitlerin ikindi namazını takmadıklarını görünce Ebu Musa el Eşari’nin kendi dinlerinin namazlarından sonra yemin ettirdiğini söyler.²²¹³

Mukâtil (ö. 150/767), Abdurrezzâk bin Hemmâm (ö. 211/826), İbn Kuteybe (ö. 276/889), Kummî (ö. 307/919), Zeccâc (ö. 311/923), İbn Ebî Hâtem er-Râzî (ö. 327/939), Mâturîdî (ö. 333/944), Kirmânî(ö. 500/1106), İbn Cevzî(ö. 597/ 1201), Bedruddîn Muhammed(ö. 733/1333), *ikindi namazı* olduğunu söylerler.²²¹⁴ Taberî (ö. 310/923), hangi namaz olduğu konusunda ihtilaf edildiğini, *min ğayrikum dindaşınız olmayanların namazlarından sonra ve Müslümanların namazlarından sonra/ikindiden sonra şeklinde iki görüşün bulunduğunu, Âmir, Şa’bi, Said bin Cubeyr, Katade, İbrahim en-Nehai’ye göre ikindi namazının kastedildiğini aktarır.*²²¹⁵

Taberî (ö. 310/923), *burada “salât”ın “el” takısı ile geldiğini, Arapların bu takıyı muhatapların bildiği ve herkesçe bilinen kelimelerde kullandıklarını dolayısı ile hadislerde de geldiği gibi burada ikindi namazının kastedildiğini söyler.*²²¹⁶

²²¹¹ Kirmânî, *Ġarâibu’t-Tefsîr*, s. 339-3423

²²¹² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, V/7. 145

²²¹³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, V/7. 145

²²¹⁴ Firuzabâdî, *Tenvîru’l-Mikbâs*, s. 125; Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, I. 327-328; Abdurrezzâk bin Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk*, II. 35; İbn Kuteybe, *Te’vilu Müşkili’l-Kur’ân*, , 273-275;Kummî, *Tefsîru’l-Kummî*, s. 180; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, II. 216; İbn Ebî Hâtem er- Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtem er- Râzî*, III. 290; Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, III. 638-644; Kirmânî, *Ġarâibu’t-Tefsîr*, s. 339-3423; İbn Cevzî, *Tezkîratu’l-Erîb*, s. 91; Bedruddîn Muhammed bin İbrâhîm, *Ġurâru’t-Tibyân*, s. 251.

²²¹⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, V/7. 140-145; Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, III. 638-644.

²²¹⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, V/7. 145.

Taberi, Hz. Peygamberin ikinci namazında Aclan kabilesinden iki kişiye ikinci namazından sonra lanet ettirdiğini, yemin ettirme vaktinin ikinci olduğunu, bu vaktin güneş batmaya yakın olduğu için seçildiğini ifade eder.²²¹⁷ Zeccâc (ö. 311/923), *Hicazda insanların toplanma zamanı ikinci vakti olduğu için yeminlerin bu vakitte yapıldığını söyler.*²²¹⁸ Mâturîdî (ö. 333/944), *celse vakti sabah ve ikinci olduğu için ikinci namazı denildiğini belirtir.*²²¹⁹

İbn Kuteybe (ö. 276/889), din sahiplerinin bu vakti önemsediklerini ve bu vakitte yalan yere yemin etmekten korktuklarını ifade eder.²²²⁰ İbn Cevzî(ö. 597/1201), ikinci namazının kastedildiğini, dinlerin ikinci namazına önem verdiklerini söyler.²²²¹ İbn Kuteybe (ö. 276/889), Bakara, 282. Ayet ile “nesh” edildiğini söyleyenlerin olduğunu ama birçok âlimin mensuh olmadığını, en son indiğini söylediklerini ifade eder.²²²² Kirmânî(ö. 500/1106), müfessirlerin bu ayeti en müşkil ayetlerden saydıklarını ifade eder.²²²³

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “...Eğer onlardan kuşkulanacak olursanız, onları *namazdan* sonra tutarak (yemin ettirirsiniz)...”

Ateş: “... Kuşkulanırsanız, *namazdan* sonra onları tutar (yemin ettirir)siniz...”

Çelik: “... Eğer şahitlerden şüphelenirseniz, *namazdan* sonra onları alıkoyun...”

Duman: “... Eğer kendilerinden kuşku duyuyorsanız, (sizden olan) bu iki kişiyi *namazdan* sonra alıyorsunuz...”

Elik-Coşkun: “... o zaman ilgilileri ve şahitleri toplayınız ve orada şahitlerden, kendi inançları uyarınca *ibadet* edip herkesin huzurunda...”

Elmalı - Dumlu: “... Eğer bunlardan şüphelenirseniz, *namazdan* sonra onları alıkoyun...”

²²¹⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V/7. 145.

²²¹⁸ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, II. 216.

²²¹⁹ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, III. 638-644.

²²²⁰ İbn Kuteybe, *Te'vilü Müşkili'l-Kur'ân*, , 273-275.

²²²¹ İbn Cevzî, *Tezkiratu'l-Erîb*, s. 91.

²²²² İbn Kuteybe, *Te'vilü Müşkili'l-Kur'ân*, , 273-275.

²²²³ Kirmânî, *Ğarâibu't-Tefsîr*, s. 339-3423.

Işıcık: “... Eğer (onların vasiyetle ilgili yanlış bir iş yapmış olmalarından) kuşkulanırsanız, o ikisini *namazdan* (yahut gayr-i müslim iseler kendi dinlerinde kutsal saydıkları dua ve âyinlerinden) sonra alıkoyarak...”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “... Şüphelendiğiniz takdirde bunları *namazdan* sonra alıyorsunuz...”

Öztürk: “...Şahitlerin dürüst davranıp davranmayacakları hususunda şüphe ederseniz, onları *namazdan* sonra alıkoyup ...”

Sülün: “...Ancak bu ikisinden şüphelenirseniz, *namazdan* sonra onları alıkoyarsınız...”

Şimşek: “...Bunları *namazdan* sonra alıyorsunuz da şüphelendiğiniz zaman...”

Yıldırım: “...Eğer şüphe ederseniz, o iki şahidi *namazdan* sonra tutar...”

Meâllerin Kritiği: “Salat” kavramına Elik-Coşkun, “*ibadet*” anlamını verirken²²²⁴ diğer meallerin hepsi “*namaz*” anlamını vermişlerdir.²²²⁵ Ayet tefsirlerde en müşkil ayet olarak nitelendirilmiştir. Tefsirlerin genelinde “salat sonrası” ifadesi “ikinci namazı sonrası” olarak anlaşılmıştır. Ayet mealinde akledilen rivayetlerin büyük bir etkisinin olduğunu düşünmekteyiz. Zira ayet farklı bir şey aktarıırken rivayetler başka şeyler aktarmaktadır.

Rivayetlerde emaneti ehline ulaştırmak için yüklenen, sefer dönüşü, emaneti ehline teslim ettikten sonra namazdan sonra alıkonup yemin ettirilen kişilerin haberi aktarılırken ayette ise sefere çıkmış yolda ölüm musibeti ile karşı karşıya kalmış, Müslüman veya akraba bulamadığı için yabancı veya gayri müslim kişilere emanetini teslim etmek zorunda kalmış ve onlara karşı güvensizlik hissettiğinde “salat” sonrasında yemin ettirme durumunda kalan kişiden söz edilmektedir. Ayete göre yemini yaptıran ölecek kişidir. Ölünün ailesi değildir. Ancak rivayetler ayetlerin anlaşılmasında öncü rol oynadığı için ayetin ifade ettiği geri planda kalmıştır.

²²²⁴ Farklı meallendirmeler için bkz. İslamoğlu, “*davet*”; N. Öztürk, “*dua, namaz*”.

²²²⁵ “Salât” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

Bize göre bu ayette “salat” kelimesi ile “namaz” anlamında değil çatı anlam olan “görev ve sorumluluk” anlamına gelmektedir. Ayet, “onlara görev ve sorumluluk yükledikten sonra yemin ettirin” demektir.

3. 2. 13. Tevbe, 9/5-11. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُواهُمْ وَاحْصِرُواهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Âyette geçen “tevbe ve “salât” ” kelimeleri için; Enes, “putları bırakıp Allah’a ibadet etmek namaz kılıp, zekât vermek”²²²⁶ Mukâtil (ö. 150/767), Sa’lebî (ö. 427/1035), şirkten tevbe etmek,²²²⁷ Taberî (ö. 310/923), şirkten tevbe etmek, namazı kılmak, zekâtı vermek anlamlarını vermektedirler.²²²⁸ Maverdî (ö. 450/1058), tevbe kelimesi ile Müslüman olmanın kastedildiğini, zira şirkten Müslüman olmakla kurtulmanın mümkün olacağını söyler.²²²⁹ İbn Atiyye (ö. 546/1151), tevbe ile şirkten imana gelmelerinin kast edildiğini, namaz ve zekâtın dindeki yerlerinin önemine binaen zikredildiklerini ifade eder.²²³⁰ İbnu’l-Hâim (ö. 810/407), namazın vaktinde ve Allah’ın farz kıldığı gibi kılınması gerektiğinin ifade edildiğini belirtir.²²³¹ Reşid Rızâ (ö. 1354/1935), “salât”ı ikame ile namaz kılmanın kast edildiğini söyler.²²³²

Mâturîdî (ö. 333/944), Bazılarına göre bu âyetin zahirinin iman ettiği halde namaz kılmayan ve zekât vermeyenlerle savaşılabileceğini gösterdiğini, Hz. Ebu Bekir’in de öyle yaptığını, başka birilerine göre ise “namaz ve zekâtı” kabul etmenin yeterli olduğunu ve hadislerden delil getirdiklerini söyler.²²³³

Maverdî (ö. 450/1058), Bu konuda iki görüşün bulunduğunu; birilerine göre namazı kabul ve ikrar etmenin yeterli geldiğini, Ebu Hanife’nin de namazı kabul edenin, ikrar edenin öldürülmeyeceği görüşünde olduğunu, başka birilerine göre ise namaz kılmanın gerektiğini, Şafii ve Malikilerin namaz kılmayanın öldürüleceği

²²²⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI. 100-101; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II. 227

²²²⁷ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, II. 35; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, III.168

²²²⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI. 100-101; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II. 227

²²²⁹ Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, II. 241

²²³⁰ İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* III. 8

²²³¹ İbnu’l-Hâim, *et-Tibyân fî Tefsîr Ğaribi’l-Kur’ân*, s. 180

²²³² Reşid Rızâ, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Hakîm* X.163

²²³³ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, V.292-294

görüşünde olduklarını söyler. ²²³⁴ Tûsî (ö. 460/1067), namaz kılmayanların şirkten tevbe etmeleri ve namaz kılmaları durumunda öldürülmeyeceklerinin ifade edildiğini söyler. ²²³⁵ İbnu'l-Cevzî (ö. 597/ 1201), tevbe ile şirkten imana gelmelerinin kast edildiğini, “salât”ı ikame ile”, namazı ikrar etmenin amaçlandığını başka bir görüşe göre ise namaz kılmanın ifade edildiğini söyler. ²²³⁶

Ebû Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), Hz. Peygamberin; “*İnsanlar Allah’tan başka ilah olmadığına şahitlik etmelerine, “salât”ı ikame etmelerine, zekâti vermelerine kadar onlarla savaşmam emredildi. Eğer bunu yaparlarsa kanlarını, canlarını, mallarını hak olan dışında benden korumuş olurlar hesapları ise Allaha aittir.*”²²³⁷ Hadisini zikreder ve bu hadisin âyeti açıkladığını söyleyerek Kur’an ve sünnet arasındaki uyuma dikkat çeker. ²²³⁸

Huseyn bin Fazl, *bu âyetim müşriklerin ezasına sabretmeye dair tüm âyetleri nesh ettiğini söylemiştir.* ²²³⁹ Dahhak, Suddi, Ata, *bu âyetin Muhammed 4. Âyet ile nesh edildiğini söylerlerken, Katade ise bu âyetin Muhammed 4. Âyeti neshettiğini ifade eder.* ²²⁴⁰ Sa’lebi, *bu âyetin mensuh olmadığını belirtir.* ²²⁴¹

Mukâtil bin Süleymân (ö. 150/767), “*el-Eşbâh ve’n-Nezâir*” isimli kitabında Tevbe, 5. Âyette geçen “Ekamu’s-Salate” ifadesinin “*ikrar bila tasdik/ tasdik etmeden ikrar etmek*” namazın kalpte tasdik edilmeden, ikrar edilmesi veya “*namazın bir bütün olarak kılınması*” anlamlarına geldiğini ifade etmiştir. ²²⁴² Mukâtil (ö. 150/767), ilk tam tefsir olarak kayıtlara geçen “Tefsiru’l-Kebir/Tefsiru Mukatil bin Süleyman” isimli tefsirinde ise bu açıklamayı zikretmemiştir. ²²⁴³ Tüsterî (ö. 283/896) de Nur, 56. Âyetin tefsirinde Mukâtil’in(ö. 150/767) yaptığı bu açıklamanın aynısını yaparak Tevbe, 5. Âyeti örnek olarak sunar. ²²⁴⁴

²²³⁴ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, II. 241

²²³⁵ Tûsî, *et-Tibyân*, V. 88-89

²²³⁶ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 569

²²³⁷ Buhari, *Cihad*, 34; iman, 45, Müslim *İman*, 43

²²³⁸ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur’ân*, II. 371-372

²²³⁹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, II. 227

²²⁴⁰ Sa’lebi, *el-Keşf ve'l-Beyân*, III.168

²²⁴¹ Sa’lebi, *el-Keşf ve'l-Beyân*, III.168

²²⁴² Mukâtil, *el-Eşbâh ve’n-Nezâir*, s. 137

²²⁴³ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, II. 35

²²⁴⁴ Tüsterî, *Tefsiru't-Tüsterî*, s. 41

Abdulcebbâr Fethî Zeydân, Mukatil'in Tevbe 5. Âyet ile ilgili yaptığı bu tefsirinin münafıkların halini anlattığını, bu görüşün çok zayıf olmasından dolayı kimse tarafından kabul edilmediğini, Rağıb'ın ise bu görüşü eleştirdiğini, Mukatil ve mukallidlerinin hakikatten çok uzak bir değerlendirme yaptıklarını, “fe in tebu” âyetinde yalancı tevbenin değil gerçek tevbenin amaçlandığını, tevbenin ihlası gerektirdiğini, kalbi eylem olan ihlasın, niyetin ise sadece Allah tarafından bilindiğini, Mukatil ve ona uyanların tefsirinin Allah'tan korkmayanların tefsiri olduğunu, bu tefsiri ondan önce kimsenin yapmadığını, çağdaşı olan müfessirlerin de yapmadığını, Sahabe ve Tabiine de böyle bir tefsirin nisbet edilmediğini, böyle bir tefsirin tahrif olduğunu, bu tahrifin Ahkâma dayalı bir tahrif olduğunu, büyük günah içerdiğini, kıyamet gününe kadar bu günahı ona tabi olanlarla birlikte taşıyacağını ifade ederek ağır tenkitle bulunur.²²⁴⁵

“*Salatı ikame*” ile namazı kılmanın mı kabul etmenin mi kastedildiği tefsirlerde ve mezhep imamları arasında tartışma konusudur. Maturidi, Maverdi, İbn Cevzi gibi müfessiller; “*salatı ikame*” ile “*namazı kabul edip ikrar etmenin*” yeterli geldiğini söyleyenlerin görüşlerini ve “*namaz kılmanın şart olduğunu*” söyleyenlerin görüşlerini aktarırlar. Mukatil ise âyette “*ikame*” kelimesi geçtiği halde “*namaz kılmanın*” değil “*namazı tasdik etmeksizin ikrar etmenin amaçlandığını*” söyler. Mukatil âyetin siyak ve sibakında bir anlam problemi görmüş olmalı ki “*ikame*” kelimesine rağmen “*ikrar bila tasdik*” anlamına geldiğini söylemiştir. Kanaatimizce buradaki anlam problemi, Medeni âyetlerde geçen “*salât*” kavramının geldiği her yerde “*namaz*” anlamı ile karşılanmasından kaynaklanmaktadır. Hâlbuki “*salât*” kavramı Mekki Medeni ayırımına göre değil geldiği bağlama göre anlamlandırılmalıdır. Bize göre âyet savaş ortamı âyetidir. Burada tevbe pişmanlığı, “*salât*” “*namaz*” değil, “*bağlılığı, tabi olmayı*”; zekât ise kötülükten arınmayı anlatır.

Tevbe, 9/11. Âyetlerin Değerlendirmesi ve Kritiği

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

²²⁴⁵ Abdulcebbâr Fethî, *Lâ Vücûh ve Lâ Nezâir*, ss. 184-187

“Tevbe” kelimesi için Zeccâc (ö. 311/923), “tevbe ederlerse dinde kardeşiniz olurlar tıpkı siz gibi, iman onlar için zırh olur” demektedir.²²⁴⁶ Mâturîdî (ö. 333/944), Sa’lebî (ö. 427/1035), Zemahşerî (ö. 538/1144), *şirkten tevbe olduğunu söylerler.*²²⁴⁷ Nehhâs (ö. 338/950), *tevbe etmeleri halinde artık mü’minler gibi olacaklarını belirtir.*²²⁴⁸

İbn Abbas, *bu âyetin Ehli Kiblenin kanını haram kıldığını söyler.*²²⁴⁹ İbn Zeyd, *namaz ve zekâtın arasının ayrılmadan tümü ile kabul edilmesi gerektiğini ifade eder.*²²⁵⁰ Abdullah bin Mesud, *zekât vermeyenin namazı da yoktur demiştir.*²²⁵¹ Beğavî (ö. 516/1122), Ebu Bekir ve Ömer diyalogunu aktararak Hz. Ebu Bekir’in, “*namaz ve zekât arasını ayıranla savaşırim*” sözünü nakleder.²²⁵²

“*Salatı ikame*” âyetini Mukâtil (ö. 150/767), *namaz kılacaklarını ifade ederlerse,*²²⁵³ Ebû Ubeyde Ma’mer bin el-Müsennâ (ö. 209/824), *namaza devam eder vakitleri içinde eda ederlerse,*²²⁵⁴ Taberî (ö. 310/923), *şirkten iman eder, farz namazı kılar, zekâtı verirlerse,*²²⁵⁵ Tûsî (ö. 460/1067), *namaz kılıp, zekât verirlerse*²²⁵⁶ *şeklinde tefsir etmektedirler.*

Mâturîdî (ö. 333/944), namaz ve zekâtı kabul etmelerinin, ikrar etmelerinin yeterli geldiğini, “salât” ile “huşu, hudu’/saygı, eğilme, bağlılığın; zekât ile arınmanın kast edilmiş olabileceğini söyler.²²⁵⁷ Bu âyetten sonra gelen “nekesu eymenehum” sözü “anlaşmaya uymazlarsa” anlamındadır. Din ise “hüküm” anlamına gelmektedir.

²²⁴⁶ Zeccâc, *Meâni ’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, II. 431

²²⁴⁷ Mâturîdî, *Tevlâtü Ehli’s-Sünne*, V. 307-308; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, II. 229; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 243

²²⁴⁸ Nehhâs, *Meâni ’l-Kur’ân*, I. 440

²²⁴⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI. 110-111; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, II. 229; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* III. 11

²²⁵⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI. 110-111; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, III.171; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* III. 11.

²²⁵¹ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, II. 229

²²⁵² Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, II. 229

²²⁵³ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, II. 37

²²⁵⁴ Ebû Ubeyde, *Mecâzu’l-Kur’ân*, I. 253

²²⁵⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI. 110-111

²²⁵⁶ Tûsî, *et-Tibyân*, V. 94

²²⁵⁷ Mâturîdî, *Tevlâtü Ehli’s-Sünne*, V. 307-308

Âyet Meâlleri: Tevbe, 5

Akdemir: "...Bununla birlikte, tövbe edecek, *namazı kılacak* ve zekâtı verecek olurlarsa, üzerlerine gitmeyin..."

Ateş: "... Eğer tövbe ederler, *namazı kılarlar*, zekâtı verirlerse yollarını serbest bırakın..."

Çelik: "...Eğer şirkten vazgeçer, *namazı kılar* ve zekâtı verirlerse yollarını serbest bırakın..."

Duman: "... Eğer tövbe eder, *namazı ikame eder*, zekâtı verirlerse yollarından çekilin!"

Elik-Coşkun: "...Ama eğer yaptıklarından pişman olup *anlaşmaya sadakat* gösterirlerse artık onlara ilişmeyiniz..."

Elmalı - Dumlu: "...Eğer Allah'a ortak koşmaktan vazgeçer, *namazı kılar* ve zekâtı verirlerse onları serbest bırakın..."

Işıcık: "... Eğer tevbe edip vazgeçerler, *namazı dosdoğru kılıp* (mâlî yükümlülükleri olan) zekâtı verirlerse, onları bırakın..."

Gümüş - Çiçek - Demirci: "...Eğer tevbe ederler, *namazı kılarlar* ve zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın..."

Öztürk: "... Şâyet tövbe edip imana gelir (ve tıpkı sizin gibi) *namazı kılıp* zekâtı verirlerse onları serbest bırakın..."

Sülün: "... Eğer dönüş yaparlar; *namazı dosdoğru kılar*, zekâtı verirlerse (yani, bu iki temel ilkeyi kabul ederlerse), yollarını açın..."

Şimşek: "... Fakat tövbe edip *namazı kılar*, zekâtı verirlerse onlara ilişmeyin..."

Yıldırım: "... Eğer tevbe eder, *namaz kılar*, zekât verirlerse onları serbest bırakın..."

Âyet Meâlleri: Tevbe, 11

Akdemir: "Eğer tövbe edecek, *namazı kılacak* ve zekâtı verecek olurlarsa, (bilin ki), onlar, o zaman, din kardeşleriniz olacaklardır..."

Ateş: "Eğer tövbe ederler, *namazı kılarlar* ve zekâtı verirlerse, dinde sizin kardeşlerinizdirler..."

Çelik: " Her şeye rağmen eğer tevbe edip yaptıklarından vazgeçer, *namazı kılar* ve zekâtı verirlerse, bu takdirde onlar sizin din kardeşlerinizdir..."

Duman: “Yine de tövbe eder, *namazı ikame eder*, zekâtı verilerse onlar sizin din kardeşlerinizdir...”

Elik-Coşkun: “... Artık bunların, sizin vereceğiniz karşılıktan kurtulmalarının yolu, yaptıklarından pişmanlık duyup Muhammed’e iman etmeleri, *tevhide uygun bir şekilde namaz kılp zekât vermeleridir...*”

Elmalı - Dumlu: “Eğer yaptıklarından vazgeçerler, *namazı kılar* ve zekâtı verilerse, artık onlar sizin din kardeşlerinizdir...”

Işıcık: “Eğer onlar tevbe edip (küfür ve saldırganlıktan vazgeçerek) *namaz kılar* ve zekât verilerse, o zaman dinde kardeşlerinizdirler...”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Eğer tevbe eder, *namaz kılar* ve zekât verilerse, artık onlar sizin din kardeşlerinizdir...”

Öztürk: “Bununla birlikte, tövbe edip imana gelir, *namazı kılar*, zekâtı verilerse sizin din kardeşiniz olurlar...”

Sülün: “Eğer dönüş yaparlar; *namazı dosdoğru kılp* zekâtı verilerse, din kardeşlerinizdirler...”

Şimşek: “Şâyet tövbe eder, *namazı kılar* ve zekâtı verilerse onlar da artık din kardeşlerinizdir...”

Yıldırım: “Bununla beraber kâfirlikten vazgeçip tevbe eder, *namaz kılar*, zekât verilerse artık sizin din kardeşleriniz olurlar...”

Meâllerin Kritiği: Bütün mealler her iki ayette geçen “salat” kavramını “namaz” şeklinde çevirmişlerdir.²²⁵⁸ Hâlbuki ayette savaş ortamından bahsedilmektedir. Savaş ortamında esir alınmış birine “*namaz kılp, zekât ver*” değilse serbest bırakmam demek kişileri gönülsüz imana, tasdiksiz ikrara, götürür. Böyle bir teklif veya esirlerin böyle bir duruma maruz bırakılmaları “nifakı” doğurur. Mukatil ayetin bağlamını gözeteren Tevbe 5. ayette geçen “salatın ikamesi” için “salatı tasdiksiz ikrar” derken Maturidi ise “namazı ikrar” demekte ve başka “teslim olma, bıyun eğme, bağlılık arzetme” gibi anlamlar da öne sürmektedir. Şu halde ayetlerde

²²⁵⁸ “Salât” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

bahsedilen “salat” kavramı namaz anlamına gelmemekte, “teslim olma, boyun eğme, bağlılık arz etme” anlamlarına gelmektedir.

“İkametü’s-Sala” ifadesi “*teslimiyeti, bağlılıklarını sürdürürlerse*” anlamına gelmektedir. Ayette “salat” ifadesinden önce “tevbe” kelimesi gelmekte ama tevbeden sonra “iman”dan bahsedilmemektedir. Tevbe kelimesinden sonra iman zikredilseydi bu kişilerin iman ettiğini, dolayısı ile namazla mükellef olduklarını söyleyebilirdik. Ama burada iman söz konusu değildir, Müslümanların egemenliğini kabul etme, üstünlüklerini kabullenip boyun eğme söz konusudur. Ayetlere verilecek muhtemel meal şöyle olabilir: “ ... *Pişman olur/(Tebû) boyun eğip bağlılık izhar ederlerse/(ekamü’s-sala), kötü düşüncelerden kendilerini arındırırlarsa(etü’z-zekâ)...* ”

3. 2. 14. **Tevbe, 9/84. Âyetin Değerlendirmesi ve Kiriği**

وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ

Âyetin sebebi nüzulü olarak aynı muhtevaya sahip birçok rivâyet aktarılmaktadır.²²⁵⁹ Mukâtil (ö. 150/767), Abdullah bin Übey’in oğlu Hz. Peygamberden babasının cenaze namazını kıldırmasını istedi,²²⁶⁰ Hz. Peygamber kabul etti bunun üzerine bu âyetin indiğini söyler.²²⁶¹

Taberî (ö. 310/923), İbn Ömer’den; “Abdullah bin Übey’in oğlu babası vefat edince Hz. Peygambere gelir ve babasını kefenlemesi için Hz. Peygamberin entarisini ister, Peygamberden onun için istiğfar etmesini, onun namazını kıldırmasını da ister. Hz. Peygamber de kabul eder, entarisini verir. Onun namazını kıldıracağı zaman Hz. Ömer; “münafıkların (en tusalli) namazlarını kılman” yasaklanmıştı diye karşı çıkar. Hz. Peygamberde Münafıkun 6. Âyeti okur ve ben bu konuda serbest bırakıldım der bunun üzerine bu âyet indi. Bunun üzerine Hz. Peygamber onların cenaze namazlarını kılmayı bıraktı.” Şeklinde bir rivâyet

²²⁵⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI. 255-258; Vâhidî, *Esbâbu Nüzûli’l-Kur’ân*, s. 260-261.

²²⁶⁰ Abdullah bin Übey’in cenaze namazı ile ilgili hadis rivayetleri için bkz. Buhari, *Cenaiz*, 76, 84, *Libas*, 7; Müslim, *Sıfatu’l-Münafıkun*, 2; Nesai, *Cenaiz*, 69, 92; Tirmizi, *Tefsir*, 10.

²²⁶¹ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil bin Süleymân*, II. 63-64.

aktarır.²²⁶² Hz. Peygamberin Abdullah bin Übey’in hasta iken davetine icabet ettiği aktarılmakta ve olayların yukardaki gibi geliştiği aktarılmaktadır.²²⁶³

Bu ve buna yakın başka rivâyetlerde Hz. Ömer “*en tusalli*” ifadesini kullanırken Hz. Peygamber ise “istiğfar” âyetini getirir ve serbest bırakıldığına dair delil olarak sunar. Bu hadis bizlere Hz. Peygamber ve sahabelerde istiğfarın “salât” kelimesinin karşılığı, “salât”ın da istiğfarın karşılığı olarak kullanıldığını göstermektedir.

Cabir bin Abdullah, Hz. Peygamberin cenaze namazını kılmasını, entarisi ile kefenlemesini Abdullah bin Übey’in istediğini Hz. Peygamberin de bunları yerine getirmeye çalışması üzerine bu âyetin indiğini söyler.²²⁶⁴

Enes, Hz. Peygamber Abdullah bin Übey’in namazını kılacakken Cebrail’in cübbesinden tutup bu âyeti kendisine iletliğini,²²⁶⁵ Hz. Peygamberin bunun üzerine geri çekilip, namazını kılmadığını ifade eder.²²⁶⁶

Katade, Abdullah bin Abbas, Hz. Ömer’den Abdullah bin Übey’in ölümü hakkında Abdullah bin Ömer’in haberine benzer bir haber aktarmaktadır.²²⁶⁷

Mâturîdî (ö. 333/944), âyetin Münafıklar hakkında indiğini, Hz. Peygamberin Abdullah bin Übey’in namazını kıldığı rivâyetleri olduğu gibi kılmadığı yönünde de rivâyetlerin bulunduğunu söyler.²²⁶⁸

Nehhâs (ö. 338/950), “Hz. Peygamber onlardan birine “salât” ettiği zaman kabri başında durup dua ederdi” şeklinde rivâyetlerin bulunduğunu ifade eder.²²⁶⁹

Hz. Peygamber’in; Hz. Ömer’in itirazına karşılık; “entarim ile kefenlenmesi ve “salât”ım ile o affedilecek değil ben onun kavminden bin kişinin iman etmesini

²²⁶² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI. 255-258; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II. 450-451; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, II. 267; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 598-599.

²²⁶³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II.288-290; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, II. 267.

²²⁶⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI. 255-258, Rivayetin Buhari ve Müslim varyantında Hz. Peygamberin entarisini giydirmediği yazmakta ancak namazını kıldığı yazmamaktadır. Bkz. Buhari, *Libas*, 7; Müslim, *Sıfatu'l-Münafikun*, 2.

²²⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI. 255-258; Nehhâs, *Meâni'l-Kur'an*, I. 459; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Ûyûn*, II. 388; Tûsî, *et-Tibyân*, V. 168; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II.288-290; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz* III. 67-68

²²⁶⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI. 255-258

²²⁶⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI. 255-258

²²⁶⁸ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, IV. 440-441

²²⁶⁹ Nehhâs, *Meâni'l-Kur'an*, I. 459

umdum” diyerek neden yaptığının izahını yapmıştır.²²⁷⁰ Zeccac, bu olaydan sonra Hazrec’ten bin kişinin iman ettiğini söyler.²²⁷¹ Hadislerde Hz. Peygamberin bu olaydan sonra bir daha da münafıkların namazını kılmadığı ifade edilmektedir.²²⁷²

İbn Abbas, İbn Ömer, Katade, Cabir, Hz. Peygamberin bu âyetten sonra münafıkların namazlarını kılmadığını aktarmaktadırlar.²²⁷³

Ebû Bekr İbnü’l-Arabî (ö. 543/1148), Hz. Peygamberin bu âyetten sonra münafıkların namazlarını kılmadığını, Abdullah bin Übey’in oğluna destek olmak için namazını kıldığını ve o dönemde peygamberin kılıp kılmaması konusunda serbest olduğunu söyler.²²⁷⁴

Ebû Bekr İbnü’l-Arabî (ö. 543/1148), cenaze namazının farzı kifaye olduğunun buradan çıkarıldığını, ancak bunun büyük bir gaflet olduğunu, âyetin burada kâfirlerin cenaze namazının kılınmasını yasakladığını, bir konuda emir zıddının nehyini gerektirdiğini, bu durumda cenaze namazının bu âyete göre vacip olduğunu, âyetin müminlerin cenaze namazları ile ilgili olmadığını söyler.²²⁷⁵

İbn Atiyye (ö. 546/1151), *rivâyetlerin Hz. Peygamberin onun namazını kıldığını ve âyetlerin bundan sonra indiğini gösterdiğini* söyler.²²⁷⁶

İbnu’l-Cevzî (ö. 597/ 1201), *müfesirler, Hz. Peygamberin ölünün kabri başında durup, dua ettiğini ancak daha sonra Hz. Peygamberin bundan nehyedildiğini* ifade eder.²²⁷⁷

Rivayetler Hz. Peygamberin Abdullah bin Übey’in cenaze namazını kıldırıldığını ancak daha sonra kıldırmadığını göstermektedir.²²⁷⁸ Ancak Cabir’in rivayetini esas alarak Hz Peygamberin cenaze namazını kılmadığı da ifade

²²⁷⁰ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, III. 234-235

²²⁷¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II.288-290; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 598-599

²²⁷² Tirmizi, *Tefsir*,54; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II. 267

²²⁷³ Tûsî, *et-Tibyân*, V. 168

²²⁷⁴ Ebû Bekr İbnü’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, II. 450-454

²²⁷⁵ Ebû Bekr İbnü’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, II. 450-454

²²⁷⁶ İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* III. 67-68

²²⁷⁷ İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 598-599

²²⁷⁸ Tevhid Bakan, Hz. Peygamberin Abdullah bin Übeyy’in Cenaze Namazını Kılması, *Atatürk Üniv. İFD*. S. 39, Erzurum, 2013, s. 238

edilmiştir.²²⁷⁹ Ayetin uyarısından sonra Hz. Peygamberin hiçbir münafığın namazını kılmadığı kaynaklarda belirtilmekle birlikte, Nebî (sav) bizzat kendisi kılmasa bile, kendisine yakın bir-iki dışında münafıkların listesini Hz. Peygamberin hiç kimseye paylaşmaması ve münafıkların deşifre olmamaları sebebiyle, nifaktan dolayı cenaze namazı kılınmayan her hangi bir şahsın varlığı söz konusu edilmiş değildir.²²⁸⁰

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “(Ey Peygamber!) Onlardan ölen hiçbirinin asla *namazını kılma* ve mezarı başında da asla durma!”

Ateş: “Ve onlardan ölen birinin üzerine asla *namaz kılma*, onun kabri başında durma...”

Çelik: “ Onlardan ölen hiç kimsenin *cenâze namazını kılma* ve hakkında duâ etmek maksadıyla kabrinin başında da durma...”

Duman: “Sakın ha, onlardan ölen birinin *cenaze namazını kılma*, mezarına da gitme!”

Elik-Coşkun: “... Onlara karşı net bir şekilde tavır al, içlerinden biri öldüğü zaman gidip de *kabri başında duâ etme, cenaze namazını dahi kılma...*”

Elmalı - Dumlu: “Onlardan ölen birisinin de asla *namazını kılma* ve kabri başında durma!”

Işıcık: “Bundan böyle, onlardan ölen hiç kimsenin *namazını kılma* ve kabri başında durma...”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Ve onlardan ölen birine asla *namaz kılma*, onun kabri başında da durma...”

Öztürk: “(Ey Peygamber!) Ölüp giden hiçbir münafığa *asla hayır duâ etme*; kabrinin başında durup rahmet okuma...”

Sülün: “Onlardan olup da ölen hiç kimse için (*cenaze*) *namaz(ı) kılma*, kabrinin başında da durma...”

Şimşek: “Onlardan ölen hiçbirini üzerine *namaz kılma*, kabri başında (da) durma!”

²²⁷⁹ Yusuf Acar, Münafıkların Cenaze Namazlarına İlişkin Rivayetlerin Tahlili, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 22, Konya, 2013, s. 377-388.

²²⁸⁰ Acar, *Münafıkların Cenaze Namazlarına İlişkin Rivayetlerin Tahlili*, s. 387.

Yıldırım: “Onlardan ölen hiçbir kimsenin *cenaze namazını* kılma ve kabri başında duâ etmek üzere durma...”

Meâllerin Kritiği: Salat kavramını, Elik-Coşkun, “*namaz-dua*”; Öztürk, “*hayır dua*” anlamında çevirirken²²⁸¹ diğer mealler “*cenaze namazı*” anlamı ile karşılaşmışlardır.²²⁸² Ayette geçen salat kavramının namaz anlamına gelmesi muhtemel olduğu gibi istiğfar veya dua anlamına gelmesi de mümkündür. Kanaatimizce “salat” kelimesi burada istiğfarı da içinde alan “dua” anlamına gelmektedir. Ayete verilecek muhtemel meal şöyle olabilir: “*Onlardan ölen hiçbiri için dua etme (istiğfarda bulunma) ve kabirleri başında da durma.*”

3. 2. 15. Tevbe, 9/99-103. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Mukâtil (ö. 150/767), “kurube”nin Allah’a yakınlık vesilesi olduğunu ifade eder.²²⁸³ Taberî (ö. 310/923), “kurube”nin, “kurbe”nin çoğulu olduğunu ve Allah’ın rızasına ve sevgisine yakınlaştıran şey anlamına geldiğini söyler.²²⁸⁴ “Kurube”, “kurbe” ve “kurabe” şeklinde üç okuyuşunun bulunduğu ifade edilmiştir.²²⁸⁵

Mâturîdî (ö. 333/944), sahabelerin sadakalarını Hz.Peygambere verdiklerinde onlar için dua edip, istiğfarda bulunduğunu, bunun da onları Allaha yaklaştırdığını, infak ettikleri şeylerin ve Hz. Peygamberin istiğfarının yakınlıklarına vesile olduğunu, Hz. Peygamberin onlar için istiğfar etmesinin münafık olmadıklarının işareti olduğunu, “seken” ifadesinin ise münafık olmadıklarının belgesi olduğunu ifade eder.²²⁸⁶

²²⁸¹ Farklı meallendirmeler için bkz. Çantay, N. Öztürk, “*dua*”; Gürer-Sofuoğlu, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, “*namaz, dua*”

²²⁸² “Salât” kavramını “namaz” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, Piriş, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

²²⁸³ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil Bin Süleymân*, II. 68.

²²⁸⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII. 9-10.

²²⁸⁵ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuḥ*, II. 466; Tûsî, *et-Tibyân*, V. 179-180; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, III. 74; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 602.

²²⁸⁶ Mâturîdî, *Tevlâtü Ehli's-Sünne*, V.458-459

Ayette geçen “salavat” ifadesini İbn Abbas, *istiğfar*,²²⁸⁷ Katade, *dua, bereket, hayır duası*,²²⁸⁸ şeklinde açıklar Ata, *sahabelerin Hz. Peygamberin duasına rağbet ettiklerini söyler*.²²⁸⁹ Mukâtil (ö. 150/767), ayeti “verdikleri sadakaları Allaha yakınlık vesilesi ve Peygamberin istiğfarına vesile sayarlar” şeklinde açıklar.²²⁹⁰ “Salavat” kelimesini, Taberî (ö. 310/923), *dua ve istiğfar*,²²⁹¹ Zeccâc (ö. 311/923), *dua*,²²⁹² Mâturîdî (ö. 333/944), *dua, istiğfar*,²²⁹³ Nehhâs (ö. 338/950), *dua*,²²⁹⁴ Sa’lebî (ö. 427/1035), *istiğfar et, dua*,²²⁹⁵ Maverdî (ö. 450/1058), *dua, istiğfar*,²²⁹⁶ Tûsî (ö. 460/1067), *istiğfar*,²²⁹⁷ Beğavî (ö. 516/1122), *dua, istiğfar*,²²⁹⁸ Zemahşerî (ö. 538/1144), *dua, istiğfar*,²²⁹⁹ şeklinde tefsir ederler. İbn Atiyye (ö. 546/1151), “salavat” kelimesinin *icma ile dua anlamına geldiğini söyler*.²³⁰⁰ İbn Atiyye (ö. 546/1151), bazılarının salat’ın Allah’tan rahmet, melek ve peygamberden dua ve istiğfar, kullardan ibadet olduğunu söylediklerini ifade eder.²³⁰¹

Tevbe, 9/103. Âyetin Değerlendirmesi ve Kritiği

خُدْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

İbn Abbas, Dahhak, Ebu Lübabe ve arkadaşlarını mallarını getirip; “bizim adımıza sadaka olarak dağıt ve *salli aleyne*” dediklerini rivayet ederler. Taberî (ö. 310/923), bununla “bizler için istiğfar et, bizi temizle”²³⁰² demek istediklerini ifade eder. İbn Zeyd, bu kişilerin münafıklardan bazı kişiler olduklarını, pişman olduklarını, nifaktan döndüklerini, mallarından sadakalar getirdiklerini söylemeleri üzerine bu ayetin indiğini söyler.²³⁰³

²²⁸⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII. 9-10; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Üyûn*, II. 394

²²⁸⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII. 9-10; Tûsî, *et-Tibyân*, V. 179-180; Maverdî, *en-Nuket ve'l-Üyûn*, II. 394

²²⁸⁹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, II. 270

²²⁹⁰ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil Bin Süleymân*, II. 68

²²⁹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII. 9-10

²²⁹² Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbu*, II. 466

²²⁹³ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, V.458-459

²²⁹⁴ Nehhâs, *Meâni'l-Kur'ân*, I. 461

²²⁹⁵ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, III.238-240

²²⁹⁶ Maverdî, *en-Nuket ve'l-Üyûn*, II. 394

²²⁹⁷ Tûsî, *et-Tibyân*, V. 179-180

²²⁹⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, II. 270

²²⁹⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 293

²³⁰⁰ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, III. 74

²³⁰¹ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, III. 74

²³⁰² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII. 23-26

²³⁰³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII. 23-26

Mâturîdî (ö. 333/944), savaştan malları yüzünden geri kalan ve Peygamber döndüğünde mallarını yanlarına alıp Peygambere; “*bu yüzden geri kaldık, bunları buyur ve bizim adımıza tasadduk et,*” diyen sahabelere Hz. Peygamber bununla emredilmediğini söylemiş ve bu diyalogun ardından bu ayet inmişti demektedir.²³⁰⁴ Nehhâs (ö. 338/950), savaşa gitmeyip geri kalan kendilerini mescid direğine bağlayıp hakkımızda ayet inene dek ailemize çoluk çucuğumuza gitmeyeceğiz diyen üç sahabe hakkında indiğini ifade eder.²³⁰⁵

“Salat” kelimesini, İbn Abbas, *istiğfar*,²³⁰⁶ Süddî, *dua*,²³⁰⁷ şeklinde tefsir ederler. “Salat” kelimesini, Mukâtil (ö. 150/767), *istiğfar*,²³⁰⁸ Ferrâ (ö. 207/822), *istiğfar*,²³⁰⁹ Ebû Ubeyde Ma’mer bin el-Müsennâ (ö. 209/824), *dua*,²³¹⁰ Taberî (ö. 310/923), *dua*, *istiğfar*,²³¹¹ Zeccâc (ö. 311/923), *dua*,²³¹² Nehhâs (ö. 338/950), *istiğfar*,²³¹³ Sa’lebî (ö. 427/1035), *dua*, *istiğfar*,²³¹⁴ Maverdî (ö. 450/1058), *dua*, *istiğfar*,²³¹⁵ Tûsî (ö. 460/1067), *dua*,²³¹⁶ Beğavî (ö. 516/1122), *dua* *istiğfar*,²³¹⁷ Zemahşerî (ö. 538/1144), *dua*, *rahmet etmek*, *ilgi-alaka*, *eğilim göstermek*,²³¹⁸ İbn Atiyye (ö. 546/1151), *dua*,²³¹⁹ şeklinde tefsir etmişlerdir. Ebû Bekr İbnû’l-Arabî (ö. 543/1148), “salat”ın *dua* anlamına geldiğini, *zahire en uygun anlamın da bu olduğunu ifade eder*.²³²⁰

Ferrâ (ö. 207/822), salavat şeklinde de okunmuş ancak salat şeklinde tekil okunması daha yaygındır.²³²¹ Taberî (ö. 310/923) Medine kurraları Salavat şeklinde çoğul okumuşlar, Irak ve Mekke kurraları ise tekil olarak okumuşlar ve bunu daha

²³⁰⁴ Mâturîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, V. 463-465

²³⁰⁵ Nehhâs, *Meâni’l-Kur’ân*, I. 463

²³⁰⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VII. 23-26; İbnü’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 604; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, II. 398

²³⁰⁷ İbnü’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 604; Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, II. 398

²³⁰⁸ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil Bin Süleymân*, II. 69

²³⁰⁹ Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, I. 303

²³¹⁰ Ebû Ubeyde, *Mecâzu’l-Kur’ân*, I. 268

²³¹¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VII. 23-26

²³¹² Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, II. 467

²³¹³ Nehhâs, *Meâni’l-Kur’ân*, I. 463

²³¹⁴ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, III. 244-245

²³¹⁵ Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, II. 398

²³¹⁶ Tûsî, *et-Tibyân*, V. 184-186

²³¹⁷ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, II. 273

²³¹⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 297

²³¹⁹ İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* III. 78-79

²³²⁰ Ebû Bekr İbnü’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, II. 466-468

²³²¹ Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, I. 303

sahih görmüşler.²³²²İbn Atiyye (ö. 546/1151), İbn Kesir, Ebu Amr, Ebu Bekir kanalı ile Asım, Nafî, İbn Amir, “*salatuke*” kelimesini صلواتك şeklinde çoğul okuduklarını, Hafs kanalı ile Asım, Kisai ve Hamza’nın ise صلاتك şeklinde tekil okuduklarını, Hud ve Mü’minun surelerinde de aynı okuyuşların söz konusu olduğunu söyler. Zemahşerî (ö. 538/1144), tekilde okunmuştur.²³²³ Sa’lebî (ö. 427/1035), İbn Abbas ve Küfe ekolünün “*salatuke*” kelimesini “tekil” okuduklarını ancak çoğunluğun çoğul olarak okuduğunu ifade eder.²³²⁴

İbn Atiyye (ö. 546/1151), Mekki ve Nehhas’ın bu ayetin “Tevbe 84. Ayet” ile nesh edildiğini söylediklerini ama bunun doğru olamayacağını zira Tevbe 84. Ayetin münafıklar bağlamında geldiğini, bu ayetin ise savaştan geri kalmış, tevbe etmiş günahkâr Müslümanlar hakkında geldiğini dolayısı ile ayetler arasında neshin söz konusu olamayacağını ifade eder.²³²⁵

Mâturîdî (ö. 333/944), Ayet günah ile dinden çıkılmayacağını anlatmaktadır.²³²⁶ Maverdî (ö. 450/1058), Ebû Bekr İbnû’l-Arabî (ö. 543/1148), *sadaka verene alan kişi dua etmeli anlamının çıktığını ifade ederler.*²³²⁷ Tûsî (ö. 460/1067), ayetin peygambere *sadakasını aldığı kişiye dua etmesi için bir emir olduğunu söyler.*²³²⁸ Cubbai’nin sadaka alan herkese veren kişiye dua etmeleri için ayetin bir emir olduğunu söylediğini nakleder.²³²⁹ Bu sadakanın zekât, sadaka veya günah keffareti mi olduğu konusunda ihtilaf bulunmaktadır.²³³⁰

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “Bedevilerden, Allah’a, ahiret gününe inanan ve harcadıklarını kendilerini Allah’a yaklaştıran ve elçinin *dualarında* anılmalarını sağlayan vesileler olarak gören de vardır...”

Ateş: “Bedevî Araplardan kimi de var ki Allah’a ve âhiret gününe inanır, verdiği Allah’a yakın dereceler kazanmağa ve Elçinin *dualarını* almağa vesile sayar...”

²³²² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VII. 23-26

²³²³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 297

²³²⁴ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, III. 244-245

²³²⁵ İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz* III. 78-79

²³²⁶ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, V. 463-465

²³²⁷ Maverdî, *en-Nuket ve’l-Ûyûn*, II. 398; Ebû Bekr İbnû’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, II. 466-468

²³²⁸ Tûsî, *et-Tibyân*, V. 184-186

²³²⁹ Tûsî, *et-Tibyân*, V. 184-186

²³³⁰ Mâturîdî, *Tevilâtü Ehli’s-Sünne*, V. 463-465

Çelik: “ Ama bir kısım bedevîler de var ki, Allah’a ve âhiret gününe inanır, hayır yolunda harcadığını Allah’a yakınlaşmaya ve Peygamber’in *duasını* kazanmaya vesile sayar...”

Duman: “Kimileri de vardır ki Allah’a ve ahiret gününe iman eder, harcadıklarını Allah katında yakınlıklara ve Peygamber’in *dualarına* vesile sayarlar...”

Elik-Coşkun: “...elçimizin tâlimatları doğrultusunda yaptıkları harcamaların ve bu sayede peygamberin kendileri için ettiği *duaların* Allah nezdinde kabul görmesini, kendilerini Allah’a yakınlaştırmasını niyaz ederler...”

Elmalı - Dumlu: “Bedevilerden, Allah’a ve ahiret gününe inanıp, harcadıklarının Allah katında yakınlıklara, Elçinin de kendilerine *dua ve bağışlama dilemesine* sebep olacağını görenler de vardır...”

Işıcık: “Göçebe Araplar’dan Allah’a ve Âhiret gününe inanan, (*iyilik yolunda*) harcadıklarını Allah’a bir yakınlık ve Peygamber’in *hayır duasına* bir vesile sayanlar da vardır...”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Bedevîlerden öylesi de vardır ki, Allah’a ve âhiret gününe inanır, harcadığını Allah’a yakın dereceler kazanmaya ve Resûl’ün *duasını* almaya vesile sayar...”

Öztürk: “Diğer taraftan, kimi bedevî/göçebe Araplar da var ki bunlar Allah’a ve ahirete yürekten inanır, savaş için yaptıkları harcamaları Allah’a yakın olmak ve Peygamber’in *hayır duasına nail* olmak için bir vesile sayarlar...”

Sülün: “Bedevilerden öyleleri de vardır ki, Allah’a ve ‘Son Gün’e iman eder, infak ettiği şeyi Allah katında yakınlığa ve Resulün *duasına* nail olmaya vesile sayarlar...”

Şimşek: “Ve yine bedeviler arasında öyleleri vardır ki Allah’a ve ahirete inanırlar ve infak edileni Allah katında yakınlıklara ve peygamberin *duasını* almaya vesile sayarlar...”

Yıldırım: “Kimi bedeviler de Allahı ve ahireti tasdik eder; Allah yolunda harcamasını, Allaha yakın olmaya ve Resûlünün *dualarını* almaya vesile sayar...”

Âyet Meâlleri:

Akdemir: “...O halde, sen, onların mallarından, onları temizleyecek, onları arındıracak bir sadaka al ve onlar için *dua et*; çünkü senin *duan* onlara huzur verir...”

Ateş: “Onların mallarından, kendilerini temizleyeceğin, yücelteceğin bir sadaka al ve onlara *dua et*; çünkü senin *duan*, onlara huzur verir...”

Çelik: “ Onların mallarından bir miktar zekât ve sadaka al ki, böylece kendilerini günahlarından arındırıp tertemiz kılasın. Ayrıca onlar için *dua ve istiğfar et*. Çünkü senin *duan* onlar için kalplerini yatıştıran bir huzur ve tatmin vesilesidir...”

Duman: “Onların mallarından zekâtlarını al ki kendilerini arındırıp geliştiresin; onlar için *dua et*! Zira senin *duan* onlara iç huzuru verecektir...”

Elik-Coşkun: “Ey Muhammed! İşte bu içtenlikle tövbe edenlerin hatalarının telâfisi olarak getirip verdikleri sadakaları kabul et ki onların münafıklardan olmadıkları herkes tarafından bilinsin, isimleri temize çıksın! Ayrıca onlar için *dua et*; zira böylece hissettikleri ağır pişmanlık duygusu sebebiyle iyice perişan olmuş halleri biraz düzelecek, kalpleri sükûn bulacaktır...”

Elmalı - Dumlu: “Onların mallarından, kendilerini temizleyeceğin ve arındıracağın bir sadaka al ve onlara *dua et*. Zira senin *duan* onlara güvendir...”

Işıcık: “Sen onların mallarından, onları temizleyip arındırmak ve geliştirmek için sadaka/ zekât al! Ve onların *iyiliğini iste/ kendileri için dua et*; çünkü senin *duan* onlar için huzur ve sükûnettir...”

Gümüş - Çiçek - Demirci: “Onların mallarından bir miktar sadaka al ki, onunla kendilerini temizleyesin, arındırasın. Onlara *dua et*; çünkü senin *duan* onların ızdıraplarını yatıştırır...”

Öztürk: “(Ey Peygamber!) Sen onların mallarından bir kısmını (günahlarına kefarete olmak üzere) sadaka/ zekât olarak al, böylece onları manen temizlemiş ve arındırmış ol. Bir de onlar için *dua et*; çünkü senin *duan* onlara huzur verir...”

Sülün: “Onların mallarından sadaka al da onları bununla temizleyip arıtmış ol. Ve onlara *dua et*, şüphesiz, senin *duan* onlar için bir sükûnet vesilesidir...”

Şimşek: “Sen onların mallarından, kendilerini temizleyip arındıracağın bir sadaka al. Ayrıca onlara *dua et*; çünkü senin *duan* onlar için bir sekinettir...”

Yıldırım: “Onların mallarından zekât al ki, bununla onları temizleyesin ve arındırasın. Onlar için *dua da et*. Çünkü Senin onlar lehine *duan*, onlar için büyük bir huzur ve tatmin kaynağıdır...”

Meâllerin Kritiği: “*Salli fiili ve salat kelimesi*” meallerde kısmen “istiğfar” anlamı ile çevirilmiş ise de meallerin genelinde “dua” anlamı ile çevirilmiştir.²³³¹ Her iki ayette geçen “salat” kavramının “dua” anlamına alınmasını doğru kabul etmekle birlikte “*destek, ilgi-alaka*” anlamının daha uygun olduğunu düşünmekteyiz. Zira dua da desteğin bir parçasıdır.

Ayetlere verilecek muhtemela meallendirme şöyle olabilir: Tevbe, 99; “*Öyle bedeviler de var ki, Allah’ı ve ahireti tasdik eder; Allah yolunda harcamasını, Allaha yakın olmaya ve Resûlünün desteğini almaya vesile sayar...*” Tevbe, 103; “*Sen onların mallarından, kendilerini temizleyip arındıracağın bir sadaka al. Ayrıca onlara ilgi alaka göster/destek ver; çünkü senin ilgi alakan,/desteğin onlar için bir sükun vesilesidir...*”

Fâtır, 35/18, 29; Meryem, 19/31, 55; A’raf, 7/170, Tahâ, 20/132; Neml, 27/3; İsrâ, 17/78; Yunus, 10/87; Hûd, 11/114; En’âm, 6/92, Lokmân, 31/4, 17; Şûrâ, 42/38; İbrâhîm, 14/31; Enbiyâ, 21//73; Mü’minûn, 23/2, 9; Rûm, 30/31; Ankebût, 29/45; Bakara, 2/3, 43, 83, 110, 177, 277; Enfâl, 8/3; Ahzâp, 33/33; Nisâ, 4/ 77, 101, 102, 103, 142, 162; Ra’d, 13/22; Nûr, 24/37, 56, 58; Hac, 22/35, 78; Mücâdile, 58/13; Cumu’a, 62/9, 10; Mâide, 5/6, 12, 55, 58; Tevbe, 9/18, 54, 71. Âyetlerde geçen “salât” kavramı istisnaları olmakla beraber genelde ıstılahi anlamı ile kullanıldığı için inceleme konusu yapmadık.

²³³¹ “Salât” kavramını “dua” olarak çeviren başka mealler için bkz. Akın, Altuntaş-Şahin, Atay, Bayraklı, Bulaç, Çantay, Diyanet Vakfı, Döndüren, Elmalılı, Esed, Feyizli, Gölpınarlı, Gürer-Sofuoğlu, İslamoğlu, Kandemir-Zavalsız-Şimşek, Karakaya, Kısa, Külünkoğlu, Mevdüdi, N. Öztürk, Piriş, Şener-Sofuoğlu-Yıldırım, Toptaş, Türk, Ustaosmanoğlu, Ünal, Varol, Yavuz, Yüksel.

3. 3. KUR'ÂN MEALLERİNDE “SALÂT/صلوة” KAVRAMININ ÇEVİRİ SORUNLARI VE NEDENLERİ

Birinci bölümde işlediğimiz problemlerin aynısı salat kavramı için de geçerlidir. Bunun için burada ayrıca ayrıntıya girmeye gerek yoktur. Salat kavramının anlam takdirinde yaşanan sıkıntıları ayet ayet işleyerek yerinde göstermeye çalıştık. Çokanlamlı bir kavram olan “salat” kavramının anlam takdiri kolay değildir. Müfessirler “salat” kavramına anlam vermede zorlanmış ve ıstılahi anlamı öncelemek sureti ile sorunların üzerini kapatmaya çalışmışlardır.

Salat kavramının çevirisinde gördüğümüz en büyük problem metotsuzluk problemidir. Kelimelerin anlam takdirinde izlenecek belli bir metodolojinin olmaması “salat” kavramının tefsirini ve çevirisini zorlaştırmıştır. Metodoloji yoksunluğu beraberinde keyfi yorumları getirmektedir. Salat kavramının çevirisinde yaşanan sıkıntıların önemli bir bölümü “yorumda keyfilik”ten kaynaklanmaktadır.

Müfessirlerimiz âyetleri Bakara sûresinden başlayarak tefsîr edip sona doğru geldikleri için “salât” kavramını ilk olarak Medenî sûreler içinde değerlendirirler. “Salât” kavramının tefsîrlerde Medenî sûrelerden başlanarak tefsîr edilmesi ıstılahi anlamının lugavi anlama öncelenmesine neden olmuştur. Âyet tefsîrini yaparken lugavi anlamın mı ıstılahi anlamın mı esas alınacağı belli kaidelere bağlanmadığından “salât” kavramının tefsîri konusunda tefsîr kitaplarında çokça tartışmanın yaşandığına şahit olmaktayız.

Salat kavramının çevirisi yapılırken nüzul dönemine, Mekki-Medeni ayırımı dikkat etmemek önemli bir sorundur. “Salât” kavramının Mekkî ve Medenî âyetlerde aynı anlamlarda kullanılmadığı ehlinin malumudur. Tefsîrler kavramlar için anlam takdirinde bulunulurken Mekkî ve Medenî dönemin şartlarını genel olarak göz önünde bulundurmuşlardır. Tefsîrlerde gözardı edilmemiş nüzûl dönemi kaidelerinin tüm tefsîrlerde uygulandığını düşünmediğimiz gibi kaideyi uygulayan tefsîrlerin de bu esası tüm âyetlere şamil kıldıklarını düşünmüyoruz. Sebebi nüzûl rivâyetlerini önemseyen ilk dönem tefsîrlerin bu esasa önem verdiklerini ayrıca belirtmeye gerek yoktur. Tefsir ve meallerin salat kavramının tefsir ve çevirisinde nüzul dönemine yeteri kadar dikkat ettiklerini söyleyemeyiz.

“Salât” kavramının Mekkî âyetlerde sözlük anlamları ile değil de “namaz” anlamında kullanıldığını ifade eden araştırmalar²³³² bulunmakta ise de bizce bu iddianın ilmi herhangi bir dayanağı bulunmamaktadır. “Salât” kavramı vahyin nüzûlünün ilk evrelerinde sistemleşmiş bir ibadet olan namazı değil, cahiliye döneminde de bilinen “*Allâh’a secde etmek, duâ etmek, tabi olmak, ta’zim etmek, övmek, kulluğa çağırarak vs.*” anlamları ifade eder. Dolayısı ile ilk dönem Mekkî âyetlerde geçen “salât” kavramının “namaz” şeklinde çevrilmesi doğru değildir. Alak, Kevser, Maun, Müddessir sûrelerinde bahsedilen “salât” kavramının anlam takdiri kolay değildir. “Salla”, “salât”, “musalli” kelimelerine namaz anlamını vermek sonraları teşekkül etmiş bir terimi başlangıca taşımak olur.²³³³

Salat kavramının çevirisinde genelde bağlam faktörü gözardı edilmiştir. Salat kavramı Türkçeye aktarılırken genel olarak “Kur’an bütünlüğü, sûre bütünlüğü, ayetler arası münasebet ve ayet içi bağlam ihmal edilmiştir. Bu ihmal beraberinde birçok anlam sorununu getirmiş ve ayet çevirilerini içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

“Salat” kavramının çevirisinde rivayetlerin baskın gelmesinden kaynaklanan sorunlar oldukça fazladır. Sahih ve sarîh rivayetler bağlayıcı olsa da Hz. Peygambere ulaşmayan rivayetlerin bağlayıcılığı söz konusu değildir. Rivayetlerin bağlamla çeliştiği durumlarda bağlamın mı rivayetin mi esas alınacağı konusu tartışmalıdır. Bize göre bağlam rivayetten daha sağlam karinedir. Anlam takdirinde bağlam bağlayıcı bir faktör olarak değerlendirilmelidir.

Ehli-Kitap ve kâfirler bağlamında farklı âyetlerde gelen “salât” kavramının “farz namaz” şeklinde tefsîr edilmesi/çevirilmesi ve bunu “*kâfirlerde şer’in fûru’u ile mükelleftir*” cümlesi ile savunulması bize çokta isabetli gelmemektedir.

“Salat” kavramının çokanlamlı yapısı bazı anlam sorunlarını beraberinde getirmiştir. Çokanlamlı bir kelime aynı bağlamda sadece bir anlam ifade eder. Bir kelimenin birden çok anlamının aynı bağlamda zikredilmesi anlam kargaşasını beraberinde getirecektir.

²³³² Bkz. Gözeler, *a.g.e.*, s. 63-64.

²³³³ Çalışkan, *Kur’ân Vahyinin Mekke Yıllarında*, ss. 264-268

Aynı mütakellimin bir yerde tek kelimeyi kullandığı halde birden fazla muhatabın her biri için farklı manalar takdir etmek Kur’ân’ın mübinliğine pek uygun düşmemektedir. Ayrıca meâl yazarlarımızın çokanlamlı bir kelimenin birçok anlamını aynı âyette vermeleri yaptıkları için güçlüğü okuyucuya yıkmak anlamına gelmektedir. Birden fazla anlama gelen bir kelimenin neye dayanılarak âyet içinde farklı anlamlandırıldığına gerekçelendirilmemesi de metotsuzluk sorununa işaret etmektedir.

“Salât” kavramının bazı Meâllerde arapça şekli ile bırakıldığını görmekteyiz. Herhangi bir kavramın meâllerde Arapça hali ile yazılması okuyucuyu doğru anlama götürmeyecektir. Zira okuyucu meâl okurken kavramları yetiştirdiği kültürün ve okuduğu eserlerin etkisinde kalarak anlamlandıracaktır. Eğer bir kavram Arapçada olduğu hali ile Türkçeye geçmişse onu olduğu gibi yazmakta bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak eğer bir kavram anlam değişimine uğramış ya da farklı bağlamlarda farklı anlamlar kazanan çok anlamlı kavramlardan birisi ise o zaman kavramı Arapça aslı ile yazmak yanlış bir tercih olacaktır. Bu durumda Meâl yazarı kendisinin içinden çıkamadığı müşkil bir durumu okuyucuya havale etmiş olacaktır ki bu da doğru değildir.

Meâl yazarının görevi; kelimelerin anlamını yansıtamamanın verdiği korku ile kelimeyi olduğu gibi yazmak değil, âyet bağlamında kelimenin ifade ettiği anlamı dile getirmesi ve okuyucuya âyetin vermek isteği mesajı ulaştırmak için gayret sarf etmesidir.

Son dönemlerde kaleme alınan Meâllerde klasik meâllerin tam tersi olarak lugavi anlamın hiçbir esas ve usule dayanmadan şer’i anlama öncelendiğini, “salât” kavramının sadece lugavi anlamında değil yeni vaz’ edilmiş anlamlarla da tercüme edildiğini gözlemlemekteyiz.²³³⁴ Dinin temel esaslarından biri olarak bilinen “salât” kavramının anlam takdirinde yaşanan başıboşluğun ortadan kalkması için ilmi kriterlerin hakemliğine başvurulmalıdır.

“Salât” kavramı gibi lafzı müşterek bir kavramın lugavi anlamda mı şer’i anlamda mı alınması gerektiği konusunda özellikle nüzûl dönemi ve âyet bağlamı

²³³⁴ Bkz. Hakkı Yılmaz, Gazi Özdemir, Erhan Aktaş, Edip Yüksel Meâlleri vs.

kriterleri belirleyici rol oynar. Biz de âyetlerden örnekler vererek yapılan yanlışları ve yanlışların nedenlerini göstermeye ve doğru anlama belli kriterler çerçevesinde ulaşmaya çalıştık. Elbetteki bizim ulaştığımız doğrular nihai doğrular olmayacaktır, ancak doğruyu bulma yolunda samimi bir çaba olarak görülmesini arzu ederiz.

SONUÇ

Tefsîr ve meâllerde “salât” kavramını incelerken önemli bir eksiklik olarak genel geçer bir metodolojinin olmadığını fark ettiğimizi söyleyebiliriz. Bir kelimenin anlamı takdir edilirken, ilk dönem sözlükleri, Cahiliye şiiri, kelimenin Kur’ân bütünlüğünde nasıl kullanıldığı, cümle bağlamı, nüzûl ortamı, Hz. Peygamberin tefsîri gibi unsurlar, hemen hemen tüm müfessirlerin dikkate aldığı kriterlerdir. Ancak bu kriterlerin tefsîr ve meâllerde yeterince uygulanmadığı görülmektedir.

Âyetler üzerinde yeterince durmadan, ilgili tartışmaları detaylı bir incelemeye tabi tutmadan, kelime ve kavramları semantik analizden geçirmeden, en önemlisi ise belirli bir metodoloji izlemeden meâl hazırlamanın istenen sonuçları vermeyeceği açıktır.

Meâl yazarının kelimelerin anlamını takdir ederken göz önünde bulundurması gereken en önemli husus, kelimelerin ilk vaz’ edildikleri anlamı ve daha sonra kazandıkları anlamları tesbit etmektir. Zira bir kelime doğduğu havzadan uzaklaştıkça başka anlamlar yüklenir ve zamanla temel anlamından uzaklaşarak bambaşka bir kelime olarak karşımıza çıkabilir. Bunun için kelimelerin cahiliye ve nüzûl döneminde hangi anlamlarda kullanıldığının tespit edilmesi ve semantik analizlerden geçirilmesi önem arz etmektedir.

Kur’ân’ın nâzil olduğu Arapçadan bazı kelimelerin Türkçeye geçtiği bilinmektedir. Kur’ân’dan Türkçeye geçen birçok kelimenin özgün anlamı ile değil; sonradan kazandığı anlamlarla kullanıldığı görülmektedir. Bunun farkında olmayan meâl okuru, kelimelerin uğradığı anlam değişimlerini bilemediği için bunların dildeki yaygın anlamlarına itibar eder. Bu nedenle meâl yazarlarının kelimelerin anlam takdirini kültürel birikimi değişkenlik gösteren okuyuculara bırakmaması daha doğru olacaktır.

Herhangi bir kavramın meâllerde Arapçası ile yazılması okuyucuyu doğru anlama götürmeyecektir. Zira okuyucu, meâl okurken kavramları yetiştirdiği kültürün ve okuduğu eserlerin etkisinde kalarak anlamlandıracaktır. Eğer bir kavram Arapçadaki anlamıyla Türkçeye geçmişse onu olduğu gibi yazmakta bir sakınca olmayacaktır. Ancak eğer kavram, anlam değişimine uğramışsa ya da farklı

bağlamalarda farklı anlamlara gelebilen bir yapıda ise onu Arapça aslı ile yazmak yanlış olacaktır. Zira bu durumda meâl yazarı, kendisinin bile içinden çıkamadığı bir durumu okuyucuya havale etmiş olacaktır. Meâl yazarının görevi, kelimenin anlamını yansıtamama endişesi ile onu olduğu gibi yazmak değil; aksine âyet bağlamında ifade ettiği anlamı bulması ve bunu okuyucuya doğru bir şekilde aktarmasıdır.

Meâllerdeki hatalardan biri, Kur'ân sonrası süreçte terimleşmiş kelimeleri aktarma noktasında görülmektedir. Oysa yapılması gereken şey, sonraki süreçte birer Kelam, Tasavvuf, Hadis yahut Fıkıh terimi haline gelmiş kelimeleri, bu ilimlerin etkisinden bağımsız olarak âyetin indiği ortama uygun bir şekilde anlamlandırarak tercüme etmektir. Âyeti nüzûl ortamından koparmak, yanlış anlaşılmasına neden olacaktır. Bu nedenle kavramların Mekkî ve Medenî sûrelerde hangi anlamlarda kullanıldığı, nüzûl sürecinde ne gibi anlam değişimlerine uğradığı göz önünde bulundurulmalıdır. Meâllerde sûre girişine Mekkî veya Medenî kaydını koyduktan sonra Mekkî sûreye Medenî, Medenî sûreye Mekkî anlam takdir etmek en azından bir çelişkidir.

Çokanlamlı kelimeler bağlama göre anlam kazanırlar. Bu sebeple Kur'ân kelimelerinin anlamlandırılması sırasında mutlaka tabii bağlama ve ilk muhatapların kelimeyi hangi anlamda kullandıklarına bakılmalıdır. Meâllerin, yakın anlamlı kavramların çevirisinde başarısız olduğu görülmektedir. Eş anlamlı olmayan kavramları eş anlamlı kavramlarmış gibi çeviren mütercimlerin, Kur'ân'ın kelimelerinin taşıdığı anlam zenginliğini önemli ölçüde kısırlaştırdıkları söylenebilir. Meâl yazarlarının âyet çevirilerinde ezdâd türünden olan kelimelere gereken önemi verdiklerini söyleyemeyiz.

Meâllerin rivâyetlerden müstağni kalmaları ne kadar yanlış ise rivâyet kültürüne teslim olmaları da bir o kadar yanlıştır. Rivâyet tefsîrlerinin en önemli üç zaaf noktası; uydurmalar, İsrailiyat ve senetlerin hazfi probleimidir. Bu problemlerin meâllere de yansıdığı görülmektedir. Âyetin metnine, bütünlüğüne, nüzûl ortamına, sahih ve sarîh hadislerle ters düşen rivâyetlerin değer görmesi, zaman zaman âyet çevirilerinde de görülmekte, bu durum mesajın doğru algılanmamasına neden olmaktadır.

Kur'ân'ı bütüncül bir gözle okuyamamanın sebep olduğu hatalı yorum tercihlerine yer yer rastlanabilmektedir. Özellikle İslami ilimler ve alt disiplinleri oluştuktan sonra parçacı yaklaşımların tefsirlere etkisinin arttığını söylemek yanlış olmayacaktır. Günümüzde belirli mezhep ve meşrep taraftarlarının Kur'ân'ı anlama konusunda yaşadıkları sıkıntıların kahir ekseriyeti de bu hatalı yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Meâl yazarlarını bağlı oldukları mezhepten, etkisi altında kaldıkları ekol ve kişilerden bağımsız değerlendirmemek gerekse de bunların mensubiyetlerini âyet çevirilerine yansıtılmaya azami gayret sarf etmeleri gerekmektedir.

Tezimizde, meâllerde “Salât” kavramının anlamlandırılması konusunda karşımıza çıkan problemlerinin basit olmadığını gördük. Daha önemlisi ise “Salât” kavramının, mütercimleri akademisyen olmayan son dönemdeki bazı Meâllerde basitleştirildiğini, sözlük ve kavramsal çerçevesinden uzak anlamlara hamledildiğini ve bunun hiçbir usul ve esasa dayandırılmadan yapıldığını müşahade ettik.

Kur'ân, Arapların günlük dilde kullandıkları birçok kelimeye yeni anlamlar yüklemiş ve yeni bir din dili oluşturmuştur. “Salât” kavramının duâ anlamının yanı sıra namaz anlamını da kazanması buna örnektir. “Salât” kelimesinin, cahiliye döneminde Arapçaya Ehl'i-Kitâp'tan geçtiği ve o dönemdeki Arapların bu kelimeyi İbranice'deki anlamıyla (dua) kullandıkları görülmektedir. Cahiliye Arapları “Salât” kelimesini İslam öncesinde “duâ” anlamında kullanıyorlardı. Daha sonraları (vahiy sürecinde) “salât” kelimesi “namaz” anlamını kazandı. Böylece kavram, cahiliye dönemindeki kullanımına ek olarak “namaz” anlamını kazanarak şer'i bir anlama bürünmüştür. Öyle ki “salât”ın “namaz” anlamı, gerçek anlamın/“duâ”nın önüne geçmiştir.

Arapların başka dillerden alıp arapçalaştırdıkları “Salât” kavramının sözlüklerdeki anlamlarını kronolojik olarak şu şekilde sıralayabiliriz: sırtın ortası; uyluk kemikleri, uyluk kemiklerinin hareket ettirilmesi, yarış atlarından ikinci olanın birincinin uyluğunun hizasında durması, onu takip etmesi; saygı için eğilip bükülmek; duâ, rahmet, bereket, istiğfâr, keramet, tezkiye, güzel anma, tesbih, kıraat, din, ibadethane, destek.

“Salât” kavramı son dönemdeki Meâllerde kelimenin kök anlamlarından yola çıkılarak dolaylı yoldan destek anlamında kullanılmaktadır. “Salât” kelimesine sözlüklerin hiçbirinde “destek, yardım” anlamı verilmediğini iddia edenler olsa da İbn Kutlubogâ (ö. 879/1474), “Ğarîbu’l-Kur’ân” ve Ebu’l-Beka’nın “el-Külliyat” adlı eserlerinde kelimenin “destek, yardım” anlamları ile de karşılandığı görülmektedir.

“Salât” kavramı, çokanlamlı/lafzı müşterek bir kelime olup vahiy sürecinde istilahi anlamını kazanarak kavramlaşmış ve Türkçe’de “namaz” ibadetine indirgenerek anlam daralmasına uğramıştır. “Salât” kelimesinin ezdad kelimelerden olduğu da söylenmiştir.

Bir kelimenin aynı anlamda birbirinden farklı birkaç kelime ile ifade edilmesi kelimenin müteradif olduğunu gösterir. ”Salât” kavramının da namaz anlamı yönü ile müteradif olduğu ifade edilmiştir. Kur’ân’da namaz anlamı ile “Salât” kavramının yerine kıyam, rükû’, secde, tesbih, zikir, kıraat, Kur’ân, iman, kanut, kıyam, hasene, duâ, istiğfâr, gibi kavramların kullanıldığı ifade edilmektedir. Biz “Salât” kavramının müteradif olmadığını düşünmekteyiz. Zira âyetlerde salât kavramının devamında rahmet, teşbih, zikir gibi kelimelerin gelmesi aslında “Salât”ın bu kelimelerle aynı olmadığını göstermektedir. Zira bu kelimeler “Salât” kavramının müteradifi olsalardı peş peşe kullanılmalarının bir anlamı olmazdı. Bizce “Salât” kavramı “duâ, rahmet, tesbih” anlamlarını da içine alan daha geniş bir kullanım alanına sahiptir. “Salât” kavramı, anlam alanına giren kelimelerden biri ile kullanıldığında birlikte zikredildiği kelimedenden farklı ve daha geniş bir anlama gelmektedir.

Meâllerin birçoğunda tefsir ve rivâyetlerin etkisiyle “Salât” kavramına namaz anlamı verildiğini görülmektedir. ”Salât” kavramına Medenî âyetlerde “namaz” anlamı verilebilir ise de Mekkî âyetlerde, özellikle ilk dönem Mekkî âyetlerde bu anlamın uygun olduğunu söylenemez. Bu yönü ile Tefsîr ve rivâyetlerde “salât” kelimesine yüklenen hakim anlamın “namaz” olduğu söylenebilir. Namaz kavramı, okuyucu için rutin bir ibadet olan ve Hz. Peygamberden bu güne kadar uygulana gelen beş vakit namazı ifade etmektedir. Dolayısıyla Meâllerde verilen namaz kelimesi âyet metninde geçen sallî ifadesini karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

“Namaz kılmak” ifadesinin Kur’ân’da genelde “ikametu’s-sala” şeklinde geldiğini “sallâ, sallî” şeklinde gelmediğini görmekteyiz.

Kanaatimizce “salât” kelimesinin namaz anlamının güçlü bir şekilde karşımıza çıkmasının nedeni, tefsirlerde ve rivâyetlerde bu anlamın öncelenmiş olmasından dolayıdır. Tefsir ve rivâyetlerin bertaraf edilmesi elbette ki doğru değildir. Ancak rivâyetler ve müfessirlerin görüşleri nihai karar mercii değildir. Kaldı ki bunlar, vakıaya/nüzûl ortamına, Arap diline, âyet bağlamına ve Kur’ân bütünlüğüne uymadığında ret edilebilirler. Çalışmamızdaki etimolojik analizlerde de görüldüğü üzere “Salât” kavramının şeri anlamında olmasa da sözlük anlamlarında çokça ihtilaf vardır. “Salât” kavramının anlam takdirinde müfessirlerin izledikleri genel geçer bir metodolojilerinin olmadığı görülmektedir. Müfessirlerin kelimenin anlam takdirinde şer’i anlamı tercih etmiş olmaları Medenî âyetler için geçerli olsa da Mekkî âyetlerin çoğunda geçerli, değildir.

Müfessirlerin âyetleri Mushaf düzenine uygun olarak Bakara sûresinden başlayarak tefsîr etmeleri “Salât” kavramının ilk olarak Medenî sûreler içinde incelenmesine neden olmuştur. Bu olgu ıstılahi anlamının lugavi anlama öncelenmesiyle sonuçlanmıştır. İstılahi anlamın lügavi anlama öncelenmiş olması olgusu da âyet çevirilerinde bazı yanlışların meydana gelmesine yol açmıştır. Âyeti tefsir ederken lugavi anlamın mı ıstılahi anlamın mı esas alınacağı belli kaidelere bağlanmadığından “salât” kavramının tefsîri konusunda tartışmalar artmış bu tartışmalar çevirilerde karmaşaya neden olmuştur.

“Salât” kavramının fiil formundaki “duâ, övgü, ta’zim, öne çıkmak, izini sürmek” gibi sözlük anlamlarından hareketle, bu kelimenin ilk dönem Mekkî âyetlerde “davet etme, çağrı yapma, hak dini duyurma, tabi olma” gibi anlamlara geldiğini söyleyebiliriz. Nitekim kelimenin cahiliye şiirlerinde de buna yakın anlamda kullanıldığı görülmektedir. “Musallîn” kelimesinin “öne geçmek, önde olanı takip etmek” gibi sözlük anlamlarını göz önünde bulundurarak kelimenin “Peygamberlerin izinden gidenler, peygamberlere tabi olanlar” anlamına geldiğini söyleyebiliriz.

Meâl yazarlarının, çokanlamlı bir kelimenin birden çok anlamını aynı âyette vermeleri, doğru anlamın hangisi olduğunu okuyucuya bırakmak anlamına gelir. Ya kelimenin bulunduğu âyette hangi anlama geldiği belirtilmeli ya da kelimenin neye dayanılarak birden çok anlamla tercüme edildiği gerekçelendirilmelidir.

İncelediğimiz meâller emek mahsulü ve başarılı çalışmalar olmakla beraber kavramların anlam takdirinde; özellikle çokanlamlı, ezdad ve müteradif kavramların anlam takdirinde yer yer hatalar bulunmaktadır. Bu gibi eksiklikler hariç olmak üzere akademisyenler tarafından hazırlanan meallerin diğerlerine göre daha bilimsel ve tutarlı olduğu söylenebilir.

“Salât” kelimesinin, yaygın kabulün aksine Kur’an’daki birçok yerde namaz anlamında değil; daha çok sözlük anlamında kullanıldığı görülmektedir.

“Salât” kelimesinin “Ekame” fiili ve zekât kelimesi ile kullanıldığı yerlerin tümünde namaz anlamında olduğu doğru değildir. Zira “salât” ve zekât kelimelerinin birlikte buldukları yerlerde her zaman ıstılahi anlamları ile kullanılmadıkları bilinmektedir. Örneğin Hz. Peygamberin eşleri bağlamında “salât”ı ikame edin ve zekâtı verin” âyetindeki zekât kelimesinin ıstılahi anlamda kullanılmış olması veya Hz. İsa bağlamında “nerede olursam olayım “salât”ı ikame etmek ve zekâtı vermekle emrolundum” âyetinde zekât kelimesinin farz olan zekât ibadetine işaret ediyor olması mümkün görünmemektedir.

“Salât” kelimesi kuşlar içinde kullanıldığı halde “kuşlar namaz kılmaz” denilerek bu kelime insana has kılınmış, insan dışındaki varlıklar için “salât”ın “namaz” anlamında değil “tesbih” anlamında olduğu ifade edilmiştir. Kimine göre de “kuşların namazı ruku ve secdesi olmayan bir namaz türüdür.” Hâlbuki âyetlerde canlı ve cansız tüm varlıkların “secde ettikleri”, “tesbih ettikleri” ifade edilmekte; bu yerlerde geçen secde ve tesbih’in canlı ve cansız tüm varlıkların eylemleri oldukları müfessirler tarafından kabul edilmekte ve yoruma tabi tutulmaktadır. Bizce “salât” kelimesi, secde ve tesbih eylemlerini de kapsayan daha genel bir kullanım olan bir kavramdır. O halde canlı-cansız tüm varlıklar için secde ve tesbihin varlığı kabul edildiği gibi, bunlar için “salât”ın varlığı da kabul edilmelidir. “Salât” kelimesi ile

ilgili zorlama yorumların kaynağı, kelimenin geçtiği âyetlerin her birinde ıstılahi anlamın öncelenmesindedir.

Medenî âyetlerde “salât” kelimesinin namaz, Mekkî âyetlerde ise dua vs. sözlük anlamlarında kullanıldığını ifade etmek Kur’an’i gerçeğe uymamaktadır. Zira Tevbe sûresinde “salât” kelimesi müşrikler bağlamında namaz anlamında kullanılmamıştır. “Salât” kelimesinin burada namaz anlamına geldiğini düşünen müfessirlerin bazılarına göre tasdik etmeden kabul etmek; kimileri kalb ile tasdik dil ile ikrar; kimileri de namazı tasdik, ikrar ve eda etme şeklinde anlamışlardır. Hâlbuki bu âyetlerde “salât” kelimesi de zekat kelimesi de sözlük anlamlarında kullanılmışlardır. Bu âyetlerde “salât” kelimesi üst anlam olan sorumluluk anlamını, özelde sorumluluğun gerektirdiği görevi, daha özelde ise anlaşmayı, bağlılığı, boyun eğmeyi ifade eder. “Salât” ile ifade edilmesinin sebebi sorumluluk altına girmiş olmalarıdır. Zaten Tevbe 11. Âyette “salât” ifadesinden sonra eğer “sözlerinden dönerlerse” denilmektedir ki bu da bizlere “salât”ın yapılan anlaşmalara uyma sorumluluğunu anlattığını göstermektedir.

“Salât” kelimesinin, bazen kâfirler ve ehli kitap bağlamında kullanıldığı halde müminlere hitap ediliyormuş gibi tefsir ve tercüme edilmesi doğru değildir. Nüzul dönemini dikkate almadan, âyetin indiği dönemin ahvalini bilmeden “salât” kavramının ilk dönemlerde belli vakitlerde eda edilmesi gereken bir ibadet şeklinde tefsir edilmesi yanlış olmalıdır.

“Salât” kelimesinin, müfessirler tarafından farklı yerlerde rahmet, mağfiret, bereket, istiğfar, tezkiye, dua, tesbih, övgü, din, kıraat, ibadet, destek, ittiba, ta’zim gibi anlamlarda açıklandığı ancak bu açıklamaların hangi kriterlere göre yapıldığının belirtilmediği görülmektedir. Bu durum, müfessirlerin de “salât” kavramının anlamlarıyla ilgili net fikirlere sahip olmadığını göstermektedir. Müfessirlerin kelime ile ilgili kafa karışıklıklarını, “salât”ın ıstılahi anlamını önceleyerek gizledikleri anlaşılmaktadır. “Salât” kelimesinin temel anlamının öncelenmesi gereken yerde ıstılahi anlamının öncelenmesi; ıstılahi anlamının öncelenmesi gereken yerde lugavi anlamın öncelenmesi âyetin vermek istediği mesajın yanlış veya eksik anlaşılmasına sebep olmaktadır.

“Salât” kavramının daha önce zikrettiğimiz birçok anlamının olması, aslında “salât”ın tüm bu anlamların üstünde bir çatı kavram olduğuna ve tüm anlamları içine alan üst bir anlama sahip olduğuna işaret etmektedir. Tefsirlerde bu ayrımın görülmediği, “salât” kelimesinin alt anlamlarla ifade edildiği anlaşılmaktadır.

Allah’ın bir isminin de musalli olması; dua ve tesbih eden, istiğfarda bulunan, zikir eden, ruku ve secdeye varan, Kur’an okuyan, ibadet eden, övgüde bulunan kullara musalli; namaz kılınan yerlere musalla denilmesi, “salât” kelimesinin sadece namaz anlamına hapsedilmeyecek kadar geniş bir kullanıma sahip olduğunu gösterir. Hadislerde Fatıha sûresi için “salât” kelimesinin kullanılması, “salât” kavramının müminlerin tüm hayırlı eylemlerine işaret eden bir kavram olarak görülmesi de kavramın geniş bir anlam alanına da sahip olduğunu göstermektedir.

“Salât” kavramının ifade ettiği üst, çatı anlam “görev ve sorumluluktur.” Bu ifadelerimiz, namaz ibadetini önemsemediğimiz ya da tahfif ettiğimiz anlaşılmalıdır. Aksine namazın, müslüman bilincinin oturması ve devamı için bir iç dinamik ve olmazsa olmaz işleve sahip olduğunu söyleyebiliriz. “Salât” kelimesini üst ya da çatı anlamında kullandığımızda, içinde “salât” geçen âyetlerin yerini bulduğunu ve zorlama yorumlara ihtiyaç kalmadığını görürüz. Zaten namaz kılmak Müslüman olmanın gereği ve Müslümanın kulluk görevidir. Örneğin Meryem, 59. Âyetteki “salât”ı kaybettiler, şehvetlerine uydular” ifadesi, “dinlerini, kulluk görev ve sorumluluklarını yitirdiler” şeklinde anlaşılmalıdır. “Salât”ın fahşa ve münkerden alıkoyması da bu gerçeği anlatmaktadır. “Salât”ın zekât, sabır ve infak ile gelmesi de bu gerçeğe işaret etmektedir. Keza “salât”ı ikame edenlerin muttaki, muslih ve muhsin olarak ifade edilmelerini de bu şekilde değerlendirmek doğru olacaktır.

İbadet kelimesi Kur’an’da Allah’a kulluk etmeyi anlatmaktadır, bazı âyetlerde “salât” kavramı ibadet kelimesinden önce ve sonra gelmektedir. Müfessirler “salât” kelimesinin ibadetler içindeki müstesna öneminden dolayı zikredildiğini söyleseler de biz bunun farklı bir gerekçesinin olduğunu düşünmekteyiz ki bizce bu âyetlerde de “salât” kelimesi görev ve sorumluluk bilincini anlatmaktadır.

Kısaca özetleyecek olursak, Kur'an'da "salât" kelimesi üst/çatı bir kavram olarak "görev ve sorumluluk" anlamına gelmekte ve bu kavramın altında daha önce zikrettiğimiz birçok kelime ve anlam yer almaktadır. "Salât" kavramını bu anlamıyla ele aldığımızda ibadetin de sorumluluk ve görevin bir parçası olduğunu ya da ibadet/kulluk ifadesinin bir gereğinin de görev ve sorumlulukları yerine getirmek olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla namaz bu asıl görev için bizlere verilmiş bir sorumluluk ve görevdir. "Salât" kavramının geçtiği her yerde olmasa da birçok yerde "namaz" anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Ulaşmış olduğumuz sonuç "salât"ın namazdan daha genel olduğu ve namazın "salât"ın sadece bir bölümü olduğudur.

Allahu 'alem.

KAYNAKÇA

- A. J. Wensinck, “*Salat*”, İA, MEB Yay., İstanbul, 1988
- Abbas el-Kummî, *ed-Durri'n-Nazîm fî Luğati'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Rıza Üstadî, 1. Bsk., Mecma' Buhusi'l-İslâmiyye, Meşhed, 2007
- Abdulali Salim Mukerrem, *Kelimetü'l-İslamiyye fî Hakli'l-Kur'ân*, 1. Bsk., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1996
- Abdulazîm İbrâhîm Muhammed el-Mat'anî, *Dirâsâtun Cedîdetün fî i'câzi'l-Kur'ân*, Mektebetü Vehb, Kâhire, 2014
- Abdulaziz bin Ali el-Harbî , *Vechu'n-Nehâr el-Kâşif an Meanî Kelâmi'l-Vahidi'l-Kahhâr*, 1. Bsk., Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2006
- Abdubâkî bin Abdilmecîd el-Yemânî(ö.743/1342), *Kitâbu't-Tercümân an Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Yrd. Doç. Dr. Halit Zavalı, İstanbul, 2007
- Abdulkâfi, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2007
- Abdulcebbâr Fethî Zeydân, *Lâ Vücûh ve Lâ Nezâir fî Kütübi'l-Vücûh ve'n-Nazâir*, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2016
- Abduh, Muhammed (ö. 1323/1905), *Fatiha Sûresi ve Amme Cüzü Tefsiri*, çev. Ömer Aydın, 1. Bsk., İşaret Yay., İstanbul, 2012
- Abdullah et-Tayyar, *Tüm Detayları ile Namaz*, çev: M. Beşir Eryarsoy, 3. Bsk., Guraba Yayınları, İstanbul, 2015
- Abdulmacit Nedim, *Nemuzec min Dirâseti'd-Delâliyyeti fî Tefsiri Kuruni'l-Hamseti'l-Ulâ*, byy., trs.
- Abdurrezzâk bin Hemmâm es-San'ânî (ö. 211/826), *Tefsîru Abdurrezzâk*, I-III, thk. Dr. Mahmud Muhammed Abduh, 1.Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999
- _____ *el-Musannef*, thk. Habiburrahmân el-A'zamî, 1. Bsk., Meclisu'l-İlmî, Beyrut, 1972
- Acar, Ömer, Çokanlamlılık-Eşadlılık İkileminde İştirâk-i Lâfzî, *Ankara Üniversitesi İFD*, Ankara, 2010, 51/2
- Acar, Yusuf, Münafıkların Cenaze Namazlarına İlişkin Rivayetlerin Tahlili, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 22, Konya, 2013

Affuddîn Süleymân et-Tilimsânî(ö. 690/1291), *Esmâu'l-Hüsna*, çev. Selehattin Alpay, 4. Bsk., İnsan Yay., İstanbul, 2002

Ahfeş el- Evsat, Ebi'l- Hasen Saîd bin Mes'ade el-Mücâşif el- Belhî (ö. 215/830), *Meâni'l-Kur'ân*, thk. İbrahim Şemsuddîn, 2. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011

Ahmet bin Hanbel, Ebû Abdullâh (ö. 241/855), *Müsnedü Ahmed bin Hanbel*, Beytü'l-Efkari'd-Devliyye, Lübnân, 2004

Ahmet Hulusi, *Allâh İlminden Yansımalarla Kur'ân-ı Kerîm Çözümü*, 4. Bsk., İstanbul, 2011

Ahmed Muhammed Kadûr, *Medhal İlâ Fıkhi'l-Lûğati'l-Arabiyye*, 4. Bsk., Daru'l-Fikr, Dimaşk, 2010

Ahmed Muhtâr Ömer, *Mu'cem el-Mecâlât ve'l-Müterâdifât el-Kur'âniyye*, Alemlî'l-Kütüb, Kâhire, 2015

Aişe Abdurrahmân Binti-ş-Şâti, *et-Tefsîru'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-II, 7. Bsk., Dâru'l-Meârif, Kâhire, 1968

Akarsu, Bedia, *Felsefi Terimler Sözlüğü*, TDK, Ankara, 1975

Akdemir, Salih, *Son Çağrı Kur'ân*, 3. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015

_____ *Cumhuriyet Dönemi Kur'ân Tercümelere(Eleştirel bir Yaklaşım)*, Akid Yay., Ankara, 1989

Akın, Ali, *Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, 1. Bsk., Süleymaniye Vakfi Yay., İst., 2015

Akıncı, Mustafa Cemil; *Anlamak İçin Türkçe Kur'ân(Meal)*, Kamer Yay., İstanbul, 2013

Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, TDK, Ankara, 2007

Aktaş, Erhan, *Kerîm Kur'ân Türkçe Çeviri*, 4. Bsk., Ankara, 2016

Albayrak, Halis, *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine*, 7. Bsk., Şule Yay., İstanbul, 2015

Ali bin Bâli el-Kostantinî(ö. 992/1584), *Hayru'l-Kelâmi fî't-Tekâssî an-Ağlâti'l-Avâm*, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, 2. Bsk., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1983

Ali Fehmi en-Nezihi, *Kelimetu'l-Kur'ân bi Meani'n-Muhtelifi*, 1. Bsk., Daru'l-İman, İskenderiye, 2014

Ali Mebrûk, *Kur'ân Yazıları*, çev. Muhamed Coşkun, 1. Bsk., Mana Yay., İstanbul, 2016

Alî bin Osmân el-Mardîni(ö. 750/1349), *Behcetü'l-Erib fî Beyâni mâ fî Kitâbillâhi'l-Azîz mine'l-Ğarîb*, thk. Dr. Dahî Abdulkakî, 1. Bsk., Dâru Kuteybe, Beyrut, trs.

Aliyyu'l-Kârî, Nureddîn Alî bin Sultân el-Herevî (ö. 1014/1605), *Envaru'l-Kur'ân ve Esraru'l-Furkân/Tefsîru Molla Aliyyu'l-Kârî*, I-V, thk. Dr. Nâcî es-Suveyd, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2013

Allal el-Fâsî, *İslam Hukuk Felsefesi*, çev. Soner Duman, Osman Güman, 1. Bsk., Mana Yay., İstanbul, 2014

Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 12. Bsk., DİB, Ankara, 2011

Altuntaş, Halil, *Kur'ân'ın Tercümesi ve Türkçe Namaz Meselesi*, TDV Yay., Ankara, 2006

Alûsî, Ebû's-Senâ Şihâbuddîn Mahmûd bin Abdullâh bin Mahmud el-Bağdâdî (ö. 1270/1854), *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'Î-i-Mesânî*, thk. Alî Abdîbârî Atiyye, I-XVI, 3. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2009

Antonyus Butros, *Mu'cemu'l-Mufasssal fi'l-Ezdâd*, 1. Bsk., Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003

Arpa, Abdulmuttalip, *Kur'ân'da Ezdâd*, Gece Kitaplığı, İstanbul, 2015

_____ *Arap Dilinde Bir Çokanlamlılık Türü: Ezdâd*, Şırnak Üniv. İFD, 2012/I-II, C. 2, S. 1-2

Arslan, Gıyasettin, Türkçe Kur'an-ı Kerim Meallerinde Hedef Dilin Önemi, *Fırat Üniv.*, İFD, 8(2003), Elazığ, 2003

Asmaî, Ebû Saîd Abdulmelik bin Kureyb(ö. 217/832), *Ma İhtalefet Elfâzuhu ve İttefekât Maânihi*, thk. Mâcid Hasen ez-Zehebî, 1. Bsk., Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1986

_____ *Kitâbu'l-Ezdâd*, ("Selâsetü Kütübin fi'l-Ezdâd" kitabının içinde), Nşr. August Haffner, Matbaatu'l-Kesulikiyye, Beyrut, 1912

Atay, Hüseyin, *İslamı Yeniden Anlama*, 3. Bsk., Atay Yay., Ankara, 2013

_____ *Kur'an Türkçe Çeviri*, 2. Bsk. Atay Yay., Ank., 2016

Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri*, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988

- _____ *Kur'ân'ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, trs.
- _____ *Kur'ân Öncesi Arap Tolumunda Dini Düşünce ve İbadet, Kur'ân'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'ân Öncesi Mekke Toplumunu –Sempozyum*, 1-3 Temmuz 2011(8. Tefsîr Akademisyenleri Buluşması), İstanbul, 2011
- _____ *Namaz md.*, Kur'ân Ansiklopedisi, İstanbul, trs.
- Aydın, İsmail, *Kur'ân'ın Filolojik Yorumu Tarihsel Gelişim ve Sorunları*, 1.Bsk., Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014
- Aydar, Hidâyet, *Kur'ân'ı-Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 2. Bsk., Yeni Zamanlar Yay., İstanbul, 2014
- Aydın, Mustafa, *Kur'an'ı Kavramlar*, 1. Bsk., Pınar Yay., İstanbul, 2010
- Ayhan, Bayram, İlk İnen Vahye Dair Rivâyetlerde Geçen Bazı İbarelerin Tahlili, *dergiabant, Abant İzzet Baysal Üniv. İFD*, Güz 2015, Yıl:3, C. 3, S. 6, Bolu, 2015
- Azimli, Mehmet, *Cahiliyye'yi Farklı Okumak*, 2. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015
- Bakan, Tevhid, Hz. Peygamberin Abdullah bin Übeyy'in Cenaze Namazını Kılması, *Atatürk Üniv. İFD*. S. 39, Erzurum, 2013
- Balcı, İsrafil, *Hz. Peygamber ve Namaz*, 5. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ank. 2017
- Banaz, Şaban, *Hz. Peygambere Salavat Getirmek*, Cumhuriyet Üniv. SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Enbiya Yıldırım, Sivas, 2006
- Bayındır, Abdulaziz *Kur'an-ı Kerim Meali*, 2. Bsk., Süleymaniye Vakfı Yay., İst., 2010
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsîri*, I-XXI, 4. Bsk., Bayraklı Yay., İstanbul., 2013
- _____ *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân-Kerîm Meâli*, Düşün Yay., İstanbul, 2016
- Bedruddîn Muhammed bin İbrâhîm bin Sa'dullâh(ö. 733/1333), *Ğurâru't-Tibyân fî men lem Yüsem mâ fî'l-Kur'ân*, thk. Dr.Abdulcevad Halef, 1. Bsk., Dâru Kuteybe, Beyrut, 1990

Beğavî, Ebû Muhammed el- Huseyn bin Mes'ûd el-Ferrâ (ö. 516/1122), *Meâlimu't-Tenzîl/Tefsîru'l-Beğavî*, I-VI, 3. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2016

Beheştî, Muhammed Hüseyin, *Bilmek*, çev. İbrahim Keskin, Bir Yay., İst., 1988

Beyhâki, Ebu Bekr Ahmed bin Huseyn bin Alî (ö. 458/1066), *Sünenü'l-Kebîr*, thk. Abdullah bin Abdulmuhsin et-Türkî, 1. Bsk., Kâhire, 2011

Bikâî, Burhaneddîn Ebû'l-Hasen İbrahim bin Ömer (ö. 885/1480), *Nazmu'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Süver*, I-VIII, thk. Abdurrezzâk Ğâlib el-Mehdî, 4. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2011

_____ *Mesâidu'n-Nazar li'l- İşrâfi Ale Makâsidi's-Suver*, I-III, thk. Dr. Abdussemi' Muhammed Ahmed Haseneyn, 1. Bsk., Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1987

Beyzâvî, Nasiruddîn, Ebû Saîd Abdullâh bin Ömer bin Muhammed eş-Şirâzî (ö. 685/1286), *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl/Tefsîru'l-Beyzâvî*, I-II, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2002

Bilgin Abdulcelil, *Kur'an'daki Deyimler ve Zemaşşerî'nin Keşşaf'ı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014

_____ *Kur'an Meâllerindeki Anlatım Bozuklukları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2012

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Meali*, 1. Bsk., İpek Yay., İstanbul, 2002

Bolay, Süleyman Hayri, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, 11. Bsk., Nobel Yay., Ankara, 2013

Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed bin İsmâîl el-Cu'fi(ö. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Muhammed Nizâr Temîm-Heysen Nizâr Temîm, Dâru'l-Erkâm, Beyrut, trs.

Bulaç, Ali, *Kur'an Dersleri (Dirasatu'l-Kur'an) Meâl-Tefsîr*, I-VII, 1. Bsk., Çıra Yay., İstanbul, 2016

_____ *Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, 8. Bsk., Çıra Yay., İstanbul, 2015

Buladı, Kerîm, *Namaz*, 10. Bsk., Kayıhan Yay., İstanbul, 2013

Bulut, Ali; Kur'ân'daki Çok Anlamlı Kavramların Türkçeye Çevirisi Sorunu(İsraf Kavramı Örneği); *Diyanet İlmi Dergi*, Ankara, 2006, Cilt:42, Sayı: 1

Bursevî, İsmail Hakkı (ö.1137 /1725), *Tefsîru Ruhû'l-Beyân*, I-X, Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabî, Beyrut, trs.

_____ *Kelimeler Arasındaki Farklar*, çev. Ömer Aydın, 1. Bsk., İşaret Yay., İstanbul, 2011

Câbirî, Muhammed Âbid, *Fehmu'l-Kur'âni'l-Hakîm*, I-III, 1. Bsk., Dâru Beyzâ, Mağrib, 2008

Cemil Said, *Türkçe Kur'ân-ı Kerîm*, yy., ts.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV Yay., Ankara, 1993

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed bin Alî (ö. 370/981), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I-III, thk. Abdusselâm Muhammed Ali Şahîn, 4. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013

Cevad Ali, *Cahiliye'den İslam'a İbadet Tarihi*, çev. Muammer Bayraktutar, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015

Cevâlîki, Ebi Mansur Mevhûb bin Ahmed Bin Muhammed bin el-Hazârî (ö.540/1145), *el-Muarrab*, thk. Abdurrahim,1. Bsk., Daru'l-Kalem, Dimaşk, 1990

Cevherî, İsmâîl bin Hammâd (ö. 400/1009), *Mu'cem es- Sihâh*, thk. Halîl Me'mun Şeyhâ, 3. Bsk., Dâru'l- Ma'rife, Beyrût, 2008

Cündioğlu Dücane, *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*, 2. Bsk., Kaknüs Yay., İstanbul, 2005

_____ *Sözün Özü*, 3. Bsk., Kaknüs Yay., İstanbul, 2005

_____ *Kur'ânı Anlamanın Anlamı*, 5. Bsk., Kaknüs Yay., İstanbul, 2005

_____ *Kur'ân ve Dile Dair*, 1. Bsk., Kaknüs Yay., İstanbul, 2005

_____ *Anlamın Buharlaşması ve Kur'ân*, 1. Bsk., Kaknüs Yay., İstanbul, 2005

_____ *Türkçe Kur'ân ve Cumhuriyet İdeolojisi*, 2. Bsk., Kitabevi Yay., İstanbul, 1998

Cürcânî, Seyyid Şerîf Ebu'l- Hasen Alî bin Muhammed (ö. 816/1413), *et-Ta'rifât*, thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd, 4. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnân, 2013

Cürcânî, Abdulkâhîr bin Abdurrahmân bin Muhammed (ö.471/1078), *Dercü'd-Dürer fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Âzîm*, I-II, thk.Tal'at Salâh Ferhân, Muhammed Edîp Şekûr, 1. Bsk., Dâru'l-Fikr, Amman, 2009

_____ *Delâilü'l-Îcâz/Söz Dizimi ve Anlam Bilim*, çev. Osman Güman, Litera Yay., İstanbul, 2008

Çalışkan, İsmail, *Tefsîr Usulü*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2017

_____ *M. Esed'in Kur'an Mesajı'nın Tahlil ve Tenkidi*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2009

_____ *Kur'an'da Din Kavramı*, 1. Bsk. Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002

_____ *Kur'ân Vahyinin Mekke Yıllarında Kelimelerle ve Kavramlarla Zihniyet İnşası*, *Kur'ân Nüzûlünün Mekke Dönemi Sempozyumu*, 29 Haziran-01 Temmuz 2012-Çorum, Ed. Mesut Okumuş, Çorum Belediyesi Kültür Yay., 2013

Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakim ve Meâl-i Kerîm*, Balıkesir Üniv. İlahiyat Fak., Konya, 2014

Çapak, İbrahim, *Ana Hatlarıyla Mantık*, 2. Bsk., Ensar Yay., İstanbul, 2013

Çelebi, Muharrem, Arapça'da Ezdâd Meselesi, *Dokuz Eylül Üniv.*, İFD, İzmir, 1987, C. IV

Çelik, Ahmet, *Kur'ân Semantiği*; Ekev Yay., Erzurum, 2002

Çelik, Hüseyin, Kur'ân'ın Mekke Toplumunda Var Olan Bir Takım Yanlış İnanç, İbadet ve Davranışları İslah Etmesi, *Kur'ân Nuzûlünün Mekke Dönemi Sempozyum*, 29 Haziran-01 Temmuz 2012, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum, 2013

Çelik, Ömer, *Hakk'ın Dâveti Kur'ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri*, I-V, Erkam Yay., İstanbul, 2012

Çıbıklı, Süleyman Recep, Ezdâddan Kabul Edilen Bazı Kelimeler ve Bunların Bazı Tefsir ve Meallere Yansımaları, *Eskişehir Osmangazi Üniv.*, İFD, Eskişehir, 2014, I.

Çiftçi, Ali, *Mekki Sûreler Bağlamında Kur'an'da İnfak-Zekat İlişkisi*, Selçuk Üniv. SBE, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Yusuf Işıcık, Konya, 2009

Çüçen, A. Kadir, *Mantık*, 8. Bsk., Sentez Yay., Ankara, 2013

Dakîki'n-Nahvî, Süleymân bin Benîn(ö. 614/1217), *İttifâki'l-Mebânî ve İftirâku'l-Meâni*, thk. Dr. Yahya Abdurrauf Cebr, 1. Bsk., Dâr Ammâr, Ammân, 1985

Damâğânî, Ebû Abdullâh Huseyn bin Muhamed (ö. 478/1085), *el-Vücûh ve'n-Nezâir li Elfâzi Kitâbillehi'l-Azîz*, thk. Arabî Abdulhamîd Alî, 2. Bsk. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010

Dartma, Bahattin, Kur'an Kelimesinin Semantik Analizi Üzerine, *bilimname* VII, 2005/1, Kayseri, 2005

Daşkiran, Yaşar, *Arapçada Terim ve Terim Türetme Yolları*, Ankara Üniv. SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. M. Faruk Toprak, Ankara, 2010

Debusi, Ebû Zeyd ubeydullah bin Ömer bin İsa,(ö. 430/1039),*Takvimu'l-Edille fî Usuli'l-Fıkh*, thk. Şeyh Halil Muhyiddîn, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001

Demir, Şehmus, Kur'an'da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi, *Atatürk Üniv. İFD, S. 28*, Erzurum, 2007

Demircan, Adnan, *Cahiliye Arapları*, 2. Bsk., Beyan Yay., İstanbul, 2015

Demirci, Muhsin, *Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar*, I-III, 1. Bsk., İFAV, İstanbul, 2017

_____ *Konulu Tefsire Giriş*, 2. Bsk., İFAV, İstanbul, 2013

Derveze, Muhammed İzzet (ö. 1404/1984), *et-Tefsiru'l-Hadis*, I-X, 2. Bsk., Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Kâhire,2000

Derviş, Muhyiddîn, *İ'rabu'l-Kur'an*, I-IX, 9. Bsk., Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2003

Dihlevî, Şâh Veliyyullah, *İslam Düşünce Rehberi/Hüccetullâhi'l-Bâliğa*, I-II, çev. Prof. Dr. Mehmet Erdoğan, Yeni Şafak Yay., İstanbul, 2003

Doğan, Ahmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, 2013

Doğru, Yaşar, *Kur'an'da Salât Kavramı*, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Bedreddin Çetiner, İstanbul, 2004

Döndüren, Hamdi, *İnsanlığa Son Çağrı*, Yeni Şafak Gazetesi Yay., İstanbul, 2013

Duman, Zeki (ö. 1435/2013), *Beyanu'l-Hak*, I-III, 2. Bsk., Fecr Yay., Ankara, 2008

_____ *İslamda Teheccüd ve Namaz*, 2. Bsk., Fecr Yay., Ankara, 2013

Dumlu, Ömer, Elmalı, Hüseyin, *Âyet Âyet Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, 2. Bsk., Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006

Durmuş, İsmail, Müşterek, *DİA*, Ankara, 2006, XXXII

Durmuş, Zülfikar, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri- "Aziz Kur'an" ve "İnsanlığa Son Çağrı Örneği"*, Rağbet Yay., İstanbul, 2007

_____ *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meallerine Genel Bir Bakış*, *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*, I-II, ed. Mehmet Akif Koç, İsmail Albayrak, 1. Bsk., Otto Yay., Ankara, 2013

Ebi Temmâm Habîb bin Evs et-Tâî(Ö. 231/845), *Divanu'l Hamase*, ravi: Ebi Mansur Mevhûb bin Ahmed Bin Muhammed bin el-Hazârî el-Cevâlîki, (ö. 540/1145), thk. Ahmed Hasen Basec, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'lİlmiyye, Beyrut, 1998

Ebû Amr eş-Şeybânî, İshâk bin Mirâr(ö. 213/828), *Kitâbu'l-Cîm*, thk. Âdil Abdulcebbâr eş-Şâtî, 1. Bsk., Mektebetu Lübnân, Beyrut, 2003

Ebu'l-A'la Mevdüdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I-VII, çev. Muhammed Han Kayani vd., 2. Bsk., İnsan Yay., İstanbul, 1996

_____ *Tefhimu'l-Kur'an Meâli*, çev. Durmuş Bulgur, 1. Bsk., Yediveren Yay., Konya, 2003

Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, Muhammed bin Abdullâh bin Muhammed el-Meâfirî (ö. 543/1148), *Ahkâmu'l-Kur'an*, I-IV, thk. Rizâ Farec el-Hamâmî, 1. Bsk., Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2003

_____ *el-Emedü'l-Aksâ fî Şerhi Esmâillâhi'l-Hüsnâ ve Sifâtihi'l-Ulâ*, I-II, thk. Abdullâh et-Tevrâti-Ahmed Arrubî, 1. Bsk., Dâru'l-Hadis el Kittânî, Beyrut, 2015

Ebu'l-Bekâ, Eyyûb bin Mûsâ el-Huseynî (ö. 1095/1684), *el-Külliyât*, thk. Adnân Dervîş, Muhammed el-Mısırî, 2. Bsk., Müesseseti'r-Risâle, Beyrut, 2012

Ebû Davûd, Süleymân bin el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî(ö. 275/888), *Sünenü Ebî Davûd*, 1. Bsk., Dâru'l-Erkâm, Beyrut, 1999

Ebu'l-Ferac Muhammed bin Abdullah bin Süheyl en-Nahvî(ö. 320/932), *Kitâbu'l-Dâdi ve'z-Za'i min Hurufi'l-Hecâi*, thk.Ahmed Abdullah Bacûri Alî, 3. Bsk., Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kâhire, 2007

Ebû Hasen Nureddîn Muhammed bin Abdulhâdî es-Sindî(ö. 1138/1726), *Haşiyetu müsnedi'l-İmâm Ahmed bin Hanbel*, I-XVII, thk. Nureddin Tâlib, Vezâratu'l-Evkâf, Beyrut, 2008

Ebû'l-Hasen Ali bin Hasen el-Hunâi(ö. 310/923), *el-Müntehab min Ğarîb Kelâmi'l-Arab*, thk. Muhammed bin Ahmed el-Umarî, 1. Bsk., Merkez İhyai Turasi'l-İslamî, Mekke, 1989

Ebû Hâtim er-Râzî, Ahmet bin Hamdân (ö. 322/933), *Kitâbu'z-Zîne*, I-II, thk. Saîd el-Ġânimî, 1.Bsk., Menşûrâtî'l-Cemel, Beyrut, 2015

Ebû Hayyân, Muhammed bin Yusuf bin Alî el-Endelüsî (ö. 745/1344), *Tefsîru'l-Bahru'l-Mûhît*, I-IX, thk. Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcud, 3. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010

_____ *Tuhfetu'l-Erib bimâ fi'l-Kur'âni mine'l-Ğarîb*, thk. Dr. Ahmed Matlub –Dr. Hadice el-Hadisi,1. Bsk., Mektebetu Lübnân Naşîrûn, Beyrut, 2001

Ebû Hilâl el-Askerî, Hasen bin Abdullâh (ö. 400/1009), *el-Furûku'l-Luġaviyye*, Muhammed İbrâhîm Selîm, 1. Bsk., Dâru'l-İlm ve's-Sekâfe, Kâhire, 1997

_____ *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk., Ahmed es-Seyyid, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 2010

Ebû'l-Huseyn Muhammed bin Ali bin et-Tayyib (ö. 436/1044), *Kitâbu'l-Mu'temed fi Usûli'l-Fıkh*,I-II, thk., Muhammed Hamidullah, el-Ma'hedu'l-İlmi el-Fransî li'd-Dirâsâtî'l-Arabiyyeti, Dimaşk, 1964

Ebû Mûsâ el-Medînî, Muhammed bin Ömer (ö. 581/1185), *el-Muġîs fi Ğarîbi'l-Kur'âni ve'l-Hâdis*, I-II, thk. Mahmûd Nassâr, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010

Ebû's-Su'ûd, Muhammed bin Muhammed bin Mustafâ el-İmâdî (ö. 982/1574), *İrşâdu'l-Akli's-Selîm İlâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm/Tefsîri Ebû's-Su'ûd*, I-VIII, thk. Halik Abdulġanî Mahfûz, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2010

Ebû't- Tayyib el-Luġavî, Abdulvâhid bin Alî el-Halebî(ö. 351/962), *el-Ezdâd fi Kelâmi'l-Arab*, thk. Muhammed es-Seyyîd Osmân,1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012

Ebû Ubeyde Ma'mer bin el-Müsennâ et-Teymî (ö. 209/824), *Mecâzu'l-Kur'ân*, I-II, thk. Muhammed Fuad Sezgin, Mektebetü Hanci, Kahire, trs.,

Ebû Ya'lâ, Ahmed bin Ali bin Musennâ et-Teymî (ö. 307/919), *Müsnedü Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî*, I-XIV thk. Huseyn Selim Esed, 2. Bsk., Dâru's-Sekâfeti'l-Arabiyye, Dimâşk, 1992

Muhammed Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, çev. Abdulkadir Şener, 5. Bsk., Fecr Yay., Ank., 1990

Ebu Zeyd, Nasr Hamid, *İlahi Hitabın Tabiatı*, çev. Mehmet Emin Maşalı, 1. Bsk., Kitabiyat Yay., Ankara, 2001

_____ *Tefsirde Akılcı Eğilim*, çev. Numan Konaklı, Nihat Uzun, 1. Bsk., Mana Yay., İst., 2015

_____ *Söylem ve Yorum*, çev. Muhammed Coşkun, 1. Bsk., Mana Yay., İst., 2015

_____ *Kutsal Metin Otorite ve Hakikat*, çev. Muhammed Coşkun, 1. Bsk., Mana Yay., İst., 2015

_____ *Kur'an'a Giriş*, çev. Muhammed Coşkun, 1. Bsk., Mana Yay., İst., 2010

Ekin, Yunus- Akyüzoğlu, Hüseyin, *Kur'an Tercüme Teknikleri*, Işık Yay., İstanbul, 2015

Elbâni, Muhammed Nasiruddîn, *Hz. Peygamber'in Namaz Kılma Şekli*, çev. Osman Arpaçukuru, 2. Bsk., Beka Yay., İstanbul, 2005

Elik, Hasan, Coşkun, Muhammed; *Tevhit Mesajı Özlü Kur'ân Tefsîri*, 1. Bsk., Fikir Yay., İstanbul, 2013

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1361/1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-X, Eser Neşriyat, byy, 1971,

_____ *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli Şerifi*, Haz. Ertuğrul Özalp, 2. Bsk., İşaret Yay., İstanbul, 2000

Emani binti Abdulaziz bin Abdillâh Davud, *Eseru'd- Delali li'l-Müfessirin fi Mu'cemi'l Arabi*, Camiatu Ümmi'l-Kura, Külliyyetu Luğati'l-Arabiyye, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Suudi Arabistan, 2002

Emin el-Huli, *Arap-İslam Kültüründe Yenilikçi Yaklaşımlar*, çev. Emrullah İşler, Mehmet Hakkı Suçin, Kitabiyat Yay., Ankara, 2006

- Emiroğlu, İbrahim, *Klasik Mantığa Giriş*, 8. Bsk., Elis Yay., Ank., 2011
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 6. Bsk., Ensar Yay., İstanbul, 2016
- Erdoğu, A.Teyfur, Kavram ve Kavramsallaştırmada Üç İddia; *Kavram Geliştirme*, Ed. Kübra Bilgin Tiryaki-Lütfi Sunar, İlem Kitaplığı,1. Bsk., İstanbul, 2016
- Ermiş, Hamza, *Arapça'dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*, 2. Bsk. Ensar Yay., İstanbul, 2014
- Ersöz, Muhammed, *Kur'an'ın Dil Yapısı ve Kur'an Kelimelerinin Terimleşmesi*, Atatürk Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr.Şehmus Demir, Erzurum, 2014
- Etik, Arif, *Farsça-Türkçe Lûgat*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, 1968
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed (ö. 370/980), *Mu'cemu Tehzîbu'l-Luğâ*, I-IV, thk. Riyâz Zekî Kâsım, 1. Bsk., Dâru'l- Ma'rife, Beyrut, 2001
- Fahrüddîn er-Râzî, Muhammed bin Ömer bin Hasen bin Huseyn bin Alî et-Teymî (ö. 606/1210), *Mefâtihu'l-Ğayb/Tefsîru'l-Kebîr*, I-XXIII, thk. İbrahim Şemsüddîn, Ahmed Şemsüddîn, 4. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2013
- Fârâbî, Ebû İbrâhîm İshâk bin İbrâhîm(ö. 350/960), *Dîvânu'l-Edeb*, thk. Dr. Ahmed Muhtâr Ömer-Dr. İbrâhîm Enîs, 1. Bsk., Mektebetu Lübnân, Beyrut, 2004
- Fazlur Rahman, *İslami Yenilenme Makaleler II*, Çev. Adil Çiftçi, 4. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015
- _____ *Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu*, 2. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 1997
- Fehd bin Abdurrahmân bin Süleymân er-Rûmî, *es-Salâtu fi'l-Kur'âni'l-Kerîm Mefhumu ve Fıkhu*, 7. Bsk., Riyad,1996
- Ferâhî, Abdulhamîd (ö. 1349/1930), *Nizâmu'l-Kur'an ve Te'vili'l-Furkâni bi'l-Furkân*, I-II, Haz. Dr. Ubeydullâh el-Ferâhî, 1. Bsk., Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmi, , Tunus, 2012
- _____ *Müfredat'ül-Kur'an*, thk. Dr. Muhammed el-Islahi, Beyrut, 2002
- Ferâhîdî, Ebû Abdurrahmân Halîl b. Ahmed (ö. 175/791), *Kitâbu'l-Ayn*, 1. Bsk., Mektebetü Lübnân thk. Dr. Davud Sellum vd. Beyrut, 2004

- Ferrâ, Ebi Zekeriyâ Yahyâ bin Ziyâd Abdullah (ö. 207/822), *Meâni'l-Kur'ân*, I-III, thk., İbrahim Şemsuddîn, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002
- Feyizli, Hasan Tahsin, *Feyzu'l-Kur'ân*, 1. Bsk., Server Yay., İst., 2017
- Feyyûmî, Ahmed bin Muhammed bin Alî Ebu'l-Abbâs el-Hamevî (ö.770/1368), *el-Misbâhu'l-Munîr fi Ğaribi'ş-Şerhi'l-Kebîr*, thk., Eymen Abdurrezzâk eş-Şevvê, 1. Bsk., Daru'l-Menhel, Dimeşk, 2016
- Firuzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed bin Ya'kub(ö. 817/1415), *el-Kâmusu'l-Muhît*, thk. Halil Me'mun Şeyhâ, 5. Bsk. Dâru'l- Ma'rife, Beyrut, 2011
- _____ *Besâiru Zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, I-VI, thk. Muhammed Alî Neccâr, 3.Bsk., Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, trs.
- _____ *Tenvîru'l-Mikbâs fi Tefsîri İbn Abbâs*, 1. Bsk., Dâru İhyai Turasi'l-Arabî, Beyrut, 2002
- Gazâlî, Ebû Hamîd Muhammed bin Muhammed bin Ahmed et-Tûsî (ö. 505/1111), *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, I-II, Rey Yay., çev. Prof. Dr. Yunus Apaydın, Kayseri, 1994
- _____ *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, I-IV, çev. Dr. Sıtkı Güllü, Huzur Yay., İst., 1998, I. 699
- Genç, Ahmet, *Kur'an'da Salât Kavramının Semantik Tahlili*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Zekeriyâ Pak, Kahramanmaraş, 2008
- Gezgin, Galip, *Tefsîrde Semantik Metot*, Rağbet Yay., İstanbul, 2015
- _____ Eşanlamlılık Bağlamında Kur'an'da "Korku" İfade Eden Kelimeler Üzerine Analitik Bir Değerlendirme, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara, 2003, C. 16, S. 1, S. 4
- _____ Kur'an'da "Nahr" Kelimesi ve Türkiye'de Kurban İbadetinin Algılanışı, *Süleyman Demirel Üniv., İFD*, Kavramı, Yıl, 2005/2, S. 15
- _____ *Kur'an'ı Anlamak İçin Hermenötik mi? Semantik mi?*, Süleyman Demirel Üniv., İFD, Yıl: 2000, S. 7, Isparta, 2000
- Gölcük, Şerafettin, *Kur'an ve Mekke*, 3. Bsk., İz Yay., İst., 2011
- Gölpınarlı, Abdalbaki, *Kur'an'ı Kerim ve Meali*, 1. Bsk., Elif Kitabevi, İstanbul, 2007

Gökkır, Necmettin, *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*, 1. Bsk., İFAV Yay., İst., 2014

Görmez, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 2. Bsk., TDV Yay., Ank., 2000

Gözeler, Esra, *Sami Dini Geleneğinde Salat, Savm, ve Zekât Kavramlarının Semantik İncelemesi*, Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Paçacı, Ankara, 2005

_____ *Kur'ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesi*, 1. Bsk., Kuramer Yay., İstanbul, 2016

Gözübenli, Beşir, Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve Mealler, *Kur'ân Meâlleri Sempozyumu-Eleştiriler ve Öneriler*, I-II, 24-26 Nisan 2003 İzmir, Ankara, 2007

Güllüce, Hüseyin, “*Salat Kavramı: Etimolojisi ve Bazı Mülâhazalar*”, Atatürk Üniv. İFD, S. 23, Erzurum, 2005

Gümüş, Sadreddin; *Kur'ân Tefsîrinin Kaynakları*; İstanbul, 1990

_____ Kur'ân'da Namazın Asr-ı Saadet'teki Yorumu ile Zaman İçinde Meydana Gelen Değişiklikler ve Sapmalar, *Sosyal ve Ferdi İşlevleri Açısından Namaz ve Cami, Tartışmalı İlmi Toplantı*, 18-19 Ekim 2009, İstanbul, 2009

Gümüş, Sadreddin; Çiçek, Yakup; Demirci, Muhsin; *Kur'ân'ı Kerîm ve İzahlı Meâli(Türkçe Anlamı)*, İpek Yay., İstanbul, 1997

Günaltay, Şemseddin, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 2. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2013

Gündüzöz, Soner, *Arapçanın Sözvarlığı*, 1. Bsk., Grafiker Yay., Ankara, 2015

Güneş, Abdalbaki, *Kur'ân'da Bütünlük Mucizesi*, Etkileşim Yay., İstanbul, 2014

Gürânî, Ali, *Felsefetü's-Salât*, 6. Bsk., Daru'z-Zehra, İran, 1984

Gürbüz, Faruk, *Tercüme Problemleri ve Meâller*, İnsan Yay., İstanbul, 2004

Gürer Dilaver - Sofuoğlu Hayrettin Hayrullah, *Kur'an'ı-Kerim ve Türkçe Tercümesi*, 1. Bsk, H Yay., 2017

Güven, Şahin, *Kur'ân'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*, 1.Bsk., Denge Yay., İstanbul, 2005

Ğulâm Sa'leb, Ebû Ömer Muhammed bin Abdulvâhid el-Bağdâdî ez-Zâhid(ö. 345/ 957), *Yâkûtetü's-Sirât fî Tefsîri Ğâribi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed bin Ya'kûb et-Türkistânî,1. Bsk., Câmiatu'l-İslâmiyye, Medîne, 2010

Hacımüftüoğlu, Halil, *Kur'ân Tercümelerinde Yöntem Sorunu*, İz Yay., İstanbul, 2008

Hâmid Abdulhâdî Huseyn, Neşet Salâhaddîn Huseyn, *Mu'cem Me İttefaka Lafzuhu ve İhtelafe Ma'nâhu fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*,I-II, 1.Bsk., Merkezi'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Irak, 2012

Hakim et-Tirmizi(ö. 320/932), *Tahsîlu Nezâiri'l-Kur'ân*, thk. Hüsna Nasr 1. Bsk., byy., 1969

_____ *Namaz ve Namazın Hikmetleri*, çev: Halil Akçay, 1. Bsk., İlkharf Yayınevi, İstanbul, 2015

Halid Sanadiki, *el-Usulu ve'l-Meani fî Müfredati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Daru'l-Erkam, Beyrut, trs.

Halid bin Osman es-Sebt, *Kavâidut't-Tefsîr*, I-II, Dâru İbn Affân, Kahire, 2000, I. 460

Hamedânî, Ebu'l-Hasen Abdurrahman bin İsâ(ö. 320/932), *Kitâbu'l-Elfâz el-Kitabiyye*, Beyrut, 1885

Haris Esed el-Muhâsibî el Basrî (ö. 243/857), *Helal Rızık ve Namazın Anlaşılması*, çev. Muhammed Coşkun, 1. Bsk., İlkharf Yay., İstanbul, 2012

Harput, Mustafa *Vahiy Sürecinde "ZKY" ve "SDK" Köklerinin Artsüremlî(Diachronic) Semantik İncelemesi*, Ankara Üniv. SBE, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mesut Okumuş, Ank., 2005

Hârûn bin Mûsâ(ö. 170/786), *el-Vücûh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Dr. Hâtem Sâlih el-Zâmin, Vezâratu's-Sekâfetü ve'l-A'lâm, Bağdâd, 1988

Hasan Hân, Ebû't-Tayyib Muhammed Sıddîk Bahâdır Hân bin Hasen bin Alî el-Kannevicî (ö. 1307/1890), *Fethu'l-Beyân fî Makâsidi'l-Kur'ân*, I-XV, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, trs.

Hasen bin Sâlih bin Ömer el-Habeşî, *el-Burhân fî Ğaribi'l-Kur'ân*, 1. Bsk., Mektebetu Vehbe, Kahire, 1991

Hasırcı, Nazım, *Klasik Mantık El Kitabı*, 1. Bsk., Araştırma Yay., Ank., 2015

Hatiboğlu, M. Said, Batıdaki Hadis Çalışmaları Üzerine, (Tebliğ), *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir, 1985

Hâzin, Alâuddîn Alî bin Muhammed bin İbrahîm el-Bağdâdî (ö. 741/1340), *Lübâbü't-Te'vîl fî Meânî't-Tenzîl/Tefsîru'l-Hâzîn*, I-IV, thk. Abdusselâm Muhammed Alî Şâhîn, 3. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2014

Hazrecî, Ebû Ca'fer Ahmed bin Abdussâmed bin Abdulkhak(ö. 582/1186), *Nefsu's-Sabâh fî Ğarîbi'l-Kur'ân ve Nâsihihi ve Mensûhihi*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2008

Herevî, Ebû Ubeyd Ahmed bin Muhammed (ö. 401/1011), *el-Ğarîbeyn fî'l-Kur'âni ve'l-Hadîs*, thk. Ahmed Ferîd Mezîdî, 1. Bsk., Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, Riyad, 1999

Herrâsî, İlkiya İmaduddîn Ebû'l-Hasen Alî bin Muhammed bin et-Taberî (ö. 504/1110), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, II. 129-130

Hirî en Nisâburî ed-Darir Ebû Abdurrahmân İsmâil bin Ahmed (ö. 431/1040), *Vücûhu'l-Kur'ân*, thk. Celal el-Esyûtî, 1.Bsk., Kitap Naşirûn, Lübnan, 2011

Hocaoğlu, Mustafa, Meal Yanlışları-I, *Recep Tayyip Erdoğan Üniv., İFD*, 1(2012), Rize, 2012

Huseyin Nassar, *Medhalu Ta'rifu'l-Ezdâd*, 1. Bsk., Mektebetü Sekafeti'd-Diniyye, Kahire, 2003

Huseyin Yusuf Musa-Abdulfettah es- Saidi, *el-İfsah fî Fıkhi'l- Luğa*, 3. Bsk., Daru'l- Fikri'l-Arabi, Kahire, 2010

Huvvârî, Hûd bin Muhakkem (ö. 280/893), *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, I-IV, 1. Bsk. thk. El-Hac bin Saîd Şerîf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1990

Ignaz Goldziher, *İslamda Fıkah ve Akaid*, çev. Prof. Dr. İlhan Başgöz, 1. Bsk., Ardıç Yay., Ank., 2004

İşıcık, Yusuf, *Kur'ân Meâli*, 4. Bsk., Daru's-Seyyid , Riyad, 2014

_____Kur'ân'ı Kerîmin Terceme Edilmesi ve Âyetlerinin Sıhhatli Anlaşılması Konusunda Bazı Mülâhazalar, *Selçuk Üniv. İFD*, S. 11, Konya, 2001

İbn Abbâs, Abdullâh(ö.68/687), *Ğarîbu'l-Kur'ân fî Şi'ri'l-Arabî, Süelât Nâfi' bin Ezrak ilâ Abdullah bin Abbâs*, thk. Muhammed Abdurrâhîm-Ahmed Nasrullâh, 1. Bsk., Müessesetü Kütübi's-Sekafiyye, Beyrut, 1993

İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdulhak bin Ğâlib bin Abdurrahmân el-Endelüsî (ö. 546/1151), *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîr'l-Kitâbi'l-Azîz*, I-VI, thk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed, 4. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2016

İbn Bâdis, Abdulhamid(ö. 1359/1940), *es-Salâtu ale'n-Nebî*, thk. Ebu Abdurrahman Mahmûd, 1. Bsk., Mektebetü İbn Bâdis, Cezair, 2006

İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferâc Cemalüddîn Abdurrahmân bin Alî bin Muhammed (ö. 597/ 1201), *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, 1. Bsk., Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2015

_____ *Ğarîbu'l-Hadîs*, I-II, thk. Dr. Abdulmu'ti Emîn Kal'acî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004

_____ *Fünûnü'l-Efnân fî Uyûn Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Hasen Ziyaeddin I'tr, 1.Bsk., Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1987

_____ *Tezkiratu'l-Erîb fî Tefsîri'l-Ğarîb*, thk. Târik Fethî es-Seyyid, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004

_____ *Nüzhetü'l-A'yüni'n-Nevâzir fî ilmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir*, thk. Muhammed Osmân, 2. Bsk., Mektebetu's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kâhire, 2014

İbn Cinni, Ebu'l-Feth Osmân(ö. 392/1002), *el-Muhtesebu fî Tebyîni Vücûhi Şevâzî'l-Kirâati ve'l-İzâhi Anhâ*, I-II, thk., Alî Necdî Nâsif, Abdulhalim en-Neccâr, Abdulfettâh İsmâil, Vezâratu'l-Evkâf, Kahire, 1994

İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. Hasan el-Ezdî (ö. 321/933), *Cemheratu'l-Luġâ*, I-III, thk. İbrahîm Şemsuddîn, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005

İbn Dürüsteveyh, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ca'fer b. Dürüsteveyh b. el-Merzübâni el-Fârisî el-Fesevî (ö. 347/958), *Tashihu'l-Fasih ve Şerhihi*, thk. Ramazan Abdu'ttevvâb, Vezâratu'l-Evkâf, Fehîm Muhammed Şeltût, Kahire, 2004

İbn Ebî Hâtim er- Râzî, Abdurrahmân Muhammed bin İdrîs (ö. 327/939), *Tefsîru İbn Ebî Hâtim er- Râzî*, I-VII, thk. Ahmed Fethî Abdurrahmân Hicazî, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2006

İbnu'l- Enbârî, Ebû Bekr Muhammed bin el-Kâsım(ö. 328/940), *el-Ezdâd*, thk. Şirbînî Şerîd, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2009

_____ *ez-Zâhir fî Meâni Kelimâti'n-Nâs*, I-II, thk., Hâtem Sâlih ez-Zâmin, 1. Bsk., Müesseseti'r-Risâle, Beyrut, 1992

İbnu'l-Esîr, Mecdüddîn Ebû's-Saâde el-Mubârek bin Muhammed el-Cezerî (ö. 606/1210), *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîsi ve'l-Eser*, I-V, thk. Tâhir Ahmed Zavî, Mahmûd Muhammed et-Tanahî, Mektebetü'l-İskenderiyye, trs.

İbn Fâris, Ebu'l Huseyn Ahmed bin Zekeriyâ(ö. 395/1005), *Mekâyîsu'l-Luġâ*, thk. Enes Muhammed eş-Şâmî, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2008

_____ *Mücmelü'l -Luġâ* , thk., Züheyr Abdulmuhsin Sultân, 2. Bsk., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1986

_____ *Mütehayeru'l-Elfâz*, thk. Hilâl Nâcî, 1. Bsk., Matbaatu'l-Maarif, Bağdâd, 1970

İbn Fâris el-Luġavî, Ebû'l-Huseyn Ahmed er-Razî(ö.395/1004), *es-Sâhibiyyu fî Fikhi'l-Luġâti'l-Arabiyyeti ve Mesâilihê ve Süneni'l-Arab fî Kelâmihê*, thk. Dr. Ömer Farûk Tabbâ', 3. Bsk., Dâru Mektebetü'l-Meârif, Beyrut, 2013

_____ *Efrâdu Kelimâti'l-Kur'âni'l-Azîz*, thk. Hâtim Salih ed-Dâmin, 1. Bsk., Dâru'l-Beşâir, Dimaşk, 2002

İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed bin Alî(ö. 852/1448), *Fethu'l-Bârî bî Şerhî Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, thk. Abdulazîz bin Abdullâh bin Bâz-Muhammed Fuâd Abdalbakî, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2004

_____ *el-Ucâb fî Beyâni'l-Esbâb*, thk. Abdulhakîm Muhammed el-Enîs, 1. Bsk., Dâru İbnu'l-Cevzî, Riyad, 1997

_____ *Cüz'ün fihî'l-Kelâm ale Hadisi İnne Evle'n-Nâsi bî Ekseruhum aleyye salâten*, 1. Bsk., Cezâir, 2009

İbn Hacer el-Heytemi, Şihâbuddîn Ahmed bin Muhammed bin Alî (ö. 974/), *ed-Durru'l-Manzûd fî's-Salâti ve's-Selâmi ale Sahibi'l-Makâmi'l-Mahmûd*, thk. Abdulkadîr Mukrî- Muhammed Şâdî Mustafa, 1. Bsk., Dâru'l-Minhâc, Beyrut, 2005

İbnu'l-Hâim, Şihâbuddîn Ahmed bin Muhammed bin İmâd(ö. 810/), *et-Tibyân fî Tefsîr Ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Dr. Dâhî Abdilbâkî Muhammed, 1. Bsk., Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 2003

İbn-i Haldûn, Abdurrahman bin Muhammed el-Hadramî(ö. 808/1406), *Mukaddime*, I-II, çev. Halil Kendir, Yeni Şafak Yay., İstanbul, 2004

İbn Hişâm el-Lahmî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Endelüsî(ö. 577/ 1181), *el-Medhal ilâ Takvîmu'l-Lisân ve Ta'limu'l-Beyân*, thk. Me'mun bin Muhyiddîn el-Cennân, 1. Bsk., Daru'l-Kütübi'-İlmiyye, Beyrut, 1995

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed bin İshâk es-Selmî en-Nisâbûrî(ö. 311/923) *Sahihu İbn'İ-Huzeyme*, I-II, thk. Dr. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1980

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Şemsuddîn Muhammed bin Ebû Bekr (ö. 751/1350), *Dav'ul Munîr ale't-Tefsîr*, I-VI, thk. Alî Ahmed Muhammed es-Sâlih, Mektebetü Dâru's-Selâm, Riyad, trs.

_____ *Celâu'l-İfhâm fî Fazli's-Salâti ve's-Selâmi ala Muhammedin Hayru'l-Enâm*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Abdulkadir el-Arnâvût, 2. Bsk., Dâru'l-Urube, Küveyt, 1987

_____ *Hâdi'l-Ervah ilâ Bilâdi'l-Efrâh*, Beyrut, trs.

_____ *İ'lâmü'l Muvakkî'in*, I-IV, çev.Pehlül Düzenli, Pınar Yay., İstanbul, 2013

_____ *Esmâüllâhi'l-Hüsna ve Sifâtihi'l-Ulyâ*, thk. İmâd Zekî el-Bârudî, Mektebetü't-Tevfikiyye, byy, 2000

_____ *Bedâiu'l-Fevâid*, thk., Ali bin Muhammed İmrân, Dâru Âlemi'l-Fevaid, Beyrut, trs.

_____ *et-Tibyânu fî Eymâni'l-Kur'an*, thk. Abdullah bin Sâlim el-Batâtî, 1. Bsk., Dâru Âlemi'l-Fevâid, Mekke, 2008

İbn Kesîr, İmâduddîn Ebû'l-Fidâ İsmail bin Ömer el-Kureşî (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, 7. Bsk., Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1993

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh bin Müslim ed-Dineverî(ö. 276/889), *Tefsîru Ğarîbu'l-Kur'an*, thk. Seyyid Ahmed Sakr, el-Mektebetü'l-Alemiyye, Beyrut, 2007

_____ *Edebu'l-Kâtib*, thk. Alî Muhammed Zeynû, 1. Bsk., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2012

_____ *Te'vilu Müşkili'l-Kur'an*, thk. Sa'd bin Necdet ömer, 1. Bsk., Müesseseti'r-Risâle, Beyrut, 2015

İbn Kutluboğâ, Nureddîn Kasım(ö. 879/1474), *Ğarîbu'l-Kur'an*, thk. Abdulmu'min Ebû'l-Ayneyn Alî Hufeyş, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye , Beyrut, 2012

İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed bin Yezîd el-Kazvîni(ö. 275/888), *Sünenü İbn Mâce*, I-II, thk. Halîl Me'mûn Şihâ, 1. Bsk., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1998

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed bin Mukerrem el-İfrikî el-Mısrî(ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, I-II, thk. Yusuf Bekai vd., 1. Bsk., Müesseseti'l-A'lem li'l-Matbuât, Beyrut, 2005

İbn Müneyyir, Nâsiruddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed bin Muhammed el-İskenderânî(ö. 683/1284), *Teysîru'l-Acîb fî Tefsîri'l-Ğarîb*, thk. Süleymân Mollâ İbrâhîmoğlu, 1. Bsk., Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1994

İbn Sîde, Ebû'l- Hasen Alî bin İsmâîl el-Luğavî, el-Endelüsî(ö. 458/1066), *el-Muhkem ve'l- Muhit el-A'zam*, I-III, thk. Abdulfettâh es-Seyyid Selim- Huseyn Birkân, 1. Bsk., Ma'hed Mahtutati'l-Arabiyye, Kahire, 2011

_____ *el-Muhassas*, I-XVII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.

İbn Sikkît, Ya'kub bin İshâk (ö. 244/858) , *Kitâbu Tehzîbu'l – Elfâz*, thk. Dr. Fahriddîn Kibeve, 1. Bsk., Mektebetu Lübnân, Beyrut, 2005

_____ *Kitâbu'l-Ezdâd*, (“Selâsetü Kütübin fi'l-Ezdâd” kitabının içinde), Nşr. August Haffner, Matbaatu'l-Kesulikiyye, Beyrut, 1912

İbnu's-Şecerî, Hibetullâh bin Alî Ebû's-Saâdât el-Alevî el-Hasenî(ö. 542/1148), *Mâ İttefeka Lafzühü ve İhtelafe Ma'nâhu*, thk., Atiyye Rızk, Neşerâtu'l-İslamiyye, Beyrut, 1992

İbn Teymiyye, Takiyyuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed bin Şihâbuddin Abdulhalîm (ö. 728/1327), *Mecmu'ul- Fetâva*, I-XXXVII, thk. Abdurrahmân bin Muhammed bin Kâsım, Suudi Arabistan, 2004

İbrahîm Muhammed el-Cermî, *Eserü'd-Delâleti'l-Luğaviyyeti fî İhtilâfi'l-Müslimîne fî Usûlud'-Dîn*, 1. Bsk., Daru'l-Kuteybe, Beyrut, 2006

İbrâhîm Mustafâ vd., *Mu'cemu'l-Vasît*, Çağrı Yayınları., İstanbul, 1996

İçöz, Ayşe, *Arap Dilinde Hidâyet-Delalet, Salat ve Selam Kelimelerine Semantik Yaklaşım*, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Turan Arslan, İstanbul, 2008

İsfahani, Ebi Musa Muhammed bin Ebi Bekr bin Ebi İsa el-Medeni (Ö. 581/1185), *Mecmu'ul –Muğis fî Ğaribi'l-Kur'ani ve'l-Hadis*, I-III, thk. Abdülkerim el-Azbavi, 1. Bsk., Daru'l-Medeni, Cidde, 1986

- İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an*, 2. Bsk., Düşün Yay., İstanbul, 2012
- _____ *Kur'an'ı Anlama Yöntemi*, Düşün Yay., 3. Bsk., İstanbul, 2017
- _____ *Yaratılış ve Evrim*, 1. Bsk., Düşün Yay., İst., 2015
- _____ *Üç Muhammed*, 86. Bsk., Düşün Yay., İst., 2015
- İsmâîl bin İshâk el-Kâdî (ö. 282/895), *Fadlu's-Salât ale'n-Nebî*, thk. Abdulhak et-Türkmânî, 1. Bsk., Rimâdî li'n-Neşr, Suudi Arabistan, 1996
- İsmail R. el-Farukî, *Bilginin İslamileştirilmesi*, çev. Fehmi Kuru, 3. Bsk., Risale Yay., İstanbul, 2013
- İşler, Emrullah, Çokanlamlılık, Anlam Daralması ve Kur'an'ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar, *Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2001, Yüzüncü Yıl Üniv., İFD, Van, 2001
- İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allâh ve İnsan*, çev. M. Kürşat Atalar, 3. Bsk., Pınar Yay., İstanbul, 2014
- _____ *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yay., İstanbul, 2013
- J. J. G. Jansen, *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, 1. Bsk., Fecr Yayınevi, Ankara, 1993
- John Penrice, *Kur'an Sözlüğü*, çev. Ömer Aydın, 1. Bsk., İşaret Yay., İstanbul, 2010
- Kadi İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî (ö. 544/1149), *es-Salâtu ale'n-Nebî*, thk. Muhammed Osman el-Huşat, Muhtar el-İslâmî, Kahire, trs.
- Kanar, Mehmet, *Büyük Türkçe-Farsça Sözlük*, Şirin Yay., Tahran, trs.
- Kandemir, Mehmet Yaşar, Zavalısız, Halit, Şimşek, Ümit; *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'an-ı Kerîm Meâli*, 5. Bsk., Marmara Üniv. İFAV Yay., İstanbul, 2016
- Kara, Mustafa, Kur'an'da Zann Kavramı, *Hitit Üniv., İFD*, 2011/1, C. 10, S. 19
- Kara, Ömer, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Yakınanlamlılık ve Nüans*, Bilge Adamlar Yay., Van, 2009
- _____ *Metodolojik bir Yaklaşım Vahiy-Vakıa İlişkisi*, Bilge Adamlar Yay., Van, 2009
- Karaağaç, Günay, *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim)*, 1. Bsk., Kesit Yay., İstanbul, 2013

Karagöz, Mustafa, *Dilbilimsel Tefsîr ve Kur'an'ı Anlamaya Katkısı*, 1.Bsk., Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010

_____Kur'an Kavramlarının Anlamını Belirlemede Artzamanlı ve Eşzamanlı Semantiğin Rolü, *Erciyes Üniv. SBE Dergisi*, XLIII, 2017/2, Kayseri, 2017

Karakaya, Hasan, *Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Meali*, 1. Bsk., Nebevi Hayat Yay., İst., 2016

Karakaya, Mehmet Murat, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Dil Problemi*, Marifet Yay., İst., 2003

Karaman, Hayrettin vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, I-IV, DİB Yay., Ankara, 2007

_____ *Kur'an'ı Kerim Meali*, 8. Bsk., Ankara, 2003

Karslı, İbrahim H., *Kur'an'ı Anlamaya Giriş*, 1. Bsk., DİB Yay., Ankara, 2012

Kasapoğlu, Abdurrahman, *Namaz-Oruç Psikolojisi*, 1. Bsk., Çıra Akademi, İstanbul, 2016

_____Kur'an'ı Anlamada Semantik Yöntem, *Hikmet Yurdu Dergisi*, Yıl: 6, C. 6, S. 11, 2013/1, Malatya, 2013

Kasım bin Abdullah el-Konevi, *Enîsu'l-Fukahâ' fi Ta'rifâti'l-Elfâzi'l-Mütedavileti beyne'l-Fukaha'*, 1.Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004

Kasım bin Sellâm, Ebû Ubeyde el-Herevî (ö. 224/839), *Tefsîru'l-imam Ebû Ubeyd*, I-II, haz. Ğazal binti Muhammed, 1.Bsk., Dâru's-Semiî, , Riyad, 2013,

_____ *el-Ğarîbu'l-Musannef*, thk. Dr. Ramazân Abdu'ttevvâb-Dr. Salâhaddîn el-Hâdî, 1. Bsk., Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kâhire, 1989

Kâsimî, Muhammed Cemaluddîn (ö. 1332/1914), *Mehâsinu't-Te'vîl/Tefsîru'l-Kasimî*, I-IX, thk. Ahmed bin Alî, Hamdî Subh, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2003, IV

Kastalânî, Ebû'l-Abbas Ahmed bin Muhammed bin Ebî Bekr (ö. 923/1517), *Mesâliku'l-Hunefâ ilâ Meşâriu'l-Salâti ale'l-Mustafâ*, thk., Huseyn Muhammed Alî Şükrî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 2005, s. 43-45.

Kavak, Fadime, Arap Dilinde Ezdâd Olgusu, *Uludağ Üniv., İFD*, C. XXI, S. 2, Bursa, 2012

Kayaalp, İsa, *İletişim ve Dil*, TDV Yay., Ankara, 1998

Kayhan, Veli, Kur'an'a Göre İsrâf ve İktisat, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun, 2006, C. VI, S. 2

Kılıçer, Umran, *Kur'an'da Namaz ve Çeşitleri*, Sabahattin Zaim Üniv. SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Abdulmuttalip Arpa, İstanbul, 2016

Kısa, Mahmut, *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meâli*, Armağan Kitaplar, Konya, 2012

Kirmânî, Tâcu'l-Kurrâ Muhmûd bin Hamzâ(ö. 500/1106),*Ğarâibu't-Tefsîr ve Acâibu't-Te'vil*, thk. Dr.Şamrân Serkâl Yûnus el-Aceli, Müessesetü Ulûmu'l-Kur'an, Beyrut, 1983

Kisâi, Ali bin Hamza (ö. 189/805),*Meâni'l-Kur'an*, Haz. İsa Şehhate İsa Ali, Dâru Kuba', Kahire, 1998

Kitabı Mukaddes, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1993

Koç, Turan, Kur'an Dili Açısından Söz-Anlam İlişkisi, *Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2001, Yüzüncü Yıl Üniv., İFD, Van, 2001

Koçak, Muhammet, Kur'an ve Hadislere Göre "Kalem" Kavramı, *Atatürk Üniv. İFD*, S. 42, Erzurum, 2014

Kudâme bin Ca'fer, Ebû'l-Ferac el-Kâtib el-Bağdâdî (ö. 337/948), *Cevâhiri'l-Elfâz*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985

Kummî, Ebû'l-Hasen Ali bin İbrahim (ö. 307/919), *Tefsîru'l-Kummî*, 2. Bsk., Müessesetü'l-A'lam li'l-Matbuât, Beyrut, 2014

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Ensârî (ö. 671/1273), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I-XII, thk. Muhammed İbrahim el-Hafnevî-Mahmûd Hâmîd Osmân, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2002

_____ *el-Esnâ fi Şerhi Esmâillâhi'l-Hüsnâ ve Sifâtihi*, thk. Şeyh İrfân bin Selîm ed-Dimaşkî, 1. Bsk., Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2005

Kuşeyrî, Ebû Kâsım Abdulkerîm bin Hevâzin bin Abdulmelik (ö. 465/1072), *Letâifu'l-İşârât/Tefsîru'l-Kuşeyrî*, I-III, thk. Abdullatîf Hasen Abdurrahmân 2. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007

_____ *Şerh-i Esmâillahi'l-Hüsnâ*, çev. Cevher Caduk, 2. Bsk., İlkharf Yay., İstanbul, 2012

Kutrüb, Ebû Alî Muhammed b. el- Müstenir(ö. 210/825), *el-Ezdâd*, thk. Dr. Hanne Haddâd, Dâru'l-Ulûm, Riyad, 1984

Külünkoğlu, Cemal, *Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, 1. Bsk., Kıraat Yay., İst., 2017

Lebîd b. Rabîa, *Yedi Askı* (çev. Heyet), Ankara Okulu Yay., Ank. 2004

Mahmud Abdurrahman Abdulmun'im, *Mu'cemu'l-Mustalihâti ve elfâzi'l-Fıkhıyyeti*, I-III, Dâru'l-Fazile, Kahire, 1999

Malik bin Enes, Ebû Abdullâh bin Mâlik bin Ebî Âmir(ö. 179/795), *el-Muvatta'*, thk. Ebû Üsâme Selim bin İyd el-Hilâlî, Mecmûatu'l-Furkân, Dubâi, 2003

Manaz, Abdullah, *Türkçe Kur'an*, 1. Bsk., IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2008

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed bin Muhammed bin Mahmûd (ö. 333/944), *Tevilâtü Ehli's-Sünne/Te'vilâtu'l-Kur'an*, I-X, thk. Dr. Mecdi Basillum, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005

Maverdî, Ebû'l- Hasen Alî bin Muhammed (ö. 450/1058), *en-Nuket ve'l-Ûyûn/Tefsîru'l-Maverdî*, I-VI, thk. Seyyid Abdulkasud bin Abdurrahîm, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.

Mekkî bin Ebî Tâlib, Hammûş bin Muhammed bin Muhtâr el-Kaysî (ö. 437/1045), *el-Hidâye ilâ Bulûğu'n-Nihâye*, 1.bsk. Camiatu Şarkâ, Şarka, 2008,

_____ *Tefsîru'l-Müşekkel min Ğaribu'l-Kur'an*, Dr. Alî Huseyn el-Bevvâb, Mektebetu'l-Meârif, Riyad, 1985

Merâġî, Ahmed Mustafâ (ö. 1364/1945), *Tefsîru'l-Merâġî*, I-XXX, 1.Bsk., Matbaatu Mustafâ el Bâbi'l-Halebî, Kahire, 1947

Mevlana Muhammed Ali, *İslam Dini*, çev. Doç Dr. Ömer Aydın,İşaret Yay., İst. 2007

Meymun bin Kays, *Divanu el A'sa el Kebir*, trs., byy.

Muhammed Abduh, *Fatiha Sûresi ve Amme Cüzü Tefsiri*, çev. Ömer Aydın, 1. Bsk., İşaret Yay., İst., 2012

Muhammed Amîm el-İhsân, *et-Ta'rifât el-Fıkhıyye*, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003

Muhammed Bâkır Saidirûşen, *Kur'ân Dilinin Analizi ve Kur'ân'ı Anlama Metodolojisi*, çev. Kenan Çamurcu, el-Mustafa Yay., İstanbul, 2013

Muhammed bin Abdullah bin Nâsır bin Zâfir “*es-Salâtu fi'l-Kur'âni'l-Kerîm Dirasetün Mevzuîyyetün*” Ummu'l-Kurâ Üniversitesi Usûlu'd-Dîn Fakültesi, (Basılmamış Doktora Tezi) Suudi Arabistan, 2008

Muhammed bin Ali bin İlân es-Sâdikî(ö. 1057/1647), *Kitâbu'l-Mukarreb fi Ma'rifeti ma fi'l-Kur'ani mine'l-Muarrab*, thk. Muhammed bin Salih el Berrâk, 1. Bsk., Dâru İbn Cevzi, Beyrut, 2008

Muhammed el-Behiy, *İnanç ve Amelde Kavramlar*, çev. Dr. Ali Turgut, 3. Bsk., Yöneliş Yay., İstanbul, 1995

Muhammed Esed(ö. 1412/1992), *Kur'ân Mesajı Meâl-Tefsîr*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, 5. Bsk., İşaret Yay., İstanbul, 2002

Muhammed Huseyn Âl-i Yâsîn, *el-Ezdâd fi'l-Lûğâ*, 1. Bsk., Dâru Ammâr, Ammân, 2013

Muhammed Muhammed Dâvud, *Mu'cemu'l-Furûku'd-Delâliyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Ğarîb, Kâhire, 2008

Muhammed Nureddîn el-Müneccid, *İştirâk el Lafzî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1. Bsk., Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1999

Muhammed es-Seyyid Ali Belâsi, *el-Muarrab fi'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Camiatu'd-Da'veti'l-İslâmiyyeti el-Alemiyye, 1. Bsk., Bingâzi, 2001

_____Arap Dili Semantiği, çev. Celalettin Divlekci, *Süleyman Demirel Üniv., İFD*, Yıl: 1997, S. 4

Muhammed el-Tunci, *el-Mucem el-Mufassal fi Tefsîri Ğarîbi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Beyrut, 2003

Mukâtil bin Süleymân bin Beşîr (ö. 150/767), *Tefsîru Mukâtil Bin Süleymân*, I-III, 1. Bsk., thk. Ahmed Ferid, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003

_____ *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Abdullâh Şehhâte, Dâru Ğarîb, Kâhire, 2001

Mustafâ Sabrî, *Meseletü Tercemeti'l-Kur'ân*, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kâhire, 2015

Mustafavî, Hasan, *et-Tahkik fi Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009

Mutarrizî, Ebu'l-Feth Nasiruddîn (ö. 610/1213), *el-Muğrib fi Tertîb'l-Mu'rib*, thk. Mahmûd Fâhûrî, Abdulhamîd Muhtâr, 1. Bsk., Mektebetü Lübnân, Beyrut, 1999

Müberrid, Ebû'l-Abbâs Muhammed bin Zeyd en-Nahvî(ö. 285/898), *Mâ İttefaka Lafzuhu ve İhtelafe Ma'nehu mine'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk., Ahmed Muhammed Süleymân Ebû Ra'd, 1. Bsk., Vezâratü'l-Evkâf ve Şuunü'l-İslamiyye, Küveyt, 1989

Mücahid bin Cebr (ö. 102/720), *Tefsîru İmâm Mucâhid bin Cebr*, thk. Muhammed Abdusselâm Ebu'n-Nîl, 1. Bsk., Dâru'l-Fikri'l-İslâmi el Hadisiyye, byy. 1989

_____ *Tefsîru Mucâhid*, thk. Ebû Muhammed el-Esyûtî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005

Müftüoğlu, Ömer, Vahiy Sürecinde “Sa'a(t)الساعة” Kavramının Semantik Analizi, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, Ocak-Şubat-Mart 2005, Samsun, s. 185-208

Müslim bin Haccâc, Ebû Huseyn el-Kuşeyrî(ö. 261/875) *Sahîhu Müslim*, thk. Ahmed Zehve- Ahmed İnaye, 1. Bsk., Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 2004

Nahr bin Abdirrahman bin Süleymân er-Rumi, *es-Salat fi'l-Kur'an Mefhumu ve Fıkhuhe*, 2. Bsk., Riyad, 1409

Namlı, Tuncer, *Kur'ân Aydınlığı Kronolojik Kur'ân Meâli*, 1. Bsk., Fecr Yay., Ankara, 2015

Nebioğlu, Osman, *Türkçe Kur'ân-ı Kerîm*, Çağ Basım, byy., 1988

Nedevi, Ebu'l-Hasen, *Dört Rükün*, çev. Yusuf Karaca, 2. Bsk., Risale Yay., İstanbul, 2016

Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed bin Muhammed bin İsmail (ö. 338/950), *Meâni'l-Kur'ân, I-II*, thk. Yahya Murad, Dâru'l-Hâdis, Kahire, 2004

Nekerî, Abdunnebî bin Abdurresul el-Ahmed; *Düstûru'l-Ulemâ/Câmiu'l-Ulûm*, I-IV, thk. Hasan Han, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed İbn Şuayb bin Alî (ö. 303/915), *Sünenü'n-Nesâî*, thk. Muhammed Nasiruddin Elbanî, 1. Bsk., Mektebetü'l Mearif, Riyad, trs.

Nesefî, Abdullâh bin Ahmed bin Mahmûd (ö. 710/1310), *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil/Tefsîru'n-Nesefî*, 1. Bsk., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2000

Nevevî, Muhyiddîn Ebû Zekeriyâ Yahyâ bin Şeref(ö. 676/1277), *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, I-IX, thk. İmâd Âmir vd., 1. Bsk., Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2001

_____ *Tehzîbu'l-Esmâi ve'l-Luğât*, I-IV, thk. İmâd Âmir vd., 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.

Nisâburî, Ebu Abdurrahmân İsmâil bin Ahmed el-Mukri el-Hîrî (Ö. 430/1039), *Vücûhu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Fatime Yusuf Haymi, Bsk. Dâru Seka, Dimeşk, 1996

Numeyrî, Muhammed bin Abdurrahmân bin Alî (Ö. 544/1149), *Kitâbu'l-İ'lâm bi Fazli's-Salâti ale'n-Nebî ve's-Selâm*, thk. Huseyn Muhammed Alî Şükrî, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 2009

Oğuz, Orhan, “Arap Dilinde Muarrab Kelimelerin Tespiti”, *Iğdır Üniv. İFD*, S. 6, Ekim 2015

Okumuş, Mesut, “Semantik ve Analitik açıdan Kur'ân'da Salât” Kavramı, *Çorum Üniv., İFD*, 2004/2, C. III, S. 6

Okuyan, Mehmet, *Kur'ân'ı Kerîm'de Çokanlamlılık*, 1. Bsk., Düşün Yay., İstanbul, 2013

_____ *Kısa Sürelerin Tefsiri*, Düşün Yay., İst., 2016

_____ *Kıssalar Ne Söyler*, 1. Bsk., Düşün Yay., İst., 2017

Öz, Ahmet, *Kur'ân'ı Anlamada Bağlam*, 1. Bsk., Hikmetevi Yay., İstanbul, 2016

Öğmüç, Harun, *Cahiliye Döneminde Araplar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013

Öncü, Mustafa, İlk Dönem Dilcilerden Kutrub'un “Kitâbu'l-Ezdâd” Adlı Eseri Perspektifinde Arapçada Ezdâd Olgusu, *Dicle Üniv., İFD*, C. 15, S. 2, Diyarbakır, 2013

Özbek, Emine, *Kur'ân'da Salât Kavramı*, Uludağ Üniv. SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yard. Doç. Dr. Mustafa Bilgin, Bursa, 2015

Özdemir, Gazi, *Son Davet Kur'ân*, 2. Bsk., Şira Yay., İstanbul, 2016

Özdemir, Metin, Anlam Kaymasına Uğrayan Kur'ânî Bir Kavram: Fâsık, *Cumhuriyet Üniv. İFD*, 1998, S. 2

Özel Mustafa, Zuhuf Sûresi 81. Âyetin Anlamı Üzerine, *Dokuz Eylül Üniv., İFD*, İzmir, 2005, C. XXI

Özlem, Doğan, *Mantık*, Notos Yay., 4. Bsk., İstanbul, 2015

- Öztürk Mustafa-Hadiye Ünsal, *Kur'ân Tarihi*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2016
- Öztürk Mustafa, *Cumhuriyet Türkiyesinde Meal ve Tefsir Serencamı*, 3. Bsk., Ankara Okulu Yay., 2015
- _____ *Kur'ân, Vahiy, Nüzûl*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2016
- _____ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2014
- _____ *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2004
- _____ *Kur'an'ın Dili ve Retoriği*, 3. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2010
- _____ *Kur'an ve Tefsir Kültürümüz*, 4. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015
- _____ *Tefsirin Halleri*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2013
- _____ *Kur'an Perspektifinden Yaratılış (Kur'an'da Yaratılışla İlgili Kavramların Semantiği ve Yoktan Yaratma Meselesi)*, *Çukurova Üniv., İFD, 2016, C.16, S. 1*
- _____ *Kur'ân'da ve İslam Öncesi Arap Düşüncesinde "Dehr" Kavramı* *Ondokuz Mayıs Üniv. İFD, S. 16, Samsun, 2003*
- _____ *Meâl Kültürümüz*, 3. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2014
- _____ *Söyleşiler Polemikler*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2014
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'ân'ı Kerîm Meâli(Türkçe Çeviri)*, 144. Bsk., Yeni Boyut Yay., İstanbul, 2016
- _____ *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, 26. Bsk., Yeni Boyut Yay., İstanbul, 2014
- _____ *Anadilde İbadet Meselesi*, Yeni Boyut Yay., İstanbul, 2002
- Özsoy, Ömer, *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*, Kitabiyat Yay., Ankara, 2004
- Özsoy, Ömer - Güler, İlhami, *Konularına Göre Kur'ân(Sistematik Kur'ân Fihristi)*, 19. Bsk., Fecr Yay., Ankara, 2015
- Paçacı, Mehmet, *Tefsir'de Semantik ve Hermenötik, İslami İlimlerde Metodoloji/Usûl Mes'alesi I*, 1. Bsk., Ensar Yay., İstanbul, 2005

Pak, Zekeriyya; Kur'ân'daki Kelimelerin Türkçe'ye Geçiş Sürecinde Uğradıkları Anlam Değişmeleri, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv. İFD*, Kahramanmaraş, 2004, S. III

_____Kur'ân'ın Tarihselliği ve İbadetlerde Tarihsellik, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Ankara, 2005, C. 8, S. 22

_____Meallerdeki Çeviri Sorunları Üzerine Bir Örnek: “Kur'an'da Aynı Anlamı İçeren Mükerrer İfade Kalıplarının Farklı Tercümesi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 17, s. 1, 2004

Palmer, F. R., *Semantik*, çev. Ramazan Ertürk, Kitabiyat Yay., Ankara, 2001

Piriş, Şaban, *Kur'ân-Kerîm Türkçe Anlamı*, 19. Bsk., Okyanus Kitabevi, Kayseri, 2013

Polat, Fethi Ahmet, *Tefsîr Araştırmalarında Yöntem Sorunları I-II*; 2. Bsk., Aybil Yay., Konya, 2014

_____Çağdaş İslam Düşüncesinde Kur'ân'a Yaklaşımlar; 2. Bsk., İz Yay., İstanbul, 2007

Porzığ, Walter; *Dil Denen Mucize*; çev. Vural Ülkü; 2. Bsk., TDK. Ankara, 2003

Rağib el-İsfehânî Ebu'l-Kâsım Huseyn bin Muhammed (ö. 502/1108), *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Halil Ayteni, 3. Bsk., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2001

_____Mukaddimetü Câmi'i't-Tefsir/Tefsire Giriş, çev. Celalettin Divlikçi, Rağbet Yay., İstanbul, 2011

Reşîd Rızâ, Muhammed (ö. 1354/1935), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm/Tefsîru'l-Menâr*, I-XII, thk. İbrahim Şemsuddîn, 3. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 2011

Rudi Paret, *Kur'ân Üzerine&İslam Sembolizmi*, çev. Hüseyin Yaşar, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012

Rummânî, Ebû Hasen Alî bin İsâ(ö. 384/994), *el-Elfâzu'l-Müterâdifeti'l-Mütekâribeti'l-Meânî*, thk. Dr. Fethullâh Sâlih Alî el-Mısrî, 1. Bsk., Dâru'l-Vefâ, İskenderiyye, 1987

Sağânî, Hasen bin Muhammed bin Hasen(ö.650/1252), *Kitâbu'l-Ezdâd*, (“Selâsetü Kütübün fi'l-Ezdâd” kitabının içinde), Nşr. August Haffner, Matbaatu'l-Kesulikiyye, Beyrut, 1912

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed bin Muhammed bin İbrahim (ö. 427/1035), *el-Keşf ve'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân/Tefsîru's-Sa'lebî*, I-VI, thk. Seyyid Kesrevî Hasen, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004

San'anî, Muhammed bin İsmâil el-Emîr(ö.1182/1769), *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Subhî bin Hasen Hallâk, 3. Bsk., Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2016

Sarmış, İbrahim, *Kur'an'a Göre İnsan'ın Yaratılışı*, 1. Bsk., Düşün Yay., İstanbul, 2016

Seâlibî, Ebû Zeyd Abdurrahmân bin Muhammed bin Mahlûf (ö. 875/1471), *el-Cevâhiru'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, I-III, thk. Muhammed Fâzıl, 1.Bsk., Mektebetü'lAsriyye, Beyrut, 1997

Seber, Abdulkerim, Semantik-Delâlet Kavramlarının Mukayesesi ve Anlambilim Kavramının Muhtevasının Tespiti, *Cumhuriyet Üniv., İFD*, C. XVII, S. 2

Sehâvî, Muhammed bin Abdurrahmân(ö. 906/ 1500), *el-Kavlu'l-Bedi' fi's-Salâti ale'l-Habîbi's-Şefi'*, thk. Muhammed Avvame, 1. Bsk., Müessesetü'r-Reyyan, Medine, 2002

Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr bin Muhammed bin İbrahim (ö. 373/983), *Tefsîru's-Semerkandî/Bahru'l-Ulûm*, I-III, thk. Şeyh Âdil Ahmed Abdu'l-Mucid vd., 2. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2014

Semînü'l-Halebî, Şihabuddîn Ebu'l-Abbâs bin Yusuf bin Muhammed (ö. 756/1355), *ed-Dürü'l-Masûn fi Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, I-VI, thk. Şeyh Alî Muhammed Ma'ruf vd., 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 1994

_____ *Umdetu'l- Huffâz fi Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz*, I-IV, thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996

Serinsu, Ahmet Nedim, Ahzâp Sûresi 56. Âyeti Çerçevesinde Hz. Peygambere Salat ve Selam Getirmenin Anlamı, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Mayıs-Ağustos 2001, C. 4, S. 10

Seyyid Kutub (ö.1387/1967), *Fi Zilâli'lKur'ân*, 30. Bsk., Dâru's-Şerûk, Kâhire, 2001

Sîbeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber(ö. 180/796), *el-Kitâb*, I-V, thk. Abdusselâm Muhammed Harûn, 3. Bsk., Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 1988

Sicistânî, Ebû Bekr Muhammed bin Azîz(ö. 330/942), *Tefsîru Ğarîbu'l-Kur'ân/Nuzhetu'l-Kulûb*, Mektebetü Dâru't-Turâs, Kahire, 2008

Soysaldı, H. Mehmet, Kur'ân'da Salat Kavramının Semantik Analizi, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, Ekim 2010- Mart 2011

_____ Kur'an'da İsrâf Kavramı, *Ondokuz Mayıs Üniv., İFD*, S. 18-19, Samsun, 2005

_____ Kur'an'ı Doğru Anlamada Semantik Metodun Önemi, *Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2001, Yüzüncü Yıl Üniv., İFD, Van, 2001

_____ İslam Öncesi Mekke Toplumlarında Namaz, Zekât, Oruç ve Hac uygulamaları(Tebliğ), *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'ân Öncesi Mekke Toplumu –Sempozyum*, 1-3 Temmuz 2011(8. Tefsîr Akademisyenleri Buluşması), İstanbul, 2011

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed (ö. 911/1505), *ed-Durru'l-Mensûr fî Tefsîri bi'l-Me'sûr*, I-XVII, thk. Abdullah bin Abdulmuhsin et-Türkî, 1. Bsk., Merkez Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâtî'l-Arabiyyeti'l-İslamiyye, Kahire, 2003

_____ *Mu'tereku'l Akrân fî i'câzi'l-Kur'ân*, I-III, thk. Ahmed Şemseddîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988

_____ *Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*, 1. Bsk., Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 2002

_____ *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I-II, thk. Mustafâ Deyb el-Bûğâ, 5. Bsk., Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2002

_____ *el Müzhir fî Ulûmi'l-Luğâti ve Envâihê*, I-II, thk. eş- Şirbînî Şerîde, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2010

_____ *el-Mühezzebu fi mâ Vakaa fi'l-Kur'âni mine'l-Muarreb*, thk. Ebû Abdila'la Halid bin Muhammed, 1. Bsk., el-Fârûku'l- Hadîseti li't-Tibâati ve'n-Neşr, Kâhire, 2005

_____ *et-Taħbîr fi Ulûmi't-Tefsîr*, thk. Dr. Fethî Abdulkâdir Ferîd, Dâru'l-Ulûm, Riyad, 1982

_____ *el-İklîl fi istinbâti't-Tenzîl*, thk. Seyfuddîn Abdulkâdir el-Kâtib, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1981

Sülemî, Ebû Abdurrahmân Muhammed bin el- Huseyn bin Musâ el-Ezdî (ö. 412/1021), *Hakaiku't- Tefsîr/Tefsîru's-Sülemî*, I-II, thk. Seyyid İmrân, 2. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2016

Sülün, Murat, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, 1. Bsk., Çağrı Yay., İstanbul, 2012

_____ “Kur'ân-ı Kerîm'de Salat'ın Kavramsal Çerçevesi”, *Sosyal ve Ferdi İşlevleri Açısından Namaz ve Cami*, Tartışmalı İlmi Toplantı, 18-19 Ekim 2009, Ensar Yay. İstanbul, 2009

Şafîi, Muhammed bin İdris (ö. 204/820), *er-Risale*, çev. Abdulkadir Şener-İbrahim Çalışkan, TDV, Ankara, 2012

_____ *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Abdulğani Abdulhalik, 3. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2014

Şâtîbî, Ebû İshâk, İbrahim bin Mûsa bin Muhammed el-Ğîrnâtî (ö. 790/1388), *el-Muvâfakât/İslâmi İlimler Metodolojisi*, I-IV, çev. Prof. Dr. Mehmet Erdoğan, İz Yay., İstanbul, 2015

Şen, Ercan, *Kur'an'da Fetih*, Kitabi Yay., İstanbul, 2015

Şener, Abdulkadir, Sofuoğlu, Cemal, Yıldırım, Mustafa; *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı –Yorumlu Meâli*, TDV, İzmir, 2009

Şenkîtî, Muhammedu'l-Emin bin Muhammed el-Muhtâr el-Cekenî (ö. 1393/1973), *Advâu'l-Beyân fi İzâhi'l-Kur'âni bi'l-Kur'ân*, 3. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011

Şevkânî, Muhammed bin Alî bin Muhammed (ö. 1250/1834), *Fethu'l-Kadîr el-Câmiu beyne Fenneyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsîr*, 1. Bsk., Dâru Risâleti'l-Alemiyeye, Beyrut, 2009

_____ *Neylü'l-Evtâr Şerhiu Muntekâ'l-Ahbâr*, thk. Raid bin Sabri bin Ebi Alfe, Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, Riyad, 2004

Şihâbuddîn Ahmed bin Muhammed bin Ömer el-Hafâcî(ö. 1069/1659), *Şifau'l-Ğalîl fî mâ fî'l-Kelâmi'l-Arab mine'd-Dahîl*, thk. Dr. Muhammed Keşşâş, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998

Şihâbuddîn el-Ubbâzî(ö. 860/1456), *Beyânu Keşfi'l-Elfaz*, thk. Dr. Hâlid Fehmî, 1. Bsk., Mektebetü'l-Hancî, Kâhire, 2002

Şimşek, Mehmet Ali, *Arap Dilinde Çokanlamlılık ve Karine İlişkisi*, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. İsmail Hakkı Sezer, Selçuk Üniv., SBE, Konya, 2000

Şimşek, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri, I-V*, Beyan Yay, İstanbul, 2012

_____ *Kur'an'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, Ekin Yay., 4. Bsk., İst., 2004

_____ *Kur'an'ın Ana Konuları*, 6. Bsk., Beyan Yayınları, İstanbul, 2015

_____ *Fatiha Sûresi ve Türkçe Namaz*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998

_____ *Yaratılış Olayı*, Beyan Yay., İstanbul, 1998

_____ *Günümüz Tefsir Problemleri*, 13. Bsk., Kitap Dünyası, İst., 2016

Tabâtabaî, Seyyid Muhammed Huseyn (ö. 1401/1981), *el-Mizân fî Tefsiri'l-Kur'an*, I-XII, 1. Bsk., Müessesetü'l A'lâm li'l-Matbuât, Beyrut, 1997

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr (ö. 310/923), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, I-XV, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2013

Tabresî, Ebû Alî el-Fazl bin Hasen bin el-Fazl (ö. 548/1153), *Mecmau'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, I-X, thk. İbrahim Şemsuddîn, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997

Taha Hüseyin, *Cahiliye Şiiri Üzerine*, çev. Şaban Karataş, 2. Bsk., Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2012

Tahanevi, Muhammed Ali bin Ali bin Muhammed (ö. 1158/1745), *Keşşafu Istilahatu'l-Funun*, I-IV, thk. Ahmed Hasan Basec, 3. Bsk., Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013

Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed bin Muhammed bin Selâmet el-Ezdî (ö. 321/933), *Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Hâmid Abdullah el- Muhallâvî, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012

Tâhir bin Âşûr, Muhammed (ö. 1393/1973), *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I-XII, Dâru Suhnûn li'n-Neşr ve't-tevzi', Tûnus, trs.

Tâlekânî, es-Sâhib ibn Abbâd (ö. 385/995), *el Muhît fi'l-Luğâ*, I-III, thk. Muhammed Osmân, 1. Bsk., Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, Lübnân, 2010

Tâlib Muhammed İsmâîl, *Eseru's- Siyâki'l-Kur'âni fi İştirâki'l-Lafzî*, 1. Bsk., Dâru Künûzu'l-Ma'rifeti, Ammân, 2015

Tâlib Muhammed İsmâîl- Nûr Ahmed Abdullâh, *et-Telâzümü'd-Delâli li Elfâzi'l-Ezdâdi fi Siyâki'l-Kur'ânî*, 1. Bsk., Dâru Künûzu'l-Ma'rifeti, Ammân, 2015

Taylan, Necip, *Anahatlarıyla Mantık*, 4. Bsk., Ensar Yay., İstanbul, 2011

Temizer, *Aydın, Kur'an Tefsirinde Karine*, 2. Bsk., İFAV Yay., İstanbul, 2016

Temmam Muhammed es- Seyyid, *Elfaz ve Terakib ve Delalat Cedide fi Siyâki'l-Kur'ân*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Üde Halil Ebû Üde, Camiatu Şarki'l- Evsat, Kısmu'l- Luğati'l-Arabiyye, Külliyyetü'l-Edâb, 2010

Tevfik Muhammed es-Sâmi'i et-Teymî, *el-Luğâti'l-Yemeniyyeti fi'l-Kur'ân*, 1. Bsk., el-Heyetü'l-Ammê li'l-Kütüb, Yemen, 2012

Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed bin İsâ bin Sevre(ö. 297/909), *Sünenü't-Tirmîzî*, 1. Bsk., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2002

Tiyek, Fatih, *Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meâllerdeki Bağlamsal Sorunlar*, Ankara Okulu, Ankara, 2015

Toklu, M. Osman, *Dilbilime Giriş*, 5. Bsk., Akçağ Yay., Ank., 2013, s. 94

Toraman, Recep, *Kur'an'da Salât Kavramı*, Selçuk Üniv. SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Yusuf Işıcık, Konya, 2005

Topaloğlu, Bekir, "Huld", *DİA*, 1993

_____ "Hâlik", *DİA*, Ankara, 1997

Toptaş, Mahmut, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, 1. Bsk., Cantaş Yay., İst., 2008

Tural, Hüseyin, *Arap Dilinde Ezdad*, 1. Bsk., Ensar Yay., İstanbul, 2011

Tûfî, Süleymân bin Abdulkavî bin Abdülkerim es-Sarsarî el-Bağdâdî(ö. 716/1316), *el-İksîr fî İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdulkadir Huseyn, Mektebetü'l-Âdâb, Kahire, 1977

Türcan, Selim, Özgün Bir Nakil Biçimi Olarak Vücûh ve Nezâir Edebiyatı, *Hitit Üniv. İFD*, 2010/2, C. 9, S. 18

_____Hûd Sûresi 87. Âyette Geçen “Salât(uke)” Kelimesi Örneğinden Hareketle Genel Bir Çeviri Eleştirisi, *Gazi Üniversitesi Çorum İFD*, 2005/1-2, C. IV, S. 7-8, Çorum, 2005

Türk, Mehmet, *Allah'ın Kelamı*, 1. Bsk., Kitap Dünyası, Konya, 2013

Türkmen, Sabri, *Kur'an'ı Kerim'de Anlam İncelikleri(Furûk Bağlamında)*, 1. Bsk., Çıra Akademi Yay., İstanbul, 2017

_____Arapçada Çok Anlamlılık ve Kur'an- Kerim, *Diyanet İlmi Dergi Kur'an Özel Sayısı*, 2. Bsk. DİB Yay., Ankara, 2012

Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed bin el-Hasen (ö. 460/1067), *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, I-X, thk. Ahmed Habîb Kasîr el-Âmilî, 1. Bsk. Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbuât, Beyrut, 2013

Tüsterî, Ebû Muhammed Sehl bin Abdullâh (ö. 283/896), *Tefsîru't-Tüsterî*, thk. Muhammed Basil Uyunu's-Sûd, 2. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007

Ûde Halîl Ebû Ûde, *et-Tatavvuru'd-Delâli Beyne Luğati's- Şi'ri'l- Câhilî ve Luğati'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, 2. Bsk. Dâru Ammâr, Ammân, 2013

Uğur, Hakan, *Tevrat'ın Kur'an'a Arzı*, 1. Bsk., Emin Yayınları, Bursa, 2011

_____Eski Ahitteki “Duâ” Kavramının Kur'an'daki “Salât” Kavramıyla İlişkisi, *Çukurova Üniv. İFD*, C. 8, S. 2, Temmuz-Aralık 2008, Adana, 2008

Ustaosmanoğlu, Mahmud, *Kur'an-ı Mecid ve Tefsîrli Meâli*, Yasin Yay., İstanbul, 2007

Uzun, Nihat, *Bağlam ve Kur'an'ın Anlaşılması Üzerine*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay., Ankara, 2016

Ülgen, Gülten, *Kavram Geliştirme*, 4. Bsk., Nobel Yay., Ankara, 2004

Ünal, Ali, *Allâh Kelamı Kur'an-ı Kerim'in Açıklamalı Meâli*, İstanbul, 2007

_____ *Kur'an'da Temel Kavramlar*, Nil Yay., İzmir, 1999

Ünsal, Hadiye, *Erken Dönem Mekkî Sûrelerin Tahlili*, 1. Bsk., Ankara Okulu Yay. Ankara, 2015

Ünver, Mustafa, Kur'an'da Yaratma Konulu Bir Kavram: "Halaga", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara, 2002, C. 15, S. 4

Vâhidî, Ebû'l- Hasen Alî bin Ahmed bin Muhammed (ö. 468/1075), *et-Tefsîru'l-Basît*, I-XXV, thk. Muhammed bin Sâlih bin Abdullâh el-Fevzân, Câmiatu'l-İmam Muhammed bin Suûd el-İslamiyye, Riyad, 2009

_____ *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân*, thk. Kemâl Besyûnî Zeğlûl, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991

Varol, Ahmet, *Kur'an Meali*, 1. Bsk., Ozan Yay., İstanbul, 2016

Vehbe Zuhayli, *Fıkıh Usulü*, çev. Dr. Ahmet Efe, 3. Bsk., Risale Yay., İst., 2015

Watt, Montgomery *İslam Nedir*, çev. Elif Rıza, 2. Bsk., Birleşik Yay., İst., 1993

Yahyâ bin Sellâm et- Teymî el- Basrî(ö. 200/815), *et-Tesârîf Tefsîru'l-Kur'âni Mimmâ İştâbehet Esmâuhu ve Tasarrafet Meânihî*, thk. Hind Selbî, Müessesetü Âli'l-Beyt, Ammân, 2007

Yakıt, İsmail, *Kur'an'ı Anlamak*, 1. Bsk., Ötüken Yay., İstanbul, 2005

Yasdıman, Necla Demirdöven, Arapça Sözlüklerde H-L-K / خلق Kökü Türevleri ve Verilen Kur'an Âyeti Örneklerinin Mukayesesi, *Ekev Akademi Derneği*, Yıl: 19, S. 63, Erzurum, 2015

Yaşaroğlu, M. Kamil, Namaz, *DİA*, Ankara, 2006, C. 32

Yavuz, Ali Fikri *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali Alisi*, 1. Bsk., Alperen Yay., İstanbul, 2002

Yavuz, Galip, Eş Anlamlılık ve Kur'an Kur'an Bağlamı, *Cumhuriyet Üniv. İFD.*, 2002, C. 2, S. 1

Yazoğlu, Ruhattin – İmamoğlu, Tuncay, *Klasik Mantık*, Rağbet Yay., İstanbul, 2010

Yezîdî, Ebû Abdurrahmân Abdullâh bin Yahyâ Bin el-Mubârek(ö.237/ 851), *Ğarîbu'l-Kur'ân ve Tefsîrihi*, thk. Muhammed Selîm el-Hâc, 1. Bsk., Alemu'l-Kütüb, Beyrut, 1985

Yezîdî, İbrâhim bin Ebû Muhammed Yahyâ (ö. 225/840), *Mâ İttefeka Lafzuhu ve İhtelafe Ma'nâhu*, thk. Abdurrahmân bin Süleymân el-Useymîn, 1. Bsk., Mekke, 1987

- Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Hakim ve Açıklamalı Meâli*, Feza Gazetecilik Yay., İstanbul, 1998
- Yıldız, Abdullah, *Namaz Bir Tevhid Eylemi*, 28. Bsk., Pınar Yay., İstanbul, 2016
- Yılmaz, Hakkı, *Nüzûl Sırasına Göre Necm Necm Kur'ân'ın Türkçe Meâli*, 2. Bsk., İşaret Yay., İstanbul, 2012
- _____ *İslam Dini'nin Temel Direkleri*, 2. Bsk. İşaret Yay., İstanbul, 2016, s. 72
- Yılmaz, Hasan, *Semantik Analiz Yönteminin Kur'ân'a Uygulanması*, 1. Bsk., Kurav Yay., Bursa, 2007
- Yiğit, Metin, Bir İbadet Biçimi Olarak Namazın Tarihçesi, *Diyanet İlmi Dergi*, C.47, S. 1, DİB, Ankara, 2011
- Yusuf el-Karadâvî, *Kur'ân'ı Anlamada Yöntem*, çev. Mehmet Nurullah Aktaş, 1. Bsk., Nida Yay., İstanbul, 2015
- _____ *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. Prof. Dr. Bünyamin Erul, 8. Bsk., Nida Yay., İst., 2016
- _____ *İslam'da İbadet Mefhumu*, çev. Hüsameddin Cemal, 1. Bsk., Nida Yayıncılık, İstanbul, 2014
- Yusuf Mar'aşlı, *Ulûmi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1. Bsk., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2010
- Yüksel, Edip, *Mesaj Kur'ân Çevirisi*, 15. Bsk., Ozan Yay., İstanbul, 2016
- Zebidî, Muhammed Murtazâ el-Huseynî (ö. 1205/1790), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, I-XXXX, thk. Abdussabur Şahîn, 1. Bsk., Turâsi'l-Arabî, Kuveyt, 2001
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm bin es-Serî (ö. 311/923), *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, I-V, thk. Dr. Abdulcelil Abduh Şelbî, 1.Bsk., Âlemu'l-Kütüb, Beyrut-1988
- _____ *Tefsîru Esmâillâhi'l-Hüsnâ*, thk. Ahmed Yusuf ed- Dekkâk, 5. Bsk., Dâru'l-Me'mûn, Beyrut, 1986
- Zehebî, Muhammed Huseyn(ö. 1397/1977), *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, I-III, Dâru'l-Erkâm, Beyrut, trs.,
- Zehebî, Ebû Abdullâh Muhammed bin Ahmed bin Osman bin Kaymaz (ö.748/1348), *Kitâbu'l-Kebâir ve Tebyinu'l-Mehârim*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, trs.

Zekiyüddîn Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kafi Dönmez, 22. Bsk., Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ank., 2015,

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd bin Ömer bin Muhammed (ö. 538/1144), *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve Uyûnu'l-Ekâvîl fî Vucûhu't-Te'vîl*, I-IV, thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn, 1. Bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995

_____ *el-Fâik fî Ğarîbi'l-Hadîs*, I-IV, thk. Alî Muhammed el Bacâvî, Muhammed ebu'l-Fazl İbrahîm, 2. Bsk. İsa el-Bâbî el-Halebî, trs.

_____ *Esâsu'l-Belâĝa*, 1. Bsk., Dâru'n-Nefâis, Dimeşk, 2009

Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed bin Abdullâh (ö. 794/1391), *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I-IV, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim, 3. Bsk., Dâru't-Turâs, Kâhire, 1984

_____ *Hiz. Aişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, çev. Prof. Dr. Bünyamin Erul, 7. Bsk., Otto Yay., Ank., 2015

Zeyd bin Alî bin el-Huseyn(ö. 122/ 740), *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Cevâd el-Huseyni, Mektebu'l-A'lâm el-İslâmî, Kum, 1956

Zeynuddîn er-Râzî, Ebû Abdullâh Muhammed bin Ebû Bekr bin Abdulkâdir (ö. 666/1267), *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân'l-Azîm*, thk. Hüseyin Elmalı, Ankara, 1997

_____ *Muhtâru's-Sihâh*, 1.Bsk., Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2000

Zülfikar, Hamza, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, 2. Bsk., TDK Yay., Ankara, 2011

Zürkânî, Muhammed Abdulazim (ö. 1367/1948), *Kur'ân İlimleri Menahilu'l-İrfan Tercümesi*, I-II, çev. Yrd. Doç. Dr. Ramazan Şahan-Doç. Dr. Halil Aldemir, Beka Yay., İstanbul, 2015

TABLolar
TABLO-1

RESMİ SIRALAMAYA GÖRE “SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ SÛRELER VE ÂYETLER			
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO
1	2	Bakara	3, 43, 45, 83, 110, 125, 153, 157, 177, 238, 277
2	3	Âl’i-İmrân	39
3	4	Nisâ	43, 77, 101, 102, 103, 142, 162
4	5	Mâide	6, 12, 55, 58, 91, 106
5	6	En’am	72, 92, 162
6	7	A’raf	170
7	8	Enfâl	3, 35
8	9	Tevbe	5, 11, 18, 54, 71, 84, 99, 103
9	10	Yûnus	87
10	11	Hûd	87, 114
11	13	Ra’d	22
12	14	İbrâhîm	31, 37, 40
13	17	İsrâ	78, 110
14	19	Meryem	31, 55, 59
15	20	Tâhâ	14, 132
16	21	Enbiyâ	73
17	22	Hac	35, 40, 41, 78
18	23	Mü’minûn	2, 9
19	24	Nûr	37, 41, 56, 58
20	27	Neml	3
21	29	Ankebût	45
22	30	Rûm	31
23	31	Lokmân	4, 17
24	33	Ahzâb	33, 43, 56
25	35	Fâtır	18, 29,
26	42	Şûrâ	38
27	58	Mücâdile	13
28	62	Cumu’a	9, 10
29	70	Meâric	22, 23, 34
30	73	Müzzemmîl	20
31	74	Müddessîr	43
32	75	Kıyâme	31
33	87	Âla	15
34	96	Alak	10
35	98	Beyyine	5
36	107	Mâun	4, 5
37	108	Kevser	2

DEĞERLENDİRME:

1. Salât kavramı, Kur’ân’da 24’ü Mekkî, 13’ü Medenî olmak üzere toplam 37 Sûrede geçmektedir.
2. Salât kavramı 24 Mekkî sûrede 39 âyette 40 defa geçerken, 13 Medenî sûrede 51 âyette 59 defa geçmektedir.
3. Salât kavramı 37 sûrede 90 Âyette 99 defa geçmektedir.

TABLO-2

NÜZÛL SIRALAMASINA GÖRE “SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ SÛRELER VE ÂYETLER			
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO
1	96	Alak	10
2	73	Müzzemmil	20
3	74	Müddessir	43
4	87	Âla	15
5	108	Kevser	2
6	107	Mâun	4, 5
7	75	Kiyâme	31
8	7	A'raf	170
9	35	Fâtır	18, 29,
10	19	Meryem	31, 55, 59
11	20	Tâhâ	14, 132
12	27	Neml	3
13	17	İsrâ	78, 110
14	10	Yûnus	87
15	11	Hûd	87, 114
16	6	En'am	72, 92, 162
17	31	Lokmân	4, 17
18	42	Şûrâ	38
19	14	İbrâhîm	31, 37, 40
20	21	Enbiyâ	73
21	23	Mü'minûn	2, 9
22	70	Meâric	22, 23, 34
23	30	Rûm	31
24	29	Ankebût	45
25	2	Bakara	3, 43, 45, 83, 110, 125, 153, 157, 177, 238, 277
26	8	Enfâl	3, 35
27	3	Âl'i-İmrân	39
28	33	Ahzâb	33, 43, 56
29	4	Nisâ	43, 77, 101, 102, 103, 142, 162
30	13	Ra'd	22
31	98	Beyyine	5
32	24	Nûr	37, 41, 56, 58
33	22	Hac	35, 40, 41, 78
34	58	Mücâdile	13
35	62	Cumu'a	9, 10
36	5	Mâide	6, 12, 55, 58, 91, 106
37	9	Tevbe	5, 11, 18, 54, 71, 84, 99, 103

Not: Mekkî âyetler Medenî âyetlerden ayırt edilebilmesi için **koyu siyah/bold** olarak gösterilmiştir.

TABLO-3

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEKKÎ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	6	En'am	72	وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاتَّقُوا وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ	“ Namaz kılın, Allâh'tan korkun, O'dur huzurunda toplanacağınız (şeklinde emrolunduk).”
2	6	En'am	92	وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقٌ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ	“İşte bu, Şehirlerin Anası (<i>başkent Mekke</i>) ve çevresindekileri uyarman için indirdiğimiz, kendisinden öncekileri doğrulayan, bilgi ve ışık yüklü (<i>mubarek</i>) bir Kitap'tır. Artık, âhirete îman edenler O'na inanırlar. Ve onlar namazlarını aksatmadan gereği gibi kılarlar.”
3	6	En'am	162	قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ	“De ki: Şüphesiz, benim duâ ve yakarışım , kurban ettiğim hayvanlar, hayatım ve ölümüm tamamen Âlemlerin Rabbi Allâh'a aittir.”
4	7	A'raf	170	وَالَّذِينَ يُسْأَلُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نَضِيعُ أَجْرَ الْمُصَلِّينَ	“Tevrat'taki emirlere hakkıyla uyan, namazı titizlikle kılan Yahudiler bilmeliler ki biz böyle güzel işler yapan kimselerin mükâfatını asla zayi etmeyiz.”
5	10	Yûnus	87	وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَأَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ	“Biz Musa ve kardeşine şöyle vahy ettik: “Kavminizi Mısır'da evlere yerleştirin, evlerinize kiblegâh koyup namazı ikame edin. Müminleri müjdele.”
6	11	Hûd	87	قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ تَنْزُرَ مَا يَنْعَبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ	“Onlar dediler ki: ‘Ey Şuayb! Babalarımızın taptaıkları şeylerden yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor? Aslında sen yumuşak huylu ve akli başında bir insansın!’”
7	11	Hûd	114	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفَا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُدْهِنُ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ	“Sabah-akşam ve geceye yakın bir vakitte namaz kıl. Kuşkusuz iyilikler kötülükleri giderir. Bu anlatılanlar, ders alanlara bir öğüttür.”

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEKKÎ ÂYETLER					
8	14	İbrâhîm	31	قُلْ لِعِبَادِي الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَهُمْ يَوْمَ لَا يَبِيعُ فِيهِ وَلَا خِلَالًا	“Rasûlüm! İman eden kullarıma söyle: İçinde hiçbir alışverişin bulunmadığı, dostluğun fayda vermediği o dehşetli kıyâmet günü gelip çatmadan namazlarını dosdoğru kılsınlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allâh yolunda gizlice ve açıktan harcasınlar!”
9	14	İbrâhîm	37	رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْتِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْرِي إِلَيْهِمْ وَأَرْزُقْهُمْ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ	“ ‘Rabbimiz, ben çocuklarımdan bazısını, senin Harâm Evinin yanında, ekinsiz bir vâdiye yerleştirdim. Rabbimiz, namazı kılsınlar diye (<i>böyle yaptım</i>). Artık Sen de insanlardan birtakım gönüllüleri, onları sever yap ve onları çeşitli meyvalarla besle ki şükretsinler.’ ”
10	14	İbrâhîm	40	رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ	“ ‘Ya Rabbi, beni de, neslimden çoğunu da namazı devamlı olarak ve gereğince kılan kullarından eyle! Duâmı, lütfen kabul buyur Ya Rabbi.’ ”
11	17	İsrâ	78	أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى عَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنِ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا	“O halde sen, güneşin batıya kaymasından gecenin karanlığına kadar (geçen zaman içinde) namaz kıl; sabah (namazı) okumasını da (gerçekleştir); çünkü sabah (namazı) okumasında (melekler de) hazır bulunurlar.
12	17	İsrâ	110	قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ وَلَا تَجْهَرُوا بِصَلَاتِكُمْ وَلَا تَخَافُوا بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا	“İster Allâh diye duâ edin ister Rahmân diye duâ edin; hangi ismiyle duâ ederseniz edin, en güzel isimler Allâh’ındır.” Duâ ve namazında pek bağırma, pek de gizli okuma; bu ikisi arasında orta bir yolu takip et.”
13	19	Meryem	31	وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا	“Her nerede olursam beni mübarek (<i>kutlu, verimli, faydalı</i>) kıldı. Yaşadığım sürece bana, namazı ve zekâtı emretti.”
14	19	Meryem	55	وَكَانَ بِأَمْرِ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا	“Kavmine; gerçek birer dindar olmalarını ve benliklerini arındırmak için vermelerini emrederdi. Rabbinin katında, kendisinden razı olunmuştu.”
15	19	Meryem	59	فَخَلَقَتْ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفًا أَصَاغُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْفُونَ عَنَّا	“Bunların ardından öyle bir nesil geldi ki onlar namazı terk/zayı etti, şehvetlerinin ardına düştüler... Yakında bunlar azgınlıklarının cezasını göreceklerdir.”

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEKKÎ ÂYETLER					
16	20	Tâhâ	14	إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي	“Allâh yalnız Ben'im. Benden başka tanrı yoktur. Yalnız Bana kulluk et. Beni anmak için namazı dosdoğru kıl.”
17	20	Tâhâ	132	وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا تَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى	“(Ey peygamber!) Aile fertlerine ve ümmetine namaz kılmayı emret. Sen de namaz ibadetine devam et. Biz senin rızık peşinde koşmanı istemiyoruz. Senin rızıkını biz veririz. (Bil ki) mutlu son, şirkten sakınan kimselerin olacaktır.”
18	21	Enbiyâ	73	وَجَعَلْنَا هُمْ أَيْمَةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا أَنَا عَابِدِينَ	“Onları, emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık ve onlara hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı ve zekât vermeyi vahyettik. Onlar bize kulluk eden (<i>insan</i>)lardı.”
19	23	Mü'minûn	2	الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ	“Onlar ki, namazlarında huşu içinde bulunurlar.”
20	23	Mü'minûn	9	وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يَحَافِظُونَ	“Onlar, namazlarına devam ederler.”
21	27	Neml	3	الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ	“Onlar ki, namazı hiç aksatmadan hakkıyla kılarlar, (<i>mâli yükümlülükleri olan</i>) zekâtı verirler ve âhirete hiç kuşku duymadan görürcesine îman ederler.”
22	29	Ankebût	45	إِنَّ مَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ	“Kitaptan sana vahyolunanı oku ve namazı dosdoğru kıl. Böyle bir namaz yüz kıvartıcı suçtan ve yadırgatıcı işlerden kesinlikle alıkoyar. (Namazda) Allâh'ı zikretmek elbette daha büyüktür. Allâh bilmektedir, o ustaca yaptıklarınızı!”
23	30	Rûm	31	مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُسْرِكِينَ	“Yalnız O'na yönelin ve O'ndan korkun; namazı kılın ve (<i>Allâh'a</i>) ortak koşanlardan olmayın.”
24	31	Lokmân	4	الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ	“İyiler,” namazı ikame eder, zekâtı verir ve ahiret hakkında kesin bilgi ve kanaat sahibidirler.”
25	31	Lokmân	17	يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ	“Yavrum, namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten alı koy, başına gelene sabret. Kuşkusuz bunlar özen gösterilmesi ve yerine getirilmesi gereken işlerdendir.”

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEKKÎ ÂYETLER					
26	35	Fâtır	18	وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جِمْلِيهَا لَا يَحْمِلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يُحْسِنُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمَنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ	“Hiç kimse, bir başkasının yükünü yüklenmez. Yüğü ağır olan kimse, onu taşımak üzere (bir diğerini) çağırırsa, çağırdığı yakını olsa bile, yine de onun yükünden hiçbir şey yüklenemez. Sen, ancak, görmedikleri halde yine de Rablerinden korkanları ve namaz kılanları uyarabilirsin! Kim arınacak olursa (bilsin ki), o, kendisi için arınmaktadır. Dönüşünüz Allâh’a olacaktır.”
27	35	Fâtır	29	إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ	“Allâh’ın Kitabı’nı okuyan, namazı hiç aksatmadan dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli açık harcayanlar ancak, kötü gitmeyecek bir ticaret umarlar.”
28	42	Şûrâ	38	وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ	“Yine onlar Rablerine icabet eder, namazı dosdoğru kılarlar. İşleri aralarında meşveret iledir. Onlara verdiğimiz rızıktan da infak ederler.”
29	70	Meâric	22	إِلَّا الْمُصَلِّينَ	“Ancak namaz kılanlar bunun dışındadır.”
30	70	Meâric	23	الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ	“Onlar namazlarında devamlıdır.”
31	70	Meâric	34	وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ	“ Namazlarını vaktinde kılmaya devam edenler.”
32	73	Müzzemmil	20	إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثِي اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَن لَّنْ نُحْصِيَهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَقَرُّوا بِمَا قَرَّضَا اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تَقَدَّمُوا لَأَنْفُسِكُمْ مِن خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ وَأَعْظَمُ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ	“Senin Rabbin, gecenin bazan üçte ikisine yakın bir kısmını, bazan yarısını, bazan üçte birini ibadetle geçirdiğini, senin yanında yer alan müminlerden bir cemaatin da böyle yaptığını elbette biliyor. Gece ve gündüzü yaratıp sürelerini ölçen Allâhtır. O sizin bu gece ibadetini gözetemeyeceğinizi bildiği için, lütuf ve merhametiyle size yeniden bakıp muaf tuttu. Artık Kur’ândan kolayınıza gelen miktarı okuyun. Allâh bilmektedir ki aranızda hastalananlar olacaktır. Kimileri Allâh’ın lütfundan nasiplerini aramak için yol tepecek, dünyanın çeşitli yerlerinde dolaşacaklardır. Bazıları Allâh yolunda muharebe için sefere çıkacaklardır. Haydi, artık Kur’ândan, kolayınıza gelen miktarı okuyun. Namazı hakkıyla ifa edin, zekâtı verin ve bir de Allâh’a güzel ödünç takdim edin. Unutmayın ki kendi iyiliğiniz için ahirete hazırlık olarak her ne gönderirseniz mutlaka onu Allâh’ın nezdinde bulursunuz. Hem daha üstün ve hayırlı, mükâfatı kat kat artmış olarak! Allâh’tan mağfiret dileyin. Muhakkak ki Allâh Gafurdur, Rahimdir.”

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEKKÎ ÂYETLER					
33	74	Müddessîr	43	قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ	“Dediler ki: “Biz namaz kılanlardan değildik.”
34	75	Kıyâme	31	فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى	“Hâlbuki o, ne inanmış, ne de namaz kılmıştır!”
35	87	Âla	15	وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى	“ve Rabbinin adını zikrederek gerçek bir dindar olan... ”
36	96	Alak	10	عَبْدًا إِذَا صَلَّى	“Kula, ibadet ettiğinde. ”
37	107	Mâun	4	فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ	“(Ama kendince ibadetten de geri kalmaz). Yazıklar olsun böyle ibadet edenlere! ”
38	107	Mâun	5	الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ	“Onlar kıldıkları namazı ciddiye almıyorlar.”
39	108	Kevser	2	فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ	“Öyle ise namazını Rabbin için kıl ve kurbanını O’nun için kes!”
<p>DEĞERLENDİRME:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Salât kavramı, 39 Mekkî âyette 40 defa geçmektedir. 2. Salât kavramı, Mekkî sûre olan Ankebût sûresinde 2 defa geçmektedir. 3. Salât kavramı, 4 âyette fiil, 35 âyette ise isim olarak gelmiştir. 4. Salât kavramı, fiil olarak geldiği 3 âyette “mazi” 1 âyette ise “emir” olarak gelmiştir. 					

TABLO-4

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEDENİ ÂYETLER (RESMÎ SIRALAMAYA GÖRE)					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	2	Bakara	3	الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ	“Onlar ki, Allâh katından indirilenlere görmeksizin îman eder, gözlerden irak iken îmanlarımı sürdürürler. Namazlarımı yerli yerince kılar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden harcarlar.”
2	2	Bakara	43	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ	“ Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle birlikte rükû edin.”
3	2	Bakara	45	وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ	“Sabırla, namazla Allâh’tan yardım dileyin, şüphesiz bu, (Allâh’a) saygı gösterenlerden başkasına ağır gelir.”
4	2	Bakara	83	وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَرِزْقِي الْفَرِيقِ وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُّعْرِضُونَ	“Hani İsrailoğullarından: “Allâh’tan başkası için ibadet etmeyin (çalışmayın), anaya, babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilik yapın, insanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın ve zekâtı verin!” diye kesin söz almıştık. (Ancak) sonra siz, içinizden çok azı müstesna, (sözünüzden) dönmüştünüz. Sizler de yüz çeviriyorsunuz.”
5	2	Bakara	110	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تَقْدِمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ	“Siz namazı hakkıyla kılmaya, zekâtı vermeye bakın. Bu dünyada iyilik adına ne yaparsanız mükâfatını Allâh katında mutlaka bulacaksınız. Çünkü Allâh yaptığımız her şeyi görmektedir.”
6	2	Bakara	125	وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخَذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهَدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ	“Hani, Biz bu Ev’i (Kâbe’yi) insanlar için toplantı yeri ve güven kaynağı kılmıştık. (İnsanlara) “İbrahim’in makamından namazgâh edin.” (derken) İbrahim ile İsmail’e de; “Tavaf edenler, onun başından ayrılmayanlar, rükû ve secde edenler için Ev’imi temiz tutun.” diye ahit vermiştik.”
7	2	Bakara	153	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ	“Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allâh’tan yardım dileyin! Muhakkak ki Allâh sabredenlerle beraberdir.”

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEDENİ ÂYETLER					
8	2	Bakara	157	أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ	“Rablerinin bağışlaması ve rahmeti onlardır. Doğru yola ulaştırılanlar da onlardır.”
9	2	Bakara	177	لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالصَّرَاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ	“ Yüzlerinizi doğu ya da batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik; Allâh’a, âhîret gününe, meleklerle, kitaplara ve peygamberlere inanan; malını sevdiği halde akrabasına, yetimlere, yoksullara, yolda kalan gariplere, dilenenlere, hürriyetine kavuşmak isteyen köle ve esirlere veren; namazı dosdoğru kılıp zekâtı ödeyen; antlaşma yaptığında sözünde duran; sıkıntı, darlık, hastalık ve şiddetli savaş zamanlarında sabredenlerin yaptığıdır. Kulluklarında samimi ve dürüst olanlar işte bunlardır; gerçek takvâ sahipleri de yine bunlardır.”
10	2	Bakara	238	حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ	“ Namazlara , özellikle orta namaza devam edin ve derin bir saygı ile Allâh’ı anmak üzere el bağlayıp divan durun!”
11	2	Bakara	277	إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرٌ هُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يُحْزَنُونَ	“İman eden, makbul ve güzel işler yapanlar, namazı hakkıyla ifa eden, zekât verenlerin... İşte onların Rableri nezdinde mükâfatları vardır. Onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeceklerdir.”
12	3	Âl’i-İmrân	39	فَإِذْ نَادَى الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِابْنٍ مُّصَدِّقًا لِّكَلِمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصْرًا وَنَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ	“Mabette durmuş namaz kılarken melekler ona seslendi: “Allâh sana, Allâh’tan gelen bir kelimeyi doğrulayıcı, efendi, iffetli ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya’yı müjdeler.”
13	4	Nisâ	43	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰ أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا	“Ey inananlar, sarhoşken namaza yaklaşmayın ki ne dediğinizi bilesiniz. Yoldan geçici olmanız dışında, cünüp iken de yıkanınca kadar (<i>namaza yaklaşmayın</i>). Eğer hasta, yahut yolculukta iseniz, yahut biriniz tuvaletten gelmişse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız (<i>bu durumlarda</i>) su bulamadığınız takdirde temiz toprağa teyemmüm edin: (<i>toprağı</i>) yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allâh, çok affeden, çok bağışlayandır.”

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEDENİ ÂYETLER					
14	4	Nisâ	77	<p>أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَلَمَّا كَتَبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا</p>	<p>“Baksana, (gereksiz ve zamansız savaşmak istedikleri için) kendilerine: “Çekin ellerinizi (savaştan) ve hele bir hakkıyla namazı kılın ve (arınmak üzere <i>mâlî yükümlülüğünüz olan</i>) zekâtı verin!” denilen kimselere! Onlara şimdi savaş emredilince, içlerinden (baş çeken) bir grup, tıpkı Allâh’tan korkarcasına, hattâ daha da şiddetli bir korkuyla insanlardan korkmaya ve: “Ey Rabbimiz! Bize niçin savaşı farz kıldın?! Bize, biraz daha süre verseydin (<i>de yaşasaydık!</i>)” demeye başladılar! Sen de ki: “Dünya menfaati geçicidir; âhîret ise, (kötülük işlemekten ve azaba uğramaktan) korunmak isteyen (<i>müttakî</i>) için daha hayırlıdır. Ve siz (<i>orada</i>) en küçük haksızlığa uğratılmayacaksınız.”</p>
15	4	Nisâ	101	<p>وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتَنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا</p>	<p>“(Ey Müminler!) Savaş için sefere çıktığınızda kâfirlerin/ müşriklerin ani bir baskınla sizi gafil avlamasından endişe ederseniz, namazı kısaltarak kılabilirsiniz. Çünkü kâfirler sizin için amansız bir düşmandır.”</p>
16	4	Nisâ	102	<p>وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أذىً مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا</p>	<p>“(Resulüm! Böyle bir tehlike hengâmında) sen de içlerinde olup onlara namaz kıldırдыңın zaman, onlardan bir grup –silâhlarını kuşanmış olarak- seninle beraber namaza dursun (diğer grup da düşmanın karşısında konuşlansın).- Secdeye vardıklarında arkanızda bulunsunlar (ki, diğer grup onları düşmandan koruyabilsin). Namaz kılmayan diğer grup gelsin, onlar da seninle beraber namaz kılsın. Tedbirli olsunlar; silahlarını yanlarına alsınlar. Çünkü inkârcı nankörler, siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olun da üzerinize ansızın çullansınlar isterler. Yağmurun sıkıntı vermesi ya da hasta olmanız durumunda, silahlarınızı bırakmanızda sakınca yoktur. Fakat yine de tedbirinizi alın. Allâh gerçekten alçaltıcı bir azap hazırlamıştır inkârcı nankörlere!”</p>

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEDENİ ÂYETLER					
17	4	Nisâ	103	فَإِذَا قُضِيَتْ الصَّلَاةُ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَتُغَوِّدًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْفُوتًا	“ Namazı bitirdiğinizde artık ayakta iken, otururken ve yanınız üzere yatairken Allâh’ı zikredin! Güven ortamına döndüğünüzde de namazı tam kılın! Çünkü namaz müminlere belirli vakitlerde farz kılınmıştır!”
18	4	Nisâ	142	إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَىٰ يُرَاوُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا	“Gerçek şu ki: Münâfiklar Allâh’ı aldatmaya çalışıyorlar, oysa Allâh, onlara aldatmanın cezasını gösterecektir. Onlar namaza kalktıkları zaman tembelce kalkarlar; insanlara gösteriş yaparlar ve Allâh’ı pek az anarlar.”
19	4	Nisâ	162	لَكِنَّ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُعِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا	“Fakat, onlardan ilimde derinleşenlere, sana indirilene ve senden önce indirilenlere inananlara, namazı kılanlara, zekâtı verenlere, Allâh’a ve ahiret gününe inananlara gelince, işte onlara büyük mükafat vereceğiz.”
20	5	Mâide	6	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُنِيبَكُمْ عَلَيْهِمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ	“Ey inananlar! Namazı kalktığınızda, yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız; başlarınızı mesh edin ve topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayınız! Cünüp iseniz, temizlenin; hasta iseniz, yolculukta bulunuyorsanız, tuvaletten gelmişseniz veya kadınlara yaklaşmışsanız ve su da bulamamışsanız, o zaman temiz bir toprak arayıp onunla ellerinizi ve yüzlerinizi mesh edin! Allâh, size güçlük çıkarmak istemez; ama sizi temizlemek ve şükretmeniz için, size olan nimetini tamamlamak ister.”
21	5	Mâide	12	وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ	“ Allâh İsrâiloğulları’ndan söz almıştı. Biz onlardan, her bir kabileye bir kişi olmak üzere on iki temsilci tâyin etmiştik. Allâh demişi: “Ben elbette sizinle beraberim. Şâyet namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır, onları bütün gücünüzle destekler ve Allâh için güzel bir borç verirseniz ben de sizin günahlarınızı bağışlar ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştiririm. Artık hanginiz inkâra saplanırsa, yolun ortasında sapıtmış olur.”

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEDENİ ÂYETLER					
22	5	Mâide	55	إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ	“Sizin hâminiz ancak Allâhtır. Onun Resûlüdür ve Allâh’a tam boyun eğerek namazlarını hakkıyla ifa eden, zekâtlarını veren müminlerdir.”
23	5	Mâide	58	وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُؤًا وَلَعِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ	“Siz namaz için çağrıda bulduğunuz zaman, onlar bunu hep alay ve eğlence konusu yaptılar. Bu, onların düşünüp akletmeyen bir topluluk olmasındandır.”
24	5	Mâide	91	إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ	“Şeytan, içki ve kumar sayesinde sadece aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allâh’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak istiyor. Artık vazgeçecek misiniz?”
25	5	Mâide	106	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ الْإِثْنَانُ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ صَرَفْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسِبُوهُنَّ مَيِّتًا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنْ أَرْتَبْتُمْ لَا نَسْتَرِي بِهِ تَمَنَّا وَلَوْ كَانُ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ	“Ey iman edenler! Herhangi birinize ölüm gelip çattığında vasiyet edeceği zaman, aranızda muteber olacak şahitlik; ya sizin içinizden adalet sahibi iki kişinin ya da ölüm musibeti başımıza yolculukta iken gelmişse sizden olmayan iki kişinin edeceği şahitliktir. Ancak bu ikisinden şüphelenirseniz, namazdan sonra onları alıkoyorsunuz ve Allâh adına şöyle yemin ederler: “Akraba(mızın aleyhine) bile olsa, yeminimizi az bir paha karşılığı satmayacağız; Allâh’ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. Yoksa kesinlikle günahkârlardan oluruz.”
26	8	Enfâl	3	الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ	“ Namazlarını kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (<i>Allâh için</i>) harcarlar.”
27	8	Enfâl	35	وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَضَيُّعَةً قَدُوفًا أَلْعَدَابُ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ	“Kaldı ki onların Kâbe’deki sözde ibadetleri , ıslık çalıp el çırpmaktan ibarettir. (Ey Müşrikler!) Allâh’a nankörlük etmeniz bedeli olarak tadın bakalım Bedir’deki yenilginin derin acısını!”
28	9	Tevbe	5	فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَاحْضَرُوا لَهُمْ وَأَقْبِلُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ فَإِنْ تَأَبَوْا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ	“ O haram aylar sona erince müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, esir edin, geçebilecekleri bütün yolları ve geçitleri tutup kendilerini kontrol altında bulundurun. Eğer şirkten vazgeçer, namazı kılar ve zekâtı verilerse yollarını serbest bırakın. Şüphesiz Allâh, çok bağışlayıcıdır, merhamet sahibidir.”

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEDENİ ÂYETLER					
29	9	Tevbe	11	فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَتُفَصِّلُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ	“Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, artık onlar sizin din kardeşlerinizdir. Biz, bilen bir kavme âyetlerimizi (böyle) açıklarız.”
30	9	Tevbe	18	إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَى أُولَئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ	“Allâh’ın mescitlerini, ancak Allâh’a ve âhiret gününe inanan, namazı kılan, zekâtı veren ve Allâh’tan başka kimseden korkmayanlar şenlendirirler. Onların, doğru yolu bulanlardan olacakları umulur.”
31	9	Tevbe	54	وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ	“Bu harcamalarının kabul edilmemesinin nedeni; sırf onların, Allâh’a ve Elçisine karşı nankörlük etmeleri, namaza ancak tembel tembel gelmeleri ve harcamalarını istemeyerek yapmalarıdır.”
32	9	Tevbe	71	وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَبُطِغِوْنَ اللَّهِ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ	“Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin dostudurlar; iyiliği emreder, kötülüğü engeller, namazı ikame eder, zekâtı verir, Allâh’a ve Resûlü’ne itaat ederler. Allâh işte bunlara merhamet edecektir! Muhakkak ki Allâh güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapar.”
33	9	Tevbe	84	وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تُنَمِّ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ	“(Ey Peygamber!) Onlardan ölen hiçbirinin asla namazını kılma ve mezarı başında da asla durma! Çünkü onlar, Allâh’ı ve elçisini inkar etmişler ve yoldan çıkmış olarak ölmüşlerdi.”
34	9	Tevbe	99	وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ	“Kimi bedeviler de Allâh’ı ve ahireti tasdik eder; Allâh yolunda harcamasını, Allâh’a yakın olmaya ve Resûlünün duâlarını almaya vesile sayar. İyi bilin ki bu, onlar için Allâh’a yakınlık vesilesidir. Allâh onları rahmet diyarı olan cennete yerleştirecektir. Çünkü Allâh Gafurdur, Rahimdir: Affi, merhamet ve ihsanı boldur.”
35	9	Tevbe	103	خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ	“Sen onların mallarından, onları temizleyip arındırmak ve geliştirmek için sadaka/ zekât al! Ve onların iyiliğini iste/ kendileri için duâ et ; çünkü senin duân onlar için huzur ve sükûnettir. Allâh her şeyi işiten ve bilendir.”

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEDENİ ÂYETLER					
36	13	Ra'd	22	وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِعَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُؤُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَئِكَ لَهُمْ عَفْوَ الدَّارِ	“Yine onlar, Rablerinin rızası uğruna sabreder, namazı dosdoğru kılar, onlara rızık olarak verdiklerimizden gizli-açık infak eder ve kötülüğü iyilik yaparak savarlar. İşte ahiret yurdunun sonucu onlar içindir.”
37	22	Hac	35	الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَسَاءْتُهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ	“Onlar, Allâh anıldığında kalpleri ürperenler, başlarına gelene sabredenler, namazı dosdoğru kılanlar ve verdiğimiz rızıklardan Allâh rızası için harcayanlardır.”
38	22	Hac	40	الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَعِيرَ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَدَمْتُمْ صَوَامِعَ وَبُيُوتَ صَلَاتٍ وَمَا سَاجِدٌ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلْيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ	“Onlar ki, sırf “Rabbimiz Allâh’tır” dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmışlardı... Allâh’ın insanları birbiriyle savuşturması olmasaydı; içinde sürekli Allâh’ın adı anılan mescitler, manastırlar , kiliseler ve havralar kesinlikle yıkılır giderdi. Allâh elbette kendisine yardım edene yardım edecek!.. Şüphesiz, Allâh kuvvetlidir, ‘mutlak izzet sahibi’dir (Kavî, Azîz).”
39	22	Hac	41	الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ	“Böylesi müminlere, eğer yeryüzünde imkân verirek namazı ikame ederler, zekâtı verirler, iyiliği emreder, kötülüğü de men ederler. İşlerin sonucu Allâh’a bağlıdır.”
40	22	Hac	78	وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ أَجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَزَجٍ مِثْلَ مِثْلِهِ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمْ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ	“Allâh yolunda hakkıyla cihad edin; (her türlü sıkıntı ve zorluğa göğüs gererek çalışıp didinin). Allâh tevhid dini için sizi seçmiş ve bu dinde sizi zora koşmamıştır. Şu hâlde atanız İbrahim’in dini olan bu tevhid dinine sımsıkı sarılın. Yine Allâh önceki vahiylerde olduğu gibi bu Kur’ân’da da sizi ve sizin gibi inananları müslümanlar (yürekten Allâh’a teslim olanlar) diye isimlendirdi ki bu isme yaraşır biçimde Peygamber size örnek olsun, siz de diğer insanlara örnek olun. Bunun için de namazı hakkıyla kılın, zekâtı verin. Allâh’a yürekten bağlılık gösterin. Çünkü O’dur sizin gerçek mevlanız, yâr ve yardımcınız. O ne güzel yar, ne güzel yardımcısıdır!”

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEDENİ ÂYETLER					
41	24	Nûr	37	رَجَالٌ لَا تُلْهِهُمُ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ	“Kendilerini ne ticaretin, ne de alışverişin Allâh’ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekât vermekten alıkoymadığı erkekler. (Onlar), yüreklerin ve gözlerin (dehşetten) ters döneceği günden korkarlar.”
42	24	Nûr	41	أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْخَرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَافَاتٍ كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ	“Göklerde ve yerde olanların, sıra sıra uçan kuşların Allâh’ı tesbih ettiğini görmez misin? Her varlık kendi niyaz ve tesbihini bilir. Allâh, onların yaptıklarını hakkıyla bilendir.”
43	24	Nûr	56	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ	“ Namazı kılın, zekâtı verin ve elçiye itaat edin ki, sevgiye mazhar olasınız!”
44	24	Nûr	58	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَجِبْنَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظُّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثَ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ	“Ey iman edenler! Elinizin altında bulunan köleleriniz, câriyeleriniz ve henüz ergenlik çağına girmemiş çocuklarınız şu üç vakitte yanınıza girmek için sizden izin istesinler: Sabah namazından önce, öğleyn elbiselerinizi çıkarıp istirahata çekildiğiniz vakit ve yatsı namazından sonra. Çünkü bu üç vakit, sizin mahrem halde bulunabileceğiniz zamanlardır. Bu vakitlerin dışında, izinsiz olarak yanınıza girmelerinde ne size ne de onlara bir günah yoktur. Çünkü, ev içinde kaçınılmaz olarak birbirinizin yanına girip çıkmak durumundasınız. Allâh size âyetlerini işte böyle açıklamaktadır. Allâh herşeyi hakkiyle bilen, her hükmü ve işi hikmetli ve sağlam olandır.”
45	33	Ahzâb	33	وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا	“Hem vakarla evinizde durun da, daha önceki Cahiliye döneminde olduğu gibi süslenip dışarı çıkmayın, Namazı hakkıyla ifa edin, zekâtınızı verin, hülâsa Allâh ve Resûlüne itaat edin. Ey Peygamberin şerefli hane halkı, Ehl-i beyt! Allâh sizden her türlü kiri giderip sizi tertemiz yapmak istiyor.”

“SALÂT” KAVRAMININ GEÇTİĞİ MEDENİ ÂYETLER					
46	33	Ahzâb	43	هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا	“Allâh ve melekleri size duâ (salât) eder sizin iyiliğinizi isterler/ sizi destekler üzerinize titrerler ; böylelikle Allâh sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmayı diler. O, mü’minlere sınırsız merhametlidir.”
47	33	Ahzâb	56	إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا	“Şüphesiz ki Allâh ve melekler Peygamber’i destekliyor . Ey iman edenler, siz de onu destekleyin ve tam bir teslimiyetle teslim olun.”
48	58	Mücâdile	13	أَسْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقْبِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ	“Peygamberle yapacağımız bütün gizli konuşmaların önünden sadaka veremeyeceğiniz için kaygılandınız demek?! Mademki yapamadınız, Allâh da tevbenizi kabul eyledi. O hâlde, namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin; Allâh ve Resûlüne itaat edin. Yaptıklarınızdan Allâh haberdardır!”
49	62	Cumu’a	9	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ	“Ey Müminler! Cuma (toplanma) günü namaza çağrıldığınız zaman, derhal Allâh’ı anmaya/ namaza koşun, alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu sizin için alışverişten mutlak hayırlıdır.”
50	62	Cumu’a	10	فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ	“ Namaz kılınıncı derhâl yeryüzüne dağılıp Allâh’ın lütfundan rızkınızı arayın ve Allâh’ı çok anın ki başarıya ulaşsınız!”
51	98	Beyyine	5	وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ	“Oysa kendilerine, dini yalnız Allâh’a hâlis kılıp O’nu birleyerek Allâh’a kulluk etmeleri, namazı kılmaları, zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte doğru din oydu.”
<p>DEĞERLENDİRME:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Salât kavramı, 51 Medenî âyette 59 defa geçmektedir. 2. Salât kavramı, Bakara 238, Tevbe 103, Nûr 58, Ahzâb 56. Sûrelerde 2’şer defa Nisâ sûresi 102-103. âyetlerde ise 6 defa geçmektedir. 3. Salât kavramı, 6 âyette 8 defa fiil, 45 âyette 51 defa isim olarak gelmiştir. 4. Salât kavramı, fiil olarak geldiği yerlerin 6’sında “mazi” 2’sinde ise “emir” olarak gelmiştir. 					

TABLO-5

“SALÂT” KAVRAMININ <i>BİRDEN FAZLA GELDİĞİ</i> ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	2	Bakara	238	الصَّلَاةِ الصَّلَاةِ	namazlara ... orta namaza ...
2	4	Nisâ	102	الصَّلَاةِ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا	...namaz... namaz kılmayan... namaz kılsınlar...
3	4	Nisâ	103	الصَّلَاةِ الصَّلَاةِ الصَّلَاةِ	namazı... namazı ... namaz...
4	9	Tevbe	103	وَصَلِّ صَلَاتِكَ	...duâ et... duân...
5	24	Nûr	58	صَلَاةِ الْفَجْرِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ	sabah namazından... yatsı namazından
6	29	Ankebût	45	الصَّلَاةِ الصَّلَاةِ	...namazı...
7	33	Ahzâb	56	يُصَلُّونَ صَلُّوا	...destekliyor ... destekleyin

TABLO-6

“SALÂT” KAVRAMININ “ÇOĞUL” ŞEKLİNDE GELDİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	2	Bakara	157	صَلَّاتٍ	...rahmeti ...
2	2	Bakara	238	الصَّلَاةِ	namazlara ...
3	9	Tevbe	99	صَلَّاتٍ	...duâlarını...
4	22	Hac	40	صَلَّاتٍ	...manastırlar ...
5	23	Mü'minûn	9	صَلَّاتِهِمْ	...namazlarına ...
<p>DEĞERLENDİRME:</p> <ol style="list-style-type: none"> Salât kavramı, Kur'ân'da yalnızca beş yerde çoğul gelmektedir. Salât kavramı, çoğul geldiği âyetlerin biri Mekki, 4 tanesi ise Medeni'dir. Salât kavramının, beş yerde çoğul olarak gelmesi namazın beş vakit olduğu gerçeğini desteklemektedir. . Salât kavramı, çoğul olarak geldiği âyetlerin Mü'minûn, 9 ve Bakara, 238. Âyetlerde “namaz” anlamında kullanılmıştır. Diğer âyetlerde ise “rahmet” ve “duâ” anlamlarında gelmektedir. 					

TABLO-7

“SALÂT” KAVRAMININ “MUSALLÎ” ŞEKLİNDE GELDİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	70	Meâric	22	المُصَلِّينَ	...namaz kılanlar...
2	74	Müddessîr	43	المُصَلِّينَ	...namaz...
3	107	Mâun	4	لِلْمُصَلِّينَ	...ibadet edenlere...

DEĞERLENDİRME:

- Salât kavramı, “İsm-i Fail” olan “musallîn” şeklinde sadece Mekkî sûrelerde gelmektedir.

TABLO-8

“SALÂT” KAVRAMININ “FİİL” ŞEKLİNDE GELDİĞİ ÂYETLER						
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	FİİL ÇEŞİDİ	MEÂL
1	3	Âl’i-İmrân	39	يُصَلِّي	Muzâri	...dua kılarken...
2	4	Nisâ	102	يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا	Muzâri	namaz kılmayan... namaz kılsınlar...
3	9	Tevbe	84	تُصَلِّ	Muzâri	dua etme...
4	9	Tevbe	103	وَصَلِّ	Emir	destek ver
5	33	Ahzâb	43	يُصَلِّي	Muzâri	sizi destekler
6	33	Ahzâb	56	يُصَلُّونَ صَلُّوا	Muzâri Emir	...destekliyor ... destekleyin
7	75	Kıyâme	31	صَلِّي	Mazi	... yönelmedi...
8	87	Âla	15	فَصَلِّي	Mazi	...hayra çağıran ...
9	96	Alak	10	صَلِّي	Mazi	...ibadet ettiğinde...
10	108	Kevser	2	فَصَلِّ	Emir	...namazını Rabbin için kıl...

DEĞERLENDİRME:

- Salât kavramı fiil olarak Kur’ân’da 4’ü Mekkî, 4’ü Medenî olmak üzere toplam 8 sûrede, 10 âyette, 12 defa geçmektedir.
- Salât kavramı, Medenî sûreler olan Ahzâb 56 ve Nisâ 103. Âyetlerde 2’şer defa geçmektedir.
- Kur’ân’da geçen 99 Salât kelimesinin 12 tanesi fiil olarak gelmektedir.
- Salât kavramı fiil olarak 3 yerde mazi, 6 yerde müzari ve 3 yerde de emir olarak gelmektedir.

TABLO-9

“SALÂT” KAVRAMININ “EKÂME” FİİLİ VE TÜREVLERİ İLE BİRLİKTE ZİKREDİLDİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	2	Bakara	3	وَيَقِيمُونَ الصَّلَاةَ	namazlarını yerli yerince kılar...
2	2	Bakara	43	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ	namazı dosdoğru kılın...
3	2	Bakara	83	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ	...namazı kılın...
4	2	Bakara	110	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ	namazı hakkıyla kılmaya bakın...
5	2	Bakara	177	أَقِمِ الصَّلَاةَ	...namazı dosdoğru kılıp..
6	2	Bakara	277	وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ	...namazı hakkıyla ifa eden...
7	3	Âl-i-İmrân	39	قَامِ يَصَلِّي	Mabette dua kılarken...
8	4	Nisâ	77	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ	... namazı kılın...
9	4	Nisâ	102	فَأَقِمْ وَهَمِ الصَّلَاةَ	... namaz kıldırдыңın...
10	4	Nisâ	103	فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ	...namazı tam kılın...
11	4	Nisâ	142	وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ	... Onlar namaza kalktıkları...
12	4	Nisâ	162	وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ	... namazı kılanlara...
13	5	Mâide	6	إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ	...namaza kalktığınızda...
14	5	Mâide	12	لَنْ أَقِمْتُمْ الصَّلَاةَ	...Şayet namazı dosdoğru kılar...
15	5	Mâide	55	يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ	namazlarını hakkıyla ifa eden...
16	6	En'am	72	أَقِيمُوا الصَّلَاةَ	namaz kılın...
17	7	A'raf	170	وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ	...namazı titizlikle kılın...
18	8	Enfâl	3	يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ	namazlarını kılarlar ...
19	9	Tevbe	5	وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ	... namazı kılar...
20	9	Tevbe	11	وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ	...namaz kılar ...
21	9	Tevbe	18	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ	... namazı kılan...
22	9	Tevbe	71	وَيَقِيمُونَ الصَّلَاةَ	...namazı ikame eder...
23	10	Yûnus	87	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ	...namazı ikame edin...
24	11	Hûd	114	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ	...namaz kıl...
25	13	Ra'd	22	وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ	... namazı dosdoğru kılar...
26	14	İbrâhîm	31	يَقِيمُوا الصَّلَاةَ	namazlarını dosdoğru kılsınlar...
27	14	İbrâhîm	37	لِيَقِيمُوا الصَّلَاةَ	... namazı kılsınlar diye...
28	14	İbrâhîm	40	مُقِيمِ الصَّلَاةَ	...namazı devamlı kılan ...
29	17	İsrâ	78	أَقِمِ الصَّلَاةَ	...namaz kıl...
30	20	Tâhâ	14	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ	... namazı dosdoğru kıl...
31	21	Enbiyâ	73	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ	...namaz kılmayı...
32	22	Hac	35	وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ	...namazı dosdoğru kılanlar...
33	22	Hac	41	أَقِمُوا الصَّلَاةَ	... namazı ikame ederler...
34	22	Hac	78	فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ	...namazı hakkıyla kılın...
35	24	Nûr	37	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ	...namaz kılmaktan...
36	24	Nûr	56	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ	namazı kılın...
37	27	Neml	3	يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ	...namazı kılarlar...
38	29	Ankebût	45	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ	...namazı dosdoğru kıl...
39	30	Rûm	31	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ	...namazı kılın...
40	31	Lokmân	4	يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ	...namazı ikame eder...
41	31	Lokmân	17	أَقِمِ الصَّلَاةَ	... namazı dosdoğru kıl...
42	33	Ahzâb	33	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ	...namazı hakkıyla ifa edin...
43	35	Fâtır	18	وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ	... namaz kılanları...
44	35	Fâtır	29	وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ	... namazı dosdoğru kılan...
45	42	Şûrâ	38	وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ	... namazı dosdoğru kılarlar...
46	58	Mücâdile	13	فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ	O hâlde, namazı dosdoğru kılın.
47	73	Müzzemmil	20	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ	...namazı hakkıyla ifa edin...
48	98	Beyyine	5	وَيَقِيمُوا الصَّلَاةَ	...namazı kılmaları...

TABLO-10

“SALÂT” KAVRAMININ “İSİM” ŞEKLİNDE GELDİĞİ ÂYETLER						
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL	İSİM ÇEŞİDİ
1	2	Bakara	3	الصَّلَاةِ	namazlarını...	Müfred
2	2	Bakara	43	الصَّلَاةِ	namazı ...	Müfred
3	2	Bakara	45	الصَّلَاةِ	...namazla ...	Müfred
4	2	Bakara	83	الصَّلَاةِ	...namazı..	Müfred
5	2	Bakara	110	الصَّلَاةِ	...namazı...	Müfred
6	2	Bakara	125	مُصَلِّي	...namazgâh...	İsm-i Mekân
7	2	Bakara	153	الصَّلَاةِ	...namaz...	Müfred
8	2	Bakara	157	صَلَوَاتٍ	...rahmeti ...	Cem'i Müennes Sâlim
9	2	Bakara	177	الصَّلَاةِ	...namazı...	Müfred
10	2	Bakara	238	الصَّلَوَاتِ الصَّلَاةِ	namazlara ... orta namaza ...	Cem'i Müennes Sâlim Müfred
11	2	Bakara	277	الصَّلَاةِ	...namazı...	Müfred
12	4	Nisâ	43	الصَّلَاةِ	... namaza ...	Müfred
13	4	Nisâ	77	الصَّلَاةِ	...namazı ...	Müfred
14	4	Nisâ	101	الصَّلَاةِ	...namazı...	Müfred
15	4	Nisâ	102	الصَّلَاةِ	...namaz...	Müfred
16	4	Nisâ	103	الصَّلَاةِ الصَّلَاةِ الصَّلَاةِ	namazı... namazı ... namaz...	Müfred
17	4	Nisâ	142	الصَّلَاةِ	...namaza...	Müfred
18	4	Nisâ	162	الصَّلَاةِ	...namazı...	Müfred
19	5	Mâide	6	الصَّلَاةِ	...namaza...	Müfred
20	5	Mâide	12	الصَّلَاةِ	...namazı...	Müfred
21	5	Mâide	55	الصَّلَاةِ	...namazlarını ...	Müfred
22	5	Mâide	58	الصَّلَاةِ	...namaz...	Müfred
23	5	Mâide	91	الصَّلَاةِ	...namazdan...	Müfred
24	5	Mâide	106	الصَّلَاةِ	...namazdan...	Müfred
25	6	En'am	72	الصَّلَاةِ	namaz...	Müfred
26	6	En'am	92	صَلَاتِهِمْ	...namazlarını...	Müfred-Muzâf
27	6	En'am	162	صَلَاتِي	...duâ ve yakarışım...	Müfred-Muzâf
28	7	A'raf	170	الصَّلَاةِ	...namazı...	Müfred
29	8	Enfâl	3	الصَّلَاةِ	...namazlarını	Müfred
30	8	Enfâl	35	صَلَاتِهِمْ	ibadetleri	Müfred-Muzâf
31	9	Tevbe	5	الصَّلَاةِ	...namazı...	Müfred
32	9	Tevbe	11	الصَّلَاةِ	...namaz...	Müfred
33	9	Tevbe	18	الصَّلَاةِ	...namazı ...	Müfred
34	9	Tevbe	54	الصَّلَاةِ	...namaza...	Müfred
35	9	Tevbe	71	الصَّلَاةِ	...namazı...	Müfred
36	9	Tevbe	99	صَلَوَاتٍ	...duâlarını...	Cem'i Müennes Sâlim/Muzaf

“SALÂT” KAVRAMININ “İSİM” ŞEKLİNDE GELDİĞİ ÂYETLER						
37	9	Tevbe	103	صَلَاتِكَ	duân...	Müfred-Muzâf
38	10	Yûnus	87	الصَّلَاةَ	...namazı...	Müfred
39	11	Hûd	87	أَصَلَاتِكَ	...namazın	Müfred-Muzâf
40	11	Hûd	114	الصَّلَاةَ	...namaz ...	Müfred
41	13	Ra'd	22	الصَّلَاةَ	...namazı...	Müfred
42	14	İbrâhîm	31	الصَّلَاةَ	...namazlarımı	Müfred
43	14	İbrâhîm	37	الصَّلَاةَ	...namazı...	Müfred
44	14	İbrâhîm	40	الصَّلَاةَ	namazı ...	Müfred
45	17	İsrâ	78	الصَّلَاةَ	namaz...	Müfred
46	17	İsrâ	110	صَلَاتِكَ	...namazında...	Müfred-Muzâf
47	19	Meryem	31	الصَّلَاةَ	...namazı...	Müfred
48	19	Meryem	55	الصَّلَاةَ	...dindar...	Müfred
49	19	Meryem	59	الصَّلَاةَ	...namazı...	Müfred
50	20	Tâhâ	14	الصَّلَاةَ	...namazı ...	Müfred
51	20	Tâhâ	132	الصَّلَاةَ	...namaz...	Müfred
52	21	Enbiyâ	73	الصَّلَاةَ	...namaz ...	Müfred
53	22	Hac	35	الصَّلَاةَ	namazı ...	Müfred
54	22	Hac	40	صَلَوَاتٍ	nanastırlar	Cem'i Müennes Sâlim
55	22	Hac	41	الصَّلَاةَ	...namazı...	Müfred
56	22	Hac	78	الصَّلَاةَ	...namazı...	Müfred
57	23	Mü'minûn	2	صَلَاتِهِمْ	...namazlarında...	Müfred-Muzâf
58	23	Mü'minûn	9	صَلَوَاتِهِمْ	...namazlarına...	Cem'i Müennes Sâlim/Muzâf
59	24	Nûr	37	الصَّلَاةَ	...namaz ...	Müfred
60	24	Nûr	41	صَلَاتِهِ	...tesbihini...	Müfred-Muzâf
61	24	Nûr	56	الصَّلَاةَ	namazı...	Müfred
62	24	Nûr	58	صَلَاةَ الْفَجْرِ صَلَاةَ الْعِشَاءِ	nabah namazından yatsı namazından	Müfred-Muzâf
63	27	Neml	3	الصَّلَاةَ	... namazı ...	Müfred
64	29	Ankebût	45	الصَّلَاةَ الصَّلَاةَ	...namazı ...	Müfred
65	30	Rûm	31	الصَّلَاةَ	...namazı...	Müfred
66	31	Lokmân	4	الصَّلَاةَ	...namazı...	Müfred
67	31	Lokmân	17	الصَّلَاةَ	... namazı...	Müfred
68	33	Ahzâb	33	الصَّلَاةَ	...,namazı...	Müfred
69	35	Fâtır	18	الصَّلَاةَ	...namaz...	Müfred
70	35	Fâtır	29	الصَّلَاةَ	... namazı ...	Müfred
71	42	Şûrâ	38	الصَّلَاةَ	...namazı...	Müfred
72	58	Mücâdile	13	الصَّلَاةَ	...namazı...	Müfred
73	62	Cumu'a	9	لِلصَّلَاةِ	...namaza...	Müfred
74	62	Cumu'a	10	الصَّلَاةَ	...namaz ...	Müfred
75	70	Meâric	22	المُصَلِّينَ	...namaz kılanlar...	İsm-i Fail
76	70	Meâric	23	صَلَاتِهِمْ	...namazlarında...	Müfred-Muzâf
77	70	Meâric	34	صَلَاتِهِمْ	namazlarını...	Müfred-Muzâf

“SALÂT” KAVRAMININ “İSİM” ŞEKLİNDE GELDİĞİ ÂYETLER						
78	73	Müzzemmil	20	الصَّلَاةِ	...namazı...	Müfred
79	74	Müddessîr	43	المُصَلِّينَ	...namaz...	İsm-i Fail
80	98	Beyyine	5	الصَّلَاةِ	...namazı...	Müfred
81	107	Mâun	4	لِلْمُصَلِّينَ	...ibadet edenlere...	İsm-i Fail
82	107	Mâun	5	صَلَاتِهِمْ	...namazı...	Müfred- Muzâf
DEĞERLENDİRME:						
1. Salât kavramı, 62 âyette 65 defa Müfred, 5 âyette cem', 1 âyette ismi mekan, 3 âyette ismi fâil ve 14 âyette 15 defa izafet terkibi ile gelmektedir.						

TABLO-11

“SALÂT” KAVRAMININ “ZEKÂT” İLE BİRLİKTE ZİKREDİLDİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	2	Bakara	43	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ	namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin...
2	2	Bakara	83	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ	namazı kılın ve zekâtı verin...
3	2	Bakara	110	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ	Siz namazı kılmaya, zekâtı vermeye bakın...
4	2	Bakara	177	وَأَقَامِ الصَّلَاةَ وَآتِ الزَّكَاةَ	... namazı dosdoğru kılıp zekâtı ödeyen...
5	2	Bakara	277	وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ لَهُمْ	... namazı hakkıyla ifa eden, zekât verenlerin...
6	4	Nisâ	77	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ	... namazı kılın ve zekâtı verin!” denilen kimselere...
7	4	Nisâ	162	الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ	... namazı kılanlara, zekâtı verenlere...
8	5	Mâide	12	لِيُنْ أَمِّنْتُمْ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمْ الزَّكَاةَ	...Şâyet namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir...
9	5	Mâide	55	يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ	... namazlarını ifa eden, zekâtlarını veren...
10	9	Tevbe	5	وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ	... namazı kılar ve zekâtı verirlerse...
11	9	Tevbe	11	وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ	... namaz kılar ve zekât verirlerse...
12	9	Tevbe	18	وَأَقَامِ الصَّلَاةَ وَآتِ الزَّكَاةَ	... namazı kılan, zekâtı veren...
13	9	Tevbe	71	وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ	... namazı ikame eder, zekâtı verir...
14	19	Meryem	31	وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ	... namazı ve zekâtı emretti.
15	19	Meryem	55	بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ	... salat ve zekat ile
16	21	Enbiyâ	73	وَأَقَامِ الصَّلَاةَ وَابْتَأِ الزَّكَاةَ	... namaz kılmayı ve zekât vermeyi vahyettik...
17	22	Hac	41	أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ	... namazı ikame ederler, zekâtı verirler...
18	22	Hac	78	فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ	... namazı hakkıyla kılın, zekâtı verin...
19	24	Nûr	37	وَأَقَامِ الصَّلَاةَ وَابْتَأِ الزَّكَاةَ	... namaz kılmaktan, zekât vermekten alıkoymadığı...
20	24	Nûr	56	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ	namazı kılın, zekâtı verin...
21	27	Neml	3	يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ	namazı kılar, zekâtı verirler...
22	31	Lokmân	4	يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ	... namazı ikame eder, zekâtı verir...
23	33	Ahzâb	33	وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ	... namazı hakkıyla ifa edin, zekâtınızı verin...
24	35	Fâtır	18	وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى	... namaz kılanları uyarabilirsin! Kim arınacak olursa o, kendisi için arınmaktadır...

“SALÂT” KAVRAMININ “ZEKÂT” İLE BİRLİKTE ZİKREDİLDİĞİ ÂYETLER					
25	58	Mücâdile	13	فَأَقِمْوَا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ	... namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin...
26	73	Müzzemmîl	20	وَأَقِمْوَا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ	... namazı hakkıyla ifa edin, zekâtı verin...
27	98	Beyyine	5	وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ	... namazı kılmaları, zekâtı vermeleri emredilmişti...

DEĞERLENDİRME:

1. Salât kavramı, 27 âyette “zekât” kavramı ile birlikte zikredilmektedir. Bu âyetlerin 7 tanesi Mekkî iken 20 tanesi ise Medenî’dir.
2. Salât kavramı, zekât ile birlikte geldiği yerlerde 3 âyet dışındaki tüm âyetlerde يُقِيمُوا-أَقِمْوَا fiili ile gelirken, zekât kavramı da 3 âyet dışında tüm âyetlerde آتُوا-يُؤْتُوا fiili ile gelmektedir.
3. Salât kavramı, Fâtır, 18. Âyette الزَّكَاةُ şeklinde isim olarak değil يَتَزَكَّى şeklinde fiil olarak gelmiştir.

TABLO-12

“SALÂT” KAVRAMININ “İNFÂK” İLE BİRLİKTE ZİKREDİLDİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	2	Bakara	3	وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ	... namazlarını yerli yerince kılar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden (<i>başkalarına Allâh için</i>) harcarlar.”
2	8	Enfâl	3	الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ	“ Namazlarını kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (<i>Allâh için</i>) harcarlar.”
3	9	Tevbe	99	وَيَجِدُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ	...Allâh yolunda harcamasını, Allâh’a yakın olmaya ve Resûlünün duâlarını almaya vesile sayar. İyi bilin ki bu, onlar için Allâh’a yakınlık vesilesidir...
4	9	Tevbe	103	خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَيُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ	Sen onların mallarından, onları temizleyip arındırmak ve geliştirmek için sadaka/ zekât al! Ve onların iyiliğini iste/ kendileri için duâ et ; çünkü senin duân onlar için huzur ve sükûnettir...
5	13	Ra’d	22	وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً	... namazı dosdoğru kılar, onlara rızık olarak verdiklerimizden gizli-açık infak eder...
6	14	İbrâhîm	31	يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً	... namazlarını dosdoğru kılsınlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allâh yolunda gizlice ve açıktan harcasınlar!
7	22	Hac	35	وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ	... namazı dosdoğru kılanlar ve verdiğimiz rızıklardan Allâh rızası için harcayanlardır.
8	35	Fâtır	29	وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً	... namazı hiç aksatmadan dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan (<i>uğrumuzda</i>) gizli açık harcayanlar ...
DEĞERLENDİRME:					
<ol style="list-style-type: none"> 1. Salât kavramı 2’ si Mekkî, 6’sı Medenî olmak üzere 8 âyette infâk ile birlikte gelmektedir. 2. Salât kavramının yanında zikredilen infâk kavramı 2 âyet dışında geldiği tüm âyetlerde مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ ile birlikte gelmektedir. 					

TABLO-13

“SALÂT” KAVRAMININ “SABIR” İLE BİRLİKTE ZİKREDİLDİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	2	Bakara	45	وَاسْتَجِيبُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ	“Sabırla, namazla Allâh’tan yardım dileyin, şüphesiz bu, (Allâh’a) saygı gösterenlerden başkasına ağır gelir.”
2	2	Bakara	153	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ	“Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allâh’tan yardım dileyin! Muhakkak ki Allâh sabredenlerle beraberdir.”
3	13	Ra’d	22	وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُؤُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ	“Yine onlar, Rablerinin rızası uğruna sabreder, namazı dosdoğru kılar, onlara rızık olarak verdiklerimizden gizli-açık infak eder ve kötülüğü iyilik yaparak savarlar. İşte ahiret yurdunun sonucu onlar içindir.”
4	20	Tâhâ	132	وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى	“(Ey peygamber!) Aile fertlerine ve ümmetine namaz kılmayı emret. Sen de namaz ibadetine devam et. Biz senin rızık peşinde koşmanı istemiyoruz. Senin rızıkını biz veririz. (Bil ki) mutlu son, şirkten sakınan kimselerin olacaktır.”
5	22	Hac	35	الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمُ الْمَقِيبِي وَالصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ	“Onlar, Allâh anıldığında kalpleri ürperenler, başlarına gelene sabredenler, namazı dosdoğru kılanlar ve verdiğimiz rızıklardan Allâh rızası için harcayanlardır.”
6	31	Lokmân	17	يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ	“Yavrum, namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten alı koy, başına gelene sabret. Kuşkusuz bunlar özen gösterilmesi ve yerine getirilmesi gereken işlerdendir.”
DEĞERLENDİRME:					
<ol style="list-style-type: none"> Hûd, 114. Âyetten sonra ki âyette de “sabret” ifadesi kullanılmaktadır. Salât kavramı, 6 âyette “sabır” kavramı ile birlikte zikredilmektedir. Bu âyetlerin 2 tanesi Mekki iken 4 tanesi ise Medeni’dir. 					

TABLO-14

“SALÂT” KAVRAMININ “PEYGAMBERLER” BAĞLAMINDA GEÇTİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	3	Âl’i-İmrân	39	فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ	“(Zekeriyya) Mabette durmuş namaz kılarken melekler ona seslendi: “Allâh sana, Allâh’tan gelen bir kelimeyi doğrulayıcı, efendi, iffetli ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya’yı müjdeler.”
2	10	Yûnus	87	وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمْ مَا مِصْرَ يَبُوءُونَ وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ	“Biz Musa ve kardeşine şöyle vahy ettik: “Kavminizi Mısır’da evlere yerleştirin, evlerinize kiblegâh koyup namazı ikame edin. Müminleri müjdele.”
3	11	Hûd	87	قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرَكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ	“Onlar dediler ki: ‘Ey Şuayb! Babalarımızın taptıkları şeylerden yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor? Aslında sen yumuşak huylu ve akli başında bir insansın!’”
4	14	İbrâhîm	37	رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْنَدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ	(İbrahim)“ ‘Rabbimiz, ben çocuklarımdan bazısını, senin Harâm Evinin yanında, ekinsiz bir vâdiye yerleştirdim. Rabbimiz, namazı kılınsınlar diye. Artık Sen de insanlardan birtakım gönüllüleri, onları sever yap ve onları çeşitli meyvelerle besle ki şükretsinsin.’ ”
5	14	İbrâhîm	40	رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءَ	(İbrahim)“ ‘Ya Rabbi, beni de, neslimden çoğunu da namazı devamlı olarak ve gereğince kılan kullarından eyle! Duâmı, kabul buyur.
6	19	Meryem	31	وَجَعَلْنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا	(İsa)“Her nerede olursam beni mübarek kıldı. Yaşadığım sürece bana, namazı ve zekâtı emretti.”
7	19	Meryem	55	وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا	(İsmail)“Kavmine salat ve zekâtı emrederdi. Rabbinin katında, kendisinden razı olunmuştu.”

“SALÂT” KAVRAMININ “PEYGAMBERLER” BAĞLAMINDA GEÇTİĞİ ÂYETLER					
8	19	Meryem	59	فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا	(Adem ve sonrası)“Bunların ardından öyle bir nesil geldi ki onlar namazı terk/zayı etti, şehvetlerinin ardına düştüler... Yakında bunlar azgınlıklarının cezasını göreceklerdir.”
9	20	Tâhâ	14	إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي	(Ey Musa)“Allâh yalnız Ben'im. Benden başka tanrı yoktur. Yalnız Bana kulluk et. Beni anmak için namazı dosdoğru kıl”.
10	21	Enbiyâ	73	وَجَعَلْنَاهُمْ أَيْمَةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ	(İbrahim, İshâk, Yâ'kub)“Onları, emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık ve onlara hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı ve zekât vermeyi vahyettik. Onlar bize kulluk eden (<i>insan</i>)lardı.”
11	31	Lokmân	17	يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ	(Lokman)“Yavrum, namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten alı koy, başına gelene sabret. Kuşkusuz bunlar özen gösterilmesi ve yerine getirilmesi gereken işlerdendir.”
<p>DEĞERLENDİRME:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Salat kavramı 10 âyette Hz. İbrahim, İsmail, İshak, Yakub, Şuayb, Musa, Harun, Zekeriyya, İsa, Lokman bağlamında gelmiştir. 2. Salat kavramı bir âyette ise Hz. Âdem ve sonrası peygamberlerin bağlamında zikredilmiştir. 					

TABLO-15

"SALÂT" KAVRAMININ "EHL'İ-KİTAP" BAĞLAMINDA GELDİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	2	Bakara	43	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ	" Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle birlikte rükû edin."
2	2	Bakara	45	وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ	"Sabırla, namazla Allâh'tan yardım dileyin, şüphesiz bu, hüşu sahiplerinden başkasına ağır gelir."
3	2	Bakara	83	وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مَّعْرِضُونَ	"Hani İsrailoğullarından: "Allâh'tan başkası için ibadet etmeyin (çalışmayın), anaya, babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilik yapın, insanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın ve zekâtı verin!" diye kesin söz almıştık. Sonra siz, içinizden çok azı müstesna, dönmüştünüz. Sizler de yüz çeviriyorsunuz."
4	2	Bakara	125	وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَإِمْنَا وَاتَّخَذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهَدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ	"Hani, Biz bu Ev'i insanlar için toplantı yeri ve güven kaynağı kılmıştık. (İnsanlara) "İbrahim'in makamından namazgâh edinin." İbrahim ile İsmail'e de; "Tavaf edenler, onun başından ayrılmayanlar, rükû ve secde edenler için Ev'imî temiz tutun." diye ahit vermiştik."
5	2	Bakara	177	لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالصَّرَاءِ وَجِبْنَ النَّاسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ	"Yüzlerinizi doğu ya da batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik; Allâh'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara ve peygamberlere inanan; malını sevdiği halde akrabasına, yetimlere, yoksullara, yolda kalan gariplere, dilenenlere, hürriyetine kavuşmak isteyen köle ve esirlere veren; namazı dosdoğru kılıp zekâtı ödeyen; antlaşma yaptığında sözünde duran; sıkıntı, darlık, hastalık ve şiddetli savaş zamanlarında sabredenlerin yaptığıdır. Kulluklarında samimi ve dürüst olanlar işte bunlardır; gerçek takvâ sahipleri de yine bunlardır."

“SALÂT” KAVRAMININ “EHL’İ-KİTAP” BAĞLAMINDA GELDİĞİ ÂYETLER					
6	4	Nisâ	162	لَكِن الرّٰسِخُوْنَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا	“Fakat, onlardan ilimde derinleşenlere, sana indirilene ve senden önce indirilenlere inananlara, namazı kılanlara, zekâtı verenlere, Allâh’a ve ahiret gününe inananlara gelince, işte onlara büyük mükafat vereceğiz.”
7	5	Mâide	12	وَلَقَدْ أَخَذَ اللهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَاتَّبَعْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّزْتُمْهُمْ وَأَقْرَضْتُمْ اللهُ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ	“Allâh İsrâiloğulları’ndan kesin ve bağlayıcı bir söz almıştı. Biz onlardan, her bir kabileye bir kişi olmak üzere on iki temsilci tâyin etmiştik. Allâh şöyle buyurmuştu: “Ben elbette sizinle beraberim. Şayet namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır, onları bütün gücünüzle destekler ve Allâh rızası için güzel bir borç verirsiniz ben de mutlaka sizin günahlarınızı bağışlar ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştiririm. Artık bundan sonra hanginiz inkâra saplanırsa, dümdüz yolun ortasında kesinlikle sapıtmış olur.”
8	5	Mâide	58	وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُؤًا وَلَعِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ	“Siz (<i>ezan okuyup da</i>) namaz için çağrıda bulunduğunuz zaman, onlar bunu hep alay ve eğlence konusu yaptılar. Bu, onların düşünüp akletmeyen bir topluluk olmasındandır.”
9	7	A’raf	170	وَالَّذِينَ يُمْسِكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ	“Tevrat’taki emirlere hakkıyla uyan, namazı titizlikle kılan Yahudiler bilmeliler ki biz böyle güzel işler yapan kimselerin mükâfatını asla zayi etmeyiz.”
10	98	Beyyine	5	وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ	“Oysa kendilerine, dini yalnız Allâh’a hâlis kılıp O’nu birleyerek Allâh’a kulluk etmeleri, namazı kılmaları, zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte doğru din oydu.”
<p>DEĞERLENDİRME:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ehl’i-Kitâb bağlamında gelen “salât” kavramı biri Mekkî (A’raf, 170), 9 tanesi Medenî olmak üzere 10 âyette geçmektedir. 2. Bakara, 45. âyette Ehl’i -Kitaba yapılan “sabır ve salât” ile yardım dileyin emrinin aynısı Bakara, 153 âyette Müslümanlara yapılmıştır. Bakara, 45 âyette “sabır ve salât”ın haşyet duyanlardan başkasına ağır geldiği ifade edilir. Bakara, 153 te ise Allâh; “sabredenlerle beraberdir “ buyurulmaktadır. 					

TABLO-16

“SALÂT” KAVRAMININ “MÜNÂFIKLAR” BAĞLAMINDA GELDİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	4	Nisâ	77	<p>أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَلَمَّا كَتَبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْسَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآجِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا</p>	<p>“Baksana, kendilerine: “Çekin ellerinizi (<i>savaştan</i>) ve hele bir hakkıyla namazı kılın ve zekâtı verin!” denilen kimselere! Onlara şimdi savaş emredilince, içlerinden (<i>baş çeken</i>) bir grup, tıpkı Allâh’tan korkarcasına, hattâ daha da şiddetli bir korkuyla insanlardan korkmaya ve: “Ey Rabbimiz! Bize niçin savaşı farz kıldın?! Bize, biraz daha süre verseydin (<i>de yaşasaydık</i>)!” demeye başladılar! Sen de ki: “Dünya menfaati geçicidir; âhîret ise, korunmak isteyen (<i>müttakî</i>) için daha hayırlıdır. Ve siz (<i>orada</i>) en küçük haksızlığa uğratılmayacaksınız.”</p>
2	4	Nisâ	142	<p>إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى يُرَآؤُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا</p>	<p>“Gerçek şu ki: Münâfiklar Allâh’ı aldatmaya çalışıyorlar, oysa Allâh, onlara aldatmanın cezasını gösterecektir. Onlar namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar; insanlara gösteriş yaparlar ve Allâh’ı pek az anarlar.”</p>
3	9	Tevbe	54	<p>وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ</p>	<p>“Bu harcamalarının kabul edilmemesinin nedeni; sırf onların, Allâh’a ve Elçisine karşı nankörlük etmeleri, namaza ancak tembel tembel gelmeleri ve harcamalarını istemeyerek yapmalarındır.”</p>
4	9	Tevbe	84	<p>وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ</p>	<p>“Onlardan ölen hiçbirinin asla namazını kılma ve mezarı başında da asla durma! Çünkü onlar, Allâh’ı ve elçisini inkar etmişler ve yoldan çıkmış olarak ölmüşlerdi.”</p>
5	107	Mâun	4	<p>قَوْلِيلٍ لِّلْمُصَلِّينَ</p>	<p>“(Ama kendince ibadetten de geri kalmaz). Yazıklar olsun böyle ibadet edenlere!”</p>
6	107	Mâun	5	<p>الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ</p>	<p>“Onlar kıldıkları namazı ciddiye almıyorlar.”</p>

TABLO-17

“SALÂT” KAVRAMININ “MÜŞRİKLER-KÂFİRLER” BAĞLAMINDA GELDİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	8	Enfâl	35	وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ	“Kaldı ki onların Kâbe’deki sözde ibadetleri , ıslık çalıp el çırpılmaktan ibarettir. (Ey Müşrikler!) Allâh’a nankörlük etmenizin bedeli olarak tadın bakalım Bedir’deki yenilginin derin acısını!”
2	9	Tevbe	5	فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُواهُمْ وَالْحَصْرُ لَهُمْ وَأَعْزُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَلِخْلَوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ	“ O haram aylar sona erince müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, esir edin, geçebilecekleri bütün yolları ve geçitleri tutup kendilerini kontrol altında bulundurun. Eğer şirkten vazgeçer, namazı kılar ve zekâtı verirse yollarını serbest bırakın. Şüphesiz Allâh, çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.”
3	9	Tevbe	11	فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَتُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ	“Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirse, artık onlar sizin din kardeşlerinizdir. Biz, bilen bir kavme âyetlerimizi (böyle) açıklarız.”
4	74	Müddesîr	43	قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ	“Dediler ki: “Biz namaz kılanlardan değildik.”
5	75	Kıyâme	31	فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى	“Halbuki o, ne inanmış, ne de namaz kılmıştır!”
6	107	Mâun	4	قَوْلٍ لِلْمُصَلِّينَ	“(Ama kendince ibadetten de geri kalmaz). Yazıklar olsun böyle ibadet edenlere! ”
7	107	Mâun	5	الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ	“Onlar kıldıkları namazı ciddiye almıyorlar.”
DEĞERLENDİRME:					
1. Mâun 4 ve 5. Âyetler müfessirlerin çoğunluğuna göre “Münafıklarla” ilgilidir. Bazı müfessirlere göre de Müşriklerle ilgilidir. Bunun için bu iki âyeti hem münafıklarla ilgili tabloda hem de burada zikrettik.					

TABLO-18

“SALÂT” KAVRAMININ “CANLI CANSIZ TÜM VARLIKLAR” BAĞLAMINDA GELDİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	24	Nûr	41	أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَافَاتٍ كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ	“Göklerde ve yerde olanların, sıra sıra uçan kuşların Allâh'ı tesbih ettiğini görmez misin? Her varlık kendi niyaz ve tesbihini bilir. Allâh, onların yaptıklarını hakkıyla bilendir.”

TABLO-19

“SALÂT” KAVRAMININ “NAMAZ KILINACAK YERLER” ANLAMINDA GELDİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
6	2	Bakara	125	مُصَلِّي	...duagah...
54	22	Hac	40	صَلَوَاتٍ	...manastırlar...

TABLO-20

“SALÂT” KAVRAMININ “NAMAZ VAKİTLERİNİ” İFADE ETTİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	2	Bakara	238	حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ	“Namazlara, özellikle orta namaza devam edin; ve derin bir saygı ile Allâh’ı anmak üzere el bağlayıp divan durun!”
2	4	Nisâ	103	فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأَنَّكُمْ فَاقْبِمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مُّوْفًوًّا	“Namazı bitirdiğinizde artık ayakta iken, otururken ve yanınız üzere yatarken Allâh’ı zikredin! Güven ve huzur ortamına döndüğünüzde de namazı tam kılın! Çünkü namaz müminlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır!”
3	11	Hûd	114	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَى النَّهَارِ وَزُلْفَا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ	“Sabah-akşam ve geceye yakın bir vakitte namaz kıl. Kuşkusuz iyilikler kötülükleri giderir. Bu anlatılanlar, ders alanlara bir öğüttür.”
4	17	İsrâ	78	أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى عَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنِ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا	“O halde sen, güneşin batıya kaymasından gecenin karanlığına kadar namaz kıl; sabah okumasını da (gerçekleştir); çünkü sabah okumasında (melekler de) hazır bulunurlar.
5	24	Nûr	58	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَصْعُقُونَ نِيبَكُمْ مِنَ الظُّهَيْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ العِشَاءِ ثَلَاثَ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ	“Ey iman edenler! Elinizin altında bulunan köleleriniz, câriyeleriniz ve henüz ergenlik çağına girmemiş çocuklarınız şu üç vakitte yanınıza girmek için sizden izin istesinler: Sabah namazından önce , öğleyin elbiselerinizi çıkarıp istirahatata çekildiğiniz vakit ve yatsı namazından sonra . Çünkü bu üç vakit, sizin mahrem halde bulunabileceğiniz zamanlardır. Bu vakitlerin dışında, izinsiz olarak yanınıza girmelerinde ne size ne de onlara bir günah yoktur. Çünkü, ev içinde birbirinizin yanına girip çıkmak durumundasınız. Allâh size âyetlerini işte böyle açıklamaktadır. Allâh alim ve hakimdir.

“SALÂT” KAVRAMININ “NAMAZ VAKİTLERİNİ” İFADE ETTİĞİ ÂYETLER					
6	62	Cumu'a	9	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ	“Ey Müminler! Cuma (toplanma) günü namaza çağrıldığımız zaman, derhal Allâh'ı anmaya/ namaza koşun, alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu sizin için alışverişten mutlak hayırlıdır.”
7	73	Müzzemmil	20	إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلَاثِي اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلَاثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصَوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنَّ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَىٰ وَأَخْرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَخْرُونَ يَقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَقَرُّوْا اللَّهُ قَرَضًا حَسَنًا وَمَا تَقْدِمُوا أَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ وَأَعْظَمُ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْ خَلْفِهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ	“Senin Rabbin, gecenin bazan üçte ikisine yakın bir kısmını, bazan yarısını, bazan üçte birini ibadetle geçirdiğini, senin yanında yer alan müminlerden bir cemaatin da böyle yaptığını elbette biliyor. Gece ve gündüzü yaratıp sürelerini ölçen Allâhtır. O sizin bu gece ibadetini gözetemeyeceğinizi bildiği için, lütuf ve merhametiyle size yeniden bakıp muaf tuttu. Artık Kur'ândan kolayınıza gelen mikdarı okuyun. Allâh bilmektedir ki aranızda hastalananlar olacaktır. Kimileri Allâh'ın lütfundan nasiplerini aramak için yol tepecek, dünyanın çeşitli yerlerinde dolaşacaklardır. Bazıları Allâh yolunda muharebe için sefere çıkacaklardır. Haydi artık Kur'ândan, kolayınıza gelen mikdarı okuyun. Namazı hakkıyla ifa edin, zekâtı verin ve bir de Allâh'a güzel ödünç takdim edin. Unutmayın ki kendi iyiliğiniz için ahirete hazırlık olarak her ne gönderirseniz mutlaka onu Allâh'ın nezdinde bulursunuz. Hem daha üstün ve hayırlı, mükâfatı kat kat artmış olarak! Allâh'tan mağfiret dileyin. Muhakkak ki Allâh Gafurdur, Rahimdir.”

TABLO-21

“SALÂT” KAVRAMININ “NAMAZI, ŞARTLARINI VE NASIL KILINACAĞINI” İFADE ETTİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	4	Nisâ	43	<p>يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا</p>	<p>“Ey inananlar, sarhoşken namaza yaklaşmayın ki ne dediğinizi bilirsiniz. Yoldan geçici olmanız dışında, cünüp iken de yıkamıncaya kadar.Eğer hasta, yahut yolculukta iseniz, yahut biriniz tuvaletten gelmişse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız su bulamadığınız takdirde temiz toprağa yönelin. yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allâh, affeden, bağışlayandır.”</p>
2	4	Nisâ	101	<p>وَإِذَا صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا</p>	<p>“sefere çıktığınızda müşriklerin ani bir baskınla sizi avlamasından endişe ederseniz, namazı kısaltarak kılabilirsiniz. Çünkü kâfirler sizin için amansız bir düşmandır.”</p>
3	4	Nisâ	102	<p>وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِن وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يَصَلُوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَّيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَدَىٰ مِّن مَّطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّبِينًا</p>	<p>“Sen de içlerinde olup onlara namaz kıldırduğın zaman, onlardan bir grup –silâhlarını kuşanmış olarak- seninle beraber namaza dursun Secdeye vardıklarında arkanızda bulunsunlar Namaz kılmayan diğer grup gelsin, onlar da seninle beraber namaz kılsın. Tedbirli olsunlar; silahlarını alsınlar. Çünkü inkârcılar siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olun da üzerinize çullansınlar isterler. Yağmur sıkıntı verir ya da hasta iseniz, silahlarınızı bırakabilirsiniz. Fakat yine de tedbirinizi alın. Allâh alçaltıcı bir azap hazırlamıştır inkârcılara.</p>

“NAMAZI, ŞARTLARINI VE NASIL KILINACAĞINI” İFADE ETTİĞİ AYETLER

4	4	Nisâ	103	<p>فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا</p>	<p>“Namazı bitirdiğinizde artık ayakta iken, otururken ve yanınız üzere yatarken Allâh’ı zikredin! Güven ortamına döndüğünüzde de namazı tam kılın! Çünkü namaz müminlere belirli vakitlerde farz kılınmıştır!”</p>
5	5	Mâide	6	<p>يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ</p>	<p>“Ey inananlar! Namaza kalktığınızda, yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız; başlarınızı mesh edin ve topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayınız! Cünüp iseniz, temizlenin; hasta iseniz, yolculukta bulunuyorsanız, tuvaletten gelmişseniz veya kadınlara yaklaştıysanız ve su da bulamamışsanız, o zaman temiz bir toprak arayıp onunla ellerinizi ve yüzlerinizi mesh edin! Allâh, size güçlük çıkarmak istemez; ama sizi temizlemek ve şükretmeniz için, size olan nimetini tamamlamak ister.”</p>
6	11	Hûd	114	<p>وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَرُفُلًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّاكِرِينَ</p>	<p>“Sabah-akşam ve geceye yakın bir vakitte namaz kıl. İyilikler kötülükleri giderir. Bu anlatılanlar, ders alanlara bir öğüttür.”</p>
7	17	İsrâ	78	<p>أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِ الشَّمْسِ إِلَىٰ عَسَىٰ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا</p>	<p>“sen, güneşin batıya kaymasından gecenin karanlığına kadar namaz kıl; sabah okumasını da (gerçekleştir); çünkü sabah okumasında (melekler de) hazır bulunurlar.</p>
8	17	İsrâ	110	<p>قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تَخَافَتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا</p>	<p>“İster Allâh diye duâ edin ister Rahmân diye duâ edin; hangi isimle duâ ederseniz edin, en güzel isimler Allâh’ındır.” Duâ ve namazında pek bağırma, pek de gizli okuma; bu ikisi arasında orta bir yolu takip et.”</p>

“NAMAZI, ŞARTLARINI VE NASIL KILINACAĞINI” İFADE ETTİĞİ ÂYETLER

9	73	Müzzemmil	20	<p align="center"> إِنَّ رَبِّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثِي اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِّنَ الدِّينِ مَعَكَ وَاللَّهُ يُعَذِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَن لَّنْ نُحِصَّهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَقَرُّوهُنَّ اللَّهُ قَرَضًا حَسَنًا وَمَا تَقَدَّمُوا لَأَنفُسِكُمْ مِن خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ وَأَعْظَمُ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ </p>	<p>“Senin Rabbin, gecenin bazan üçte ikisine yakın bir kısmını, bazan yarısını, bazan üçte birini ibadetle geçirdiğini, senin yanında yer alan müminlerden bir cemaatın da böyle yaptığını elbette biliyor. Gece ve gündüzü yaratıp sürelerini ölçen Allâhtır. O sizin bu gece ibadetini gözetemeyeceğinizi bildiği için, lütuf ve merhametiyle size yeniden bakıp muaf tuttu. Artık Kur’ândan kolayınıza gelen miktarı okuyun. Allâh bilmektedir ki aranızda hastalananlar olacaktır. Kimileri Allâh’ın lütfundan nasiplerini aramak için yol tepecek, dünyanın çeşitli yerlerinde dolaşacaklardır. Bazıları Allâh yolunda muharebe için sefere çıkacaklardır. Haydi artık Kur’ândan, kolayınıza gelen miktarı okuyun. Namazı hakkıyla ifa edin, zekâtı verin ve bir de Allâh’a güzel ödünç takdim edin. Unutmayın ki kendi iyiliğiniz için ahirete hazırlık olarak her ne gönderirseniz mutlaka onu Allâh’ın nezdinde bulursunuz. Hem daha üstün ve hayırlı, mükâfatı kat kat artmış olarak! Allâh’tan mağfiret dileyin. Muhakkak ki Allâh Gafurdur, Rahimdir.”</p>
---	----	-----------	----	--	--

TABLO-22

“SALÂT” KAVRAMININ “NAMAZ” ANLAMINDA KULLANILMADIĞI ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	2	Bakara	157	أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْتَتُونَ	“Rablerinin bağışlaması ve rahmeti onlardır. Doğru yola ulaştırılanlar da onlardır.”
2	9	Tevbe	99	وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتُ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سُدِّجِلْهُمْ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ	“Kimi bedeviler de Allâh’ı ve ahireti tasdik eder; Allâh yolunda harcamasını, Allâh’a yakın olmaya ve Resûlünün duâlarını almaya vesile sayar. İyi bilin ki bu, onlar için Allâh’a yakınlık vesilesidir. Allâh onları rahmet diyarı olan cennete yerleştirecektir. Çünkü Affi, merhameti boldur.”
3	9	Tevbe	103	خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَيُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ	“Onların mallarından, onları arındırmak için sadaka al! Ve onları destekle ; çünkü senin desteğin onlar için sükûnettir. Allâh işiten ve bilendir.”
4	22	Hac	40	الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبَّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفَعِ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا لَّهُدَمَتِ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ	“Onlar ki, sırf “Rabbimiz Allâh’tır” dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmışlardı. Allâh’ın insanları birbiriyle savuşturması olmasaydı; içinde sürekli Allâh’ın adı anılan mescitler, manastırlar , kiliseler ve havralar kesinlikle yıkılır giderdi. Allâh elbette kendisine yardım edene yardım edecek! Şüphesiz, Allâh kuvvetlidir, ‘mutlak izzet sahibi’dir”
5	24	Nûr	41	أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ	“Göklerde ve yerde olanların, sıra sıra uçan kuşların Allâh’ı tesbih ettiğini görmez misin? Her varlık kendi niyaz ve tesbihini bilir. Allâh, onların yaptıklarını hakkıyla bilendir.”

“SALÂT” KAVRAMININ “NAMAZ” ANLAMINDA KULLANILMADIĞI ÂYETLER					
6	33	Ahzâb	43	هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَجِيمًا	“Allâh ve melekleri size sizi desteklerler böylelikle Allâh sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmayı diler. O, mü'minlere sınırsız merhametlidir.”
7	33	Ahzâb	56	إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا	“Şüphesiz ki Allâh ve melekleri Peygamber'i destekliyor . Ey iman edenler, siz de onu destekleyin ve tam bir teslimiyetle teslim olun.”

TABLO-23

“SALÂT” KAVRAMININ “NAMAZ” ANLAMINA GELİP GELMEDİĞİ TARTIŞMALI ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	2	Bakara	45	وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ	“Sabırla, dua ile Allâh’tan yardım dileyin, şüphesiz bu, saygı gösterenlerden başkasına ağır gelir.”
2	2	Bakara	125	وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنَا وَانْتَجَدُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ	“Hani, Biz bu Ev’i insanlar için toplantı yeri ve güven kaynağı kılmıştık. ‘İbrahim’in makamından duagah edin.” İbrahim ile İsmail’e de; “Tavaf edenler, onun başından ayrılmayanlar, rükû ve secde edenler için Ev’imi temiz tutun.” diye ahit vermiştik.”
3	2	Bakara	153	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ	“Ey iman edenler! Sabır ve dua ile Allâh’tan yardım dileyin! Muhakkak ki Allâh sabredenlerle beraberdir.”
4	2	Bakara	157	أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ	“Rablerinin bağışlaması ve rahmeti onlarıdır. Doğru yola ulaştırılanlar da onlardır.”
5	2	Bakara	238	حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ	“ Namazlara , özellikle orta namaza devam edin; ve derin bir saygı ile Allâh’a boyun eğin.”
6	3	Âl’i İmrân	39	فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بَيحْيَىٰ مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ	“Mabette durmuş dua ederken melekler ona seslendi: “Allâh sana, Allâh’tan gelen bir kelimeyi doğrulayıcı, efendi, iffetli ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya’yı müjdeler.”
7	4	Nisâ	43	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا	“Ey inananlar, sarhoşken mescide yaklaşmayın ki ne dediğinizi bilirsiniz. Yoldan geçici olmanız dışında, cünüp iken de yıkanınca kadar. Eğer hasta, yahut yolculukta iseniz, yahut biriniz tuvaletten gelmişse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız su bulamadığınız takdirde temiz toprağa ve ellerinin yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allâh, affeden,bağışlayandır.”

“SALÂT” KAVRAMININ “NAMAZ” ANLAMINA GELİP GELMEDİĞİ TARTIŞMALI ÂYETLER					
8	5	Mâide	106	<p>يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةٌ بَيْنَكُمْ إِذَا خَضَرَ أَحَدِكُمُ الْمَوْتَ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذُو عَدْلٍ مِّنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسِرُوهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنْ آرْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ</p>	<p>“Ey iman edenler! Herhangi birinize ölüm gelip çattığında vasiyet edeceği zaman, aranızda muteber olacak şahitlik; ya sizin içinizden adalet sahibi iki kişinin ya da ölüm musibeti başımıza yolculukta iken gelmişse, sizden olmayan iki kişinin edeceği şahitliktir. Ancak bu ikisinden şüphelenirseniz, namazdan sonra onları alıkoyarsınız ve Allâh adına şöyle yemin ederler: “Akraba(mızın aleyhine) bile olsa, yeminimizi az bir paha karşılığı satmayacağız; Allâh’ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. Yoksa kesinlikle günahkârlardan oluruz.”</p>
9	6	En’am	72	<p>وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاتَّقُواهُ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ</p>	<p>“Namaz kılın, Allâh’tan korkun, O’dur huzurunda toplanacağınız (şeklinde emrolunduk).”</p>
10	6	En’am	162	<p>قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ</p>	<p>“De ki: Şüphesiz, benim duâ ve yakarışım, kurban ettiğim hayvanlar, hayatım ve ölümüm tamamen Âlemlerin Rabbi Allâh’a aittir.”</p>
11	8	Enfâl	35	<p>وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيحًا فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ</p>	<p>“Kaldı ki onların Kâbe’deki sözde ibadetleri, ıslık çalıp el çırpılmaktan ibarettir. Allâh’a nankörlük etmenizin bedeli olarak tadın bakalım Bedir’deki yenilginin derin acısını!”</p>
12	9	Tevbe	5	<p>فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُواهُمْ وَأَحْصُرُواهُمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ</p>	<p>“ O haram aylar sona erince müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, esir edin, geçebilecekleri bütün yolları ve geçitleri tutup kendilerini kontrol altında bulundurun. Eğer şirkten vazgeçer, namazı kılar ve zekâtı verirlerse yollarını serbest bırakın. Şüphesiz Allâh, bağışlayıcıdır, merhametlidir</p>

“SALÂT” KAVRAMININ “NAMAZ” ANLAMINA GELİP GELMEDİĞİ TARTIŞMALI ÂYETLER					
13	9	Tevbe	11	فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَتُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ	“Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, artık onlar sizin din kardeşlerinizdir. Biz, bilen bir kavme âyetlerimizi açıklarız.”
14	9	Tevbe	84	وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّتَّ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ	“Onlardan ölen hiçbirine dua etme ve mezarı başında da asla durma! Çünkü onlar, Allâh’ı ve elçisini inkâr etmişler ve yoldan çıkmış olarak ölmüşlerdi.”
15	9	Tevbe	99	وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّبِعُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَنُدْرِلُهُمْ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ	“Kimi bedeviler de Allâh’ı ve ahireti tasdik eder; Allâh yolunda harcamasını, Allâh’a yakın olmaya ve Resûlünün desteğini almaya vesile sayar. İyi bilin ki bu, onlar için Allâh’a yakınlık vesilesidir. Allâh onları cennete yerleştirecektir. Allâh Gafurdur, Rahimdir.
16	9	Tevbe	103	خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَيُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ	“Sen onların mallarından, onları temizleyip arındırmak ve geliştirmek için sadaka/al! Kendileri için duâ et; çünkü senin duân onlar için sükûnettir. Allâh her şeyi işiten ve bilendir.”
17	11	Hûd	87	قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْخَلِيمُ الرَّشِيدُ	“Onlar dediler ki: ‘Ey Şuayb! Babalarımızın taptıkları şeylerden yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor? Aslında sen yumuşak huylu ve akli başında birisin.
18	14	İbrâhîm	37	رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي رَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ	“ ‘Rabbimiz, ben çocuklarımdan bazısını, senin Harâm Evinin yanında, ekinsiz bir vâdiye yerleştirdim. Rabbimiz, namazı kılsınlar diye. Artık Sen de insanlardan birtakım gönüllüleri, onları sever yap ve onları çeşitli meyvalarla besle ki şükretsinler.’ ”
19	14	İbrâhîm	40	رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءَ	“ ‘Ya Rabbi, beni de, neslimden çoğunu da namazı kılan kullarımdan eyle! Duâmı, kabul buyur ‘ ”

“SALÂT” KAVRAMININ “NAMAZ” ANLAMINA GELİP GELMEDİĞİ TARTIŞMALI ÂYETLER					
20	17	İsrâ	110	قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَرُوا بِصَلَاتِكُمْ وَلَا تَخَافُوا بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا	“İster Allâh diye duâ edin ister Rahmân diye duâ edin; hangi ismiyle duâ ederseniz edin, en güzel isimler Allâh’ındır.” Duâ pek bağırma, pek de gizli okuma; bu ikisi arasında bir yol izle.”
21	19	Meryem	59	فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا	“Bunların ardından öyle bir nesil geldi ki onlar namazı terk etti, şehvetlerinin ardına düştüler. Yakında bunlar azgınlıklarının cezasını göreceklerdir.”
22	20	Tâhâ	14	إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي	“Allâh yalnız Ben’im. Benden başka tanrı yoktur. Yalnız Bana kulluk et. Beni anmak için namazı dosdoğru kıl”.
23	22	Hac	40	الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَدِمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ	“Onlar ki, sırf “Rabbimiz Allâh’tır” dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmışlardı... Allâh’ın insanları birbirleriyle savuşturması olmasaydı; içinde sürekli Allâh’ın adı anılan meşitler, manastırlar , kiliseler ve havralar yıkılır giderdi. Allâh elbette kendisine yardım edene yardım edecek!.. Şüphesiz, Allâh kuvvetlidir, ‘mutlak izzet sahibi’dir”
24	24	Nûr	41	أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْخَرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَافَاتٍ كُلِّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ	“Göklerde ve yerde olanların, sıra sıra uçan kuşların Allâh’ı tesbih ettiğini görmez misin? Her varlık kendi niyaz ve tesbihini bilir. Allâh, onların yaptıklarını bilendir.”
25	33	Ahzâb	43	هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا	“ Allâh ve melekleri size sizi destekler ; böylelikle Allâh sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmayı diler. O, mü’minlere merhametlidir.”
26	33	Ahzâb	56	إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا	“Şüphesiz ki Allâh ve melekler Peygamber’i destekliyor . Ey iman edenler, siz de onu destekleyin ve tam bir teslimiyetle teslim olun.”

“SALÂT” KAVRAMININ “NAMAZ” ANLAMINA GELİP GELMEDİĞİ TARTIŞMALI ÂYETLER					
27	70	Meâric	22	إِلَّا الْمُصَلِّينَ	“Ancak namaz kılanlar bunun dışındadır.”
28	70	Meâric	23	الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ	“Onlar namazlarında devamlıdır.”
29	70	Meâric	34	وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ	“ Namazlarını vaktinde kılmaya devam edenler;”
30	74	Müddesîr	43	قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ	“Dediler ki: “Biz namaz kılanlardan değildik.”
31	75	Kıyâme	31	فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى	“Hâlbuki o, ne inanmış, ne de namaz kılmıştır!”
32	87	Âla	15	وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى	“ve Rabbinin adını zikrederek gerçek bir dindar olan... ”
33	96	Alak	10	عَبْدًا إِذَا صَلَّى	“Kula, ibadet ettiğinde. ”
34	107	Mâun	4	فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ	“Yazıklar olsun böyle ibadet edenlere! ”
35	107	Mâun	5	الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ	“Onlar kıldıkları namazı ciddiye almıyorlar.”
36	108	Kevser	2	فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ	“Öyle ise namazını Rabbin için kıl ve kurbanını O’nun için kes!”
NOT: “Salat” kavramının “namaz” anlamına gelmediğini düşündüğümüz ayetler burada zikrettiklerimizle sınırlı değildir. Buraya aldığımız ayetleri tezimizin 3. Bölümünde bir bir değerlendirdik.					

TABLO-24

“SALÂT” KAVRAMININ GELDİĞİ İDDİA EDİLEN “SLY” KÖKÜNDEN GELEN يَصْنَى VE BENZERİ FİİLLERİN ZİKREDİLDİĞİ SÛRE VE ÂYETLER			
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO
1	4	Nisâ	10, 30, 56, 115
2	14	İbrâhîm	29
3	17	İsrâ	18
4	19	Meryem	70
5	27	Neml	7
6	28	Kasas	29
7	36	Yasîn	64
8	37	Saffât	163
9	38	Sâd	56, 59
10	52	Tûr	16
11	56	Vâkia	94
12	58	Mücâdile	8
13	69	Hakkâ	31
14	74	Müddessir	26
15	82	İnfitâr	15
16	83	Mutaffifîn	16
17	84	İnşikâk	12
18	87	Â'la	12
19	88	Ğaşiye	4
20	92	Leyl	15
21	111	Leheb	3

DEĞERLENDİRME:

1. “SLY” kökünden türeyen fiiller 21 sûrede 25 defa geçmektedir. Zikredilen âyetlerin 21 tanesi Mekkî, 5 tanesi ide Medenîdir.
2. “SLY” kökünden türeyen fiiller Medenî sûrelerden sadece Nisâ ve Mücadile sûrelerinde 5 defa geçmektedir. Bu iki sûre dışında zikredildiği diğer tüm sûreler Mekkî sûrelerdir.
3. Biz “salât” kavramının “sly” kökünden değil “slv” kökünden geldiğini düşünmekteyiz.

TABLO-25

“SLY” KÖKÜNDEN GELEN KELİMELERİN ZİKREDİLDİĞİ ÂYETLER					
SIRA NO	SÛRE NO	SÛRE	ÂYET NO	ÂYET	MEÂL
1	4	Nisâ	10	إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلُونَ سَعِيرًا	Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, aslında karınları dolusu ateş yerler. Onlar, yarın harıl harıl yanan bir ateşe gireceklerdir .
2	4	Nisâ	30	وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُذْرًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصَلِّيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا	Kim düşmanlık ve zulüm ile bunu yaparsa (bilsin ki) onu cehenneme sokacağız . Bu, Allâh'a kolaydır.
3	4	Nisâ	56	إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصَلِّيهِمْ نَارًا كَلِمًا تَصْحَفُ لُجُودَهُمْ بَيْنَهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيمًا حَكِيمًا	Şüphesiz ki âyetlerimizi inkâr edenleri, gün gelecek, bir ateşe sokacağız ; onların derileri piştikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar! Allâh daima üstündür; işini yerli yerinde yapandır.
4	4	Nisâ	115	وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا	Ama, kendisine hidâyet bahşedildikten sonra Peygamber ile bağını koparan ve müminlerin yolundan başka bir yola sapana gelince, onu kendi tercih ettiği yolda bırakacak ve ona cehennemi tattıracağız : o ne kötü bir sondur!
5	14	İbrâhîm	29	جَهَنَّمَ يَصَلُّونَهَا وَيَنَسُّ الْقَرَارَ	(Evet) oraya varıp dayanacaklar : Ama orası ne berbat bir ikametgahtır!
6	17	İsrâ	18	مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا	Peşin isteyene dünyada peşin veririz: Dilediğimize dilediğimiz kadar. Sonra da ona cehennemi veririz; yaslanır ona, kınanmış ve kovulmuş olarak.
7	19	Meryem	70	ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أُولَىٰ بِهَا صَلِيًّا	Sonra elbette biz o Cehenneme yaslanmaya evlâ olanların kimler olduğunu daha iyi biliriz
8	27	Neml	7	إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لَأَهْلِيهِ إِنِّي آنستُ نَارًا سَأَتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ	Hani Musa, ailesine: Bir ateş, gördüm. Size ondan ya bir haber getireyim, yahud size ateş koru getireyim. Tâki ısınasınız » demişdi

“SLY” KÖKÜNDEN GELEN KELİMELERİN ZİKREDİLDİĞİ ÂYETLER					
9	28	Kasas	29	فَلَمَّا قَضَى مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِن جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ	Musa, o süreyi bitirip ailesiyle birlikte yola çıkınca Tur'un yamacında bir ateş gördü ve ailesine, 'Burada dur, ben bir ateş gördüm. Belki size ondan bir haber veya bir ateş koru getiririm de onunla ısırsınız ,' dedi.
10	36	Yasîn	64	اصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ	“İnkârınız sebebiyle bugün oraya giriniz .”
11	37	Saffât	163	إِلَّا مَنْ هُوَ صَالٍ الْجَحِيمِ	Cehenneme girecek olandan başkasını.
12	38	Sâd	56	جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَيَنْسِفُهَا إِلَى الْيَمِّ وَمَا يَصِلُونَ	Onlar cehennemi tadacaklar , ne feci bir meskendir o!
13	38	Sâd	59	هَذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارَ	İşte şunlar dünyada körü körtüne maiyetinizde koşup giden gürühtür! "Merhaba!" olmasın onlara, rahat yüzü görmesin o zalimler! Zira onlar cehenneme gireceklerdir .
14	52	Tûr	16	اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ إِنَّمَا تُجْرُونَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ	Girin oraya! İster dayanın, ister dayanmayın, sizce birdir. Siz ancak yapageldiklerinizin cezasına çarpılıyorsunuz
15	56	Vâkia	94	وَتَصْلِيَةً جَحِيمِ	Ve yaslanacağı Cahîmdir.
16	58	Mücâdile	8	أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَجَّجُونَ بِالْأَيْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاؤُوكَ حَيُّوكَ بِمَا لَمْ يَحْتِكِ بِهِ اللَّهُ وَيُقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُنْهُمْ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَيَنْسِفُهَا إِلَى الْيَمِّ وَمَا يَصِلُونَ	Gizli görüşmeden men edilen, sonra da men edildikleri şeye tekrar dönenleri görmedin mi? İşte onlar günah, düşmanlık ve Rasul'e isyan hususunda gizli kapaklı işler çeviriyorlar. Ne zaman sana gelseler, Allâh'ın seni selamlamadığı biçimde seni selamlıyorlar ve kendi aralarında "Hadi bakalım, Allâh sözlerimizden dolayı bizi cezalandırsa ya!" diyorlar. Cehenneme kadar yolları var! Oraya dikilecekler ! O ne kötü son duraktır.
17	69	Hakkâ	31	ثُمَّ الْجَحِيمِ صَلْوَهُ	Sonra da cehenneme fırlatın .
18	74	Müddessir	26	سَاصِلِيهِ سَقَرًا	Onu Sekar'a sokacağım .
19	82	İnfitâr	15	يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ	Din Günü oraya girerler .
20	83	Mutaffîfîn	16	ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ	Sonra onlar mutlaka cehenneme dalacaklardır .
21	84	İnşikâk	12	وَيَصْلَى سَعِيرًا	Alevli ateşe girer .

“SLY” KÖKÜNDEN GELEN KELİMELERİN ZİKREDİLDİĞİ ÂYETLER					
22	87	Â'la	12	الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَى	Böyle olanlar âhirette, en büyük ateşe girer .
23	88	Ğaşiye	4	تَصَلَّى نَارًا حَامِيَةً	Kızıymış bir ateşe yaslanırlar
24	92	Leyl	15	لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى	Ki ona en bedbaht olandan başkası girmez .
25	111	Leheb	3	سَيَصَلَّى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ	(Öteki dünyada) şiddetle parlayan bir ateşe atılacak

Öz Geçmiş

CAHİT KARAALP

25.05.1980 yılında Mardin'in Kızıltepe ilçesine bağlı Gökçe köyünde dünyaya geldi.

İlk ve ortaokulu Gökçe ilköğretim okulunda okudu.

1997 yılında Kızıltepe Endüstri Meslek Lisesi Elektrik Bölümünden mezun oldu.

1998 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazandı.

1998-1999 Eğitim Öğretim yılının ikinci döneminde Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesine yatay geçiş yaptı.

2002 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu.

2004 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsîr Bilim Dalında Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK'in danışmanlığında Yüksek Lisansa başladı.

2007 yılında "Bir Tefsîr Problemi Olarak Cehennem'in Ebediliği Sorunu" başlıklı tezi yazarak Yüksek Lisansını tamamladı.

2011 Yılında Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsîr Bilim Dalında Prof. Dr. Yusuf İŞİCİK danışmanlığında Doktora eğitimine başladı.

2004 yılında İmam Hatiplik görevine Konya ili Güneysınır ilçesinin Sarıhacı köyünde başladı. Mardin'in Kızıltepe İlçesinde İmam-Hatip ve Din Hizmetleri Uzmanı olarak görev yaptı. 2014 yılında Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde Tefsîr Araştırma Görevlisi olarak başladı ve halen devam etmektedir.

Evli ve dört çocuk babasıdır.

Adres/İletişim:

Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi,

CEP: 0531 298 09 20,

cahitkaraalp@hotmail.com